

MONUMENTA LINGUÆ SLOVACÆ

VOL. X

DOCUMENTA THEOLOGICO-RELIGIONISTICA

Tomus 2

AGENDA NEOSOLIENSIA

Edidit, praefatione, critico apparatu, notisque instruxerit

PETRUS BENKA

2024

Universitas Comeniana Bratislavensis

PAMÄTNÍKY SLOVENSKÉHO JAZYKA

VOL. X

TEOLOGICKO-NÁBOŽENSKÉ DOKUMENTY

Diel 2

BYSTRICKÁ AGENDA

Editoval, úvodom, kritickým aparátom a poznámkami opatril

PETER BENKA

2024

Univerzita Komenského v Bratislave

Táto publikácia bola vypracovaná v rámci projektu APVV-20-0598
Úloha slovenčiny v Uhorsku v ranom novoveku

Editor:
Peter Benka

Autori vedeckých štúdií:
Peter Benka (6,8 AH) a Pavol Žigo (0,9 AH)

Recenzovali:
Dr. h. c. prof. PhDr. Peter Kónya, PhD.
Mgr. Michal Zajden, PhD.

Obrázok na obálke: Iniciála „S“ z diela – Leonartus Stoeckel: *Formvlæ Tractandarvm Sacrarum concionum, per Euangelia communium Feriarum totius anni; in vsum Ecclesiæ Christi collectæ*. Bartphae [Bardejov]: Gutgesell], [1578], fol. *2 r.

https://stella.uniba.sk/texty/FIF_monumenta_linguae_slovacae_10.pdf

Vydala Univerzita Komenského v Bratislave, 2024

ISBN 978-80-223-5971-9 (tlač)
ISBN 978-80-223-6072-2 (online)

OBSAH

Úvod	7
PETER BENKA: Bystrická agenda: Historický úvod	10
PAVOL ŽIGO: Jazyková charakteristika <i>Bystrickej agendy</i>	91
PETER BENKA: Edičná poznámka	104
AGENDA Česká	107
Bystrická agenda	265
Resumé	369
Summary	372
Zoznam archívov a knižníc, publikovaných prameňov a sekundárnej literatúry	375
Edičná poznámka	384
Autori	385

Popiska.

Úvod

Duchovný a náboženský rozmer tvoril v predmodernej dobe veľmi dôležitú súčasť života jednotlivca i spoločnosti. Nie je teda prekvapivé, že medzi slovacikálnymi dokumentmi z neskorého stredoveku a raného novoveku tvoria texty takéhoto charakteru neprehliadnuteľný fenomén. Svedectvom o význame tohto okruhu písomností je napokon aj vydanie aktuálneho – už desiateho – zväzku edície *Monumenta Linguae Slovaca*e (ďalej *MLS*), ktorý prináša dva sice samostatné, no z pohľadu svojho zachovania i obsahu vzájomne prepojené texty, a to tlačenú *Agendu českú* z roku 1581 a jej rukopisný dodatok z roku 1585, pre ktorý sa v slovenskej odbornej obci vžilo označenie *Bystrická agenda*. V rámci edície *MLS* ide zároveň už o druhý text, ktorý spadá do tematického okruhu *Teologicko-náboženské texty*, nasledujúc výber z františkánskych kázni z 18. storočia, publikovaný v rámci šiesteho zväzku. V tomto diele sa však posúvame chronologicky, geograficky i konfesionálne do iného kontextu – do evanjelického prostredia banských miest v druhej polovici 16. storočia, teda obdobia, keď reformačné podnety v meštianskom prostredí prinajmenšom jednu-dve generácie pôsobili a premietali sa v bohoslužobnom i praktickom živote.

Dokumenty, publikované v tomto zväzku, predstavujú príklady bohoslužobných poriadkov, agend či inštrukcií, ktoré mali istým spôsobom upravovať a formovať verejný náboženský život a tým následne vplývať aj na individuálne podoby zbožnosti jednotlivých veriacich. Predovšetkým v prípade *Bystrickej agende* treba vyzdvihnuť jej výnimočné postavenie, keďže podľa aktuálneho stavu poznania ide o najstarší liturgický text takéhoto typu vo vernakulárnom jazyku zo slovenského evanjelického prostredia. V druhej polovici 16. storočia síce v mestskom i vidieckom (stoličnom) prostredí vznikali rôzne typy inštrukcií a cirkevných poriadkov. Zväčša im však chýba istý praktický aspekt bezprostredného prepojenia s bohoslužobným životom, ktorý je v *Bystrickej agende* prítomný napríklad aj priamym zahrnutím hudobnej stránky prostredníctvom zbierky piesní a mestsami doplnených notových záznamov.

Napriek názvu tohto zväzku, ktorý kladie do stredu pozornosti rukopisnú *Bystrickú agendu*, však treba zdôrazniť, že spolu s ňou publikujeme aj text tlačenej *Agendu českej* z roku 1581. K tomuto rozhodnutiu prispelo niekoľko dôvodov. Tým prvým a najzásadnejším je nosný princíp celej edície *MLS*, ktorej cieľom nie je len publikovanie textov rôznych žánrov v predspisovných varietáčach slovenčiny ako takých, ale aj zohľadnenie kontextu,

v akom dané texty vznikli, pôsobili a napokon sa dochovali do súčasnosti. Medzi tu publikovanými textami jestvuje vzťah v rovine ich fyzického dochovania, keďže *Bystrická agenda* je rukopisným príveskom k tlačenej *Agende českej*. V nadväznosti na tento aspekt však oba texty korelujú aj v obsahovej rovine svojím zaradením do evanjelického prostredia i chronologicky svojím vznikom v osemdesiatych rokoch 16. storočia, teda v dobe príznačnej z pohľadu lutherského konfesionálneho vývoja a vymedzovania sa voči iným reformačným prúdom. Navyše sa na viacerých miestach tlačeného textu nachádzajú rukopisné poznámky, ktoré možno interpretovať aj ako svedectvo o jeho reálnom využití i recepcii. Práve v tejto rovine teda vidieť ďalšiu pridanú hodnotu zahrnutia aj tlačeného textu, ktorý je inak v súčasnosti známy prostredníctvom viacerých exemplárov v historických knižničiach v strednej Európe aj mimo nej.

Exemplár, ktorý slúžil ako východisko pre našu edíciu, sa v súčasnosti nachádza v Lyceálnej knižnici v Bratislave, spravovanej Ústrednou knižnicou Slovenskej akadémie vied. V momente, keď sa po prvýkrát dostal do pozornosti profesionálnych bádateľov – teda v 19. a v prvej polovici 20. storočia – sa však nachádzal vo vlastníctve knižnice Evanjelického gymnázia v Banskej Bystrici. Vzhľadom na komplikované udalosti po polovici 20. storočia boli jej zbierky rozdelené do viacerých inštitúcií. Na príslušnom mieste v historickej štúdii sa o tom ešte bližšie zmienime, tu sa však žiada upozorniť, že vzhľadom na tento vývoj sa možno v staršej literatúre stretnúť s jeho odlišným lokalizovaním i citovaním. V súčasnosti je v zdigitalizovanej podobe voľne prístupný na webových stránkach Lyceálnej knižnice.¹ Digitalizát zároveň slúžil ako predloha tu publikovaného prepisu. Keďže tomuto exempláru *Agendy českej* navyše chýba niekoľko listov v úvode, obsahujúcich predhovor v češtine a latinčine, dané pasáže sme pre potreby edície doplnili na základe iných dochovaných tlačí. Na prechody medzi rekonštruovaným a zachovaným textom na príslušných miestach upozorňujeme v komentároch.

Ako je v rámci edície *MLS* pravidlom, pramenné texty sú doplnené sprievodnými štúdiami, ktoré ich umožňujú zasadieť do kontextu a načrtávajú ich ďalšie interpretačné možnosti. V tomto zväzku sú publikované pramene doplnené dvomi takýmito vedeckými textami. Prvým je rozsiahlejšia historická štúdia Petra Benku, ktorá sa bližšie venuje formálno-obsahovej charakteristike prameňov, šíreniu a etablovaniu reformačného hnutia v Banskej Bystrici, teda kontextu pre praktické využitie týchto bohoslužobných

¹ Dostupné online: http://147.213.4.22/digi/BB_663/LKB_BB_663_SK/1_1_descr.htm (Posledný prístup 24. októbra 2024).

príručiek, a napokon aj možnostiam interpretácie liturgických prameňov pri skúmaní cirkevnej organizácie, rituálnej praxe a dopadov na laickú zbožnosť. Druhou je štúdia Pavla Žiga, ktorá už tradične prináša jazykovo-vednú analýzu publikovaných textov. Tu publikované pramene sú zároveň predmetom paralelne stále prebiehajúceho muzikologického výskumu, ktorého výsledky sme však do aktuálnej edície ešte nemohli zahrnúť. Sama táto skutočnosť je však svedectvom o ich multidisciplinárnom potenciáli. Jedným zo zámerov našej edície je teda aj ich aktualizácia a nové sprístupnenie pre odbornú verejnosť a tým podnietenie ďalšej diskusie o prelínaní rovín náboženských, jazykových, sociálnych i kultúrnych.

Peter Benka

Bystrická agenda: Historický úvod

„A oddávna predsa platí: *Mutata musica in templis, mutatur etiam genus doctrinae*, teda že keď sa v chrámoch začne spievať novým, cudzím spôsobom, zvyčajne nasleduje aj zmena učenia.“
Polycarpus Leyser, 1602¹

„Čo sa ináce týka obradov v kostoloch, ostávame pri predošлом, len aby sa všetko dialo na polepšenie, a každá cirkev podrží si v tomto ohľade slobodu podľa miestnych okolností, času a poslucháčov a v tomto si nikto nemá robiť svedomie.“
Zo záverov synody banských miest roku 1577²

Náše poznanie reformačných dejín sa pomerne dlho sústredovalo na základné problémy intelektuálneho a teologickejho vývoja a budovanie inštitucionálneho zázemia pre formujúce sa nové cirkevné spoločenstvo. Z tejto perspektívy zastávali významné postavenie v historickom výskume postavy kazateľov a vzdelancov, základné dokumenty, vierovyznania a práce teologickej charakteru, otázky späť s farárskymi a kazateľskými postami, vznik seniorátov a neskôr aj vyšších stupňov cirkevnej organizácie, rozvoj školstva – teda všetko faktory, ktoré zásadnou mierou prispievali k budovaniu nového konfesionálneho spoločenstva zvnútra i jeho definovaniu sa navonok voči konkurentom.³ Výsledky tejto historiografickej

¹ „Vnd wenn es denn von alters her heist: *Mutata musica in templis, mutatur etiam genus doctrinae*, das wenn man auff eine neue frembde art anfengeret in den Kirchen zusingen, gemeinlich auch verenderung der Lehr erfolge.“ (tu aj ďalej v hlavnom teste – pokiaľ nie je uvedené inak – ide o autorove preklady pasáží z prameňov). POLYCARPUS LEYSER: Dem Christlichen vnd der geistreichen Gesenge liebhabenden Leser [Vorrede]. In: CORNELIUS BECKER: *Der Psalter Davids Gesangweis / Auff die in Lutherischen Kirchen gewöhnliche Melodeyen zugerichtet*. Leipzig : Apel, 1602, bez pag. Novšie vydanie vo PHILIPP WACKERNAGEL: *Bibliographie der Geschichte des deutschen Kirchenliedes im XVI. Jahrhundert*. Frankfurt a. M.; Erlangen : Verlag von Hender und Zimmer, 1855, s. 683. Pasáž cituje (a moju pozornosť naň upriamil) CHRISTOPHER BOYD BROWN: *Devotional Life in Hymns, Liturgy, Music, and Prayer*. In: ROBERT KOLB (ed.): *Lutheran Ecclesiastical Culture, 1550 – 1675*. Leiden : Brill, 2008, s. 205 – 258 (tu s. 254 – 255).

² Doslovne citovaný preklad podľa PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskosteského seniorátu*. Liptovský Sv. Mikuláš : Tranoscius, 1948, s. 88. Viac o historickom kontexte nižšie.

³ Odborná literatúra k tejto problematike je aj v prípade, že by sme sa obmedzili iba na „uhorský rámec“, príliš rozsiahla na to, aby tu bolo možné poskytnúť čo i len reprezentatívny výber. Obmedzíme sa preto iba na odkaz na niekoľko domáčich prác, ku ktorým sa budeme v nasledovnom teste vracať: v slovenskej historiografii stále základné spracovanie evanjelickej dejín JÁN KVAČALA: *Dejiny reformácie na Slovensku, 1517 – 1711*. Liptovský Sv. Mikuláš : Tranoscius, 1935. Pre poznanie personálnej stránky evanjelickej cirkvi sú dobrým východiskom (aj s odkazmi na literatúru) lexikón *Evangélikus lelkészek Magyarországon* (ďalej ELEM), vol. I/1 – III/1 (predbežne). Ed. Zoltán Csepregi. Budapest : MEDiT, 2016 – 2022. Zo staršej historiografie je množstvo biografických údajov v práci Johanna Samuela Kleina, novo vydané ako

tradície predstavujú nevyhnutný predpoklad a východisko uvažovania o cirkevných dejinách v každom období, reformačné hnutie a raný novovek nevynímajúc. V uplynulých desaťročiach bol však výskum v európskej historiografii doplnený aj o perspektívy sociálnych a kultúrnych dejín, ktoré presúvali pozornosť na možnosti a mechanizmy – ako aj na prípadné limity – prieniku reformačných myšlienok do širších vrstiev spoločnosti. Voľbou nových metodologických perspektív pri práci so známymi i novými typmi prameňov tak začali dopĺňať obraz konfesionálne a inštitucionálne vybudovaného spoločenstva o podobe jeho „vnútorného života“.⁴

Do tohto rámca možno zaradiť aj sledovanie zmien na úrovni bohoslužobného života a cirkevných obradov. Aj keď ide v prípade rôznych liturgických príručiek, agend a cirkevných poriadkov o normatívne pramene – teda súbory predpisov a nariadení, ktoré samy osobe ešte bezprostredne nesprostredkúvajú informácie o tom, do akej miery boli aj v praxi naozaj prijímané – môžu predsa len slúžiť ako historický prameň, umožňujúci uvažovať aj o širších sociálnych a kultúrnych aspektoch náboženských zmien, ktoré so sebou prinášalo reformačné hnutie. Napokon, boli to práve bohoslužobné zvyklosti, kde väčšina ľudí predmodernej spoločnosti – bez formálneho vzdelania a teda i bez možnosti priamo sa konfrontovať so zásadnými textami jednotlivých reformátorov – po prvýkrát narazila a neskôr sa aj na pravidelnej báze stretávala s reformačnými vieroučnými zmenami, ako boli vyjadrené na úrovni kazateľstva a cirkevných obradov.

V tomto duchu možno vnímať aj ďalší zväzok série *Monumenta Linguae Slovacae*, venovaný edícii takzvanej *Bystrickej agendy*, teda bohoslužobného poriadku, ktorý – slovami svojho pisateľa – „se zachowawa od wernych Kazatelow pry Czirkwi panie“ z roku 1585.⁵ Edícia tohto najstaršieho zachovaného vernakulárneho textu bohoslužobného poriadku zo slovenského evanjelickej prostredia rešpektuje kontext jeho zachovania v podobe rukopisného prívesku k tlačenej *Agende českej* z roku 1581, preto je súčasťou tohto zväzku aj edícia druhého spomínaného dokumentu. V nasledujúcom historickom úvode sú tieto dokumenty priblížené, najprv po formálnej a následne

JOHANN SAMUEL KLEIN: *Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger in allen Gemeinen des Königreichs Ungarn*, vols. I – II; III – IV. Eds. PETER KÓNYA a ZOLTÁN CSEPREGI. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2021.

⁴ Literatúra k danej problematike, na ktorú by tu bolo možné upozorniť, je aj v tomto prípade príliš rozsiahla na to, aby sa dal poskytnúť aspoň reprezentatívny výber. Ako východiskové možno spomenúť príspevky (s odkazmi na ďalšiu literatúru) v kolektívnej práci ROBERT KOLB (ed.): *Lutheran Ecclesiastical Culture*. Ďalšie práce budú citované priebežne v tejto úvodnej štúdii.

⁵ Ústredná knižnica Slovenskej akadémie vied – Historické fondy, Knižnica Evanjelického lýcea v Bratislave (dalej KELB), sign. BB 663: *Agenda Česká + rukopisné dodatky*, citovaná pasáž sa nachádza na fol. 117r. [rukopisný dodatok: s. 1].

aj obsahovej stránke (pričom ľažisko obsahovej analýzy spočíva na rukopisnom dodatku pochádzajúcom z Banskej Bystrice). Zámerom je priblížiť nielen historický kontext vzniku rukopisu, ale i jeho dobovú relevanciu vo viacerých, vzájomne prepojených interpretačných rovinách – personálnej, inštitucionálnej, vieroučnej a rituálnej stránke reformačného hnutia v Banskej Bystrici v druhej polovici 16. storočia.

Formálno-obsahová charakteristika prameňa

V tomto zväzku edície sú publikované dva texty, a to *Agenda česká* a takzvaná *Bystrická agenda*. V prvom prípade ide o tlačený text z poslednej tretejiny 16. storočia, ktorý je pomerne známy a jeho exempláre ostali zachované vo viacerých knižničiach v regióne stredovýchodnej Európy.⁶ V prípade druhého textu ide o rukopisný dodatok, ktorý podľa informácií na svojej titulnej stránke vznikol v roku 1585 a predstavuje prehľad základných rituálnych úkonov, spisaných pre potreby miestnej (slovenskej) evanjelickej cirkvi, a pre ktorý sa v slovenskej historiografii zaužívalo označenie *Bystrická agenda*.⁷ Napriek tomu, že v prípade *Agendy českej* nejde lingvisticky ani historicky o text, ktorý by provenienčne priamo súvisel so slovenským územím, rozhodnutie sprístupniť ho v aktuálnom vydaní – spolu s rukopisnou *Bystrickou agendou* – súvisí s úsilím edície MLS rešpektovať historický kontext a podobu zachovania publikovaných prameňov.⁸

Zachovanie dokumentov

Zväzok, obsahujúci obidva texty, sa do polovice 20. storočia nachádzal v knižnici Evanjelického gymnázia v Banskej Bystrici, kde naňho odkazuje aj staršia historiografia. Spolu s ním sa v zbierkach gymnaziálnej knižnice nachádzali aj ďalšie rukopisy bohoslužobných poriadkov z prelomu 16. a 17.

⁶ V *Knihopise českých a slovenských tisků* bolo identifikovaných 19 zachovaných exemplárov (nie všetky úplné) v inštitúciách na území piatich krajín (Česká republika: 9 exemplárov, Slovensko: 6 exemplárov, Poľsko: 2 exempláre, Maďarsko: 1 exemplár, USA: 1 exemplár). Informácie sú dostupné aj online: *Bibliografické databáze bohemická tisků, rukopisů a moderní literatury*: <https://knihoveda.lib.cas.cz/Record/K00079> (Prístup: 23. októbra 2024). Zoznam však nemusí byť konečný, čoho svedectvom je aj skutočnosť, že pri príprave tohto zväzku bol v zahraničných databázach identifikovaný ďalší exemplár vo Viedni: *Österreichische Nationalbibliothek, Musiksammlung*, sign. SA.79.F.38.

⁷ Text bol predmetom výskumu predovšetkým starších cirkevných a literárnych historikov. Pod názvom *Bystrická agenda* ho spomína už JÁN P. ĎUROVIČ: *Evanjelická literatúra do tolerancie*. Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská, 1940, s. 42 – 44; JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských evanjelických a. v. služieb Božích*. Liptovský Svätý Mikuláš : Tranoscius, 1946, s. 108 – 111; JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi*. Liptovský Svätý Mikuláš : Tranoscius, 1948, s. 39 – 45. Nasledujúc tieto práce sa označenie zaužívalo aj u neskorších autorov.

⁸ Na tomto mieste je potrebné dodať, že vzhľadom na zameranie edície nebolo cieľom pripraviť kritickú edíciu textu *Agendy českej*, ktorá by reflektovala všetky teologické, liturgické a muzikologické aspekty. Pre podujatie takéhoto typu pozri aj poznámku č. 30.

storočia, pravdepodobne pochádzajúce z Banskej Bystrice.⁹ V dôsledku rozdelenia historického knižničného fondu evanjelického gymnázia v päťdesiatych rokoch 20. storočia sa však *Bystrická agenda* v súčasnosti nachádza vo fondech Lyceálnej knižnice v Bratislave.¹⁰ Ďalšie časti knižničného fondu boli deponované v Štátnej vedeckej knižnici v Banskej Bystrici, v Stredoslovenskom múzeu v Banskej Bystrici, v Slovenskej národnej knižnici v Martine. Umiestnenie zvyšných dvoch rukopisných liturgických prameňov sa nateraz nepodarilo identifikovať. Ako prípadný porovnávací materiál pre analýzu teda poslúžili iba ich charakteristiky a excerpty publikované v staršej cirkevnej historiografii.¹¹

V prípade spomínamej *Agendy českej* ide o tlačený bohoslužobný poriadok, ktorý vyšiel v Lipsku roku 1581.¹² Bystrický exemplár, ku ktorému je pripojený rukopisný dodatok domácej proveniencie a ktorý послúžil ako základ pre túto edíciu, je však neúplný: chýbajú mu listy A1 – A4 a B1 – B2, ktoré obsahujú titul, predhovor v češtine (*Předmluwa k Pobožnému Cžtenáři*) a polovicu latinského predhovoru (*Praefatio ad pium Lectorem*; na listoch B2 – B4). Za nimi nasleduje obsah (*Index eorum, quae in hoc libro continentur*) a počnúc listom C1 konkrétnie inštrukcie. Jadro textu už v origináli obsahuje tlačenú pagináciu v hornej časti strany, ktorá ostala zachovaná aj v našej edícii. Okrem toho má však analyzovaný exemplár aj modernú foliáciu v spodnej časti stránok, ktorá zahŕňa celý dokument, vrátane jeho

Tlačená
Agenda česká
a jej časti

⁹ Pôvodne bola *Bystrická agenda* uložená v Gymnaziálnej knižnici pod signátiou F.IV.2, pod ktorou ju poznajú aj Ján Ďurovič a Ján Petrík v prácach z poznámky č. 7. Okrem nej sú z danej knižnice známe ešte takzvaná „*Bystrická agenda* po roku 1595“ (pôvodná signatúra: F.IV.5) a „*Bystrická agenda* zo začiatku XVII. storočia“ (pôvodná signatúra: F.IV.3). Pozri JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 111 – 114 (len Agenda po roku 1595). JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy*, s. 48 – 60 (obe spomínané rukopisné agendy).

¹⁰ Nová signatúra: Ústredná knižnica Slovenskej akadémie vied – Historické fondy, Lyceálna knižnica v Bratislave, sign. BB 663. Digitalizovaný dokument dostupný online na stránke knižnice: http://147.213.4.22/digi/BB_663/start.htm (Prístup: 23. októbra 2024). Pri citovaní budú v nasledujúcom teste odkazy uvádzané iba v podobe čísla listu a strany, bez opakovania umiestnenia a signatúry.

¹¹ Krátku správu o osudoch knižnice (s odkazmi na ďalšiu literatúru) prináša IVONA KOLLÁROVÁ: Časť knižnice Evanjelického gymnázia v Banskej Bystrici od roku 2004 „historickým knižničným fondom“. In: *Knižnica*, 2005, roč. 6, č. 2, s. 32. Pozri tiež MÁRIA VIERIKOVÁ: Knižnica banskobystrického ev. a. v. gymnázia. In: *Kniha '95–'96 : Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Ed.: MIROSLAVA DOMOVÁ. Martin : Matica slovenská, 1998, s. 158 – 162. Na tomto mieste by som sa chcel podakovať I. Kollárovej z ÚK SAV, P. Račkovi zo Stredoslovenského múzea a M. Bôbovej zo Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici za poskytnuté informácie.

¹² AGENDA Česká / to gest Spis o Ceremonijch a pořádcých Cýrkewnijch / kterak se slowem Božíjm a swátostmi Krystowými / lidu w Králowstwij Czeském prawdu Ewangelium swatého magijcýmu a milugijcýmu / posluhovati má. Wyisssteno w Lipsstě [Lipsko] : skrze Giřjika Deffnera [Georg Deffner], MDLXXXI [1581], 228 s., 4°.

rukopisných príveskov. Tá bola pre praktickú potrebu v edícii zachovaná tiež.¹³ Ojedinele sa v tlačenom texte objavujú poznámky na margináliach (s. 23: fol. 13v.; s. 184 – 185: fol. 93v. – 94r.; s. 194 – 195: fol. 98v. – 99r.; s. 200: fol. 101v.). Na poslednej strane (s. 228: fol. 116r.) sa za tlačeným textom v dolnej polovici strany nachádza notová *Glória*.¹⁴ Na nasledujúcej strane (bez tlačenej paginácie, fol. 116v.) sú dve rukopisné vernakulárne pasáže: najprv štyri body zdôvodňujúce potrebu krstných rodičov pri krste (*Compatres cur voca[n]tur ad Baptismu[m]*) a následne krátke formulár otázok a odpovedí, predchádzajúcich krstu (*Adhortatio ad Compatres ante Baptismum*).¹⁵

Z hľadiska štruktúry je *Agenda česká* rozdelená na 14 tematických kapitol, ktorým predchádza už spomínaný česky a latinsky predhovor. Tak, ako sa objavili isté nejednoznačnosti ohľadom datovania textu (rozoberané nižšie), nejasnosti panujú aj v otázke autorstva. Pod predhovorom sú podpísaní „*Zpráwcowé Církewní Slowo Boží w čistotě kázijce w Králowstwí Českém*“ (fol. B1r.), avšak bez uvedenia konkrétnych mien. Keďže táto otázka ostáva pre súčasnú historiografiu naďalej otvorená a nie je ani fažiskovou z pohľadu našej edície, na tomto mieste je potrebné ponechať ju v takejto podobe.¹⁶ Napriek tomu, že ich mená ostávajú neznáme, možno o nich predsa získať konkrétnejšie informácie v kontexte ich intelektuálneho a konfesionálneho zázemia. Samých seba označujú okrem iného za kazateľov „čistého Božieho Slova“, čo nie je náhodná terminologická voľba. Slovné spojenie „čisté evanjelium“ bolo od počiatkov reformačného hnutia obľúbeným identifikačným prvkom jeho podporovateľov, pričom sa dostalo aj do základných konfesionálnych textov, napríklad Augsburgského vyznania.¹⁷ Časom získať toto slovné spojenie aj konfesionálne špecifický náboj, vďaka ktorému sa reformačné duchovenstvo vymedzovalo voči „starej cirkvi“. Sama osebe

¹³ Pri odkazovaní na konkrétné pasáže sú v citáciách uvádzané oba tieto údaje v podobe: pôvodná (tlačená) paginácia (s.) : moderná foliácia (fol.).

¹⁴ Tu aj na ďalších miestach sa pri pomenúvaní a interpretácii konkrétnych liturgických a hudobných zložiek riadime identifikáciami Jána Petríka. Pre tu spomínanú pasáž pozri JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy*, s. 40.

¹⁵ JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy*, s. 40 s charakteristikou, že ide o „krátke (nedokončený) formulár prisluhovania krstu“.

¹⁶ PAVEL KOLÁŘ: Witnesses of a New Liturgical Practice: the Ordines missae of Three Ultraquist Manuscripts. In: *The Bohemian Reformation and Religious Practice*, vol. 9. Eds.: ZDENĚK V. DAVID a DAVID R. HOLETON. Praha : Filosofický časopis; FILOSOFIA, 2014, s. 221 – 240 (tu s. 226).

¹⁷ Správne kázanie evanjelia (*recte docetur*) patrí podľa Augsburgského vyznania (7. článok) k jednej z dvoch základných charakteristik cirkvi. Slovenský preklad: Augsburgská konfesia. In: *Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania*. Ed. a prel. Otto Vízner. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 1992, s. 46. Pozri tiež PETER BENKA: Kazateľský úrad v kráľovských mestách Horného Uhorska v 16. a 17. storočí: očakávania mestskej komunity a cirkvi. In: *Slovenská literatúra*, roč. 69, 2022, č. 6, s. 569 – 585 (tu s. 571 – 572, 574 – 575).

takáto terminológia nepostačuje na presné konfesionálne zaradenie, obzvlášť v českých podmienkach, kde sa reformácia zakorenila vo viacerých teologickejších varietách. Presnejšie indície ponúkajú však sami autori v texte predhovoru, keď hovoria, že sa pri práci opierali o niekoľko „*dobrých, pořádných a Konfesý Augspurskau se srownáwagijcých*“ (fol. A3^r) agend, menovite wittenberskú, brandenburskú a württemberskú.¹⁸ Týmto sa autori agendy zaraďujú k wittenberskému smeru reformácie, pričom ak by sme za dátum vzniku uznali rok 1581, jej publikácia by zapadala práve do obdobia vzniku *Formuly svornosti*, teda striktniejsieho teologickejšieho vymedzenia sa ortodoxného lutherského smeru, predovšetkým voči kalvinizujúcim tendenciám.¹⁹ Táto otázka by si však zaslhuovala dôslednejšiu teologickejšiu analýzu, nateraz však nemožno vylúčiť, že *Agenda česká* mala mať svojím spôsobom „konfessionalizačné poslanie“, čo by napokon nebolo bez významu ani pre jej „sekundárne“ použitie v Banskej Bystrici. Sami autori v predhovore obzvlášť zdôrazňujú svoj zámer zjednotiť rôzne bohoslužobné zvyklosti a svoju prácou prípadne vynahradiať aj nedostatky v teologickom vzdelaní nejedného zo českých kazateľov.

Týmto zámerom zodpovedá aj obsahové členenie vlastného poriadku, ktoré pokrýva všetky základné bohoslužobné úkony, a to vo väčšej škále než neskorší rukopisný dodatok Bystrickej agendy. Obsahuje totiž aj základy poriadku pre pravidelný bohoslužobný život, ako večerné (*Nesspor weyročnj / De vespertinis precibus*) a ranné stretnutia (*Matura bud'to Ranny Kázanj / De matutinis precibus*), a pre hlavné nedeľné bohoslužby, označované tradičnou terminológiou ešte za omšu (*Pořádek Msse weliké / De Missa*), ako aj pre kázňové bohoslužby konané na sviatky alebo v ich predvečer. Okrem toho sú jej súčasťou aj poriadky nielen pre prisluhovanie sviatostí (krst, spoved a rozrešenie, nie však prisluhovanie Večere Pánovej, ktoré je súčasťou omšového poriadku), ale aj pre ďalšie medzníky v živote jednotlivca a s nimi späté bohoslužobné úkony (sobáš, navštievovanie chorých, pohreb). Okrem toho obsahuje *Agenda* poriadok pre vizitácie, udržiavanie disciplíny prostredníctvom exkomunikácie (*O Kázni Církewníj bud'to o wyobcowáníj hřjssnikůw nekagijcých*) a napokon aj poriadok pre poskytovanie útechy od súdeným zločincom. V tejto súvislosti treba spomenúť, že *Agenda* sice kopíruje svoje nemecké vzory, no obsahuje niekoľko rozdielov, na ktoré upozorňujú sami jej autori. Oproti wittenberskej predlohe, ktorá bola základným

*Obsahové
členenie
Agendy českej*

¹⁸ K prehľadu nemeckých evanjelických agend a ich „regionálno-tematických“ skupín pozri JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy*, s. 14 – 15.

¹⁹ Pre teologickejšie vývoj po Lutherovi pozri IRENE DINGEL: *The Culture Of Conflict In The Controversies Leading To The Formula Of Concord (1548–1580)*. In: ROBERT KOLB (ed.): *Lutheran Ecclesiastical Culture*, s. 15 – 64.

východiskom, bol vypustený latinský *Examen ordinandorum*, a na druhej strane boli pod vplyvom iných agend doplnené práve časti k vyobcovaniu hrievníkov, pochovávaniu a potešeniu odsúdencov, keďže „*w Czeském Yazyku nikdež nic o tom psáno nenij*“ (fol. A3^r). Okrem toho bolo doplnených niekoľko piesní a cirkevných sviatkov špecifických pre české prostredie.²⁰

Vlastný rukopisný bohoslužobný poriadok s titulom „*Spuosob a nebo Poradek, ktery se zachowawa od Wernych Kazatelow pry Czirkwi Panie, psany Letha Panie 1585*“ sa v zväzku začína bezprostredne na strane nasledujúcej po tlačenom exemplári (rkp. s. 1: fol. 117^r).²¹ Rukopisný dodatok obsahuje vlastnú, rukou písanú pagináciu v hornej časti strany, ktorá pravdepodobne nepochádza z doby vzniku dokumentu, no je znateľne staršieho dátu než moderná foliácia v spodnej časti strany, kontinuálne pokračujúca z predchádzajúceho tlačeného exempláru.²² Rukopisná časť obsahuje teda 137 samostatne paginovaných strán, s jednou nepaginovanou, ale zapísanou stranou na záver a ojedinele sa vyskytujúcimi vakátami, ktoré paginované neboli (sú však zahrnuté v modernej foliácii). Forma zápisu naznačuje jedného zapisovateľa. Jej autor, podobne ako v prípade tlačenej agendy, nie je identifikovaný menom. Avšak podobne ako v predošom prípade, aj tu sa spomínajú „verní kazatelia“. Hned v titule je zároveň presné datovanie do roku 1585, čo môže byť pomôckou aspoň pre vyslovenie hypotéz. V staršej historiografii sa ako o možnom autorovi uvažovalo najprv o Gregorovi Meltzerovi.²³ S jeho menom sa totiž už spája iná liturgická príručka (*Agendbüchlein*) z roku 1570.²⁴ Práve autorstvo jedného bohoslužobného textu malo byť zdôvodnením i pre jeho autorstvo textu iného, teda rukopisnej *Bystrickej agendy*. Táto možnosť však bola už staršou historiografiou uznaná za nepravdepodobnú, aj vzhľadom na to, že Meltzer pôsobil opakovane na poste nemeckého

²⁰ Pre detailnejší prehľad obsahu pozri JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy*, s. 24 – 34.

²¹ Petrík priradzuje k bohoslužobnému poriadku aj predošlé rukopisné pasáže z posledných strán tlačeného exempláru, spomínané v predošom odstavci. Tamže.

²² Podobne ako v prípade tlačeného textu, aj v prípade odkazov na rukopisný dodatok sú citované oba údaje v podobe: číslo rukopisnej strany (rkp. s.) : moderná foliácia (fol.).

²³ Túto hypotézu spomína JÁN P. ĎUROVIČ: *Evanjelická literatúra*, s. 44. Dodáva ale, že do úvahy by pripadal aj vtedajší bystrický slovenský kazateľ „*Rehor Liscoviensis*“. Za autora rukopisnej agendy jednoznačne považoval Gregora Meltzera LUDEWIT HAAN: *Cithara Sanctorum, jej historia, její původce a tohoto spolupracovníci*. W Pessti : Tiskem Wiktora Horňanského, 1873, s. 24. Naňho sa napokon v prvom rade odvoláva aj Ďurovič.

²⁴ LUDEWIT HAAN: *Cithara Sanctorum*, s. 24. Nateraz nie je známe, že by sa Meltzera *Agendbüchlein* zachovala. Informácie o nej sú len v krátkej správe a opise jej obsahu z 18. storočia, ktorej autorom bol vtedajší vlastník rukopisu, štiavnický nemecký farár Ján Demian. Správa sa nachádza v ÚK SAV – HF KELB, Rukopisné zväzky (ďalej Rkp. zv.), sign. 327. Na základe tohto záznamu na ňu odkazujú neskorší autori: JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 58 – 59.

kazateľa (v Štiavnici a neskôr v Bystrici).²⁵ V čase deklarovaného vzniku rukopisu, teda roku 1585, už navýše neboli nažive.²⁶ V staršej historiografii sa však objavilo v tejto súvislosti aj meno vtedajšieho bystrického slovenského kazateľa Juraja Czapkovicza/Liscoviensia.²⁷ Vzhľadom na to, že hned' v titule rukopisu sa deklaruje, že ide o poriadok, ktorý sa v danej cirkvi zachováva, zdá sa byť prirodzeným, že za jeho formuláciou by stál práve človek, zodpovedný za samotný výkon opisovaných bohoslužobných úkonov.

V rukopisnej *Bystrickej agende* možno obsahovo-formálne identifikovať desať celkov rôzneho charakteru. Na rozdiel od tlačenej *Agendy českej* neobsahuje náležitosti k pravidelným bohoslužobným stretnutiam v nedele alebo sviatky, obsahuje však poriadok rámcujúci rôzne aspekty ľudského života, sviatosti, katechetické texty a zbierky piesní. Konkrétne rozloženie jednotlivých častí je nasledovné: krst (*O krstu swatom*, rkp. s. 1 – 8: fol. 117^r – 121^v), úvod šestonedieľky (*Introductio Puerperae post partum*, rkp. s. 12 – 14: fol. 122^r – 124^v), úvod mladuchy po sobáši (*Introductio sponsae post nuptias*, rkp. s. 15 – 16: fol. 125^r – 125^v), náležitosti k spovedi a Večeri Pánovej (*De Confessione – Spowet Obeczna – Commonefactio ad participantes Caenae Dominij – Gratiarum actio post Communionem*, rkp. s. 17 – 41: fol. 126^r – 138^v), náležitosti k sobášu (*De Nuptiis Dicturus*, rkp. s. 42: fol. 139^v; *Spuosob ktery se zachowawa pry oddawaniij Osuob ktere wstaw Swaty Manželsky wstupugij*, rkp. s. 43 – 58: fol. 140^r – 147^v), modlitby za rozličné veci – latinské i vernakulárne (*Orationes pro variis rebvs*, rkp. s. 59 – 73: fol. 148^r – 155^r), katechizmus (*Katechismus*, rkp. s. 74 – 90: fol. 157^r – 165^r), krátke katechizmové poučenie (*Kraticzke a wsummie obsahnute Nauczenij Dijtek z Katechismu nagprednegssijch Cžlankuw Wijri Křestianskey*, rkp. s. 91 – 94: fol. 166^r – 167^v), nábožné piesne (*Pijsně Chval Boskych*, rkp. s. 95 – 122: fol. 168^r – 181^v), latinská sobášna formula (*Formula Copulae*, rkp. s. 123 – 128: fol. 182^r – 184^v) a pohrebné piesne (*Pijsnie Pohřebnij*, rkp. s. 129 – 138: fol. 185^r – 189^v). Ako z tohto prehľadu vyplýva, chýbajú pasáže

Obsahovo-formálne členenie Bystrickej agende

²⁵ Pre zamietavé stanovisko pozri JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 108, pozn. 156. Biografické detaily k Meltzerovi: ELEM, vol. I/2, s. 65.

²⁶ ELEM, vol I/2, s. 65 uvádza jeho úmrtie „po roku 1584“. V matričných záznamoch v rámci takzvaných *Kirchenhistorien* je však jeho úmrtie zaznamenané už 10. marca 1583: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív Banská Bystrica (ďalej ŠA BB), pracovisko Archív Banská Bystrica (ďalej p. ABB), fond Magistrát mesta Banská Bystrica (ďalej f. MM BB), Varia (ďalej V), sign. 31, s. 204.

²⁷ V prospech jeho autorstva rukopisu sa prikláňa JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 108, pozn. 156. Pre biografické údaje ELEM, vol. I/3, s. 522. Tam uvedené roky pôsobenia na poste bystrického slovenského kazateľa bude pravdepodobne potrebné upraviť, keďže pri výskume k tejto práci sa v bystrickom archíve našiel list z roku 1591, kde je podpísaný „*Georgius Lyskouimus Sclavorum Con.*“ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 183, Nr. 36. K tomuto kazateľovi pozri viac v historickej sekcií nižšie.

explicitne venované pohrebu (i keď sekcia pohrebných piesní túto absenciu čiastočne dopĺňa), no oproti tlačenej *Agende českej* sú v rukopise navyše poriadky k úvodu šestonedieľky a mladuchy. V rukopise sa tiež nenachádzajú ekvivalenty špecifických častí z tlačeného textu (napríklad k exkomunikácií, vizitáciám, úteche chorych a odsúdencov), z čoho však nemožno dedukovať akékoľvek iné závery pre bystrický náboženský život než tie, že pre tento aspekt nebola pociťovaná praktická potreba. Naopak rukopisný text obsahuje dve verzie katechetických textov.²⁸ K obsahovej analýze i zasadeniu dokumentov do historického kontextu sa vrátíme nižšie, teraz ešte niekoľko slov k historiografickej recepcii oboch prameňov.

*Doterajšie
bádanie
o dokumentoch*

Vyššie bolo spomínané, že pri *Agende českej* máme do činenia s pomerne známym bohoslužobným poriadkom. Takéto tvrdenie však predsa len možno relativizovať. *Agenda* ako prameň je sice známa a pomerne prístupná, či už priamo prostredníctvom zachovaných exemplárov v knižničiach alebo ich digitalizovaných kópií voľne dostupných online.²⁹ Pokial ide o historiografickú či teologickú reflexiu a interpretáciu daného textu, situácia je už o poznanie skromnejšia. Samostatného spracovania sa jej ešte nedostalo, a to ani na úrovni historicko-teologickej interpretácie, ani na úrovni sprístupnenia textu v rámci modernej kritickej edície.³⁰ Časť záujemcov o *Agendu* ostávajú teda nadálej staršie práce, predovšetkým českých a slovenských cirkevných a literárnych historikov.

*Otázky
datovania
Agendy českej*

V počiatkoch výskumu panovala neistota ohľadom jej datovania. Napriek tomu, že priamo na titulnej stránke tlače sa nachádza údaj o roku 1581, predovšetkým z ohľadu na historický kontext sa jej vznik zvykol posúvať o desaťročie skôr, do roku 1571.³¹ Dôvodom na takýto posun mala byť

²⁸ Detailnejší prehľad pasáží v JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agenda*, s. 39 – 45. Pozri tiež nižšie, tretiu časť tejto úvodnej štúdie.

²⁹ Odkazy na digitalizované exempláre možno nájsť vo vyššie citovanej (poznámka č. 6) *Bibliografickej databáze bohemická tisků*: <https://knihoveda.lib.cas.cz/Record/K00079>

³⁰ Na absenciu moderného spracovania upozorňuje hned v úvode svojho textu napríklad aj MICHAL CHALUPSKI: Obrad kŕtu podle Agendy české z r. 1581. In: *Teologická reflexe*, roč. 30, 2024, č. 1, s. 43 – 54 (tu s. 46). Na základe krátkej informácie možno predpokladať, že s kritickou edíciou textu sa ráta v rámci edície *Monumenta Liturgica Bohemica*. Pozri PAVEL KOLÁŘ: *Witnesses of a New Liturgical Practice*, s. 226, poznámka č. 26.

³¹ Dve vydania, z rokov 1571 a 1581, uvádzajú JOSEF JUNGMANN: *Historie literatury české*. Praha : W komisií kněžkupectví F. Řivnáče, 1849, s. 225, č. 1732. V tomto duchu krátka zmienka – aj keď citácie založené na vydanií z roku 1581 – aj v práci ZIKMUND WINTER: *Život církevní v Čechách : Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*, vol. 2. Praha : Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy slovesnost a umění, 1896, s. 841. Vydanie roku 1571 predpokladá aj JÁN KVAČALA: *Dejiny reformácie*, s. 118. O prvom vydanií v roku 1571 hovorí aj JÁN P. ĎUROVÍČ: *Evanjelická literatúra*, s. 43. Rozchod s touto tradíciou (uznávajúcou dve vydania) je u slovenských cirkevných historikov možno sledovať priamo v diele najvýznamnejšieho bádateľa

absencia zmienky Českej konfesie z roku 1575. Prvé vydanie textu sa teda datovalo ešte pred vznik tohto politicko-náboženského dokumentu.³² Na neodôvodnenosť takejto interpretácie však poukázal už Ferdinand Hrejsa na začiatku 20. storočia a odvtedy sa ustálilo prijímanie toho datovania, ktoré sa nachádza priamo v zachovaných tlačených exemplároch, teda do roku 1581.³³ V aktuálne dostupnej podobe nemeckej bibliografie tlačí 16. storočia je identifikovaná iba tlač z roku 1581.³⁴ Možno navyše dodať, že v prípade skoršieho vydania by k nemu muselo dôjsť u iného tlačiara, keďže v zachovaných exemplároch uvádzaný Georg Deffner (*Giřík Deffner*) svoju činnosť v Lipsku začal až v roku 1580.³⁵ Zaujímavosťou však je, že po obsahovej stránke sa *Agende českej* dostalo rozsiahlejšieho spracovania v radoch slovenských evanjelických cirkevných historikov. Nezadanbateľnú úlohu pre túto pozornosť zohral práve vplyv na formovanie bohoslužobného života slovenských evanjelikov v Uhorsku, ktorý bol tomuto dokumentu prisudzovaný.³⁶

V prípade rukopisného dodatku, takzvanej *Bystrickej agendy*, je situácia na pomery slovenskej cirkevnej historiografie o čosi lepšia. Treba poznamenať, že text sa do pozornosti historikov dostał neskôr, napríklad Ján Kvačala ho vo svojich *Dejinách reformácie na Slovensku* z roku 1935 ešte prialom nepomína. Pozná sice *Agendu českú*, o konkrétnostiach jej používania či vplyvu však neuvádza bližšie informácie.³⁷ Vo svojom teste sa odvoláva na Jána Slávika a jeho *Dejiny Zvolenského evanjelického seniorátu*, ktorý pri diskusii o zavádzaní materinskej reči do bohoslužieb spomína nielen *Agen-*
du českú, ale aj, že jej „výtisk je zachovaný v knižnici evanjelického gymnazia

evanjelických bohoslužobných dejín, Jána Petríka: v práci z roku 1946 (*Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 103) ešte predpokladá aj vydanie z roku 1571, v teste z roku 1948 (*Chrámové agendy*, s. 24) je už skeptickejší, keď hovorí o nezachovaných exemplároch „údajného prvého vydania“ z roku 1571 a ponúka krátky historiografický komentár.

³² V tomto duchu aspoň počiatočné rôznorodé informácie ohľadom datovania interpretuje JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy*, s. 24.

³³ FERDINAND HREJSA: *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*. Praha : Nákl. České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1912, s. 356.

³⁴ *Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts* (VD 16), záznam č. VD16 ZV 27406. Dostupné online: <https://gateway-bayern.de/VD16+ZV+27406> (Posledný prístup: 30. októbra 2024).

³⁵ PETER VOIT: *Encyklopédie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovicou 15. a počátkem 19. století*. Praha : Libri, 2006, s. 202, kde sa konštatuje, že „*Jugmannův údaj o starším, exemplářem nedoloženém Deffnerově vydání Agendy 1571 je značně pochybný*“.

³⁶ JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 103 – 108; JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy*, s. 24 – 34.

³⁷ JÁN KVAČALA: *Dejiny reformácie*, s. 94. V podobnom duchu už o čosi skôr aj BRANISLAV VARSÍK: *Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody* (Sborník Filozofickej fakulty UK V Bratislave, roč. 8, č. 62). Bratislava : Universum, 1932, s. 56 – 57.

bystrického". Rukopisný dodatok miestneho pôvodu však priamo nespomína.³⁸ Rukopisná agenda však rezonovala vo výskume bohoslužobnej praxe a piesňovej tvorby. Prvým bádateľom, ktorý jej venoval detailnejšiu pozornosť, bol Ľudovít Haan v roku 1873.³⁹ Prameň sa však výraznejšie dostal do pozornosti odbornej verejnosti v tridsiatych rokoch 20. storočia, v prvom rade prostredníctvom záujmu o piesňovú tvorbu a preklad Lutherovho Malého katechizmu.⁴⁰ Zakrátko nato sa rukopisu dostalo komplexnejšieho a detailnejšieho spracovania, z perspektív literárnych dejín,⁴¹ muzikológie,⁴² dejín liturgie⁴³ a jazykovedy.⁴⁴

V druhej polovici 20. storočia bola rukopisná *Bystrická agenda* čiastkovovo analyzovaná viacerými bádateľmi z týchto i ďalších odborov. Napriek opakovane deklarovanému významu textu ako prvého (vernakulárneho) liturgického poriadku v slovenskom prostredí sa však napokon stala prámeňom sice známym a neskôr i relatívne prístupným a citovaným, nie však komplexne a systematicky analyzovaným a spracovaným.⁴⁵ Zaujímavým fenoménom je, že od spomínaných prác z polovice 20. storočia sa detailnejšej analýze *Bystrickej agendy* a jej zasadeniu do historického kontextu historici vyhýbali. V prípade nemnohých cirkevno-historických prác sa možno stretnúť skôr s prostými konštatovaniami jej existencie, čo je do istej miery aj pochopiteľné, keďže nosnou tému žiadnej z prác neboli pohľad na rituálne či bohoslužobné zmeny a ich dôležitosť v procese zavádzania reformačných myšlienok a budovania nových konfesionálnych spoločenstiev. Rukopisnej

³⁸ JÁN SLÁVIK: *Dejiny zvolenského evanjelického a. v. bratstva a seniorátu*. Banská Štiavnica : Tlačou a nákladom vdovy a syna Augusta Joergesa, 1921, s. 13 – 14. V súvislosti s vyššie spomínanou diskusiou o datovaní tlače možno spomenúť, že v texte sa tiež opakovane uvádzá prvé vydanie z roku 1571.

³⁹ LUDEWIT HAAN: *Cithara Sanctorum*, s. 24, kde je za autora považovaný „Jiří Melcer“.

⁴⁰ JÁN P. ĎUROVIČ: Najstaršia rukopisná zbierka piesní na Slovensku pred Tranovského kacionálom. In: SAMUEL ŠTEFAN OSUSKÝ (ed.). *Tranovského sborník*. Liptovský Sv. Mikuláš : Tranoscius, 1936, s. 23 – 42.

⁴¹ JÁN P. ĎUROVIČ: *Evanjelická literatúra*, s. 41 – 44.

⁴² KONŠTANTÍN HUDEC: *Hudba v Banskej Bystrici do 19. storočia*. Liptovský Svätý Mikuláš : Tranoscius, 1941, s. 57 – 68, s dodatkom, že rukopis je sice „neznámej provenience“, ale predpokladá sa jeho používanie v Banskej Bystrici. Novšie *Bystrickú agendu* spomína napríklad MARTA HULKOVÁ: Príspevok k hudobnej kultúre Banskej Bystrice v druhej polovici 16. storočia. In: ALEXANDRA BITUŠÍKOVÁ (ed.). *Banská Bystrica : Historicko-etnologické štúdie*, vol. 1. Banská Bystrica : Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií UMB, 2000, s. 48 – 59 (tu s. 54 – 55).

⁴³ JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 108 – 111; JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy*, s. 39 – 45.

⁴⁴ Prvý, hoci krátky, pohľad na text Bystrickej agendy z jazykového hľadiska priniesol JÁN P. ĎUROVIČ: Reč Bystrickej agendy. In: *Slovenská reč*, roč. 3, 1934 – 1935, č. 6, s. 186 – 187.

⁴⁵ Okrem iného bola súčasťou korpusu textov, použitého pri príprave *Historického slovníka slovenského jazyka*.

Bystrickej agende sa teda ani nedostalo komplexné edičné spracovanie. Publikované boli iba úryvky z nej, napríklad v edícii *Pramene k dejinám slovenčiny*, kde vyšiel výber z pasáže týkajúcej sa sobáša, či úryvky piesňovej tvorby v antológiách literárnych textov.⁴⁶

Úsilím aktuálneho zväzku *MLS* je teda priniesť nielen edíciu celého textu, ale aj sprievodnú historickú štúdiu, ktorá pomôže prameň lepšie situovať v kontexte jeho vzniku a používania. Na jednej strane tak nadvádzujeme na zásadné práce Jána Ďuroviča a Jána Petríka z tridsiatych a štyridsiatych rokov 20. storočia a v nich obsiahnuté zistenia o kontexte liturgického vývoja i možných dobových vplyvov, na druhej strane sa však usilujeme k problematike pristupovať zo sociálno- a kultúrno-historickej perspektívy, ktorá pri analýze daného prameňa nebola doposiaľ použitá. Žiada sa tiež dodať, že v tomto momente nie je cieľom ponúknut' úplne komplexné spracovanie, najmä s ohľadom na ešte prebiehajúci muzikologický výskum.

Historický kontext: Reformácia v Banskej Bystrici

Ked' v roku 1585 vznikol rukopis bohoslužobných zvyklostí bystrického duchovenstva, reformačné myšlienky mali za sebou v meste už vyše polstoročnú história. Možno teda predpokladať, že s množstvom zo základných princípov či východísk evanjelického učenia bola prinajmenšom časť obyvateľstva už značne oboznámená. Istým svedectvom o zakorenenoosti reformačného učenia u obyvateľstva banských miest môže byť aj odpoved' štiavnickej mestskej rady kráľovi Ferdinandovi I. zo začiatku šesdesiatych rokov 16. storočia. Mestskí radní v kontexte sporov s ostrihomským arcibiskupom Mikulášom Oláhom a jeho rekatolizačným úsilím v liste z roku 1561 kráľovi deklarovali, že svoje cirkevné poriadky majú oni i ostatné banské mestá už tridsať rokov, ba od čias kráľa Ludovíta Jagelovského (1516 – 1526). V obyvateľstve bolo v čase spísania odpovede podľa mestskej rady toto učenie zakorenенé už natol'ko, že nebolo možné uvažovať o pozbavení evanjelických farárov úradu bez toho, aby došlo k otvoreným prejavom nespokojnosti a nepokojom. Dodávali navýše, že v dôsledku Oláhových aktivít už niektorí z baníkov odišli, čo môže byť napokon hrozbou aj pre králove komorské príjmy.⁴⁷ Aj keď pri časti argumentov, napríklad o odchode pracov-

Reformácia
medzi
mešťanmi
banských miest

⁴⁶ *Pramene k dejinám slovenčiny*, vol. 1. Eds.: MILAN MAJTÁN a JANA SKLADANÁ. Bratislava : VEDA, 1992, s. 284 – 286. Pozri tiež TIMOTEA VRÁBLOVÁ (ed.). *Citara svätých : Antológia zo slovenských prameňov cirkevných a duchovných piesní 16. – 18. storočia*. Bratislava : Kalligram; Ústav slovenskej literatúry SAV, 2014, s. 35 – 45.

⁴⁷ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai Ágost. Hitv. Evang. Egyház és lyceum története. Első füzet: A XVI. századbeli események*. Selmecbányán [Banská Štiavnica] : Joergen Ágost özvegyénel, 1883, s. 164 – 165, prameň citovaný *in extenso*. Na svedectvo tohto druhu upozorňuje aj PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 55.

ných síl z baníctva a hrozbách pre kráľovské financie, je možné uvažovať, či sa na ich podobe či faktografickej presnosti priveľmi neodrazila aj horlivosť štiavnických radných, na podstate tvrdenia o udomáčnení evanjelickej viery v čoraz širších vrstvách banského mestského obyvateľstva to pravdepodobne nič zásadne nemení, ako napokon ukazujú aj niektoré pramene citované nižšie.

V tejto sekciu bude naším zámerom sledovať vývoj takéhoto prijímania a ukotvenia reformačného učenia v Banskej Bystrici (v rámci udalostí v banských mestách všeobecne). Analýza vývoja tak poslúži ako historický základ pre porozumenie kontextu, v ktorom sa v osemdesiatych rokoch 16. storočia stretávame s tu publikovanými bohoslužobnými príručkami. Žiada sa však zároveň dodať, že vzhľadom na možnosti i rámec definovaný týmto zväzkom, ako aj aktuálny stav výskumu problému, ide iba o stručný náčrt vývoja, nie jeho komplexné spracovanie.⁴⁸ V tomto svetle treba vnímať aj štruktúru historického prehľadu, ktorý sa neusiluje o súvislé, chronologicky radené rozprávanie, ale zameriava sa na vývoj z pohľadu vybraných tem, – inštitucionálnej, personálnej, vieroučnej a sociálnej roviny – ktoré tvorili rámec pre upevnenie evanjelického učenia v meste.

⁴⁸ Novšie spracovanie dejín reformácie v Banskej Bystrici aktuálne chýba. K dispozícii je viacero starších prác (z nich niektoré v modernom preklade). Súčasnú bádatelia sa vo väčšine prípadov venovali čiastkovým problémom, ktoré sú dôležité pre poznanie viacerých aspektov náboženského a kultúrneho vývoja mesta, syntetizujúce spracovanie nateraz ale ešte nemáme. Zo starších prác možno upozorniť na nové vydanie a preklad práce voľakedajšieho profesora bystrického katolíckeho gymnázia Emila Jurkoviča (Jurkovich; 1857 – 1936), v ktorej je niekoľko kapitol venovaných aj cirkevným a kultúrnym dejinám: EMIL JURKOVÍČ: *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*. Prel. Imrich Nagy. Banská Bystrica : Pribicer, 2005. Dôležité práce pre dejiny reformačného hnutia publikoval profesor miestneho evanjelického gymnázia Karol Rosenauer (1843 – 1880), napríklad: KÁROLY ROSENAUER: *A Besztercebányai Á. H. Ev. Gymnasium története*. Besztercebányán [Banská Bystrica] : Machold Fülöp nyomdájából, 1876. Detailné spracovanie (pre obdobie 1540 – 1564) s rozsiahlymi citáciemi z prameňov k počiatkom reformácie: KÁROLY ROSENAUER: A besztercebányai ág. h. ev. egyházközség története. In: *Besztercebányai ág. hitv. ev. gimnázium értesítője*, 1877 – 1878, s. 1 – 61. Text mal mať pokračovanie, no zámer, žiaľ, prekazilo Rosenauerovo úmrtie. Z autorov 19. storočia hodno ešte spomenúť historika a rímsko-katolíckeho biskupa Arnolda Ipolyiho-Sturmera (1823 – 1886), ktorý sa podieľal na texte, relevantnom aj pre cirkevné dejiny nami skúmaného obdobia: *Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis pro Anno Saeculari MDCCCLXXVI*. Neosolia [Banská Bystrica] : Typis Philippi Machold, 1876. Neskôr sa problematike počiatkov venovala ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: Počátky reformace v Banskej Bystrici. In: *Bratislava : Časopis Učené spoločnosti Šafaříkovy*, roč. 4, 1930, s. 580 – 612. Z novších prác, založených na starších výskumoch JÚLIUS ALBERTY – PAVOL MARTULIAK: *Banská Bystrica v znamení kalicha*. Banská Bystrica : CZ ECAV Banská Bystrica, 2001. Všeobecne k mestským dejinám aj s cirkevno-kultúrnou perspektívou IGOR GRAUS: *Banská Bystrica v 16. storočí : Štúdie z dejín mesta*. Banská Bystrica : Enterprise, 2015. Ďalšie práce sú citované priebežne.

Pre porozumenie náboženského vývoja v Banskej Bystrici v 16. storočí predstavuje jeden z dôležitých prvkov oboznámenie sa s podobou cirkevnej organizácie v meste. Podobne ako v prípade iných mestských komunit u nás, aj v Bystrici sa pri tejto otázke stretávame so značnou mierou kontinuity. Reformačné hnutie v uhorských mestách sa často usilovalo predovšetkým o zmenu učenia a náboženskej praxe, v inštitucionálnej rovine sa prinajmenšom v počiatkoch najčastejšie realizovalo predovšetkým v presune dôrazov či meniacom sa výklade v rámci starších, jestvujúcich štruktúr.

V rámci bystrického duchovenstva bol od stredoveku najdôležitejšou postavou mestský farár. Už v základnom privilegiu pre bystrickú komunitu od kráľa Bela IV. z roku 1255 sa hned na prvom mieste medzi udelenými výsadami uvádza slobodná voľba farára, ktorý má byť následne potvrzovaný ostrihomským arcibiskupom.⁴⁹ Praktickú realizáciu práva voľby neskôr prevzali richtár s mestskou radou, ktorí týmto spôsobom zohrali nezanedbateľnú úlohu aj v počiatkoch reformačného hnutia v dvadsiatych a tridsiatych rokoch 16. storočia. Priestorovo bol ľažiskom cirkevnej organizácie v areáli mestského hradu sa nachádzajúci farský kostol Nanebovzatia Panny Márie s počiatkami tiež v 13. storočí, ktorý bol v nasledujúcich storočiach stavebne upravovaný a v 15. storočí doplnený o niekoľko kaplniek, ktoré možno považovať za prejav neskorostredovekej zbožnosti viacerých významných bystrických mešťanov.⁵⁰ Prostriedky takéhoto testamentárneho odkazu, pochádzajúceho od Michaela Königsbergera, jedného z najvýznamnejších a najzámožnejších banskobystrických mešťanov svojej doby, poslúžili ako základ pre výstavbu ďalšieho sakrálneho objektu v priestore mestského hradu, Kostola sv. Kríža.⁵¹ Od 14. storočia navýše pôsobil v Banskej Bystrici aj mestský špitál, pri ktorom stál Kostol sv. Alžbety.⁵² Pri vsetkých kostoloch v neskorom stredoveku pôsobili ďalší duchovní, podobne

⁴⁹ RICHARD MARSINA (ed.): *Codex Diplomaticus et Epistolaris Slovaciae*, tom. 2. Bratislava : Obzor, 1987, č. 497, s. 340 – 341: „*Ut plebanum de communi eligant voluntate, qui per ipsos venerabili patriarchi episcopo Strigoniensi presentabitur in ipsorum ecclesiam confirmandus.*“ Pozri tiež MARIÁN SKLADANÝ: Banská Bystrica. In: MARTIN ŠTEFÁNIK – JÁN LUKAČKA (eds.): *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2010, s. 29 – 51 (tu s. 31 a 47).

⁵⁰ MARIÁN SKLADANÝ: Banská Bystrica, s. 33 – 34, 47. Pre historický a umenovedný prehľad vývoja sakrálnych stavieb v meste pozri *Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis*, s. 106 – 133.

⁵¹ MARIÁN SKLADANÝ: Banská Bystrica, s. 34, 46 – 47. *Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis*, s. 133 – 134.

⁵² MARIÁN SKLADANÝ: Banská Bystrica, s. 47. *Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis*, s. 82 – 87. IGOR GRAUS: *Banská Bystrica v 16. storočí*, s. 26 – 37 (pôvodne ako samostatná štúdia: Banskobystrický špitál sv. Alžbety ako súčasť zápasu mesta Banskej Bystrice s turzovsko-fuggerovským mediarskym podnikom v prvej polovici 16. storočia. In: *Historický časopis*, roč. 46, 1998, č. 4, s. 557 – 578).

ako aj vo farskom kostole bolo možné nájsť popri mestskom farárovi i iných duchovných, napríklad altaristov. Pre neskorší vývoj je významnou skutočnosť, že podobne ako v iných kráľovských mestách, aj v Banskej Bystrici sa už v predreformačnom období stretávame s kazateľmi rozdelenými podľa jazykového kľúča. Z roku 1513 pochádza informácia o slovenskom kazateľovi, Kostol sv. Kríža sa neskôr stal známym ako slovenský kostol.⁵³

Reformačná
kontinuita
pri využívaní
kostolov

Nezanedbateľná časť tohto dedičstva pretrvala z predreformačného do reformačného obdobia, aj keď s istými úpravami. Vzhľadom na to, že prijatie a etablovanie reformačného učenia bol postupne prebiehajúci proces, nedošlo napríklad k zásadným zlomom pri využívaní sakrálnych priestorov. Nateraz nie sú známe ani dramatické ľudové obrazoborecké prejavy, ktorými bolo prijímanie reformácie sprevádzané v iných častiach Európy.⁵⁴ S explicitným stanoviskom v danej otázke sa stretávame až po polovici 16. storočia, keď duchovenstvo banských miest v konfrontácii s rekatolizačnými aktivitami ostruhomského arcibiskupa Mikuláša Oláha definovalo svoj postoj aj k tomuto problému. V odpovedi z kremnického stretnutia 26. septembra 1558 reformační kazatelia zaujali k staršej vizuálnej kultúre v lutherskom duchu pomerne zmierlivé stanovisko: obrazy a sochy Márie a „historicky doložiteľných“ svätcov (*quorum historiae verae sunt*) nebolo treba vyhadzovať, iba dbať, aby neboli nástrojom kultu (*non ejificantur, ita tamen ne adorentur*). Ostatné sa síce mali odstrániť, ale pod dozorom vrchnosti (*auctoritate magistratus*), nie ako dôsledok živelnej ľudovej aktivity (*sine offensione et tumultu*). Každý kostol si mal navyše vystačiť s jedným oltárom pre potreby prisluhovania Večere Pánovej, ostatné oltáre ako prostriedky „pápeženských omší“ (*ad Missam pontificiam*) mali byť vrchnosťou tiež odstránené.⁵⁵

Mestské
vrchnosti
a patronátne
 právo

V uvedenej zmienke výraznejšie zaznieva rola svetskej vrchnosti, v mestskom prostredí reprezentovanej mestskou radou a ríchtárom. Tento

⁵³ MARIÁN SKLADANÝ: Banská Bystrica, s. 47. VLADIMÍR RÁBIK: Národnostní kňazi (kazatelia) v živote stredovekých miest na Slovensku. In: *Studia Historica Tyrnaviensia*, roč. 6, 2006, s. 136 – 147.

⁵⁴ Táto problematika v uhorských podmienkach si do budúcnia ešte žiada bádateľskú pozornosť. Stručný prehľad prístupov v ZOLTÁN CSEPREGI: Képtisztelet, képhasználat, képtilalom és képrombolás a magyarországi reformációban. In: PETER KÓNYA – ANNAMÁRIA Kónyová (eds.): *Cirkev a náboženstvo v Uhorsku v ranom novoveku*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2020, s. 13 – 24, kde sú uvedené príklady rôzneho vývoja z Uhorska (avšak nie z banských miest).

⁵⁵ Vzhľadom na jestvujúce slovenské preklady záverov synod banských miest budú v texte citované spravidla tie, a to podľa práce PAVOL KRÍŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 36 – 40 (tu s. 37). Pôvodné latinské (prípadne nemecké) texty sú publikované v JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, tu s. 136 – 142 (tu s. 137). Väčšina zo záverov synod (počnúc šesťdesiatimi rokmi 16. storočia) je zapísaná v protokole zväzu banských miest: ŠA BB – pracovisko Archív Kremnica, fond Magistrát mesta Kremnica, *Abschiedsbuch 1561 – 1596*.

rozmer bol od stredoveku prítomný v podobe výkonu patronátneho práva, na čo sa vo viacerých rovinách v reformačnom období prirodzene nadvázovalo.⁵⁶ Dôležitým aspektom v tomto smere bolo celkové materiálne zabezpečenie mestskej cirkevnej organizácie a zmeny, ktoré prinieslo prijatie reformačného učenia. Mestská fara mala od neskorého stredoveku vlastné majetky, ktoré mali slúžiť na podporu jej fungovania. V druhej tretine 16. storočia – teda v čase šírenia reformačných myšlienok – sa však už stretávame s tým, že pri nástupe farárov do funkcie (alebo pri jej opúštaní) sa pod dozorom mestskej rady vyhotovovali inventáre farského majetku, ktoré tak vnášajú svetlo do podoby materiálneho zabezpečenia aspoň časti cirkevnej organizácie.⁵⁷ Nezanedbateľnými majetkami v meste i okolí disponoval aj miestny špitál, čo sa napokon stalo predmetom vlečúcich sa sporov.⁵⁸ Ešte pred definitívnym etablovaním sa reformačného hnutia sa možno stretnúť so sfažnosťami mestských duchovných na svoje zlé materiálne a finančné podmienky, pričom z nepriaznivej situácie zvyčajne vinili mestskú radu.⁵⁹

Už v predreformačnom období i počiatocnej fáze kontaktov s reformačným učením boli teda svetské orgány mestskej správy zapojené do rôznych aspektov praktického fungovania miestnej cirkvi. S pevnejším ukotvením reformačného hnutia v štyridsiatych rokoch 16. storočia však aj v tejto oblasti došlo ku kvalitatívnej zmene. Po príchode Martina Hanke, nového kazateľa zo Sliezska, boli na jeho podnet aj v Banskej Bystrici zavedené nové pomery podľa sliezskych vzorov. Na základe dohody s farárom z 28. septembra 1544 mestská rada prevzala správu všetkých majetkov a príjmov fary, ktoré mala následne spravodlivo prerozdeľovať mestským duchovným (vrátane pravidelného týždenného platu pre farára) a na ďalšie ciele (napríklad pre mestskú chudobu, potreby školy, a podobne).⁶⁰ Dohoda bola na skúšku uzavretá na jeden rok, staršia historiografia v nej však videla

Mestská rada
a správa
cirkevných
majetkov

⁵⁶ Stredoveký vývoj prehľadovo v VLADIMÍR RÁBIK: Patronátne právo mestských sídlisk na Slovensku v stredoveku a mestská societa. In: MARTIN ŠTEFÁNIK A KOL. *Stredoveké mesto a jeho obyvatelia*. Bratislava : VEDA, 2017, s. 83 – 115.

⁵⁷ Takýto súpis z roku 1538 spomína ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: Počátky reformace, s. 603, 608 – 609.

⁵⁸ Pozri IGOR GRAUS: *Banská Bystrica v 16. storočí*, s. 26 – 37. K sporom (nielen majetkového rázu) z polovice 16. storočia, do ktorých vstupovali aj kráľ a ostrihomský arcibiskup, pozri KÁROLY ROSENAUER: A beszterczebányai ág. h. ev. egyházközsg, s. 23 – 38.

⁵⁹ Príkladom sú okolnosti pôsobenia a odchodu Štefana Spettingera na začiatku tridsiatych rokov 16. storočia, ktorý konštatoval, že o bystrickej mestskej rade je známe, ako zaobchádza so svojimi duchovnými. On podľa vlastných slov teda neboli ani prvý, ani posledný s takýmito problémami. ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: Počátky reformace, s. 600.

⁶⁰ ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: Počátky reformace, s. 609.

výrazný krok smerom k sekularizácii cirkevných majetkov, teda jeden zo sprievodných znakov etablovania sa reformačného hnutia.⁶¹

*Materiálne
zabezpečenie
evanjelických
duchovných*

V druhej polovici 16. storočia už teda z perspektívy hmotného zabezpečenia mestská rada a mestská cirkev vystupujú v užšom spojení, aj keď nemožno povedať, že by šlo vždy o bezproblémový vzťah. Svedectvom môžu byť opakujúce sa požiadavky mestských duchovných o zvýšenie finančnej podpory zo strany mestskej rady, a to tak na pravidelnej báze, ako aj *ad hoc*, s ohľadom na vyskytnutie sa výnimočné udalosti. Príkladom je prípad slovenského kazateľa Andreja (Andreasa) Carbonaria, ktorý roku 1602 prosil mestskú radu o výpomoc potom, čo mu zhorel dom. Vo svojej žiadosti argumentoval okrem iného tým, že nejde len o úžitok jeho vlastných potomkov, ale náležite zrekonštruovaný dom sa stane aj ozdobou rodného mesta.⁶²

*Pomery v
bystrickom
duchovenstve
v počiatkoch
reformácie*

Početnosť duchovenstva i rôznorodosť právnych nárokov v rovine patronátu (najmä v prípade špitálu a špitálskeho kostola) so sebou už v neškorom stredoveku niesli potrebu riešenia otázok spätých s hierarchiou a vzájomnými vzťahmi, ako aj potenciál pre spory zúčastnených stránok. Pohľad do komplexu týchto vzťahov ponúka napríklad už úsilie mestskej rady o povolanie reformačne naladeného kazateľa z dvadsiatych rokov 16. storočia. V roku 1520 vyhliadnutý kandidát, Šimon (Simon) Benhardt, sa napokon zo svojho pôsobiska v Opave do Banskej Bystrice nepresídlil, pričom hlavnou prekážkou bol odpor bystrického farára Mateja Nicolaua. Ten sa opakovane dostával do sporu s mestskou radou, keďže povolanie kaplána iba meštanmi, bez farárovho súhlasu, považoval za vážne narušenie vlastných kompetencií a práv. Záležitosť sa napokon riešila až pred ostrihomským arcibiskupstvom a kráľovnou Máriou, na ktorej autoritu sa banské mestá ako jej venný majetok obracali. Vo svojom liste Bernhardtovi z roku 1521 bystrický farár Nicolai okrem iného zaujímavo argumentuje tým, že výber kazateľa patrí v celom „panónskom kráľovstve“ miestnym farárom, teda v bystrickom prípade jemu. V meste je však okrem iného aj tak už dosťatok duchovenstva, takže ďalších kazateľov nie je treba.⁶³ Úplným protikladom je zase list reformačne naladeného kazateľa Štefana Spettingera zo začiatku tridsiatych rokov 16. storočia, ktorý sa sťažoval na nedostatok duchovných, takže vsetku prácu pri „rodicacej sa cirkvi“ musel vykonávať

⁶¹ EMIL JURKOVIČ: *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*, s. 372, kde túto dohodu interpretuje tak, že ju „farár sotva mohol uzatvoriť z dobrej vôle“, keďže prišiel o veľkú časť svojich príjmov. Göllnerová, naopak, vidí v uzavretí dohody – motivovanej farárovými sťažnosťami kvôli obmedzujúcim hospodárskym povinnostiam na fare – slieziske vplyvy: ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: Počiatky reformace, s. 609.

⁶² ŠA BB – p. ABB, f. MMBB, Fasc. 209, Nr. 34: „*Illud enim non tantum meis liberis emolumento, sed etiam patriae nostrae magno ornamento est futurum.*“

⁶³ Priebeh sporu v ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: Počiatky reformace, s. 588 – 590.

sám. V tomto prípade ide ale skôr o svedectvo ani nie tak o úplnej absencii iných duchovných, ale skôr o nedostatku spolupracovníkov kážucich „čisté a pravé evanjelium“ v reformačnom duchu.⁶⁴

Najmä tridsiate a začiatok štyridsiatych rokov 16. storočia možno v cirkevných dejinách Banskej Bystrice charakterizovať ako prechodné obdobie medzi ustupujúcou starou cirkvou a formujúcim sa reformačným spoločenstvom. Tohto charakteru si boli vedomí súčasníci a reflektovala ho i neskoršia historiografia.⁶⁵ Nie je teda prekvapením, keď v danom období možno naraziť na zmienky o tom, že popri nových protestantských kazateľoch v meste ešte žili aj katolícki duchovní. Vo svojom liste z roku 1540 napríklad mestská rada v odpovedi Bardejovčanom ešte sama spomína, že doposiaľ mali iba neužitočných knázov, ktorí sa starali len o svoje bricho, nie hlásanie Božieho Slova (*rechtes wort Gottes; Euangelion*), takže v Bystrici je ešte stále v každom kúte „pápeženecké zaslepenie“ (*Baptisch verplendung*). Ešte ani teraz nemajú farára, ale iba niektorých takých, starých a neužitočných (*etlich alt, vnnd sonst vnuz missierer*), ktorých trpia najmä vzhľadom na ich slabosť a vysoký vek. V prospech Bardejovčanov mestská rada teda nie je ochotná vzdať sa svojho reformačne naladeného nemeckého kazateľa, Bartolomeja Francíka, keďže ho je veľmi treba aj v Banskej Bystrici samotnej.⁶⁶

V súvislosti so zmenami v bohoslužobnej praxi sa menili aj nároky na duchovenstvo. Z teologických dôvodov bola zdôrazňovaná nepotrebnosť – či škodlivosť – takzvaných „pápeženských omší“, čím sa narážalo okrem iného aj na prax slúženia omší pri bočných oltároch.⁶⁷ V súvislosti s týmto vývojom teda z radov mestského duchovenstva vymizli neskorostredovekí

Prechodné obdobie medzi starými a novými cirkevnými pomermi

Reformácia a meniace sa nároky na duchovných

⁶⁴ K Spettingerovi pozri poznámku č. 59 a ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: Počiatky reformace, s. 600.

⁶⁵ EMIL JURKOVIČ: *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*, s. 371. *Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis*, s. 143 situáciu charakterizuje ako „status incertus religionis quasi catholicus, vel saltem semicatholicus“.

⁶⁶ List banskobystrickej mestskej rady do Bardejova z 2. augusta 1540 publikovaný v *Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitűjítás korából* (dalej ETE), vol. 3 (1535 – 1541). Eds.: VINCZE BUNYITAY, RAJMUND RAPAICS a JÁNOS KARÁCSONYI. Budapest: A Szent-István-Társulat, 1906, č. 482, s. 471 – 473. Situáciu opisujú tak, že „doch mer oren, pauch vnnd Seckl prediger, dann seelsorger bisher gehabt, welch vill mehr auff Ir ergeizigekeit vnnd wie vermeldt, das so in di kuchl getragen vnnd den pauch gefult, dan fur die armen irrenden gewissenn gesorgt haben“. Pričom situácia si žiada aktívnejší prístup, keďže: „(...) Baptisch verplendung, der wir all wincl voll und im prauch bei vnnsrer kirch noch habenn“. V tomto všetkom nemajú „diser zeit khainen pfarher, Ia auch sonst nit ain ainzigen teutschen priester (...) so vnns, vnnd einer armen Gemain ainiges Evangelion furtragen vnnd predigen khundt oder mocht; sonnder etlich alt, vnnd sonst vnuz misierer, so man der schwachen vnnd somst Irer alter halben, noch mit zeit bis bass erlernt werden, verhalten muess haben.“

⁶⁷ Explicitnú formuláciu takéhoto postoja možno opäť nájsť v článkoch banských miest z roku 1558. JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 137 v súvislosti s oltármí: „(...) non ad Missam pontificiam idoneam, reliqua altaria, tanquam offendicula et impedimenta,

altaristi, zvyšok štruktúry mestského duchovenstva však ostal v jadre nezmenený. V meste naďalej pôsobil mestský farár, ktorý mal byť obklopený ďalšími pomocnými duchovnými, v prameňoch označovanými ako kapláni, diakoni či kazatelia. Predovšetkým posledný uvedený termín zdôrazňoval aj meniace sa dôrazy pri výkone farárskeho povolania, keď sa v súlade so základnými evanjelickými vieroučnými textami dostali do centra záujmu kazateľské aktivity duchovného a „hlásanie Slova Božieho“.⁶⁸ Ruku v ruke s kazateľstvom šiel dôraz na zrozumiteľnosť a teda i špecifikácia ďalšieho duchovenstva podľa jazykového klíča, známa už z predreformačného obdobia, získala novú vážnosť. Na prelome tridsiatych a štyridsiatych rokov 16. storočia sa opakovane stretávame so slovenským kazateľom Jozefom (na poste do roku 1543), ktorý z poverenia mestskej rady plnil aj úlohy pri oslovovaní vhodných kandidátov na v tom čase často sa uprázdňujúci post nemeckých kazateľov a hlavného mestského farára.⁶⁹

*Štruktúra
cirkvi od
polovice 16.
storočia*

Od polovice 16. storočia sa však situácia relatívne stabilizovala a mestské duchovenstvo možno schematicky rozdeliť na hlavného mestského farára, nemeckých kazateľov a slovenských kazateľov. Plurál v prípade kazateľských postov nie je náhodný, keďže najmä v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 16. storočia sa opakovane stretávame s tým, že v meste pôsobí súčasne viacero kazateľov, a to tak pre nemeckých, ako aj slovenských veriacich.⁷⁰ Pri praktickej realizácii tohto ideálneho modelu sa však v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 16. storočia predsa len objavovali aj problémy, medzi nimi napríklad občasné neobsadenie postu hlavného mestského farára.

*Kompetenčné
spory v rámci
duchovenstva
a riešenia
mestskej rady*

Na začiatku šesťdesiatych rokov 16. storočia, v čase vyostrených sporov s Mikulášom Oláhom, v Banskej Bystrici prechodne pôsobilo súčasne viacero duchovných, pričom však žiadnen z dostupných kandidátov nebol

per magistratum politicum placide removeantur“. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 37. Pozri poznámku č. 55.

⁶⁸ Pozri PETER BENKA: Kazateľský úrad v kráľovských mestách, s. 570 – 572. Kazateľskej úlohe duchovných (*De ministerio Evangelii*) sa venujú aj články z roku 1558: JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 136; PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 37.

⁶⁹ KÁROLY ROSENauer: A beszterczebányai ág. h. ev. egyházközség, s. 9 a *passim* (informácia o roku 1543 na s. 22). ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: Počátky reformace, s. 605, kde vystupuje ako druhý reformačný slovenský kazateľ (prvým by bol Hans Biber, spomínaný roku 1532: *ELEM*, vol. I/1, s. 164). Ďalším bystrickým slovenským kazateľom bol Jakub Plačko (Platzko, Plorantius), pôsobiaci na poste v rokoch 1544 – 1561: *ELEM*, vol. I/2, s. 308.

⁷⁰ Konkrétnym príkladom môže byť stanovisko bystrického duchovenstva k istému manželskému sporu z roku 1576. Podpísané je farárom Gregorom Meltzerom a dvomi nemeckými kazateľmi, Krištofom (Christophorus) Osnerom a Martinom Schwenglerom. Následne sa tam nachádza dodatok, že slovenské duchovenstvo (*windische priesterschafft*) pod stanoviskom podpísané nebolo. ŠA BB – p. ABB, f. MMBB, Fasc. 183, No. 33.

povýšený na hlavný farársky post. Nie je teda prekvapením, že pri súčasnom pôsobení viacerých kazateľov dochádzalo k opakujúcim sa kompetenčným sporom, ktoré zasahovali nielen mestskú komunitu, ale rezonovali aj v celom spoločenstve banských miest. V roku 1563 na obsadenie farárskeho postu vyzýval aj zvolenský archidiakonát. Bystrická mestská rada sa ospravedlňovala poukazom na nepokojné časy, no zaviazala sa k skorej náprave a uskutočneniu volieb nového farára.⁷¹ Aj po obsadení postu sa však stretávame s obvineniami farárskych kolegov z nedostatočného plnenia povinností a prenechávania vyšej záťaže na druhých, ako aj s opačným problémom, zasahovaním do povinností – a príjmov – na strane druhej. Riešenie týchto záležitostí hľadala mestská rada vo vydaní štatútov (v rokoch 1563 a 1565), ktoré presnejšie definovali práva a povinnosti jednotlivých duchovných.⁷²

Ani takéto oficiálne riešenia však neboli vždy zárukou bezproblémovo fungovania a so spormi sa stretávame aj neskôr. V presne nedatovanom liste zo začiatku osemdesiatych rokov si Šalamún (Salomon) Curaeus, zjavne znalý situácie v bystrickej komunite, už pri odpovedi na povolenie do úradu žiadal pevnnejšie definovanie vnútrocirkevnej hierarchie. Sám zdôrazňoval, že sa tým predíde akýmkoľvek zbytočným sporom medzi duchovnými.⁷³ O to dôležitejšie bolo pevnnejšie stanovenie práv a povinností pre prípad, keď do jestvujúcich problémov prilievali oheň špecifické osobnostné črty niektorých farárov. Tak tomu bolo opakovane v prípade komplikovanej povahy Gregora Meltzera, nemeckého kazateľa a neskôr hlavného farára (v rokoch 1576 – 1583).⁷⁴ Presvedčil sa o tom napokon aj sám

*Spory Gregora
Meltzera*

⁷¹ EMIL JURKOVÍČ: *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*, s. 373 – 374.

⁷² Publikované v *Corpus Statutorum*, tom. IV/2 : *Statuta et Articuli Municipiorum*

Hungariae Cis Danubianorum. Eds.: SÁNDOR KOLOSVÁRI a KELEMEN ÓVÁRI. Budapest : A M. T. Akadémia történelmi bizottsága, 1897, s. 125 – 131. Štatúty sú dôležité aj ako pramene pre poznanie podoby bohoslužobného života. Pozri nižšie, obzvlášť sekciu k bohoslužobným zvyklostiam.

⁷³ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 209, Nr. 29. V závere svojho listu Curaeus pridáva nasledovnú úvahu: „*Es sey dann, das E. E. W. vnnd Erbare gemeyn, eynenn Ordinarium Pastorem, bey dieser Kyrch haben, dem die Kyrch befolenn, vnnd dess sich, die andern hern predicanter, vnd gemeyne stadt, halten mögenn, ynn was sachenn, vnnd handeln es seyn mög sonst hats keynenn bestandt. Es wirt nur eynn yeder denn Primarum habenn wollenn vndt yhm eynenn sonderlichen Anhang machen eyner dem andern, zu supplantiren, vnnd zu plagen, weyll keyn gewisser Pastor vorhanden.*“ Ku Curaeovi stručné informácie ELEM, vol. I/1, s. 30, kde sa ako nemecký kazateľ v Banskej Bystrici uvádza až od roku 1588. V mestských prameňoch však figuruje skôr, dostať sa aj do sporu s Gregorom Meltzerom, ktorý zomrel už roku 1583. Indíciou je informácia z listu z roku 1609, kde sa odvoláva na svoju dovtedajšiu 28-ročnú službu mestu, jeho príchod do mesta by tak spadal do roku 1581: ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 209, Nr. 33.

⁷⁴ K Meltzerovým sporom so špitálskym farárom Tomášom Fröhlichom, ktoré mali nielen osobný, ale aj teologický rozmer, pozri PAVOL KRÍŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 90 – 91.

Curaeus, ktorý sa s Meltzerom dostał do sporu v kompetenčných i osobných záležitostach. Už pri prijatí Curaea na post ďalšieho nemeckého kazateľa sa Meltzer ohradzoval voči – z jeho pohľadu – nespravodlivému riešeniu, keď mestská rada novému kolegovi mala pri príležitosti veľkonočných sviatkov vyplatiť rovnaké odmeny ako dlhšie slúžiacemu Meltzerovi.⁷⁵ V (nedatovanom) liste, ktorý Curaeus o čosi neskôr adresoval mestskej rade, sa sťažoval na príkoria, ktoré musel od Meltzera znášať už tri štvrti roka. Svojho služobne staršieho kolegu Curaeus označil za nepokojného, zlého a hašterivého človeka, ktorý priamo z kazateľnice poškodil jeho česť a dobré meno.⁷⁶ Aj v tejto situácii musela k nájdeniu riešenia a zmieru prispieť mestská rada.

*Mestský špitál
a otázky jeho
spravovania*

Popri uvedených farárskych postoch v mestskej komunite aj po polovici 16. storočia pokračoval v činnosti špitál a jeho rektor ako ďalšia zložka cirkevnej organizácie. Kontrola nad ňou však nebola vždy jednoznačne a nespochybne ľne v kompetencii mestskej rady. Vyššie boli spomenuté spory, ktoré mešťania viedli o kontrolu nad špitálom v prvej polovici 16. storočia s turzovsko-fuggerovskou spoločnosťou. Podobne ako v prípade mestskej fary, aj k záležitosti špitála pristúpila mestská rada v štyridsiatych rokoch 16. storočia aktívnejšie a na základe viacerých dohôd so zástupcami fuggerovskej spoločnosti, s panovníkom i cirkevnými vrchnosťami koncom roka 1544 prevzala nad špitálom patronát.⁷⁷ Najmä v personálnej rovine sa však v nasledujúcim období objavili komplikácie. Po rezignácii rektora Krištofa Kindermanna bol roku 1546 mestskou radou na post nominovaný syn notára Michala (Michael) Stegera, Rafael, v tom čase študujúci v Zahraňčí. Ani jeho študijný pobyt vo Wittenbergu neprispel však k tomu, aby po návrate svoje duchovné úlohy plnil zodpovedne. Do sporov medzi Stegerom a mestskou radou neskôr navýše vstupovali aj kráľ a kráľovská komora ako nástupcovia fuggerovskej banskej správy, ostatné banské mestá a napokon aj ostrihomský arcibiskup ako cirkevná vrchnosť. Komplikácie sa tiahli až do sedemdesiatych rokov 16. storočia a späť boli v nemalej miere so Stegerovým pochybným zaobchádzaním so špitálskym majetkom.⁷⁸ Prie-

⁷⁵ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 209, Nr. 36.

⁷⁶ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 209, Nr. 55: „*Vnnd wollen mich E. E. W. nicht so gar stillschweygen der weyse, denn vnruygen, bösenm Menschenn (dem nur mit zanck vnnd hader wohl ist) unnterreten, nach fur eynenn fusshadde, der Narren halten lassen. Wie dann diese drey gantze viertell Ihar gnugsam vonn yhm geschehen. Wie er mich verkurtzet. Item hynderrucken meuchlings, bey vielen gueten redlichen leyten, vnnd auch offentlichenn, vonn der Kantzell auffs höchste vnnd ergeste, zum offtern mahl, an meynem Ehren, vnnd Ehrlichen gutten Namen geschendet, geschmecht, vnnd geleychtet hatt (...)*“.

⁷⁷ IGOR GRAUS: *Banská Bystrica v 16. storočí*, s. 36 – 37.

⁷⁸ Informácie k rôznym fázam sporov možno nájsť v IGOR GRAUS: *Banská Bystrica v 16. storočí*, s. 37. KÁROLY ROSENAUER: A besztercebányai ág. h. ev. egyházközség, s. 23 – 38. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 83 – 84. JÚLIUS ALBERTY:

beh tohto prípadu však ukazuje, že špitál a výkon patronátu nad ním boli jednou z možných ciest, ako sa do vnútrocirkevných záležitostí mesta vedeli zainteresovať aj svetské a cirkevné vrchnosti zvonka. Keď na prelome 16. a 17. storočia s novými cirkevnými hodnostárm ožil v ostrihomskom arcibiskupstve aj rekatolizačný zápal, pre Banskú Bystricu to znamenalo opäťovné rozdúchanie kompetenčných sporov v súvislosti s miestnym špitálom. Roku 1598 mestskou radou zvolený kandidát Ján Jacobaei bol sice potvrdený do úradu aj kráľom Rudolfom, no požiadavka na jeho uvedenie do úradu ostrihomským arcibiskupom so sebou priniesla rad komplikácií.⁷⁹ V fažiskovom období pre pramene publikované v tomto zväzku – v sedemdesiatych a osiemdesiatych rokoch 16. storočia – však aj špitálskeho farára treba rátať k príslušníkom bystrického duchovenstva. Do vyššie spomenutých diskusií o vzájomných vzťahoch rôznych farárov sa tak prostredníctvom špitálskeho farára pridával ďalší prvok. Ku komplexnosti situácie mohol prispievať aj tu osobný rozmer, ako v prípade sporov mestského farára Gregora Meltzera a špitálskeho farára Tomáša Fröhlicha, Stegerovho nástupcu, spomínaných nižšie.⁸⁰

Pri prehľade inštitucionálneho a organizačného rámca evanjelického učenia v meštianskej spoločnosti Banskej Bystrice treba napokon spomenúť aj miestne školstvo. Na dôležitosť škôl a vzdelania upozorňovali reformátori už od počiatkov svojho hnutia a najmä v mestskom prostredí nachádzali ich výzvy pozitívnu odozvu.⁸¹ Nie inak tomu bolo aj v Banskej Bystrici, kde sa od štyridsiatych rokov 16. storočia škola vyvíjala smerom k dôležitému centru prepájania humanistickej vzdelanosti a evanjelickej viery. Kým spočiatku boli osudy miestnej latinskej školy – aj vzhľadom na nedostatočné materiálne a finančné zabezpečenie – nestále a prinajmenšom na úrovni pedagogického zboru sa možno stretnúť so značnou fluktuáciou, vývoj od šesdesiatych rokov bol staršou historiografiou vnímaný ako „zlatá éra“ bystrického školstva.⁸² Nemalou mierou k tomu prispeli významné osobnosti na poste rektorov školy, Abrahám Schremmel a predovšetkým Pavol Halvepapius, ktorý bol v roku 1584 povolaný na post mestského farára.⁸³

História Zboru ev. a. v. cirkvi v Banskej Bystrici do roku 1918. In: JÚLIUS ALBERTY – PAVOL MARTULIAK: *Banská Bystrica v znamení kalicha*, s. 34 – 37.

⁷⁹ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 112 – 118.

⁸⁰ Pozri poznámka č. 132 a nasledujúce.

⁸¹ Prehľadovo Eva KOWALSKÁ: Sila a slabosť uhorských miest v procese konfesionalizácie. In: *Documenta Pragensia*, roč. 33, 2014, s. 403 – 424 (tu s. 411 – 416).

⁸² Východiskovou prácou je naďalej KÁROLY ROSENAUER: *A Besztercebányai Á. H. Ev. Gymnasium*, s. 17 – 34 (obdobie 1537 – 1579), nasledovné obdobie označené za „virágzásának kora“ (až do 1674), tu relevantné do konca 17. storočia s. 34 – 42.

⁸³ Okrem Rosenauerovej práce pozri aj EMIL JURKOVIČ: *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*, s. 378. Biografické dáta a bibliografia k Halvepapiovi v ELEM, vol I/1, s. 636.

V oboch prípadoch máme navyše do činenia s postavami zahraničného pôvodu (Schremmel zo Štrasburgu, Halvepapius z brandenburského Arnswaldu), čím sa bystrické prostredie napájalo na dobové intelektuálne trendy. Svedectvom o tom môžu byť školské poriadky, ktoré počas svojho pôsobenia na škole viacerí rektori zavádzali a ktoré sú po formálnej aj obsahovej stránke reflexiou dobovo aktuálnej pedagogickej praxe.⁸⁴ V druhej polovici 16. storočia však možno predpokladať (aj keď azda prerušovanú) existenciu nemeckej školy alebo aspoň individuálnych nemeckých učiteľov.⁸⁵ V roku 1577 napríklad svoje služby mestskej rade ponúkal istý Ján (Johannes) Schneidtler, ktorý sa dopočul, že kedysi bola v meste okrem latinskej aj nemecká škola (*deutsche Schul*) pre deti tých mešťanov, ktorí si nemohli dovoliť poslať ich na štúdium do zahraničia. Škola však pre nedostatok učiteľov zanikla. Schneidtler, ktorý kvôli moru nemohol pokračovať v ceste za štúdiom, teda navrhoval mestskej rade, že môže znova začať nemecky vyučovať písanie a počty (*deutsche Schreiberei und Rechenkunst*).⁸⁶

Okrem dôrazu na takéto vzdelanie mali školy a ich žiaci aj praktický význam z pohľadu bohoslužobnej praxe. Žiackym chlapčenským zborom bola od počiatkov reformácie prisúdená dôležitá úloha pri speve rôznych častí evanjelickej liturgie – v latinskom aj vernakulárnom jazyku.⁸⁷ Banská Bystrica nebola v tomto smere výnimkou. O záujme meštianskej komunity máme informácie napríklad už z roku 1572. Vtedy slovenskí mešťania odo pierali Abrahámovi Schremmelovi platbu desiatku kvôli tomu, že na škole nebolo vytvorené miesto pre slovenského kantora, aj keď Schremmel sa

Treba ale dodať, že so Schremmelovou prácou na škole nepanovaťa v meste vždy spokojnosť. Pre jeden konkrétny príklad pozri poznámku č. 88 nižšie.

⁸⁴ K študijným poriadkom Mateja Freunda (1566), Abraháma Schremmela (1574) a Pavla Halvepapia (okolo 1580) pozri PETER VAJCIK: *Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v XVI. storočí*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1955, s. 81 – 108 (tam aj preklad Schremmelovo a Halvepapiovho textu). Schremmelovo *Ordo lectionum et exercitiorum* publikované v origináli v ISTVÁN MÉSZÁROS: *XVI. századi városi iskoláink és a „studia humanitatis“*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1981, s. 169 – 173. Freundov poriadok ako jednu z častí Neuburg-Zweibrückenského cirkevného a školského poriadku identifikoval KÁROLY ROSENAUER: *A Beszterczebányai Á. H. Ev. Gymnasium*, s. 25 – 27.

⁸⁵ KÁROLY ROSENAUER: *A Beszterczebányai Á. H. Ev. Gymnasium*, s. 19 – 20.

⁸⁶ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 209, Nr. 15. Časť listu publikuje aj KÁROLY ROSENAUER: *A Beszterczebányai Á. H. Ev. Gymnasium*, s. 19 – 20.

⁸⁷ Všeobecné trendy v lutherskom prostredí JOSEPH HERL: *Worship Wars in Early Lutheranism : Choir, Congregation, and Three Centuries of Conflict*. New York : Oxford University Press, 2004, s. 43 – 48 a *passim*. Pozri tiež CHRISTOPHER BOYD BROWN: *Singing the Gospel : Lutheran Hymns and the Success of the Reformation*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2005, s. 54 – 65. K situácii v Banskej Bystrici Konštantín HUDEC: *Hudba v Banskej Bystrici*, s. 13 – 46.

bránil, že také rozhodnutie nezáleží od neho.⁸⁸ Po nástupe do úradu rektora zdôrazňoval aj Pavol Halvepapius mestskej rade, že škola i kostol potrebujú dobrého a učeného kantora, ktorý by mládež vyučoval a cvičil v hudbe. Obzvlášť túto potrebu v jednom zo svojich listov prízvukoval s ohľadom na bližiace sa veľkonočné sviatky, keď si bohoslužby žiadajú viac spevu než počas celého zvyšného roka. V širšom rámci reformy školy navrhoval ďalej Halvepapius zamestnanie dvoch kantorov, nemeckého a slovenského (*mitt zwen Cantoribus, deütschem und windischem*), a ešte dvoch ďalších kolegov.⁸⁹ Tento zámer našiel konkrétnu odozvu v Halvepapiovom školskom poriadku. Viac priestoru tam sice rektor venuje povinnostiam nemeckého kantora, o slovenskom konštatuje, že konkrétnostiam a dozoru majú venovať pozornosť slovenskí kazatelia. Aj pri ňom však spomína úlohu spievať spolu s mendíkmi v nedeľu a pri slávnostných príležitostiach.⁹⁰ Na viacerých miestach sa aj v *Bystrickej agende* (nevraviac už o *Agende českej*) stretávame s pasážami určenými pre spev školského zboru. Príslušné spevy nie sú len latinské, ale aj slovenské, pre pôsobenie špecificky slovenského kantora jествоvalo teda zjavné opodstatnenie.

Do tematického okruhu školstva možno prinajmenšom z pohľadu cieľov priradiť aj základné náboženské vzdelávanie, ktoré sa realizovalo prostredníctvom výuky katechizmu (napríklad v nedeľu popoludní po vešperách) a bolo v kompetencii mestského duchovenstva.⁹¹ Náboženské vzdelávanie sa týkalo mládeže oboch pohlaví, aj keď možno predpokladať isté špecifiká pri vzdelávaní dievčat. Napríklad ich verejná skúška sa

*Katechizmus
a náboženské
vzdelávanie*

⁸⁸ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 209, Nr. 43: „*Den Zehend pfennig wollen die windischen auch nicht mehr geben. Schreyen all über mich. Warumb helt vns der Schulmeyster nicht ein windischen Cantor. Als ob solches an mir gelegen wer.*“ Pozri tiež KÁROLY ROSENAUER: *A Besztercebányai Á. H. Ev. Gymnasium*, s. 32.

⁸⁹ Presne nedatovaný list, ale vzhľadom na zmienku o Ziegeliovej smrti ho možno zaradiť do roku 1581: ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 209, Nr. 47: aktuálne je potreba „*eines ordentlichen, gewiessen, Gottfurchtigen, getrewen vnd gelerten Cantoris bey der Schul und Kirchen*“, takže „*die Liebe Jugendt (...) ihm ihrer Musicen möge vnterwiesen vnb gelert werden.*“ Na post odporúčal Halvepapius svojho brata Izaiáša, toho času pôsobiaceho v ich rodisku v Arnswalde.

⁹⁰ K nemeckému a slovenskému kantorovi PETER VAJCIK: *Školstvo, studijné a školské poriadky*, s. 98 – 100. Pozri aj poznámky č. 172 a 173 nižšie.

⁹¹ Farárom sa ukladalo vyučovať mládež v katechizme už v záveroch synod banských miest z rokov 1558 a 1559. Na synode roku 1569 sa zdôrazňovalo, že sa tak má diať nielen v nedeľu, ale niekoľkokrát do týždňa, ba pokial' možno každý deň. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 37, 51 – 52, 75. V Banskej Bystrici konkrétna sa zdôrazňovala úloha kazateľov vyučovať katechizmus aj v štatúte z roku 1563 (v týždni) a z roku 1565 (v nedeľu po vešperách – alebo vo vhodný deň počas týždňa – farár, spolu s ním slovenský kazateľ alebo kaplán). *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 125, 129 – 130, 132. Pozri aj poznámky č. 186 – 188 nižšie.

zaviedla až o čosi neskôr, roku 1588, pričom okrem katechizmu sa týkala aj vierovyznaní (*orthodoxa Symbola*) a žalmov (*Psalmen Dauids*).⁹²

Celkovo teda treba konštatovať, že medzi cirkevnou a školskou organizáciou jestvovali úzke vzťahy. Odhliadnuc od toho, že i „svetské vzdelanie“ malo viesť k zbožnosti a škola bola vnímaná ako „predsieň kostola“, prepojenia jestvovali aj v personálnej rovine. Prechod učiteľov na post farárov bol v evanjelickom prostredí bežnou súčasťou kariérneho postupu, ako to napokon ukazuje aj spomínaný Halvepapiov prípad.

Okrem cirkevných štruktúr v pravom zmysle slova, ktorým sme sa venovali doposiaľ, však pri prehľade inštitucionálneho a organizačného rámcu evanjelických spoločenstiev nemožno strácať zo zreteľa úlohu svetských vrchností.⁹³ Vyššie sme sa opakovane stretli so zmienkami o aktívnom vstupovaní mestských orgánov do cirkevných záležitostí. V tejto oblasti tiež máme do činenia so vzťahom kontinuity a zmeny. Podobne ako v iných kráľovských a banských mestách, aj v Banskej Bystrici bolo právnym rámcom pre zavádzanie reformačného učenia výkon patronátneho práva. Pri jeho výklade však postupne dochádzalo k posunom v chápaní, ktoré mali teologické korene a praktické dôsledky. Od stredoveku bola dôležitou súčasťou mestských privilégií slobodná voľba farára mešťanmi. Jej súčasťou však zároveň bola aj povinnosť zvoleného kandidáta predstaviť cirkevnej vrchnosti reprezentovanej ostrihomským arcibiskupom na schválenie a vysvätenie. Možno predpokladať, že prvá zložka tohto práva stála ako motivujúci prvok aj pri aktívnom vyhľadávaní nových kazateľov bystrickou mestskou radou od dvadsiatych rokov 16. storočia. Stretávame sa napríklad s informáciami o tom, že za potenciálnymi kandidátmi na Moravu alebo do Sliezska vycestovali z poverenia mestskej rady významní mešťania, notár alebo dokonca aj sám richtár.⁹⁴ Počas tridsiatych a štyridsiatych rokov mestská rada naďalej aktívne vstupovala do vyhľadávania a pozývania vhodných, reformačne

⁹² ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Varia, sign. 31 (Kirchenhistorien), s. 78.

⁹³ K role svetských vrchností počas reformácie a v evanjelických cirkvách je k dispozícii rozsiahla literatúra. Ako východisko tu možno uviesť ROBERT VON FRIEDEBURG: Church and State in Lutheran Lands, 1550 – 1675. In: ROBERT KOLB (ed.): *Lutheran Ecclesiastical Culture*, s. 361 – 410. Zo slovenskej historiografie MILOSLAVA BODNÁROVÁ: Vplyv mestských rád na cirkevný život miest v 16. storočí. In: MÁRIA KOHÚTOVÁ (ed.), *Kresťanstvo v dejinách Slovenska*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2003, s. 51 – 66. EVA KOWALSKÁ: Sila a slabosť uhorských miest. PETER BENKA: Cirkev po novom? Evanjelická cirkev v Uhorsku v 16. a 17. storočí. In *Stredná Európa v premenách času : Štúdie k sociálnym dejinám*, vol. 2. Eds. VINCENT MÚCSKA, LUKÁŠ RYBÁR a DANIELA Rošková. Bratislava : VEDA, 2023, s. 281 – 297 (tu s. 290 – 297).

⁹⁴ ALŽBETA GöLLNEROVÁ: Počátky reformace, s. 588 – 601. Takú podobu mali aj kontakty so Šimonom Bernhardtom v Opave po roku 1521, keď za ním vycestoval sám richtár Valentín Schneider. Pozri tiež poznámku č. 63 vyššie.

zameraných duchovných.⁹⁵ Prinajmenšom na začiatku sa tak napokon mohlo diať ešte v záujme reformovania jestvujúcich cirkevných štruktúr, nie s vedomím zakladania samostatného konfesionálneho spoločenstva.

Postupne však mestské vrchnosti upúšťali od úsilia nasledovať očakávania a inštitucionálne procesy starej cirkvi. Jedným zo svedectiev o rozhode s jej princípmi pri povolávaní kazateľov sú už viackrát spomínané články z Kremnice z roku 1558. Sformulované boli ako odpoveď na sťažnosti arcibiskupa Oláha, že v banských mestách slúžia neprávoplatne ustanovení, katolíckym biskupom nevysvätení farári.⁹⁶ Predstaviteľia duchovenstva banských miest v odpovedi formulovali posun vo svojom chápaní, vychádzajúc z reformačných teologických princípov, pričom patronátnym právom v danom momente ani neargumentujú. Ani oni nepopierajú potrebu vysvätenia, to však treba prijímať nie od „pápežencov“ (*pontificios*), ale od pobožných duchovných tam, kde „*znie čistý hlas evanjelia*“ (*ubi pura vox Evangelii sonat*).⁹⁷ Po vzore Augsburgského vyznania skutočnú cirkev – a jej duchovných – definujú práve učenie a prisluhovanie sviatosti, nie vonkajšie štruktúry, ktoré sa podľa času a miesta môžu meniť. Takéto chápanie sa dostalo napokon aj do vierovyznania banských miest, takzvaného *Confessio Heptapolitana (Montana)* o rok neskôr.⁹⁸ K dôrazu na teologickú stránku v danom momente nepochybne prispela skutočnosť, že išlo o stanovisko formulované duchovnými samotnými.

Zaujímavé svedectvo o vzájomnej interakcii rôznych súčasťí mestskej cirkvi pochádza zo začiatku šesťdesiatych rokov 16. storočia, keď do banských miest zavítal vizitátor arcibiskupa Oláha. Vo svojej správe konštatoval, že v Banskej Bystrici sa duchovní predstavili ako jemu verní, aj keď to tak nie vždy vyzerá, keďže sa musia z obavy o svoje posty riadiť očakávaniami mešťanov.⁹⁹ Pri tejto správe máme do činenia s niekoľkými aktérmi

⁹⁵ ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: Počátky reformace, s. 601 – 607.

⁹⁶ Články predstavené arcibiskupom Oláhom na zhromaždení v Kláštore pod Znievom 18. septembra 1558: Latinský text: JÁNOS BREZNYIK: *A Selmečbányai*, s. 129 – 134. Slovenský preklad: PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 31 – 35.

⁹⁷ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmečbányai*, s. 136; PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 37.

⁹⁸ Text *Confessio Heptapolitana (Montana)* v štvorjazyčnom vydaní (latinsky, maďarsky, nemecky, slovensky): *Tri lutherské vyznania vieri z Uhorska*. Eds.: PETER KÓNYA a ZOLTÁN CSEPREGI. Prešov : Vydavatelstvo Prešovskej univerzity, 2013, s. 77 – 109, chápaniu cirkvi sú venované články 8 a 9. Pozri tiež PETER BENKA: Kazateľský úrad v kráľovských mestách, s. 570 – 572.

⁹⁹ Správa z vizitácie publikovaná v *Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis*, s. 147: „*Et dicunt: Reverendissimo Domino Archiepiscopo nos sumus semper obedientes capellani, tamen si nos ita non teneremus nosmetipsos sicuti cives volunt, ipsi nos expellerunt et fortassis lapidarent.*“

a hneď viacerými úrovňami možného zahmlievania vlastných postojov – mestské duchovenstvo pri konfrontácii s vizitátorom i vizitátor podávajúci správu späť arcibiskupovi mohli mať rôzne motivácie, ktoré sa odrazili na podobe poskytnutého svedectva. Napriek tomu informácie o osobnom zaangažovaní mešťanov na konkrétnej podobe vierouky hlásanej v mestských kostoloch nepôsobia nedôveryhodne, ako o tom svedčí aj neskorší vývoj.

Dôležitosť
cirkevného
patronátu pre
mestské rady

Pri textoch primárne svetského pôvodu sa opäť stretávame aj s argumentáciou prostredníctvom patronátneho práva. Najmä mestská rada Kremnice svojich susedov opakovane upozorňovala na to, že právomoci, ktoré banským mestám vyplývali z cirkevného patronátu, sú dostatočné pre riešenie celej škály otázok cirkevnej organizácie smerom dovnútra i navonok. Výkon cirkevného patronátu mestskou radou tak napríklad poslúžil ako argument pre nepotrebnosť budovania samostatných štruktúr evanjelickej cirkevnej organizácie v podobe úradov seniora alebo superintendenta,¹⁰⁰ ako aj pri kompetenčných sporoch s ostrihomským arcibiskupstvom a jeho vyslancami.¹⁰¹

Zodpovednosť
svetských
vrchností za
duchovnú
stránku

Postupne dochádzalo k prepojeniu oboch stránok argumentácie, právej i teologickej, vďaka čomu mestské vrchnosti svoju autoritu videli nielen v striktne svetských záležitostiach, ale i v zodpovednosti za duchovný vývoj spoločenstiev. Aj tento rozmer mal svoje stredoveké korene, kvalitatívne posilnené reformačnými vplyvmi.¹⁰² Na synode banských miest roku 1577 sa mestským vrchnostiam na základe patronátu uznávalo právo cirkevných služobníkov povolávať, no i zosadzovať, ak sú „*nie praví v učení a žijú pohoršlive a spôsobujú škripky v obciach božích*“.¹⁰³ Aj banskobystrická mestská rada sa teda starala nielen o prosté obsadzovanie kazateľských miest vo svojej kompetencii, ale aj o vyhľadávanie takých kandidátov, ktorí by hlásali „čisté evanjelium“ a svojim poslucháčom sprostredkúvali pravú vierouku, nemecky i slovensky.¹⁰⁴ To sa malo stať základom pre budovanie

¹⁰⁰ Na stretnutí banských miest roku 1569 sa navyše konštatovalo, že voľba superintendenta „*ohne gefahr nicht geschehen kundte, soll des halb ein Jede Stadt für sich selbst, ob der Kirchen Ordnung halten, des sie es für Gott verantworten khönne.*“ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 77.

¹⁰¹ Napríklad v roku 1584, pod vplyvom sporu mesta Pukanec s hontianskym vicearchidiakonom, písala kremnická rada do Štiavnice v tom duchu, že banské mestá s patronálnym právom nemusia oznamovať arcibiskupovi voľby svojich farárov, ani si žiadať ich potvrdzovanie. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 103.

¹⁰² PETER BENKA: Kazateľský úrad v královských mestách, s. 572 – 575.

¹⁰³ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 89.

¹⁰⁴ V článkoch bystrickej širšej rady z roku 1568 sa konštatuje: „*Erstlich, weil der Menschen Heil und Sehnen seligkeit Allain an dem göttlichen wortt gottes und Heiligen Euangilio stehet und darinn zu suchen, diese Stadt auch durch göttliche gnadt (dafür wir nit genugsam dankhen khunnen noch mugen) mit genugsamen Gotseligen und gelerten*

pravého kresťanského spoločenstva a spásu jeho členov, teda záležitosti, za ktoré mestská rada tiež pociťovala zodpovednosť.¹⁰⁵

V celej škále svojich opatrení sa v teoretickej i praktickej rovine predstavitelia mesta stavali do roly ochrancov zbožnosti, počnúc organizáciou školstva po rôzne aktivity charitatívneho charakteru. Takéto chápanie kompetencií sa v druhej polovici 16. storočia len viac stabilizovalo a inštitucionalizovalo. Príkladom aktívneho prístupu k výkonu dozoru aj nad „duchovnou situáciou“ mestského spoločenstva bolo povolávanie nových duchovných prostredníctvom takzvaných „vokátorov“. Tie predstavovali písomné stanovenie práv a povinností potenciálnych kazateľov, zahŕňajúc tak ich materiálne zabezpečenie, ako aj duchovné úlohy. Možno nájsť mnoho prameňov svedčiacich o tomto procese – a to tak formulácie ponúk a podmienok zo strany mestskej rady, ako i odpovede oslovených kandidátov. So zaujímavým príkladom takejto odpovede sa stretávame pri liste Pavla Halvepapia z roku 1585, ktorým prijímal ponuku prechodu z mestskej školy do farského kostola. Okrem svedectva o osobnej zbožnosti a zodpovednosti, s akou vnímal výkon ponúkanej funkcie, obsahuje dokument tak požiadavky na konkretizáciu praktického zabezpečenia (ako napríklad prípadky k farárskemu platu v podobe dodávok dreva na vykurovanie alebo piva z mestského výčapu), ako aj jeho návrhy na zlepšenie bohoslužobného života v meste.¹⁰⁶ Napriek svojmu zaangažovaniu sa mestská rada nepovažovala za dostatočne kompetentnú, aby samostatne rozhodla o tomto type záležitostí, takže si v otázke vyžiadala stanovisko ostatných, aktuálne pôsobiacich mestských duchovných.¹⁰⁷

V súlade s princípmi lutherskej vetvy reformácie svetské vrchnosti, reprezentujúce mesto, zvyčajne nevstupovali do obsahových a vieroučných záležitostí, takzvaná „služba evanjelia“ (*ministerium evangelii*) bola vyhrazená pre teologicky vzdelaných duchovných. Mestskí radní však prostredníctvom rozhodnutí na úrovni vonkajšej organizácie predsa len mohli mať spätné vplyv aj na podobu vieroučných definícií – ak už nie v rovine ich formulovania, tak prinajmenšom prostredníctvom vyžadovania ich

Vokátorov

Vplyv na
bosholužobný
život
a disciplínu

Pharherr, Prediger und Kirchendiennern baiderst deutsch und windisch versehen". Corpus Statutorum, tom. IV/2, s. 136.

¹⁰⁵ V úvode štatútu z roku 1565 mestská rada svoje úsilie o dosiahnutie dohody medzi farámi zdôvodňuje aj tým, že potom „*den gemainen man selber ermanen unterainander, gott bevor zu Lob und Ehr aussbreitung seines heiligen Namens und Zunehmung seines göttlichen worts auch erpauung der Christlichen Gemain und aller Mentschen selen heil und Seligkeit erhalten und gepflanzet werde*“. *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 131.

¹⁰⁶ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 241, Nr. 16.

¹⁰⁷ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 241, Nr. 13. K obom prameňom sa vrátim nižšie, keďže sú relevantné aj pre organizáciu bohoslužobného života v meste.

dôsledného dodržiavania. Aktívne vystupovali predstavitelia banských miest napríklad na úrovni organizácie bohoslužobného života, teda vo sfére, ktorá mala tiež zásadný vplyv na formovanie vieroučných postojov širších vrstiev obyvateľstva.¹⁰⁸ V roku 1569 kňazstvo zídené na synode napríklad prosilo predstaviteľov miest „*sťa vrchnosť Bohom im ustanovenú [von Gott verordnete Obrigkeit]*“ o ochranu, podporu a obranu.¹⁰⁹ V štatúte z roku 1565 bystrická mestská rada konštatovala, že má sama dosť starostí so svetskými vecami (*weltlichen sachen und geschäften*), takže všetku moc pre duchovnú správu cirkvi (*geistlich Regiment*) prenechávala farárovi Jánovi Kuntzeliovi s dodatkom, aby cirkev spravovala podľa svojho najlepšieho úsudku (*bester verstandt*) a Augsburgského vyznania.¹¹⁰ Vo vzťahoch medzi svetskými a cirkevnými predstaviteľmi miest sa opakovane objavoval aj ďalší motív, ktorý kládol dôraz na účasť na bohoslužbách a primerané správanie počas ich priebehu, ktoré malo slúžiť ako vzor pre ostatných mešfanov. V tomto duchu apelovala v štatúte z roku 1563 bystrická mestská rada na to, aby sa duchovní v jej službách všade správali primerane (*gebürlich*) svojmu úradu, dávali si pozor na pocity vlastnej nadradenosťi či prílišné ambície (*des hochmutigen Urhebens unnd eitel Ehr*) a svoj život viedli ako príklad, nie zdroj pobúrenia, pre bežných ľudí (*dem gemainen man zue guetten Exempel unnd nit zum Ergernis*). Rada tiež dodávala, aby boli všetci duchovní počas bohoslužieb prítomní na svojom mieste v kostole a zotrvali na ňom do konca, a nie aby po kázni jeden odchádzal do sakristie, iný odchádzal z kostola úplne.¹¹¹ Čosi podobné ale z druhej strany zdôrazňovali aj duchovní sami, ked' napríklad na synode banských miest roku 1577 apelovali na mestských radných, že ako vrchnosť majú byť „*dobrým príkladom celej obci a svojou prítomnosťou krášliť sväté kňazstvo a neodchodiť z kostola pred zakončením služieb Božích (iba ak by boly na to dôležité príčiny), ale má očakávať požehnanie*“ v závere.¹¹²

¹⁰⁸ Otázky bohoslužobných poriadkov sa riešili na synodách banských miest v rokoch 1559, 1569, 1577 aj 1580. JÁNOS BREZNYIK: *A Selmečbányai*, s. 158 – 160, 216, 228 – 229, 241 – 243. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 51 – 52, 74 – 75, 87 – 89, 95 – 97. Pozri tiež sekciu venovanú bohoslužobnému životu nižšie.

¹⁰⁹ Túto ich úlohu zdôrazňovali sami farári banských miest, zídení na synodách v rokoch 1569 a 1577. JÁNOS BREZNYIK: *A Selmečbányai*, s. 218 a 227. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 76 a 87.

¹¹⁰ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 131 – 132.

¹¹¹ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 125 – 126.

¹¹² Pôvodný text: JÁNOS BREZNYIK: *A Selmečbányai*, s. 227: „*(...) und darmit der Gemeine Mann nicht geärgert, soll die Obrigkeit gut beyispiel der ganzen Gemein geben und mit ihrer gegenwart das heilige Ministerium zieren, und für (vor) dem Ende des Ampts (Es seind den wichtige Ursachen) nicht aus der Kirchen gehen, sondern des Seegens erwarten.*“ Citovaný slovenský preklad: PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 87.

Diskusia o svetských vrchnostiach nás privádza k sociálnemu a personálnemu aspektu šírenia a etablovania reformačného hnutia v Banskej Bystrici i v kontexte banských miest ako takých. Ako pri iných otázkach, aj v tejto problematike je ešte potrebný rozsiahly výskum, takže nateraz sa na základe dostupných prameňov obmedzíme na niekoľko základných konštatovaní i naznačení možných trendov pre ďalšie bádanie. Základné prístupy k tomuto problému v domácej i zahraničnej historiografii možno konceptualizovať prostredníctvom dvoch párov proti sebe stojacích názorov, teda či sa reformačné hnutie šírilo „zhora“ prostredníctvom iniciatívy a zásahu vrchností alebo šlo o masové hnutie „zdola“. S tým súvisí následne druhá otázka, smerujúca na dosah nového učenia na životy jednotlivcov i spoločenstiev, teda či sa nová viera naozaj zakorenila a premietala do osobného prežívania, alebo či šlo skôr o aktivity reformátorov a ich svetských podporovateľov zvonka. Nová viera by podľa takej interpretácie ostávala v živote spoločnosti iba „povrchovým náterom“, pričom každodenná prax a životné postoje by sa riadili dovtedajšími zvyklosťami, prinajmenšom v miere, v akej dokázali uniknúť kontrole zainteresovaných autorít.¹¹³ Dané problémy nemožno na tu vymedzenom priestore vyriešiť, predbežné odpovede, ktoré sa z doterajšieho výskumu nukajú, však predsa len isté tendencie vývoja naznačujú.

V predchádzajúcich odstavcoch bola pozornosť venovaná aktivitám mestskej rady a tomu, ako chápala svoje staré i nové roly v rovine organizácie náboženského života a svoju zodpovednosť zaň. Dialo sa tak, pochopiteľne, nielen na inštitucionálnej úrovni, ale prvotné impulzy vychádzali od jednotlivcov, ktorí prostredníctvom svojho osobného zanietenia pre evanjelické učenie vplyvali aj na svoje širšie okolie. Ako jedna z takýchto postáv v počiatkoch reformácie, v dvadsiatych a tridsiatych rokoch 16. storočia, sa v prameňoch profiluje napríklad mešťan a niekoľkonásobný richtár Valentín Schneider. Ten bol sám súčasťou posolstiev ku kandidátom na kazateľské posty v Banskej Bystrici a v jeho korešpondencii sa objavujú aj teologické otázky. V liste z roku 1532 ho napríklad sliezsky kazateľ Hans Bibber označuje za „*milovníka pravdy nad všetkých ostatných* [eynen liebhaber der warheit über andere]“.¹¹⁴ Vývoj postupoval následne ale takým tempom, že na začiatku štyridsiatych rokoch 16. storočia boli už v prostredí mestskej

Príklad
richtára
Schneidera

¹¹³ Stručný prehľad historiografických diskusií v CHRISTOPHER BOYD BROWN: *Singing the Gospel*, s. 1 – 20. Pozri tiež STEVEN E. OZMENT: *Protestants : The Birth of a Revolution*. New York : Image Books, Doubleday, 1993. Pre uhorské prostredie KATALIN PÉTER: *Studies on the History of the Reformation in Hungary and Transylvania*. Ed.: GABRIELLA ERDÉLYI. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2018.

¹¹⁴ ALŽBETA GÖLLNEROVÁ: Počiatky reformace, s. 599 a *passim*. ZOLTÁN CSEPREGI: *A reformáció nyelve : Tanulmányok a magyarországi reformáció első negyedszázadának vizsgálata alapján*. Budapest : Balassi Kiadó, 2013, s. 180 – 182 (list Hansa Bibera).

rady stúpenci starej cirkvi vo výraznej menšine.¹¹⁵ Čoraz viac boli predstaviteľia mesta na strane reformačného učenia do takej miery, že vystupovali v role kresťanskej vrchnosti a v záujme svojich vieroučných postojov boli ochotní vstupovať do sporov s kráľom a ostríhomským arcibiskupom, ako sme to videli vo viacerých dopisoch citovaných príkladoch.

Záujem
mešťanov
o reformačné
myšlienky

Interpretovať prijímanie reformačného učenia v Banskej Bystrici len skrze aktivity okruhu mešťanov zastúpených v mestskej rade sa však zdá byť príliš zjednodušujúce. Aj v Banskej Bystrici bol proces zložitejší a zahŕňal záujem a zaangažovanie širšieho okruhu mešťanov, i keď presne definovať štádiá tohto procesu nie je jednoduché. Ak si aj odmyslíme otázku, či a do akej miery reformačné myšlienky rezonovali v prostredí baníkov a vďaka prepojeniu so sociálnymi požiadavkami mohli niesť potenciál k radikalizácií počas baníckeho povstania rokov 1525 – 1526,¹¹⁶ aj v radoch vlastných mešťanov možno už pomerne skoro predpokladať nárast záujmu o nové náboženské trendy. O to viac, ak na základe výsledkov novších výskumov aj z uhorského prostredia, vychádzame z predpokladu, že predreformačné obdobie nebolo érou úpadku zbožnosti, ale práve naopak, obdobím rastúceho dopytu po duchovných záležitostach.¹¹⁷ Viaceré reformačné impulzy sa tak aj pre širšie vrstvy mešťianstva mohli spájať s ponukou reagujúcou na ich vyššie očakávania, najmä vo fázach, keď sa s reformačným kazateľstvom ešte automaticky nespájal rozchod so starou cirkvou ako takou. Nové či intenzívnejšie formy zbožnosti, napríklad prostredníctvom dôrazu na univerzálne sprístupnenie kalicha pri Večeri Pánovej, isté antiklerikálne prvky a dôraz na kazateľstvo mali potenciál oslovovať aj neelitné kruhy spoločenstva. S argumentáciou, že odchod kazateľa by priniesol nevôľu širšej mešťanskej komunity, sa možno stretnúť v skoršom i neskoršom období,

¹¹⁵ *Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis*, s. 144 uvádza, že po roku 1544 boli zo senátu vylúčení poslední dvaja katolícki mešťania: Juraj Königsberger (syn významného podporovateľa miestnej cirkvi z prelomu 15. a 16. storočia, spomínaného vysšie) a notár Albín Niederhaider.

¹¹⁶ Pre tému sú východiskovými práca PETER RATKOŠ: *Povstanie baníkov na Slovensku roku 1525 – 1526*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1963; a edícia PETER RATKOŠ (ed.): *Dokumenty k baníckemu povstaniu na Slovensku (1525 – 1526)*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1957. Novšie z cirkevno-historickej perspektívy ZOLTÁN CSEPREGI: Bund, Bundschuh, Verbundenheit : Radikales Gemeinschaftsprinzip in der frühen Reformation Ungarns. In: GABRIELLA ERDÉLYI (ed.): *Armed Memory : Agency and Peasant Revolts in Central and Southern Europe (1450–1700)*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2016, s. 147 – 168 (tu s. 149 – 151).

¹¹⁷ Príkladom takého výskumu je JUDIT MAJOROSSY: Late Medieval Confraternities in Pressburg. In: NATALIE KRUPPA – LESZEK ZYGNER (eds.): *Pfarreien in Mitteleuropa im Mittelalter: Deutschland, Polen, Tschechien und Ungarn im Vergleich*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2008, s. 339 – 361.

v Banskej Bystrici i inde.¹¹⁸ Napriek tomu, že azda šlo do istej miery aj o literárnu štylizáciu, bez opory v realite by jej používanie sotva bolo našlo takú rozsiahlu odozvu.

Neskôr, pri tlaku katolíckych cirkevných vrchností, sa duchovní či mestskí predstaviteľia hájili zase zakorenéním evanjelického učenia v radoch mešťanov do tej miery, že akékoľvek vynútené personálne alebo vieroučné zmeny v miestnych cirkvách so sebou niesli riziko otvoreného nesúhlasu či nepokojo. Predovšetkým z prvej polovice 17. storočia máme navýše k dispozícii ešte detailnejšie informácie o účasti mešťanov na bohoslužobnom živote. Zaujímavým a z načrtnejšej perspektívy doposiaľ ne-spracovávaným prameňom pre toto obdobie sú takzvané *Kirchenhistorien*,¹¹⁹ ktoré okrem iného obsahujú aj súpisu počtu komunikantov, teda pristupujúcich k Večeri Pánovej. Iba pri zbežnom pohľade sa ukazuje, že prisluhovanie tejto sviatosti bolo častou záležitosťou v bohoslužobnej praxi, pričom aj účasť z radov mešťianstva nebola zanedbateľná. Ako ešte uvidíme, obzvlášť Večera Pánova a jej špecificky lutherské chápanie boli dôležitým prvkom v budovaní konfesionálnej identity laického obyvateľstva.

Pri úsilí o preniknutie do mentálneho sveta mešťanov a posúdenie ich stotožnenia s evanjelickým učením sú k dispozícii ešte ďalšie typy prameňov. V historiografii bola doposiaľ venovaná pozornosť predovšetkým meštianskym knižným zbierkam, ako ich možno rekonštruovať z inventárnych súpisov osobných knižníc, najmä v rámci testamentov a dedičských konán.¹²⁰ Banskobystrickí mešťania v tomto smere v druhej polovici 16. storočia zásadne nezaostávali za mešťanmi z iných lokalít v sledovaní dobového intelektuálneho a duchovného vývoja. Náboženská literatúra v podobe Biblia, postil či výkladov biblických textov bola v meštianskych knižničach zastúpená najhojnnejšie, obzvlášť ak odhliadneme od knižníc predstaviteľov intelektuálnej vrstvy v meste, ktorí zvyčajne zhromaždili viac i širšiu škálu

¹¹⁸ Pozri poznámku č. 66 vyššie. V tomto duchu argumentovali napríklad už Krupinčania roku 1525, keď nechceli prepustiť svojho kazateľa Bardejovčanom.

Ich odpoveď publikovaná v ZOLTÁN CSEPREGI: *A reformáció nyelve*, s. 374.

¹¹⁹ ŠA BB – p. ABB, f. MMBB, sign. V 31. Formálno-obsahová charakteristika prameňa v IGOR GRAUS: *Banská Bystrica v 16. storočí*, s. 218 – 225, kapitola: Banskobystrické „Kirchenhistorien“ z rokov 1595 – 1670. (Ku zdroju matričných záznamov na území Slovenska).

¹²⁰ Historická analýza situácia v banských mestách (Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Kremnica): VILIAM ČIČAJ: *Knižná kultúra na strednom Slovensku v 16. – 18. storočí*. Bratislava : VEDA, 1985. Edícia inventárov knižníc: *A bányavárosok olvasmányai (Besztercebánya, Körmöcbánya, Selmecbánya), 1533 – 1750*. Eds. VILIAM ČIČAJ, KATALIN KEVEHÁZI, ISTVÁN MONOK a NOÉMI VISKOLCZ. Budapest; Szeged : OSZK – Scriptum, Rfk., 2003.

práč.¹²¹ Napríklad v pozostalosti bystrického mešťana Jána (Hans) Firbingera, spísanej roku 1594, malo z ôsmich kníh náboženský charakter sedem, pričom tam možno nájsť Luherovu Bibliu aj *Tischreden*.¹²² Na druhej strane, u mešťana ako Juraj (Georg) Pukhena by sa podľa súpisu z roku 1591 z 33 kníh našlo 14 náboženského a 12 svetského charakteru.¹²³

*Meštianske
testamente ako
prameň*

Doposiaľ nedostatočne preskúmaným typom prameňa so značným potenciáлом je systematickejší výskum meštianskych testumentov zo 16. storočia.¹²⁴ Práve v nich by bolo možné sledovať prostredníctvom špecifických formulácií postupný prienik reformačných myšlienok do širšieho okruhu obyvateľstva a neskôr aj účasť mešťanov na finančnej podpore rôznych cirkevných a školských cieľov, úzko spätých s vedomím konfesionálnej príslušnosti. Obzvlášť zaujímavé by v tomto svetle mohli byť príklady materiálnej (alebo i iných typov) podpory, ktoré prekračovali hranice vlastného mesta a cielili na komunity z iných regiónov, ktorých však s Bystričanmi spájala spoločná viera.¹²⁵

*Rola
jednotlivcov
pri etablove-
ní
reformačného
hnutia*

Vyššie boli už uvedené príklady, ktoré sa týkajú jedného z tradičných historiografických problémov, teda či pripisovať dôležitosť pre historický vývoj aktivitám konkrétnych jednotlivcov alebo zdôrazňovať význam nadoborných a neosobných trendov. Aj v prípade bystrickej meštianskej komunity a jej vzťahu k reformačnému hnutiu možno nájsť kompromisné riešenie. Ako bolo na viacerých miestach už spomenuté, pre otvorenosť voči novému učeniu a jeho etablovaniu v mestskom prostredí jestvovali nepochybne isté štrukturálne predpoklady. Nezanedbateľnou mierou k jeho presadeniu i konkrétnej podobe prijatia a stabilizovania nového učenia však prispeli aj významní jednotlivci. Zásadný význam mali konkrétni kazatelia, ktorí

¹²¹ Pozri Tabuľku č. 3 v VILIAM ČIČAJ: *Knižná kultúra*, s. 40. Tri najrozsiahlejšie knižnice z poslednej treťiny 16. storočia patrili mestským duchovným: Rafaelovi Stegerovi (51 položiek), Jánovi Bitsaciovovi (106 položiek) a Pavlovi Halvepapiovovi (268 položiek).

¹²² VILIAM ČIČAJ: *Knižná kultúra*, s. 40. *A bányavárosok olvasmányai*, s. 11.

¹²³ VILIAM ČIČAJ: *Knižná kultúra*, s. 40. *A bányavárosok olvasmányai*, s. 10 – 11.

¹²⁴ Napríklad prvé sondážne výskumy testamentov z prelomového obdobia (1515 – 1540) boli realizované v Prešove: MARCELA DOMENOVÁ: Viera a konfesia v odraze závetov Prešovčanov na prelome stredoveku a novoveku. In: PETER KÓNYA – ANNAMÁRIA KÓNYOVÁ (eds.): *Cirkev a náboženstvo v Uhorsku v ranom novoveku*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2020, s. 248 – 265. Dobrým východiskom pre ďalšie bádanie je výskum mestských elít Banskej Bystrice, ich kariérnych ciest i ekonomickej zázemia (aj keď nateraz ešte bez detailnejšieho zohľadnenia ich prípadných mecenášskych aktivít) v práci MILAN GEORGIEVSKÝ: *Mesto a jeho elity : Prípad Banskej Bystrice v 16. storočí* [Dizertačná práca]. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2020.

¹²⁵ V druhej polovici 16. storočia a na začiatku 17. storočia sa napríklad na Banskú Bystricu obracali evanjelické komunity z okolia i vzdialenejších regiónov: v roku 1589 predstaviteľia zboru z Prašic pri Topoľčanoch, roku 1612 nemecký evanjelický zbor z Prahy: ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 209, Nr. 28 (1589), Nr. 49 (1612).

v Banskej Bystrici pôsobili. Zdá sa, že po rôznorodých počiatkoch v dvadsiatych a tridsiatych rokoch 16. storočia zásadnou mierou k stabilizácii reformovaného učenia i bohoslužobnej praxe od štyridsiatych rokov prispela séria výrazných duchovných, a to aj v prípade, že v meste nepôsobili dlhé obdobie. Vďaka predošlým osobným skúsenostiam i teologickému profilu to boli napríklad Bartolomej Francík (Francius, Francsik) a Martin Hanko (Hancko), ktorí prišli s realizáciou viacerých reforiem.¹²⁶ Ich aktivity prispeali napokon k tomu, že aj neskoršia historiografia datovala definitívne upevnenie evanjelických štruktúr a „prijatie reformácie“ v pravom zmysle slova do doby ich pôsobenia. Pri formulácii teologických postojov v duchu wittenberskej reformácie počas päťdesiatych rokoch 16. storočia v banských mestách to boli opäť konkrétnie osobnosti (napríklad štiavnický farár Ulrich Cubicularius), ktoré vývoju vtlačili špecifickú podobu. S podobným významom osobného vkladu sa napokon možno stretnúť aj v neskoršom období, v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 16. storočia, tvoriacom kontext, v ktorom vznikla rukopisná *Bystrická agenda*.

Ked' sa sústredíme na poslednú tretinu 16. storočia (rámcovo roky 1570 – 1600), situácia vyzerá na základe doterajšieho stavu poznania nasledovne. V sledovanom období bol post hlavného mestského farára obsadený niekoľkými výraznými postavami, Jánom Kintzeliom (na poste farára v rokoch 1564 – 1573), Gregorom Meltzerom (v rokoch 1576 – 1584) a Pavlom Halvepapiom (v rokoch 1584 – 1604).¹²⁷ V rovnakom období sa na poste špitálskeho farára podarilo identifikovať troch duchovných, Tomáša Fröhlicha (Hilarius, v rokoch 1576/1577 – 1580), Juraja Francisciho (1583 – 1611), Andreja Sočovského (Soczovsky, Soczovius; do 1598).¹²⁸

*Bystrickí farári
v poslednej
tretine 16.
storočia*

V radoch kazateľov a diakov, nemeckých i slovenských, bola situácia rôznorodejšia a možno povedať i dynamickejšia, keďže dochádzalo častejšie k fluktuácii a personálnym zmenám. V sledovanom období sa podarilo menovite identifikovať v Banskej Bystrici 12 nemeckých kazateľov a 5 slovenských kazateľov (aj s presahmi mimo stanoveného chronologického rámca). Treba však zároveň dodať, že vo väčšine prípadov v rovnakom čase pôsobili v meste súčasne viacerí nemeckí i slovenskí duchovní. Roku 1565 sa vo vyššie spomínanom mestskom štatúte (nezahŕňajúc špítál) spomínajú piati duchovní: hlavný mestský farár (*Pharherr*) Ján Kintzelius, dva

*Nemeckí
a slovenskí
kazatelia*

¹²⁶ Biografické dátá: *ELEM*, vol. I/1, s. 511 (Francík, 1540 – 1541, po 1544), 640 (Hanko, po 1541 – spomína sa ešte aj 1560).

¹²⁷ Biografické dátá: *ELEM*, vol. I/1, s. 636 (Halvepapius), s. 826 (Kintzelius); vol. I/2, s. 65 (Meltzer). Pozri tiež EMIL JURKOVIČ: *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*, s. 380 – 381. JÚLIUS ALBERTY: *História Zboru*, s. 44 – 47.

¹²⁸ Biografické dátá: *ELEM*, vol. I/1, s. 513 (Francisci), 527 (Fröhlich); vol. I/3, s. 159.

nemeckí kazatelia (*Deutsche Prediger*), Martin (*Herr Merten*, pravdepodobne Adler/Aquilla známy aj zo skoršieho obdobia) a Egídius (*Herr Egidy, Salzer*), a dva slovenskí kazatelia (*Windische Prediger*), Andrej (*Herr Andreas*, pravdepodobne Sočovský) a bližšie nemenovaný kaplán. Z definícií ich povinností sa navýše zdá, že nemeckí kazatelia si boli hodnostne rovní, pri slovenských duchovných sa terminologicky hovorí o kazateľovi a kaplánovi (*Caplan*), pričom ten druhý mal mať na starosti veriacich mimo mesta (*in die Huetten, auf einem Dorff*). V iných praktických záležitostach si podľa štatútu však boli aj slovenskí duchovní rovnocennými partnermi.¹²⁹ V záujme pokoja medzi duchovnými však bola v rámci ďalšieho štatútu z toho istého roku 1565 stanovená symbolická hierarchia, ktorá sa mala prejavovať pri verejnem vystupovaní a zaujímaní miest v kostole: Po hlavnom mestskom farárovi mal nasledovať nemecký kazateľ Martin, potom slovenský kazateľ, za ním druhý nemecký kazateľ Egídius a napokon slovenský kaplán.¹³⁰ V roku 1585 šlo zase o štyroch duchovných: pod stanoviskom k návrhom na zmenu cirkevného poriadku od nového farára Pavla Halvepapia sú podpísaní dva nemeckí kazatelia, Šalamún (Salomon) Curaeus a Mikuláš (Nicolaus) Theodoricus, a v texte je reč ešte o slovenských kazateľoch v pluráli (*mit denn Wyndischenn predicantern*).¹³¹

Pochopiteľne, nie všetkým z duchovných možno prisudzovať rovnaký význam pre vývoj náboženského života v meste. Zásadnú rolu pre formovanie cirkevnej praxe a potenciálne aj vieroučných otázok mali iba niektorí z nich, predovšetkým mestskí farári. Ako sme opakovane videli vyššie, s pôsobením Jána Kintzelia na poste hlavného farára od roku 1564 je späť presnejšie usporiadanie povinností jednotlivých mestských duchovných. Za jeho nástupcov sa však popri praktickej stránke fungovania dostali na pretras aj vieroučné otázky. Ich tematizovanie bolo späť s dvojmi výraznými osobnosťami, Tomášom Fröhlichom (od roku 1577 farárom v špitáli) a Gregorom Meltzerom (od roku 1576 ako hlavný mestský farár). Obaja mali v čase svojho príchodu do Banskej Bystrice za sebou už značné skúsenosti z predošlých pôsobísk.

Špitálsky farár
Tomáš Fröhlich

Fröhlich bol rodákom z Prešova a po štúdiu vo Wittenbergu sa vrátil do Uhorska. Ešte v päťdesiatych rokoch 16. storočia nejaký čas pôsobil ako

¹²⁹ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 129 – 131. Vzhľadom na skutočnosť, že slovenský kaplán neboli uvedení menom, možno uvažovať aj o tom, či v danom momente nešlo o vyjadrenie zámeru na prijatie ďalšieho duchovného, nie konštatovanie faktického stavu.

¹³⁰ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 132: „(...) ain Jeder in der Kirchen in seiner Stett und Standt ingeschtuel (...)“.

¹³¹ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 241, Nr. 13.

kazateľ v Banskej Bystrici, lepšie postavenie však získal od roku 1560 na Spiši a potom v Košiciach, kde pôsobil v sedemdesiatych rokoch, bezprostredne pred povolením do bystrického špitálu.¹³² Najmä košické obdobie bolo preňho významné, keďže istý čas vystupoval v úlohe seniora evanjelických duchovných Pentapolitany. Z týchto pozícii už v Košiciach vstupoval do teologických diskusií, najmä v súvislosti so spormi okolo flacianizmu. Fröhlich v nich vystupoval v melanchthonovskom duchu ako odporca príliš striktného výkladu Lutherovho dedičstva, čím sa dostal do sporov aj s hornouhorským hlavným kapitánom Jurajom (Georg) Rueberom, neškorším významným podporovateľom lutherskej ortodoxie a odporcom kalvinizujúcich tendencií. Začiatkom sedemdesiatych rokov však ešte v Rueberovom okruhu pôsobil ako kazateľ Mento Gogreff, ktorý sa niektorých Flacciových tvrdení zastával.¹³³ Fröhlich sa v sporoch dostal do zložitej situácie, keďže mestské duchovenstvo na východe sa usilovalo udržať strednú cestu – na jednej strane síce považovalo viaceré princípy Flacciovho učenia za nesprávne, no na druhej strane sa usilovalo vyhnúť takzvanému „sakramenterizmu“ a „ryptokalvinizmu“, ku ktorým by prílišný odpor k Flacciovým tézam mohol zvádzzať. Niektoré z Fröhlichových stanovísk v záležitosti Večere Pánovej sa jeho kolegom z východných miest zdali podozrivé a balansujúce na hranici teologickej akceptovateľnosti.

V Banskej Bystrici Fröhlich narazil na teologicky nemenej komplikovanú situáciu. Od polovice 16. storočia boli síce opakovanej výzvou pre banské mestá štruktúry i učenie starej, katolíckej cirkvi. V šesťdesiatych rokoch 16. storočia sa však aj v tomto regióne objavili kalvinizujúci kazatelia, podporovaní predovšetkým niektorými predstaviteľmi šľachty, napríklad zvolenského kapitána Jána Balašu (Balassa, Balassi).¹³⁴ Banské mestá na svojich zasadnutiach zaujali odsudzujúce stanovisko voči kalvínskym teologickým výkladom, pričom rolu zohral opäť aj širší kontext. Mešťania sa v náboženských otázkach spoliehali na zmierlivosť nového panovníka Maximiliána II., pred ktorým svoje učenie obsiahnuté vo vierovyznaní z roku 1559 prezentovali ako akceptovateľné úsilie o nápravu kresťanského života. Zhovievavosť k výkladom smerujúcim ku kalvinizmu, ktorý sám Maximilián vnímal negatívne, by teda v tomto svetle znamenala – okrem

*Hrozba
kalvinizmu*

¹³² Okrem už citovaných prác pozri aj JOHANN SAMUEL KLEIN: *Nachrichten von den Lebensumständen*, vols. 1 – 2, s. 347 – 349 (2: 65 – 67).

¹³³ JÁN KVAČALA: *Dejiny reformácie*, s. 121 – 124. Pozri aj DAVID P. DANIEL: The Acceptance of the Formula of Concord in Slovakia. In: *Archiv für Reformationsgeschichte*, roč. 70, 1979, s. 260 – 277 (tu s. 264 – 266).

¹³⁴ Pozri poznámku č. 241 nižšie.

teologických sporov – aj komplikácie pre vlastné politicko-právne zadefinovanie miest v náboženskej rovine.¹³⁵

Mestský farár
Gregor Meltzer

V tomto kontexte navyše Fröhlich narazil v Bystrici v radoch svojich farárskych kolegov na Gregora Meltzera. Rodák zo Spiša a ordinovaný vo Wittenbergu, Melczer väčšinu svojho aktívneho života spojil s banskými mestami. Od roku 1564 pôsobil ako kazateľ v Banskej Štiavnici, kde pripravil už spomínanú bohoslužobnú príručku *Agendbüchlein*. Keďže sa však na svojom pôsobisku dostał do sporov s ostatnými kolegami, roku 1571 bol zbavený úradu. Podarilo sa mu však prejsť na post kazateľa a neskôr hlavného farára v Banskej Bystrici.¹³⁶ Kým Fröhlich bol stúpencom teologickej zmierlivejších postojov v melanchthonovskom duchu, Melczer inklinoval k lutherskej ortodoxii v pravom zmysle slova. Odhliadnuc od osobných sporov, ktoré boli spomínané už vyššie, došlo medzi oboma mužmi aj k teologickej motivovanému konfliktu, ktorý nadobudol také rozmery, že pre dosiahnutie definitívneho urovnania bolo nutné zvolanie synody banských miest do Kremnice v roku 1580.¹³⁷

Synoda
v Kremnici
roku 1580
a dôležitosť
miestnej
tradície

Ťažisko sporu možno definovať ako konfliktné predstavy o konkrétnom konfesionálnom vymedzení – kým Fröhlich bol v meniacej sa atmosfére poslednej tretiny 16. storočia obvinený zo zastávania kalvínskych postojov, Melczer sa usiloval reagovať na nové trendy a aj cirkevný život banských miest zadefinovať na princípoch Formuly svornosti a teólie *communicatio idiomatum*, ktoré prichádzali z nemeckého lutherského prostredia. V konečnom dôsledku sa však situácia vyriešila kompromisne a rešpektujúc miestnu tradíciu: duchovenstvo banských miest sa teologicky zadefinovalo na svojom vlastnom vierovyznaní *Confessio Montana*, vyhýbajúc sa tak kalvini-zujúcim tendenciám, ako aj prijatiu Formuly svornosti a iných teologickej definícií, ktoré boli chápane ako novátorské. Obaja bystrickí duchovní sa do budúcnosti mali vyhýbať pretriasaniu teologickej otázok na kazateľnici i používaniu „nových termínov a neobyčajných fráz [in den Neuen Terminis und ungewöhlchen phrasibus].“¹³⁸ V istom zmysle sú táto situácia a jej riešenie príznačné pre uhorské mestské prostredie a tamojšie evanjelické komunity. Tie sa usilovali zotrvať teologicky pri svojich pôvodných vierovyznaniach, prisudzujúc im nové teologickej i právne významy, ktoré v dobe ich vzniku

¹³⁵ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 70 – 73.

¹³⁶ Okrem vyššie citovaných prác pozri aj JOHANN SAMUEL KLEIN: *Nachrichten von den Lebensumständen*, vols. 3 – 4, s. 137 – 138 (3: 133 – 134).

¹³⁷ Závery synody v príslušnej záležitosti v JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 238 – 241. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 92 – 99.

¹³⁸ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 239 – 240. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 94 – 95.

pôvodne nemuseli byť zamýšľané. Miestna tradícia a autorita reformátorov slúžili následne ako činiteľ pôsobiaci proti „konfesionálnym inováciám“ v poslednej tretine 16. storočia, a to tak zo strany kalvinizmu, ako aj striktnejšie sa vymedzujúceho lutherstva *Formuly svornosti*.¹³⁹

Takáto interakcia medzi domácimi zvyklosťami a podnetmi prichádzajúcimi pod vplyvom zahraničného vývoja a skúseností sa prejavila aj v prípade nasledujúceho farára Pavla Halvepapia. Nešlo však striktne o vieroučnú rovinu, ale o otázky praktickej organizácie bystrického náboženského života. Ako už bolo spomínané, Halvepapius pochádzal z brandenburského Arnswaldu, po štúdiu na univerzitách vo Frankfurte nad Odrou a Wittenbergu a pôsobení na škole v Jihlave prišiel roku 1579 na bystrickú mestskú školu. Jeho reformné zanietenie sa prejavilo už tam, a to v podoobe spísania nového školského poriadku.¹⁴⁰ Pri prechode na post mestského farára v rokoch 1584 – 1585 sa táto črta prejavila opäťovne v úsilí posilniť jestvujúce i zaviesť niektoré nové prvky do života bystrickej cirkvi. Jedným z jeho zámerov bolo zvýšenie počtu nedeľných a sviatočných bohoslužieb s cieľom sprístupniť kázanie čo najširšiemu okruhu poslucháčov, vrátane domáceho služobníctva, ktoré kvôli domácim povinnostiam zameškávalo nedeľné hlavné bohoslužby.¹⁴¹ Narazil však na odpor svojich kolegov na postoch nemeckých kazateľov, ktorí projekt zamietli z viacerých dôvodov. V osobnej rovine argumentovali tým, že navrhovaná zmena cirkevného poriadku bola v rozpore s ich vokátorimi a v nich obsiahnutými podmienkami, ktoré tvorili právny i praktický rámec ich pôsobenia v bystrických službách. Okrem toho však Halvepapiovi kolegovia argumentovali aj tým, že treba rešpektovať miestne podmienky a nie všetko, čo sa deje v evanjelických cirkvach v Nemecku je automaticky aplikovateľné aj v odlišných okolnostiach v Uhorsku, kde je situácia aj vzhľadom na vojenské pomery nebezpečnejšia. Navyše takéto zvyklosti nie sú známe ani v iných banských mestách, bystrickí farári teda nechceli byť prvými, ktorí by čosi také zavádzali.¹⁴²

Farár Pavol
Halvepapius

¹³⁹ DAVID P. DANIEL: The Acceptance of the Formula of Concord, *passim*. Pozri aj ZOLTÁN CSEPREGI: Mnohostranná história vzniku a prijatia vyznania viery. In: *Tri lutherské vyznania viery*, s. 30 – 37.

¹⁴⁰ KÁROLY ROSENAUER: *A Beszterczebányai Á. H. Ev. Gymnasium*, s. 34 – 42. PETER VAJCIK: *Školstvo, študijné a školské poriadky*, s. 81 – 107. Pozri aj poznámky č. 89 a 90.

¹⁴¹ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 241, Nr. 16: „(...) so verhoffe ich das E. N. W. vnd Erbarkeiten als gehorsame schäflein auch volgen sich gerne unterweisen werden lassen, zur predigt selbst kommen, auch ihr haussgenossen sampf kind vndt gesind zur gottes furcht selbst daheim ermanen“.

¹⁴² ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 241, Nr. 13: „Erstlichen weyll solchs, ynn keyner Berckstadt hierumb gehalten wirt, sondernn nur zwo predigten, wollen derwegenn wir auch nicht die Erstenn seynn, die solches anfahenn wollenn. So kompt auch diss zum andern darzu, dass sich solches alhier, ynn diesenn geferlichenn ortenn, da wir allzeyt dem

Z mestských prameňov sa nateraz nepodarilo identifikovať definitívne roz- hodnutie, spôsob argumentácie je však ďalším dokladom mentality príznačnej pre evanjelický cirkevný život v Uhorsku v druhej polovici 16. storočia, lavírujúci medzi lokálne vybudovanými základmi a prípadnými výzvami v podobe zmien prichádzajúcich spoza hraníc. Pôsobenie Pavla Halvepapia v Bystrici však bolo aj v iných sférach sprevádzané jeho intelektuálnymi záujmami a napojením na dobový vývoj – dosvedčené tak rozsahom i ob- sahom jeho knižnice, ako aj chválami a uznaním, ktorým ho vo svojej bás- nickej zbierke ovenčil Ján Bocatius.¹⁴³ Navyše sa ani po nástupe na farársky post nechcel úplne vzdať pedagogického chápania svojich úloh, o čom sved- čí dôraz, ktorý kládol na dôsledné vzdelávanie dievčat v katechizme.¹⁴⁴

*Slovenský
kazateľ Juraj
Czapkovicz*

Napokon je potrebné venovať pozornosť ešte slovenskému kazateľovi, ktorý v Banskej Bystrici pôsobil v čase vzniku rukopisného bohoslužobného poriadku v roku 1585, Jurajovi Capkovicovi/Czapkoviczovi (Zapkovitz, Lieskoviensis, Lyscoviensis).¹⁴⁵ Na základe jeho prílastku „*Lyscoviensis*“ sa už v staršej historiografii prijal jeho pôvod z Liskovej v Liptove.¹⁴⁶ Štu- doval v Štiavnicki aj na bardejovskom humanistickom gymnáziu u Tomá- ša Fábriho, Stöckelovho nástupcu.¹⁴⁷ Ordinovaný bol vo Wittenbergu roku 1569 na žiadosť evanjelického zboru v Ponikách, kde následne pôsobil ako

*feynde, ynn rachenn stecken, nicht wohl schlickenn kann, wie ynn andern solchen orten,
des Deutschen landes.*“ Pozri aj poznámku č. 191 a nasledujúce nižšie.

¹⁴³ Príslušné verše sú Halvepapiovi venované ako „*Theologo disertissimo*“, „*Episcopo Nouisol.*“ a oslovený je i ako „*splendor Apostolum*“. IOANNES BOCATIUS: *Hungaridos Libri Poematum V.* Bartphae : Iacobus Klöss, 1599, s. 391. Moderná edícia: IOANNES BOCATIUS: *Opera quae exstant omnia*, vol. 1 (Poetica). Ed.: FRANCISCUS CSONKA. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1990, s. 654. Súpis jeho knižnice v *A bányavárosok olvasmányai*, s. 20 – 28.

¹⁴⁴ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 241, Nr. 16: „(...) die vnterweisung vnd verhörung der Jungfrauen mir auss pflichte meines amptes zu stellet vnd geburet, so will ich christlich vnd freundlich E. N. W. vnd Erbarkeiten gebeten haben, das ihr ewre eigene oder haussgenossen töchter vleisig zur lehr des catechismi halten wollet welches ich beyneben habe vermelden sollen weill ich beyden Kirchen wenig zur kinder lehr diese zeitt kommen sein, oder ohne billich vrsach vnuerhörtt hin wegk gangen.“ Pozri aj poznámku č. 188.

¹⁴⁵ Biografické dátá a ďalšia literatúra v ELEM, vol. I/3, s. 522.

¹⁴⁶ Za jeho rodisko identifikuje Liskovú už MARTIN KLANICZA: *Fata Aug. Conf. Ecclesiarum a tempore Reformationis ad synodus Pestensem in Comitatibus Hungariae*. In: ANDRÁS FABÓ (ed.) *Monumenta Evangelicorum Aug. Conf. in Hungaria historica*, vol. 3. Pest : Osterlamm Károly, 1865, s. 68 – 69.

¹⁴⁷ V zázname vo wittenberskom zozname ordinovaných: „*uersatus sum in studio literarum in Vngaria Bartphae, posthac Schemnicij, eodem tamen mihi licuit vti praeceptore quo Bartphae, scilicet d. Th. Fabri*“. *Wittenberger Ordiniertenbuch*, vol. 2 (1560 – 1572). Ed. Georg Buchwald. Leipzig : Verlag von Georg Wigand, 1895, č. 871, s. 104. K Fábrimu pozri ANDREJ HAJDUK: Tomáš Fáber. In: *Cirkevné listy*, roč. 93 (104), 1980, č. 1, s. 12 – 14.

kazateľ (do roku 1573).¹⁴⁸ Najneskôr v roku 1577 sa s ním už stretávame ako so slovenským kazateľom v Banskej Bystrici, kde zotrval prinajmenšom jedno desaťročie. Dopolňať v historiografii citovaná posledná zmienka o ňom pochádzala z roku 1588,¹⁴⁹ ako však bolo vyššie už uvedené, v rámci aktuálneho výskumu sa ukázalo, že v mestských prameňoch sa objavuje aj ne-skôr. V záznamoch *Kirchenhistorien* sa ešte nachádza informácia, že v roku 1592 kázal pri posviacke novopostaveného kostola v Tajove, pričom sa stále spomína ako slovenský kaplán (*windischer Kaplan*).¹⁵⁰ V danom prameni sa dozvedáme aj o jeho úmrtí 13. januára 1594 po rannej modlitbe.¹⁵¹ Už 3. februára 1594 sa navyše uvádza, že za jeho nástupcu bol na post slovenského kazateľa (*zum wündischen Prediger*) povolaný Juraj Gynaeus.¹⁵²

Zo stanoviska z roku 1591, adresovanom mestskej rade a týkajúceho sa istého manželského sporu, navyše vyplýva, že v tom čase neslúžil Czapkovicz slovenským evanjelikom v Banskej Bystrici sám. Pod nemecky písaným dokumentom je popri Halvepapiovi a Lyskovenioví podpísaný aj Andrej Lyhanus, tiež ako slovenský kazateľ (*Sclavorum Concionator*).¹⁵³ Túto skutočnosť možno interpretovať ako svedectvo o tom, že zámer deklarovaný v štatúte ešte z roku 1565, kde bola reč o dvoch slovenských duchovných, sa prinajmenšom v niektorých obdobiah darilo uvádzať do praxe. Andrej Lyhanus (Lihanius, Lihani) bol do Banskej Bystrice povolaný v roku 1588.¹⁵⁴

¹⁴⁸ Wittenberger Ordiniertenbuch, vol. 2, č. 871, s. 104: „ab ijsdem Poynicen. uocatus sum ad gradum ministerij CHRISTI“. V ten istý deň (12. januára 1569) bol ordinovaný aj Jozef Candidus, pôsobiaci v Očovej. Rovnako bol aj on absolventom školy v Štiavniči a hlásil sa k Fabrimu ako svojmu učiteľovi. Podobne ako Czapkovicz, aj on najprv istý čas pôsobil ako učiteľ, kým ho miestne spoločenstvo vyslalo, aby bol pre nich ordinovaný za kazatela.

¹⁴⁹ Tak v ELEM, vol. I/3, s. 522, kde uvedená aj ďalšia literatúra. Tento dátum sa pravdepodobne odvoláva na jeho účasť na zhromaždení zvolenského bratstva. Pozri JÁN SLÁVIK: *Dejiny zvolenského evanjelického*, s. 238. Pozri aj poznámku č. 27 vyššie.

¹⁵⁰ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V 31, s. 80. Vysviacka sa konala v deň Šimona a Júdu (28. októbra) v prítomnosti miestneho duchovenstva a komorských úradníkov: „in kegennwarth der hieigen Priesterschafft und der herren officirer bey Kayserlichen Cammer“.

¹⁵¹ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V 31, s. 213, zapísaný je ako „Georgius Lyskawsky windischer Prediger“.

¹⁵² ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V 31, s. 80. V súvislosti s obdobím pôsobenia Juraja Gynaea v Banskej Bystrici ešte panujú isté nejasnosti. napríklad na základe starnej literatúry má ELEM, vol. I/1, s. 612 ako začiatok jeho pôsobenia rok 1578.

¹⁵³ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 183, Nr. 36.

¹⁵⁴ Biografické dátá a ďalšia literatúra v ELEM, vol. I/1, s. 981, kde je jeho pôsobenie na poste slovenského kazateľa vymedzené rokmi 1588 – 1597. V bystrických *Kirchenhistorien* je informácia o jeho „skúšobnej kázni“ (*Prob Predigt*) zaznačená k 15. septembru 1588, pričom povolaný (*berufen*) bol následne 27. septembra. ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V 31, s. 79.

Zaujímavá je jeho ďalšia kariéra. V roku 1598 prešiel na post kazateľa do Radvane, v roku 1607 do Očovej a od roku 1612 sa s ním stretávame opäť v Banskej Bystrici, tentokrát však na poste špitálskeho farára, kde zotrval až do svojej smrti v roku 1626.¹⁵⁵ V istom zmysle sú niektoré jej aspekty príznačné, predovšetkým jej prepojenie s evanjelickými komunitami v rámci Zvolenskej stolice. Lihanius neboli jediným prípadom bystrického slovenského kazateľa, ktorý sa kariérne pohyboval medzi mestom a vidiekom. Liskavius bol napokon sám najprv učiteľom a kazateľom v Ponikách. Kariérny postup však neboli limitovaný iba na prechod do Bystrice ako isté zavŕšenie kariérnej dráhy. Príkladom môže byť Andrej Sočovský (Soczovinus, Sotzovsky), ktorý bol slovenským kazateľom po roku 1569. Od roku 1575 pôsobil v Prievidzi, od roku 1579 v Brezne, v rokoch 1595 – 1598 aj on ako bystrický špitálsky farár. V rokoch 1588 – 1598 bol navyše seniorom zvolenského bratstva.¹⁵⁶ Tento typ prepojení však nebude úplne náhodný. Do aktuálneho výskumu sa sice nepodarilo zahrnúť protokoly zvolenského bratstva, na základe staršej literatúry však možno konštatovať, že prinajmenšom bystrickí slovenskí kazatelia sa zúčastňovali aj zasadnutí zvolenského seniorátu.¹⁵⁷ Keďže sa s nimi možno stretnúť aj medzi účastníkmi synod banských miest, predstavovali tak priame personálne prepojenie medzi mestskými a vidieckymi evanjelickými cirkvami.¹⁵⁸

Teologický
profil
Capkovica/
Czapkovicza

Napriek tomu, že sa Capkovic/Czapkovicz najmä v prameňoch mestskej proveniencie objavuje opakovane, o jeho teologickom a intelektuálnom zázemí možno nateraz uvažovať iba na základe niekoľkých indícii. Zásadou je v tomto smere informácia, že sa ako k učiteľovi hlásil k Tomášovi Fábrimu. Ten sa najmä na svojom bardejovskom pôsobisku stal významným obhajcom lutherského chápania Večere Pánovej a oponentom kalvínskych tendencií. V takom duchu vystupoval v šesdesiatych rokoch 16. storočia napríklad aj v polemicách s kazateľom Pavlom Thuriom, pôsobiacim

¹⁵⁵ Okrem už citovaného hesla v *ELEM* a tam uvedenej literatúry pozri aj JÁN SLÁVIK: *Dejiny zvolenského evanjelického*, s. 242 – 243.

¹⁵⁶ Biografické dáta a literatúra v *ELEM*, vol. I/3, s. 159. Pozri aj JÁN SLÁVIK: *Dejiny zvolenského evanjelického*, s. 331 – 332. O jeho zvolení za seniora informujú aj *Kirchenhistorien* k 17. januáru 1588. ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V 31, s. 78.

¹⁵⁷ Zasadnutí zvolenského bratstva sa mali zúčastňovať do žilinskej synody, potom došlo k striktnejšiemu rozdeleniu. Stretnutia sa mali často odohrávať aj priamo v Banskej Bystrici. Tak JÁN SLÁVIK: *Dejiny zvolenského evanjelického*, s. 23 – 24 a *passim*.

¹⁵⁸ Vzhľadom na limity výskumu nemožno nateraz povedať, či sa zvolenských seniorátnych stretnutí zúčastňovalo aj nemecké bystrické duchovenstvo, čo sa zdajú naznačovať strohé zmienky v JÁN SLÁVIK: *Dejiny zvolenského evanjelického*, s. 23. K slovenským kazatelom medzi signatármí záverov synod banských miest pozri PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 76 (Kremnica 1569, Sotzovsky), 89 (Kremnica 1577, Liskaviensis), 97 (Kremnica 1580, Liskaviensis).

na majetkoch Gabriela Peréniho (Perényi).¹⁵⁹ Možno teda predpokladať, že v takomto teologickom duchu, vymedzujúcom sa voči kalvínskym interpretáciám, bol formovaný aj Juraj Capkovic/Czapkovicz. Tento rozmer je relevantný obzvlášť v kontexte spomínaných teologických sporov priamo v Banskej Bystrici, medzi Fröhlichom a Meltzerom. Pochopiteľne, vplyv učiteľa nemožno absolutizovať, avšak aj iné indície sa zdajú naznačovať, že život v bystrickej slovenskej evanjelickej komunite bol formovaný v klasicky lutherskom duchu (i keď potenciálne s rezervovanejším postojom k *Formule svornosti*). Napokon zadováženie *Agendy českej* tiež naznačuje pevnejšie za-konzervovanie ortodoxných lutherských pozícií, ktoré sa premietlo aj do podoby bohoslužobného života.¹⁶⁰

Bohoslužobné poriadky a konfesionalizácia

V bohoslužobných poriadkoch, publikovaných v tomto zväzku, možno z obsahovej stránky identifikovať tri kategórie textov. Jednu skupinu tvoria úpravy pre pravidelne sa opakujúci bohoslužobný život v týždenných cykloch, kde sú fažiskovými nedeľné bohoslužby. Táto skupina môže byť prípadne doplnená aj o špecifické úpravy bohoslužobných zvyklosťí, ktoré súvisia s rôznymi časťami cirkevného roka. Druhú skupinu tvoria predlohy pre výkon konkrétnych cirkevných rituálov a sviatostí, ktoré majú v mnohých prípadoch skôr jednorazový alebo nárazový charakter, pričom sa týkajú významných medzníkov v živote jednotlivca, akými sú napríklad krst, sobáš a pohreb. Do tejto skupiny možno zaradzovať aj inštrukcie k spovedi a Večeri Pánovej. Poslednú, tretiu kategóriu potom tvoria texty rôzneho typu, pri ktorých by ako isté spojivo bolo možné identifikovať ich vzdelávací či budujúci charakter. Sem možno zaradiť texty katechizmu a do istej miery aj nábožné piesne. Toto rozdelenie treba však vnímať väčšmi ako praktickú pomôcku pre štruktúru nasledovnej analýzy, nepredstavuje koncepčné riešenie, keďže najmä v prípade tretej kategórie jestvujú napríklad pri piesňach presahy s inými bohoslužobnými zvyklosťami.

Najprv sa pozrieme na informácie, ktoré sa týkajú pravidelného bohoslužobného života v opakujúcom sa týždennom rámci. Hned' v úvode tu

Kategórie
textov
v agendách

Pravidelný
boslužobný
život

¹⁵⁹ ANDREJ HAJDUK: Tomáš Fáber. Pozri tiež opis polemiky s Pavlom Thuriom (*Controversia Pauli Thvrii*) z roku 1563, ktorého autorom bol sám Tomáš Fábri a neskôr bola vydaná tlačou v rámci práce SEUERINUS SCULTETI: *Υπομνημα Sive Admonitio brevis ad Christianos Regni Vngarici Cives (...)*. Bartphae : Dauid Gutgesell, 1599, tu fol. 22^v – fol. 28^r.

¹⁶⁰ Tento problém si bude vyžadovať do budúcnia rozsiahlejší historicko-teologický výskum, ktorý by zhodnotil konkrétnie teologické stanoviská tak *Agendy českej*, ako aj rukopisnej *Bystrickej agendy*, a mohol oba dokumenty umiestniť v kontexte teologických diskusií lutherského smeru reformácie, usilujúceho sa v druhej polovici 16. storočia o definovanie i vymedzenie pozícií vlastnej pravovernosti.

však treba poznamenať, že v rukopisnej *Bystrickej agende*, ktorá by priamo reflektovala prax v Banskej Bystrici, sa k tejto stránke detailné konkrétné predpisy nenachádzajú. Informácie tohto typu obsahuje iba tlačená *Agenda česká*, ktorá sice môže ponúknuť základný pojmový aj terminologický rámec pre vytvorenie si obrazu o podobách dobového evanjelického bohoslužobného života, o konkrétnostiach jeho prípadnej aplikácie v Banskej Bystrici sa však priamo z tohto dokumentu nedozvieme. Na doplnenie obrazu tu môžu pomôcť úpravy a nariadenia synod banských miest, ako aj bystrickej mestskej rady, ktoré si však tiež vyžadujú istú interpretačnú obozretnosť a nie vždy sa dá automaticky vychádzať z dokonalého prekrytia sa stanovenej normy a miestnej praxe.

Ťažiskovou, týždenne sa opakujúcou udalosťou kolektívneho náboženského života evanjelických spoločenstiev boli v sledovanom období hlavné bohoslužby, ktoré sa konali v nedeľu dopoludnia. S detailnými úpravami k ich priebehu sa možno stretnúť v domáčich prameňoch z banských miest aj v širšom kontexte stredoeurópskych evanjelických cirkví. Príznačné je, že v tlačenej *Agende českej* zaberá poriadok pre toto bohoslužobné stretnutie v porovnaní s ostatnými najväčší rozsah (na s. 23 – 61: fol. 14^r – 32^v). V prípade jej poriadku bola východiskovou štruktúra pred-reformačnej omše starej cirkvi s doplnením, prípadne odstránením niektorých prvkov, podmienených reformačnými vieroučnými dôrazmi.¹⁶¹ O istej mieri kontinuity svedčí napokon aj v tomto období používaná terminológia, kde sa hovorí o omši, i keď neskorší vývoj v evanjelických cirkvách od tohto pojmu upustil. V *Agende českej* sú príslušné pasáže označené „*Pořádek Msse weliké*“ (s. 23: fol. 14^r). Podobne hovorí o omši (*De missa*) aj štiavnický odpis bohoslužobného poriadku banských miest z roku 1559, pričom sa tým napokon nasledujú zvyklosti iných vieroučných textov, kde sa pojem používal prinajmenšom pre tie prípady, keď počas bohoslužieb dochádzalo k sláveniu Večere Pánovej. V tomto duchu sa napokon „omša“ (*missa*) objavuje aj v Deviatom článku *Vierovyznania banských miest* z roku 1559.¹⁶² V neskorších textoch z prostredia banských miest, akými sú napríklad závery synody z roku 1569 (potvrdenie a doplnenie staršieho vyznania a cirkevného poriadku), sa objavuje aj pojem „služba“ (*officium*).¹⁶³ Terminológia v štatútoch

¹⁶¹ Pre detailnejšiu analýzu z liturgickej a teologickej perspektívy pozri JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 13 – 25. JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy*, s. 9 – 16. JOSEPH HERL: *Worship Wars*, s. 23 – 35.

¹⁶² Latinský text štiavnického odpisu v JÁNOS BREZNYIK: *A Selmečbányai*, s. 158. Slovenský preklad: PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 52. Vierovyznanie: *Tri lutherské vyznania viery*, s. 96.

¹⁶³ Takýto termín by mal obsahovať už aj kremnický odpis poriadku z roku 1559, tieto pozorovania sú teda založené na výklade (a prekladoch „služba Božia“) v PAVOL

bystrickej mestskej rady nadväzuje tak na tradičné označovanie za „omšu“ (*Fruemesz oder Ambt, Ambt Mess, Mess*), ako aj zdôrazňuje nový dôraz bohoslužieb prostredníctvom „kázne“ (*die erste Predig, Predigt*).¹⁶⁴

V cirkevnom poriadku banských miest (a napokon aj v *Agende českej*) sa pri nej rozlišovali dve možnosti, a to bohoslužby iba s kázňou alebo aj s Večerou Pánovou. V druhom prípade prisluhovanie sviatosti nasledovalo po kázni a nieslo so sebou špecifický poriadok, ktorý zahŕňal spievanú *Modlitbu Pánovu* (*Vater unser*), slová ustanovenia (*Verba coenae*), napomenutie spovedníkov (*Vermanung an die Communicanten*) a potom sviatosť (*Communio*) samu, sprevádzanú spevom zboru (*Chor*). V prípade, že komunikantov nebolo, bohoslužby sa mali končiť s piesňami a spoločnou modlitbou (*ein gemein christlich und andechtig Gebeth*), ktorých súčasťou boli aj prosby za vrchnosti, vrátane panovníka a jeho rodiny.¹⁶⁵ Možno predpokladať, že tento všeobecný model z banských miest sa aplikoval aj konkrétnie na príklade Banskej Bystrice. Presnejšie informácie o miestnych špecifikách bežných nedeľných bohoslužieb nemáme. V mestskom štatúte z roku 1565 sa iba uvádza, že za kázeň na nedeľných bohoslužbách (takzvanú *erste Predigt*) a vo sviatkys zodpovedal z pozície svojho úradu (*von Ambtwegen*) i na základe všeobecných cirkevných zvyklostí (*nach allgemeinen Kirchengebrauch*) hlavný mestský farár (pre nemeckých veriacich) a slovenský kazateľ (pre slovenských).¹⁶⁶

Miestne cirkevné poriadky obsahujú zaujímavé informácie k jazykovej stránke bohoslužieb, keďže sa v nich prejavil reformačný ideál zapájania ľudu zrozumiteľnej reči priamo do liturgie. Naďalej však jej súčasťou ostala pri niektorých spevoch (*Kyrie, Et in terra, Alleluia*, prípadne aj *Prosa*) latinčina, čo napokon nie je v rozpore ani s vývojom v iných stredoeurópskych evanjelických cirkvách, ani so zámermi Martina Luthera samotného.¹⁶⁷ V cirkevnom poriadku banských miest sa však pri viacerých spevoch (*Dominus vobiscum, Collecta, Epistel*, príležitostne *Prosa*, a opäť nemecky po evanjeliu *Patrem alebo Wir glauben*) explicitne spomína nemčina. V potvrdení poriadku z roku 1569 sa menovite uvádza aj niekoľko nemeckých

Bohoslužby
s Večerou
Pánovou
a bez nej

Bohoslužobné
jazyky

Križko: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 51, 74 – 75. Latinský text záverov synody z roku 1569 (s bodom *De officio*) v JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 216.

¹⁶⁴ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 126 – 130.

¹⁶⁵ Nemecký originál: JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 216. Slovenský preklad: PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 51 – 52, 74 – 75. Tam aj informácie k jednotlivým zložkám bohoslužby, ktoré tu nie sú detailnejšie rozoberané.

¹⁶⁶ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 128 a 130.

¹⁶⁷ Význam jednotlivých častí liturgie vysvetľuje JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 16 – 24 (úzus predreformácej cirkvi), 31 – 35 (reformačné zmeny). Pozri tiež JOSEPH HERL: *Worship Wars*, s. 3 – 16, 28 – 30, 37 – 39.

piesní, ktoré môže spievať zbor počas prisluhovania Večere Pánovej.¹⁶⁸ Pri porovnaní týchto pasáží s vývojom v ríšskych oblastiach možno konštatovať, že spevy odporúčané pre nemecké bohoslužby patria k najobľúbenejším položkám a najčastejšie sa vyskytujúcim v repertoári stredoeurópskeho luteranizmu.¹⁶⁹ Tento rozmer preberania dobových vývojových trendov z nemeckých evanjelických cirkví v prípade nemeckej piesňovej tvorby je však aplikovateľný aj na slovenské prostredie, ako o tom svedčia aj doterajšie analýzy piesní obsiahnutých v rukopisnej *Bystrickej agende*, ku ktorým sa ešte vrátimo nižšie. Vo všeobecnom poriadku banských miest je ľažisko pozornosti venované nemeckému obyvateľstvu. V prípade nedeleňích evanjeliových čítaní sa však aj tam zdôrazňuje, aby sa konali v ľudovom jazyku, teda nemecky alebo slovensky. Podobne sa nemčina a slovenčina spomínajú aj pri spevoch pred kázňou a po nej.¹⁷⁰ Na danom mieste však žiadne konkrétné príklady piesní menované nie sú.

V súvislosti s hudobnou stránkou bohoslužieb sa v súčasnej historiografii diskutuje o otázke jej praktickej realizácie a vzťahu medzi profesionálnou zložkou, reprezentovanou spevom školského spevokolu (v prameňoch ako *Chor*), a laickou participáciou v podobe zborového spevu zhromaždených veriacich. Na základe súčasného poznania sa zdá, že situácia výrazne závisela od miestneho kontextu, niekde bol zborový spev zapojený vo väčšej miere, niekde v menšej.¹⁷¹ Situáciu v Banskej Bystrici na základe terajšieho stavu výskumu nemožno definovať asi ináč, než všeobecným konštatovaním, že bola charakterizovaná zastúpením oboch zložiek v rôznej miere. Dôležitú úlohu mal školský zbor pod vedením kantora. V Halvepaiovom školskom poriadku z obdobia okolo roku 1580 sa uvádzajú dva ja kantori, nemecký a slovenský, o ktorých sa však konštatuje, že nemajú

¹⁶⁸ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmečbányai*, s. 216. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskosteského seniorátu*, s. 75. Spomínajú sa piesne *Gott sei gelobet*, *Jesus Christus unser Heilandt*, *Esaia dem Propheten*.

¹⁶⁹ JOSEPH HERL: *Worship Wars*, s. 66 – 67. V cirkevných poriadkoch z nemeckého prostredia zo 16. storočia sa *Gott sei gelobet* objavuje v 124 (druhá najčastejšia), *Jesus Christus unser Heilandt* v 122 (tretia najčastejšia) a *Esaia dem Propheten* v 51 prípadoch. Najčastejšie používanou piesňou bol nemecký veršovaný preklad vyznania, *Wir glauben all* (v 179 poriadkoch), ktorý sa v poriadku banských miest tiež spomína, na príslušnom mieste po evanjeliu. Autorom všetkých týchto piesní bol Martin Luther.

¹⁷⁰ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmečbányai*, s. 216: „*Evangelium dominicale deutsch oder windisch in lingua populari*“; „*Predig mit forgehenden und nachfolgenden deutschen oder windischen gesengen*“.

¹⁷¹ Profesionálnu stránku a spev školskej mládeže zdôrazňuje JOSEPH HERL: *Worship Wars*, s. 30 – 33, 67 – 68, 83 – 86. Príliš kritické posteje koriguje prostredníctvom zdôraznenia aktívnejšieho zapojenia laikov do reformačnej hudobnej kultúry (aj keď nie vždy iba vo verejnom rámci na bohoslužbách) CHRISTOPHER BOYD BROWN: *Singing the Gospel*, s. 76 – 105 a *passim*.

rovnaké povinnosti. Úrad nemeckého kantora bol charakterizovaný ako predovšetkým cirkevný, keďže mal školský zbor viesť pri všetkých cirkevných spevoch a zhromaždeniach. V rozpise jeho povinností sa obzvlášť kladie dôraz na estetickú stránku, „*aby sa v speve nestalo nič nepekného a aby sa chybne nespievalo*“. Zdôrazňovalo sa mu, že bol priyatý „*hlavne preto, aby na veľké sviatky a pri iných príležitostiach spieval v kostole figurálnym spevom staré a dobré kresťanské piesne*“. Očakávalo sa tiež, že so žiackym zborom bude chodievať do kostola na ranné a večerné služby aj v bežných dňoch, navyše mal zodpovednosť pri speve na pohreboch a rekordáciách, takže jeho školské povinnosti boli výraznejšie redukované.¹⁷² Naopak pri slovenskom kantorovi sa konštatovalo, že bol priyatý primárne pre školu, kde mal zodpovednosť za vedenie najnižšej triedy. Okrem toho však i preňho platili úlohy na bohoslužbách, aj keď spievať mal so slovenskými mendíkmi iba v nedeľu a pri iných slávnostných zhromaždeniach. Autor školského poriadku, Pavol Halvepapius, okrem toho konštatuje, že detailnejšie predpisy o jeho povinnostiach v kostole mu musia uložiť slovenskí kazatelia.¹⁷³

Väčšinu pozornosti sme doposiaľ venovali hlavným nedeľným bohoslužbám, no tie netvorili jedinú zložku v pravidelnom náboženskom živote meštianskej komunity. Tieto ďalšie stretnutia sa objavujú v cirkevných poriadkoch banských miest, no takáto organizácia bola dobovým trendom a našla odraz aj v tlačenej *Agende českej*. V nedeľu sa konali ešte jedny, večerné (alebo popoludňajšie) bohoslužby, vešpery (v súčasnej slovenčine aj nešpor, v *Agende českej Nesspor*, v latinských mestských poriadkoch *De officio vespertino*). Tie mali mať zjednodušený poriadok, zložený predovšetkým zo spevu (žalmy, antifóny, rezonzáriá), čítaní a modlitieb.¹⁷⁴ V bystrickom mestskom štatúte z roku 1565 sa uvádzia, že sa vešpery (*Vesper*) mali konať v nedeľu o jednej a ich súčasťou mala byť aj kázeň, čo nebolo všade samozrejmosťou (napríklad citovaný kremnický poriadok z roku 1558 ju priamo nespomína). Inak však ich poriadok v Bystrici i ostatných banských mestách kopíruje zvyklosti v iných evanjelických cirkvách v strednej Európe a v podstate bez zásadnejších formálnych zmien, iba s prípadnými obsahovými úpravami jednotlivých spevov, nadvázuje na predreformačné zvyklosti.¹⁷⁵ Príkladom kontinuity je napokon aj zachovanie *Máriinho chválospevu* (*Magnificat*), ktorého spev spomína bystrický štatút z roku 1565. Kým hlavné

*Ďalšie
bosholužobné
stretnutia:
Nešpori*

¹⁷² Slovenský preklad, z ktorého pochádzajú aj v texte citované pasáže, v PETER VAJCIK: *Školstvo, študijné a školské poriadky*, s. 98 – 99.

¹⁷³ Tamže, s. 100.

¹⁷⁴ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 159. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 51 – 52.

¹⁷⁵ JOSEPH HERL: *Worship Wars*, s. 62 – 65.

bohoslužby v nedeľu ráno mal na starosti mestský farár, pri vedení nemeckých nedeľných nešpor sa mali striedať dvaja vtedajší nemeckí kazatelia. Slovenské nedeľné nešpory boli zase striedavou zodpovednosťou slovenského kazateľa a jeho kaplána.¹⁷⁶

Bohoslužby
počas týždňa

Bohoslužby s kázňou sa však nezvykli konať iba v nedeľu, ale aj v niektoré ďalšie dni v týždni. Podľa už niekoľkokrát citovaného mestského štatútu z roku 1565 boli v Banskej Bystrici pre kázanie určené utorky a štvrtky, pričom táto prax sa týkala rovnako nemeckého aj slovenského kostola. Zodpovednosť za ich vedenie si delili miestni duchovní rovným dielom, každý z nemeckých a slovenských kazateľov mal vyhradený svoj vlastný deň. Napríklad v roku 1565 boli utorky vyhradené nemeckému kazateľovi Egídiovi, štvrtky Martinovi. Zo slovenských kazateľov mal štvrtky vyhradené Andrej, utorky jeho bližšie nemenovaný kaplánsky kolega.¹⁷⁷ Takéto rozdelenie sa zachovávalo aj neskôr. V roku 1585 bolo zvykom, že vo štvrtky – ktoré sa vzhľadom na pridelených duchovných zdajú byť prestížnejším termínom – kázavali striedavo Halvepapius a nemecký diakon Šalamún Curaeus, v utorky Mikuláš Theodoricus.¹⁷⁸ Vyčlenenie utorkov a štvrtkov pre kázňové bohoslužby sa zdá byť zvyklosťou v prostredí banských miest všeobecne, keďže štiavnický odpis cirkevného poriadku z roku 1559 (opakovane potvrdený v rokoch 1569 a 1577) uvádza pondelky, stredy a piatky ako dni bez verejnej kázne (*in quibus non fit publica concio*). Priebeh takých bohoslužieb bol charakterizovaný spevmi, modlitbami a biblickými čítaniami s krátkym zhrnutím obsahu (*ex Bibliis caput cum brevi summario*). Takýto poriadok sa mal – s výnimkou biblického čítania (*excepta lectione Biblica*) – zachovávať aj v soboty.¹⁷⁹

Raňajšie
bohoslužby

V uvedených prípadoch však vzhľadom na kontext a zaradenie daných usmernení v cirkevných poriadkoch ide pravdepodobne o raňajšie bohoslužby (či už s kázňou alebo bez nej). V dobových evanjelických poriadkoch sa možno stretnúť aj s takzvanými matutínami (v *Agende českej* uvedené ako *Matura bud'to Ranny Kázanj*, prípadne latinsky *De matutinis precibus*). Podobne ako v prípade nešporov aj tie mali zvyčajne pozostávať

¹⁷⁶ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 129: „nach dem Hymno soll der Predicant auf die Cantzel steigen, umnd nach der Predig das man das magnificat singe, umnd mit einer Collecte beschliesze.“; s. 130: „Auch wirt Herr Andrea [Windischer Prediger] mit dem kaplan alle Sonntag zu der Vesper die Predig halten, einen Sonntag umb den anderen.“

¹⁷⁷ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 129 a 131.

¹⁷⁸ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V Fasc. 241, Nr. 13. Pozri aj poznámky č. 182 a 228 nižšie. K duchovným pozri poznámky č. 129 – 131 vyššie.

¹⁷⁹ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 159. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 52.

z modlitieb, čítaní a spevu, zahrnutie kázne nebolo zvyčajné. V stredoeurópskych evanjelických cirkvách boli stálou súčasťou bohoslužobného života predovšetkým tam, kde bol k dispozícii školský zbor pre potreby spevu.¹⁸⁰ Prinajmenšom na základe už spomínaných povinností nemeckého kantora sa tak dá usudzovať, že ranné a večerné (alebo popoludňajšie) stretnutia v bežných, nesviatočných dňoch, na ktorých sa kantor so svojimi žiakmi mal zúčastňovať, boli bežnou súčasťou náboženského života aj v Banskej Bystrici.¹⁸¹ V *Agende českej* sú navyše biblické čítania rozdelené podľa časti dňa, totiž pre ranné stretnutia bol v nej určený *Starý zákon*, pre večerné *Nový Zákon* (s. 1: fol. 3^r a 22: fol. 13^v). Priamo z lokálneho kontextu Banskej Bystrice máme konkrétnie informácie iba k nemeckým duchovným, ktorí sa pri biblických čítaniach mali striedať rovnocenne po týždňoch. Z textov sú uvedení iba Mojžiš, proroci a *Nový zákon*, bez bližšej časovej špecifikácie.¹⁸²

V niektorých stredoeurópskych evanjelických cirkvách bolo zvykom konať ranné modlitby s kázňou ešte aj pred hlavnými bohoslužbami v nedele, pričom motívom bolo umožniť služobníctvu návštevu kostola, keďže v čase hlavných bohoslužieb bývalo zamestnané inými domácimi prácam. ¹⁸³ Zdá sa, že takúto prax chcel roku 1584 zaviesť pri svojom nástupe na post farára Pavol Halvepapius aj do Banskej Bystrice. O vyjadrenie požiadala mestská rada ostatných nemeckých kazateľov, ktorých odpoved na tento

*Halvepapiov
návrh reforiem*

¹⁸⁰ JOSEPH HERL: *Worship Wars*, s. 65, kde sa aj konštatuje, že pri matutínach sa nepredpokladala účasť dospelých laikov, ale predovšetkým duchovných a školskej mládeže. V štiavnickom poriadku z roku 1558 sa však spomína, že na služby sa ľud zvolá zvonením (*sonitu campanae populus convocatus est*). Pozri JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 159. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 52. Takáto zmienka by bola svedectvom o odlišnej praxi v banských mestách, pozri však nasledujúcu poznámku.

¹⁸¹ Každý deň ráno o siedmej, okrem pondelka. PETER VAJČIK: *Školstvo, študijné a školské poriadky*, s. 99. Pozri tiež poznámky č. 89 a 90. Štiavnický poriadok z roku 1580 hovorí o tom, že duchovní a žiaci (*Kirchendiener und Schueler*) chodia do kostola každý deň dvakrát (*täglich zwier*) – ráno o siedmej a večer (*des Abendts*) o druhé, okrem stredy. JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 250.

¹⁸² ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V FASC. 241, Nr. 13: „Zum Drittem, was die Biblische lectur anlangende ynn der wochen, nach der Lytanij, soll vnter vns dreyem, Eynn yeder, ynn sener wochenn, solche lectur haltenn, Auss Mose, Auss denn prophetenn, vnd heyligenn Newen Testament, vnd sol der h. Magister nicht exempt seyn.“ Pozri aj poznámku č. 178.

¹⁸³ JOSEPH HERL: *Worship Wars*, s. 37. Služby s kázňou v nedele ráno – ešte pred hlavnými bohoslužbami – sú napríklad súčasťou Cirkevného poriadku sedmohradských Sasov z roku 1547 (*Kirchenordnung aller Deutschen in Sybenbürgen*) aj Hornotrenčianskych kánonov z roku 1580 (*Canones rituum sacrorum*). Pozri GEORG DANIEL TEUTSCH (ed.): *Urkundenbuch der evangelischen Landeskirche A. B. in Siebenbürgen*, vol. 1. Hermannstadt : Th. Steinhaußen, 1862, s. 66 – 67. JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 75. Štiavnický poriadok z roku 1580 ich však nemá, v nedelu ráno sa pred hlavnými bohoslužbami spomína iba spoved (*sitzet man desgleichen Beicht*). JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 251.

a iné Halvepapiove návrhy z 5. apríla 1585 sa zachovala.¹⁸⁴ Vyplýva z nej, že Halvepapiopvým zámerom bolo zaviesť nedeľnú rannú kázeň (*frue predigt*) iba počas dlhších dní, od Veľkej noci do sv. Michala. V prvom rade konštantujú svoje rozhodne zamietavé stanovisko (*gehenn wir keynes weges eyn*), ktoré následne zdôvodňujú vo viacerých rovinách. Predovšetkým sa čosi také v Banskej Bystrici nikdy nezachovávalo a takúto prax nepoznajú ani v iných banských mestách, nevidia teda dôvod, prečo by práve Bystričania mali byť prvými. Navyše sa odvolávajú i na to, že s dvomi nedeľnými kázňami ráta aj cirkevný poriadok, nanovo schválený na synode banských miest v roku 1577. V línii dôležitosti miestnej tradície ako obrany voči zavádzaniu zmien a novôt pokračujú poukazom na to, že ak sa aj tri kázne v nededeľu praktizujú v nemeckých krajinách, oni žijú na nebezpečnejších miestach s oveľa bezprostrednejšou prítomnosťou nepriateľa. Zahraničné zvyklosti teda z ich pohľadu nie sú automaticky prenosnými a aplikovateľnými v takomto odlišnom kontexte. A napokon ešte aj reagujú na spomínaný rozmer, že ranná kázeň by poslúžila čeľadi z meštianskych domácností. Obmedzenie spôsobené ich dopoludňajšími povinnosťami možno predsa vyvážiť tým, že sa bude dôslednejšie dbať na účasť služobníctva na popoludňajšej kázni. Táto odpoveď nemeckých kazateľov na projekt ich kolegu Halvepapia, prišelca zo zahradníčia, je zaujímavým svedectvom z viacerých perspektív. Rámcom pre formovanie bohoslužobného života sú pre mestských duchovných usmernenia v cirkevných poriadkoch, ako i miestne zvyklosti. Okrem toho dôležitú rolu zohrávali v ich argumentácii aj podmienky, na ktorých sa s mestskou radou dohodli v takzvaných vokátoroch pri povolení do úradu.¹⁸⁵

Výuka
katechizmu

Po nedeľných nešporoch podľa štatútu z roku 1565 nasledovala výuka katechizmu, pod vedením hlavného mestského farára a niektorého zo slovenských duchovných.¹⁸⁶ Na vzdelávanie mládeže v katechizme dbali aj kolektívne ustanovenia synody banských miest z roku 1569, kde sa tiež predpokladalo ich zaradenie v nededeľu po nešporných službách a vedenie v nemčine a slovenčine (*in deutscher und windischer Sprach*). Vzhľadom na dôležitosť, prisudzovanú znalosti základných náboženských pravd, sa však zdôrazňovalo, že výuku katechizmu netreba obmedzovať iba na nededeľu,

¹⁸⁴ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 241, Nr. 13. Pozri poznámku č. 142 výšie.

¹⁸⁵ Nemeckí kazatelia zdôrazňujú „gegen E. E. W. erklerenn, Das wir keynes weges vonn unserer Ehrlichen Vocation, gedencken zuweychein, sondern drauff zuberchuen.“ Tamže. K vokátorom pozri PETER BENKA: Kazateľský úrad v kráľovských mestách, s. 574 – 575. PETER BENKA: Evanjelické duchovenstvo v hornouhorských slobodných kráľovských mestách : Náčrt problému. In: *Historia Nova*, 2021, č. 19, s. 132 – 153 (tu s. 142 – 143).

¹⁸⁶ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 129, 130: „Am Sontage soll Herr Andreas oder der windische Prediger nach der Vesper zu gleich mit dem Herr Pharrerr halten den Catechismus.“

ale zorganizovať aj inokedy počas týždňa, raz či dva razy a pokiaľ možno, aj každý deň, ako sa tomu dialo v Štiavnici.¹⁸⁷ Z Banskej Bystrice máme navyše svedectvo o tom, že výuka katechizmu sa týkala mládeže oboch pohlaví a mohla mať presahy aj do verejného priestoru. V roku 1588 tam bola zavedená verejná skúška dievčat, ktorej predmetom boli okrem katechizmu aj vyznania viery a Dávidove žalmy.¹⁸⁸

V rámci bohoslužobného života mali výnimočný charakter, cyklicky sa opakujúci, cirkevné sviatky. Aj v tomto prípade boli pre Banskú Bystricu smerodajné ustanovenia synod banských miest. Okrem hlavných kresťanských sviatkov – Veľká noc, Turíce a Vianoce, pričom vo všetkých prípadoch sa svätili aj dva dni nasledujúce po hlavnom sviatku – ostali súčasťou cirkevného kalendára sviatky späté s Kristovým životom (Obrezanie, Zjavenie, Nanebovstúpenie, Premenenie), niektoré sviatky späté s Máriou (Očisťovanie, Zvestovanie, Navštívenie, v roku 1559 sa spomína aj Narodenie, v roku 1569 už nie), ďalej Jána Krstiteľa, Sfatie Jána, Obrátenie Pavla, všetky apoštolské sviatky, Márie Magdalény, Michala a všetkých svätých (tento posledný sa zase neobjavuje v zozname z roku 1559).¹⁸⁹ V *Agende českej* sa z univerzálnych sviatkov navyše spomína aj Sv. Trojica, Navštívenie Alžbety a Rozoslanie Apoštolov (s. 65). O ich prípadnom prijatí v bystrickom prostredí však nemáme nateraz bližšie informácie. Sviatok Majstra Jána Husa, ktorý *Agenda česká* obsahuje tiež, má špecifický význam pre české prostredie, takže jeho prevzatie v Banskej Bystrici v závere 16. storočia je nepravdepodobné.

Na základe vyššie citovaných povinností nemeckého kantora vyplýva, že pri najvýznamnejších sviatkoch bývala slávnosť zdôraznená aj v hudobnej rovine.¹⁹⁰ Tento rozmer reflektovali v roku 1585 nemeckí kazatelia v už spomínamej odpovedi na Halvepapiere návrhy (napríklad zavedenia tretích kázňových služieb aj v hlavné sviatky, *hohenfest*). Namiesto novôt chcú zachovať radšej doterajší zvyk, kedže na hlavných službách znejú potešujúce spevy a hudba, ktoré mnohí ľudia radi počúvajú a slúži to na Božiu oslavu.

¹⁸⁷ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmečbányai*, s. 218. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 75.

¹⁸⁸ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V 31, s. 78, v zápise k 27. máju 1588 sa uvádza: „Zum ersten zu christlicher übung der Jungfrauen angefanngen das Examen öffentlich mit Inen zuhalten. Dann sye neben dem Catechismo die orthodoxa Symbola unnd die Psalmen Davids aufgesagt haben“. Pozri poznámku č. 92 vyššie.

¹⁸⁹ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmečbányai*, s. 159, 216 – 217. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 51 – 52, 75. K úpravám cirkevného kalendára a slávenia sviatkov u evanjelikov v tomto období pozri JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 127 – 129 a *passim*.

¹⁹⁰ PETER VAJCIK: *Školstvo, študijné a školské poriadky*, s. 99. Pozri poznámku č. 89. K používaniu organu a ďalším aspektom hudobnej kultúry pozri tiež KONŠTANTÍN HUDEC: *Hudba v Banskej Bystrici*, s. 67 – 77.

Dodávajú tiež, že v nasledovné dva dni po hlavných sviatkoch stačí už iba jedna kázeň, s výčitkou, že veď nemajú kovové hlavy (*stölene köpffe*). Navyše sa zdá, že Halvepapius navrhoval zaviesť viac kázní aj pri niektorých takých sviatkoch (napríklad apoštolských), kde bola pôvodne vo zvyku len jedna.¹⁹¹

Z týchto zmienok sa zdá, že Halvepapius, prichádzajúci zo školského prostredia, aj na farárskom poste dbal na vzdelávací a intelektuálny rozmer náboženského života, reprezentovaný kazateľstvom, kým jeho kolegovia ďalej neopomínali ani slávnostnú zložku bohoslužieb. Tá napokon tvorila v poslednej tretine 16. storočia dôležitý prvok pri konfesionálnom vymedzovaní sa evanjelického (lutherského) prostredia voči kalvínskym vplyvom. Tu uvádzaný prípad Pavla Halvepapia a jeho farárskych kolegov nie je dôvod interpretovať v duchu teologických polemík, ani jeden zo zainteresovaných počas svojej kariéry neponúkol podnetky k pochybnostiam o lutherskej pravovernosti. Zaujímavé je však mentálne nastavenie, príznačné pre evanjelickú konfesionálnu kultúru daného obdobia. V argumentácii nemeckých kazateľov sa objavuje medzi riadkami poukazom na hodnotu ozdobnosti a slávnostnosti ako nástroja oslavys Boha. S týmto rozmerom sa možno stretnúť vlastne už od počiatkov reformačného hnutia, keď sa vo viacerých teologických stanoviskách pri konfrontácii s katolíckymi cirkevnými vrchnosťami objavuje špecificky lutherský prístup k časti starsieho „kultúrneho dedičstva“. Vo vierovyznaní banských miest z roku 1559 sa v 16. bode (*O cеремониях*) konštatuje, že čo zo staršej praxe možno s dobrým svedomím zachovať, to z bohoslužobnej praxe netreba za každú cenu odstraňovať. Vymenované sú napríklad isté sviatky, piesne, čítania, modlitby či kňazské rúcha, ktoré „*by sa sice mohli bez hriechu vynechať v riadne usporiadaných cirkvách*“, no banské mestá ich ponechávajú v platnosti, „*protože zdobia kňazskú službu*“.¹⁹² Argumentácia tým, že niečo slúži ako ozdoba úradu či na oslavu, sa v lutherskom prostredí aj v Uhorsku udomácnil, poznajú ho napríklad v obdobných textoch v kráľovských mestách na východe. Banské mestá sa k nemu vracajú na synode v roku 1569, kde stanovujú, že duchovní majú v nedele a sviatky na bohoslužby prichádzať v kňazskom odevu, s kamžou a ornátom.¹⁹³

V závere 16. storočia tento kompromisný prístup k staršej tradícii nadobudol v lutherskom prostredí aj teologický a konfesionálne vedomie

¹⁹¹ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V Fasc. 241, Nr. 13: „*Die Erste zur hochmess tröstlichenn gesenge vnnd Musica (wie bysher geschehenn) mögenn bey der Kyrch vnnd schull erhalten werdenn*“, s dodatkom, „*welche dann viel anschenlicher leut gerne hörenn, wann man alss goth preyset*“.

¹⁹² Slovenský preklad citovaný podľa *Tri lutherské vyznania viery*, s. 100 – 101 (tam aj verzie v latinčine, nemčine a maďarčine).

¹⁹³ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechámyai*, s. 216: „*(...) in seinem priesterlichen habit, mit Chorrock und Ornat*“. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 75.

posilňujúci význam. Podobne ako v iných regiónoch, aj v Uhorsku sa evanjelické cirkvi vysporadúvali s podnetmi takzvanej druhej reformácie. Tá prinášala dôraznejšie zásahy do jestvujúcej náboženskej praxe a nepreukazovala mnoho pochopenia pre konzervatívnejšie postoje k vizuálnej výzdobe kostolov či špecifickým prvkom v liturgii. Banské mestá sa zaoberali šírením kalvínskeho učenia vo svojom regióne už v šesťdesiatych rokoch 16. storočia a teologické podozrenie či obvinenia tohto druhu rezonovali aj v sporoch Gregora Meltzera a Tomáša Fröhlicha.¹⁹⁴ V hornouhorskom lutherskom kontexte bola v roku 1586 vydaná kniha, ktorá vymenúvala charakteristiky, podľa ktorých možno identifikovať skrytých kalvínov. Okrem sporných teologických výkladov Večere Pánovej uvádza snahu svojvoľne odstraňovať obrazy či organy, meniť obrady bez cirkevného súhlasu či „opravovať“ piesne. Z lutherského pohľadu šlo vo všeobecnosti o zasahovanie do kresťanskej slobody, a „*nachádzanie hriechu tam, kde žiadnenie nie je*“.¹⁹⁵ S argumentáciou kresťanskou slobodou sme sa v rôznych podobách v banských mestách už stretli, keď sa napríklad práve o obradoch na synode roku 1577 konštatovalo, že každá z cirkví si má podľa miestnych okolností ponechať slobodu a nikto si z otázky nemá robiť svedomie.¹⁹⁶ Sám prístup k bohoslužobným zvyklostiam sa v takomto kontexte stával konfesionálne vymedzujúcim prvkom. Tento rozmer však bol ešte výraznejšie prítomný na úrovni prístupu k sviatostiam a ďalším špecifickým úkonom, ktoré rámcovali život jednotlivca. Zaujímavosťou je, že podobný vývoj naznamenávali rôzne konfesionálne spoločenstvá paralelne v rovnakom čase. Tlačená *Agenda česká* vyšla v roku 1581 a krátko na to si ju museli bystrickí evanjelici zadovážiť, keďže v roku 1585 vznikol už aj jej rukopisný dodatok. V roku 1583 v Trnave zase vyšla z podnetu Mikuláša Telegdiho agendálna príručka pre potreby katolíckeho duchovenstva.¹⁹⁷

Jednotný prístup k rituálnej stránke náboženského života bol dôležitým nástrojom budovania konkrétnego konfesionálneho vedomia.

¹⁹⁴ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 70 – 73.

¹⁹⁵ GEORG CREUTZER: *Warnung / Vor der Sacramentierer / Zinglianer vnd Calvinisten Lehre / Auch gewisse Merckzeichen / wobey solche verfürische Geister zu erkennen*. Bartfeld : Dauid Gutgesel, 1586, nepag. (k piatemu bodu): „(...) Orgeln zu sperren vnd verbrechen / Ceremonien in wolbestelleten Euangelischen Kirchen / endern / In die Christliche Freyheit greiffen / Sünde machen / da kein Sünde ist (...) Christliche Gesenge vom H. Sacrament corrigiren vnd verbösern / wolt sagen / verbessern / oder aber zu singen gar außlassen vnd verbieten / Als da sind : Jhesus Christus vnser Heiland (...).“

¹⁹⁶ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmečbányai*, s. 229. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 88. Pozri citát v úvode štúdie.

¹⁹⁷ *Agendarius : Liber continens ritvs et caeremonias, qvibvs in administrandis Sacramentis, benedictionibus & alijs quibusdam Ecclesiasticis functionibus, parochi, & alij curati, in Dioecesi & prouincia Strigoniensi vtuntur, a nouo impressus (...).* Trnaviae : [typ. Telegdi], M.D.LXXXIII. [1583].

Napokon pre veľkú časť obyvateľstva, ktoré nemalo možnosť priameho čítania náboženských textov, bol bohoslužobný život v rámci jeho spoločenstva tým hlavným priestorom, v ktorom sa mohol stretáť s konfesionálne špecifickými teologickými výkladmi v ich praktizovanej podobe. Do istej miery teda možno konkrétnu podobu rituálov vnímať ako premietanie teologických princípov do praxe. Rôzne rituály, zvyklosti, symboly či melódie piesní, nevraviač už o textoch samotných, sa tak stávali dôležitými prvky, z ktorých sa budovali špecifická konfesionálna kultúra a konfesionálne vedomie.¹⁹⁸ V nasledujúcej časti sa pozrieme na príklady konkrétnych obradov, ktoré sa objavujú v rukopisnej *Bystrickej agende* a sú teda reflexiou miestnych zvyklostí, pričom cieľom bude zasadieť ich do historického kontextu, sprostredkovanej ďalšími typmi prameňov.¹⁹⁹

Krst Prvá sekcia rukopisnej agandy je venovaná krstu. Hlavnej časti (*O Krstu Swatom*) predchádza ešte krátke poučenie o potrebe krstných rodičov, ktoré je podľa poznámky na marginálii založené na ustanovení rímskeho biskupa Hygina z roku 141. V následne načrtnutom priebehu obradu zaznieva učenie o dedičnom hriechu, takže krst sa stáva nástrojom, aby deti „*mohly oslobozene byti od hriechu, smrti, pekla a moczy diabelskej y take od zatraczenij wecžnego*“, a zároveň „*aby mohly wsstiepene byty (yakožto Prawij vdowě) do Czirkwy Panie a prygiti k nowemu narozenij*“. Táto pasáž obsahovo kopíruje formuláciu z Lutherovho *Malého katechizmu*, čo napokon korešponduje aj so závermi synody z roku 1569, kde sa konštatovalo, že krst sa má konať ako doposiaľ, podľa spôsobu určeného v *Malom katechizme*, s duchovným v kňazskom odeve a kamži.²⁰⁰

¹⁹⁸ Uhorské prostredie v tomto smere iba nasledovalo vývoj v nemeckých krajinách. Pozri Bodo NISCHAN: *Ritual and Protestant Identity in Late Reformation Germany*. In: BRUCE GORDON (ed.). *Protestant History and Identity in Sixteenth-Century Europe*, vol. 2. Aldershot : Scolar Press, 1996, s. 142 – 158. K problému jestvuje rozsiahla literatúra, okrem už citovaných prác tu možno spomenúť ešte ANDREW PETTEGREE: *Reformation and the Culture of Persuasion*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005; SUSAN KARANT-NUNN: *The Reformation of Ritual : An Interpretation of Early Modern Germany*. London : Routledge, 1997; EDWARD MUIR: *Ritual in Early Modern Europe*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005.

¹⁹⁹ Nie je zámerom zachádzať tu do detailných diskusií teologického alebo liturgického charakteru. Pre tento typ analýzy sú naďalej východiskovými práce JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*; a JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agandy*.

²⁰⁰ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmečbányai*, s. 217. PAVOL KRÍŽKO: *Dejiny banskosteského seniorátu*, s. 75. V *Malom katechizme* Luther o úžitku krstu hovorí: „*Pôsobí odpustenie hriechov, vyslobodzuje od smrti a diabla a dáva večné blahoslavenstvo všetkým, ktorí veria, čo hovoria Božie slová a sľuby.*“ Pozri *Symbolické knihy evanjelickej cirkevi augšburského vyznania*, s. 191. Argumentácia korešponduje s teologickým výkladom, obsiahnutým v 10. článku *Confessio Montana: Tri lutherské vyznania viery*, s. 94 – 95, aj keď tam je fažiskovým negatívnym vymedzenie sa voči anabaptistom. V čase vzniku agandy už však podozrenia z novokrstenecva neboli vnímané ako bezprostredná hrozba.

Dôležité praktické dôsledky malo učenie o dedičnom hriechu – *Krst z nutnosti* a sprostredkovane duchovné riziko, ktoré hrozilo nepokrsteným deťom – v organizácii duchovenstva tak, aby bolo v prípade potreby krstu dostupné. Súčasťou dobovej praxe bolo, že v prípade naliehavosti sa na krst mohla podujať aj pôrodná babica. Práve tlačená *Agenda česká* obsahuje konkrétnie inštrukcie, ako sa má v takýchto prípadoch postupovať (*Yakýby se pořadek zachowávati měl / při Dijtěti / kteréžby pro nebezpečenství Smrti / Kněze se docíkat nemoha / od giných Křestianův pokřtěno bylo*, s. 126: fol. 64^v). V prípade prežitia dieťaťa ho však mali priniesť do kostola, kde sa farár mal informovať o priebehu takého krstu. Ak usúdil, že neboli splnené potrebné náležitosťi, „*netřeba dlauho s nimi o to rokowati*“, ale prosto pristúpiť ku krstu v kostole podľa zaužívaného poriadku, „*yako giné nekřtěné Dijtě*“ (s. 130: fol. 66^v).²⁰¹

V duchu potreby krstu možno interpretovať aj ustanovenia štatútu bystrickej mestskej rady z roku 1565. Krstenie je tam uvádzané ako jedna zo základných úloh mestských farárov, ku ktorej majú byť usilovne a bez odkladania pripravení (*fleissig, on verzug unnd aufschueb*). Farár a všetci kazatelia sa pri zodpovednosti za ich napĺňanie majú rovnocenne po týždňoch striedať tak, aby mohli byť v prípade potreby dostupní tak nemeckej, ako aj slovenskej obci. Tento princíp sa zvlášť spomína pri krstoch, kde má byť vždy (*allezeit*) k dispozícii jeden nemecký a jeden slovenský „duchovný týždňa“ (*Hebtomatarius*) podľa toho, dieťa akého pôvodu treba krstiť.²⁰² Ustanovením sa reagovalo na problémy, ktoré sa spomínajú už v štatúte z roku 1563. Zjavne sa totiž stávalo, že v čase potreby krstu sa budť nepodarilo nájsť pripraveného farára, alebo sa duchovní vyhovárali jeden na druhého. Kvôli prieťahom – keď sa chodilo od jedného farára k druhému (*weil man von einen Priester zum andern gelaufen*) – tak mnoho úbohých detí (*viel armer Kindlein*) zomrelo bez krstu. Čosi také však bolo pred Bohom neospravedlniteľné (*vor Gott nit zu verantworten*). Mestská rada už vtedy dôrazne nariadovala, že ktoréhokoľvek duchovného povolajú ako prvého (*welcher am ersten beruefft wirdt*), ten má ísť bez meškania a výhovoriek (*an einiche Ausredt und Verzueg*), a to v ktorúkoľvek hodinu, či je deň alebo noc (*zue welcher Tages oder Nachtzeit und Stundt es welle*), pripravený (*vertig und bereit*) hoc aj o polnoci, keď si to nevyhnutnosť vyžiada (*die Nott erforderete*).²⁰³

Opatrenia
bystrickej
mestskej rady
ohľadom krstu

²⁰¹ Detailnejší rozbor krstu aj s porovnaním s Lutherovými predlohami v MICHAL CHALUPSKI: Obrad kŕtu.

²⁰² *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 129 – 130: „(...) sollen Herr Pharrherr und die anderen Herren Predicanen Deutsche unnd Windische zu gleich thailen unnd auf das bayde, Deutsche unnd Windische Gemain mit solchen gemainen Kirchendiensten versehen werden, so soll allezeit neben einem Deutschen ein Windischer Hebtomatarius sein, auf das wan ein windisch Khindt zu tauffen ist, der Glöckhner oder sein Knab einen windischen fodere, deszgleichen, ist es ein Deutsch, einen Deutschen Predikanten rueffe.“

²⁰³ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 126 – 127.

Dôležitou rovinou, v ktorej sa teologická stránka premietala do rituálnej praxe, bolo zahrnutie exorcizmu, ktorý mal predchádzať krstu samotnému. V *Agende českej* je pri pasáži o exorcizme zmienka, že ho „*může wypustiti, kdožby gey zachowáwati nechtěl*“ (s. 121: fol. 62^r). V rukopisnej *Bystrickej agende* je ale pasáž s exorcizmom pevnou súčasťou obradu, bez ďalších vysvetlení či dodatkov. To napokon tiež korešponduje s už spomínaným záverom synody z roku 1569, že súčasťou krstu má byť aj exorcizmus (*sampt den Exorcismo*).²⁰⁴ Táto časť obradu predstavovala kontinuitu s predreformačnou praxou a aj v lutherskom prostredí mohla mať teologické zdôvodnenie, v závere 16. stočia však v prostredí evanjelických cirkví nadobúdala špecifický konfesionálny význam v opozícii s reformovanou (kalvínskou) praxou. V kontexte takzvaných kryptokalvinistických sporov dochádzalo k tomu, že napríklad v niektorých nemeckých ríšskych územiacach bol exorcizmus dokonca naspäť zavádzaný do evanjelickej liturgie, ak už bol náhodou predtým ako „katolický prežitok“ odstránený. Keďže bol exorcizmus odmielaný v kalvínskom prostredí, pochybnosti o jeho potrebe sa v evanjelických komunitách mohli sami osebe stať zdrojom pre podozrenie z „kryptokalvinizmu“.²⁰⁵ Nebude potom azda náhodou, že banské mestá exorcizmus spomínali práve v roku 1569, teda v čase, keď sa aj ony opakovane zaoberali otázkov kazateľov pod vplyvom švajčiarskej reformácie.²⁰⁶ Zdôrazňovanie prítomnosti tohto prvku môže navyše súvisieť s nasledovaním nemeckých vzorov, s ktorým sa ešte stretneme aj pri ďalších obradoch. Neskôr sa už na synodách otázka krstu detailnejšie nerieši, len v roku 1580 sa ešte spomína, že sa má konať priamo v kostole, nie pred ním či v predsiene.²⁰⁷ K tomuto motívu sa ale ešte vrátime pri nasledujúcim obrade.

V rukopisnej agende sú za krstom pasáže venované úvodu šestonedielky (*Introductio puerperae post partum*) a úvodu mladuchy po svadbe (*Introductio Sponsae post nuptias*). Aj keď šlo prinajmenšom v prípade úvodu šestonedielky o stálu súčasť dobovej náboženskej praxe rôznych konfesionálnych

²⁰⁴ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmečbányai*, s. 217. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 75.

²⁰⁵ BODO NISCHAN: The Exorcism Controversy and Baptism in the Late Reformation. In: *The Sixteenth Century Journal*, roč. 18, 1987, č. 1, s. 31 – 52. Pre základné tendencie teologického vývoja pozri aj BRYAN D. SPINKS: *Reformation and Modern Rituals and Theologies of Baptism : From Luthert to Contemporary Practices*. Aldershot : Ashgate, 2006, s. 14 – 26.

²⁰⁶ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 70 – 73.

²⁰⁷ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmečbányai*, s. 242. V štiavnickom poriadku z roku 1580 sa to zdôrazňuje tiež, ako protiklad je tu však katolícka prax: „(...) nicht in der Halle, oder unter der Kirchenthür, wie im Babstumb oder andern Orten geschieht, sondern alles umb und bei dem heiligen Taufstein“ (s. 248). PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 96.

spoločenstiev, *Agenda česká* príslušné pasáže neobsahuje. Priebeh tohto obradu mával rôznu podobu. Z formulácií v rukopisnej agende sa napríklad zdá, že v Banskej Bystrici sa predpokladalo, že žena bude po štyridsiatich dňoch do kostola uvádzaná spolu s diefaom, čo však nebývalo zvykom všade.²⁰⁸ Uvádzanie mladuchy po svadbe bolo zase v mnohých prípadoch úzko naviazané na ustanovenia o sobášoch. V *Agende českej* sa síce predpokladá, že na druhý deň po sobáši sa novomanželia opäť dostavia do kostola, špecifickú podobu naviazanú práve na ženu však obrady nemajú. V *Bystrickej agende* je zvyku venovaná krátka, samostatná sekcia, nezávislá a v rukopise priestorovo nesúvisiaca s informáciami k sobášu. V banských mestách však o zachovávaní tohto zvyku s nevestou máme všeobecné informácie aj z cirkevných poriadkov. Spomína sa pri svadbách v roku 1559 a 1569, keď je špecifikované, že nevestu treba uviesť nasledujúci deň po sobáši o deviatej hodine predpoludním.²⁰⁹ Pravdepodobne však ani tu nebola zvyklosť zaužívaná všade, keďže synoda z roku 1577 usmernenia v tejto záležitosti začína slovami, že tam „*kde bolo posiaľ obyčajou uvádzať nevestu*“, má sa tento zvyk zachovať aj naďalej.²¹⁰ Poriadok k nemu sa napokon objavuje aj v agendách z Bystrice z neskoršieho obdobia (z roku 1595 a bližšie nedatovanej zo začiatku 17. storočia).²¹¹

V roku 1580 boli v súvislosti so všetkými doposiaľ uvedenými rituálmi – krstom, úvodom šestonedieľky i mladuchy – zavedené zmeny, ktoré nám umožňujú nahliadnuť na ich priestorový rozmer. Po novom sa už tieto obrady nemajú konáť vonku, v predsiene, ale priamo v chráme. Opäť sa argumentuje úsilím nezaťažovať svedomie, akoby šestonedieľky a mladuchy neboli hodné bez istých modlitieb a vyrieknutého slova vstúpiť do kostola. Zdôraňuje sa, že vo svojom stave sú Bohu príjemné ako ktokoľvek iný a sú teda schopné do kostola vojsť aj bez uvedenia kňazom.²¹² Takýmito formuláciami sa navodzuje dojem, že celý obrad stráca svoj predošlý sakrálnejší charakter. Dôraz na modlitbu a pobožnosť priamo v kostole presúva jeho význam z „prechodového

Protiklad
zbožnosti
a poverčivosti

²⁰⁸ Naznačuje to formulácia na rkp. s. 12: fol. 123v.: „Racž take prosijyme tebe y *tijyto/ tuto Služeb*kine/niczy tw*el/u zdetiatk*y/em swy*mil/m wchazegijcz*e/y mocznau prawiczow twau požehnati.“ (zvýraznenie autora). Pre rôzne podoby a významy obradu pozri EDWARD MUIR: *Ritual in Early Modern Europe*, s. 28 – 33. SUSAN KARANT-NUNN: *The Reformation of Ritual*, s. 72 – 81.

²⁰⁹ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmečbányai*, s. 160 a 217: „Darnach soll man die Braut (so es anders ohne Verletzung und Gefahr der Stadt Polizei geschehen kann) des andern Tags umb 9 Uhr vormittag einleithen.“ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 52 a 75.

²¹⁰ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmečbányai*, s. 231. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 89 (odtiaľ aj doslovný citát slovenského prekladu).

²¹¹ JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy*, s. 48 a 65.

²¹² JÁNOS BREZNYIK: *A Selmečbányai*, s. 242. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 96.

rituálu” (v ľudovom vedomí potenciálne spájaného s poverčivosťou)²¹³ do roviny príležitosti na žehnanie a vzdávanie vďaka v takom rámci, ktorý by väčšmi korešpondoval so zámermi evanjelickej zbožnosti.²¹⁴ Aj v rukopisnej agende má obrad prostú podobu, pozostávajúcu zo žalmu a modlitby.

Zásadný teologický význam však mal predmet nasledujúcej sekcie v rukopisnej agende, spoved' a Večera Pánova. Aj keď v konfesionálnych polemikách v závere 16. storočia dominovali diskusie o podstate chleba a vína pri sviatosti, v *Bystrickej agende* je viac priestoru venovaného spovedi (na rkp. s. 17 – 34: fol. 126^r – 135^r). V evanjelických cirkvách všeobecne jej bola v 16. storočí venovaná značná pozornosť, obzvlášť v rámci vymedzovania sa voči katolíckej praxi.²¹⁵ Viaceré z týchto tendencií však našli odozvu aj v prostredí banských miest, kde sa už pomerne skoro riešili praktické otázky s ňou späté. Tak v záveroch synody z roku 1558, ako aj vo vierovyznaní z nasledujúceho roka sa banské mestá naďalej pridŕžali súkromnej spovede, aby „*bolo možné vyskúšať a poučiť nevzdelených*“, aby „*tí, ktorí cítia osobitné znepokojenie vo svojom svedomí, žiadali aj osobitnú útechu z Božieho slova*“ a napokon, „*aby sa každému osve udelili sviatosti rozhrešenia*“.²¹⁶ Od začiatku sa však kládol dôraz na to, že nie je potrebné vymenúvať jednotlivé hriechy, pokial' sa nespovedal vyslovene bezbožný človek.²¹⁷ V nasledujúcim období sa však muselo rozšíriť používanie verejnej (všeobecnej) spovede, keďže synoda v roku 1569 nariadovala tento nový zvyk úplne odstrániť a zaviesť súkromnú spoved', pričom motiváciou pre takéto rozhodnutie boli dôvody z vierovyznania, citované vyššie.²¹⁸

²¹³ Na tento aspekt priamo reagujú závery synody kráľovských miest na dnešnom východnom Slovensku (takzvanej Pentapolitany), keď v polovici 16. storočia (datovanie nejednotné, od 1540 do 1560) zdôrazňujú, že úvod mladých a šestonedielok nemá byť „*spájaný s poverami a zaklínacími formulkami, ktoré u zbožných vyvolávajú pocit hanby*“. Slovenský preklad v ANDREJ HAJDUK: Šarišské články (zákon) z roku 1540. In: *Miscellanea anno 1990* (Acta Collegii Evangelici Prešoviensis, vol. 7). Eds. PETER KÓNYA a RENÉ MATLOVIČ. Prešov : Biskupský úrad VD ECAV, 2000, s. 259 – 263 (tu s. 263). Variant latinského textu (odlišný od Hajdukovej predlohy) publikovaný v *Magyar protestáns egyháztörténeti adattár*, vol. 7. Ed. ETELE THURY. Budapest : Magyar protestáns irodalmi társaság, 1908, s. 13 – 19 (tu s. 18).

²¹⁴ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 242 – 243: „*(...) kann das Gebet über sie mit mehrer Andacht in der Kirchen gesprochen werden.*“ (zvýraznenie autora)

²¹⁵ Z novších prác RONALD K. RITTGERS: *The Reformation of the Keys : Confession, Conscience, and Authority in Sixteenth-Century Germany*. Cambridge, MA; London : Harvard University Press, 2004.

²¹⁶ *Tri lutherské vyznania viery*, s. 98 – 99 (odtial' citovaný slovenský preklad).

²¹⁷ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 139: „*Nec tamen opus est enumeratione singulorum peccatorum, nisi forte hypocrita aut impius, aut suspectus de aliquo delicto admonendus sit.*“ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 38 – 39.

²¹⁸ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 217: „*Publicam Confessionem oder die gemeine Beicht vermeinen und schliessen wir genzlich abzuthun und die Privat Beicht anzurichten (...).*“ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 75.

Okolo všeobecnej a súkromnej spovede však v banských mestách aj v ďalších rokoch pokračovala diskusia. Synody opakovane zdôrazňovali potrebu odstránenia všeobecnej spovede a zavedenia súkromnej. V roku 1577 sa v prospech osobnej spovede opakovala argumentácia z *Confessio Montana* s dodatkom, že treba nasledovať príklad učiteľov a v celom Nemecku sa nikde všeobecná spoved' nepraktizuje. Navyše v obšírnejšom zdôvodnení tejto synody sa priamo i nepriamo objavujú narážky na vymedzovanie sa voči iným konfesionálrym spoločenstvám. Na jednej strane sa opäť zdôrazňuje, že súkromná spoved' nemá mať tú podobu ako v „pápeženstve“, kde „*ludia sú nútení vyrozprávať si všetky hriechy, čo je nemožnosťou*“. Spoved' by mala naopak vyzerať „*ako priateľský rozhovor duchovného otca s jeho farským dieťaťom*“.²¹⁹ Na druhej strane tu však možno aj tušiť potrebu vymedzovania sa voči reformovaným (kalvínskym) spoločenstvám, a to prostredníctvom spojenia s Večerou Pánovou. K jej chápaniu sa detailnejšie vrátimy nižšie, v tomto kontexte je dôležité evanjelické učenie o jej „nehodnom prijímaní“ (*manducatio impiorum*). Súkromná spoved' sa tak stávala nástrojom ďalšieho poučenia veriacich, aby k nasledovnej sviatosti pristupovali dostatočne pripravení. Farári, zídení na synode, vyhlasujú, že „*musia dbať i na vlastné svedomie, aby (...) sa nestali účastními na cudzej vine, čo sa stáva, ked' poslucháči pristupujú nepripravení k Večeri Pánovej, ktorých sme nevyučovali.*“²²⁰ V prospech súkromnej spovede verejne vystúpil aj štiavnický farár a prvý evanjelický senior banských miest, Matej (Matthias) Eberhard. Ten práve v tomto období nechal v Lipsku vydať svoju prácu, v ktorej sa okrem obhajoby súkromnej spovede venoval aj argumentácii v prospech lutherského chápania Večere Pánovej i jej verejného prisluhovania a prijímania.²²¹

V roku 1580 sa požiadavka na praktizovanie súkromnej spovede (*Pri-
vat Confession oder Ohrenbeicht*) opakovala znova, avšak doplnená s dôrazom,

²¹⁹ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 228: „*Dieweilen wir aber schuldig sindt unsern Praeceptoribus zu gehorsahmen in christlichen, billichen Ceremonien und die Gemeine Beicht im ganzen Deutschlandt nirgends gehalten wirdt, vermeinen und schliesen wir einträchtiglich dieselbe abzuthun und die privat Beicht anzurichten, nicht wie sie im Bapsthumh gehalten worden ist, da die leute gezwungen worden sind dieselben zu erzehlen, welches unmöglich ist. Sonder die soll sein, wie ein freundlichs gespräch des Seelsorgers mit seinem Pfarrkindt.*“ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskosteského seniorátu*, s. 88.

²²⁰ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 228 – 229: „*So müssen wir Kirchendiener auch unser eigen gewissen betrachten, damit wir uns nicht fremder Schuld theilhaftig machen, welches geschieht, wann die Zuhörer unwürdig zutreten zum Abendmahl des Herren, die wir nicht unterwiesen haben.*“ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskosteského seniorátu*, s. 88.

²²¹ MATTHIAS EBERHARD: *Enchiridion pastorale, in quo privata Confessio, vera corporis & sanguinis in Coena praesentia, publicusque circa communionem sacram congressus defenditur*. Lipsiae : Ioannes Rhamba, 1576.

že tak majú robiť všetci kazatelia a služobníci cirkvi vo všetkých siedmich banských mestách, so všetkou usilovnosťou a bez akejkoľvek výhovorky (*mit allem Fleiss und ohne alle ausrede*). Reagovalo sa tým na problémy s banskobystrickými farármami, ktoré sú následne priamo zmienené. Tamojšie duchovenstvo sa totiž sfažovalo, že má na starosti pracujúci ľud, ktorý hovorí rôznymi jazykmi a žije roztrúsený po dedinách a pri baniach, a najmä na veľké sviatky prichádza húfne k spovedi a k sviatosti. Takéto výhovorky však boli synodou zamietnuté (*refutirt und widerlegt*) a banskobystrickým duchovným bolo nariadené (*auferlegt worden*), aby spoved' slúžili aj oni tak, ako uzavrela synoda.²²²

Okrem tohto úsilia o výnimku máme o niektorých aspektoch banskobystrickej spovednej praxe informácie aj z ďalších zdrojov. Mestská rada už vo svojom štatúte z roku 1563 (aj explicitne) reagovala na ustanovenia banských miest (*nach Beschlusz der erbaren Stedte*) a od svojich duchovných vyžadovala, aby ľud pristupoval k spovedi jednotlivo a nie hromadne (*einen jeden zu sonderheit unnd nit hauffenweis*), keďže tak dochádza iba k zmätkom a nepriadku (*Unrath, Unordnung*), ktoré slúžia protivníkom (*unsern Wiedersachern*) ako podnet ku kritike. Z praktických dôvodov sa má spoved' organizovať deň pred prisluhovaním Večere Pánovej, večer po nešporách.²²³ Zmienka o protivníkoch je nepochybne narážkou na spory banských miest s ostrihomským arcibiskupom Mikulášom Oláhom a jeho rekatolizačné tendencie z predošlých rokov.²²⁴ V roku 1563 v Banskej Bystrici rezonovali ale aj vnútorné problémy, a to kompetencné spory medzi miestnym duchovenstvom. Na tie mestská rada reagovala v ďalších bodoch. Svojich cirkevných služobníkov, ktorí sa sporili kvôli nerovnakým príjmom z ofier pri spovedi (*Beichtpfennig*), napríklad napomínala tým, že spoved' patrí k úlohám ich úradu a sú teda povinní prisluhovať ju aj zadarmo (*solches umb sonst zue thun schuldig*). Navyše by sa duchovní i v takýchto veciach mali medzi sebou vedieť priateľsky a kresťansky znášať (*freundlich und christlich vertragen*).²²⁵ Ďalšie praktické informácie o organizácii spovede možno nájsť v už niekoľkokrát citovanom liste farárskych kolegov Pavla Halvepapia z roku 1585. Proti jeho návrhu, aby sa v nedele pred hlavnými bohoslužbami zaviedlo ešte jedno, včasnejšie stretnutie s kázňou (*fruepredigt*) argumentujú prototázkou, že

²²² JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 242: „Allda ist der Neusohlerischen Kirchendiener Eintrag, die sich mit dem Arbeit Volk, von mancherlei Zungen in den Dörfern und bei den Pergwerken wonen, so gemeinlich allein zu den hohen Festen zur Beicht und hochwirdige Sacrament sich heufig findet, entschuldigen wollen (...).“ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomeského seniorátu*, s. 96.

²²³ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 126.

²²⁴ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomeského seniorátu*, s. 53 – 61.

²²⁵ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 126.

nevedia, ako a kedy by sa potom malo spovedať.²²⁶ Táto zmienka naznačuje, že popri pôvodnom pláne z roku 1563 o spovedi v predvečer bohoslužieb s Večerou Pánovou, sa v Banskej Bystrici zaužívalo aj spovedanie v nedeľu ráno, bezprostredne pred hlavnými bohoslužbami. Takáto prax je známa napríklad aj z Banskej Štiavnice, kde cirkevný poriadok z roku 1580 tiež uvádza ako čas na spoved' sobotu po nešporách a nedeľu včasráno.²²⁷ V spomínanom liste sa bystrickí farári ešte zmieňujú aj o zaužíavnej praxi, že pri úlohách svojho farárskeho úradu, vrátane spovedania (*beychtsitzen*), sa majú jednotliví duchovní striedať, čo je opakujúcim sa motívom, ako sme videli už pri delení zodpovednosti za krst.²²⁸

Do takéhoto bohoslužobného rámca teda spadajú inštrukcie k spovedi, ktoré obsahuje rukopisná *Bystrická agenda*. Prvá časť (*De Confessione*; rkp. s. 17 – 18; fol. 126 r – v) obsahuje všeobecne koncipované otázky a odpovede k významu spovede, ktoré predstavujú voľný a doplnený preklad príslušných pasáží z Lutherovho *Malého katechizmu*.²²⁹ Z Lutherovho Krátkeho spôsobu spovede sa v rukopise nachádzajú v pôvodnom rozsahu iba úvodné pasáže (s vyniechaným priestorom na zvyšku strany), za ktorými nasledujú tri vzorové formulácie (*Spoweſt Obeczna, Opieſt gina, Opieſt Gina Spowedſt*), ktoré sa vyhýbajú potrebe vymenúvania jednotlivých hriechov, ale majú všeobecnejší charakter (nasledujúc napríklad vzor Desiatich Božích prikázaní), následne v súlade s evanjelickou teológiou obsahujú odkazy na Božie milosrdenstvo a spasiteľské dielo Ježiša Krista a v jednej verzii na záver aj prísľub nápravy svojho života. Všetky tri vzorové pasáže sú spisané v prvej osobe singuláru, – „*Ya (...) wiznawam*“ – čo sa zdá naznačovať ich použitie pri osobnej spovedi, no formát samotný v princípe nevylučuje ani kolektívne odriekanie. Forma spovedných vyznanií však do istej miery nasleduje príklad uvedený Lutherom v *Malom katechizme*, ktorý bol primárne zamýšľaný ako príprava k osobnej spovedi. Istá nejednoznačnosť v tomto smere však môže súvisieť so spomínanými diskusiami medzi osobnou a kolektívou spovedou v banských mestách.

Na nasledujúcich stranach rukopisu sa nachádzajú napomenutia k spovedi, ktoré korešpondujú so zámerom, viackrát tematizovaným v záveroch synod, aby k nej totiž veriaci pristupovali dostatočne pripravení. V rukopise sa tak najprv nachádza séria otázok a odpovedí určená pre

Spoved'
v Bystrickej
agende

²²⁶ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 241, Nr. 13: „*Wie vnd Wann wolte mann auch, die Confitenten oder beychtkynder verhören, so die frupredigt solte angerichtet werden.*“

²²⁷ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 251: „*Nach der Vesper des Sonnabendts pflegt man die Leute, so den volgenden Tags communnicieren wollen, Beicht zu hören, unterrichten und mit der Absolution zu trösten. Am Sontag frue von 5 bis auf 7 sitzet man desgleichen Beicht.*“

²²⁸ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, Fasc. 241, Nr. 13: „*(...) allweg eyner vmb denn andernn, wann die Ordnung an yhn kompt*“.

²²⁹ Pozri Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania, s. 192 – 193.

mladších ľudí (*Quaestiones pie & vtile cum iunioribus in Confessione tractandae*), ktoré obsahujú aj krátke zhrnutia učenia o hriechu, treste, vykúpení a Božej milosti, vrátane odkazov na príslušné biblické pasáže. Detailnejšie je nasledujúce poučenie o spovedi, ktoré pokrýva necelých desať rukopisných strán. V štyroch bodoch sú tam zhrnuté odpovede na otázky, čo je spoved, akú má mať podobu, kto sa má spovedať a aký úžitok z nej plynne. V predhovore k nim sa v duchu spomínaných princípov o dostatočnej pripravenosti veriacim zdôrazňuje, aby tieto záležitosti „*yakožto naglepssu klienotu a nebo poklad w pameti hlavy wasseg zložili a zachowali chczeteli spasenij weczneho dogjiti*“ (rkp. s. 24: fol. 130^r). Aj nižšie, pri rozoberaní správnej podoby spovede, sa kladie dôraz na vnútornú stránku a pravé pokánie, ktoré sú úzko späté s potrebou poznania základných kresťanských právd. Ináč by sa k sviatosti pristupovalo „*ne ginacže než rowne jako gina nerozumna howada neumegijcz any Desatero Boske Prykazanij any Czlanky wiery nasseg krestianskeg. Any take Modlidby paně. Anyž o kterom Artikuly wedy O Bohu a prawom naboženstwy*“ (rkp. s. 28 – 29: fol. 132^{r – v}).

Celé napomenutie viacerými prvkami výraznejšie naznačuje, že bolo zamýšľané na použitie pre kolektívneho adresáta, napríklad počas bohoslužieb späť so slúžením Večere Pánovej. V príhovore i počas celého poučenia sa napríklad duchovný na poslucháčov obracia v množnom číslе. Hned v úvode sa veriaci explicitne oslovujú ako tí, ktorí si zaumienili „*take požijwati Tielo a Krew Syna Božjho pana Gežysse Krysta.*“ Pri napomenutí o správnej podobe spovede sa otázka jej individuálnej alebo kolektívnej podoby nerozoberá, dôraz sa kladie skôr na úprimnosť vnútorného postoja, pravé pokánie, nie aby sa k nej pristupovalo „*z Obicžege a prysylky a nebo gisteho času jako w puoste a na weliku nocz wprijtomnosti mnoheho zastupu a lidu. Aby lidee widucz takowy geho skutek (...) geho za swateho praweho a werneho krestiana drželi a pocžijtali*“ (rkp. s. 28: fol. 128^r). O všeobecnej spovedi svedčí ešte záverečná pasáž, kde je päť spovedných otázok formulovaných kolektívne a týkajúcich sa ľutovania hriechov, viery v Kristovo milosrdensťvo (*misericordiam & favorem*), viery v Kristovu spásenosnú obeť (*vnica satisfactio & propitiatio*), sľub polepšenia života a napokon viery v moc spovedníka odpustiť hriechy. Pasáž pokračuje latinskou formulou udelenia odpustenia a zavŕšená je kolektívou ďakovnou modlitbou v ľudovom jazyku. Treba podotknúť, že latinčina sa neobjavuje iba v tejto záverečnej časti, ale aj priebežne v poučení o spovedi, a to pri odkazoch na biblické citáty. Celý text tak možno vnímať ako predlohu pre farára, pričom nie všetko muselo byť doslovne aj v takej podobe prednesené poslucháčom. Predovšetkým pri nahromadení väčšieho množstva odkazov na biblické zdroje (napríklad rkp. s. 32: fol. 134^r) možno predpokladať, že zámerom bolo skôr teologicky podložiť prezentované

tvrdenia a vytvoriť pre kazateľa zásobu vhodných biblických referencií, nie všetko muselo zakaždým v príhovore aj nevyhnutne zaznieť. V niektorých prípadoch mohla latinčina figurovať v pasážach, ktoré obsahovali zaužívané formulácie alebo ako pečať autority, napríklad pri udelení rozhrešenia na záver.²³⁰ Treba ešte dodať, že otázka spovede rezonovala aj ďalej a i neskôr šie bystrické agendy zo záveru 16. a prvej polovice 17. storočia jej tiež venujú nezanedbateľnú pozornosť.²³¹

Text plynule prechádza od spovede k napomenutiu pred Večerou Pánovou (*Commonefactio ad participantes Caenae Domini*). To je súčasť krátšie (rkp. s. 35 – 41: fol. 135^v – 138^v), ale tiež systematicky štruktúrované do piatich bodov o ustanovení a úžitku sviatosti a následne štyroch dôvodoch o potrebe pristupovať k nej. Text obsahuje (rkp. s. 38: fol. 137^r) následne diskusiu v troch bodoch, na čo treba pamätať pri pristupovaní k Večeri Pánovej, opäť po latinsky. Zavŕšený je jednou modlitbou určenou pred a piatimi ďakovnými určenými po jej prijatí. Kratší rozsah pasáží venovaných samotnému prisluhovaniu Večere Pánovej v porovnaní so spovedou však nie je svedectvom o menšom význame. Vývoj v banských mestách všeobecne i v Banskej Bystrici konkrétnie v predchádzajúcich desaťročiach svedčí o opaku, keďže Večera Pánova a jej konkrétna podoba mali dôležitý význam a meniac sa teologické chápanie sviatosti sa premietalo aj do budovania špecificky evanjelického konfesionálneho vedomia.

Téme Večere Pánovej sa venovala značná pozornosť už v počiatkoch šírenia reformačného hnutia. Keď v roku 1532 Hans Biber, kazateľ v sliezskom Jägerndorfe (dnes Krnov, CZ), písal banskobystrickému richtárovi Valentínovi Schneiderovi, medzi bodmi, ktoré boli súčasťou obnovy cirkevného života, sa hned na druhom mieste (po bode o ospravedlnení z viery) nachádzala potreba prisluhovať sviatosť – ako voľaleky – každému pod obojím spôsobom.²³² V teologickej rovine sa chápaliu Večere Pánovej aj podobe jej prisluhovania venovala nemalá pozornosť vo vierovyznaniach i záveroch synod po polovici 16. storočia. V tomto období bolo dôležitým momentom vymedzovanie sa voči výkladu i praxi predreformačnej

Večera Pánova

Večera Pánova
ako téma
reformačného
hnutia
v banských
mestách

²³⁰ Takéto používanie latinských citátov ako praktického prostriedku kazateľa i nástroja zdôraznenia autority sa objavuje aj inde. Pre príklady z neskôršieho obdobia a z katolíckeho prostredia – spolu s teoretickou a metodologickou diskusiou fenoménu – pozri IVANA LABANCOVÁ: *Jazyk kazateľnice : Multilingvizmus vo františkánskom kazateľstve 18. storočia* (*Monumenta Linguae Slovaca*, vol. 7). Bratislava : Univerzita Komenského, 2021, s. 76 – 81 a *passim*.

²³¹ Pozri JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy*, s. 50 – 52.

²³² ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V Fasc. 183, Nr. 3. List publikovaný v ZOLTÁN CSEPREGI: *A reformáció nyelve*, s. 400 – 402, príslušná pasáž: „Das heilige sacrament sol wider wie for im beyderle gestalt yderman gerechnet werden.“

katolíckej cirkvi. Po vzore Augsburškého vyznania *Confessio Montana* v 11. bode konštatuje, že sa pri nej prijíma „*pravé a substanciálne telo Pána*“, pričom viac pozornosti je následne venovanej potrebe prisluhovať ho pod obojím spôsobom všetkým veriacim.²³³ Kým vierovyznanie sa v tejto otázke usiluje o relatívne zmierlivé formulácie, v sporoch s ostrihomským arcibiskupom Mikulášom Oláhom banské mestá definovali svoje pozície aj konfrontačnejšie. Na Oláhovu požiadavku, aby sa omše slávili zvyčajným spôsobom a eucharistia udržiavala v posvätrej úcte, reformovaní kazatelia banských miest v roku 1558 odpovedali, že „*pápeženská omša [Missa pontificalis]*“ je „*strašné modlárstvo [horribilis idolatria], dráždiace hnev Boží a dodávajúce úspechu tureckým lotrovstvám [turcicis latrociniis]*“. Kedže „*premieňa večeru Pánu vu v dieľo v podstate rozličné a zneuctuje utrpenie Pánovo*“, z cirkvi treba takúto omšu „*celkom odstrániť i s jej zákonom a bezbožnými prosbami [una cum Canone et impiis precibus]*“. Naopak, sviatosť sa má rozdeľovať s pobožnými obradmi a nemeckými, slovenskými alebo maďarskými piesňami [*cancionibus germanicis, slavonicis aut hungaricis*], „*ktorými sa zapáľujú v srdciach viera a ostatné duchovné pocty [spirituales cultus]*“. Meniace sa teologické chápanie sviatosti a rozchod s učením o transsubstanciácii – teda o trvalej premene chleba na telo, čo so sebou nieslo následné uctievanie eucharistie – sa prejavilo v praktickej rovine zdôraznením, že kde „*niet komunikantov, tam sa ani nemôže a nemá rozdeľovať Večera Pánova*“. Chlieb používaný pri sviatosti mohol ostať v zaužívanej podobe [*azymus, nekvasený chlieb*], ale s dodatkom: „*nie že by bolo treba, aby bol taký, ale aby sa nik nedomnieval, že roznecujeme nepotrebné sváry*“. Rozhodne sa ale zdôrazňovalo „*nech sa spôsobom pápeženským [more pontificio] neposviaca, ani nezaviera, ani nech sa nenosí ku chorým so svetlom a zvončekom*“, keďže nič z toho nemožno podložiť Kristovým príkazom. Cibóriá sa „*sťa urážlivé predmety [tanquam offendicula]*“ mali odstraňovať a zničiť, „*na spôsob bálovho chrámu [instar templi baalatici]*“.²³⁴ Takýto konfrontačnejší tón súvisí však s kontextom vzniku daného textu v roku 1558, v čase vymedzovania sa voči katolíckej cirkevnej hierarchii i jej rituálnej praxi. Závery neskorších synod sa už vyznačujú vecným opakováním

²³³ Slovenská citácia podľa *Tri lutherské vyznania viery*, s. 97. Moderný slovenský preklad nasleduje latinský text: „*verum et substantiale corpus et sanguinem Domini*“. Nemecký preklad v edícii – podľa svedectva prekladateľa – terminologicky dôslednejšie nasleduje dobový nemecký text *Confessio Pentapolitana* a Augsburšké vyznanie: „*der wahre und wirkliche Leib und das Blut des Herrn*“. Príslušné pasáže v Augsburškom vyznaní v *Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburškého vyznania*, s. 46 (X. článok o večeri Pánovej) a 50 (XXII. [sporný] článok. O sviatosti pod obojím spôsobom).

²³⁴ Všetky tu uvedené slovenské citáty pochádzajú z prekladu v PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 38 (Oláhove články, na ktoré synoda reagovala, na s. 34). Latinský text publikovaný v JÁNOS BREZNYIK: *A Selmebányai*, s. 138 – 139.

záasad obsiahnutých vo vierovyznaní, s väčším dôrazom na spôsob prisluhovania sviatosti v mestských kostoloch. V neskoršom období sa navyše ako výrazný konfesionálny konkurent, voči ktorému sa bolo potrebné vymedziť, objavil kalvinizmus, čo so sebou zákonite nieslo aj meniace sa dôrazy vo vierouke a potenciálne i bohoslužobnej praxi.

Zo skoršieho obdobia však máme aj svedectvo, ktoré aspoň čiastočne ponúka pohľad na to, akým spôsobom sa spomínané teoretické formulácie premietali do konkrétneho náboženského života. Keď v roku 1561 z Oláhovo poverenia konal archidiakon Blažej Zathay cirkevnú vizitáciu, v Banskej Bystrici bol očitým svedkom (*oculata fide expertus sum*) aj slávenia Večere Pánovej miestnymi evanjelickými duchovnými, pri ktorej bol zástup do dvesto ľudí. Sviatosť prisluhovali pod obojím spôsobom tak, že jeden z knazov podával prijímajúcim Telo, druhý Krv (*unus sacerdotes Corpus Christi, alter Sanguinem porrigebat*). Keďže sa kalich často vyprázdroval, na oltári bola nádoba (*de cantharo*) plná vína, pri ktorej v prípade potreby duchovný vysielok príslušné slová (*formam verborum in altari pronuncians*), následne z nej doplnili do kalicha a pokračovali v prisluhovaní. Vizitátor so zhrozením pozoroval, ako príslušný duchovný s kalichom držal aj šatku (*sudarium lateri calicis adhibitum*), ktorú po prijímaní dával veriacim na otretie pier (*unicuique illorum permittebat ori admoveri illud et abstergi labia*). Zdalo sa mu, že šatka je až navlhnutá od vína – respektíve Krvi Kristovej – a navyše nikto z komunikantov ani neprejavoval zbožnú úctu, keď sa jej dotýkal (*non verebatur manibus tangere illud madidum*). Na to už pohnutý vizitátor musel prísnymi slovami (*ego corripui illos duris verbis dicens*) napomenúť prítomných farárov, že laici sa predsa sviatosti nemôžu dotýkať (*non esset laicus manibus tangendum*) a tak nevhodne a neprimerane zaobchádzat (*indiscrete tangi et tangari*) so spomínanou šatkou. Všetko to označil za heretické a nekatolícke. Dostalo sa mu však odpovede, že čo vsakuje do šatky, v skutočnosti už nie je Krvou Kristovou, ale ide iba o prosté víno (*purum vinum*). Sviatosť bola podľa prítomných bystrických farárov podporou pre dušu (*adiumenta animae*), Krvou je teda len to, čo veriaci skutočne prijíma a tak vstúpi do jeho vlastného tela. Čo však zvýši, duši nijako neprospeje (*quia foris manendo non proficit animae*) a teda ani nemôže byť sviatosťou. Zathay im ešte odvetil, že sviatosť mocou Kristových slov (*virtute verborum Domini nostri Ihesu Christi*) takou ostáva natrvale (*semper*), v cibóriu i v sade inde, nielen na oltári pri posvätení. Ďalšie informácie k diskusii už nezaznamenáva, iba lakonicky konštatuje, že nepraktizujú ani pozdvihovanie (*non elevant*) a evanjelium i mnohé iné texty čítajú nemecky (*evangelium et alia multa lingua germanica*).²³⁵ Interpretácia

Oláhova
vizitácia roku
1561 a slávenie
Večere Pánovej
v Bystrici

²³⁵ *Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis*, s. 146 – 147.

vizitátorovej správy nie je v každom bode úplne jednoduchá. Niektoré pasáže o charaktere sviatosti môžu naznačovať chápanie v duchovnom zmysle, ktoré nie úplne korešponduje s teologickými stanoviskami lutherskej ortodoxie. Na základe aktuálneho stavu výskumu tak ľahko povedať, či ide o svedectvo o meniacich sa teologických dôrazoch v porovnaní s neskorším obdobím, alebo prosto o zjednodušenú reprodukciu zo strany vizitátora v tom duchu, čo od nekatolíckych duchovných už predom aj očakával. Základné posolstvo správy však napriek takýmto úvahám ostáva zachované.

Od stabilizácie pomerov a ústupu sporov s ostrihomským arcibiskupstvom na začiatku šesťdesiatych rokov 16. storočia sa do popredia dostali skôr iné otázky. Kedže základné teologické východiská i dôraz na prijímanie pod obojím neboli v prostredí banských miest ako také spochybňované, pozornosť sa potom sústredila na praktickú stránku prisluhovania sviatosti. Banskobystrická mestská rada už roku 1562 – teda ešte predtým, než sa začal Kostol svätého Kríža používať pre potreby slovenských evanjelikov – prijala rozhodnutie o podobe prijímania. Pred hlavným oltárom (*zu den grossen oder hohen alter*) mali byť prítomní súčasne zástupca nemetských i slovenských duchovných. Najprv sa nemecký kazateľ mal obrátiť na nemeckých veriacich (*an das deutsch Volk*) s napomenutím a vyučovaním, ako hodne (*wirdig*) prijímať sviatosť. Následne sa mal slovenský kazateľ obdobným spôsobom prihovoriť slovenským veriacim (*den windischen Volk*). Potom sa pristúpilo k prisluhovaniu Večere, pričom obaja kazatelia mali spolupracovať, takže rovnako nemeckým i slovenským veriacim (*so wol den Winden als deutschen*) jeden podával chlieb a druhý víno. Obaja mali zotrvať až do konca bohoslužby a vzájomne si pomáhať.²³⁶ Synody banských miest z rokov 1569, 1577 a 1580 opakovane zdôrazňovali potrebu zachovávať zaužívaný poriadok tak, že najprv mali k sviatosti pristupovať muži so synmi a potom ženy s dcérmi. Tiež upozorňovali na to, že duchovní sa majú už predom informovať o počte komunikantov, aby vedeli zaobstarať potrebné množstvo oblátok a vína. Starostou synody v roku 1569 zjavne nebol ani tak ich prípadný nedostatok, ako skôr to, aby oblátok a vína nebolo viac než treba.²³⁷ Takúto zmienku možno azda vnímať práve v kontexte vyššie spomínaných teologických princípov, totiž aby posvätené prvky, ktoré by sa v priebehu slúženia sviatosti nezužitkovali, následne nezvádzali k ich uctievaniu a starším, katolíckym zvyklostiam. So získavaním prehľadu

²³⁶ Rozhodnutie mestskej rady publikované v Konštantín HUDEC: *Hudba v Banskej Bystrici*, s. 56 – 57.

²³⁷ Latinský text: JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 216 (rok 1569), 229 (rok 1577) a 242 (rok 1580). Slovenský preklad: PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 75, 88 a 96.

o počte komunikantov do istej miery súvisí azda aj jeden neskorší bansko-bystrický prameň. Už spomínané *Kirchenhistorien* totiž z prvej polovice 17. storočia obsahujú evidenciu počtu pristupujúcich k Večeri Pánovej (*Catalogus Communicantium*, pokryté sú roky 1626 – 1650) podľa jednotlivých nediel cirkevného roka.²³⁸

V teologickej rovine sa napokon aj v poslednej tretine 16. storočia objavili ďalšie teologicke otázky, ktoré eskalovali vyššie spomínaným sprom medzi banskobystrickými duchovnými, farárom Gregorom Meltzerm a špitálskym duchovným Tomášom Fröhlichom.²³⁹ V týchto sporoch už nešlo o vymedzovanie sa voči katolíckym praktikám, ale relevantnejšou sa stala konkurencia reálnych alebo podozrievaných kalvinistických interpretácií Večere Pánovej. Aj keď takzvané kryptokalvinistické spory rezonovali vo väčšej mieri v slobodných kráľovských mestách na východe, ani banským mestám sa úplne nevyhli.²⁴⁰ Napokon už od šesťdesiatych rokov sa v ich širšom okolí v niektorých vidieckych zboroch objavovali kalvinistickí kazatelia, pričom k ich podporovateľom sa vtedy zaradil Ján Balaša (Balassa, Balassi), zvolenský župan (v rokoch 1553 – 1566) a kapitán zvolenského hradu.²⁴¹ V jeho službách ako dvorný kazateľ istý čas (v rokoch 1563 – 1570) pôsobil Peter Bornemissza, ktorý sa teologicky pohyboval práve na hranici medzi lutherskými a kalvinizujúcimi výkladmi.²⁴² Vzhľadom na styky so zvolenským seniorátom boli takéto vplyvy vnímané obzvlášť obozretne práve v Banskej Bystrici. Do istej miery je príznačné aj to, že hlavní aktéri sporov na prelome sedemdesiatych a osiemdesiatych rokov 16. storočia, Meltzer i Fröhlich, boli obaja v predošlých fázach svojej kariéry spätí so Spišom a mestami Pentapolitany, kde tieto otázky rezonovali ešte intenzívnejšie. Odozvu však našli aj v širšom rámci banských miest a v tamojšej teologickej literatúre. Štiavnický farár a senior Matthias Eberhard vo svojej príručke *Enchiridion* venoval sekciu aj pravej prítomnosti tela a krvi vo Večeri Pánovej, kde konštatoval, že v jeho dobe sú mnohí, – a zvlášť medzi vzdelanými – ktorým sa páčia názory Kalvína, Bézu a ich spoločníkov. Už v predhovore využíva motív, že proti zložitým interpretáciám učencov a ich novým pojmom stavia vysvetlenia prostým a jasným jazykom (*simpliciter, breuiter, non splendida verborum lumina*, a podobne).²⁴³ V tretej sekcií

*Spory okolo
kalvinizujúcich
výkladov
Večere Pánovej*

²³⁸ ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V sign. 31, s. 44 – 47.

²³⁹ Pozri poznámky č. 132 – 139 vyššie.

²⁴⁰ Pre situáciu na východe pozri JÁN KVAČALA: *Dejiny reformácie*, s. 124 – 130.

²⁴¹ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskobystrického seniorátu*, s. 70 – 73.

²⁴² Biografické informácie aj odkazy na ďalšiu literatúru v ELEM, vol. I/1, s. 195.

²⁴³ MATTHIAS EBERHARD: *Enchiridion pastorale*, fol. A2v. (predhovor), fol. B – B5 (De praesentia).

svojej práce (*De publico circa Eucharistiam congressu*) prepája teologickú a pastoračnú rovinu, keď sa venuje dôvodom, prečo je potrebné a dobré sláviť Večeru Pánovu vždy v spoločenstve, a nie individuálne.²⁴⁴

Takéto teologické diskusie a definície však našli v rukopisnej agende odozvu iba nepriamo, explicitne sa text voči inému chápaniu nevymedzuje. To je napokon aj pochopiteľné, keďže *Agenda* má skôr liturgický a pastoračný rozmer, ktorý nie je práve priestorom pre vieroučnú polemiku. Ortodoxné lutherské princípy sú však v texte prítomné prostredníctvom zvolenej terminológie i spôsobu argumentácie. Príslušné pasáže v *Agende* obsahujú zaužívané pojmy, známe už z textov vierovyznaní, predovšetkým opakovanú zmienku o tom, že sa prijíma „*pod spuosobom chleba prawe Tieľo a pod spuosobem wijna prawa krew Syna Božího Pana Gežysse Krysta*“ (rkp. s. 35: fol. 135^v). Tento prvok sa obzvlášť zdôrazňuje (*firmiter credant*) aj v latinskej pasáži pre potreby farára, kde latinské pojmy kopírujú *Confessio Montana* (*verum & substantiale Corpus & Sanguinem Saluatoris*; rkp. s. 38: fol. 137^v).²⁴⁵ Text obsahuje aj výzvy k tomu, aby k Večeri Pánovej pristupujúci „*samy sebe skusili*“ a tak aby „*hodnij Vcžastniczy mohli nalezenij byti*“, nie ako rôzni „*neustupnij, posmessnijczj, weliczij ruhaczij &c.*“, ktorí „*ne k spasenij, ale k zatraczenij wecžnemu prigimagij*“ (rkp. s. 37: fol. 136^v). Učenie o nehodnom prijímaní (*manducatio impiorum*) – reálna prítomnosť krvi a tela v sviatosti bola nezávislá na viere prijímajúceho, a teda ju nekajúci človek prijímal tiež, ale nehodným spôsobom – sa stala v závere 16. storočia v stredoeurópskych evanjelických cirkvách jedným z konfesionálne dištinkčných prvkov voči reformovaným (kalvínskym) cirkvám, ktoré takýto výklad neprijíimali.²⁴⁶ Tento konfesionálne príznačný prvok rezonoval aj v dobovej polemickej literatúre z uhorského prostredia. Objavuje sa napríklad v spomínamej príručke Georga Creutzera na „*odhalovanie kryptokalvinistov*“, kde je zahrnutý ako tretí bod alebo znamenie „*sakramentárstva*“.²⁴⁷ Je zaujímavé, že formulácie v takejto striktnej podobe sa nenachádzajú v tlačenej *Agende českej*. Príslušné pasáže v nej obsahujú napríklad zmienky o tele a krvi, bez prívlastkov typu „*pravý*“ či „*substanciálny*“. Pripojené napomenutie navyše

²⁴⁴ Tamže, bez foliácie.

²⁴⁵ Pozri poznámku č. 233 vyššie.

²⁴⁶ Pozri VOLKER LEPPIN: Martin Luther. In: LEE PALMER WANDEL (ed.). *A Companion to the Eucharist in the Reformation*. Leiden; Boston : Brill, 2014, s. 39 – 56. Rozširujúce informácie prinášajú aj štúdie Thomasa H. Schattauera (From Sacrifice to Supper: Eucharistic Practice in the Lutheran Reformation) a Raymonda A. Mentzera (Reformed Liturgical Practices) v danom zväzku.

²⁴⁷ Podozrivého sa treba spýtať: „*Ob die Vnglaubigen vnd Vnwirdigen im h. Sacrament / so wol als die Wirdigen vnd Glaubigen / den wesentlichen Leib vnd Blut Christi empfangen? Die Wirdigen zu trost vnd heil / Die Vnwirdigen zur verdamnnus?*“ GEORG CREUTZER: *Warnung*, fol. Bv.

neobsahuje náznaky učenia o nehodnom prijímaní a možnosti zatratenia, naopak uvádza: „*Kdo giž z toho Chléba gij a z Kalicha pige a tém slowům, kte-ráž od Krysta slyssij a tomu nařízenij, kteréž od Krysta přigijmá, sylně wěřij, tent' zůstává v Pánu Krystu a Krystus w něm, a wěčně žiw bude*“ (s. 45: fol. 25^r). V prípade *Bystrickej agendy* teda zahrnutie daného učenia predstavuje reflexiu miestnych podmienok i tradície so špecifickými vieroučnými dôrazmi.

Za poriadkom k spovedi a Večeri Pánovej nasleduje v rukopisnej agende sekcia venovaná sobášu, najprv krátkym prehľadom o sobáši v latinčine (*De Nuptijs Dicturus*; rkp. s. 42: fol. 139^v) a o list ďalej rozsiahlejším poriadkom sobáša v slovenčine (*Spusob ktery se zachowawa pry oddawanij Osuob ktere wstaw Swaty Manželsky wstupugij*; rkp. s. 43 – 57: fol. 140^r – 147^r). Jeho štruktúra do istej miery kopíruje predchádzajúce sekcie. Najprv obsahuje príhovor s napomenutím, systematicky rozdeleným do piatich bodov (*Loci praecipui Coniugij*), v ktorých sa rozoberá, čo je manželstvo, kým bolo ustanovené, z akých príčin a s akým cieľom, aké sú jeho vlastnosti a napokon aký je jeho úžitok. Po tejto výkladovej časti, ktorá je však potrebná, aby sa zídení poslucháči „*Nauczili a Napomennuty a wediely, Yako Pijsmo Swate, Tak Noweho Yako y Stareho zakona, mluwij o Stawu Swatom Manželskom*“, a nepristupovali tak k nemu „*yako lidee Nerozumniij, Tiransstij a Pohansstij (...) a nebo yako gina nerozumna a hlupa howada*“ (rkp. s. 44: fol. 140^v), sa pristupuje k samotnému aktu uzavretia manželstva. Ten tvoria dve otázky, každá adresovaná najprv snúbencovi a následne snúbenici, potom podobným spôsobom odriekaný manželský slub a napokon vyhlásenie manželstva s požehnaním a modlitbou, zavŕšenou Otčenášom. Podobne ako v iných častiach, aj tu slovenský text obsahuje pasáže v latinčine, predovšetkým v podobe biblických odkazov a sprievodných poznámok a inštrukcií, určených pre potreby duchovného. Treba dodať, že rukopis *Agendy* obsahuje ešte jednu pasáž venovanú manželstvu. Ide o kratšie, neúplné pojednanie o sobáši (*Formula Copulae*; rkp. s. 123 – 128: fol. 182^r – 184^v), ktoré štruktúrou (tu štyri otázky) i obsahom je sice podobné, nie však totožné s napomenutím pred sobášom vyššie v texte. Celá táto neskoršia sekcia je výlučne v latinčine.

Z tohto prehľadu je zjavné, že sobáš bola prisudzovaná značná vážnosť, rukopis ho nazýva „*Staw Swaty Manželsky*“ a zdôrazňuje potrebu mať ho „*w rewerentij welikeg Wažnosti a Wpocztiwostí*“ (rkp. s. 43: fol. 140^r), a to aj napriek tomu, že v evanjelickom prostredí už nemalo charakter sviatosti. V *Augsburskom vyznaní* sa manželstvo spomína v 16. článku, ktorý je venovaný občianskym veciam a svetskej správe, o ktorých sa súhrnnne konštatuje, že sú „*dobrým ustanovením a zriadením Božím*“. Vyznanie banských miest manželstvu, ktoré „*je Božou ustanovizňou*“, venuje samostatný, 17. článok,

Sobáš

Pretrvávajúci
dôraz na
vážnosť
manželstva

ťažisko pozornosti je však na odmietnutí povinného kňazského celibátu.²⁴⁸ Tento rozmer je pravidelne prítomný v diskusiách o manželstve v evanjelickom prostredí, ktoré hľadá rovnováhu medzi rôznymi pozíciami. Napriek jeho desakralizácii sa usiluje zdôrazňovať jeho vážnosť proti tým, ktorí domelo zachádzajú prídaleko pri pragmatickom prístupe k nemu, slovami *Bystrickej agendy*: „*Ne jako niektory narodowe, yakož su Turczy, Pohanij, Nowokrsstency, Pikharti a ktery se gmenugij Bratry*“ (rkp. s. 43: fol. 140^r). Zároveň sa ale kriticky stavia aj proti katolíckemu kňazskému celibátu, ktorý sa kazateľom najmä v počiatočných fázach reformácie javí ako najväčšie „*z pomedzi všetkých bláznovství [omnium delirationum]*“ a „*bezbožný a nemožný slub [impium et impossibile votum]*“. Na synode roku 1558 zídení duchovní proti nemu zhromaždili napríklad až sedem dôvodov.²⁴⁹ Už na tejto synode sa popri teologických argumentoch objavilo ale aj riešenie praktickej stránky uzatvárania manželstiev. Kým vieroučné polemiky časom ustúpili do úzadia, práve pragmatická rovina sa v druhej polovici 16. storočia v prostredí banských miest diskutuje opakovane.

*Stupne
príbuzenstva
a prípustnosť
manželstva*

Pri jednotlivých ustanoveniach možno pozorovať rôznu mieru pridŕžania sa predreformačných zvyklostí alebo rozchodu s nimi. Naďalej ostala napríklad zachovaná zásada o neprípustnosti manželstiev v istom príbuzenskom stupni. Kým však v roku 1558 arcibiskup Oláh banským mestám v súlade s kanonickým právom zdôrazňoval neprípustnosť manželstiev medzi osobami do štvrtého stupňa a tiež v duchovnom príbuzenstve (napríklad v líniu krstných rodičov), kremnická synoda v odpovedi obmedzenie redukovala na tretí stupeň (vrátane), pričom duchovné príbuzenstvo nepovažovala za prekážku vôbec.²⁵⁰ O treťom stupni hovorí aj dodatok k príslušnému článku v *Confessio Montana*, zachovaný v niektorých textoch.²⁵¹ Na synode v roku 1577 sa však rozhodlo opäť o štvrtom stupni, pričom zákaz sa týkal tak pokrvného príbuzenstva (*blutfreundschaft*), ako aj línie švagrovstva (*Schwägerschaft*). Deklarovanou motiváciou bola „*vel'ká nesvornosť* [gross

²⁴⁸ *Symbolické knihy evanjelickej cirkevi augsburského vyznania*, s. 47. V Sporných článkoch, pripojených k Augsburgskému vyznaniu, je manželstvu kňazov venovaný 23. bod (s. 50). *Tri lutherské vyznania viery*, s. 102 – 103.

²⁴⁹ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmecbányai*, s. 140 – 141. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 39 – 40.

²⁵⁰ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmecbányai*, s. 133 – 134 (in gradu prohibito, hoc est ad quartum inclusive consanguinitatis et affinitatis gradum collateralibus), a 140. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 34 a 39.

²⁵¹ *Tri lutherské vyznania viery*, s. 102 (poznámka 133) – 103. Dodatok je napríklad v texte vyznania v práci GREGOR MELTZER: *Confessio Verae Religionis, Seu Antiquissimae fidei, de mediatis generis humani iesu Christo, vero Deo et Homine (...).* [Novisolii] : [Scholtz], 1578, fol. Pij: „*Matrimonia prohibita sunt in gradu prohibito, hoc est, vsque ad tertium inclusiue.*“

uneinigkeit]”, keďže niektorí dovoľovali manželstvo v rôznych stupňoch, a to aj proti „*prirodzeným cisárskym a duchovným zákonom* [wieder natürliche Keyserliche und Geistl. Gesetz]“. Pri švagrovskej línii sa navyše zdôrazňuje, že sa nasleduje príklad učiteľov a duchovného práva (*unsern Praeceptoribus und geistlichen Recht*).²⁵² Nešlo o zanedbateľnú záležitosť, keďže aj v Banskej Bystrici sa na prelome 16. a 17. storočia opakovane súdne riešil manželský prípad Kataríny Perníkarky, v ktorého jadre bol okrem iného spor o stupeň príbuzenstva medzi zosobášenými.²⁵³

Podobne ako v iných konfesionálnych spoločenstvách, aj v banských mestách sa začala zavádzat striktnejšia regulácia manželských záležostí. Predovšetkým sa úsilie koncentrovalo na predchádzanie tajným manželstvám, uzavretým bez vedomia rodičov. K zásnubám mohlo dôjsť len so súhlasom rodičov. Opakovane sa tiež nariadujú ohlášky z kazateľnice počas troch za sebou nasledujúcich nediel.²⁵⁴ V rámci dôrazu na chápanie významu bohoslužobných úkonov – ako o tom svedčia aj príslušné pasáže *Bystrickej agendy* k sobášu i iným obradom – sa dbalo na dostatočnú „intelektuálnu prípravu“. V roku 1569 synoda nariadovala, aby sa snúbenci ešte pred sobášom dostavili na preskúšanie z ich vyznania a znalosti článkov kresťanskej viery.²⁵⁵ V druhej polovici 16. storočia sa v banských mestách tiež opakuje požiadavka, aby sa sobáše konali po popoludňajších bohoslužbách (*nach der Vesper*) alebo v príhodnom čase (*zur gelegener Zeit*), nie však tak, aby novomanželia zameškali kázne alebo bohoslužby.²⁵⁶ Pri sporoch s Oláhom sa tiež upustilo od zákazu sobášov v niektorých častiach roka (napríklad v pôste), obmedzenia mali byť ponechané počas Vianoc, Veľkej Noci a Turíc. Dôvod nebol ani tak teologický, ako skôr že svadobčania sú často nemierni, v dané hlavné sviatky by svadby boli preto nevhodné.²⁵⁷ Nateraz však nemáme ďalšie doklady, či sa takéto uvoľnenie dovtedajšej praxe aj zachovávalo alebo sa predsa udržali staršie zvyky.

Predchádzanie
tajným
manželstvám
a príprava na
sobáš

²⁵² JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 229 – 230. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 88.

²⁵³ Sporu sa týka viacero dokumentov, pozri napríklad opakované vyjadrenia predstaviteľov Oravského seniorátu z rokov 1604 a 1607, kam sa obžalovaná napokon utiahla: ŠA BB – p. ABB, f. MM BB, V Fasc. 209, Nr. 51, 52.

²⁵⁴ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 217 (synoda 1569) a 230 (synoda 1577). PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 75 a 88.

²⁵⁵ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 217: „(...) ihrer Bekantnuss und in den Artickeln des christlichen Glaubens fleissig befragen“. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 75.

²⁵⁶ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 217 a 230. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 75 a 89.

²⁵⁷ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmechányai*, s. 140. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 39.

Napokon treba spomenúť aj výraznejšie zmeny, podmienené vývojom svetsko-cirkevných vzťahov v reformačnom prostredí. V prvom rade ide o presun kompetencií za manželské záležitosti z cirkevných na svetské vrchnosti, keď namiesto biskupského súdu zodpovednosť prevzali magistráty jednotlivých miest. Synoda roku 1580 zdôrazňovala, že prípady okolo stupňa príbuzenstva „*patria vlastne mestskému úradu a svetskej vrchnosti*“.²⁵⁸ Tie mali ako dobré kresťanské vrchnosti dbať na počestné správanie a verejnú morálku aj mimo manželstva, a prípadné hriechy trestať. V prípade nejasností – o stave príbuzenstva či vo vdovských záležitostiach – sa všetko malo diať „*s povedomím vrchnosti [mit vorwissen der Obrigkeit]*“, s ktorou chceli stáť duchovní „*v priateľskom porozumení [ein freundliches Vernehmen]*“.²⁵⁹ Obzvlášť vážnou sa stala otázka, ako postupovať v prípade, že jeden z partnerov je nezvestný. V súvislosti s nepokojnou vojenskou situáciou na uhorsko-osmanskom pohraničí sa ľudia mohli dostať do osmanského zajatia, pričom ich príbuzní o nich nemuseli mať žiadne bližšie informácie. V takýchto situáciách sa ukladalo čakať a pátrať po partnerovi. Opäťovný sobáš sa bez dôkladného potvrdenia o úmrtí predošlého partnera najprv vôbec nepovoľoval. Napokon sa však roku 1580 čakacia lehota obmedzila na päť rokov, po uplynutí ktorých prichádzalo do úvahy uzavretie iného manželstva, aj to však až po zvážení prípadu svetskou vrchnosťou.²⁶⁰ K evanjeliovej výzve „*Czož Bouh Wssemoh. spolu spogil a zlucžil, toho gsy žadny čłowiek nikdy nerozlučzuge*“ (rkp. s. 56: fol. 146^v) nepristupovali ľahkovážne ani cirkevné, ani svetské úrady.

Kresťanské vrchnosti, svetské i cirkevné, však v tomto období nemali starosť iba o usporiadanie vonkajších záležitostí súvisiacich s manželstvom, ale v rôznej miere vnímali zodpovednosť aj za jeho vnútorné formovanie a „obsahovú náplň“. V modernej historiografii bola doposiaľ venovaná značná pozornosť práve takejto „konfesionalizácii manželstva“, ktorá sa prejavovala už tým, že sobáš sa z prostého úkonu, v stredoveku nevyhnutne ani nenaviazaného na priestor kostola, stal rozsiahlejším a obsahovo rozmanitejším obradom.²⁶¹ Nové rámcovanie sobáša vytváralo príležitosti nielen

²⁵⁸ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmecbányai*, s. 243: „*denn solche Fälle eigentlich aufs Rathaus und fur (vor) die weltliche Obrigkeit gehören.*“ PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 96.

²⁵⁹ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmecbányai*, s. 230. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 88 – 89.

²⁶⁰ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmecbányai*, s. 230 a 243. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 88 a 96.

²⁶¹ K téme je k dispozícii rozsiahla odborná literatúra, tu spomenieme reprezentatívne práce, zamerané na stredoeurópsky priestor: SUSAN KARANT-NUNN: *The Reformation of Ritual*, s. 7 – 42; JOEL F. HARRINGTON: *Reordering Marriage and Society in Reformation Germany*. Cambridge : Cambridge University Press,

na vyučovanie o podstate a zmysle manželstva ako takého, ale aj na úvahy o ideálnej podobe rodinného života, úlohách mužov a žien, výchove detí, a podobne. O vývoji v tomto duchu svedčia aj príslušné pasáže v *Bystrickej agende*, ktoré si ešte spomenieme. Táto zmena mala postupný charakter a čiastočne aj predreformáčne korene. Vzhľadom na zámer reformátorov vnášať zbožnosť do každej sféry ľudského života a nanovo tak posväčovať „každodennosť“ však vývoj získal novú energiu. Napokon neostal obmedzený len na reformované prostredie, ale uplatnil sa vo všetkých konfesionálnych spoločenstvách. V Uhorsku v rovnakom období možno nájsť podobné podnety aj v katolíckom prostredí, napríklad v Telegdiho agendálnej príručke z roku 1583.²⁶²

V evanjelickom (lutherskom) prostredí mal však tento vývoj predsa svoje špecifiká, vychádzajúce z istých teologických princípov a ich uvádzania do praxe. Zjednodušene možno postoj zhrnúť tým, že každý človek v spoločnosti náležal k istému stavu (*Stand*) či mal isté povolanie (*Beruf, vocatio*), ktorým zase zodpovedalo primerané správanie a zodpovedajúce povinnosti voči Bohu i blížnym.²⁶³ Luther sám na záver svojho *Malého katechizmu* pridal zoznam takýchto „stavov“ (takzvané *Haustafel*, v oficiálnom slovenskom preklade *Domáce tabule*), pričom každý z nich doplnil súvisiacimi biblickými citátmi, ktoré hovorili o jeho úlohách. Takýchto stavov uviedol 11, vzájomne sa aj prelínajúcich, takže jednotlivec sa mohol nájsť vo viacerých súčasne, napríklad ako rodič, manžel, dieťa i kazateľ.²⁶⁴ Žáner *Haustafel* – aj v detailnejšom spracovaní než bolo to Lutherovo – a im venovaných kázní sa v lutherskom prostredí stal veľmi oblúbeným prostriedkom na formovanie zbožnosti, pričom podnety z neho prechádzali v rôznej miere aj do ďalších sfér dobovej evanjelickej kultúry. Ani v prípade *Bystrickej agendy*

1995; STEVEN E. OZMENT: *When Fathers Ruled : Family Life in Reformation Europe*. London; Cambridge, MA : Harvard University Press, 1983.

²⁶² *Aendarius : Liber continens ritus et caeremonias*, s. 55 – 63 (*Exhortatio ad Sponsum & Sponsam ac alios circumstantes, de S. Matrimonio* v maďarčine), 210 – 219 (*Brevis Exhortatio de Matrimonio* v maďarčine).

²⁶³ ROBERT CHRISTMAN: *The Pulpit and the Pew : Shaping Popular Piety in the Late Reformation*. In: ROBERT KOLB (ed.): *Lutheran Ecclesiastical Culture*, s. 259 – 304. Treba zdôrazniť, že pod „stavom“ v takomto zmysle nemožno chápať iba politicko-sociálnu terminológiu, opisujúcu dobovú hierarchickú spoločnosť (v duchu šľachta, duchovenstvo, mešťania, poddaní). Pozri tiež RICHARD VAN DÜLMEN: *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století)*, vol. 2 : *Vesnice a město*. Prel. Martina Nováková. Praha : Argo, 2006, s. 171 – 188 a *passim*.

²⁶⁴ Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburgského vyznania, s. 194 – 196. Táto časť bola súčasťou aj bardejovskej tlače Lutherovho katechizmu (z roku 1581) ako „*Tabule niekterej Řečy*“, pričom „stav“ je preložený ako „vřad“. Pozri faksimilné vydanie: *Bardejovský katechizmus z roku 1581 : najstaršia slovenská kniha*. Eds.: LUBOMÍR ĎUROVIČ, PETER ĎURÍK a MILAN ŽITNÝ. Martin : Slovenská národná knižnica, 2020.

nemáme vždy do činenia s doslovným preberaním vzorov. O niektorých prvkoch však možno usudzovať, že vychádzajú práve z takého intelektuálneho a kultúrneho prostredia, ktoré bolo evanjelickým konfesionálnym spoločenstvám vlastné. V texte sa nachádzajú (podľa Lutherovho vzoru v príprave pri spovedi) aj napomenutia v tomto duchu: „*Pohled nagmilegssij na staw, vred a na powolanij twe, gestli sy Otec Czeledny, Matka, Pan, Pannij, Richtar a gina Wwrchnost duchowny a neb swedtsky, syn, dczera, služebnik a nebo služebkině (...)*“ (rkp. s. 17: fol. 126^r). Najvýraznejšie sú však takéto momenty prítomné práve v napomenutí pri sobáši, kde sa okrem iného rozoberajú detailnejšie aj úlohy stavu manželského, „*kterakby se Manžeze spoleczne riediti sprawowati, obchoditi a wyakoweg welikeg Rewerentij, Wažnosti a Pocztwosti geden druheh mely by držeti*“ (rkp. s. 51: fol. 144^r). Vychádzajúc z príslušných biblických textov (predovšetkým Pavlových epištol, napríklad Ef 5, 21 – 27) sa pri ženách zdôrazňuje, že dôležitejšimi sú poslušnosť a duchovné cnosti než fyzická krása či iné materiálne kritériá. Veď napokon, ako kazateľ hned v úvode pasáže pripomína, ženiť sa treba „*ne pro statek, neb to zmatek. Ne pro krasu, ta do czasu. Ne pro penize, neb to zmize. Ale pro cznost, neb ta trwa na weczenost*“ (rkp. s. 51: fol. 144^r). Okrem toho je v latinských poznámkach pre potrebu uvedených 12 vlastností, ktorými by dobrá manželka mala disponovať, na prvom mieste so zbožnosťou (*sit pia*), no obsahuje napríklad dôraz i na ľudskosť (*humana*), trpežlivosť (*patiens*) či dobré vedenie domácnosti (*praesit aeconomiae*). Hlavným motívom napomenutia mužov je výzva (opäť vychádzajúc z Pavlových epištol, napríklad Ef 5, 25 – 33) „*milowati manželky swoje yako Tiela swoje wlastne*“, ktoré je s pomocou ďalších biblických citátov konkretizované. Hlavným motívom je upozornenie, že v predošlých pasážach spomínaná podriadenosť ženy neznamená, že sa majú „*mužie chowati naprotiwko manželkam swogim zuriwy, vkrutnij, tiransky yako pohane ale yakožto wernij krestiane*“, pretože ženy „*ku Obrazi Božejmu su take stworene*“, ani ich nemožno „*za lechku wecz sobe wažiti (...), nebo y gjich gest kralowstwy Božie*“ (rkp. s. 54: fol. 145^v). Za takýmito napomenutiami sa už prechádza k samotnému obradu uzavretia manželstva, spomímanému vyššie.

*Pohrebné
piesne
v Bystrickej
agende*

Poslednou sekciou, ktorá zodpovedá kategórii obradov späťých s behom ľudského života, sú pasáže venované pohrebu, nachádzajúce sa úplne v závere rukopisu (rkp. s. 129 – 138: fol. 185^r – 189^v). Nejde však o inštrukcie k priebehu obradu či podnety ku kázni pred zhromaždenými pozostalými, ale o súbor pohrebných piesní (*Pijsnie Pohřebníj*). Text obsahuje desať piesní, ktorých pôvod i vzťah stručne zhrnieme nižšie, v súvislosti so zvyškom piesňového materiálu v rukopise. Vo všeobecnosti však možno konštatovať, že texty reflektujú pominuteľnosť ľudského života, karhania hriechu a napomínania pozostalých, ako aj nádej vzkriesenia, čo zodpovedá

všeobecným kresťanským princípom. Istým príznakom konfesionálnej špecifickosti v obsahovej rovine však prinajmenšom môže byť, že až tak netematizujú možnosť očistca a k pohrebu sa v klasickom protestantskom duchu pristupuje primárne ako k obradu, ktorý má skutočný význam pre pozostalých, aj v rovine ich napomenutia k lepšiemu životu.²⁶⁵ Pri väčšine je isté konfesionálne kritérium zachované tiež v rovine ich pôvodu, keďže ide buď o preklady piesní nemeckých reformátorov alebo (upravené) výpožičky z českého nekatolíckeho prostredia.

Napriek tomu, že priamo z rukopisu *Agendy* sa veľa informácií o priebehu či organizácii pohrebov nedozvedáme, podobne ako v prípade iných obradov, aj tu môžu byť pomôckou iné pramene z mestského prostredia. Synody banských miest sa tejto téme zásadným spôsobom nevenovali, keďže so sebou pravdepodobne neprinášala zásadné zmeny či vieroučné problémy, ktoré by bolo potrebné usporiadať. Iba v odpovedi arcibiskupovi Oláhovi z roku 1558 konštatujú, že cintoríny treba udržiavať v dobrom stave, čo sa za úlohu kladie svetskej vrchnosti, pričom sa však nehovorí nič o potrebe ich vysväcovania.²⁶⁶ O čosi detailnejšie informujú o organizácii pohrebov pramene bystrickej proveniencie, opäť predovšetkým v kontexte usporiadania povinností miestnych duchovných. Podobne ako pri krstoch, aj pri pohreboch mestská rada nariadovala systematické, týždenné rozdeľovanie povinností tak pri nemeckých, ako i slovenských duchovných. Štatút z roku 1565 špecifikoval, že ten z duchovných, ktorý mal v danom týždni ako *Hebdomatarius* na starosti prisluhovanie obradov v kostole (*Kirchen Empfer*), mal byť oslobodený od služby pri pohreboch (*Leichtemper*), ktorá bola určená druhému duchovnému. V nasledujúcom týždni si potom mali úlohy vymeniť.²⁶⁷ Pri pohreboch tiež zohrávalo dôležitú úlohu osadenstvo mestskej školy. Nemeckém kantorovi školský poriadok z roku 1580 ukladá na pohreboch povinnú účasť (na rozdiel napríklad od svadieb), spolu s ďalšími kolegami. Ak by bol požiadany, mohol pri týchto príležitostiach spievať aj figurálnym spevom „*obvyklé piesne, ktoré sa vtedy spievajú*“.²⁶⁸

Okrem poriadku konkrétnych bohoslužobných obradov obsahuje rukopisná *Bystrická agenda* ešte jednu skupinu materiálu, ktorú sme vyššie vymedzili ako špecifickú kategóriu didaktických a piesňových textov. Ide o dva katechizmy, litánie a zbierku piesní na rôzne príležitosti.

Ustanovenia o pohreboch v banských mestách

Didaktické a piesňové texty v Bystrickej agende

²⁶⁵ K špecifikám takého vývoja pozri súhrnnne EDWARD MUIR: *Ritual in Early Modern Europe*, s. 50 – 59. SUSAN KARANT-NUNN: *The Reformation of Ritual*, s. 138 – 189.

²⁶⁶ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmečbányai*, s. 137. PAVOL KRIŽKO: *Dejiny banskomestského seniorátu*, s. 37.

²⁶⁷ *Corpus Statutorum*, tom. IV/2, s. 131.

²⁶⁸ PETER VAJCIK: *Školstvo, študijné a školské poriadky*, s. 99.

Predovšetkým katechizmu a piesňovému materiálu sa už istá pozornosť v slovenskej historiografii venovala, preto sa tu obmedzíme iba na niekoľko stručných pozorovaní.

Katechizmus

Prvý katechetický text (v rukopise ako *Kattechismus*, rkp. s. 74 – 90; fol. 157^r – 165^r) nasleduje vzor Lutherovho *Malého katechizmu*, ale nejde o úplne doslovny preklad. Už staršia cirkevná historiografia tento text – spolu s tlačeným *Bardejovským katechizmom* z roku 1581 a takzvaným *Prúnovým katechizmom* z Hlohovca (dnes strateným) – radila medzi najstaršie preklady Lutherovho textu v slovenskom prostredí.²⁶⁹ Na viacerých miestach sú v *Agende* preklady Lutherových odpovedí doplnené a rozšírené, niekde sú doplnené nové otázky. Viaceré z týchto zmien však pravdepodobne súvisia s cieľom, pre ktorý bol preklad a zápis vytvorený.²⁷⁰ Kedže šlo o pomôcku, používanú pri náboženskej výchove bystrickej mládeže, nebolo potrebné zahŕňať do prekladu napríklad Lutherov predhovor či iné formálne časti. Naopak, pred samotný Lutherov text boli doplnené ešte tri otázky o človeku a podobe jeho spásy. Nasleduje časť venovaná Desiatim Božím prikázaniam, na záver ktorej je opäť dodaných ešte niekoľko otázok navyše oproti predlohe, týkajúcich sa úloh Božích prikázaní, ľudských možností pri ich napĺňaní aj potreby Božej milosti. Vďaka tomuto doplnku sa text cez otázku o potrebe modlitby plynule dostáva k otázkam o Otčenáši, za ktorým nasledujú otázky o Všeobecnej viere kresťanskej (*znessenij Aposstolskeho a neb obeczneg Wiery krestianskeg*). Takéto radenie je prehodením poriadku oproti Lutherovej predlohe (aj bardejovskému prekladu), tu však korešponduje s úsilím o systematicosť a plynulosť výkladu. Nasleduje pasáž venovaná krstu, v ktorej sú niektoré otázky a odpovede oproti Lutherovej predlohe spojené, prípadne doplnené, ako napríklad pri slovách ustanovenia sviatosťi, kde sa okrem citácie z *Matúšovho evanjelia* (tak u Luthera), nachádza aj odkaz na *Markovo evanjelium*. Spovedi je potom venovaná iba jedna otázka, keďže väčšina Lutherovho textu už bola použitá v kontexte konkrétnych bohoslužobných inštrukcií, spomínaných vyššie.²⁷¹ Za otázkami k Večery Pánovej (podľa Lutherovej predlohy) nasledujú modlitby – požehnanie pred stolovaním a podávanie po ňom, ranná a večerná modlitba (podobne ako

²⁶⁹ JÁN P. ĎUROVIČ: *Evanjelická literatúra*, s. 40 – 44. JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 108.

²⁷⁰ Nasledujúce poznámky sú založené na porovnaní s Lutherovým Malým katechizmom v jeho rôznych prekladoch a verziách. Pozri *Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania*, s. 185 – 196. *Bardejovský katechizmus* z roku 1581, passim. K okolnostiam a posobe vyučovania katechizmu pozri vyššie, poznámky č. 91 – 92 a 186 – 188.

²⁷¹ Pozri poznámku č. 229 vyššie.

v predlohe, iba v prehodenom poradí). Po tomto preklade nasleduje v rukopise ešte jeden krátky katechetický text (*Kraticzke a Wsummie Obsahnuete Nauczenij Dijtek z Katechismu Nagprednegssijich Cžlankuw Wijri Křestianskem*, rkp. s. 91 – 94: fol. 166^r – 167^v), ktoré reflektuje základné kresťanské texty (Desatoro, Apoštolské vyznanie), avšak svojimi otázkami a odpovedami nemieri na ich detailný výklad, ale skôr ich koncepcne zaraďuje do diskusie smerujúcej od stvorenia cez hriech a jeho poznanie k možnosti spasenia a Božej milosti, osobám Svätej Trojice a napokon k sviatostiam.

Bezprostredne za poriadkom k uzatváraniu sobáša sa v rukopise náchádza súbor modlitieb a litánií (*Orationes pro variis rebvs*, rkp. s. 59 – 73: fol. 148^r – 155^v), najprv v latinčine (*Litania Latina Correcta*) a potom jej (neúplný) preklad vo vernakulárnom jazku (*Litania Cžeska*). Ako napovedajú názvy, obsahovo ide o prosby zamerané na rôzne sféry života jednotlivca i spoločenstva, ktoré mohli byť použité v rámci bohoslužobných stretnutí. Pri latinskom variante je aj doplnené, že ide o litániu „opravenú“ (*correcta*), čo pravdepodobne súvisí s tým, že prosby sa obracajú iba na Boha, vypustené sú všetky zmienky o Márii a svätých, ktoré sa v predreformačnom období v danom kontexte objavovali. Takýto vzťah k staršej liturgickej tradícii, teda jej zachovanie pri súčasnom odstránení teologicky problematických prvkov, nie je ničím výnimočným, ale bol súčasťou lutherského smeru reformácie vlastne už od jeho počiatkov.²⁷²

Modlitby
a litánie

Zamietavý postoj k vzývaniu svätých vyjadrujú už východiskové vieroučné texty. V Augsburgskom vyznaní sa v 21. článku konštatuje, že „z Písma nemožno dokázať, že svätých treba vzývať alebo hľadať u nich pomoc.“²⁷³ Miestne *Confessio Montana* neskôr dodáva, že „svätí sú akiste hodní každej chvály, lebo oni nám žiaria svojou učenosťou a mnohými vynikajúcimi príkladmi“, no „vzývať ich netreba“. Okrem iného chýba aj prísľub o vypočutí, takže „aj keby [vzývanie svätých] nebolo modlárstvom, bolo by prázdnym zvukom.“²⁷⁴ Ako však ukazuje aj rukopisná *Bystrická agenda*, takéto posteje neznamenali, že by litánie boli bývali vylúčené z bohoslužobného života. Priamo z Banskej Bystrice sice nateraz nemáme presné informácie, zo štiavnického cirkevného poriadku z roku 1580 sa však dozvedáme, že súčasťou raňajších služieb v pondelky a stredy boli nemecky spievane prosby o zamilovanie (*das Kyrie deutsch: Herr erbarme Dich*) a v utorky, štvrtky a piatky ráno zase nemecká litánia

Negatívny
postoj
k vzývaniu
svätých

²⁷² JOSEPH HERL: *Worship Wars*, s. 3 – 17, 28 – 33. JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 27 – 35. KONŠTANTÍN HUDEC: *Hudba v Banskej Bystrici*, s. 58 – 59. Pozri tiež ERNST WALTER ZEEDEN: *Katholische Überlieferungen in den lutherischen Kirchenordnungen des 16. Jahrhunderts*. Münster : Aschendorff, 1959.

²⁷³ *Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania*, s. 49.

²⁷⁴ *Tri lutherské vyznania viery*, s. 105.

(*die Litanei deutsch*).²⁷⁵ Z bystrického školského poriadku z roku 1580 sa ale dozvedáme, že jednou z povinností nemeckého kantora (inštrukcie pre slovenského kantora sú ponechané na slovenských kazateľov) bolo chodievať so žiakmi v pracovné dni na ranné a večerné služby, kde mali odspievať modlitby.²⁷⁶ Z týchto informácií možno predpokladať, že aspoň v niektorých bodoch jestvovali medzi banskými mestami podobnosti. Pre bystrickú prax môže byť relevantnou ešte aj informácia zo zvolenskej synody (pravdepodobne zvolenského kontubernia) z roku 1574, kde je litániám venovaný samostatný, tretí bod. Podľa neho sa v mestách mali spievať v ktorýkoľvek deň, na dedinách – kde sa dá (*ubi fieri potest*) – v stredy a piatky, a to slovenské, latinské alebo nemecké (*Latine vel Slavonice, seu Almanice*).²⁷⁷

Litánie ako
prameň pre
kultúrne dejiny

Pretrvávajúca obľuba litánií aj v evanjelickej bohoslužbe však nie je nezvyčajná, ak na príklade textov z rukopisnej agendy zohľadníme ich obsahovú stránku. Ide o prosebné modlitby a spevy, tvorené siedom vzývaní, na ktoré sa opakovane odpovedá rovnakou formuláciou (napríklad *Smilug se nad namj, Wiswobod nas Pane, Zachowag nas Pane, Tebe prosijme, usliss nas a podobne*). Na jednej strane sa prosby týkajú odvrátenia rôznych negatívnych javov, na druhej strane obsahujú aj túžbu po pozitívnych prejavoch milosrdenstva, ktoré sa týkali rôznych sfér života jednotlivca i spoločenstva. Stretnúť sa tak možno s prosbami o odvrátenie vojen, moru, hladu, „nahleg a nenadaleg smrti“ či „burky a zleho powetrij“ (rkp. s. 70: fol. 153v), ale napríklad aj o udržiavanie cirkevných vrchností „w zdrawem vczenij a Swatem Slowě a sslechetnem životie“ (rkp. s. 70: fol. 153v). V mnohých prípadoch ide o všeľudské záležitosti, ktoré nie sú nevyhnutne príznačné iba pre dané historické obdobie. No v texte možno nájsť aj zaujímavé príklady špecifickejších prosieb, ktoré ponúkajú pohľad do dobovej mentality a kultúrnej atmosféry. Už Konštantín Hudec napríklad upozornil na to, že v latinskom texte litánie sa objavuje prosba za „katolícku cirkev“ (*Ecclesiam Sanctam Catholicam*, rkp. s. 60: fol. 148v), čo interpretoval v tom duchu, že vtedajšia evanjelická cirkev sa vnímala ako súčasť všeobecnej (katolíckej) cirkvi.²⁷⁸ S používaním pojmu „catholicus“ sa v 16. storočí napokon možno stretnúť u protestantom

²⁷⁵ JÁNOS BREZNYIK: *A Selmečbányai*, s. 253 – 255. Pozri aj JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 60 – 62, kde autor predpokladá, že ide o „banský poriadok“, platný pre všetky dotknuté mestá. V texte publikovanom u Breznyika sa však explicitne uvádzia iba, že ide o obrady toho času zachovávané v Štiavnicki, „so in der christlichen Kirche zu Schembnitz jetziger Zeit gehalten werden“ (s. 248).

²⁷⁶ PETER VAJCIK: *Školstvo, študijné a školské poriadky*, s. 99.

²⁷⁷ Odpis záverov synody v LycK BA, Rkp. zv., sign. 169, nepag. (*Sectio de Synodo Soliensi, et Canonibvs, [1574]*). Pozri tiež JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 62 – 63.

²⁷⁸ KONŠTANTÍN HUDEC: *Hudba v Banskej Bystrici*, s. 59.

(lutherského i kalvínskeho smeru) aj inde v Uhorsku či v strednej Európe, pričom poukazuje práve na sebavnímanie reformovaných komunít ako príkladov pravovernej, všeobecnej cirkvi, ktorá je v ich chápání definovaná takpovediac „vnútorne“ prostredníctvom učenia, nie „vonkajškovo“ skrzes inštitucionálny rámec alebo historickú kontinuitu.²⁷⁹ V *Confessio Montana* sú napríklad cirkvi venované dva články, ôsmy a deviaty, pričom v druhom z nich je v latinskom texte tiež deklarovaná viera, že „*od prvopočiatku sveta bola jedna jediná katolícka čiže všeobecná cirkev [unam tantum catholicam, sive universalem ecclesiam], tá vždy trvala a bude trvať na veky*“, ktorá nie je späťa „*s miestom, nie s osobami, nie s obradmi zavedenými z ľudského popudu, ale výlučne s Božím slovom a sviatosťami, to jest, kde sa správne vyučuje evanjelium a správne udeľujú sviatosti*“.²⁸⁰ Aj preklad príslušnej pasáže latinskej litánie ďalej v rukopise znie: „*Czirkew twu Swatu obecznu křestiansku*“ (rkp. s. 70: fol. 153^v), pričom „*Swatu Czirkew obecznu*“ má aj výklad tretieho článku *Všeobecnej viery* kresťanskej v katechizme nižšie (rkp. s. 85: fol. 162^v).

Druhým dobovo špecifickým príkladom je reflexia svetských reálií a politicko-vojenského kontextu druhej polovice 16. storočia. Súčasťou litánie tak sú aj prosby, aby Boh „*krale nasseho y z raddamij geho riediti, sprawowati a opatrowati raczyl*“ (rkp. s. 72: fol. 154^v), pričom v duchu lutherského učenia o rešpektovaní svetských vrchností nebolo prekážkou, že kráľ (v čase vzniku agendy Rudolf) bol katolíkom, teda členom odlišného konfesionálneho spoločenstva. Prítomným motívom je aj konflikt s Osmanmi: „*Wzhliedny na obranu křestiansku, že lid pohansky, který wswu mocz uffagij a wswu vkrutnost*“ (rkp. s. 72: fol. 154^v). V latinskej litánii sa okrem toho nachádza aj modlitba za zajatcov (*Pro Captiuis*, rkp. s. 66: fol. 151^v), čo je záležitosť, ktorá sa v súvislosti s vojenským dianím na pohraničí stala realitou aj pre banské mestá, ako to bolo vidieť napríklad pri problematike manželstva vyššie.

Dobové dianie v litániach

Časťou *Bystrickej agendy*, ktorej sa doposiaľ v (cirkevnej) historiografii venovala azda najväčšia pozornosť, je pomerne rozsiahla zbierka piesní.²⁸¹

Piesňová zbierka v Bystrickej agende

²⁷⁹ Pozri PETER BENKA: Cirkev v novom? Evanjelická cirkev v Uhorsku v 16. a 17. storočí. In: *Stredná Európa v premenách času : Štúdie k sociálnym dejinám*, vol. 2. Eds.: VINCENT MÚCSKA, LUKÁŠ RYBÁR a DANIELA ROŠKOVÁ. Bratislava : VEDA, 2023, s. 281 – 300 (tu s. 281 – 282).

²⁸⁰ *Tri lutherské vyznania viery*, s. 92 – 93.

²⁸¹ Okrem citovaných prác k dejinám bohoslužieb a chrámovým agendám sem patria predovšetkým práce JÁN P. DUROVÍČ: Najstaršia rukopisná zbierka piesní, s. 23 – 42. JÁN P. DUROVÍČ: *Duchovná poezia slovenská pred Tranovským*. Liptovský Sv. Mikuláš : Tranoscius, 1939. RUDO BRATÁŇ: Slovenská duchovná pieseň v období tvorivej činnosti Alberta Molnára Szencího. In: *Szenci Molnár Albert és a magyar késő-reneszánsz* (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, vol. 4). Eds.: SÁNDOR CSANDA a BÁLINT KESERŰ. Szeged : Szegedi nyomda, 1978, s. 215 – 225. Na týchto textoch ja založený aj nasledujúci prehľad.

Vzhľadom na mieru spracovania i špecifickosť problematiky, ktorá si bude žiadať ďalší odborný (napríklad muzikologický) výskum, sa tu obmedzíme na niekoľko súhrnných konštatovaní. V *Bystrickej agende* ako celku je dohromady 36 piesní (ak by sa ako samostatné piesne brali aj verše pri závierke bohoslužieb, tak 39), z toho väčšina (27, respektíver 30 piesní) v časti, ktorá nasleduje za spomínanými katechizmami a označená je ako „*Pijsne Chwal Boskych*“ (rkp. s. 95 – 122: fol. 168^r – 181^v). Zvyšok tvorí súbor pohrebných piesní v závere rukopisu, ktorý bol spomínaný už vyššie. Po obsahovej stránke môžu byť – podobne ako spomínané litánie – východiskom pre výskum teologickeho posolstva, vývoja piesňovej tvorby v kontexte evanjelických bohoslužieb, ale aj dobovej mentality. Aspoň do istej miery zo znam piesní kopíruje potreby poriadku evanjelických bohoslužieb, ako na to upozorňuje Ján Petrík.²⁸² Súbor obsahuje predspevy (napríklad *Negswatetgessij Bože Wssemohuczy* [s. 95: fol. 168] v inej textovej úprave používaný aj dnes), kolekty, litánie, antifóny, modlitby, parafrázu Otčenáša, krédo, piesne určené po epištole i evanjeliu a obsahovo rôzne typy modlitebných piesní (napríklad za dážď, za mier, ranné i večerné, a podobne). Vo viacerých prípadoch obsahujú aj notový záznam nápevu či informácie o tom, že na spev sa mal podieľať zbor (*Chorus*) alebo školáci (*Pueri*).

*Pôvod piesní v
zbierke*

Zaujímavé je pozrieť sa na piesne z hľadiska ich pôvodu i neskoršej recepcie. Ján Ďurovič v celom súbore (vrátane pohrebných piesní) identifikoval približne 20 piesní, ktoré pochádzajú z českého prostredia (a doložené sú už pred vznikom *Bystrickej agendy*) a jeden preklad z maďarčiny. Zvyšných 16 – 19 piesní pravdepodobne vzniklo v domácom prostredí.²⁸³ Nie vo všetkých prípadoch však treba nevyhnutne rátať s tým, že vznikli priamo v Banskej Bystrici. Príkladom preberania a prijímania piesní je jediný preklad z maďarčiny v zbierke, pieseň *Daremne swetskee Utiesenij* (medzi pohrebnými piesňami, rkp. s. 132: s. 186^v), ktorá je prostredníctvom akrostichu spätá s Ondrejom Cenglerom (Czengler, Czenglerius), buď ako autorom alebo tým, komu bol preklad venovaný.²⁸⁴ Tak či tak však Cengler priamo v Banskej Bystrici nepôsobil. Pohyboval sa ale v širšom regióne, ako kazateľ v Ľubietovej (po 1572) a Ružomberku (do smrti v roku 1589).²⁸⁵ Aj v prípade iných textov možno predpokladať, že sa do rukopisu dostali prostredníctvom kultúrnej

²⁸² JÁN M. PETRÍK: *Chrámové agendy*, s. 43 – 44.

²⁸³ JÁN P. ĎUROVIČ: Najstaršia rukopisná zbierka piesní, s. 42. RUDO BRTÁŇ: Slovenská duchovná pieseň, s. 223.

²⁸⁴ Ako autora prekladu ho po vzore tradície Tranoscia uvádza JÁN P. ĎUROVIČ: *Duchovná poezia slovenská*, s. 40. Akrostich ako svedectvo o venovaní, nie autorstve interpretuje RUDO BRTÁŇ: Slovenská duchovná pieseň, s. 218 – 220.

²⁸⁵ Biografické dáta a ďalšia literatúra v ELEM, vol. I/1, s. 319. Pozri tiež RUDO BRTÁŇ: Slovenská duchovná pieseň, s. 219.

výmeny a osobných kontaktov medzi duchovnými či kantormi, ktoré však dnes nie je jednoduché identifikovať. Preberaniu zahraničných vplyvov zase napomáhalo využívanie tlačených spevníkov. Ako príklad tu opäť môže poslúžiť štiavnický cirkevný poriadok z roku 1580, kde sa spomína používanie bližšie nešpecifikovaného *Lutherovho kancionálu* (*Lutheri Cantional*), prípadne „pikhardského spevníka“ (*Pickhardens Gesangbüchlein*), v čom Ján Petrík vidí možnosť používania niektorého husitského alebo bratského kancionálu.²⁸⁶ Napokon vo viacerých prípadoch máme v *Bystrickej agende* do činenia s prekladmi Lutherových textov, pričom ide aj o preklady práve tých piesní, ktoré sa menovite uvádzali (v nemeckých verziách) v bohoslužobných poriadkoch banských miest, ktoré sme spomínali vyššie. Patrí sem napríklad „*My všickni věříme*“ (rkp. s. 115 – 116: fol. 178r – v), ktorá je prekladom Lutherovej „*Wir glauben all*“, spomínamej v banských mestách už roku 1558. Aj piesne, ktoré sa v banských mestách explicitne nespomínajú, patria k oblúbenému repertoáru (nemeckých) evanjelických cirkví sledovaného obdobia: „*Otče náš jenž v nebi bydlis*“ (rkp. s. 112: fol. 176v) preklad Lutherovej „*Vater unser im Himmelreich*“; „*Zachovaj nás přy svém Slovu*“ (rkp. s. 118: fol. 179v) ponáška na Lutherovu „*Erhalt uns Herr bei deinem Wort*“; či „*Smiluj se Bože nad nami*“ (rkp. s. 134: fol. 187v) z Lutherovej „*Es woll uns Gott genädig sein*“.²⁸⁷

Ak sa, naopak, pozrieme na neskôršiu recepciu piesní z *Bystrickej agendy*, situácia na základe výskumov Jána Ďuroviča vyzerá nasledovne. Päť piesní z *Bystrickej zbierky* sa sice objavuje aj v niektorom z neskôrších vydaní Tranovského kancionála, ale v zásadne odlišnej podobe. Vo vydaniach *Tranoscia* sa však neskôr objavuje až 26 takých textov, ktoré vykazujú väčšiu či menšiu formálnu podobu so znením z rukopisnej agendy. Ani v tomto prípade nemožno automaticky usudzovať, že Tranovský alebo neskôrší editori kancionálu ich čerpali priamo z bystrického prostredia. Skôr možno predpokladať, že prinajmenšom niektoré piesne cirkulovali v uhorskom slovenskom evanjelickom prostredí a *Bystrická agenda* predstavuje cenné svedectvo ich zapísania.²⁸⁸ Tento rozmer si tiež bude vyžadovať ďalší výskum, ktorý by pomohol ešte lepšie preniknúť do kultúrneho prostredia

Neskôršia
recepcia piesní

²⁸⁶ JÁN M. PETRÍK: *Dejiny slovenských ev. a. v. služieb Božích*, s. 60. Štiavnický cirkevný poriadok: JÁNOS BREZNYIK: *A Selmecbányai*, s. 253.

²⁸⁷ Jednotlivé piesne identifikoval a pôvod analyzoval JÁN P. ĎUROVIČ: Najstaršia rukopisná zbierka piesní. V nemeckých cirkevných poriadkoch zo 16. a 17. storočia sa spomínané piesne objavujú s nasledovnou frekvenciou: *Vater unser im Himmelreich* 74-krát, *Erhalt uns Herr bei deinem Wort* 110-krát (piata najčastejšia) a *Es woll uns Gott genädig sein* 51-krát. Podľa zoznamu v JOSEPH HERL: *Worship Wars*, s. 66 – 67. Pozri aj poznámku č. 169 vyššie.

²⁸⁸ JÁN P. ĎUROVIČ: Najstaršia rukopisná zbierka piesní, s. 42, kde konštatuje, že do prvého vydania Tranovského kancionála boli zahrnuté približne dve tretiny z piesňovej zbierky, tri piesne sa objavili prývkrát až v jednom z neskôrších vydaní.

i osobných vzťahov v prostredí slovenských (a nemeckých) evanjelických komunít v storočí od upevnenia reformácie po intenzívnu protireformáciu v takzvanom „smutnom desaťročí“ (rámcovo teda 1550 – 1670).

Záver

Citáty z úvodu tejto historickej štúdie upriamujú pozornosť na to, že už súčasníci reformačného hnutia i neskorších konfesionálnych sporov si uvedomovali úzky vzťah medzi hudobnými zvyklosťami či bohoslužobným životom daného spoločenstva na jednej strane a podobou jeho viery na strane druhej. Navyše aj moderné humanitnovedné bádanie opakovane upozorňuje na dôležitosť obradov, rituálov i symbolov pre budovanie, posilňovanie i udržiavanie akéhokoľvek skupinového povedomia, nevynímajúc to konfesionálne. Zámerom predostretého historického úvodu bolo teda ponúknutie pohľad na základné tendencie vývoja evanjelického spoločenstva v Banskej Bystrici v 16. storočí aj z týchto perspektív. Takzvaná *Bystrická agenda* z osemdesiatych rokov 16. storočia sa v tomto kontexte stáva príkladom úsilia o formovanie osobnej viery aj praktického fungovania náboženského života na kolektívnej úrovni. Ako bolo možné vidieť vo viacerých momentoch, rukopisná bohoslužobná príručka a formovanie bystrického evanjelického spoločenstva ako takého sú príkladmi prelínania sa rôznych vplyvov i prístupov. Stretávame sa v nich s pokračovaním niektorých predreformačných tradícií a zvyklostí, no zároveň i s ich reinterpretáciou či „očistením“ od takých prvkov, ktoré by z vieroučného hľadiska neboli v nových podmienkach prijateľné. Je príkladom idealistického úsilia o uplatnenie reformačných priníçpov v realite mešťanskej komunity, no zároveň obsahuje aj kompromisné riešenia, ktoré sú výsledkom pragmatickejho úsilia o zohľadnenie miestnych podmienok i obmedzení. Je tiež svedectvom o prelínaní a vzájomnom ovplyvňovaní sa podnetov z centier reformačného hnutia v nemeckých regiónoch za hranicami Uhorského kráľovstva s domácimi zvyklosťami a formujúcou sa miestnou tradíciou. Mnohé podnety však v tejto štúdii ostali iba načrtnuté v presvedčení, že poslúžia ako podnety pre nadväzujúci výskum. Hlavným zdrojom inšpirácie však má napokon ostať samotný text tu publikovaného historického prameňa, tlačenej *Agendy českej* a predovšetkým rukopisnej *Bystrickej agandy*.

Jazyková charakteristika *Bystrickej agendy*

Tu publikovaný prameň je pamiatkou pozostávajúcou z dvoch kompa-tibilných častí, ktoré historicky, konfesionálne a najmä jazykovo zaují-majú v predspisovnom období dejín slovenského jazyka významné miesto. Prvú časť zachovanej pamiatky tvorí jazykovo homogenný tlačený text – *Agenda česká* (*Agenda Bohemica*), ceremoniár, to jest cirkevný poriadok, podľa ktorého sa v evanjelickom konfesionálnom prostredí mali vykonávať služ-by Božie.¹ Z jazykového hľadiska ide o text typický pre české kultúrne pro-stredie druhej polovice 16. storočia so všetkými atribútmi biblickej češtiny, kanonizovanej vydaniami *Kralickej Biblie*, českého prekladu Biblie z rokov 1579 – 1593 z pôvodných jazykov, to jest hebrejčiny a gréčtiny, nie z latin-skej vulgáty. Jazykovým vzorom pamiatok z tohto obdobia sa stalo vydanie *Kralickej Biblie*, pomenovanej podľa sídla tlačiarne v Kraliciach nad Oslavou nielen pre evanjelikov na moravskom a českom území, ale z nášho pohľadu aj na území dnešného Slovenska. Svojou verejnou funkciou sa tento jazyk stal prototypom verejných žánrov, prenikol za hranice náboženských žán-rov aj konfesionálne hranice protestantizmu. Vydaním *Kralickej Biblie* a os-tatných evanjelických bohoslužobných textov sa tak v posledných desaťro-čciach 16. storočia stabilizovala podoba jazyka s názvom *biblická čeština*. Bol to normalizovaný variant kultúrnej češtiny, ktorá bola rozhodnutím evan-jelických synod v rokoch 1610 a 1614 oficiálne uznaná a prijatá za bohoslu-žobný a úradný jazyk evanjelickej cirkvi v slovensky hovoriacom prostredí. V slovenskom jazykovom kontexte však v praktickej podobe dochádzalo u nositeľov a používateľov slovenského jazyka k spontánnemu či vedomé-mu nahrádzaniu typicky českých prvkov ich slovenskými paralelami, to jest prototypová biblická čeština nadobúdala medzi Slovákmi svoju špeci-fickú podobu, v odbornej terminológii nazývanú slovakizovanou češtinou. Napriek tomu, že sa náboženské texty vnímali ako „kanonizované“, z nábo-ženského hľadiska „nedotknuteľné“, oproti „očakávaným“ českým tvarom sa v jazykovej praxi – tlačenej, písanej a najmä hovorenej – vyskytovalo veľ-ké množstvo slovakizovaných tvarov, ktoré dokazujú ich prítomnosť v slo-venskom jazykovom prostredí. Od počiatku išlo o sporadické prvky, ktoré

*Agenda česká
a jej jazyk*

¹ Tlačená časť Agendy českej vyšla prvýkrát v roku 1581 v Lipsku v tlačiarni Georga Deffnera. AGENDA Česká / to gest Spis o Ceremonijch a pořádcích Církewníjch / kterak se slovem Božím a svátostmi Krystowými / lidu w Králowstwii Czeském prawdu Ewangelium swatého magijcýmu a milugijcýmu / posluhovati má. Lipsko 1581.

nie sú frontálnym zásahom do východiskovej podoby – biblickej češtiny, ale dokazujú slovenské jazykové vedomie a snahu povýšiť domáci jazyk do verejnej funkcie, do ktorej patrili aj náboženské – bohoslužobné texty.

Viera v zrozumiteľnom jazyku

Jazyková stavba *Agendy českej* a na ňu nadväzujúci rukopisný text *Bystrickej agendy* svedčia o napĺňaní jedného zo základných atribútov reformácie – zrozumiteľnosti slova Božieho v materinskom jazyku. Národný jazyk sa tak stal súčasťou zložitého obratu vo formovaní sa nového myslenia, v zápasoch, obranách aj v odklone od konzervatívneho myslenia. Preto reformácia znamenala posun vo vývine národných jazykov a v 16. storočí sa stala spúšťacím mechanizmom novodobého rozvoja jazyka v duchu, aby sa Slovo, kázané v chránoch, stalo zrozumiteľné každému v jeho rodnom jazyku.

K pamiatkam, ktoré tento obrat urýchlili, patrí popri spomenutom vydaní *Kralickej Biblie* aj postupné rozširovanie tlačených i rukopisných textov, ku ktorým z časového hľadiska možno priradiť vydanie *Bardejovského katechizmu*, rozširovanie *Agendy českej* ako stimulov na adaptáciu východiskových českých predlôh do slovenského jazykového prostredia, v ktorom vznikali texty typu *Bystrickej agendy*. *Bardejovský katechizmus* vyšiel prednedávnom v reprezentatívnom komentovanom vydanií,² ale význam *Bystrickej agendy* na rozvoj viery a jazyka slovenských evanjelikov nebol doteraz kvalifikované interpretovaný. Ako bolo spomenuté, prvú časť zachovaného exemplára tvorí tlačené vydanie *Agendy českej*, ktorej podoba bola rozšírená a známa, ale rukopisná časť textu s množstvom slovenských jazykových znakov sa na viacerých miestach spomenula len sporadicky, respektíve okrajovo. Na prvú, tlačenú časť – *Agendu českú*, nadväzuje rukopisná časť *Bystrickej agendy*. Na ňu, ako aj na celú pamiatku, upozornil evanjelický kazateľ Ján Ďurovič,³ ktorý ju z konfesionálneho a jazykového hľadiska zaradil medzi významné dobové aj jazykové texty. Uvádza, že písaný text *Bystrickej agendy* je z bohoslužobného a jazykového hľadiska súčasťou reformačného kontextu a že ide o

„...preklad katechizmu Lutherovho, prvší, ako je dnešné recipované (v cirkvi evanjelickej), krátke úvahy vieroučného vo forme katechetickej, potom litánie, modlitby, a na konci vzácný prídadok najinak užívaných nábožných piesní, ktoré obsahuje hojný počet piesní, pre-

² *Bardejovský katechizmus z roku 1581 – najstaršia slovenská kniha*. Ed. Miloš KOVAČKA. Martin: Slovenská národná knižnica, 2013. Pozri aj MILAN ŽITNÝ: *Bardejovský katechizmus z roku 1581*. In: *World Literature Studies*, roč. 6 (23), 2014, č. 1, s. 120 – 139.

³ JÁN ĎUROVIČ: Reč Bystrickej agendy. In: *Slovenská reč*, roč. 3, 1935, č. 6, s. 186 – 187.

vzatých potom do Tranovského Cithary sanctorum. Je to prvá agenda slovenských evanjelikov, ktorá ukazuje jednu z najprvších etáp vývinu našej cirkevnej reči. A ukazuje v reformácii prvú cestu češtiny, ktorá sa tu ujala potom aj v národnej spisbe.”⁴

Formálne a štruktúrne znaky biblickej češtiny

Ustálenosť kultúrnej predspisovej češtiny v jej podobe, v akej sa šírila vydaním *Kralickej Biblie*, sa vyznačovala formálnymi aj štruktúrnymi znakmi. Z hľadiska našej charakteristiky *Bystrickej agendy*, respektíve jej tlačenej prvej časti ako *Agendy českej*, je typickými znakmi využitie diakritických znakov – dĺžna (*w Městečkách, wěřili, pocházý*) dlhé ī sa označovalo spojením grafém *ij* (*WPrijbitku, twogij, se bogij*); ř (*Wečeře*), rovnako sa používal mäkčeň: ž (*Rozmnoženij*), č (*Částkám*), označovanie mäkkosti spoluhlások d', ť, ď sa záviselo aj od povahy nasledujúcej samohlásky, to jest od jej schopnosti mäkčiť nasledujúcu spoluhlásku (*Swátosti, Tělo, Křestianského*⁵), v ostatných prípadoch sa mäkkosť spoluhlásky naznačovala samohláskou i po spoluhláske, ktorá sa vnímala ako mäkká: *detiатко*. Hláska š sa zapisovala zdvojeným ss (*nasse, wsse*), písmená y, ý sa používali nielen v tradičných pozíciach, ale dôsledne aj po sykavých spoluhláskach c, z, s (*Cýrkwjich, mezy, musý*)⁶ písmeno y sa využívalo na označovanie priradovalacej spojky i (*Rodičůw y Panůw*), v predpone *ney-* (*Neyprwe*) a dôsledne aj v slove *Krystus*. Dvojhálska ou sa dôsledne zapisovala v podobe au (*swau* = „svou“, *budau*, *Božskau, odpausstěgij*), z tradičných grafém sa ponechalo písmeno w na označenie hlásky v (*Krew, Sprawce, Swatau*), pod vplyvom latinskej tradície sa namiesto písmena u používalo písmeno v⁷: (*včený* = „učený“, *vmříjti* = „umříti“, *vblížili* = „ublížili“), písmenom g sa označovala hláska j (*geгich* = „jejich“, *gim* = „jim“, *genž* „jenž“)⁸.

O texte Agendy českej predpokladáme, že pred sadzbou prešiel dobovou „predtlačovou“ úpravou. Tým je jeho forma jazykovo relatívne stabilná a základnými znakmi rešpektuje jazykové znaky češtiny poslednej štvrtiny 16. storočia. Ide najmä o prvky, ktoré sú výsledkom prirodzeného hľáskoslovného vývinu: zmena samohlásky a po mäkkej spoluhláske na samohlásku

Hláskoslovie

⁴ JÁN ĎUROVIČ: Reč Bystrickej agendy, s. 186.

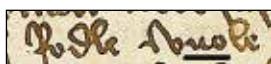
⁵ Písmenom ě sa označovala mäkkosť predchádzajúcej spoluhlásky (*němý, wěc, pěna*), v prípade a sa mäkkosť nasledujúcej spoluhlásky označovala spojením dvoch grafém, napr. i + a: *Křestian*.

⁶ Typický výrazný znak biblickej češtiny.

⁷ V odbornej terminológii *v-clausum*.

⁸ Písmenom g s mäkčeňom (ğ) sa označovala hláska g (typu *Čolgota*).

e: ‘a > ě (do konce, pokoge, očekáwage, srdce, kněze)⁹; dynamiku tohto procesu dokazuje výskyt dvojakých podôb – popri zmenených samohláskach aj prítomnosť pôvodného stavu: *day/dayž, naylepssij*; zmena samohlásky *u po mäkkej spoluhláske na samohlásku i*: ‘u > i (*Lid; Dussy* – 4. pád podstatného mena *duša; wztahugij, magij* – 3. osoba množného čísla prítomného času slovies); zmena samohlásky *o po mäkkej spoluhláske na samohlásku e*: ‘ó > e (*čemuž, Mečem, žebrák*); zánik pôvodných dvojhlások a ich zmena na samohlásky:¹⁰ ie > i (*bílý, wzkríssej*), *uo > ú > ů (múg, dúm, Buňh)* – tak isto aj s výskytom variantných pôvodných podôb s dvojhláskou: *Spuosob, muože, Buoh* (Obr. 1.); dôsledne sa v texte dodržiava česká spoluhláska ř; v porovnaní so slovenskou hláskou *dz* sa namiesto nej používalo pôvodné české *z* (*nacházy* = „nachádza“, *mezy* = „medzi“).

Obr. 1: Slovenská dvojhláska ô v slovakizovanej češtine.

Typickou hláskoslovnou zmenou 14. – 15. storočia bol vývin dvojhlásky *ej* z pôvodnej dlhej samohlásky ý. Išlo o rozsiahlu zmenu celého českého areálu – s výnimkou jeho juhozápadného okraju – a v stredomoravskej jazykovej oblasti s príahlým prechodným východomoravským a územím na západ od Uherského Hradišťa.¹¹ Toto územné vymedzenie zmeny uvádzame ako argument častého výskytu živých jazykových foriem typu *Weyklad, weymluw* v dobových tlačených textoch (analogicky aj *zeyttřejssijho*).¹²

Tvaroslovie

Z gramatických, najmä tvaroslovných znakov ide o tvary druhého pádu jednotného čísla podstatných mien mužského rodu dnešného vzoru *hrdina* s koncovkou -y: (*od sluhý*), tvary siedmeho pádu množného čísla podstatných mien mužského rodu s koncovkou -y (*s chlapý*), formy tretieho pádu jednotného čísla podstatných mien mužského rodu typu *Správcy* (= „správcovi“), *sluzě* (= „sluhovi“), dôsledne ja aj použitie vokatívnych tvarov *Bože, Otče*.¹³ V treťom a v šiestom páde jednotného čísla podstatných mien ženského rodu sú pôvodné tvary *rucě, nozě, musě*.¹⁴ V šiestom páde

⁹ ARNOŠT LAMPRECHT – DUŠAN ŠLOSAR – JAROMÍR BAUER: *Historický vývoj češtiny*.

Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1977, s. 93.

¹⁰ V odbornej terminológii *monoftongizácia*.

¹¹ Ako v poznámke č. 10.

¹² Z hľadiska pôvodu tu ide o hlásku *i*.

¹³ Tvary tohto typu sa ako relikt piateho pádu – vokatívu – zachovali aj v slovenskej jazykovej prexi dodnes.

¹⁴ S pôvodnými zmenami palatalizácie hlások *k > c* (*ruka – ruke > rucě*), *g > z* (*noga > noge > noze*), *ch > s* (*muchá > muche > muse*). Táto praslovanská zmena sa uskutočnila v pozícii, ak pred spoluhláskami *k, g, ch* alebo po nich nasledovala „mäkčiacu“ samohláska. Tento pôvodný stav praslovanských zmien sa v češtine zachoval,

jednotného čísla podstatných mien mužského rodu boli tvary *potocě*,¹⁵ v treťom a v šiestom páde množného čísla podstatných mien mužského rodu sa vyskytovali koncovky s výsledkami ich prirodzeného hláskoslovného vývinu po *Zialmijch*,¹⁶ *Communykantuow*, v treťom páde podstatných mien ženského rodu išlo rovnako o podoby *kostem*, *kostech*. Typickým znakom češtiny, pretrvávajúcim až do jej súčasnej podoby, sú krátke, menné tvary prídavných mien typu *nemocen*, a tvary zámen *ti*, *těch*, *těm*, *cěho*, *wssechen*. Z oblasti slovesných tvarov išlo o ustálené slovesné tvary – prechodníky a prícastia typu *weyda*, *wolagíc*, *nesauci*, adveriálne výrazy *tuť*, *druhdy*, typickými syntaktickými prostriedkami boli klasické české spájacie výrazy typu *jenž*, *který*, *jelikož*, *protož*, *když*, *pakliže*, *anobrž* a prechodníkové syntaktické konštrukcie *wyhnauti nechegijce*, *zachowáni gsauce*, *gsa hotow*.

Tradície biblickej češtiny v spisoch *Agenda Bohemica* a *Bystrická agenda*

Podoba biblickej češtiny bola typickou kultúrnou predspisovnou formou jazyka, ktorý bol predurčený ako bohoslužobný jazyk protestantského prostredia. Biblická čeština spĺňala základné kritérium reformácie, aby reč v kostoloch bola zrozumiteľná tým, ktorí ju počúvajú. Tento jazyk plnil svoju funkciu v slovensky hovoriacom jazykovom prostredí aj preto, lebo v 16. storočí nebolo na území dnešného Slovenska kultúrne, duchovné ani akademické centrum, kde by sa kultivoval domáci, slovenský jazyk. Čeština nebola pre evanjelikov len zjednocujúcim činiteľom, ale snahou o jednotnú podobu jazyka mala preklenúť jazykovú rozdrobenosť jazykovo, to jest nárečovo rozdielnych území. Bohoslužobnými textami, najmä v tlačenej forme, akou bola *Kralická Biblia*, *Agenda česká*, *Bardejovský katechizmus*, sa stabilizovala kanonizovaná podoba jazyka a tieto vydania boli jazykovými vzormi, prvými jazykovými „pravidlami“ pravopisu a jazyka vo verejnej komunikácii aj napriek tomu, že neobsahovali opisy hlások, tvarov, viet, ale samotným textom a pravidelnosťou typických javov stabilizovali normu a začali plniť funkciu verejného komunikačného útvaru vtedajších Slovákov.

V tomto duchu a adekvátnie stupňu poznania tridsiatych rokov 20. storočia sa ako kazateľ o jazyku Bystrickej agendy vyjadril aj Ján Ďurovič:

„Reč agendy je čeština, ktorá pred rečou Kralickej biblie bola hodne bližšia našej.

Čeština
v evanjelickom
prostredí

¹⁵ v slovenčine sa striedanie spoluhlások v tvarotvornom základe na väčšine slovenských nárečí prirodzeným vývinom ustálilo podľa podoby prvého pádu (*ruk-, nog-* > *noh-, much-*).

¹⁶ Podobná situácia s palatalizáciou hlások *k*, *g*, *ch*, pozri predchádzajúcu poznámku.

¹⁶ Po žalmiach, pričom východisková praslovanská podoba gramatickej koncovky bola *-échv, po zániku redukovaných samohlások na konci slov, po prehodnotení dĺžky a ďalšieho hláskoslovného vývinu v češtine vznikla jej podoba -ich.

Toto treba mať na zreteli aj pri Bystrickej agende, a nemyslieť, že by to všetko už bolo slovenčenie. Ale jednak je tu mnoho, čo poukazuje na prirodzené preberanie v reči blízkej, kde presné formy rečové sa tak nezdôrazňujú. Nemäkčí sa r, podobne e po perných hláskach, tvaroslovie kloní sa k našej reči a užívajú sa výrazy slovenské.¹⁷ Súčasťou vzdelania kazateľov bolo v tom čase aj kvalifikované poznanie bohoslužobného jazyka, a tak Ján Ďurovič spoľahlivo vystihol aj jazykovú povahu Bystrickej agundy. V jej texte sú sice miesta, svedčiace o spontánnom prepise českej predlohy, to jest aj o výskyte mäkčenia e, čo indikuje pravidelný výskyt samohlásky i pred spomenutou hláskou e (*Potiessitele, shromaždienij, upewnen, wedeti, nieyakowé, Pylnie* vnímané ako *Potěssitele, shromažděníj, upewněn, weděti, nějakowé, Pylně*; sporadicky aj s výskytom grafémy ě: *Wěky, wslowě*). Túto tendenciu potvrdzujú slovakizované podoby *Krestiané, Krestianskeg, Tiela, Panie*, v súčasnom fonetickom prepise a v čase vzniku pôvodného zápisu vnímané v podobách *kresťané, kresťanskej, ťela, Pánie*.

Rukopisná
zbierka piesní

Piesňové texty rukopisnej časti Bystrickej agundy a ich ďalší osud si všimol Rudo Brtáň¹⁸ a pokúsil sa identifikovať aj autorstvo ich zápisu:

„Bystrická agenda si onedlho vpísala k Agende Bohemike 1581 aj prípadov Spušob a nebo Porádek... 1585 asi brkom banskobystrického slovenského kazatela Rehora Liscoviensis, ktorý pochádzal z Liskovej pri Ružomberku v Liptove. Asi podľa vzoru Rehora Meltzera, nemeckého kazateľa banskostriavnického, autor rukopisu vpísal do neho 39 slovenských piesní, z čoho 19 prebral z českých prameňov, teda vyše polovicu, z nich tri mal už Pruno, dve sa nachádzajú v Trenčianskych štatútoch či kánonoch z roku 1580 (ktoré Pruno ako trenčiansky rektor poznal), ostatné, asi 20, sú prekladom z latinčiny (napríklad Zetríž a zruš... Conterre, Poprej nám pokoj... Da pacem... etc.), alebo sú napokon pôvodnými slovenskými. Dalo by sa hypoteticky uvažovať aj o prekladoch z nemčiny a maďarčiny, bezpečné je len jedno, že pieseň Člověk hříšný v světě... tu zapísaná prvý raz, je prekladom z maďarčiny a má spomenutý akrostich Cenglerius.“¹⁹

¹⁷ JÁN ĎUROVIČ: Reč Bystrickej agundy, s. 187.

¹⁸ RUDO BRTÁŇ: Slovenská duchovná pieseň v období tvorivej činnosti Alberta Molnára Szenciho. In: Szenci Molnár Albert és a magyar késő-reneszánsz (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, vol. 4). Eds.: Sándor Csanda a Bálint Keserű. Szeged : Szegedi nyomda, 1978, s. 223, kde autor ďalej poznamenáva, že pieseň Člověk hříšný v světě jsoucí „...prešla do Cithary sanctorum (1635) a prebrali ju do kancionála aj českí exulantí (Kleych v Žitave) začiatkom 18. storočia, ba medzi moravskými evanjelikmi, ako na pohreboch často spievana a známa, až zludovela (zaznačil ju moravský zberateľ ľudových piesní M. Bartoš), ale na Slovensku sa ináč nestala populárnu a neujala.“

¹⁹ Pôvodne Czenglerius, priezvisko ružomberského rektora, diakona a slovenského kazateľa. Pozri tiež príslušné pasáže v historickom úvode.

Z jazykového hľadiska sa východiskový text *Bystrickej agendy* pridržiava úzu, ktorý v evanjelickom prostredí – ale aj mimo neho – stabilizovalo vydanie *Kralickej Biblie* a rešpektuje všetky základné formálne znaky biblickej češtiny: dvojhálska *ou* sa dôsledne zapisovala ako *au* (*mau*, *Obau*, *twau*, *nademnau*, *predemnau*, *semnau*, *sebau*, *nadtebau*, *kterauž*, *cželadkau*, *Matkau*, *Pannau*, *spomstwau*, *Wierau*, *mocznau*, *Necžistau*, *zlau*, *Saudiss*, *gsaucz*), z tradičných grafém sa na označovanie hlásky v používalo písmeno *w* (= *v*: *Zbaw*, *wiznawame*, *chwala*, *Werne*, *milostiwy*, *prawdy*, *Swaty*, *Slowo*, *Ewangelium*), pod vplyvom latinskej tradície sa namiesto písmena *u* používalo písmeno *v* (odborne sa nazýva *v-clausum*): *Vcžitele*, *vmrel*, *ukazowal*, *vpřijmneho*, *Vdatnost*, *Vdatnost* (*písomná podoba včený* sa čítala ako *učitele*, *umrel*, *ukazoval*...), písmenom *g* sa označovala hláska *j* (*gsy* = *jsi*, *Gezyssy* = *Ježiši*, *neskonaleg* = *neskonalej*, *tegto* = *tejto*, *muog* = *môj*, *gedine* = *jedine*...). V oblasti diakritiky je to označovanie hlásky dlhé í grafémou *j*, pričom mäkkosť predchádzajúcej spoluuhlásky signalizuje písmeno *i*; tak vznikli podoby s kombináciou písmen *ij*: *czysstenij*, *Po wyczisstienij*, *Nassijho*, *Služebnijka*, *Prosijme*, *Božijho*, *Přykazanij*, *zdijkow cžinenijm*, *Wgijti*, *dijtky*, *vstanowenij*, *Wchazegijcze*, *ninij*, *se Bogij*, *Wijny* (*koŘen*), *WPrijbitku*, *twogij*, *se bogij*, *Wolanij*, *nad namij*, (*Srdcz*) *Nassijch*, *od tebe Pochazegij*, *Pocžijtass*, (*Wecžnemu zatraczenij*), (*Nasse*) *zasluženij*, *odgijmati*, *rozpuštlostij* (*Sweta tohto*), *Nagdobrotiwegssij*, *Nagprvněgssijm znamenijm*. Mäkčeňom sa označovalo *d'*, *t'*, *ň*, *ř*, *ž*, *č* (*Spowed'*, *bud'*, *Cželed'*, *Přinesli*, *Přijd'*, *Neuwod'*, *Wislobod'* / *zeſ'*, *af'*, *Biſ'*, *Paklif'* / *nezpržniowal*, *Powstaň*, *Rospomeňme*, *Obraň*, *cžiň* / *Přymluwali*, *Nepřigme*, *řad*, *řekucze Gežysse*, *recžy*, *zlorecžyl*, *zložyl*, *k Mužy*, *prijcžyny*, hláska š sa zapisovala zdvojeným *ss* (*wssech*, *nassijch*, *hrijsny*, *dusse*, *zložiwsse*), písmená *y*, *ý* sa používali dôsledne po sykavkách *c*, *z*, *s* (*moczy*, *Weczy*, *W Noczy*, *Wssemohuczy*, *a rczy* (*gim*), *Nemoczy*, *Weczy*, (*Slawa*) *Otczy*, *Služebniczy*, *vcžedlnijczy*, *W Czyrkwy*, *w srdczy*, (*mogij*) *weliczy*, *Netresc-zy* (*mne*), *utieczy*, *Vcžastniczy*, *libiczy*, *wruczym* (*srdczem*), *pomuoczy*, *konczy*, *Gežysse*, *recžy*, *zlorecžyl*, *zložyl*, *k Mužy*, *prijcžyny*, *czysstenij*, *raczyl*, *racžyl*, *czysstenij* / (*ktery*) *gsy*, *Bude sy*, *Prosy*, *Gezsysi*, (*sewssech*) *syl*, *zhressyl*, (*Obicžege a*) *prysylky*, *Slussy*, *na dussy*, *nadewssym*, *mezy* a písmeno *y* sa používalo aj vo funkcií spojky *i* (zapisovanej grafémou *y*: *diabla y wssech*, *necžistoty y wsseho zleho*, *Gežysse Krysta y ducha*, *Nebe y zeme*, *ninij / y wzdycky*, *Nebesa y zemy*; v slovakizovanej predpone v podobe *nay*-: *Nayprwe*, *Naymocznegssy*, *Prenay-swatěgssijho*, pričom v pôvodných českých tvaroch sa tretí stupeň príavných mien a prísloviek zapisoval samohláskou *e* a hláska *j* sa v tejto predpone zapisovala tradičnou grafémou *g*: *Negmileggssij*, *Negistegssijho*, *Negprwe*, *Negmocznegssij*. Vplyv češtiny sa prejavil aj v tvaroch *Požehnagž*, *dagž*, *kteregž/kte-regžto*, zachovávajúcich kontamináciu pôvodnej častice *že*, a spoluuhlásková

Pravopis

skupina *dl* v slovách odvodených od slovesného základu: *vcžedlnijczy/vcžedlniky, spasitedlneho/Spasitedlne, spowedlnijka, [zrete]dlne, Smrtedlnij...*

Hláskoslovie

Napriek tomu, že Ján Ďurovič²⁰ vo svojej charakteristike *Bystrickej agendy* napísal, že sa v jej prepise nezachováva klasická česká mäkká spolu-hláska ř, podrobný paleografický rozbor textu toto jeho tvrdenie vyvracia: *Křestiane, křestianskeho, Pokřssteno/Pokřsstiene, hřessijczym, hřychow/hřjchow, hřijssnik, hřyšneho, Zhřessili sme, wistřijhalo, křest, odřijka, Přigeti, Nepřigme, W Cžerwenem Mořy, Přinesli, Přymluwali, řad, Přispeg, kořen, Přigit /Přijtt/ Přigmiž, Přispeg, Před, řekucze Přykazanij, Přigal, Přijhodow, přykažanij, Před, křywdu, řecžow, weřijm, střechu, hřiesnny²¹, nepřijde, Weřijm, Přijtelé, Přednie, řijczi, Přatele, Stwořenij, Přemahalo, ostřijhass, Pastyře, Lekařem, přeukrutnu, od twařy, Popřeg, křew.²²* Český pôvod jazykového základu *Bystrickej agendy* dokazuje aj zmena (prehláska) pôvodnej samohlásky á na samohlásku e, ktorou sa už v konštitutívnom období vývinu slovenčiny aj češtiny – v 10. – 11. storočí – tieto dva západoslovanské jazyky začali odlišovať v tvaroch druhého pádu jednotného čísla podstatných mien mužského rodu: *Otcze, Spasitele, Gežysse, Potiessitele, vstanowitele, Krale, Podle, kupele*, ale aj v iných gramatických tvaroch a v neohybných slovných druhoch *wedle, hle*,²³ rovnako sa zachovávali palatalizované podoby *w lascze, k manželce*.

Tvaroslovie

Samostatnú skupinu českých jazykových znakov v rukopise *Bystrickej agendy* tvoria diferenciačné znaky z oblasti morfológie (gramatiky). Majú dvojakú povahu – buď sú svedectvom pôvodných gramatických tvarov ako spoločného východiska a neskoršieho rozdielneho vývinu slovenčiny aj češtiny, napr. gramatická koncovka -ech v lokáli plurálu:²⁴ *pry rodjczech, w srdcziech, w Skutcziech, obicžegech, dariech, Wrawiech, W czt-nostiech, (Po Cžtiriczety) dnech, w Srdcziech, w vdiech (pŘebijwal), (na mnoha) mestiech, nedostacziech, pry manželiech, Na prsech, weczech, reczech, O prysadnosteck, Swatosteck, vkostiech, (wpewnych) wežech*, alebo sú podľa Eugena Paulinyho²⁵ v nárečiach juhozápadného Gemera a východného Novohradu výsledkom lokálnej vývinovej hláskoslovnej zmeny ó > e, to jest nie sú

²⁰ JÁN ĎUROVIČ: Reč Bystrickej agendy, s. 187.

²¹ Hybridný tvar so slovenskou dvojhláskou ie.

²² Rukopis je dôkazom nejednotného zapisovania samohlásky i grafémami i aj y po mäkkej spoluhláske ř: *hřychow/hřjchow*, čo môže byť dôsledkom slovenského jazykového prostredia, rovnako ako hybridné tvary *hřiesnny* s výskytom slovenských samohlások (*khorjicemu*) a dvojhlások (*hřiesnny*) či podoba *křew* (neadekvátnie ř).

²³ RUDOLF KRAJČOVIČ: Vývin slovenského jazyka a dialekológia. Bratislava: Univerzita Komenského 2009, s. (??); ARNOŠT LAMPRECHT – DUŠAN ŠLOSAR – JAROSLAV BAUER: Historický vývoj češtiny, s. 52.

²⁴ Často sa v zápisoch vyskytuje ako analogická koncovka aj v tvaroch, ktoré sa vývinom postupne zaradili do iného skloňovacieho vzoru.

²⁵ EUGEN PAULINY: Vývin slovenskej deklinácie. Bratislava: Veda, 1990, s. 21 a 102.

ako zachovaním pôvodného praslovanského východiskového tvaru. Zachovanie gramatickej kategórie duálu²⁶ dokazujú koncovky v príkladoch *Wruku Panni sweg*,²⁷ *Pracze ruku*²⁸ *twych*, *A Wruku*²⁹ *twogijch Swatych mass wsseczky časy*, systémová je aj unifikácia tvarov prvého pádu množného čísla životných podstatných mien mužského rodu podľa pôvodných tvarov typu *Synowe, swedkowe/Swetkowe, Otczowe, Ewangelistowe* (*Swaty Matth. & Luk. Yan*), *kmotrowe, duchowe*, pôsobením analógie aj v podobách *Narodowe, dediczowe, Židowe, Slibowe, Hřychowe/hriechowe* (*nassi*), *dnowe/dniowe, smislowe, nedostatkowe, vžitkowe, vdowe Krystowy*. Zložitý vývin a vplyv podstatných mien stredného rodu dokazujú podoby *magij Mužie zachowati, nemagij se mužie chowati* ducha, systémový je výskyt klasických vokatívnych oslovení *O Bože, dusse*³⁰ *Swaty*, pretrvávajúcich až do súčasnosti. Česky jazykový pôvod dokazujú gramatické tvary datívu singuláru (tretieho pádu jednotného čísla) *ku Otczy*, inštrumentálu plurálu (siedmeho pádu množného čísla) *Vsti* (= ústy), *pred Nameštky*. Zo slovesných tvarov ide o používanie pôvodných podôb podmieňovacieho spôsobu typu *bych* (v jednotnom číslе), účelových spojok *abych*, v množnom číslе *Abychom, Abychme, Abyste*, trpných príčastí – *obraczeno, zruszeno a Skażeno, Pokršsteno/Pokrsstieno, wedieno, otwiereno, Wtieleno, cztieno, chwaleno, zachwaleno, zwelebeno, zrazeno*, prechodníkových konštrukcií, ktoré boli produktívne najmä v českých kultivovaných prejavoch: *stawagijcz, lijhagijcz, odpusstiegijcze, vznawagijcz, neumegijcz, oznamugijcz, Riczierugijcz, Pocžniecz, cžinijcz, pijijcz* geho *Swatw krew, podwrczuzgijcz* čzeled, *prystupugijcze, slibugijcze, Wchazegijcze, želegijcze, litugijcze, prestupugijcze, pokorijcze se, wikonawagijcze, okrasslugijcze se, pryprawugijcze* sobe, *vdielugijcze gijm, powolugijcze, obijragijcze se, posluchagijczym ho, Stogijczych, Snassegijczych trapenij, Prozbu Modlijczych, Wiznawagijczym, geducz* (geho *Swate Tielo*), *Ne pryprawugijcze, kralugiczimu, posluchagijczym, hřessijczym*, ako aj minulé prechodníky typu *obdržewssi* (*milosti tweg*), *prestupiwssi* (*pryzkazanij Boha*), *powoliwssi, vstanowiwsse gijm, zložiwsse* (z sebe), *zbawiwsse se* (*hřijchow*), *dosahnuwsse* (*milosti*), *poznawsse*

²⁶ Duál bol samostatnou kategóriou čísla a vzťahoval na pomenovanie predmetov, ktoré sa v prírode vyskytovali len v pároch: *oči, uši, ruky, nohy, rohy, brehy*, resp. aj na predmety, ktoré sa v konkrétnom prehovore vyskytovali vo dvojici, napriek tomu, že v iných situáciach ich mohlo byť viac (spojenie v tvari s *chlапома* vyjadrovalo konkrétnu prítomnosť iba dvoch chlapov na opisovanom dejí, tvarom s *chlapy* sa vyjadrovalo, že ich bolo viac; kategória duálu sa dodnes zachovala v slovinčine a lužickej srbčine).

²⁷ Vo význame druhého pádu.

²⁸ V tom istom význame.

²⁹ Vo význame lokálu (6. pádu množného čísla).

³⁰ Oslovenie (vokativ) *duše* vznikol analogicky, nepravidelnou sekundárhou palatalizáciou spoluhlásky *ch* v slove *duch* (regulárny tvar vokativu je *duchu*).

(*twu netihlu mocz* (tieto tvary prestali byť produktívne a postupne zanikli), ako aj krátkych tvarov prídavných mien typu *ocžysten*, *oslobozen*. Tvaroslovny vývin českých koncoviek druhého pádu množného čísla mužských životných podstatných mien *uov* > *ův* > *ü* ešte zo začiatku 15. storočia dokazujú tvary *neprateluw*, *zhrijchuw*, *žiwotuw*,³¹ z oblasti skladby ide napríklad o typické slovesné väzby záporového genitívu,³² respektíve o väzby, ktoré boli svedectvom vyššieho štýlu (*Pozdwihol Ocži mych*). Vývinovú dynamiku slovies pred hláskoslovou zmenou ilustrujú príklady *att chodie* (*woděwu*).

Slovakizmy

Na pozadí tlačenej českej predlohy *Agendy českej* vznikla v slovenskom jazykovom prostredí aktualizácia cirkevnej agendy pre slovensky hovoriacich evanjelikov, ktorej základom bola biblická čeština s výrazným množstvom slovakizmov. Upozornil na nich už citovaný Ján Ďurovič,³³ po ňom Eugen Pauliny.³⁴

Z formálnych znakov, ktoré dokazujú slovenský hláskoslovny systém, ide o pravidelné zapisovanie slovenskej dvojhľasky ô dvoma grafémami (*uo*): *Wuole*, *wuoly Božij*, *zwuole*, *Spuosob*, *puost*, *muože*, *muožeme*, *nemuože*, *zduowodu*, *duowerowaty*, to jest v pozíciah, kde sa v češtine v tejto pozícii vyvinula samohláska *ü*³⁵, ďalej v prípadoch typu *osuob*, *duogdess*, *w Puoste*, *duostogensty*, *pomuoczy* (*Inf.*), *spuosobiti*, *Siruotky*. Príklady typu *Wekuow*, *Sinuow*, *Od vkladuow*, *diwuow*, a to nielen v gramatických koncovkách³⁶, ale aj ako relikty špecifického hláskoslovneho vývinu, ktorý sa zachoval práve v týchto dobových aj súčasných regionálne vymedzených reliktoch typu *Swuog*, *twuog*, *žiwuot*, *Buoh*, *ruosti/zruosti*, *Synuom*, *yakuow koli*, *buog (bogowal)*, *(kdož propusstiu) puogme*, *(twemu) zruosti*.

Hláskoslovie

Slovenskú diferenciačnú povahu má aj pravidelné používanie predpony *naj-* v treťom stupni prídavných mien a príslovek: *Po Nagprwe*, *Nagwissijho*, *Nagmilegssij*, *Nagdobrotiwegssij*, *Nagslawnegssi a Nagwibornegejj*, *nagmilosrdnegssij*, *Nagprwnégssijm*, *nagpocztiewegssij*, *nagpocztiewegssij*, *nagwijcze*, *naglepssu*, *Nagweczie*, *Nagposlednegssieg*, *Nagobzwlasstnegnssij*, *nagswategsseg* (Obrázok 2).

³¹ ARNOŠT LAMPRECHT – DUŠAN ŠLOSAR – JAROSLAV BAUER: *Historický vývoj češtiny*, s. 99.

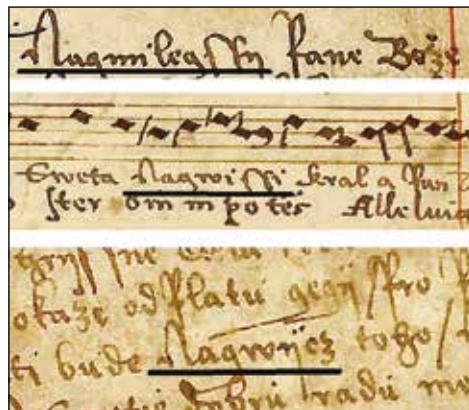
³² Po slovese v zápornom tvari musel byť gramatický predmet záväzne v genitíve (druhom páde).

³³ Pozri poznámku č. 4.

³⁴ EUGEN PAULINY: *Dejiny spisovnej slovenčiny od najstarších čias po súčasnosť*. Bratislava: SPN 1983, s. 99.

³⁵ ARNOŠT LAMPRECHT – DUŠAN ŠLOSAR – JAROSLAV BAUER: *Historický vývoj češtiny*, s. 99.

³⁶ EUGEN PAULINY: *Vývin slovenskej deklinácie*, s. 88.

Obr. 2: Slovenské podoby predpony naj- v treťom stupni prídavných mien a príslovek.

Je to jeden z najvýraznejších a najintenzívnejších znakov slovakizovania češtiny vo všeobecnosti a späť je s českou hláskoslovou zmenou *a* > *e* a svedčia o nej slovenské formy *Požehnagž*, *dag/dagž*, *pohrdag*, *Nemesskag*, *krag*, *obawag* / *Any zuffag*, *chowag*, *zachowag*, *ostŘijhag*, *Nespominag*, *Dopomahag* (Obrázok 3),

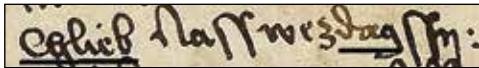

Obr. 3: Pravidelné slovenské tvary slovies *zachowag*, *nespomynag*, *hledag*, *dochowag*, *zachowag*, so samohláskou a v rozkazovacom spôsobe (v texte zvýraznil P. Ž.) oproti českým podobám, v ktorých bola samohláska e.

Angela, Manžela. Rovnako presvedčivým znakom slovakizovania biblickej češtiny v Bystrickej agende je aj pravidelnosť hlásky *u* v pozíciách, v ktorých sa v češtine táto hláska zmenila na *i*:³⁷ *mogu*, *Swogu*, *gu*, *nassu*, *was-su*, *Nadieu*, ďalej je to pravidelný výskyt dvojhlásky *ie*: *hriechow*, *Ya hriessny* a *biedny*, *dietky*, *trnie*, *Poprieti*, *zawiera*, *biedam/biednom*, *vmrieti*, *Po Tretie*, *ne-swieti*, *zwiery praweg*, *Swiecze*, *riczierstwo*, *zbieral*, *Wierau* (*oczisstiuge*), *Owoczie*, *vmienily*, *kwietky*, *rozdiel*, *Newieteli*, *zmienku*, *zstriezliosti*, *wiliewame*, *ozrieti*,

³⁷ ARNOŠT LAMPRECHT – DUŠAN ŠLOSAR – JAROSLAV BAUER: Historický vývoj češtiny, s. 57.

Oswieti, Popriet v pozíciach, kde sa v češtine monoftongizáciou³⁸ vyvinula dlhá samohláska *i*,³⁹ respektíve po prehodnotení kvantity⁴⁰ tam vznikli samohlásky *e / é / ě*: (*swatych*) *wierow žien, Wiedli, Priwiedol, Prywedie, Wissiel, Ponesiet, pr(?)niesly, obliekli, hrizie, Wiedli, nie od Angelow / Nie od kralow / Nie od knijžat, chlieb, vmrie, wiedol, Chlieb, wedieti, naplniena*⁴¹ (Obrázok 4).

Obr. 4: Slovenská dvojhláska ie v slove *chlieb*.

Ďalšiu prítomnosť slovakizmov v Bystrickej agende ilustruje slovný základ *slob-* v dokladoch *oslobodili, oslobozene, wislobodil, slobodneho*.⁴²

Tvaroslovie

Z gramatických tvarov je najvýraznejším znakom dôsledné používanie koncovky *-ov*⁴³ v druhom páde množného čísla podstatných mien mužského rodu: *kazatelow, skutkow, pokladow, hriechow, do kuorow*⁴⁴ Angelskych a *domow Syonskych, Bohow (ginych), wekuow, nagemnijkow, dielnikow, Narodow, cžasow, rodicžow, Sprawczow, Smilnijkow, bratow, Manželow, wlasow, Pokladow, rodicžow, Sinow, smilnikow a czizoložníkow* (Obrázok 5)

Obr. 5: Slovenské gramatické koncovky v tvaroch *cžasow, narodow, rodycžow* a hybridný tvar *zhrychuw* (označený šípkou).

, koncovou *-ou*⁴⁵ v druhom páde jednotného čísla podstatných mien ženského rodu: *zmilstow, Pomoczow (twogow Swatow), pod moczow, falessnow Wahow a Mierow, twogow, Moczow, ginow Osobow* v kongruentných

³⁸ Hláskoslovňa vývinová zmena, ktorou sa z pôvodnej dvojhlásky stane samohláska (dokazujú to rozdiely súčasných podôb typu *svietiť / svítit*).

³⁹ ARNOŠT LAMPRECHT – DUŠAN ŠLOSAR – JAROSLAV BAUER: *Historický vývoj češtiny*, s. 99.

⁴⁰ Zmeny v dĺžke samohlások po vplyvom slabičného vývinu.

⁴¹ V prípade *naplniena* možno aj ako výsledok predsunutej dĺžky v južnostredoslovenskom nárečovom areáli.

⁴² Česká podoba s prítomnosťou spoluohlásky *v*, to jest *svob-*, sa v pamiatke nevyskytuje.

⁴³ Graficky *-ow*.

⁴⁴ Vo význame chórov *anjelských*.

⁴⁵ Graficky *-ow*.

spojeniach s príavnými menami a zámenami, v druhom páde jednotného čísla príavných mien a zámen ženského rodu s koncovkou *-ej*: *diabelskeg, Boskeg, Krystoweg, Gallilegskeg, Welebneg, wecžneg, Praweg, Egiptskeg, krestianskeg, nagswategsseg, zapalneg* (*obetie*), *mdlegsseg, ženskeg, nahleg, zleg, nenadaleg, krechkeg, mdleg, vplneg, Newimluwneg, Wpraweg, silneg, dawneg, Abrahamoweg / mogeg, nasseg, wasseg, czeleg, steg, wsseczkeg*, (v česine sa tu vyvinuli a ustálili koncovky *-él/-í*). Typická je aj slovenská koncovka *-m* vo všetkých tvaroch prvej osoby jednotného čísla prítomného času slovies – *spitugem, spowedugem, Prystupugem, slibugem, potwrzugem, diekugem*.

Jazykový význam pamiatky

Rukopisný text *Bystrickej agendy* z roku 1585 je dôkazom kultivovania slovenského jazyka a jeho prenikania do verejnej komunikácie. Pamiatka sa plným právom zaraďuje medzi texty, ktoré ovplyvňovali formovanie kultúrnych predspisovných útvarov a je dôkazom adekvátnej štýlovej a žánrovej diferenciácie dobových žánrov verejného styku. *Bystrická agenda* patrí k najstarším súvislým textom zo slovenského jazykového prostredia, ktorý je adekvátnym prototypom formujúceho sa náboženského štýlu, ktorého východiskom bola – s ohľadom na všeobecné aj cirkevné dejiny – celkom prirodzene aj biblická čeština a vplyv reformácie. Tieto fenomény sa odrazili najmä vo verejných žánroch duchovnej sféry, a to nielen v liturgických žánroch, ale aj v ostatných žánroch dobových štýlov administratívneho, právnického (testamenty, inventáre, výpovede svedkov), umeleckého (zbierky duchovných piesní, spevníky) či epištolárneho (korešpondencia) a napokon aj náučného štýlu.⁴⁶ Tento formotvorný proces sa vyznačoval postupným prienikom slovakizmov to prototextov, ktoré na jednej strane ako jazykovo adaptovaný text do slovenského prostredia, ako jeho modifikovaná predloha, plnili v zrozumiteľnejšej forme svoju spoločenskú funkciu, na druhej strane boli stimulom pri vzniku nových textov v slovenskom jazykovom prostredí. Napriek tomu, že slovakizmov sa v dobovo starších textoch, k akým patrí aj *Bystrická agenda*, vyskytovalo menej, ich prítomnosť a najmä systémová povaha v oblasti hláskoslovia a gramatiky poukazuje na funkčnosť domácich, slovenských jazykových prvkov priblížiť inojazyčný, český, aj keď vo veľkej miere zrozumiteľný obsah domácomu prijímateľovi v jemu prirodzenej, zrozumiteľnej forme, v jeho materinskom jazyku. Práve táto forma zohrala aj v žánroch náboženského štýlu významnú argumentačnú rolu vo vzťahu k svojmu obsahu tým, že ho adresát vnímal ako prirodzený, nespochybniateľný fenomén a bez obáv či pochybností ho prijímal za svoj

⁴⁶ Pozri predchádzajúce tituly našej edície *Monumenta Linguae Slovacae*.

vlastný. Touto svojou zložkou zohrávalo kultivovanie domáceho, slovenského jazyka aj významnú psychologickú rolu v oblasti konfesionálnej, národnej a jazykovej identity. *Bystrická agenda* sa – napriek tomu, že jej druhá slovakizovaná časť ostala v rukopise – v svojom prostredí a v adekvátnom čase stala významným ohnivkom v rozvoji kultúrnych predspisovných útvarov slovenského jazyka.

Edičná poznámka

V desiatom zväzku edície *Monumenta Linguae Slovacaे* sú publikované dva pramenné texty, tlačená *Agenda česká* a rukopisná *Bystričká agenda*. Ich prepis a edičné spracovanie sa síce riadi rovnakými princípmi, vzhľadom na odlišné formálne charakteristiky sú však v oboch prípadoch isté špecifické. Spoločným východiskovým princípom je však zásada spoločná celej edície *MLS*, a to v najväčšej možnej a prakticky prínosnej miere rešpektovať pôvodnú podobu prameňa.

Ako bolo spomenuté už v sprievodných textoch, tlačený exemplár *Agendy českej*, ktorý poslúžil ako východisko pre tento zväzok, je neúplný. Chýbajúce listy (A1 – A4, B1 – B2, obsahujúce časti predhovoru) však boli do prepisu doplnené z iných známych tlačených exemplárov. V našej edícii upozorňujeme na prechody medzi doplneným a zachovaným textom komentárom v poznámke pod čiarou. Tlačený text má svoju vlastnú, pôvodnú pagináciu. Do rukopisného dodatku bola paginácia doplnená dodatočne, a to dvomi, nie jednotnými spôsobmi. Celý zväzok navýše obsahuje modernú foliáciu. Rôznorodé prístupy pri paginácii a foliácii zohľadňujeme v edícii nasledovným spôsobom. Pagináciu z hornej časti strán exemplára – z tlačenej, ako aj z rukopisnej časti – uvádzame na začiatku každého textu, poukazujúc tak na začiatok novej strany v prameňi. Moderná foliácia je následne vedená na marginálii, vždy paralelne k príslušnému číslu strany. Na akékoľvek nezrovnalosti poukazujeme v poznámkach pod čiarou.

Súčasťou našich výskumov vo všeobecnosti je i používanie moderných digitálnych prístupov. Túto možnosť sme využili aj pri prepise tlačeného textu. Transkripcia bola zhotovená za pomoci aplikácie PERO-OCR, ktorá je výsledkom projektu PERO (<https://pero.fit.vutbr.cz/about>).⁴⁷ Za účelom automatického prepisu sme zvolili integrovaný OCR model *Czech fraktur printed*. Výsledný prepis bol však následne skontrolovaný, opravený a doplnený komentárm. Na príprave textu do konečnej podoby sa podieľali Ivana Lukáč Labancová a Peter Benka. Rukopisný text je výsledkom individuálneho prepisu, za ktorým stojí Peter Benka. V prípade tlačeného textu bolo jednoduchšie riadiť sa predlohou bez nevyhnutnosti výraznejších interpretačných zásahov. Z pragmatických dôvodov nebola zohľadňovaná

⁴⁷ Ide o výsledok spolupráce Masarykovej univerzity v Brne a Vysokého učenia technického v Brne. Viac o projekte Pero a aplikácii PERO-OCR dostupné na <https://pero.fit.vutbr.cz/about>.

meniaca sa veľkosť písma v rôznych pasážach v tlači, ktorá mala pôvodne pravdepodobne zohľadňovať rozdiel medzi sprievodnou inštrukciou pre duchovného a vlastným textom, ktorý mal konkrétny duchovný odriekať. Toto rozlišovanie sa v origináli neuplatňovalo všade dôsledne, navyše je rozdiel znateľný aj z obsahu, bez potreby komplikovať edovaný text takým-to typom formálnych úprav.

Pri prepise rukopisnej časti bola vzhľadom na absenciu ustálenosti, systematicnosti a cieľavedomosti – predovšetkým pri používaní veľkých a malých písmen v prípadoch grafém „s“, „p“ a „w“ – dávaná prednosť zrozumiteľnosti a jasnosti výsledného textu. Sme si však vedomí, že v nejednom prípade môže byť rozlišovanie veľkých a malých písmen predmetom rozdielnych interpretácií. Rozlišovali sme však meniaci sa typ atramentu v rukopise. Priamo v prepise je použitie čierneho atramentu indikované označením *[n]*, hnedého pomocou *[f]*. Vo viacerých pasážach rukopis obsahuje v texte aj znak /. Kedže jeho interpretácia môže byť rôzna a závislá od konkrétnego kontextu, v prepise ho tiež zachovávame. Pri prepise rešpektujeme rozdiel v používaní použitia „jj“ a „y“. Skratky v slovách rozpisujeme, doplnená časť je uvedená v hranatých zátvorkách. V prípade častí slov, ktoré sú nečitateľné, useknuté alebo ľažie identifikovateľné na to upozorňujeme pomocou označenia (?), v prípade potreby doplňame komentár v poznámke pod čiarou. Podobne sa ku komentárom v poznámkach uchylujeme aj v akýchkoľvek iných neštandardných prípadoch.

V tlačenom aj rukopisnom teste sa na viacerých miestach možno stretnúť s notovými zápismi. Tie sme do aktuálnej edície prenesli priamo z prameňa ako faksimile, rešpektujúc ich zobrazenie v pôvodine. Prepis notových záznamov doplnený o muzikologické analýzy je predmetom samostatného výskumu a bude teda súčasťou osobitnej publikácie.

Peter Benka

A G E N D A

Czeská /

to gest

Spis o Ceremonijch a pořádcých Cýrkewnijch / kterak se
slowem Božijm a swátostmi Krystowými / lidu w Králowstwíj
Czeském prawdu Ewangeliu swatého magijcýmu
a milugijcými / posluhowati má

M. D. LXXXI.

Předmluwa k Pobožnému Cžtenáři.¹

Rozgijmagijce sobě řeč Syna Božího: Každé Králowstwí samo w sobě rozdelené zpustne / a dům na dům padne. Též onoho Pohanského Krále Micipsa: Swornosti malé wěcy rostau: neswornostij weliké wěcy hynau.

- 5 Wsseliyak gsme se o to snažili / aby každá nerownost / tak w Včenij yak w Pořadcých Cýrkewnjich / s nijžtoby neswornost sskodliwá pogiji mohla / mezy námi zrussena / a na to mijsto gednostayný vmysł / wûle y skutek w obogij dotčené wěcy wzdielán a stwrzen byl.

Co se giž prwnij wěcy yakožto Včenij zdrawého a spasytedlného
10 dotýče / w tom gsme wždycky tak swornij a gednomyslnij byli / a podnes gesstě zdaru Božího gsme / y na potomnij čas s pomocy Božíj budeme / že ani naymenssijho Artykule wsseho Náboženstwí Křestianského nenij / w němžbychom se nesrownali. Nebo wssyckni gednosteyně wssecky Artykule Náboženstwí Křestianského / podlé wssech pijsem Prorockých
15 a Aposstolských / yak tria Symbola, Apostolicum, Ni[cenum]

A 2

[Ni]cenum & Athanasianum, tudijž y Confessý Augsspurskau vkazuge / vpřijmě a wěrně posluchačům swým wykládáme.

Ale w Ceremonijch (na kterýchžto ani nasse ani posluchačůw nassijch
20 spasenij nezáleží) posawad nerownost mezy námi byla / genž odtud possla / že gsauce z giných y giných zemij (kdežto w gedné každé téměř ginij pořadcí Cýrkewnj se zachowáwagij) k posluhowáni Slowa Božího / do této Země České powoláni / geden každy z nás (wida že Czechowé krom Agendy Latinské / kterauž zachowáwá strana / genž se pod gednau
25 gmenuge / Agendy zádné nemají) při Agendě té kterauž ginde zachowával / zůstal / anebo gsa přirozeným Czechem / z dobrých Kněh nětco sobě vybral a sepsal / co gest posluchačům swým prospěšného býti vznal.

Widouce pak / že protiňnijcij nassy z té nerownosti Ceremonij důvod sobě berau / přečistému Slolu Božímu / kteréž kážeme / vtrhati / ge haněti
30 a posluchače nasse na dijle wdogitij prawého poznanij Božího hyndrowati / na dijle pak od poznalé Prawdy Božíj zasse odwracowati: O to gsme přemeyssleli / a na tom gsme se y snesli / aby gedna toliko Agenda od nás

¹ Značná časť predhovoru (od jeho začiatku) sa v exemplári z Banskej Bystrice nenachádza. Pre úplnosť bol však prepis doplnený na základe iných zachovaných exemplárov tlače.

wssech přiyatá a zachowána byla / a yak gsme w Včenij posawád swornij
byli / abyhom také w Ceremonijch na[potom]

[na]potomnij čas wssyckni se srownáwali. Y radijce se o to / kteraubychom Agendu z několika dobrých Agend Německych přigjiti a gi sobě na Czesko přeložiti měli / widělo se nám (ponewadž sme na wětssim dijle potvrzeni 5 na Auřad Knězský w Witemberce přiyali) abyhom při Witemberské Agendě zůstali / a gi zachowáwali. Cožby se bylo y stalo / kdyby ona vssecky pořádky Cýrkewnij / k posluhowáníj nassemu náležegijcý w sobě obsahowala. Ale ponewadž w týž Agendě některij pořadcí Cýrkewnij / yakožto: O wyobcowánj hřisníjkůw nekagijcých / o pochowáníj Mrtwých těl 10 / o Včenij a potěszenij / kterež se předkládati má Lidem hrdla odsauzeným / etc. Od Panuw Preceptoruw nassijch pro vbytij zbytečného zanepráždnénij (neb se to wssecko w giných pořádných Německych Agendách nacházý) wypusstěni gsau: A w Czeském Yazyku nikdež nic o tom psáno nenij / aby se buďto z giné Agendy a nebo z některé knijhy Czeské dotčenij pořadcí 15 Cýrkewnij dosazowati mohli: Z potřeby tuto Agendu z několik / wssak dobrých / pořádných a s Konfessý Augsspurskau se srownáwagijcých / yakožto z Witemberské / z Brandeburské a z Würtemberské sebrati a w dobry pořádek vwesti gsme musyli / aby potřebij nebylo některé Ceremonye tehdáž teprwa / kdyžbyhom gich potře[bowali] / 20

A 3

[potře]bowali / z giných Agend wyhledáwati. Aby pak některij z nás o to se pokusyti chtěli: Wssakby gim to včiniti pro neznámost yazyka Německého možné nebylo.

Aby se pak někdo tomu nediwil / že gsme w této Agendě nassij wssecky 25 circumstantias buďto přijpadnosti / tak sprostně sepsali a položili / Examen ordinandorum wypustili / wijce Swátku / než se w které z dotčených Agend nacházý / w nj poznamenali / a mnoho pijsnij do njí wepsali / přijčiny toho takové býti oznamugeme.

Neyprwě: Co se circumstancý doteyče / ty gsme proto tak 30 srozumitedlně a sprostně sepsati musyli / že pro skrownost duochoduow nassijch / kterež we Wsech a Městečkách máme Kaplany / kterežbyhom wedlé sebe za některý čas cwičiti měli / chowati nemůžeme: Ale mládency hned ze sskoly / ba (načež žalostně naříjkáme) od některých z Wersstatuw zasslij řemeslnijcý / a nebo z Kancelaře pochlebnij Lenochowé se berau / na 35 swěceni se posýlagij / a na Fary se dáwagij. Kteřijžto dosednauce na Fary / podlé střesstěného mozku svého / ledayakésy pořádky zachowáwagij /

a nebo srownáwagijce se snámi w Ceremonijch / in circumstantijs nerozum
a bláznowstwij swé pronássegij. Těm tehdy / aby ne wčasnau swau
rozumnostj a wssetečnau smělostj Cýrkew [Božij]

Božij / a zwlásstě mdlé audy téz Cýrkwe tijm méně pohorssowali / kazyli
5 a hubili / přijpadnosti wsseliyaké tak srozumitedlně a sprostně gsme sepsali
/ ne yakoby oni / totiž zasslij řemeslnijcy a nevžitečnij pijsaři (včené Zpráwce
sskolnj wymijňugijc) toho hodni byli / a nebo yakobychom ge we zlém
předsewzetij gegijch fedrowati chtěli: ale že litugijce vbohého Lidu / aspoň
10 pohorssenij poněkud w cestu w kročiti vsylugeme / ponéwadž dotčené zlé
wěcy docela přetrhowati nemůžeme. Běda pak těm / kterijž vbohých swých
poddaných Lidij Dusse takowým woslům / genž sami sebe zprawowati ne
vměgij / k zprawowáníj poraučegij a swěřugij. Examen ordinandorum gsme
wypustili / neyprwé / že gsme w Agendě nemijnili Včenij / wněmžto giž
dáwno gsme se srownali / ale Ceremonye sepsati. Potom abychom aučastnij
15 včiněni nebyli zlého předsewzetij dotčených zlých dělníkůw a němých
psůw / kterýmžby vžitečněgi bylo na Wersstatě sedě boty ssijti / aneb
w Kancelaři listy psáti / než se w ten swatý Auřad wetřijti / a mnoho set
Dussij zmařiti. Kdož tehdy Examen Latinský ne vmij / a gemu nerozumij
/ nech doma zůstane / hrnce / sudy a potkowy dělá / nechage Knězstwij
20 a posluhowan̄ Swatého těm /

[kteřijž]

kteřijž mu rozuměgij a Cýrkwi Krystowý s aužitkem posluhowati vměgij.

O tři Swátky gsme wijce w této Agendě položili / než se w dotčených
Agendách (z nichžto tato sebrána gest) nacházý / za tau přijčinou / ponéwadž
25 ti tři Swátkowé / totižto památka Mistra Jana Husy / Rozesláníj Aposstolůw
a proměněnij Krysta Pána / po wssij České zemi se zachowáwagij / nechtieli
gsme proto Adiaphoron Cýrkew Božij z turbowati / ale pro zachowáníj /
swornosti w té přijčině s ginými Cýrkwemi se srownati.

Že gsme pak pijsnij několik do njíj wepsali / proto se stalo / že by
30 možné nebylo zprawcý duchownijmu wssecky Cancyonály / z nichžto
pijsně ty / k gednékaždé Ceremonij přijhodně / sebrané gsau / shledati /
a s nimi se nosytí / mage některau částku posluhowáníj swého wykonati.
Nebo giný gest spůsob Německých a giný Českých pijsnij. Německý pijsně
k pořádkuom Cýrkewnijm od Panůw Preceptoruow vložené a nařízené
35 w skrowné knijžce se nacházegij: Ale kolik kněh se w Čechách přewrcy
musý / než se wssecky wyhledagij? Nenili weliká knijha in folio / Cancyonál

Bratřij Boleslawských? Nenili gesstě wětssý Cancyonál in folio Kněze Iakuba Kundwaldského? Co pak dijm o Climentowi Bosákovi / o Janu Sylwá[nowi]

[Sylwá]nowi a giných některých / z nichžto gedenkaždý weliký počet Pijsnij nábožných wydal? Kdoby giž se wssemi malými y welikými Kancyonály se neřkauc nosyl / ale gen wssecky kaupil?

5

Protož hánce přijčiny žádné nemá / tuto Agendu nassij haněti / a gi yakožto prostau zamijtati / poněwadž wssecko / což se w nj obsahuge / gistým vwáženijm a z hodných přijčm sepsáno gest. Pakli wždy někdo buďto z nassij anebo z odporné strany tuto nassij wěrnau prácy a dobré předsewzetj bude chtjiti stíjhati / a nám pro ni y na težkost byti. Což 10 činiti / než Pánu Bohu při swau poručiti / a w trpěliosti křestianské očekáwati toho dne / w němžto Arcyhánci y wssem nápomocníjkům geho / odplata slussná za haněnij gegich dána bude. Naywyžsij Superintendens a Arcybiskup náss Gežiss Krystus / račiž Duchem svým Swatým sám Cýrkew swau zprawowati / abychom gemu w swatosti a w sprawedlnosti 15 slaužili po wsseckny dni nasse / Amen.

Zpráwcové Cýrkownij Slowo Božij
w čistotě kážijce
w Králowstwij Českém.

Præfa[tio] 20
B

Præfatio ad pium Lectorem

Memores dicti filij DEI: Omne regnum in se diuisum desolabitur, et domus supra domum cadet, et illius Ethnici regis Micipsa: Concordia res paruæ crescent: discordia verò maximæ dilabuntur, summopere nobis entendum 25 esse putauimus pie et candide lector, vt diuersitas omnis tam in doctrina quam in ritibus Ecclesiasticis, vnde discordia perniciosa promanare possit, inter nos tollatur, ac in eius locum, vnanimitas, voluntatis et actionis conformitas in vtraque, re sufficiatur et confirmetur.

Quantum enim ad primum, nempe sanam ac falutarem doctrinam 30 attinet, in eo semper adeò concordes fuimus, adhuc DEI benignitate sumus, atque etiam in posterum Deo fauente erimus, vti nullus omnium ac ne minimus quidem Christianæ religionis articulus sit, de quo non optimè inter nos conueniat. Omnes enim nos singulos nostra religionis articulos secundum omnia tam Prophetarum quam Apostolorum scripta, prout 35 Symbola, Apostolicum, Nicænum & Athanasianum ac denique. Confessio

Augustana testantur, nostris auditoribus sincerè atque fideliter exponimus. Cæterum in Caeremonijs (quibus nec nostra nec auditorum nostrorum salus nititur) hactenus quædam internos diuersitas fuit, quæ inde venit, quod cum simus ex alijs atque alijs regionibus ad ministerium verbi diuini
5 in hoc Bohemiæ regnum vocati, vnuſquisque nostrum (videns Bohemos præter Agendam Latinam, quam obseruat ea hominum pars, quae sub vna vocatur, nullam habere) illam ipsam, quam alibi seruauit, retinuit, aut cum sit nativus Bohemus ex bonis libris non nihil in suum vsum excerptum congeſſit, quantum suis auditoribus profuturum existimauit.

10

[Verum]

B 2

Verum cum videamus nostros aduersarios ex hac rituum diuersitate materiam sibi sumere, purissimum DEI verbum, quod prædicamus, calumniandi nos conuitijs onerandi, atque auditores nostros, partim in
15 adipiscenda vera veri DEI cognitione impediendi, partim ab agnita veritate seducenai: de communi consilio statuimus, vt vna duntaxat Agenda à nobis omnibus recepta retineretur, vt quemadmodum de doctrina rectè inter nos conuenit, ita etiam in Cæremonijs seu ritibus Ecclesiasticis posthac nulla diuersitas appareret. Ac deliberantibus quidem nocis, quamnam ex totis
20 bonis Agendis Germanicis selectam recipere atque in Bohemicum transferre deberemus, visum est nobis (quando plerique ad Ecclesiasticum munus obeundum, Vitebergæ confirmati sumus) Vitebergensem Agendam retinere et obseruare. Quod etiam factum esset, sinea ritus Ecclesiasticos omnes ad ministerium nostrum pertinentes complecteretur. Cæterum quoniam
25 in eadem Agenda nonnulli ritus Ecclesiastici, vt de excommunicatione impenitentium peccatorum, de mortuorum corporum sepultura, dedoctrina et consolatione a necem damnatis proponenda etc, a dominis Præceptoribus nostris, vt qui superuacaneum (quandoquidem hæc omnia in alijs legitimis Germanicis Agendis habentur) laborem iudicarunt, omissi
30 sunt: ac in Bohemica quidem Lingua nusquam quicquam de his rebus scriptum reperitur, quo aut ex alia Agenda, aut aliquo codice Bohemico, dicti ritus Ecclesiastici suppleri possint: necessitate quadam adacti sumus, hæc ex aliquot probatis & legitimis, & cum Augustana confessione congruentibus. Vitebergensi videlicet, Brandenburgensi et Virtembergensi
35 collectam in bonum ordinem redigere, ne forte cogeremur non nullas Ceremonias tum demùm cum illis opus erit, ex alijs Agendis conquirere, ac vt maximè nostrum aliqui id aggredi velint, non tamen ob ignorantiam Linguæ Germanicæ præstare sibi quod poterunt. Cæterum ne quis fortè miretur, nos in hac Agenda

[nostra]

nostra² circumstantis omnibus simpliciter positis, Examen *fol. 1* ordinandorum omisisse plura festa, quam in villa dictaru[m] Agendarum reperitur, adnotasse, ac complures denique cantilenas in ea adscripsisse, eius rei hasce rationes afferimus. Primum enim quo ad circumstantias, 5 illas ideo tam perspicue tamque, simpliciter conscribere nos oportuit, quod ob redditum nostrorum, quos in pagis & oppidulis habemus, tenuitatem, diaconos, quos aliquandiu apud nos exercere par erat, alere non liceat : sed adolescentes statim ex ludo literaro, imò (quod magno animi dolore conquerimur) a nonnullis ex officinis mechanicis opifices quibus res periit, 10 aut e Cancellaria siue a libellis datoru[m] et acceptoru[m] ignaui parasitasteres summatur, aliquo mittan[t]ur ordinandi ac ordinati parochiis, quas vocant, præficiantur : Qui parochiis iam occupatis pro sui cerebelli dementia atque, inertia quo suis ritus obseruant, aut nobiscum in ceremoniis conuenientes suam in circumstantiis inertiam ac amentiam produnt. His igitur vt intempestiu[m] 15 sua sapientia, ac ausu temerario Ecclesiam Dei et cum primis infirmis atque imbecillia illius membra, minus offendant, corrumpant ac perdant : varii generis circumstantias ita plane et simpliciter conscripsimus, non quod isti nimirum opifices ac nihili notarii (pios et eruditos scholarum moderatores hinc excipimus) digni essent, aut quod eos in suo peruerso proposito iuuандоs 20 putemus, sed quod vicem miseræ plebis dolentes scandalio quodam modo obuiam ire conemur, quando dicta mala penitus tollere non possumus. Væ autem illis, qui miserorum subditorum suorum animas buinsmodi asinos, qui ipsi sese gubernare nesciunt, curæ committunt et credunt.

Examen ordinandorum præteriimus, primum quia non decreuimus 25 in Agenda nostra doctrinam, de qua pridem nobis conuenit, sed ceremonias conscribere. Deinde ne communicaremus malo consilio dictorum malorum operariorum et mutorum canum, quibus magis expediret, vt in officina sedentes ocreas faceret, aut in cancellaria literas scriberent quam quod usurpantes sibi hoc sacrum ministerium tot miseras animas orco tradant. 30 Qui itaque Latinum Examen aut ignorat, aut non intelligit, is domi suæ maneto, ollas, vasa, dolia, calceos etc, facito, relicto sancto ministerio iis, qui Examen intelligunt, et Ecclesiam Christi vtiliter administrare didicerunt.

[Tria]

B II 35

² Od tejto pasáže začína text, ktorý je zachovaný v exemplári z Banskej Bystrice, obsahuje teda už aj príslušnú foliáciu.

Tria omnino in Agenda nostra festa addidimus, quæ in supra dictis Agendis (e quibus hæc congesta est) non reperiuntur. Causa est, quod hæc tria festa, nempe memoria M. Iohannis Huß, Diuisionis Apostolorum, et Transfigurationis CHRISTI per totam Bohemiam quotannis recoluntur,
5 noluimus propter istud à á Doęov Ecclesiam DEI turbare, sed alende concordiae causa, in hac quoque re cum aliis Ecclesiis consentire. Quod autem cantilenas aliquot ascripsimus, id ideo factum est , quod Ecclesiæ minister singulos Cantionum Ecclesiasticarum codices, e quibus cantica vnicuique ceremoniæ congrua desumpta sunt, partem aliquam sui
10 ministerii obiturus, conquirere secumque ferre nequaq possit. Alius enim est modus Germanicarum cantionum, alias Bohemicarum.

Germanicæ Cantilenæ ad ritus Ecclesiasticos à dominis Præceptoribus nostris ordinatæ, in modico libello reperiuntur. Cæterum quot voluminæ oportet euoluere, donec omnes conquiras? Grande profecto volumen
15 est in folio Canticoru fratrum Boleslauiensium? Nonne grandius in folio Sacerdotis Iacobi Kundualsky? Quid dicam de Clemente Bossaco, hoc est, Dominicanorum ordinis homine, Iohanne Syluano, et nonnullis aliis, quorum vnuquisque magnum cantionum numerum edidit? Quis igitur omnes istos libros, aut secum circumferat, aut saltem comparet? Quare
20 Zoilus nullam habet iustum hanc nostram Agendam carpendi, eamque veluti simplicem reiiciendi, causam siquidem omnia, quæ in illa continentur accurata quadam adhibita consideratione et deliberatione, iustis de causis conscripta sunt.

Quod si vero quis aut de nostris, aut ex aduersariorum parte sidelem
25 hunc nostrum laborem et pium certe consilium omnino odiose persequi nobisque molestiam facere voluerit, quid quæso faceremus aliud, quam vt DEO suam causam

[tuendam]

fol. 2 tuendam commendemus, expectantes in vera patientia pulcerimum
30 illum diem, quo IPSE calumniærum principi ac omnibus eius administris iustum ac dignam pro labore mercedem reddet. Summus pontifex DOMINVS NOSTER IESVS CHRISTVS gubernet Ecclesiam suam suo sancto Spiritu, vt ei seruiamus in sanctitate et iusticia per omnem vitam nostram, Amen.

35 Ecclesiastici gubernatores
pure docentes verbum
Dei in regno Bohemiæ.

[Index]

INDEX EORVM,
QVÆ HOC LIBRO
continentur.

1. De vespertinis precibus, Num. 1.	
2. De Confessione & Absolutione, Num. 3.	5
3. De matutinis precibus, siue matura. Num. 21.	
4. De Missa. Num. 23.	
5. De Catechismo. Num. 61	
6. De concionibus quæ profestis diebus habentur. Num. 63.	
7. De diebus festis. Num. 64.	10
8. De Visitatione. Num. 68.	
9. De excommunicatione imponitentium. Num. 74.	
10. De Baptismo. Num. 114.	
11. De copulatione sponsi & sponsæ. Num. 131.	
12. De visitatione & consolatione infirmorum. Num. 166.	15
13. De sepultura. Num. 184.	
14. De facinorosis erudiendis & consolandis. Num. 201.	

1

fol. 3

I.

Nesspor wssednij.

20

W Městech na každý den / w Městečkách pak a we wsech toliko w Sobotheu /
A ten den před Swátky / genž se swětiti magij. Nesspor tento se zpijwati má.

Neyprwe se zpijwa: *Veni sancte Spiritus* Cžesky: Potom dwa nebo tři žalmy / počnauce od prwnjho žalmu až by se wssecken Zialtář wyzpijwal / yakož se pak Zialtář w nassem Cžeském yazyku w Rytmy složený/ a k té 25 wěcy welmi přijhodný nacházy. A kdyžby tak naskrze wyzpijwán byl / muože se po druhé y po třetij zasse znowu začijti.

Potom čte Kněz yazykem Cžeským kapitolu s summau z Zákona Nowého.

Potom *Magnificat* Cžeský.

30

Po *Magnificat* zpijwa Kněz *Collectu*.

A potom Ziácy *Benedicamus*.

Má se také Lid na kázanijch častokráte napomijnati / aby ti genž welebnau Swátost Těla a Krwe Páně w Nedělský anebo w Swátečnij den přigijmati chtěgij w Sobotheu / anebo ten den před tím Swátkem na Nesspor 35 sessli / ne wymlauwagijce se wssednij swau pracý. Mohauli zagisté někdy pro dosti sspatnau wěc na trhu nebo ginde celý den mrhati / mohau také pro ty wěcy genž k spasenij gegijch wztahusij na chwíjlk u se vprázdni. A tu

kdyby se sessli / dokud se *Benedicamus* zpijwá do kúru se sgijti magij / kolik
gich koli na druhý den Communykowati chce / a Spráwcy duchownijmu se
opověděti / kterýžto gednoho každého z wlásstě přeslyssefti

[má/]³

5

C⁴

2

má / yakž se nijže při druhém Artykuli o Zpowědi a rozhřessowánij /
oznámij.

Vhlédalliby pak weliký počet Communykantuow býti / může gim
10 mijsto swrchu gmenowané Kapitoly přečijsti *concionem præparationis*, kteráž
se také w dotčeném Artykuli druhdy nachází.

Nesspor Nedělnij a Swátečnij w Městech.

Nayprwé Kněz zaspíjwá:
Pane ku pomocy mé pohled.

15

Ziácy.

Pane Bože wssemohúcý rač přispěti ku pomocy / etc.

Poněwadž pak celý Nesspor Czeský w gistý a dobrý pořádek
vweden gsa w yazyku nassem přirozeném obzwlásstně / se tiskne
y může takowý Nesspor w dotčeném pořádku zůstauen a zachowán
20 býti / lečby w Královských Městech kdež Ziákowstwa mnoho gest / pro
zachowáníj w Cýrkwi Yazyka Latinského Spráwcové duchownij neb
sskolníj na prostém Nessporu Czeském obvyknauti nechtěgijce Antiphony
Responsoria y Hymny y Latinské zpijwati chtěli / těm se dopausstij / aby
mezy Zialmy / Antiphony / a po Zialmijch Responsoria y Hymny zpijwali /
25 wssak skorygowaný a Křestiansky. Potom zpijwá se *Antiphona*; a *Magnificat*,
po *Magnificat* včinij Kněz kázanij / po kázanij zpijwá se *versiculus* a *Collecta*.
Naposledy Ziácy zpijwagij *Benedicamus*.

[Nesspor]

³ Reklamant – kníhtlačiarska pomôcka pri zoraďovaní jednoltivých strán; ide zväčša
o jedno, prípadne dve slová uvedené na konci strany a tými istými sa začína
nasledujúca strana. Reklamanty sa nachádzajú v celej tlači. V edícii sú označené
hranatými zátvorkami.

⁴ Kustód – kníhviazačská značka – písmeno označujúce postup strán. Kustódy sú
prítomné v celej tlači a v tomto prípade sú vo forme písmen, ku ktorým sú priradené
rímske číslice, určujúce ich poradie.

Nesspor Weyročnij.

Co se Nessporůw při welikých slawnostech / yakožto na Božij Narozenij / Welikú noc / Seslánij Ducha Swatého / y na den Swatých Angelůw/ etc. dotýče/ tut' obzwlásstnij Antiphony / Hymny / Responsoria y pijsničky de 5 tempore se zpijwati magij / yakož pak potom w Artykuli třetijm o Ranným kázanij poněkud obssijrněgij oznámeno bude.

NOTA: Kde dostatek Kaplanůw gest / tak že se na každau Neděli čtvero kázanij činij: tu se na Matůře z některého Proroka / z žalmu anebo z giné Knijhy starého Zákona kázanij včiniti může / na Mssy pak weyklad 10 na Ewangelium / po Obědě z Katechysmu / a na Nesspoře weyklad na Episstolu. Pakliby pro nedostatek Kaplanůw w některém Městě toliko troge Kázanij w Neděli se činilo: ať se tijmto pořádkem činij: Na Matůře / ať se vykládá Episstola / na Mssy Ewangelium / a po obědě ať se kázanij činij z Katechysmu. W Městečkách a we Wsech / kdež toliko dwoge kázanij 15 býwá: ať před polednem Ewangelium se vykládá / po poledni pak kázanij z Katechysmu se včinij.

II.

O Zpowiedi a rozhřessowáníj.

W Artykuli prwnijm o Nessporu wsseednjim powědijno gest / že ti genž 20 welebnau Wečeři Páně přigijmati chtěgij / bezewssech weymluw wsseednjí swé prácy w Sobotu na Nesspor se scházeti magij / kdež[to Spráwce]

C II

4

[kdež]to Spráwce duchownij (ač budeli gich weliký počet) toto napomenutij 25 / genž slowe concio præparationis mijsto kapitoly přečijsti / a potom po nesspořijch gednoho každého z nich přeslysetti / a examinowati má / yakož se nijže po dotčeném napomenutij oznámij.

Concio præparationis.

Křestiané w Pánu Bohu milij / kteřij z wás za tau přijčinau sem se 30 nagijti dali / aby odemne / yakožto od pořádného Spráwce Cýrkewníjho mocý klíčůw Králowstwij Nebeského / kteraužto moc Krystus Pán Cýrkwi swé dáti / a zde na zemi po sobě zanechati ráčil / od hříchůw svých na mijstě Božijm rozhřessení byli / chtěgijce (dáli Pán Bůh) dne zeytřegssijho welebnau Swátost Těla a Krwe Pána nasseho Gežijsse Krysta pro lepssij 35

a dokonalegssij pogisstěnij⁵ odpusstěnij hřijchůw a posylněnij wijry swé přigijmati. Ti pilně pozorowati a krátce se naučiti magij / kterakby se k tomu připrawiti měli / aby neyprwé rozhřessenij / a potom také welebnau Wečeři Páně k spasenij Dussij swých hodně přigijmati mohli. Pán Bůh Otec
5 náss Nebeský / mnohem wolněgssij býti ráčij hřijchy nasse / gimižto gsme welebnost geho Božskau negednau / ale množstwijkráte k hněwu popudili / a zatracenij wěčného zasluhowali / odpustiti / nežbychom my zato prosyti mohli / a to včiniti ráčij darmo bezewssech zásluh nassijch. Anobrž netoliko nám hřijchy odpustiti / ale také za syny přigiji / a život wěčný sewssemi 10 poklady nebeskými nám dáti ráčij / pro Gežjsse Krysta Syna swého milého / Pána a Spasytele nasseho. Kterýžto pro nás hřjssné Smrt ohawnau podstaupiti a Krew swau wyliti ráčil. Ale pijsmo swaté některé Artykule 15 nám předklá[dá / w]

fol. 5 5

15 [předklá]dá / w kteréžto nebudemeli se vměti dobré wprawiti / sami sebe nehodnými a negemnými⁶ milosti a a milosrdenstwij Božího/ tudíž y odpusstěnij hřijchůw včinijme. A ačkoli rozhřessowání přigmem: wssak ani hřijchůw swých oprawdu rozhřessení nebudem / ani Swátosti Těla a Krwe Pána nasseho Gežjsse Krysta hodně nepřigmem / ale wijcegi k odsauzenij 20 a zatracenij než k spasenij a životu wěčnému přigjmání nám bude.

Gsau pak Artykulové zegménya tito:

- I. Nayprwé: Potřebij gest těm / kteřijž od hřijchůw swých rozhřessení býti / a Welebnau Wečeři Páně hodně přigijmati chtěgij / aby hřijchůw swých srdečně litowali / totiž aby želeti wsseho toho / čijm gsau Desatero Božíj 25 přikázanij přestupowali / buďto žeby se bylo stalo zlau žádostij a náchylnostj / buďto slowy aneb skutky / wnitř před Bohem y vlastníjm swědomijm / anebo zewnitř před lidmi / a proti bližnjimu gegijch. Kterýmižto hřijchy swými buď wnitřnji aneb zewnitřnji podlé wyswědčenij⁷ pijsma Swatého hněwu Božíj a zatracenij wěčného zaslaužili. W kterémžto hněwu 30 a zatracenij museliby wěčně zůstat a zahynauti / kdyby se gim hřijchowé pro zásluhy Krystovy neopausstěli.
- II. Přitom srdečně taužiti magij po milosti a milosrdenstwij Božíj a odpusstěnij hřijchůw swých. Lačným zagisté zaslijbenij se stalo / že

⁵ Podčiarknuté rukou.

⁶ Podčiarknuté rukou.

⁷ Podčiarknuté rukou.

magij nasyceni býti: Ale bohatij / to gest ti / genž milosti Božij nelačněgij
rozpusstěni budau prázdní.

Pakliby někdo hřijchůw swých tak srdečně neželet / yakby slussně
želeti měl / a po milosti Božij y odpusstěnij hřijchůw tak horliwau a srdečnau
žádost při sobě nenealezl / yakáby slussně býti měla / byloťby znamenij 5
duchownij nemocy geho / že tijm wětssij nedostatek na Dussy swé

[trpj /]

C III

6

trpj / a tijm wijce milosti Božij potřebuge / čijm méně po njj taužij. Protož ten 10
a takowý gistolně tomu wěriti má / že nebezpečenstwim welikým obklijčen
gest / ačkoli nebezpečenstwij newidij ani cýtij / a o to se pilně přičiniti / aby
nedostatek dotčený poznal / želel a za milost prosyl / nepochybň se Krystu
Pánu a Spasyteli swému důwěřugijc / že on třtiny nalomené nedolomij:
a lnu / kterýž se kauřij nevhasý / to gest mdlého v wijre / genž k němu 15
samému se vtíjká / a srdečně poněm taužij / zamijtati neráčij/ by pak wijra
geho dosti skrowná byla.

Dále: Těm / genž odpusstěnij hřijchůw dogijti a Welebnau Wečeři III.
Páně hodně y s vžitkem přigijmati chtěgij / potřebij gest sylně tomu
wěriti / že hřijchowé gegich skrze žádný giný prostředek/ ani zásluhu se 20
neodpausstěgij / než skrze samého Gežisse Krysta Pána nasseho / a skrze
zásluhu geho. On zagisté za nás hřijssné a ztracené Lidi / na Křijži vmřijti /
Krew swau Swatau na odpusstěnij hřijchůw nassijch wyliti / a wykaupenij
wěčné sprawiti⁸ ráčil wssem / genž tomu wěrij. Newěřijcym pak smrt geho
přespěssná nebude / yakž psáno stogij: Kdo gest newěřijcý Synu / nevzřijf 25
žiwota / ale hněw Božij zůstáwá na něm. Y abychom tomu tijm sylněgi
a gistolněgi wěriti mohli / totiž že dostčiněnij Krystovo za hřijchy také na
nás se wztahuge / a nasse gest / a že se nám hřijchowé skrze něho / a pro
něho odpausstěgij: On Krystus a Spasytel náss / moc klijčůw Králowstwij
Nebeského / to gest / moc lidi rozhřessowati / a we gménu geho hřijchy gim 30
odpausstěti / Cýrkwi swé dáti / a zde na zemi po sobě zanechati ráčil / kdež
powěděl: Přijgměte Ducha Swatého / kterýmž odpustijte hřijchy gegich /
odpausstěgijf se gim. Této mocy Cýrkew Křestianská vžijwá / a gi skrze
Spráwce duchow[nij / kterýchž]

⁸ Podčiarknuté rukou.

[duchow]nij kterýchž ona k auřadu kazatelskému powoláwá z poručenij Krystowého koná / odpausstěgijc hřijchy we gménu a na mijstě Krysta Pána wssem / kteřijž za rozhřessowáníj srdečně žádagijce / vpřijmně a pořádně 5 ho hledagij.

A protož když Spráwcé Duchownij někoho rozhřessuge / ten kterýž tak rozhřessowáníj přiyal / gináč wěřiti nemá / než že ho Krystus rozhřessyti a hřijchy mu odpuštiti ráčil. Nebo Spráwce duchownij ten nenij / kterýž lidi rozhřessuge / a hřijchy gim odpausstij / Ale Pán náss Gežijs Krystus / 10 ačkoli skrže vsta Kněze / yakožto služebnijka swého činiti ráčij.

Mimo dotčenau moc rozhřessowáníj / Krystus Pán k dokonalegssijmu posylněnij wijry nassij / o odpuštěnij hřijchůw / y welebnau Swátost Wečeře Páně / w nijžto Tělo swé gjisti / a Krew swau pijti nám podáwá / vstanowiti ráčil / přikazuge nám / abychom to činili na památku geho / yakoby řekl: 15 Kolikrát koli gjisti budete Tělo mé / a pijti Krew mau / pamatůgte na mne / to gest / gistolně a nepochybně wěřte / že gsem z Lásky weliké / Tělo mé za wás na Smrt wydal / a Krew mau na odpuštěnij hřijchůw wassijch wylil. Nebo základ wám dáwám / oprawdowé Tělo mé gjisti / a oprawdowau Krew mau pijti.

20 Kdož giž tomu newěřij / ten památky Páně nezachowáwá / Nezachowáwáli památky / vstanovenij Krystovo russij. Russijli vstanovenij Krystovo / Swátost welebnau nehodně přigjmá. Přigjmali tu Swátost welebnau nehodně / ne k aužitku swému a odpuštěnij hřijchůw ale k swému horssijmu a odsauzenij gi přigjmá. A protož gednomu každému 25 kdož odpuštěnij hřijchůw svých / dogijti chce / potřebij bude wěřiti / že mu se hřijchowé pro nic giného než pro samého Gežijsse Krysta / a pro trpké Vmučenij y ohawnau Smrt geho odpausstěgij.

[Cžtwrté]

8

III. Cžtwrté: Potřebij gim bude / aby wěřijce / že gim hřijchowé a winny pro Krysta odpuštěni budau / zasse winnikům swým / to gest / těm kteřijž gsau gim vblížili / rádi odpausstěli / A gestli že gsau koho nenáležitě rozhněwali / s nijm se zasse smijřili / anobrž wssecken hněw / záwist / nenáwist a nekřestianskau žádost pomsty mimo sebe pustili / z sebe složili 35 / a z srdce swého wyplenili. Nebo gestliže Bližníjmu swému srdečně neodpuštij / sami proti sobě swědčiti budau / že hřijchy swé / gimižto Welebnost Božskau posawád těžce vráželi / gesstě nepoznawagij / drahým pokladem odpuštěnij hřijchůw z aumyslně pohrdawagij / gessto Krystus

Pán dobýwage ho těžce pracoval / a wijry prawé w sobě nemagij. A tak hřijchowé gim odpusstěni nebudau. Nebo Krystus Pán odpusstěnij hřijchůw docela odmlauwá⁹ těm / genž Bližnijmu swému celým srdcem odpausstěti nechtěgij / yakž S. Mathauss w Ssestnácté a Osmnácté kapitolách o tom napsal / kteréžto swětlé řeči Krystovy žádný tak premowati¹⁰ nemůže / aby 5 měl čijm zastijrati hněw a nenáwist swau.

Páté: Poněwadž ti genž wědomě a z aumyslně w hřijssijch zůstáwagij V. / a tudy Diáblu králowstwij geho wzdělávati pomáhagij / gessto na Křestiany náležij / jakožto na odpowědnijky¹¹ d'ablowy proti d'áblu statečně bogowati / do králowstwij Krystowa nenáležegij: potřebij bude těm / genž 10 toho žádostiwij gsau / aby po dogitij odpusstěnij hřijchůw / a po přigijmáníj Wečeře Páně / Krystus Pán w njich přebywal / a oni w něm / žiwota swého hřijssného pokudž naywýsse možné / pomocy Ducha Swatého den odedne polepssyti / a wsseho toho pilně se wystříjhati / cožby vznali býti proti milowánijs Boha a bližnijho swého. A k tomu magij sebau dáti hnauti / 15 obzwlásstě nesmijrnau milostij / kteráž se gim w Krystu Gežijssy činij / že gim on w Cýrkwi swé Křestianské zde na zemi skrze vsta [Cžlowěj]

9

7

Cžlowěcij gisté odpusstěnij wssech hřijchůw gegich / kteréžto odpusstěnij on newinnau smrtij swau zaslaužiti ráčil připowijdá / ba y sám zaslibuge. 20 A pro lepssij a dokonalegssij posylněnij wijry gegich Tělo swé Swaté gim gjisti / a Krew swau pijti dáwá.

Ta a k nijm podobná nesmijrná dobrodinij Božská / kteráž nám pro Krysta Gežissse na každý čas činiti ráčij gednjim každým z nás hnauti magij k tomu / aby Pána Boha swého zasse miloval / ctíl / chwálil / důwěrnost 25 swau w něm wzkládal / w Bázni Božij obcowal / Slowo Božij miloval / w poctiosti měl / a yak gemu Krystus poslaužiti ráčil / též y on bližnijmu swému tak posluhowal / a lásku Bratrskou k němu vkazoval. Krátce o tom mluwijc / aby gedenkaždý powoláníj swého / w němžto od Pána Boha vstanoven gest / pilen byl / a příjkladem Krysta Pána každé protiwenstwij 30 a pokussenij w témž powoláníj trpěliwě snássel.

Ssesté a poslednij: (ačkoli Křestiané tohoto napopomenutij¹² VI. nepotřebují / než pro samé nedbalce a bezbožné lidi se činiti musý) potřebij bude těm / genž k stolu Božijmu přistaupiti chtěgij / a nynij k zpowědi sem

⁹ Podčiarknuté rukou.

¹⁰ Podčiarknuté rukou.

¹¹ Podčiarknuté rukou.

¹² Správne napomenutij.

přissli / aby přednij dijly včenij a náboženstwij Křestianského wen z paměti
říjkati vměli / a gim rozuměli / totižto Desatero Božij přikázanij / wyznáníj
wijry Křestianské / Modlitbu Páně / o Křtu Swatém / o mocy Klijčuw
Králowstwij Nebeského / o welebné Wečeři Páně / w kterýchžto Artykulijch
5 / yakožto w Summě téměř wsseckno náboženstwij / wijra y obcowáníj
Křestianuw se obsahuge. Pakli ge dobré nevměgij / a od nedbalých swých
Spráwcuw Duchownijch a leniwých Rodičuw y Panuw (yak po hřijchu
posawád mezy lidmi a gesstě těmi genž se Křestiany gmenugij to býwalo)
posawád w tom docela zanedbáni gsau / anebo wzdy právě těm wěcem
10 k dogitij spasenij o

[wssem]

D

10

[o] wssem potřebným nenaučili / ať se aspoň gesstě / pokudž naywýss
15 možné / o to přičinij / aby se dotčeným Artykulům naučili / netoliko slwo
od slwo říjkati / ale také gim rozuměti. Což gim včiniti těžko nebude: Ale
neysnáze se gim naučij / budauli gen často choditi na ta kázanij / kteráž
se gistým swým časem z Katechysmu činij: a doma budauli tijm častěgij
dotčené artykule sobě rozigijmati a říjkati.

20 Slysseli gste tehdy přátelé w Pánu Bohu milij / kterak připraveni bytí
magij ti genž Rozhřessowáníj / a potom Welebnau Swátost Těla a Krwe Pána
nasseho Gežjsse Krysta hodně a vžitečně přigijmati chtěgij / totiž / takto:

Nayprwé: Aby hřijchuw swých srdečně litowali.

25 Druhé: Aby milosti / slitowanij y odpusstěnij swých hřijchuw
v samého Pána Boha hledali.

Třetí: Aby nepochyběně wěřili / že se gim hřijchowé gegich pro nic
giného neodpausstěgij / než pro samé zaslauženij / trpkého Vmučenij
a Smrti Pána nasseho Gežjsse Krysta / kterýmžto za hřijchy nasse / dosti
včiniti ráčil.

30 Cžtwrté: Aby odprossowali ty / kteréž gsau nenáležitě rozhněwali
a s nimi se smijřili / Též také těm / kteřij gim vblížili / srdečně odpausstěli.

Páté: Aby opravdu počali s pomocí Božij hřijchů se warowati / a den
odedne žiwota swého hřijssného polepssyti.

Ssesté: Aby neypředněgssij dijly Včenij a Náboženstwij Křestianského
35 / gichžto gedenkaždý Křestian / genž spasen bytí chce vměti musý / netoliko
říjkati vměli: Ale také gim dobré rozuměli. Odkawádž pocházý / že ti / genž
hřijchuw swých opravdu nelitugij / za odpusstěnij gich srdečně neprosý /
anebo w Krysta newěřij / aby on

11

fol. 8

sám rácil býti lijtostiwá Obět a dostičiněnij za hřijchy gegich. Item: kteřij bližnijmu swému ani odpustiti ani se s nim smijříři¹³ nechtěgij.

Též také toho aumyslu / a té wůle negsau / aby žiwota swého hřijssného 5
den odedne polepssyti chtěli / aby oblibugijce sobě hřijchůw swých /
w nich předse trwati mijnj / ani se k tomu nemagij / aby předníjm částkám
a Artykuluom Včenij a Náboženstwij Křestianského / gichžto gedenkáždý
Křestian vměti musý / a beznichžto žádný spasen nebude / naučiti chtěli. Ti
a takowij Lidé / nech pak gsau yakého koli stawu / důstogenstwij pohlawij 10
nebo wěku / genž takowau přewrácenau mysl a zatwrzené Srdce magij /
(ať se nenađegi / aby kdo mezy námi takowým byl) ať znagij a wědij / že
oni mezy Křestiany nenáležegij / a rozhřessowáníj y Wečeře Páně k nim
nepřislussegij. Pakli toho nětco přigmau / podwedouce ffaleßnau spráwau
a wyznánijs Spráwa duchownij / anobrž y sebe samých / ať se na to konečně 15
vbezpečij / že gim to nebude k odpuštěnij / ale k rozmnoženij hřijchůw gegich
/ A že žádný giný / než oni sami přijčina budau / zahynutij swého.

A tať gest téměř naypředněgssij přijčina / za kteraužto posawád
gesstě w Cýrkwijsch nassijch Zpowěd zachowáwáme / totižto / když se
někdo obecnau anebo obzwlásstnij řečij / yak se komu lijbij / ohlassuge 20
/ abychom gednoho každého wuoli a vmysl / též y rozum poněkud
poznawagijce nebezpečenstwij weliké / pokudž možné / záhy¹⁴ předessli
/ aby Swátosti yakožto drahé Perly Božij / obogijm stranám / dawateluom /
a přigmateluom¹⁵ / k téžssijmu odsauzenij před Swině metány nebyly.

Druhá přijčina / aby rozhřessowáníj / yak y Wečeře Páně / podlé 25
přijkladu a vstanovenij Gežjsse Krysta Pána / pro podstatněgssij / gistssij /
a dokonalegssij potě[ssenij a]

D II

12

[potě]ssenij a posylněnij wijry / gednomu každému zwlásstě vděleno bylo. 30
Aby giž Pán Bůh skrze Ducha Swatého swého z obau stran nám nápomocen
býti rácil / nám dotčené Swátosti geho welebné / totižto Rozhřessowáníj
a Wečeři Páně kagijcým hřijssníjkům vdělowati a podáwati / též také gim
hodně gich přigijmati: Pokleknauce říjkaymež Modlitbu Páně / Otče náss / etc.

¹³ Správne *smijřiti*.

¹⁴ Slovo dodatočne podčiarknuté.

¹⁵ Slovo dodatočne podčiarknuté.

Pořádek který se při Zpowědi zachowáwati má.

Poněwadž se dwogij Lidé při Zpowědi nacházegij / gedni / kteřijž buď to
ničehéhož / aneb welmi málo znagij / gsauce bezewssij skraussenostij Srdce
/ a wssak ne z aumyslně zlostmi / jako se pak y takowij nacházegij / Což
5 z toho pocházý / že lidé časem od Včitelůw spraweni a wyvčeni nebýwagij
/ o hřijchu / coby byl / z něho coby posslo zlého / yak ho pozbyti / a milosti
zasse nabýti měli / Ale w nerozumu wyrostauce / rádiby se jako Křestiané
vkázali / a wssak k starostem teprwa se včiti stydij / a náramně těžce gim
w hlawu gde / za kteraužto přijčinou y Zpowědi y welebné Swátosti se
10 wzdalugij / a dokudž gednom¹⁶ mohau / do dlauhých časuow odkládagij.
Kdeby se takowij lidé nachazeli / kteřijby rádi dobřij byli / a wssak z toho
dosti rozumu a spráwy nemagij / těch swědomijm přijstně hnauti se musý /
aby se hřijssnými / a milosti Božíj potřebnými býti poznáwali / a to na tento
aneb k tomu podobný spůsob.

15

[Kdyby]

fol. 9 13

Kdyby který přissel / a takto řekl:

Ctihodný Kněže Pane Faráři / přissel gsem k wám na radu / chtěge se tak
zachowati / yak na pobožného a wěrného Křestiana náležij / ale newijm co
20 činiti / aneb kterak se k tomu připrawiti mám. Protož wás za to prosým / že
mi w tom naučenij a raddu dáte.

Za odpověď Kněz dáwá.

Milý přijteli / vmijssli Desatero Božíj přikázanij / a wijssli co w njich
Pán Bůh od gednoho každého z nás (abychom činili neb zanechali) žadá.

25

Ržekliby pak /

W prawdě Pane Faráři / yát' gich nevmijm.

Tehdy Kněz takto k němu mluwiti má.

Milý přijteli / poněwadž Desatera Božíjho přikázanij nevmijss / gistá
gest wěc / žes gich mnohem méně zachowáwal. To pak neywětssij gest hřijch
30 / gehožto Cžlowěk se dopustiti může / tak málo / a zhola nic za Pána Boha
nedbatí / že gsy tak dlauhý čas wijce nežli XX. XXX. XL. etc. leth bezpečně
žiw / vžijwáss na každý den tak mnoho

[darůw]

D III

¹⁶ Správne genom.

14

darůw Božských přigijmáss od něho / tělo / dussy smysl / rozum / pokrm / nápog / odew y wsseliyaké giné potřeby / Nadto Syn geho neymilegssij s swým vmučenijm a Smrtij tobě posluhuge / k wěčnému wykaupenij a spasenij / Což se tobě skrže časté kázanij po wssecky časy oznamuge / 5 a wždys tak bezpečně žiw / že se ani gednau na to nerozpomeness / ani se na to wyptawáss / coby twému milému Pánu Bohu ke cti a chwále / za takowá dobrodinij powinen byl včiniti. Z čehož rozuměti gest / že gistotně Diábel wssecku wúli swau w tobě koná / a Srdce twé / genž o Bohu owssem nic newij / aniž se čemu naučiti chce / mocý welikau wždycky / z gednoho 10 hřijchu do druhého ponauká a žene.

Protož sobě vmysl a na to se rozpomeň / kdyby nyníj hned vmríjti měl / žeby pro tak znamenité a ohyzdné pohrdáníj Boha y Slowa geho swatého před přijstným Saudem geho / nikterakž ostáti nemohl / ale muselby nad sebau zauffati a wěčně zatracen býti. Poněadž pak Pán Bůh náss milostiwý 15 prodlenijm žiwota tobě schowijwá / pamatůg / aby tak sseredného hřijchu srdečně litowal / a Pána Boha za milost a odpusstěnij prosyl / bedliawu pilnostij Slowo

[geho]

15

fol. 10

geho swaté / a Ewangelium nábožně poslauchal / tomu se včil / wssecken běh žiwota / podle něho sprawil / a na potomnij čas hřijchu se warugijc aby Křestianem dobrým byl / etc. Na ten spůsob (prawijm) magij ti kteříž o Božijm Slowu nic newědij / a w obcowáníj bezbožném se kochali / a při Zpowědi napomenuti býti / aby tudy k poznáníj hřijchůw swých přiweneni 25 gsauce / sami w swé swědomij nahlédnauti se včili.

Nebo kdež poznáníj hřijchůw nenij / a swědomijm nikdá hnuto nebýwá / tut' ani Krystus w žádné wážnosti nenij / ani se kdy na to pomyslij / aby Ewangelium Swaté takowým drahým Klénotem / a takowým spasytedlným Slowem / wssecko spasenij w sobě obsahujícym / a yakož 30 S. Pawel dij / tak gistým wěčným potěssenijm y vprostřed Smrti býti mělo. Kdyby pak Lidem hřijchowé gegich tijm spůsobem otewřijni a wyswětleni byli / anebo třebas bez obzvlásstnijho napomenutij Zpowědnijka sami od sebe přissli / hřijssnými se býti wyznáwali / a z Božijho Slowa spráwu / naučenij y potěssenij žádali / tak aby hřijchůw swých sprosstěni býti mohli 35 / ti třebas na ten spůsob spraweni a potěsseni býti magij:

Milý přijteli / že se bijdným hřijssným Cžlowěkem býti poznawáss a wyznawáss / dobře činijs / a gesta gistá wěc / že gesstě milostiwého

a milosrdného Boha máss / Neb kdež se hříjch nepoznává / a srdcem skrausseným nelituge / nenijt' dobré znamenij / a obávati se gest / že Diábel takowá Srdce / do konce posedl a zatwrdil. Protož se gistolně na to vbezpečiti máss / poněwadž hřij[chy swé]

5 **16**

[hřij]chy swé poznawáss / srdečnau žalost / a lijtost nad nimi máss / a za rozhřessenij žádáss / že gest to obzwlásstnij nesmijrná milost Boží / a skutek Ducha Swatého / za negžto Pánu Bohu powinen gsy po wsseckny časy děkowati.

- 10 Mnohem pak wijce za to Pánu Bohu děkowati máss / že nedopausstij w twých hřijssijch / žalosti a lijtosti w zauffalstwij vpadnauti / ale tak milostiwě se tobě vkazuge / že tebe wyvčuge / aby w Swatém Ewangeliu potěszenij a odpusstěnij hřijchůw / skrze Syna geho milého Gežjsse Krysta hledal. Nebo takto dij skrze Proroka Ezechyele w 18. kapitole: Ziwt' gsem
15 (prawij Pan Bůh) nechcy smrti Cžlowěka hřijssného / Ale raděgi / aby se obrátil a žiw byl.

Gestliby se lijbilo / a přijhodnost času / mijsta a osoby k tomu byla / může z těchto dole položených swědectwij / kteréby se lijbilo / vzíjwati.

1. *Desinite peruerse agere, discite benè facere, etc.*
20 9. *Puer natus est NOBIS, id est, in salutem nostram, etc.*
Esaiæ 42. *Calatum quassatum non conteret, etc.*
53. *Et. 1. Pet. 2. Verè languores nostros IPSE tulit, etc.*
55. *Venite, emite absq[ue] argento, id est, gratis. etc.*
61. *Misit me Dominus, vt mederer contritis corde.*

25

[Poeniten]

fol. 11 17

Ioel. 2. et Mar. 1.

Pœnitentiam agite et credite Euangeliu, etc.

Psal. 50.

- 30 *Cor contritum & humiliatum Deus non, etc.*
9. *Non veni ad vocandum iustos, sed peccat. etc.*
Math *Ibid. Non indigent, qui validi sunt medico, etc.*
11. *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati etc.*
18. *Vbi duo aut tres congregati sunt in nomine etc.*
35 Ioan 1. *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, etc.*
3. *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum.*

Rom. 4.

Christus mortuus est propter peccata nostra et excitatus.

In hoc manifestauit Deus misericordiam erga, etc.

Rom. 8.

Deus non pepercit vnigenito filio suo.

5

Ibidem: Nihil nunc damnationis in his qui sunt, etc.

Conclusit DEVS omnes sub peccatum, etc. 1. Cor. 1.

*Christus factus est nobis sapientia, etc. 1. Pet. Non argento estis redempti sed
precioso, etc. Luc. 15. Gaudium est angelis DEI super vno, etc.*

[A po těch] 10

E

18

A po těch Swědectwijch dále toho doložiti může.

Y aby o takové milosti konečně vgisstěn byl / předložijm také Slowa Rozhřessowániij / skrze něžto milost / genž zgewným kázanijsm Swatého 15 Ewangeliu wssemu Swětu / wubec se oznamuge / tobě samému osobně / a obzwlásstně se připowijdá / a této chwijle podáwá. Přitom mily Přijteli / Slowa tato Rozhřessowániij / kteráž tobě z Božího zaslíbenij oznamugij / tak welice sobě wážiti máss / yakoby Pan Buoh Nebeským hlasem z wýsosti milost a odpusstěnij hřijchůw / tobě zaslýbowal. Y máss Pánu Bohu za 20 to srdečně Dijky wzdáwati / kterýž takowau moc Cýrkwi a Křestianům na zemi pozůstawi ráčil.

Forma aneb spuštosob Rozhřessowániij.

Bůh wssemohaucý a Otec Pána nasseho Gežijsse Krysta / chce tobě milostiw býti / a wssecky twé hřijchy odpustiti / proto / že Syn geho 25 neymilegssij Gežijs Krystus / za ně trpěti y vmříjti ráčil / a we Gměno téhož Gežijsse Kry[sta Pá]

19

fol. 12

[Kry]sta Pána nasseho / z poručenij geho / a w mocy Slow geho / kteráž propowěděti ráčil / řka: Kterýmžkoli odpustijte hřijchy gegich / odpausstěgijt 30 se gim / etc. rozhřessugi tebe odewssech hřijchůw twých / tak žet' magij wssycknj odpusstěnij býti / tak cele a dokonále / yakž Gežijs Krystus skrže Smrt a Vmučenij swé toho zaslaužiti ráčil / a skrže Ewangeliu Swaté powssem Swětě kázati poručil.

Tijmto milostiwým zaslijbenijm / kteréž gsem tobě nynij / we Gménou
Pána nasseho Gežjsse Krysta předložil / swé smutné swědomij potěssyti
/ a spokogiti máss / nepochybně wěře / že hřijchowé twogi / gistotně
odpusstěni gsau / we gménu Boha Otce / y Syna / y Ducha Swatého. Gdi
5 w pokogi.

Weystrahy kterých Zpowědnijk bedliwě ssetřiti má.

Při těch / kteřijž obzwlásstnij wady / nedostatky / obtijžnosti
a pokussenij dobrowolně wyznawagij / se wssij pilnostij Zpowědnijk o to
vsylowati má / aby takowé Osoby w vpřijmným naučenijm a potěssenijm /
10 posylňeny a opatřeny byli.

A žádný se toho nestyď / by pak na spěsno¹⁷ nato odpovijdati
nemohl. Ale může na to dobrě pomysliti / aby wždy Lidé dokonalau spráwu
wzýti mohli.

[Kdeby]

15

E II

20

Kdeby pak Zpowědnijcy o některých osobách byliliby w těch
potřebných a spasytedlných včenijch Swatého Katechysmu wycvičeni
čili nic / pochybowali / magij ge přeslysseti / tak aby žádný neznámý /
20 gesstoby se oném newědělo / kdoby byl / a coby o wijře a Welebné Swátosti
smeyssele (snad k té potupě) připusstěn nebyl. Zwlásstě pak dijtky
/ kteřij prwé tu Welebnau Swátost nepřigijmali / pilně w Katechysmu
Swatým tázáni / wyslysseni a dobrě skussení býti magij / skrze Otázky
ty / kteréž w Katechysmu pořádně / a se wssij pilnostij gsme sepsali /
25 tak / aby tu Welebnau Swátost / nějakým nerozumem snad nepřiyali ku
pohorssenij Cýrkwe / na sskodu a vblíženij swého spasenij. Kdežby
pak některé osoby / ač Božího Slowa málo sobě wážijce / wssak okolo času
Postníjho / anebo syc tu Welebnau Swátost od swých Kněžij wssetečně
žádali / a yak mocy y z powinnosti za Desátek mijti chtěli / wssak swé wijry
30 y žiwota žádné spráwy pořádné wydávati nechtěli: těm nebezpečenstwij
gich Dussij spasenij / má býti oznámeno / tak žeby tu Welebnau Swátost
takowým nekřestianským spůsobem k swému zatracenij / přiyali / a slowy
přijwětiwými do giného času gim to odloženo býti má.

A tak Duchownij Spráwcové swé Osadnij neybedliwěgi / wssak
35 s náležitau opatrnostij / k tomu / yak na obecnijm Kázanij tak y w Zpowědi

¹⁷ Podčarknuté dodatočne rukou.

wésti a napomijnati magij / aby wsseliyakých lehkomyslnostij y giných
hanebných / hrozných / a ohawných a zatracenij hodných hřijchůw /
yakožto zlořečenij / cyzoložstwa / smilstwa / lichew / obžerstwij / a opilswij
y giných / které Aposstol k Korynthům pořádně znamenal / A zwlásstě pak
ty / kteřijžby nimi zgewně posskwrněni a obwinněni byli / přestali / a gich 5
se warowali / anebo kdyby to včiniti nechtěli / aby rozhřel[ssowá]

21

fol. 13

[rozhre]ssowáníjm a Swátostij Welebnau podlé poručenij Krystowa gim
poslauženo nebylo.

Pakliby někdo hřijchy dotčenými patrně a wědomě winen nebyl. Ale 10
w podezřenij byl / s takowým Kněz tayně w prawé kázni Božij rozmluwiti
a w Otcowské důwěrnosti obecnij powěst / kterážby o něm byla / otewřijti /
a netak mlče ruce hned wzkládati a rozhressowati / a tudy cyzých hřijchůw
se aučastným včiniti má.

Gestliby on toho zapřel/hned se vpokogiti/a oznámiti má/že cožkoliw 15
včinil z powinnosti Auřadu swého / a gemu k lepsijmu / a k wýstraze včinil
gest / Summa summarum / kteřijžby byli bezbožníj a zatrzenij / přijsnými
řečmi Zákona ku pokáníj přiwedeni / a zasse kagijcý a bázliwij / řečmi
potěssytedlnými a Ewangelitskými potěsseni / a tak wssyckni k pilnému
hledání swého powoláníj bedliwě napomenuti. A naposledy k dobrým 20
skutkům nabijzeni býti magij.

III.

Matúra buďto Ranny Kázanij / w Městech a w Miestečkách w Nedělský a w Swátečnij dni.

Nayprwé / zpijwagij se *preces* / yakožto: Otče náss / etc. Wěřijm w Boha 25
/ etc. Desatero Božij Přikázanij / etc. Wyswětlenij Přikázanij Božijch / etc.
Summa Zákona Božijho / Dijkůw činěnij

[a Mod]
E III

22

30

a Modlitba rannij / O wssemohúcý Bože náss / etc. yakž se to wsse pořád
w Knijžkách / genž slowe Nesspor nacházý. Potom zpijwagij se dwa
nebo tři Zialmy / podlé pořádku celého Zialtáře / od prvnijho žalmu až do
poslednjeho / yakž nahoře w prvnijm Artykuli o Nessporu
wsstednjem oznameno gest / etc.

35

Kdyby se giž Lid zatijm sessel / dokud se žalmy zpijwagij / Kněz lidu
přečte Kapitolu gednu / z Starého Zákona y Summu též Kapitoly / počna od
prwnij Kapitoly z Kněh Moyžijsowých / až do konce wssij Biblij / kromě
Nowého Zákona / který k Nessporu nařijzen gest / etc.

- 5 Dále zpijwá se: *Responsorium de tempore*. A potom zpijwá se *Symbolum Athanasij Czesky in octauo tono*.

Byloliby w Městě / kdež se Kaplani chowagij / powinen bude Kaplan
včiniti Kázanij na Episstolu Nedělnij neb Swátečnij. Po kázanij / anebo
nebyloliby Kaplana / hned po Symbolum Athanasij zpijwá Spráwce
10 Duchownij werssijk tento nebo giný.

Okažiž nám Pane milosrdenstwij swé / Res.
A rač nám dáti spasenij swé.

Kněz zpijwá *Collectu* k tomu času přijhodnau.
Po Modlitbě zpijwá se *Benedicamus*.¹⁸

15

[Pořádek]

fol. 14 23

III.

Pořádek Msse weliké / kterýžby při posluhowáníj Welebné Swátosti Wečeře Páně se zachowáwati měl.

20 Przedkem w Cýrkwi / kdež posluchači Yazyka Latinského do konce neznagij
/ a ani Sskol žádných nemagij / má wssecko podlé swětlého poručenij
Božského / 1. Corinth. 14. Yazykem přirozeným a posluchačům známým
a srozumitedlným / přečteno a zpijwáno býti.

Nebo wždy wssecko / co se koli w Cýrkwi koná předně ad
25 ædificationem, to gest / k wzděláníj wztahowati se má. Yak Swatý Pawel
ta Slowa asy desetkrát opakuge / aby Slwo Božij a swaté spasytedlné
Ewangeliu / sstijpeno / prawé poznáníj Božij / prawá wijra / wzýwáníj
/ Bázeň / a děkowáníj / a summowitě prawá pobožnost w srdcých
posluchačůw tudy wzdělána / rozmnožena a posylněna byla / A aby skrže
30 Ceremonye neb pořádky Cýrkewnij / Lidé nabijzeni a přiwedeni byli / aby
Slwo Božij a Swátosti / ano y wssecko / čemuž sám Krystus Pán včiti /

¹⁸ Na spodnom okraji strany rukou dopisané: Požehnanijm ustawičným požehnag nas
Otec Nebesky. Gednorozeny Synu Božij racžyss nas wssech pozehnatj. Oswijczenij
duchu S[vat]ý, racž pozehnati krestiana každeho.

a co nařijditi ráčil / tijm ochotněgij slysseli / gruntowněgij tomu wyrozuměli
/ nábožněgij přigijmali / hlauběgij w Srdce wzkládali / pevněgij wěřili /
A tak aby modlenij / Dijkůw činěnij a poslussenstwj ke wssem Božským
Přikázanijm wzbuzeno a potvrzeno bylo.

[Protož] 5

24

Protož potřebij gest / aby posluchači tomu wssemu co se mluwíj
/ a zpijwá / právě wyrozuměli / Ale wssak na těch mijstech / kde gsau
Latinský Sskoly k wycvičenij Mládeže / a pro giné tolikéž / genž Latině
rozuměgij / aby staré / pobožné Latinské pijsně / w kterýchžto obyčegně 10
obzwłasstnij Ducha Swatého moc a obcowáníj gest. A za tau přijčinau we
wssech Sskolách dobré známé býti magij / neměli časem swým se zpijwati
/ to se žádnému nezbraňuge.

Tijmto spůsobem pak Msse se slaužiti má.

Kněz wezma na sebe Ornát / a přistaupiw k Oltáři / k Lidu se obrátij / 15
a k nim Obecnij Zpowěd nahlas takto promluwij.

Confiteor.

Křestiané w Pánu Bohu milij / pozdwihugijce Srdce swá ku Pánu
Bohu / z hřijchů svých se wyznáwayme / a za odpusťnij gich we Gměno
Pána nasseho Gežissse Krysta / prosmež s srdečnau žádostij v wijře / w Pána 20
nasseho Gezu Krysta skrze Ducha Swatého / takto řkouce:

Po té Kněz s Služebníkem přisluhugijcým před Oltářem / a s nimi wssecko
shromážděnij kleknauti a Obecnij Zpowěd na hlas / takto říjkati má:

Kněz.

Pomoc násse we Gměnu PANIE.

25

[Služe]

25

fol. 15

Služebník.

Kterýž stwořil Nebe y Zemi

Kněz.

30

Yá bijdný a hřijsný Cžlowěk / wyznáwám se tobě Wssemohúcy wěčnyj
Bože / Stwořiteli a wykupiteli můg / že gsem zhressyl / netoliko mysslenijm
/ slowy y skutky / ale také od přirozenij nečist gsem / w hřijsijch gsa počat
y narozen. A protož se k tobě samému O Bože můg / vtijkám / hledage

a žádage milosti / skrze Pána Gežjsse Krysta: Bože buď milostiw mně hřijssnému.

Služebník.

O Wssemohúcý milosrdný Bože / genž gsy ráčil za nás Syna swého
5 gednorozeného / na ohawnau Smrt Křijže wydati / ráč se nad námi smilowati
/ a pro twého naymilegssijho Syna / wssecky nasse hřijchy nám odpustiti.
Račnám také dátí Ducha twého Swatého / kterýžby prawé poznáníj tebe
/ twé Božské wüle / y oprawdowé poslussenstwíj k tobě w nás působil
a rozmnožil / tak abychom život wěčný skrze twú milost pro Pána nasseho
10 Gežjsse Krysta dosáhnauti mohli / Amen.

[Powsta]

F

26

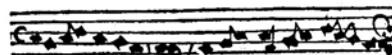
Powstana Kněz a k Oltáři zasse přistaupiwy k Lidu se obrátiti a nahlas takto
15 řijcy má:
Absolutio.

Wssemohaucý a milosrdný Bůh / ráčil se smilowati nad námi /
y odpustij nám gistotně wssecky hřijchy nasse / pro swého naymilegssijho
Syna / kteréhož za nás na Smrt wydati ráčil / a dal moc / aby Syny Božíjmi
20 byli / wssem / kteříž wěříj we Gméno geho / k tomu nám také dáwá Ducha
Swatého / aby každý / kdož wěříj a pokrtěn bude / spasen byl / k tomu nám
wssem dopomáhay Bůh wssemohúcý na wěky požehnaný / AMEN

Ziácy.

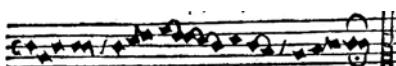
Potom Ziácy / anebo kdo pomáhá zpijwati / magij *Introitum* a *Kyrie* / anebo
25 mijsto *Introitus* a *Kyrie* dwě Pijsně Nábožné zpijwati.

Kněz zpijwá.

Sláwa buď na wýsostech Bohu.

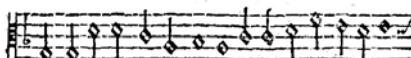
Vel paschale sic:

Sláwa buď na wýsostech Bohu.

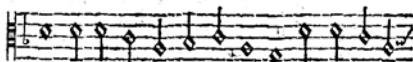
Ziácy.

Et in terra de tempore, aneb toto obecnij.

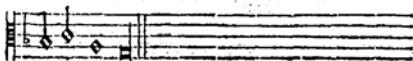

A na Zemi bubiž¹⁹ lidem pokog dobré wûle wsse

5

chném / y nám genž wychwalugem tě / dobročečij

me hlasyté.

Y srdečně se modlijme / a s náboženstwijm prosýme / w twé Slávě tě 10
welebijme / dobrému dijky wzdáwáme.

Pane Bože kralugijcý / genž gsy na Nebi w Trogicy / Králi Nebeský
přestkwúcý / Bože Otče wssemohúcý.

Pane Synu naywlastnégssij / Gežijssy Kryste naywyžssij / od obogijho
podstaty / pochodičjy Dusse Swatý. 15

O Pane Božij Beránku / genž snjmáss neprawost swětskú / tě prosýme
spolkem wssyckni / řkouce smilúg se nad námi.

[Kterýž]

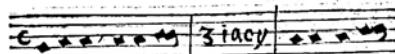
F II

Kterýž snjmáss hřijchy Swěta / budiž přijgemná Modlitba / genž
sedijss na prawicy Otce / bud' náss milostiwý Spráwce.

Neb gsy ty nayswětěgssij sám / ty gsy sám panugijcý PAN / tys sám
naywywyžseněgssij / náss Pane Kryste Gežijssy.

S Swatým Duchem Těssytem / wssech wěrných oswětitelém / 25
w Slávě Bohu Otcy rowen / až na wěky wěkůw / AMEN.

Kněž obrátiw se k Lidu / zpíjwá.

Hospodin bud' s wámi. Ziacy Y s Duchem twým.

¹⁹ Správne budiž.

Kněz.

Obrátiw se k Oltáři zpijwati má Collectu.

A potom zasse k Lidu na hlas srozumitedlně čijsti má Episstolu.

Ziácy.

5 Ať zpijwagij Alleluia s Werssem a Prozau / anebo mutetu. Pakliby Adiuuantůw nebylo / ať zpijwágij Píjseň nábožnau.

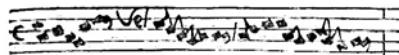
Kněz.

Obrátiw se k Lidu / nahlas ať přečte Ewangelium / a zasse obrátiw se k Oltáři / zpijwati má.

10

[*Credo.*]

fol. 17 29

Credo in unum Deum.

Credo in unum Deum.

Wěřijm w gednoho Boha.

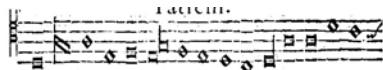
Wěřijm w gednoho Boha.

15

Ziácy.

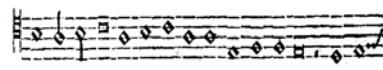
Ať zpijwagij Patrem de tempore, Naywijce pak toto Obecné / aby mu se Lid obecnij naučiti mohl / A wssecka Cýrkew spolu gednijm hlasem / aby Wijru swau Křestianskau zpijwagijc wyznáwala. Protož ať Spráwcové Kúru rozličných Composycij / Et in terra a Patrem, A zvlásstě těch Patrem, 20 w nichžto třetij Artykul o Duchu Swatém se wypausstij / nezpijwagij / lečby obzwlásstnij příhodnost času / mijst neb osob to vkazowala.

Patrem.

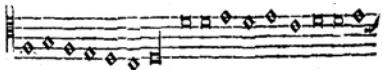

My wssycknij wěřijme w gednoho Boha / Stwořitele

25

Nebe y Země / na Nebiť ho Otce máme / k němuť

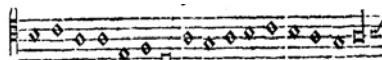

my se Synowé známe / chceť nás žiwit po wsse časy / tě[lo

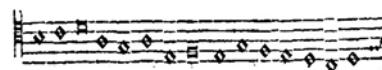
30

Du]

F III

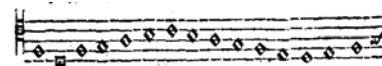

[tě]lo Dussy opatřiti / y wssemu nessťestij brániti /

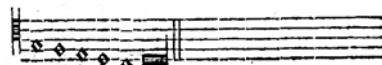

od příjhody zlé zachowati / péčiň on má wždycky

5

o nás / stráži bděnij opatrowáníj wssecko w same

mocy geho stogij.

My wssyckni wěřijme y w Gežisse Krysta / Syna geho nasseho 10
Pána / genž s Otcem wěčně přebýwá / gemuž gest čest y chwala rowná.
R[esponsori]o / Z Marye Panenky čisté / prawý Cžlowěk narodil se / skrz
Ducha Swatého wěřijme / a za nás genž gsme byli ztraceni / na Křijž ohawně
vmřel / ale zasse skrze Boha Otce mocně třetijho dne gest wzkríjssen.

My wssycknij wěřijme / že gest w Nebe wstúpil / sedij na prawicy 15
Otce / sa wssech wěrných při[mluwce /]

31

fol. 18

[při]mluwce / orodownijk y smirce v Otce. R[esponsori]o / Odtud dolůw má
z staupiti / žiwé y mrtwé sauditi / hleďmež wssyckni w tom neblauditi / Neb
Krystus / yakž nám pijsma swědčij / w tomto životě tělesném / newrátiň se 20
zasse podlé slibu / než přitom dni posledníj Saudném.

My wssyckni wěřijme / y w Ducha Swatého / s Otcem Synem Boha
rowného / genž wssecky mdlé / vtěssuge / a darůw swých nám vděluge.
R[esponsori]o / Cýrkew / Křestianskau na Swětě / držij sám w prawé
gednotě / a wssech hríjchůw zde odpusstěnij / y těla nasseho wzkríjssenij / 25
a že po tomto životě / wěky wěkůw žiwi gsauce nepochybugiyc wssyckni
w Nebi budem.

Kněz.

Wstaupi na Kazatedlnicy / a k posluchačům swým wážně promluwij

takto:

30

Milost a pomoc Pána Boha Otce wssemohúcýho / pokog a láska Syna
geho milého Pána nasseho Gežjsse Krysta / a Dar Ducha Swatého rač snámi
se wssemi býti /

AMEN.

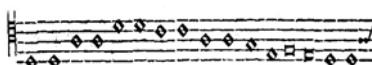
5 Křestiané w Pánu Bohu milij / poněwadž na tuto chwijly shromáždili
sme se / we gméno Pána

[Gežjsse]

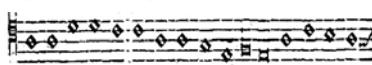
32

Gežjsse Krysta / ku poslauchánij Slowa Božjho / předkem a nayprwé
10 w témž gménu Spasytele nasseho žádaymež za Dar Ducha Swatého /
abychom Slowa Božjho poslauchati mohli ke Cti a Slávě gména geho
Swatého / nám k nasemu spasytedlnému naučenij a žiwotuow nassijch
konečnému a oprawdowému polepszenij. To wssecko abychom od Pána
Boha vprosyti mohli / pokleknauc říjkaymež Modlitbu Páně / Otče náss.

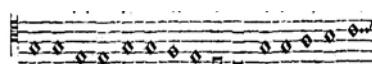
15 Gestli se widij mijsto Modlitby Páně / Pijsničku Nábožnau zpijwati: může
Kazatel ta Slowa: říjkaymež Modlitbu Páně / zginačiti takto: Zpijwaymež
Pijsen tuto Nábožnau.

Otče náss milý Pane dey nám Ducha swatého / prosý-

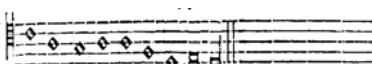
20 meť ať se stane pro Krysta Syna twého / ať se naučij

Božského prawdu Zákona znáti / proroctwij ffale-

[ssného]

fol. 19 33

[ffale]ssného pilně se wystříjhati.

Kryste genž gsy swým wěrným seslal Ducha Swatého / před wěky
wywoleným / od Otce Nebeského. R[esponsori]o / Račiž nám této chwijle /
30 téhož Ducha seslati / ať bychom tebe mijle / mohli w Slowu poznati.

O milý Dusse Swaty / rač nassijm hostem býti / genž gsy w dařijch
bohatý / nemesskay k nám přigijti. R[esponsori]o / Sprawûg yazyk

k mluwenij / day nám dobré naučenij / nachyl vssy k slyssenij / zapal Srdce
ke čtenij.

Po wykonánij Modlitby Páně / anebo Pijsničky Kazatel dij:

Powstanauce poslysste Ržeč tohoto Swatého Ewangelium / kteréž
napsal Swatý / N. 5

w N. kap. w nassem Czeském Yazyku / slowo od slowa takto / etc.

Po přečtenij Ewangelium kteréž se státi má srozumitedlně na hlas Kněz
Kázanij začne / kteréž se přes hodinu protahowati nemá.

Po Kázanij Kněz se modliti má za wssecky potřeby wsseho
Křestianstwa / ač slowy krátkými wssak wážnými wssecky potřeby w sobě 10
obsahugijcými. A tu Modlitbu. Potom Modlitbau Páně: Otče náss / zawříti.

[Forma]

G

34

**Forma nebo spuosob Obecné Modlitby / pro sprostné Kněžij / kteřijžby 15
lepsijho spůsobu neznali / tuto gsme doložili gednomu každému
komužby se widělo po Kázanij k vžijwáníj.**

Lidé a Křestiané w Pánu Bohu milij / poděkùgmež Pánu Bohu we gménu
Pána nasseho Gežissse Krysta / ze wssech dobrodinij / kteráž nám
ráčil včiniti od počátku Swěta / až do této chwjile / A zwlásstě z tohoto 20
Křestianského napomenutij a naučenij / žádaymež geho Swaté milosti /
ať toto mé promluwenij a wasse poslauchanij / ráčij obrátiti ke Cti a slávě
gména swého Swatého / a nám k nassemu spasystedlnému naučenij y žiwota
konečnému polepssenij.

Modlme se za Cýrkew Swatau Křestianskau obecnau / ať Pán Bůh 25
wssemohaucý / gi před nepřáteli / ffalessnými Včiteli / a bludným včenijm
ostříjhati / a mezy námi / také z nás Cýrkew swau skrze kázanij Ewangelium
Swatého / sstijpiti a shromažďowati ráčij / abychom před auklady nepřijtele
Diábla / před pokussenijm swěta / y těla nasseho zachowáni gsauce / wedlé
wûle geho Swaté / žiwi byli. 30

[Modlme]

Modlme se za Wrchnost Křestianskau / za Cýsaře Pána Křestianského / y Země České / a zwlásstě za geho milost Pána nasseho etc. N. pod gehožto ochranau a sprawowánijm PAN Bůh nás žiwiti ráčij / A summau
 5 za wssecky Stawy Wrchnosti swětské / Auřednijky / Raddy / poddané y služebníjky / též y za Wrchnost Města tohoto / ať Pán Bůh wssemohúcý / ráčij gim maudrosti přispořiti / a té milosti propůgčiti / aby w Bázni Božíj žiwi gsauce / Slowo Božíj mohli milowati / spravedliwé saudy činiti / potom y giné k tomu přidržeti.

10 Modlme se za nemocné Lidi / za chudé / robotné / pocestné / zarmaucené / žalárné / za těhotné Manželky y za dobrodince nasse / ať Pán Bůh wssechněch též y nás ráčij odewsseho zlého ostříjhati / a sstiaſtne rozlaučenij w čas hodiny smrti / s tijmto Swětem dátí.

Za tyto y za giné wěcy Cýrkwi Křestianské potřebné / pomodlijce se
 15 a pokleknauce nábožným Srdcem / říjkaymež Modlitbu Páně / Otče náss / etc.

Pakliby kdo na této krátké Modlitbě obvyknauti nechtěl / může této obssýrněgssij vžijwati:

[Lidé]

20

G II

36

Lidé a Křestiané w Pánu Bohu milij / poněwadž gsme we gméno Pána nasseho Gežijsse Krysta shromážděni / magijce Přikázanij Božíj abychom se modlili / přitom y zaslijbenij / začkoli we gménu Pána nasseho Gežijsse
 25 Krysta prosyti budeme / že nám Otec Nebeský to dáti ráčij.

Protož rozgijmagijce sobě důležitost wsseho Křestianstwa / prosmež ať nám Pán Bůh Slowa swého Swatého čistého a neposkwrněného popřijti / a mezy námi zachowati ráčij / wěrné / pobožné a křestianské Faráre / Kazatele / a Duchownij Spráwce / kteřijžby Obec Křestianskau opatřiti
 30 mohli / zdrawým včenijm / pobožným životem y obcowáním do nassijch Cýrkwij / ať poslati ráčij.

Přitom ať nás ráčij milostiwě zachowati / od ffalessného včenij / Modlářstwij / rozdwogenij / Sekt / Rot / a odewssech bran pekelných.

Modlme se za Cýsaře Ržijmského Pána nasseho milostiwého / y za
 35 wssecky Stawy tohoto Králowstwij Českého / ať ge Pán Bůh wssemohúcý w dobrém zdrawij a Křestianském zprawowánij / též také w prawém wyznání Slowa Božíjho / skrze Ducha Swatého sylně zachowati / a skrze swau milost požehnáníj swé Swa[té] gim]

[Swal]té gim dáti / raddu / moc / sýlu a wijtězstwij nadewssemi nepřátely
swými popřijti ráčij / skrze Gežjsse Krysta Pána nasseho.

Obzwłásstně / modlme se za Pána nasseho / Pani Manželku geho /
mladé Pány a Panny / spolu y s přijbuznými geho / též y za geho wěrné 5
Auřednijky a Služebnijky / pod kterýchžto zprawowánij / opatrowáníj
a ochranu nás Pán Buoh powolati ráčil / aby ho Pán Bůh wssemohúcy
w dobrém zdrawij a pobožném zprawowánij zachowati / a we wssij milosti
požehnati ráčil.

Modlme se za Auřad a wssecknu Obec nassij / ať Pán Bůh Srdce 10
gich / skrzeDucha S. a Slowo swé oswijtiti ráčij / aby předně Sláwa Božij /
a čest Slowa geho Swatého / k tomu také wsseliká ctnost / pobožnost a řád
dobrý zachowán byl / wssemu pohorssenij aby zbráněno / a Obecné dobré
pokogně zprawowáno a zachowáno bylo.

Modlme se za tento bijdný krátký život / ať nás Pán Bůh dobrým 15
pokogem / a zdrawými časy obdařiti ráčij / Aurody zemské od sskodného
powětřij / a nás od wálky / krwe prolitij / od moru / hladu / drahoty / náhlé
Smrti y wsseho hrozné[h]o trápenj / a protiwenstwij zachowati ráčij.

[Modlme]

G III 20

38

Modlme se za wssecky Křestianské těhotné Manželky y plod
životůw gegijch / ať ge PAN Bůh ráčij w křijži gegijch posylniti / a gim
sstiastněho spatřenij plodu žiwota gegijch popřijti / a tomu milost swau dáti
/ k přigjmánij Swátosti Křtu Swatého. 25

Modlme se také za wssecky opusštěné Wdowy / a Syrotky / ať sám
Pán Bůh gich poručníkem / spomocníkem a ochráncý býti / a Při gegich
sprawedliwě ať wywozowati ráčij.

Modlme se za wssecky wěrné čeledijny / a nádennijky / ať gich Pán
Bůh ráčij na těle y na dussy posylniti. 30

Nayposléze modlme se za wssecky nemocné zarmaucené Lidi / ať Pán
Bůh ráčij bolesti a trápenij gich polehčiti a podlé swé Božské wůle obrátití
/ buđto k žiwotu / anebo k smrti / Dusse pak gegijch k spasenij / w prawé
wijře a trpěliwosti / až do skonáníj ať zachowati ráčij.

Za tyto y za giné wěcy Cýrkwi Křestianské potřebné / modlijce se 35
pokleknauc celým Srdcem řijkaynež Modlitbu Páně / Otče náss.

A tu zagisté Modlitbu / totiž / Otče náss etc. s Lidem na hlas říjkati má.
[Gsauli]

fol. 22 39

Gsauli některé Osoby / genž w Staw Manželský wstaupiti mijnij / ať ge
5 wůbec oznámij témito slowy:

Gsau dwě Osoby / genž podlé zřízenij Božího w Staw Manželský
wstaupiti mijnij / ze gména N. a N. žádagijce / aby se Obecnij Modlitba
Křestianská za ně dijla / tak aby dobrý a Bohu líbezny Staw we gménu
Božijm začali / a ke cti y chwále Pánu Bohu sstiastně dokonali. Protož máli
10 kdo co proti tomu / ať to časně a pořádně oznámij. Pán Bůh rač gim dátí swé
Swaté požehnání / Amen.

Gsauli něyacý Swátkowé ať ge oznamuge takto:

Máte wstředu přikázaný Swátek / památku S. N. Aposstola Páně /
kdo má milost ku poslauchání Slowa Božího / můž se na týž den sem dátí
15 nagijti.

Potom ať dij:

Na ten čas nic wijce / než wssecko / což wám Pán Bůh vděliti ráčil / to
poraučijm w geho swatau ochranu a opatrowáníj.

Milost Boha Otce wssemohúcýho / a láska Gežíssse Krysta Syna geho
20 / y obcowáníj Ducha Swatého / rač býti s námi / Amen.

[Ziácy]

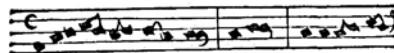
40

Ziácy.

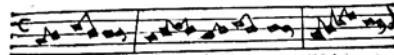
Bylaliby nějaká obzwlásstnij Slawnost / ať zpijwagij Pijsničku krátkau de
25 tempore, anebo toliko dwa wersse některé Pijsně.

Kněz.

Přistaupiw zatijm zasse k Oltáři / ať zpijwá *Præfationem*, takto:

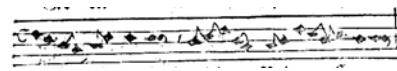
Po wssecky wěky wěkůw. Amen. Hospodin bu-

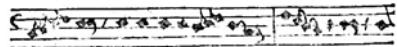
30 diž s wámi. Y take s Duchem twým. Wzhůru /

Srdce. Máme / ku Pánu Bohu.

A dijty²⁰ wzdáwayme / Pánu Bohu nassemu.

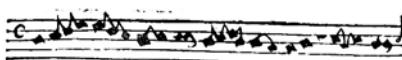
5

Hodné / a sprawedliwé gest. Gistěhodné / a

[sprawe]

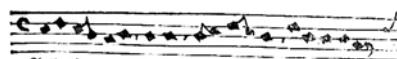
26²¹

fol. 23

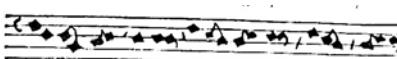

sprawedliwé gest / slussné y spasystedlné /

10

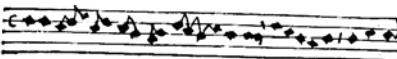

Ať bychom tobě wždycky a wssudy děkowali /

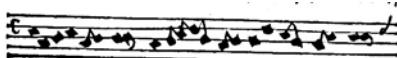

Pane Swatý Otče / wssemohúcy wěčný Bože /

15

skrze Krysta Pána nasseho / skrze něhožto Welebnost

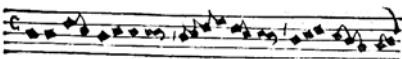

twú chwálij Angelé / klanégij se Panowáníj

třesau se mocnosti / Nebesa y Nebes syly / a blahosla-

20

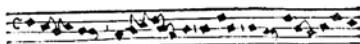
wenij Seraphinowé / společným plesnijm wespolek

[slawij /]

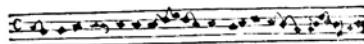
H

²⁰ Správne dijky.

²¹ Tlačová chyba. Napísané strana 26, ale mala by byť strana 41. Moernou rukou prepísaná na 41.

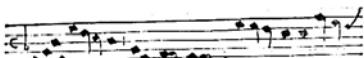
slawij / snimižto y nasse hlasy / aby připusti-

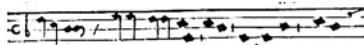
5 ti ráčil / snažně prosýme s pokornau chwálau řijkagijce.

Ziácy.

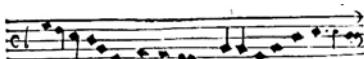
Sanctus de tempore, aneb toto obecnij.

Naymocněgssy / Bože Otče vždycky Swatý. Naymúdřejssij Synu Bo-

10 žij Swatý / Naydobrotiwěgssij wěrných Dussij w dařjch hogný

milosti plný Dusse Swatý. Hospodin Pán Bůh zástupůw

[plná]

fol. 24 43

plná gsau Nebesa y wssecka země wssij twé slawy bla-

ze tomu kdož tě chwálij.

20

Kněz.

Wida an mnoho Communicantůw gest / ať gich powolá před Oltář / a gim
přečte toto napomenutij.

Naymilegssij w Pánu Bohu / poněwadž na tento čas tu swatau / Wečeři
Pána nasseho Gežijsse Krysta / připomijnati mijnjime / při kteréž nám swé
25 Tělo ku pokrmu / a swau Krew k nápogi dátí ráčil / abychom tijm wijry
nassij posylňowali / a lásku vtvrzowali: máme sobě sami slussně s welikau
pilnostij geden každý zkusyti / yakž nás Swatý Pawel napomijná. Nebo
ta přeswatá Swátost gest k obzwłasstnijmu potěssenij a posylněnij dána
/ bijdným a zarmauceným swědomijm: kteříž swé hřijchy wyznawagij

/ Božijho hněwu a smrti se bogij / a po sprawedlnosti lačnějij a žijzněgij.
Budemeli se sami zkussowati / a nahlédneli geden každý sám do svého
swědo[mij]

(yakž]
H II 5

44

[svědo]mij (yakož nás Swatý Paweł včij) tehdy gistotně nic giného při sobě
nenagdeme / než wsseliké ohawné hřijchy a smrt / kteréž gsme skrže
hřijchy zaslaužili: A wssak sobě sami z toho nižádnau wěcý pomocy
nemůžeme. Protož náss milý Spasytel Pán Krystus nad námi se slitoval 10
/ a pro nasse hřijchy Cžlowěkem gest včiněn / aby Zákon y wssecku wůli
Božij za nás a pro nasse dobré naplnil / a smrt y wssecko což gsme my
nassými hřijchy prowinili / za nás k wykaupenij nassemu na sebe wzal
/ a wytrpěl. A abychom tomu wždy sylně wěřili / a skrže wijru wesele /
w geho wůli žiwi býti mohli / wzal po Wečeři Chléb / dijky činil / lámal / 15
a řekl: Wezměte a gezte / to gest Tělo mé / kteréž se za wás dává / To gest
/ že gsem Cžlowěkem včiněn / a cožkoliw činijm a trpíjm / to gest wssecko
wasse dědičné / a pro wasse lepssij se děge. Toho k gistotnému dokázanij
a swědomij dáwám wám Tělo mé za pokrm.

Též wzaw y Kalich dijky činil / a dal gim řka: Pijte z toho wssyckni / 20
Tento gest Kalich nowého Ksafftu w mé Krwi / kteráž se za mnohé wyléwá
/ na odpusstěnij hřijchuw / To čiňte / kolikrát koli pijti budete / na mé
připomijnání / to gest / poněwadž gsem se já o wás vgal / a wasse

[hřijchy]

45

fol. 25

hřijchy na sebe wložil / chcy sebe samého za hřijchy na smrt obětowati /
swau Krew wyliti / milost a odpusstěnij hřijchuow obgednati / a tak nowý
Ksafft vdělati / w kterémž se hřijchowé odpausstěgij / a na wěky wijce
spomijnání nebudau. Toho na giseté dokázanij a swědomij / dáwám wám
mau Krew k nápogi. 30

Kdož giž tak z toho Cleba²² gij / a z Kalicha pige / a těm slowům /
kteráž od Krysta slyssij / a tomn²³ nařízenij / kterež od Krysta přigijmá /
sylně wěřij / tent' zůstáwá w Pánu Krystu a Krystus w něm / a wěčně žiw
bude.

²² Správne *Chleba*.

²³ Správne *tomu*.

Přitom ho sobě máme připomijnati / a Smrt geho zwěstowati / totižto
/ že gest on pro nasse hřjchy vmřel / a pro nasse ospravedlněnij / zasse
z mrtvých wstal: A protož gemu máme děkowati / každý na sebe swůg Kříž
wzýti a geho následowati / a podlé geho přikázanij wespolek se milowati
5 / yakož on miloval nás. Nebo gsme wssyckni geden Chléb / poněwadž
gsme wssyckni gednoho Chleba včastnij / a z gednoho Kalicha pigeme. Pán
Bůh rač nás w prawé wijře a hořejcý lásce až do skonáníj nasseho milostiwě
zachowati / Amen.

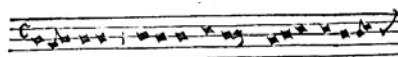
[Obrátiw]

10

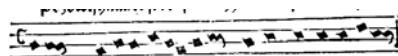
H III

Strana 46

Obrátiw se k Oltáři / ať hned po napomenutij zpijwá:

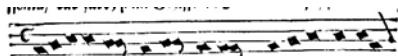

Pozdwijhnauce srdce swá wzhůru ku Pánu Bohu na-

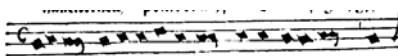

15

ssemu / tak yakož Pán Gežijs na Zemi včedlníjky swé milé

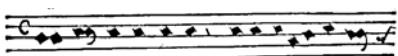

naučiti rácil pomodlmež se: Otče náss genž gsy na

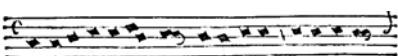

20

Nebesých / Oswět se gméno twé / příd' králowstwij twé / bud'

wůle twá yako w Nebi tak také y na Zemi.

Chléb náss wezdegssij day nám dnes. A odpust nám násse winny

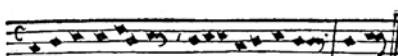

25

yakož y my odpausstijme nassijm winnikům / y ne-

[vwod']

fol. 26 47

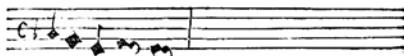

[ne]vwod' nás w pokussenij / Ale zbaw nás od zlého / Amen.

Ziácy
Ať zpijwagij.

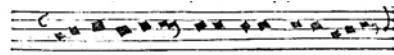

Pán Gežijs Lidu wěrnému / mage se bráti k Otcy swému / wydal po- 5
Každý zbožný tomu wěříj / když gest bylo po wečeři / běda to-

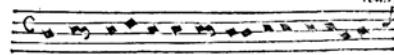

krm wolenému.
mu / kdož newěřij.

Kněz neobrátě se k lidu ať zpijwá: 10

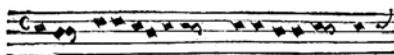
Pán náss Gežijs Krystus w tu noc / w kterauž gest byl zrazowán

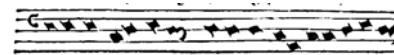
wzal Chléb / a Dijky činiw lámal / Včedlnijkům swým dal

[a řekl:] 15

48

a řekl: Wezměte a gezte / tot' Tělo mé / kte-

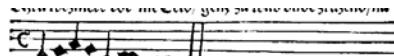

réž se za wás wydawá. To čiňte na mé připomijnáníj. 20

Ziácy.

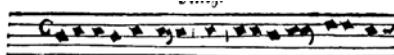
Ráčil pamět zůstawi wwal chléb potom gey lámati / V-
Ržka wezměte tot' mé Tělo / genž za wás bude zrazeno / na

čedlnijkům rozdáwati. 25

mau Smrt pamatowáno.

Kněz.

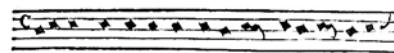
Též wzal gest y Kalich / když gest odwečeřel / Dijky či-

5

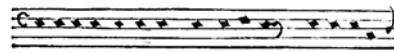
nil / a dal gim řka: Wezměte a pijte z toho wssyckni /

[Tento]

fol. 27 49

10 Tento Kalich gest nowá vmluwa w mé Krwi / kteráž

Za wás y za mnohé wylita bude / na odpusstě-

nij hřijchuw / To činte kolikrát koli pijti bude-

15

te / na mau památku.

Ziácy.

Potom ráčil Kalich wzýti / do něho wijna naliti / slowy swými

20 Ržka požijwaytež wssyckni toho / na pamět trápenj mého / k nabytij by

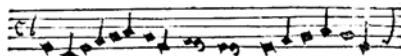
[potwr]

I

50

25 potwrditi. Kdožby nebral obogijho / z rozkázanij Pána
dla wěcného. A kdož z wijry přigijmagij / přikázanij geho

swého / bog se pekla hořijcýho. Chwála Otcy nebe-
plnij / budau w wěčném kralowánj. Gedauc Beránka či-
K němuž čistá srdce

5

skému / y geho Synu milému / w gednotě Duchu Swaté[m]v.
stého / Duchem swatým počatého / Gezu Krysta nebeské[h]o.
magijc / wssech se hřijchůw wystříhagijc / Tělo gedauc a Křew pigijc.

Tak yakož gest nám zůstawil / swé smrti pamět včinil / aby nasse Dusse 10
spasyl.

Kryste pro twé Vmučenij / day nám hřijchům odpusstěnij / potom s tebau
přebýwáníj.

Kněz.

Hned po odspijwáníj slow Krystowých o Wečeři Páně / ať počne v Oltáře 15
Tělo Krystovo po půlnočnij

[straně]

42²⁴

fol. 28

straně rozdáwati / a mezy podáwáníj af k gednomu každému
přigijmagijcýmu tato slöwa promluwij: Wezmi a gez / to gest Tělo Krystovo 20
/ kteréž za tebe wydané gest. Vználi se Kněz k přigjmánij spůsobným býti
/ ať to přigjmá / co té prwnij částky Wečeře Páně po giných zbylo / to ať
nikterakž neschowá k ginému času. Po přigjmánij prwnij částky ať se
hned nayprwé z Kalicha napige / a potom ať giným posluhuge Krwij Páně
v Oltáře po té straně k poledni / a gednomu každému prijgijmagijcýmu ať 25
tato slöwa promluwij: Wezmi a pij / tato gest Krew nowé vmluwy / kteráž
wylyta gest / na odpusstěnij hřijchůw twých.

Ziácy.

Byloliby tak mnoho Communicantůw / žeby mezy přigjmánijm dotčené
anebo giné Sanctus nepostačilo / tehdy Ziácy mohau zpijwati Mutétu / 30
anebo tuto Pijseň:

²⁴ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 51. Číslo 542 preškrnuté a nadpisane rukou 51.

anovo katu píjet.

I. Gežijss Krystus náss Spasytel / hněwu Božijho od-

wratitel / skrz trpké Vmučenij / zba-

5

wil nás od zatracenij.

[Bychom]
I II

53²⁵

- II. Bychom toho nezapomněli / podal nám swé Tělo gjisti / skryté tak w malém Chlebě / a swau Krew pijti v Wijně.
- III. Kdo chce k tomu Stolu gjiti / ten se sám má pilně skusyti / kdož nehodně přistaupij / za život Smrt sobě kaupij.
- IV. Boha Otce máss chwáliti / že tě ráčil nakrmiti / a pro twé wykaupenij
15 / ohawně Synu dal vmřijti.
- V. Nepochybně máss wěřiti / že tě ráčij vzdrawiti / Gsyli hřijchy obtijžen / a pro ně welmi zarmúcen.
- VI. Tak welké milosrdenstwij / hledá Srdce w těžkau prácy / paklis zdráw
nech přistupu / aby nedosáhl zlau odplatu.
- VII. Sám dij podte ke mně pracnij / dámť já wám wssem polehčenij /
zdrawým Lékař nic platen / vměnijm swým bude zahanben.
- VIII. By sám mohl co zaslaužiti / proč mně bylo třeba vmřijti / ten Stůl tobě
nic platen / budessli sám sobě pomocen.
- IX. Wěříjssli to prawým Srdcem / a wyznawáss takto owssem / dobřes
25 práwě připrawen / pokrmem tijm w Dussy obžiwen.
- X. Nezapomni skutku toho / a milůg bližníjho swého / aby tě mohl vžiti /
yak tobě twůg Bůh ráčil činiti.

²⁵ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 52. Číslo 53 preškrnuté a nadpisáné ceruzkou 52.

Nebyloliby ani na té Pijsni dosti / ať zpijwagij ginau nábožnau
o Wečeři Páně / anebo o vtrpenij Krystowém / zwlásstě před Hodem
Welikonočním.

Nota.

Krom obzwłasstnij Slawnosti / mohau Ziácy hned Sanctus zpijwati / 5
když Kněz z Kazatedlnice gde / a Kněz
[wypustiw]

54²⁶

fol. 29

wypustiw *præfationem* mezy *Sanctus* (yak swrchu položeno gest) hned napomenutij činiti. Ba kdyby málo Communikantůw bylo / neb čas by 10 nepostačoval y Napomenutij wypustiti / A mezy *Sanctus* hned Modlitbu Páně začíti může / A potom pořádkem swrchu položeným procedowati.

Kněz.

Posluhugijc wssem Communicantům obrátij se k Lidu a zpijwá:

Hospodin buď s wámi.

15

Ziácy.

Y s Duchem twým.

Kněz.

Obrátiw se k Oltáři děkowáníj činij takto:

Poděkúgmež Pánu Bohu.

20

Dijky wzdáwáme twé Swaté milosti wssemohúcý Pane Bože / že gsy nás skrze tyto spasytedlné dary posylniti ráčil: Y prosýme twého milosrdenstwíj / že nám toho ráčijss dáti požiti k sylné wijře w tebe / a w kořijcý lásce mezy námi wssemi / skrze Gežjsse Krysta Syna twého milého/Pána a Spasytele nasseho/kterýž s tebau Bohem Otcem y s Duchem 25 Swatým / žiw gest a kraluge požehnaný Bůh / na wěky wěkuow / Amen.

[Anebo]

I III

55²⁷

Anebo takto:

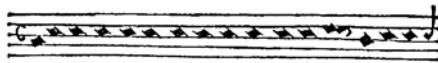
30

²⁶ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 53. Číslo 54 preškrnuté a nadpisane ceruzkou 53.

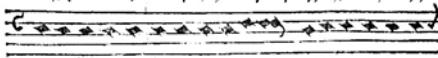
²⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 54. Číslo 55 preškrnuté a nadpisane ceruzkou 54.

Dijky tobě wzdáwáme / wssemohúcy wěčný Bože Otče Nebeský /
z přehogné milosti a dobroty twé / že gsy skrze Syna swého milého / tu
welebnau Swátost vstanowiti ráčil / w nijžto Tělo geho Swaté gijme / a Krew
geho Swatau pigeme. Y prosýme tebe srdečně / rač Duchem twým Swatým
5 Srdce nasse tak strogiti a sprawowati / abyhom ten drahý poklad hodně
přigijmali / dobře ho vžijwali / hřijchy swé poznáwali / gich srdečně litowali
/ gich se warowali / skrze Pána nasseho Gežijsse Krysta odpusstěnij gich
v wijře hledali / a nassli / a tak den odedne w wijře a lásce se rozmáhali /
ažbyhom wěčně spaseni byli / skrze Gežijsse Krysta Syna twého milého /
10 Pána a Spasytele nasseho / genž s tebau / etc.

Obratiw se k lidu / ať gim požehnáníj dá w tato Slowa:

Dayž Pán Bůh wám požehnáníj a ostříjhayž wás / okažiž

15 wám twář swú / a smilůg se nad wámi / obratiž Pán Bůh twář
[swau]

fol. 30 36²⁸

swú k wám / a dayž wám pokog wěčný / Amen.

20 Ziácy.
Zpíwjagij poslednij werss Modlitby Páně / anebo Da pacem Domine.

Pořádek Msse kdyby Communicantůw nebylo.

Poněwadž welebná Wečeře Páně ne pro gednoho aby gi sám přigijmal
(леčby nějaká obzwlásstnij pilná přijčina toho byla) ale pro mnohé od Krysta
25 Pána vstanovená / a potomně w prwotnij Cýrkwi wůbec od mnohých spolu
vžijwána gest / odkawadž gi stařij Včitelowé *communionem* gmenowali: žádný
z Kněžij tak wssetecným býti nemá / aby newěda o žádném Communicantu
/ sám pro sebe *Missam priuatam* začijti a slaužiti mel / Ale přigda w Nedělský

²⁸ Chyba v tlači. Napísaná strana 36, ale je to strana 55. Preškrnuté a nadpísané ceruzkou 55.

anebo w Swátečnij den do Chrámu Božíjho / tijmto pořádkem posluchačům swým / Slowem Božíjm posluhowati má.

Kněz.

Wezma na sebe Komži / a přistaupiw k Oltáři / k Lidu se obrátiti / a k nim Obecnij Zpowěd na hlas promluwiti má / tak yakž při počátku Msse 5 položeno gest.

[Ziácy.]

57²⁹

Ziácy.

Po *confiteor* zpijwagij *Introitum, Kyrie. Et in terra, vt supra de Missa.* 10 Anebo Pijseň / a Mutetu / neboližto samu Pijšeň dlauhau.

Kněz.

Obrátiw se k lidu zpijwá:
Hospodin buď s wámi.

Ziácy.

15

Y s Duchem twým.

Kněz.

Obrátiw se k Oltáři zpijwá Collectu / a potom zasse k lidu na hlas srozumitedlně čijsti má Episstolu.

Ziácy.

20

Zpijwagij Mutetam nebo Pijseň / neboližto Prosam / nenijli Modlařská.

Kněz.

Obrátiw se k Lidu čte na hlas Ewangeliem / a obrátiw se zasse k Oltáři zpijwá: *Credo in vnum Deum.*

Ziácy.

25

Patrem Obecnij a Lidu dobře známé.

Kněz.

[Wstau]

²⁹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 56. Číslo 57 preškrnuté a nadpisáné ceruzkou 56.

Wstaupiw na Kazatedlnicy / Kázanij činiti má se wssijm co ho předcházý
y následuge / yak swrchu o Mssy oznámeno gest.

Po Obecnij Modlitbě / mage přijčinu hodnau posluchačům swým pro
5 lenost / a nedbánliost gich / a pro potupowáníj Welebné Swátosti Wečeře
Páně přimlauwati / toto napomenutij gim druhdy činiti má:

Poněwadž dnessnij den shromážděni gsme / ku poslaucháníj Slova
Božího / a požíjwáníj Welebné Swátosti Těla a Krwe Pána nasseho Gežíssse
Krysta: žádný se paknenassel / kterýž by toho pokladu přehogného /
10 a naydražssijho hledal: wás skrze milosrdenství Božíj napomijnám / abysste
tak welikých a nesmírných dobrodinij Božských sobě lehce newážili / a nimi
nepohrdali. Poněwadž Krystus Pán welij / abychom Welebnau Wečeři geho
často požíjwali / řka: To čiňte na mé připomijnáníj. Item: To čiňte kolikrát
koli pijti budete / na mau památku. Třebali bylo přikazovati / kdyby nechtěl
15 / aby se to tak podlé rozkazu geho konati nemělo.

A protož gest gistá wěc / kdež Srdce w poznáníj hřijchůw /
w rozgijmáníj hrěwu Božího / a wzýwáníj gména geho Swatého vstydlo
/ že také na potěšenij a Welebnau Wečeři Páně málo dbá / a z té přijčiny
prwněggssij pořádek Cýrkwe zginačen gest / že lidé gsauce nedbánliwij / a

59³¹

leniwij / nedbagijce na hřijchy swé / y potěšenij / nerozuměgijce prawému
wzýwáníj / tu welébnú Swátost gsau opausstěli. My pak na každý den
25 wždycky bez přestáníj hřijchy swé rozgijmati / hněwu Božího srdečně se
lekati a báti y snažně Pána Boha žádati máme / aby nám ráčil milostiw
býti / skrze Gežíssse Krysta Syna swého milého. Což se odtad poznawá /
když Čžlowěk srdečnau žádost k té Welebné Swátosti má. Neb kdež takové
žádosti při Čžlowěku nenij / tut' zagisté ani poznáníj hřijchůw / ani srdečná
30 lijtost a žalost nad hřijchy / ani yaká žádost po milosti Božíj. Přitom vstydla
Modlitba nevžitečná a daremná chwála Gména Božího / a dijkůw činěnij /
kdež se ta Welebná Swátost zamesskáwá. A poněwadž mnozý / jako pod
zástěrau zlost swú tagij / prawijce / že proto nepřigijmagij / že stogij wrozeprí
a w nelásce s některými. Ti a takowij wěděti magij / že před Pánem Bohem
35 wymluweni nebudau / nýbrž geden hřijch na druhý shromážďugij / chtijce

³⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 57. Číslo 58 preškrnuté a nadpisane ceruzkou 57.

³¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 58. Číslo 59 preškrnuté a nadpisane ceruzkou 58.

vtecy před laužij / vpadagij do bláta / totižto že se dwognásobného hřijchu
dopausstěgij.

Nayprwe hněwu proti Bližnijmu swému / Druhé zanedbáníj té
Welebné Swátosti. K

[tomu] 5

60³²

fol. 32

[K] tomu se y ginij hřijchowé přiměssugij / yakožto kdež neswornost a hněw
překážku činij přigijmánij / takét' y Modlitbu a wzýwáníj wyzdwihiuge:
y nemůž se Clowěku co horssijho státi / yako když nemůž Pána Boha
wzýwati / a w swé potřebě k němu wolati. Protož geden každý w takových 10
přijhodách toho pilně ssetřiti má / aby se swévolně a wssetečně Pána Boha
nestrhl a konečně w zauffalstwij nevpadl / ale raděgi na to pomyslil / kterak
swědomij k Bohu a bližnijmu spravené býti má / kdo gest křiw / druhého
odprosytí má / kdož pak křiwdu trpěl / nemá se s Pánem Bohem hněwati
/ ale w srdcy a w swědomij swém / pokoge od něho hledati / ani skrze 15
hněw na Modlitbě a wzýwáníj sám sobě překážku včiniti: Ale hned bez
messkáníj Bližnijmu swému winny odpustiti. Kdožby dalssijho naučenij
otom potřeboval / můž se ke mně na gisťy čas na ffaru dátí dátí³³ nagijti
/ tut' mu se gisťe naučenij dá / kterakby se w té přijčině chowati měl / etc.

Ziácy.

20

Po Kázanij zpijwagij Pijseň nábožnau / s včenijm Lidu předloženým
se srownawagijcý / nebo Mutétu.

[Kněz]

K II

61³⁴

25

Kněz.

Obrátiw se k lidu zpijwá:
Hospodin buď s wámi.

Ziácy.

Y s Duchem twým.

30

³² Chyba v tlači, v skutočnosti strana 59. Číslo 60 preškrnuté a nadpísané ceruzkou 59.

³³ V texte dvakrát.

³⁴ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 60. Číslo 61 preškrnuté a nadpísané ceruzkou 60.

Kněz.

Obrátiw se k Oltáři zpijwá Collectu / zasse obrátiw se k Lidu / dáwá
gim požehnáníj / yakž při koncy Msse notowáno gest.

Ziácy.

5 Zpijwagij Pijsničku krátkau / anebo poslednij werss Modlitby Páně.

V.

Porádek kterýž se zachowáwá při wyvčowáníj Dijtek w Katechyzmu.

W Městech w Městeckách y w Wesnicech w Nedělský a w Swátečnij
den / hned po Obědě Mládež se do Chrámu Páně scházeti má / a tu sskolnij
10 spráwce s nimi nayprwé zazpijwá Pijsničku / o té částce Katechyzmowý /
kteráž dijtkám podlé pořádku wyměřeného /

[předlo]

fol. 33 **62³⁵**

předložiti minij. Po Pijsničce káže dwěma Pacholatům ze sskoly / k té
15 wěcy spůsobným / memoriter řijkati / prwnij dijl Katechyzmu menssijho
D. Martini Lutheri. Yakožto Desatero Božij Přikázanij s wýkladem / w témž
Katechyzmu položeným a obsazeným / geden druhého se tážijcym. A to
řijkati magij powlowně / wážně a srozumitedlně. Potom opět zpijwagij
pijsničku nábožnau / a po pijsničce / pachole některé ze sskoly / anebo
20 we wsy Zwonijk / wssak w přijtomnosti faráře / opět powlowně / wážné
a srozumitedlné / s Dijtkami wssecky částky Katechyzmowý podlé prostého
textu bez waykladu řijkati má. Po wykonáníj toho / Kněz ať gim wayklad
přečeť z Katechyzmu Brandeburského / anebo z wětssijho Katechyzmu
D. Martini Lutheri. Naposledy zazpijwagij wssyckni společně Pijsničku:
25 Zachoway nás při swém Slowu / zruss moc Turka / etc.

Kněz.

Zpijwá Collectu.

Ziácy.

Poslednij werss některé Pijsně.

30 Co se dotčené gedné částky s wýkladem dotýče / sskolnij neb Duchownij
Zpráwce toho ssetřiti má / aby newždycky gedna zasse opakována byla / ale

³⁵ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 61. Číslo 62 preškrnuté a nadpisane ceruzkou 61.

pořád aby se říjkali / yakožto: gednu Neděli Desatero Božij Přikázanij: druhau / wyznáníj Wijry obecné Křestianské: třetij / Modlitbu Paně. A tak dále.

Po Katechyzmu w Městech Nesspor se zpíjwá tijm pořádkem / yakž w prwnijm Artykuli / o Nessporu Nedělnijm a Swátečnijm oznámeno gest.

[Wssednij] 5

K III

63³⁶

VI.
Wssednij Kázanij.

W Městech buďto žeby farář Kaplana měl / anebo neměl / dwakrát 10 do téhodne / w Středu a w Pátek / Slowem Božijm posluhowati má / na ten spůsob. Nayprwé zazpijwagij Ziácy / gednu dlauhau / anebo dwě krátké pijsničky / ažby se Lid sessel. Potom Duchownij Zpráwce včinij Kázanij. Po Kázanij zpijwagij Ziácy Letanij Czeskau. Po Letanij zpijwá Kněz Collectu. A to wsse přes hodinu se protahowati nemá / aby se Lid k prácy 15 swé wssednij nawrátiti / mohl. Coby se pak na ty dva dni kázati mělo / připausstij se to k bedliwým Zpráwcům Cýrkewníjm / kterijžto ssetřijce spůsobu a obyčeguw Osady swé / takowá naučenij z Slova Božijho gim předkládati magij / kterážby gim nevyžitečněgssij býti mohla. A Kaplanij w té wěcy faráři swými se zprawowati magij / aby nekázali co se gim lijbij / 20 ale co gim farář kázati poručij.

Přihodiloliby se pak / žeby Swátek některý byl / který se nesvětij / a wssak Hystorya o takowém Swátku w pijsmě Swatém se nacházý / yakožto gsau / o Mařij Magdaléně / o Stětij Swatého Iana / etc. takowé Hystorye mijsto wssednijho Kázanij se wykládati magij / na některý z dotčených 25 dwau dnij / kterýžby takowému Swátku naybližsij byl.

W Postě počnauc po Neděli *Inuocauit*, až do Weliké nocy / tyto dva dni / nic giného se wykládati a kázati nemá / než Hystoria o Vmučenij Pána nasseho Gežijsse Krysta.

[W Městech] 30

64³⁷

fol. 34

W Městech mimo tyto dva dni na každý den / když se nekáže / toto se zachowáwati má.

³⁶ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 62. Číslo 63 preškrnuté a nadpisáné ceruzkou 62.

³⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 63. Číslo 64 preškrnuté a nadpisáné ceruzkou 63.

Hned ráno / prwé než obecnij Lid na domácy swau prácy gde / do Chrámu Božijho se sgijti má / a tu se nayprwé zaspíjwati má Pijsnička rannij / newždycky giná a giná / než wywolijc sobě Zpráwce Duchownij gednu / která mu se zdá / nevyvžitečněgssij / at při ni zůstane / tak aby se gi Lid
5 obecnij naučiti mohl.

Potom řijká s nimi Zpráwce Modlitbu rannij / po Modlitbě / přečte gim kapitolu s Summau z Zákona starého / tijm pořádkem / yak w třetijm Artykuli / oznameno gest. Potom Kněz Collectu odzpijwá.

Tento pak pořádek obzwłasrně pro Czeládku/nádennijky a pracowité
10 Lidi nařízen gest / aby y oni Pánu Bohu slaužiti a gey chwáliti mohli.

VII. Swatkowé kteřijž se swětiti magij.

Nayprwé těchto dwanácte předníjch Swátkůw welikau vctiwostij / wážnostij a pobožnostij swětiti / posluhowánijm Slowa Božijho y Swátostij
15 Krystowých zpijwáníjm / Modlitbami / a Dijkůw činěnijm slawiti / a na takowé dni / Matíru / Mssy y Nesspor slawně zachowáwati slussij. Přitom také bude potřebij lidi napomijnati / aby před dotčenými Swátky střjdmě se chowali / tak aby potom Slowo Božij tijm bedliwěgi slyseti / a dobrodinij Božská / kteráž se o takových Swátcých připomijnagij / tijm pilněgi sobě
20 rozgijmati / gich wděčně při[gijti] /

65³⁸

[při]gijti / Pánu Bohu za ně děkowati / a za rozmnoženij y posylněnij wijry žádati mohli.

Swatkowé přednij.

- 25 Den
Narozenij Krysta Pána / a ostatnij dva dni.
Obřezowáníj Krysta Pána.
Tříj Králůw.
Obětowáníj Krysta Pána do Chrámu.
30 Wtělenij Krystowa / gináče / zwěstowáni Panny Marye / etc.
Den Wečeře Páně / gináč / Zelený Cžtwrtek.
Vmučenij Krysta Pána / Weliký Pátek.
Wzkříjssenij Krysta Pána / a ostatnij dva dni.
Na Nebe wstaupenij Krystowého.

³⁸ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 64. Číslo 65 preškrnuté a nadpisáné ceruzkou 64.

Sesláníj Ducha Swatého / a ostatnij dwa dni.
Trogice Swaté.
Swatých Angelůw Božijch / gináče Swatého Michala.

Swátkowé menssij.

Ondřege Aposstola.	5
Tomásse Aposstola.	
Pawla na wijru obrácenij.	
Matěge Aposstola.	
Den S[wateh]o Filipa a Jakuba Aposstolůw.	
Jana Křtitele.	10
Petra a Pawla.	
Nawsstijwenij Alžběty.	
Mistra Jana Husy.	
Rozesláníj Aposstolůw.	

[Jakuba] 15

67³⁹	<i>fol. 35</i>
Iakuba Aposstola.	
Proměnění Krysta Pána.	
Bartholoměge Aposstola.	
Mathausse Aposstola a Ewangelisty.	20
Ssymona a Judy	

Na tyto dni gedno toliko Kázanij se činij / a bylliby žadostiw welebnau
Wečeři Páně přigijmati / má se gemu y na týž den tauž Swátostij posluhowati.

Ewangelia pak obyčegná / genž od starých Včitelůw Křestianských
k gednomu každému času / nařijzena gsau lidem se přečijsti a wykládati / 25
přitom také opradlowé

hystorye o Swatých / lidu k následowáníj gich předkládati se magij.

Také Wrchnosti Swětské náležij na powinnost swů pomatowati
/ a yakož Saudce w Lidu Israhelském z rozkazu Božijho / swévolného
přestupníjka dne Swátečníjho vkamenowati dal / tak y ona přijstně trestala 30
/ y za několik dnij w Ssatlawě giným k wystraze / mijsta poprála těm /
genž Kázanijm y Swátostmi welebnými pohrdagijce / za tijm když se Slowo
Božij káže / po Ryňku / po vlicech / po laukách y dědinách se protulugij /
tarmarčij /

³⁹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 65. Číslo 67 preškrnuté a nadpisane ceruzkou 65.

hragij / hodugij a giné rozpustilosti prowozugij. Ale s tijm sewssijm potřebij
budé Wrchnosti / aby dadauc poddaným swým na sobě dobrý příklad
/ nayprwé sama den Swátečnij swětila / sročenij / smlauwy / saudy /
a k těm podobné wěcy / na dni Swátečnij sobě nevkládala / progijžděním
5 a myslivosti času k Slowu Božímu wyměřeného nemrhala / kupowáníj
/ prodáwáníj y sseňku w kázanij poddaným swým nedopausstěla / ale
příkladu Křestianského a pobožného Cýsaře Constantina přijgmijm
welikého / kterýžto práwo chwalitebné / o Swatých / we wssij Ržijssy
Ržijmské vstanowil / publikowal a nad njim ruku držel / následowala.

10

[Visita]

L

68⁴⁰

**VIII.
VISITATIO**

15 Ocži a sslepěge Hospodáře / naylépe dědinu wyprawugij / prawij Přijslowij
staré / napomijnagijc každau Wrchnost / aby ke wssemu / což gij od Boha
swěšeno gest / sama pilně dohlijdala.

Yakž zagisté w domácym sprawowáníj potřebij gest / aby sám
Hospodář a Hospodině ke wssemu pilně dohlijdali / a ssetřili / kterak se
20 hospodařij: Tak také Cýrkew Křestianská pilně potřebuge Osob hodných
kteréby gi druhdy nawsstěwowali / wyptáwagijce se na Včenij y obcowáníj
Zpráwcůw Duchownijch / na wyrozuměnij a napraweníj posluchačůw
gegich / na zgewné hřijchy / Cyzoložstwo / a giné neřády / na potupowáníj
Slowa Božího a Swátosti Krystowých / na neswornost mezy Kněžmi a lidem
25 obecnijm / na kostelnij / sskolnij a giná k těm podobná stawenij.

Protož we Gménou Božíjm / pro wzděláníj Cýrkwe / Křestianské /
a rozssijřenij Sláwy gména Krystowa / tento pořádek w Visitacý / buťto
nawsstěwowáníj zachowáwati budeme.

I. Nayprwé: Geden každý Farář tayden napřed na Kázanij Lid
30 napomijnati má / aby se k nawsstijwenij připravili / a to se ze gména dwakrát
do Roka státi má / gednau ten pondělij po Neděli Inuocauit, A druhé ten
Pondělij po Swatém Wáclawě / tak aby se Visitacý hned ten den we wssech
Osadách spolu začala.

II. Druhé: Treffilaliby se po Neděli *Inuocauit*, tehdy Visitacý se odložiti
35 může do Pondělij po Swatém Giřij.

[Třetij:]

⁴⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 66. Číslo 68 preškrnuté a nadpisane ceruzkou 66.

Třetij: Giných Panůw poddanij / k tomu potahowáni býti nemagij / III.
lečby některý Pán poddané swé dobrowolně w to podrobiti chtěl / kromě
služebných / kteřijžby tu slaužili / kdež Visitacý se držíj.

Cz̄twrté: Geho milost Pán w každē Osadě Osobu hodnau na swém IIII.
mijstě woliti / a Faráři gij přidati rácij / buđto Auřednjika / Dúchodnjoho
Pijsaře / anebo z Města Literáta podstatného.

Páté: Má se Lidu k prwnijmu dni yakožto k pondělku / na Kázanij V.
gedno toliko mijsto (kteréby vprostřed Osady bylo) gmenowati / aby se
na ně sessli sami toliko Hospodářowé ze wssij Osady bez žen a dětij / pro 10
vwarowánij welikých autrat / a vkrácenij času. W Městě zagisté na Rathauz
/ a we wsy na Rychtu.

Ssesté: Osoba wolená na mijste Geho milosti Pána / w přijtomnosti VI.
gich wssech y Faráře gegich / kterýž wždycky přijtomen býti má / Rychtářuw
a Konsseluw se tázati má. Pilněli wykonáwá powinnost swau Duchownij 1.
Zpráwce gegich: Posluhugeli gim Slowem Božijm a Swátostmi Krystowými
wěrně / když čas a potřeba toho vkažuge: Dobřeli w Katechyzmu Dijtky
gegich wyvčuge: Dáwáli Lidem naučenij / a wyptáwali se gich / před
přigjmánijm welebné Wečeře Páně: Cžili w tom we wssem aneb w některém
z dotčených Artykuluw Auřadu swého zanedbawá. 20

Dáwáli gim yaké pohorssenij na sobě / z strany obžerstwij / smilstwa / 2.
cyzoložstwa / swád / her / lichwy / aneb k těm podobných wěcý náležitých.

Gsauli swornij / Farář / Rektor / a Kostelnijcy. 3.

Potom se také Faráře / Rychtařuw a Konsseluw dotčená Osoba wolená / na
mijstě geho milosti Pána tázati má: 25

[Nachá]
L II

70⁴²

Nacházegijli se Osoby w Městě Městečku neb we vsy genž smilstwem 1.
a cyzoložstwem se posskwrňugij. 30

Přechowáwagijli se Krčmářowé / Pastýřowé / neb ginij hospodářowé 2.
běhlé fflundry a newěstky.

Chodijwagijli w které Obcy děwečky nočnijm časem na přástky. 3.

Dopausstijli kdo w přijbytku swém nočně tancowati. 4.

Nacházýli se kdo zlolayce / genž rád zlořečij / aneb daremně přisahá. 5.

⁴¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 67. Číslo 69 preškrnuté a nadpisane ceruzkou 67.

⁴² Chyba v tlači, v skutočnosti strana 68. Číslo 70 preškrnuté a nadpisane ceruzkou 68.

6. Nacházýli se w které Obcy Baba kauzedlná / aneb giné osoby / genž k hadačkám posýlagij / a s nimi se radij.
7. Odmlauwáli kdo zgewně aneb tayně Pánu Bohu / a Slowu geho Swatému.
8. Pohrdáli kdo Welebnau Swátostij Těla a Krwe Páně.
9. Přidržugeli se kdo Včenij ffalessného a swodného / posýlali kdo Děti swé ginam ke Křtu / chodijli kdo na paut / aneb nosýli kdo kořenij / Sůl / etc. k modlářským Knězijm / aby posvěceno bylo.
10. Gsauli w které Obcy lichevnijcy.
11. Protiwijli se kdo Faráři swému / hanijli ho / aneb hrozýli gemu.
12. Gsauli w které Obcy Manželé / genž se rozběhli / a spolu býti nechtěgij.
13. Gsauli w které Obcy Manželé / genž spolu srownati a swornij býti nechtěgij.
14. Nacházýli se kdo / mezy Hospodáři aneb Nádennijky genž propigijc
15. a prohragijc wssecko / Manželku a Dijtky swé hladem mořij.
15. Protiwijli se který Syn anebo Dcera / Rodičuom swým.

[Místo]

fol. 37 **71⁴³**

16. Místo pohřebně / kterak opatřeno gest / kterak se hrobowé kopagij.
20. Též také kdo a kterak mrtwá těla nosý.
17. Odňalli gest kdo Chrámu Božíjmu aneb Faře nětco / yakožto Lauku / Dědinu / Les / Desátek / aneb nětco giného / a nechceli kdo Faráři dátí / co mu dlužen gest.
18. Yakéby bylo wychowání Rectora / činjli zadost swému powoláníj /
25. a platijli mu se časně a sprawedliwě.
19. Potřebujeli yaké oprawy Kostel / Fara a Sskola / Sspitál w Městě kterak se opatrue.
20. Témoto Otázkami Osoba wolená pospijchat nemá / ale na každau z nich zvlásstnij odpověd slyseti / a naprawiti to / cožby se hned naprawiti
30. mohlo. Pakliby hned
nětco naprawiti nemohla / má to poznamenati / aby na geho milost Pána wznesseno a do druhého nawsstěwowáníj odloženo bylo.
- VII. Sedmé: Po wykonáníj toho / má se wssem hospodárům skrze Osobu wolenau poručiti / aby při prwnij Visitacý / kteráž se w postě syge / yakž 35 nahoře oznámeno / tomu

⁴³ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 69. Číslo 71 preškrnuté a nadpisane ceruzkou 69.

na překážku / po Swatém Giřij držij / se wssemi Syny / pacholky / podruhy / též y podruhůw syny / a summau kdokoli w domu gednoho každého z nich Mužského pohlawij / gemužto přes deset Leth gest / byt swůg má / hned na druhý den po přečtenij Artykulůw ranným gitrem na gistau hodinu / kteráž se gim hned tehdáž od Osoby wolené gmenowati má / na Faru nagijti 5 dali / a tu od Zpráwce swého Duchownijho / w přijtomnosti Osoby wolené / examinowáni byli / wssak tak aby se pěkně postřjdali / a ne zewssech Wesnic / anebo Desátků na geden den přissli / což se Osobě wolené a Faráři k slussnému rozlosowáriji poraučij.

Při druhé pak Visitacý / kteráž se držij po Swatém Wáclawě / aby 10 Manželky s dcerami / děwkami / podruhyněmi / podruhůw dcerami / a zhola se wssemi osobami

ženského pohlawij / kterým přes deset Leth gest / též na gi[sté dni]

L III

72⁴⁴

15

[gi]sté dni a hodiny / od Osoby wolené sobě gmenowané / na Faru přissli a examinowati se dali.

Osmé: Poněwadž we Wsech / zwłasstě byliliby daleko od Božího domu VIII. / mnoho bezbožné chasy obogjho pohlawij / a naywijce mezy služebnau Czeládkau se nacházý / genž z Rok do Roka sotwa gednau na Kázanij 20 přijgdau: potřebij gest před wyslyssenijm / hned kdyby se na dotčené mijsto sessli / Křestianské napomenutij včiniti. Při kterémžto wssyckni na skrze / mladij y stařij / ženského y mužského pohlawij / (yak kdy pořádek podlé wyměřenij sedmého Artykule na ně přijgde) býti / a co se mluwij pilně pozorowati magij / pod pokutau nijže psanau w gedenáctém Artykuli krom 25 dětij desýti leth mladssijch. Má pak Farář w přijtomnosti Osoby wolené / takowé napomenutij činiti / na ten spůsob / aby při gedně Wizytacý Hospodáře wyvčoval / kterakby se k Bohu / k Wrchnosti k Manželkám k Dijtkám y k Czeládce swé chowati měl.

Zasse při druhé Wisytacý / aby wyvčoval Manželky / kterak se 30 k Bohu / Manželům / Dijtkám / Czeládce y Sausedům chowati magij.

Při třetij Wisytacý Syny a Dcery / Při čtvrté Czeled služebnau a Nádennijky. Při páté / Podruhy ať yvčuge Bázni Božíj / poznáníj Božímu / dobrým mrawům a giným dobrým wěcem. A takowé napomenutij může asy za půl hodiny trwati.

35

⁴⁴ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 70. Číslo 72 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 70.

- IX. Dewáté: Poněwadž sami Hospodářowé wssecky neřády w domijch swých spatřiti nemohau / ale druhdý Hospodyně / pacholek nebo děwka / nětco neslussného spatřij /
 očemž Hospodář nic newij: potřebij gest / hned po napomenutij
 5 w přijtomnosti gich wssech Artykule znowu / ač netak prodlaužně jako předesslého dne čijsti / a to činiti má Osoba wolená.
- X. Desáté: Počnauc od Rychtáre we Wsy / w Městě pak a w Městečku / kdeby neypřijhodněgij gim se widělo /

[ať wsse]

fol. 38 73⁴⁵

ať wssecky napořád mladého y starého wěku / ženského y mužského pohlawij / tak osedlé yak Podruhy. Anobrž y služebnau Čzeled a nádennijky krom Dětij desýti Leth mladssjich / wždy po gednom z Katechyzmu přeslyssij a gich se tážij / znagijli Pána Boha / slaužijli mu a wzýwagijli ho.

- XI. Gedenácté: Kdyby se Hospodář osobně doma nagijti nedal a w tom nětco obmesskal / powinen bude pořád v wězenij sset dnij seděti / a potom gsa wypusstěn / k Faráři swému gjiti a dáti se přeslysseti / nic gináče než yakoby mezy ginými přeslyssán byl. Pakliby někdo z čeledi z dětij anebo z podruhůw se pokrýval a při takowém nawssewováníj nagijti se nedal
 20 / powinen bude Hospodář tri dni pořád v wězenij seděti / a po wygitij z wězenij osobu / pro kteraužto seděl na Faru přwesti / a dáti gi přeslysseti.

- XII. Dwanácté: Rychtáři a Konsselům / ať mezy tijm při prwnij Visitacý nikam odgijti nedadij / z přijčiny té nasselliby se někdo neposlussný / bud' mezy Hospodáři anebo čeládkau gegich / aby hned od nich trestán
 25 a k poslussnosti přiweden byl.

Též y při druhé Visitacý Rychtář té Wsy / nebo Města / kdež se Examen držíj / nikam odcházeti nemá / ale wždycky se dáti doma nagijti / dokud Visitacý k koncy swému přiwedena nebude.

- XIII. Třinácté: Co Osoba wolená s Farářem protráwij při takowém
 30 nawsstěwováníj / to se pilně poznamenati / a potom Kostelnijmi penězy zaplatiti se má.

Psal. 2.

Nunc Reges in telligite, erudimini, qui iudicatis terra[m]. Seruite Domino in timore & exultate ei cu[m] tremore. Oscula[mini] Fi]

⁴⁵ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 71. Číslo 73 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 71.

74⁴⁶

[Oscula]mini Filium ne irascatur, & pereatis in via. Quia breui exardescet ira eius.

Psal. 24.

Attollite portæ capita vestra, & eleuamini portæ æternæ, & introibit Rex gloriæ.

5

IX.

O Kázni Cýrkewnij buďto o wyobcowáníj hřijssnikůw nekagijcých.

Na hoře o rozhřessowáníj Swatém zpráwu wzali gsme: Protož potřebij giž také o wyobcowáníj nětco oznámiti. Nebo obadwa klijče 10 swázanij y rozwázanij Krystus Pán swé Cýrkwi poručiti ráčil. Nebo yak w zprawowáníj Swětském / ano y w Domácym a Sskolnijm hlas anebo rozkaz těch Zpráwcůw / kdež žádné Execucý a trestáníj žádného se nenij obávati / jako daremným hlukem gest / gim se málo dobrého y vžitečného působij: tak y zprawowáníj Cýrkewnij / buďto posluhowáníj Slowa Božijho / swá 15 obzwlásstnij a vlastníj trestáníj má / kterýchž proti neposlussným Božijho Slowa a nekagijcým hřijssnikům přijstně vžijwati musý / aby posluchači Božijmu / včenij a kázanij Swatému náležitau poslussnost zachowáwali / a tak k Bohu obráceni a wěčně spaseni byli.

[O pok] 20

75⁴⁷

fol. 39

O pokutách Cýrkewnijch.

Pokuty pak a trestáníj Cýrkewnij / kteréž každý vpřijmný a wěrny Zpráwce Dussij / proti Ewangeliu S. neposlussným / a nekagijcým hřijssnikům vžijwati má / od Pána a Spasytele nasseho Gežissse Krysta / 25 nařijzeny a poručeny gsau. *Math. 16. 18. Iohan. 20. 1. Cor. 5. 2. Theff. 3. Tit. 3. 1. Timoth. 5.*

A wůbec se gmenuge hřijchy swázati / kteréžto Slово wyznamenáwá hřijchy zadržowati / a toho hřijssného za Pohana a Celného pokládati / a to trestáníj Cýrkewnij trogij gest.

30

Prwnij gest / kázáni Zákona anebo pokáníj w němž toliko slowy a austnijmi pohrůžkami Zákona wssecky hřijchy wůbec / y tolikéž in specie anebo obzwlásstně se trestawagij / Božij hněw a wěčné zatracenij wssem

⁴⁶ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 72. Číslo 74 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 72.

⁴⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 73. Číslo 75 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 73.

hřijssnikům se oznamuge a zwěstuge / kterých slow trestáníj summa
a zawjrka / w těchto řečech Pijsma Swatého / obsažena gest: Zlořečený každý
/ kdož nezachowáwá wssecko / což w těchto Knihách Zákona psáno gest.

O tom prwnijm stupni Kázně Cýrkewníj / mluwij Yzayass 58. *Iohan.*

- 5 16. Duch Swatý trestati bude Swět z hřijchu. *Rom. 3.* Hněw Božij z Nebe se
zgewuge proti wssij bezbožnosti a nespravedliwoſti lidské.

Druhé trestáníj Cýrkewníj gest *priuata separatio vel suspensio ab vsu
Sacramentorum*, aby wěrný Zpráwce Dussij hřijssnika nekagijcýho / a buđto
w včenij blaudijcýho / nebo toho prawého rozumu nemagijcýho / anebo
10 ginými

[weliký]

M

76⁴⁸

welikými a patrnými hřijchy posskwrněného / gich wssakby ani za
15 hřijchy pokládati / ani od nich pustiti mijnil / přátelsky napomenul / aby
swé hřijchy a hněw Božij bedliwě sobě powažugijc a rozgijmagijc / život
swůg polepssyl / aby snad tu Welebnau Swátost sobě ke sskodě a k saudu
nepřigijmal. A z té přijčiny do času ho odbywá (wssak *priuatim* a obzwłasstně
bez swětlého a gmenowitého oznamowaní) a požijwánij Welebné Swátosti
20 do času mu odkládá / aby za tijm včenij Božijmu lépe rozuměti se včijc /
hřijchy swé poznagijc / srdečně gich litowal a želet. Toto trestáníj Cýrkewníj
/ někteřij stařij *Canones* gmenowali *Excommunicationem minorem*, to gest
/ oddělenijm od vžijwáníj Welebných Swátostij a giných Křestianských
pořádkůw společnosti / syc gesstě vlastněgij se gmenuge suspensiō, kdež
25 se do času od Zpráwce Cýrkewníjho komu odkládá / a vžijwáníj Welebných
Swátostij se zbraňuge / ažby se na něm vznalo / žeby oprawdowé pokáníj
činil / tak aby sám sobě tu Welebnau Swátost k odsauzenij nepřigijmal /
a Kněz wědomě a dobrowolně cyzých hřijchůw aučastným se nevčinil.

Třetij a naywětssij trestáníj Cýrkewníj / gestiť klatba zgewná /
30 kdežto hřijssnik zgewný / nevstupný / zatržený / zarputilý a nekagijcý /
po předesslém napomijnáníj zgewně ze gména yakožto zatržený
a pohorssliwý zatracenec se wyhlassuge a Diáblu se dawá / aby z společnosti
Cýrkwe Křestianské wywržen a wyobcowán gsa / za Pohana a zgewného
hřijssnika gmijn byl / tak aby hněw Božij proti nekagijcým hřijssnikům na
35 něm poznán / a on tijmto trestáníj k oprawdowému pokáníj a obráceníj
k Bohu přiweden byl. Toto trestáníj Syn Božij / náss milý Pán Gežijs Krystus

⁴⁸ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 74. Číslo 76 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 74.

sám nařijditi / vstanowiti a Zpráwcům Cýrkewníjm / aby ho příjsně vžijwali
přikázati ráčil w těchto slowijch / Matth. 18. Zhřessijli Bra[tr twůg]

77⁴⁹

fol. 40

[Bra]tr twůg proti tobě / gdi a potrescy ho mezy sebau a nim samým:
vposlechnelí tebe / zýskal gsy Bratra twého. A pakli tebe nevposlechne / 5
přjgmiž k sobě gednoho aneb dwa / aby w vstech dwú nebo tříj swědkůw
stálo každé slowo. Pakli gich nevposlechne / budiž tobě jako Pohan
a zgewný hřijssnijk. Zagisté prawijm wám / cožkoli swijžete na Zemi / bude
swázáno y na Nebi. Matth. 16. Dám' tobě klijče Králowstwij Nebeského /
a cožkoli swijžess na Zemi / budeť swázáno y na Nebi. Iohan. 20. Kterýmkoli 10
odpustijte hřijchy gegich / odpausstěgijf se gim / a kterýmkoli zadržijte /
zadržánit gsau. 1. Cor. 5. Yá genž tělem přitomný negsem / wssak Duchem
/ giž gsem to vsaudil / yakobych wám přijtomen byl / aby ten / kterýžto
zle včinil / we Gménu Pána nasseho Gežisze Krysta / segdauce se spolu
y s mým Duchem / a s mocý Pána nasseho Gežisze Krysta dán byl takový 15
Ssatanu / aby ho na těle trápil / duch pak aby spasen byl / w den Pána
nasseho Gežisze Krysta. Nenij' dobrá a poctiwá chlauba wasse / zdaliž toho
newijite / že málo kwasu wssecko těsto porussuge. A protož wyčist' te starý
kwas / abysste byli nowé skropenij (anebo těsto) yakož ste nenakwasseni.
Nebo zagisté Beránek náss welikonočnij obětowán gest Krystus. A protož 20
slawně

[hodůgme /]

M II

78⁵⁰

hodůgme / ne w kwasu starém / ani w kwasu zlosti a neprawosti / ale 25
w Chlebijch nekwassených čistoty a prawdy. Psal gsem wám w listu / abysste
se zasse nespogowali s smilnijky / a to ne s smilnijky tohoto Swěta / aneb
s lakomými / neb s laupežnijky / aneb modláři / syc muselibysste z tohoto
Swěta wygijti. Protož wám y nynij pijssy / abysste s nimi neobcowali / yakož
gestliže ten kterýž mezy wámi slowe Bratr / gest smilnijkem / neb lakomcem 30
neb modlář / neb zlolayce / neb opilec / neb dráč / s takowým ani negezze.
Neb co mi potřebij ty / kteřijž gsau wně sauditi Wssak ty / kteřijž gsau
wnitř wy saudijte. Ty pak kteřij gsau wně / Bůh sauditi bude. Wywrztež
tehdy zlé z prostředku wasseho. To wyobcowáníj / buďto wyvrženij

⁴⁹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 75. Číslo 77 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 75.

⁵⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 76. Číslo 78 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 76.

z společnosti Cýrkwe Křestianské *Canones gmenugij Excommunicationem maiorem*. A Krystus Pán v Swatého Iana w Ssestrnácté kapitole / gmenuge ho wypowěděním z Obce Božíj / a yakožto wywrženij ohawy něyaké. Nebo y w staré Cýrkwi židowské / před Narozenijm Krystowým ten obyčeg se
5 zachowáwal / že gsau zgewné nekagijcý zlolayce / wražedlnijky a k ten podobnými zewnitřníjmi hřijchy zprzněné z Sskol a z Obcý swých wywrhli a kladbu na ně dali. A wzat gest příklad trestání dotčeného / od Otcůw starých / yakož widijme / že Kayn zamordowaw Bratra swého Abele /
10 z společnosti lidí pobožných / a z oprawdowé Obce buđto Cýrkwe Božíj / wyobcowán a zahnán byl. Swatý Paweł gmenuge ho klatbau / a Otcové sta[řij]

zlo]

fol. 41 79⁵¹

[sta]řij zlořečenijm a pilným wystřijhánijm ohawnostij / a nepřijtele Božího
15 / abychom spolu s nim od Pána Boha hrozně trestáni nebyli. 1. Cor. 5. 1. Timoth. 1. Swatý Paweł ho gmenuge dáwáníjim anebo poručenijm hřijssnjka nekagijcýho Diáblu. A toho potvrzuge mnohými důwody takto / řka: 1. Cor. 5. Společnosti žádné s nimi nemijwayte / etc. 2. Cor. 6. Nepracúgte pod cyzým ghém s bezbožnými. Nebo které má včastenstenství spravedlnost
20 s nepravostij: a nebo které má towaryžství swětlo s temnostmi? A které srownáníj Krysta s Diáblem? Aneb který gest dijl wěrného s newěrným? A která společnost Chrámu Božího s modlami. Wy gste zagisté Chrám Boha živého / yakož prawj Pán Bůh / přebýwati budu w nich a choditi mezy nimi / a budu gegich Bůh / a oni budau Lid můg: Protož wygděte z prostředka
25 gegich / a oddělte se od nich / prawij Pán / A nečistého se nedotýkayte / a já přígrmu wás / a budu wám za Otce / a wy mi budete za Syny a za Dcery / prawij Pán Bůh wssemohúcý. W těchto dwau Ržečech / patrně se obsahuge Přikázanij Božíj / že zgewnij a nekagijcý hřijssnjcy / proti prvníj y druhé Tabuli Desatera Božího Přikázanij z společnosti Cýrkwe Swaté se
30 wyobcowati magij. Giž pak wětssij společnosti mezy Křestiany nenij / nad vžijwáníj Welebné Swatosti Wečeře Páně.

A protož takowij nevstupnij a zarputilij notorij *peccatores* k dotčené Welebné Swatosti připusstěni býti ne[magij]

M III

⁵¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 77. Číslo 79 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 77.

80⁵²

[ne]magij / ažby oprawdu sobě vsmyslijce a hřijchůw swých litugijce ku Pánu Bohu se obrátili. Nebo w Cýrkwi Božij také na tomto Swětě / gisty a patrný rozdijl mezy Bohem a Diáblem / též také mezy pobožnými Křestiany a zgewnými holomky d'áblowými zachowán býti musý. Třetij 5 ráčil také Krystus Pán wssem wěrným Včitelům přikázati / netoliko hřijchy rozwazowati / ale také nekagijcým hřijchy zadržowati / yakožto v S. Matth. w 18. k. dj: Gistě prawijm wám / cožkoli na zemi swijžete / budeť swázáno y na Nebi. A což rozwijžete na Zemi / rozwázáno bude y na Nebi. Matth. 16. Dámť tobě klijče Králowstwij Nebeského. A cožkoli swijžess na 10 Zemi / budeť swázáno y na Nebi. A cožkoli rozwijžess na Zemi / rozwázáno bude y na Nebi. Iohan 20. Kterýmkoli odpustijte hřijchy / odpausstěgijt se gim / a kterýmkoli zadržíjte / zadržáníf gsau.

**Pořádek který se zachowáwati má při trestáníj zgewných hřijssníjkůw
a wyobcowáníj gich.**

15

Poněwadž těžsíjho a hrozněgssíjho trestáníj na Swětě není nadto/když oprawdowá Cýrkew Křestianská na někoho klatbu dá / a wyobcugjcho podlé Slova Božího / aby Zpráwcové tijm méně prácy nepřijzně y protiwenstvíj proně podnikli / zwlásstě poněwadž nekaždý z Duchownijch Zpráwcůw pořádku dobrého a Křestianského w tom zachowáwati vmij / giž žádnemu 20 Knězy dopusstěno býti nemá / aby podlé swého vlastníjho zdáníj a mocy lidi zgewně wyobcowal / anebo ze

[gména]

81⁵³

fol. 42

gména gich na kázanij gmenowal / až nayprw takowau wěc wznese na 25 Osoby odewssech tříj Stawů ku porownáníj takowých y giných nesnázý w náboženstvíj wolené / buďto na Pány Defensory. Y budeli mu od nich to odepřáno / teprwa může přijsnosti wyobcowáníj proti takowému vžijwati. Co se pak obecného Auřadu wssech wěrných Včitelů a Zpráwců Cýrkewnijch dotýče / podlé přikázanj Božího powinni gsau hřich wůbec a zgewně 30 trestati / yakož dj Prorok Yzayáss w 58. kapitole. (Wolay nepřestáway / yako traibu powyss hlasu swého / a zwěstug lidu mému mrzkosti gegich / a domu Iakobowu hřijchy gegich. A Ezechyel w 33. kap. Stražným gsem tebe vstanowil Domu Izrahelského. Protož vslysse z aust mých Ržeč

⁵² Chyba v tlači, v skutočnosti strana 78. Číslo 80 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 78.

⁵³ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 79. Číslo 81 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 79.

zwěstugess gim odemne. Gestli že já dijm k Bezbožnému / Bezbožný smrtij
vmřess / Ty pak nebudessli mluwiti / aby se ostříjhal Bezbožný od cesty
swé / on bezbožný w neprawosti swé vmře / ale krwe geho z ruky twé
požádám. A pakli ty zwěstugess Bezbožnému / aby od cest swých obrátil
5 se / a on se neobratij od cesty swé / on zagistě w neprawosti swé vmře /
ale ty Dussy swau wyswobodil gsy.) Pakliby Zpráwce Duchownij obecnijm
swým kázaniem a trestánijm hříchů / wůbec posluchače swé naprawiti
nemoha / někoho by mezy nimi nassel / genžby wědomými / zgewnými
/ a gednomu každému známými hříjchy posskwrněn byl / powinen bude
10 takového notoriu[m] peccatore[m]. Nayprwé k sobě obeslati / a w taynosti
ho potrestati.

Pakliby se po prwnijm napomijnání nepolepssyl / at ho po druhé
obesse / a w přijtomnosti dwau neb tří Osob wěrně / otcowsky / vpřjmne
a přijstně / wssak bezewssj příjkrosti hánliwé / napomjná a žádá / aby aspoň
15 gesstě přestal hřessyti / hřich swůg poznal / hněwu Božjho a zatracenij
wěčného / kteréhož na každau hodinu na sebe očekáwati musý / se bál /
ku Pánu Bohu se obrátil / život swůg polepssyl / a Cýrkew Křestianskau /
kteraužto od několika časuow / těžce pohorssowal / za odpusstěnij prosyl.

82⁵⁴

20 Takowé napomijnání asy dwakrát nebo třikrát Zpráwce opakovati má /
a pohružku takowau doložiti / nebudeli chtiji neslussného a peského
obcowání swého nechatí / a pokáníj činiti / že podlé powinnosti swé / yakž
coli nerád / na gisté cesty pomysliti musý aby mu swévolnost přetržena
byla. Budeli giž zgewný hřijsnijk Otcowským napomijnáním Zpráwce
25 swého chtiji pohrdati / a w hřijsijsch swých nevstupně / a swévolně trwati:
Spráwce powinen bude / takowau wěc na Pány Defensory podlé rozkazu
Krystowa / řkaucýho: Powěz Cýrkwi / A Swatého Pawla řkaucýho: Af saudij
Cýrkew / wzněsti / kdežto Páni Defensores powinni budau obžalowaného
obeslati / a Zpráwcy Duchownijmu poručiti / aby klatbu na něho dal. Za
30 tijm pak Zpráwce takového zgewného hřijsnijka ani rozhřessowati / ani
Welebnau Wečeřij Páně gemu posluhowati nemá.

Pakliby hřijsnijk Zpráwce swého napomijnání vposlechl a za
odpusstěnij hřichůw žádal / giž wyobcowáníj potřebij nebude / než
Zpráwce na žádost geho / gey rozhřessyti / k Wečeři Páně gey připustiti
35 / a společnosti Cýrkwe gemu přijti má. Potwrzuge se pak pořádek ten
řečmi Pijsma Swatého / yakž se ted' pořád kladau. Math. 18. Zhřessijli

⁵⁴ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 80. Číslo 82 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 80.

proti tobě Bratr twůg / gdi a potrescy ho mezy sebau a mezy nim samým.
Vposlechneliſ tebe / zýskal gsy Bratra twého. A pakliſ tebe nevposlechne
/ powěz Cýrkwi: A pakli Cýrkwe nevposlechne / budiž tobě yako Pohan /
a zgewný hřijssnijk. Zagisté prawijm wám / cožkoli swijžete na zemi / budeſ
swázáno y na Nebi / a což rozwijžete na zemi / budeſ rozwázáno y na Nebi. 5

[Opět]

83⁵⁵

fol. 43

Opět prawijm wám / gestli že dwa z wás swoliliby se na zemi o wsseliké
wěcy / za kteraužby koli prosyli / staneſ se gim od Otce mého / kterýž
w Nebesých gest. Neb kde se segdau dwa nebo tříj we gménu mém / tut' 10
gsem já vprostřed nich. Gall. 6. Bylliby zachwácen Cžlowěk w některém
nedostatku / wy kteřijž Duchownij gste / nauče takowého w Duchu tichém
/ prohlédage sám k sobě / aby y ty nebyl pokaussen.

Tyt. 3. Bludného Cžlowěka se warůg po prvnijm y druhém trestáníj
/ wěda že gest přewrácený / kdož gest takowý / a hřessij swým vlastním 15
saudem gsa odsauzen. 2. Cor. 13. Hle toto giž třetij chcy k wám přigijti /
aby w vstech dwau nebo tříj swědkůw stálo každé slowo. 1. Timoth. 5. Proti
starému žaloby nepřigijmay / gediné pod dwěma neb pod třjma swědky /
Ty pak kteřž hřessij předewsessemi trestcy / ať se ginij bogij. Oswěd čugit
před Bohem y Krystem Gežissem / y před wywolenými Angely geho / 20
aby těchto wěcy ostříjhal bez vmenssenij / nic nečině na ginau stranu se
odchylugijc / etc.

Ale wssak Zpráwcové Cýrkewnij nic swětle mluwiti / ani co před
sebe wzýti magij / z podezřenij / nepřijzné / záwisti / pomsty žadosti. Nebo
psáno gest / Deut. 16. *Quod iustum est, tuste persequaris.* A tak na tom dosti 25
nenij / že Kněžij dobrým aumyslem w kázni Cýrkewnij bedliwij

[gsau:]

N

84⁵⁶

gsau: Ale y toho potřebij gest / aby w tom také chwalitebný a pořádný proces 30
zachowali / etc. Protož kdyby hřijch ten a weystupek dopusstěný we wssem
gistý a gruntowně znamý nebyl (yako kdyby kdo swětlé včenij ffalessné
skrže Knijhy tisknuté wydané zastáwal / anebo yako

⁵⁵ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 81. Číslo 83 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 81.

⁵⁶ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 82. Číslo 84 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 82.

onen neřádný Smilnijk / 1. Cor. 5 kterýž s swau wlastnij Macochau
obcowal) a factum to ne wcele *notorium* bylo: Tehdy Kněz žádného zgewně
a ze gména z Kazatedlnice gmenowati nemá. Kterýžby před tijm processem
pořádným napomenut a přeswědčen nebyl. A s obzwłasstnij pilnosti ssetřijn
5 býti má rozdijl hřijchůw a weystupkůw těch / kteříž od wěrných Zpráwcůw
Cýrkewníjch trestáni býti magij. Některij gsau taynij a newědomij / genž
toliko tomu / který se gich dopustil / a Zpráwcy Cýrkewníjmu známi gsau /
lid pak málo o nich wij / a gimiž newssecka Obec zgewně pohorssena gest.
Yako kdyby někdo nějakým bludem w včenij nakažen gsa / wssak zgewně
10 a wůbec by ho nerozsýval ani zastáwal / anebo kdyby samému Knězy
o někom wědomé bylo / žeby koho zamordoval anebo giného hřijchu se
dopustil / etc.

W takových tayných hřijssijch předewssemi wěcni a se wssij pilnostij
/ poručenij Krystowo / má a musý wěrně zachowáno býti / kdež dij: Zhřessijli
15 proti tobě Bratr twůg / tehdy potrescy ho mezy tebau a nim samým. Nebo
poněwadž Kněžij hřijssnijkůw wady a nedostatky nezrazowati / ale hogiti
a odpustiti magij. Protož potřebij gest / aby takowé tayné hřijssnijky / ač
přjsně / wssak w taynosti / a vpřijmné y Otcowsky sprawowali a potrestali:
A tudy hněw Božij a ohawnost hřijchůw gegich y wěcného trestání zatracenij
20 gim předkládagijce přijsně a wěrně / yakž neywýsse býti může / ku pokáníj
a milosti Božij hledánij napomijnali. Kdyby takového napomenutij přiyali /
w poznáníj hřijchůw swých polepsse[nij při]

fol. 44 85⁵⁷

[polepsse]nij připowěděli a rozhřessowáníj od swých hřijchůw / a Páně
25 Wečeře / žádostiwiij byli: Tehdy Zpráwce Cýrkewníj gim toho vdělii má /
a žádné zgewně trestáníj na ně nevložiti ani z Kazatedlnice gmenowati. Ale
hřijch takowý tayný w teynosti zachowati / a tomu k potupě nižádnému
na Swětě neoznamowati. Yakž pak předkowé o takowé přijhodě vžitečně
a wěrně napomijnagij slowy těmito: Hřessylliby Bratr twůg proti tobě (dij
30 Krystus) tehdy potrescyž ho mezy sebau a nim samým. Pročto: Ay proto /
že zhřessyl proti tobě / y gdiž tehdy s nim samým na stranu / a potresciž ho
saukromij / poněwadž sám o tom wědomost máss / žeby proti tobě zhřessyl.
A byť ho wždy wěrně předewssemi trestati chtěl / tehdy tijm spůsobem
nebylby geho ffedrownijkem ku polepssenij / ale wijcegij geho zrádcým.
35 Některij pak gsau zgewnij a známij hřijchowé / kterýmižto mnozý lidé
a třebas celá Osada a Obec pohorssena / zprzněna a nakažena býwá. Yakž

⁵⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 83. Číslo 85 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 83.

ku příkladu / kdež onen Koryntský swau vlastnij Macochu zgewně za Manželku měl / a ten hřijch zgewně wssem znám byl. Item / Kdyby který ffalessný Včitel patrné bludy a rauháni proti Bohu na obecném Kázanij / anebo syc skrže tisstěné a wůbec wydané Knijhy zastáwal. A kdyby také syc někdo bludem něyakým gsa nakažen / gey při svých sausedijch w sniátcých 5 anebo w kwasých mezy lidi anebo mezy Czeládku swau rozsýwati a tijm ge swozowati a posskwrniti chtěl: Zasse kdyby zgewného mordu / ffalessneho swědectwij / anebo cyžoložstwa se někdo dopustil / k čemužby anebo sám se přiznal / anebo toho přeswědčen byl. Yako kdež S. Petr předewssij Obcý w Antyočij židům pochlebowal / a s nimi obcowal nevpřjmě / ani podlé 10 prawdy Ewangelitské.

W takových zgewných hřijssich a příhodách / genž se *notoria peccata* a zwłasstě *notoria facti* gmenugij / kteřijžto sami w sobě a w skutku prawij a zgewnij

[gsau /] 15

N II

86⁵⁸

gsau / sami se tak wygewugijce / anebo wždy wssem / anebo mnohým jako na očijch stogijce / a tak swětlij a patrnij gsau / že žádným hodnowěrným zličenijm / zatageni býti nemohau / Item notaria iuris, to gest / takowij 20 hřijchowé / k kterýmby se někdo sám přiznal / anebo syc gruntem a prawdau gich přeswědčen byl: Také potřebij gest / aby prwé nežliby k zgewnému wyobcowáníj saháno bylo / hřijssnijcy takowij / předně Slowem Božijm tuze trestáni a ku pokáni přijstně napomenuti byli. Ale toho potřebij nenij / aby takowij hřijssnijcy wždycky w taynosti nayprwé / anebo mezy 25 Knězem a tijm samým / kterýž se toho hřijchu dopustil / napomenuti byli / ale neypřihodněgi a neylépe gest / aby Zpráwcové Cýrkewnij při těch pořádek a proces Krystův v Swatého Matthausse w Osmnácté kapitole / poznamenaný w cele zachowáwali / aby zgewně hřijssnijky ne hned ze gméoa⁵⁹ na Kazatedlnicy trestali (yak S. Pawel y toho neřádného Smilnijka 30 / kteréhož ač wyobcowal / wssak vlastnijm gménem negmenowal) ale předkem sami mezy sebau / a potom w dwau nebo tříj swědkůw přijtomnosti napomijnali / a tu kdyby nechtěl poslauchati / tehdy teprwa dotčeným Panům Defensorům oznamowali / kteřijž geho obeslati / pořádně wyslysetti / a swědky přeswědčowati magij.

35

⁵⁸ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 84. Číslo 86 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 84.

⁵⁹ Chyba v tlači (?).

Forma publikowániij Klatby.

Kdyby Páni Defensores někoho klatby hodného vsaudili a Faráři
 mijsta toho psanij včiniwsse gemu poručili / aby na takového spurného
 zgewného hřijssnijka klatbu dal / publikowániij takowé klatby w Neděli
 5 zgewně státi se má / těmito slowy: Křestiané w

[Pánu]

fol. 45 87⁶⁰

Pánu Bohu milij / mám poručenij / od Osob k obhagowániij prawého
 Náboženstwíj w tomto Králowstwíj Českém / odewssech tříj Stawůw
 10 wolených / abych yakožto pořádný Zpráwce duchownij Osady této / na
 Obyvatele Obce N. ze gména N. N. zgewně klatbu wydal / z společnosti
 Cýrkwe Krystowy geho wyobcowal / a yakožto Aud nevžitečný
 a neposlussný odřezal a oddělil / poněwadž neyprwe saukromij / potom
 w přjtomnosti dwau nebo tříj swědkůw / třetij od starssijch Obce této /
 15 a čtwrté od Panůw Defensorůw wěrné gsa napomenut / aby hřijchu swého
 N. N. přestal / wssecka napomijnáníj y weystrahy wěrné mimo sebe pustil /
 nimi pohrdal a polepssyti se nechtěl. A protož já / yakožto Zpráwce Dussij
 wassijch / spolu s wámi yakožto s Cýrkwij Božij we gménu Pána nasseho
 Gežijsse Krysta / gednjm duchem shromážděn a spogen gsa / mocý Pána
 20 nasseho Gežijsse Krysta / N. N. Diáblu Ssatanássowi dágám a poraučijm
 k skáze těla / aby Dusse geho spasena byla w den Páně / kdyžby se zasse
 obrátil / oprawdowé / a stálé pokánij činil. Také gemu zapowijdám Welebnau
 Swátost Těla a Krwe Pána nasseho Gežijsse Krysta / netoliko / aby gi sám
 nepřigijmal / ale také při posluhowánií též Swátosti

25

[(kromě)
N III

88⁶¹

(kromě Kázanj) nebýwal / žádnému Kmotrem nebyl / ažby se polepssyl
 / aby tijm spissee hřijch swůg zgewný poznage a wyznage / od něho
 30 přestal / se polepssyl / oprawdowé pokánij činil / za milost a odpusťtenij
 žádal / rozhřessowánií zgewně w Obcy příyal / a s Cýrkwij kterauž gest
 pohorssowal / zasse se smijřil / etc.

Takowého pak wyobcowaného Cžlowěka žádný giný Kněz přigijti
 ani rozhřessowati nemá / bez wědomosti a dowolenij Kněze toho / kterýž

⁶⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 85. Číslo 87 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 85.

⁶¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 86. Číslo 88 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 86.

na něho klatbu dal / kromě přijhody nebezpečné a smrtevné Nemocy. Ale aby wyobcowaný tijm spisze sebau hnauti dal / k zgewnému pokáníj / k smijřenij se s Cýrkwij. Item / aby ginij lidé nijm se káli / potřebij bude / aby Kněz hřijchy wyobcowaného též také přijstnost hněwu Božijho y pokuty / na takowý hřijch wyměrené / lidem dobře a vlastně předkládal. Přitom 5 také pohorssenij sskodliwé / kterýmž Cýrkwi Krystowý posawád nemálo vblížil / podlé náležitosti / posluchačum swým w známost vwedl. Posawád o pořádku wyobcowánij těch / kteřijžto pro zgewné swé hřijchy neyprwé teyně. Potom w přijtomnosti dwau nebo třii Swědkůw / Třetij od Starssijch Obce / a naposledy od Panůw Defensorůw / napomenuti gsauce / polepssyti 10 se nechtěli.

**Pořádek kterýmž se wyobcowaný skrze zgewné pokáníj
y rozhřessowáníj w společnost Cýrkwe Božij zasse přigijmagij.**

[Kdyby]

89⁶²

fol. 46

Kdyby někdo wyobcowán byl / žádné sprawedlnosti w Duchownijch wězech / kromě kázanij / vžiti nemá. Pakliby wyobcowaný za rozhřessowáníj žádal / powinen toho bude hledati při Pánijch Defensořijch / kteřijžto podlé přijhodnosti času y osob wědauce / yak tu wěc opatřiti / Nayprwé wyobcowanému čas k skussenij gmenowati budau / w kterémžto času 20 / budeli se řečij skutkem y wssijm swým obcowáníj dobře chowati / y přineseli gistotu / od Zpráwce swého Duchownijho / y od některých pobožných y hodnowerných obywatelůw Obce té / že gest se wsseliyak chowal / yak na dobrého náleželo / má mu dopřáno býti / aby rozhřessenij přiyal.

25

Gestli že by pak obzwłasrně někomu byl vblížil / vsskodil / anebo koho vrazil / má se s nim oto vmluwiti / y smijřiti. Nápodobně se zachowati má k swé Wrchnosti / w gegijžto trestáníj byl vpadl.

Má také wyobcowaný / genž za rozhřessenij žádá / za času skussenij swého k pobožnému / počestnému a Křestianskému Obcowáníj wěrně 30 nabijzen a napomenut býti / aby k Modlitbě y k skrocenij Těla swého přiwenen gsa / na něm se seznatí mohlo / že oprawdu hřichůw swých lituge a že pokáníj geho nenij pokrytské / ale oprawdowé.

Kdyžby giž Wyobcowaný při Pánijch Defensořijch za rozhřessenij / aby do Cýrkwe Krystowy zasse přiyat byl / žádal / w času skussenij 35 swého wytrwal / a co gest mu od Cýrkwe vloženo bylo / we wssij pokoře

⁶² Chyba v tlači, v skutočnosti strana 87. Číslo 89 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 87.

a poslussnosti wěrně wykonal / a w kagijcým swém životě dobře /
a chwalitebně se chowal / a o tom owssem gistotu / od Zpráwce swého
Duchownijho y některých giných zachowalých a hodnowěrných lidij
z Obce / Panům Defensorům přinesl / tehdy gemu dále od dotčených
5 Pánuow poručeno bude / aby Včitele a Zpráwce swého / za rozhřessowáníj
/ a Starssijch Obce za přigetj do

[společ]

90⁶³

společnosti gich ponijžené žádal. K kteremužto rozhřessowáníj a přigetij
10 Páni Defensores čas gmenowati a Zpráwcy Duchownijmu otom dni
gmenowaném oznámiti magij. Potom Kněz téhož mijsta wyobcowaného
přeslyssij / přiználi se k tomu že gest zhressyl. A budeli na něm znáti /
že hřijchůw swých lituge / y připowijli vpřijmně / že se polepssyti chce /
za rozhřessowáníj žádage / má mu Kněz oznámiti / aby také Cýrkew pro
15 pohorssenij / kterýmž gi vblijžil / za odpusstěnij žádage s nij se smijřil
a narownal / kteraužto wěc Zpráwce na Kázanij od ného včiniti má. Přitom
wyobcowaný / genž za rozhřessenij žádá / Knězy připowij / že zgewně před
Oltářem rozhřessenij od ného přijgme / kteraužto připowěd y wssecko / co
gest se zběhlo Panům Defensorům Kněz zasse připsati / a wyobcowaného
20 s některými hodnowěrnými osobami z též Osady / kteřijby se spolu
s Knězem za ného přimlauwali / k nim odeslati a odpovědi / coby dále
w té wěcy včiniti měl očekáwati bude. Budeli mu od Panůw Defensorůw
poručeno / aby wyobcowaný zasse přiyat byl / takto s nim nakládati má.

Forma nebo pořádek /

25 **kterák se wyobcowaný zgewně rozhřessowati / a do Cýrkwe**
 Křestianské zasse přigijmati má.

Nayprwé Zpráwce Duchownij w Neděli před tijm / o takowém
rozhřessowáníj wůbec na Kázanij oznámiti má. A potom w Sobotu nayprwé
přijistij / wyobcowaný / smutný a pokorný s obzwlásstnij wážnostij / tak / že
30 pokáníj y zewnitř na něm seznatí se mů[že] na]

⁶³ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 88. Číslo 90 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 88.

[mů]že na Nesspor přigda / Knězy se oznámij. Tuť má Kněz po Kázanij / genž slowe concio præparationis pro pád geho / tuhé a přijstné napomenutij / z Starého y nowého Zákona obzwłásstnij včinij. Kdyby pak widěl / an se přijlijs z toho zarmucuge / a désy / ať potěssenijm dlauho nemesská / etc. 5
Druhý den yakožto w Neděli / ten gisty wyobcowaný / podlé welikého Oltáře / kdež obyčegně / Welebná Wečeře Páně lidem se rozdáwá / truchliwě a smutně prostohlawý se postawiti má / A Kněz / po obyčegném swém Kázanij / kteréž pro přijtomného hřijsnijka vkrátili má / takto k lidu promluwij: 10

Přátelé milij / poněwadž tento Cžlowěk / očemž gedenkaždý z wás dobrav wědomost má / hrozný pád včiniw / nynij z daru Božijho zasse se ku Pánu Bohu obracý / a odpusstěnij hřichůw swých dogdauc / na milost se přigijmá: potřebij wám bude připomenutij tohoto ssetřiti.

Nayprwé / Poněwadž wssyckni na pořád gsauce od přirozenij mdlij / 15 skrze nedostatek wlastnij / y také rozličné lsti a chytrosti d'ábelské / w rozličné hřichy vwedeni býwáme / potřebij nám bude na každý den vpřijmným Srdcem Pánu Bohu se modliti / a řijcy: Pane nevwoď nás w pokussenij. Abychom bezpečně bezewssij starosti a poważowáníj nebezpečenstwij / gimžto obklíčeni gsme / žiwi nebyli / ale raděgi řeč Krystowu / kdež dij: 20 Modlte se abysste newessli w pokussenj / wždycky w Srdcy swém měli / tolíkéž také řeč S.

[Petra]

O

[S.] Petra w paměti swé složili / kdež dij: Bděte a střízliwij buďte / nebo Diábel protiwnijk wáss yako Lew řewa obcházý / hledage kohoby sežral / kterémužto odpijrayte sylnij gsauce w Wijrě: A Swatého Pawla k Effezským w 5. kap. Wiztež tehdy kterakbysste opatrňe chodili / ne yako nemaudřij / ale yako maudřij: Y owssem tak gest / že Cžlowěk bezpečně a neopatrňe 30 žiw gsa / d'ábla k sobě přiluzuge / a z wnuknutij geho mnoho hrozných hřichůw se dopausstij / yakož widěti gest / na slawných a wznessených lidech/Dawidowi a Ssalomúnowi. A protož na takowé swé nebezpečenstwij pamatugijce opatrni buďte / wssetečnosti a nezbednosti se warúgte / to přitom znagjce / že moc lidská / k wykonáníj toho nikoli nepostačuje: než 35 musýte na každý den Pána Boha srdečně prosyti / aby on wás y Cželádku

⁶⁴ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 89. Číslo 91 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 89.

⁶⁵ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 90. Číslo 92 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 90.

wassij / milostiwě zachowati a sprawowati ráčil / pro Krysta Gežijsse Syna swého / yakož pak o obogijm Krystus PAN wyswědčugijc takto dij: Bezemne nic včiniti nemůžete. Item: Prostež a dáno wám bude.

Druhé: wěděti máte / že gistotně tohoto N. y giných zgewných
5 hřijchůw pokuty wěčné následugij / w těch / genž se obrátiti zpěčugij.

[K tomu]

fol. 48 93⁶⁶

K tomu také tělesnými pokutami hřijssnijcy takowij w tomto životě trestáni býwagij / tak / že mnohdykráte wssecko Město neb Králowstwij 10 gich vžiti musý. Takto zagisté psáno stogij: Kdo Meč běže / od meče zahyne. Item / Smilnijky a Cyzoložnijky Pán Bůh sauditi bude.

Těchto a k těm podobných pohrůžek Božjch o budaucém trestáníj sobě lehce wážiti nemáte / poněwadž widijme / že Cyzoložstwo Dawidowo hroznau pokutu na wssecko Králowstwij vvedlo.

15 Třetij: Znayte a wězte / že Pán Bůh trestáníj wěčného zprostiti ráčij / těch kteřijž se k němu obrácegij: y také časné pokuty gim polehčiti / yakž gest polehčil trestáníj Dawidowi y Manassessowi / Anobrž powěděti ráčil Pan Bůh: Obraťte se ke mně / a já se zasse obrátiym k wám. Item / Budauli hřijchowé wassij yako čerwený postawec / yako Snijh zbijeni 20 budau. Y složijce to w swé paměti / ku Pánu Bohu se obraťte / odpusstěnij hřijchůw a život wěčný skrze Wijru w Pána Gežijsse Krysta / očekáwayte / a za polehčenij pokut časných sobě / Dijtkám wassijm / y wssemu tomuto Králowstwij Pána Boha snažně žádagijce / příjkladůw: Adama / Ewy / Arona / Dawida / Ma[nasse]

25

O II

94⁶⁷

[Ma]nassessa / a k těm podobných častokrát k paměti sobě přiwozūgte / abysste nimi ku pokáni / ku polepssenij žiwota / k posylněnij wijry a k Modlitbě wzbuzeni byli. K tomu račiž wám Pán Bůh wssemohúcý / pro 30 Syna swého milého Gežijsse Krysta / skrze Ducha Swatého nápomocen býti / a po wssecky časy mezy wámi Cýrkew sobě shromážditi / a k swé Cti y chwále milostiwě zachowati / Amen. Y nepochybugi že každému z wás wědomé gest / kterak tento N. N. genž w tomto shromážděnij tam v Oltáře stogij / zgewně hřessyw / Obec Křestianskau nemálo pohorssyl / za

⁶⁶ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 91. Číslo 93 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 91.

⁶⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 92. Číslo 94 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 92.

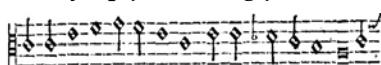
kteraužto přijčinau / od Panůw Defensorůw wyobcowán gsa / po obrácenij
swém / na snažnau žadost geho y přijpowěd / že se polepssyti chce / od
týchž Panůw zasse přiyat gest / kteřijžto mi poručili / abych ho zgewně
rozhřessyl / a geho s Obcý smijřil. A protož wás wssech / pro Gežjsse Krysta
Syna Božijho / za odpusstěnij winny a pohorssenij proti wám dopusstěného 5
/ a za snažnau obecnau Modlitbu ku Pánu Bohu žádá. Protož pomodlijce se
za něho Pánu Bohu / takto společně říjkayme: Otče náss / etc.

[Po Ká]

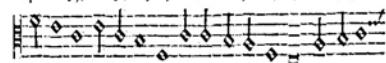
95⁶⁸

fol. 49

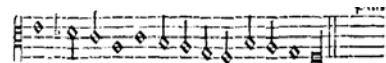
Po Kázanij w Modlitbě Obecné také o něm zmijinku včiniti má / a kdyžby 10
z Kazatedlnice sessel / Ziácy zpíjwati magij:

Spomozyž mi z mého hoře / mocný mi lij Bože / spo-

mozyž mi z mé těžkosti / prosým twé milosti / Neb gsy Pán 15

Bůh má naděge / dayž ať mi se dobře děge.

Za twá mnohá dobrodinij / můg Duch chwálu činij / Dussy / Tělo / že
gsy mi dal / wssak gsem obé zmrhal / hřijchy swými ohyzdnými / neweda
se Slowy twými. 20

Gsa podobný tobě Obraz / twůg gsem zrussyl rozkaz / nechowage se
k wúli twé / zhanbil gsem mrawy ctné / k wúli Swětu také tělu / činil gsem
powolnost celau.

Nebudeliš milosti twé / můg laskawý Pane / konečně wijm / žeť
zahynu / pro mau těžkau winnu / neb mi těžko giž ze wssech stran / saužils 25
mne yako mocný Pán.

Hněw twůg zgewný nad sebau znám / tohoť yá se lekám / wssecken
se před tebau třesu / těžký smutek nesu / chodě / leže / gsem wždy truchliw
/ že gsem byl na Swětě zle žiw:

Swědomij mne welmi tijžij / a hřijchowé wijžij / kte[réž ty] 30

O III

⁶⁸ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 93. Číslo 95 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 93.

96⁶⁹

[Kte]réž ty sám ráčijss znáti / proně se hněwati / neb gsy gimi zle vražen / gsa odemne lehce wážen.

Mněl gsem že já Swět přebudu / tak žiw gsa bez studu / že tebe
5 přewáljim Boha / s nic býti nemoha / negsa než popel také prach / giž mne porážij diwný strach.

Ruka twá tkla se mne sylně / toť wijm neomylně /nebudeliſ slitowáníj / w tomto twém trestáníj / běda tělu také Dussy / obět zahynauti musý.

Naděgiſ mám sylnau w tobě / y celé dauffáníj / wždy wolage bez
10 přestáníj / k twému slitowáníj / aby ráčil zdrawij přijti / chtělbych lépe giž žiw býti.

O smilūg se Otče milý / w tuto pozdnij chwijli / neb gsy ráčil přislijbiti / že ráčijss přigijti / na milost každého k sobě / kdož se gen pokořij tobě.

Gsem lotr pozdě kagijcý / w mocné twé prawicy / naděgiſ se swému
15 zdrawij / žeſ mne hřijchu zbawij / ač tělo ráčijss trápit / Dussy rač spasenij přijti.

Těſſijſ mně prwnij hřijssnijcy / mnozý a welicý / kteřijž ač se pozdě káli / milost obdržali / wěrijmt já w té milý Pane / žeſ mi se gináč nestane.

Lotra gsy přiyal na milost / w posledníj hodinu / když wisel na Křijži
20 s tebau / wěčný Božij Synu / když poznal swij ač pozdě zlost / obdržal twau Swatau milost.

Magdaléně hřijssné ženě / téžs dobrě včinil / když se kála / w té dauffala / wssechs gi hřijchůw sprostil / O dayž mi díjl té milosti / mocný Bože na wysosti.

25 Odpustils y Zacheowi / též y Mathaussowi / kdy se swých hřijchůw wyznali a gich litowali / račiž mi také popřijti / w ně se nenawracowati.

Znám že Osob nepřigijmáss / neb wssecky hřijssné znáss / nečinijss křiwdy žádnému / mladému starému / w kterau se koli hodinu / kagij odpússtijss gim winnu.

30 Též y nynij já wyznáwám / k tobě z Srdce wolám / že

[gsem]

fol. 50 97⁷⁰

gsem hřijssnijk před Twárij twau / skutkem y myslíjzlau tě hněwage / zle páchage / bliž od pekla než do Ráge.

⁶⁹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 94. Číslo 96 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 94.

⁷⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 95. Číslo 97 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 95.

Odpust o slitūg se Pane / proto swrchanané / twé Welebné Swaté
gméno / na němž vpewněno / gest srdce mé co na skále / w něf dauffati
budu stále.

Ráčijssli mi zdrawij přijti / chcyt zawděk přigiji / ať bych se mohl tobě
káti / sstiastně zhřijchůw wstati / pakli ráčijss vsmrtiti / Dussy rač w twé 5
ruce wzýti.

Poraucíjmt se mocně tobě / žadage za milost / ať bych se mohl
z hřijchůw znáti / tebe milowati / nezamijtay twého slauhy / rač mi odpustiti
dluhy.

Dlužen gsem tobě samému / Stwořiteli swému / wijc než mohu 10
zaplatiti / rač se slitowati / at bych mohl w pokáníj státi / A tobě z počtu
wygiji.

Nezpomijnayž mých neprawostij / prosým twé milosti / neb gsem
hoden zatracenij / pro těžké hřessenij / pospěss s twau pomocý rychle /
dokud Smrt nezachwátij mne. 15

Wyswobod' mne z toho smutku / welmi teskliwého / ať bych poznal
tebe Boha / laskawého Pána / rač mi dáti potěšenij / pro Krystovo Vmučenij.

Smilūg se nademnau Bože / wssak gsem twé stwořenij / wzpomeň
na mne / w zármutku mém / pro twé ponijženij / vslyss k sobě wolagijce /
a neday mne trápit wjce. 20

Amen to gest staniž se tak / za tot wěrně prosým / ač nehodný gsa
slauha twůg / milosti newzdalug / račiž mi zde milost dáti / po smrti k sobě
přigiji / Amen.

Po pijsni stoge Kněz před Oltářem a obrátiw se k lidu / toto napomenutij
včinij. 25

[Přátelé]

98⁷¹

Přátelé w Pánu Bohu milij: Nepochybugi / že gste se z Slowa Božijho
tomu naučili / a otom giž dobrau wědomost máte / yak Pán Bůh wssemohúcy
/ Cýrkew sobě w pokolenij lidském skrze Kázanij Ewangelium Swatého po 30
wssecky časy shromažďowati ráčil / a podnes gesstě shromažďuge / chtěge
tomu / aby táž Cýrkew začátek swůg wzala / na tomto Swětě / tak abychom
zde na tomto Swětě vměli rozeznáwati hřijchy od milosti Krystovy
a poslussnosti / kteráž se Pánu Bohu lijbij / dogdouce skrze wijru prawau
/ w Pána Gežjsse Krysta / odpusstěnij hřijchůw / potěšenij y Ducha 35
Swatého. A to magijce w nowé poslussnosti wijry a w dobrém swědomij

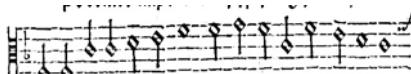
⁷¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 96. Číslo 98 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 96.

/ ažby potěszenij o životu věčném / w nás zachowáno / a spasenij věčné
 w nás začaté bylo / kdež Pán Bůh wssecko we wssech bude / Y ráčil Pán Bůh
 pořádek tento po wssecky časy w Cýrkwi swé zachowáwati / že kdožby
 zgewně zhřessyl / ten pro takový swůg hříjch / spolu s slowem Božijm
 5 y wyobcowáníjm trestán býti má: Aby netoliko on sám / ale také y ginij na
 hněw Božij proti hříjchům lidským pamatowali / a zwłasť wyobcowáníj
 wssecky lidi očité a nezměnitedlné wůli Božij wyvčuge / kterážto takowá
 [gest /]

fol. 51 **99⁷²**

10 gest / aby Krystowi a Diáblovij Audowé w Cýrkwi geho spolu trpíjni nebyli.
 Přitom aby zgewnij hříssnijcy w hněwu Božijm a trestáníj věčném
 nezahynuli / ale z něho wyvčeni gsauce ku Pánu Bohu se obrátili / a spaseni
 byli / podlé oné řeči / kterauž Pán Bůh přijsahau pogistiti ráčil / řka: Ziw
 gsem / nechcy Smrti bezbožného / ale aby se obrátil Bezbožný od cesty swé
 15 / a žiw byl. Na ten spůsob přigijti ráčil na milost / Adama y Ewu / Arona
 / Dawida / Manassessa / hříjssnau ženu / Item / Lotra na Kříži / a mnoho
 Tisíc giných kagijcých hříssníjkůw. Této přehogné a nesmijrné milosti Božij
 / w Krystu Gežijssey nám včiněné / wděčui gsauce / nij se srdečně těssyti /
 gjij se radowati / na každý den sobě rozgijmati a k aužitku swému obrátit
 20 máme.

Po tomto napomentij zpijwagij Ziácy.

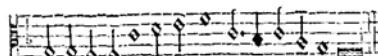
Syn marnotratný nazwán / oněmž mluwil sám Krystus Pán

25 ten Otce swého prosyl / Otče day mi můg dijl / s tebau

[gsem]
P

100⁷³

30 gsem smuten gistě / zwijm gesstě / co se děge w Swětě.

⁷² Chyba v tlači, v skutočnosti strana 97. Číslo 99 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 97.

⁷³ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 98. Číslo 100 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 98.

Miloval ten Syn marnost / proměnil sláwu / počestnost / gsa Pánem
y Dědicem / včiněn poběhlcem / pohled' yak tělo pýchá / když čest má /
a k hřijchům pospíjchá.

Y když wzal od Otce dijl / myslil / yakby s nim wesel byl / ssel do
Krage cyzýho / čině mnoho zlého / Towarysse měl stkwostné y smilné / 5
a k sobě podobné.

Lásku gest měl od Swěta / dokud trwala marnost ta / rádi gsau gey
widěli / také y chwálili / yakž vtratil / kde co měl / omrzcel / opusstěn
w posměch wssel.

Byl gest hlad w té Kragině / kdež před tijm žiw byl rozkossně / neměl 10
mijsta při Dworu / dostał se k Měsstianu / od něho dán gest k stádu / w tu
hanbu / k welikému hladu.

Yal sobě w tom stýskati / a žalostně nařijkati / o nesstiastná má radost
/ přinesla mi žalost / trpijm nauzy y bijdu / při stádu / dal mi Swět zlau
raddu. 15

Lijtostiwy Bože můg / já wyznawám tobě hřijch swůg / o zhřessyl
gsem samému / day milost smutnému / ať bijdný nezahynu / pro winnu /
w nesstiastnau hodinu.

Y vložil w swém Srdcy / nawrátijm se k swému Otcy / a padnu
ponížené / oddám se pokorně / já negsem hřijssný hoden / slauti Syn / 20
milost semnau včiň.

Když se zasse wracował / a Otec o tom vslyssal / hned proti němu
wyssel / laskawě ho wijtal / wijtay Synu stracený / můg milý / odpausstijmť
twé winny.

Z lásky tě zas přigijmám / hřijchůw twých nepřipomijnám / a mijle 25
tě obgijmám / polijbenij dáwám / w dům můg vwedu tě zas / w tento čas /
potěssený ten hlas.

Služebníkům řekl: gděte / raucho prwnij mu přine[ste] /

w]

101⁷⁴

fol. 52

[přine]ste / wsse což slussij zgednayte / pěkně ho připrawte / Prsten zlatý na
rukou / pro sláwu / neb mám radost nowú.

O tom giným powězze / Sausedům hody včiňte / ať se radugij se mnau
/ myslíj potěssenau / neb ten kterýž zahynul / zas ožil / Srdce mé potěssyl.

⁷⁴ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 99. Číslo 101 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 99.

Račiž Bože nám dáti / s tijmto Synem swůg hříjch znáti / k tobě se obrátiti / pokáníj činiti / o neopausstěg zasslijch / y bijdných / nehodných Synůw swých.

Nechcess smrti hříjssného / než milugess kagijcýho / protož ho
5 nawsstewugess / yakž ráčijss zde trescess / zármutky rozličnými / těžkými / bolestmi mnohými.

Yak se lijbij tak činijss / a wssak swůg hněw w milost měnijss / mijle k sobě přigjmáss / hříjchy nám odpússtijss / a dědictwij ztracené / Nebeské / nawracýss z lásky swé.

10 Co můž býti dražsijho / w Swětě potěsseněgssijho / než ta milost přeslawna / Krystem spůsobena / abychom zde w njí stálíj / skonali / pomoz wěčný Králi. Amen.

Potom Kněz toto napomenutij zgewnemu hříjssníjku /
genž před Oltárem kleče / ruce spijná /
15 tudijž y wssemu lidu přečijsti má.

Přátelé w Pánu Bohu milij / gestiň wûle gistá a poručenij přijstné
Pána Boha wssemohaucýho / že w Cýrkwi geho / zgewnij hříjssníjcy spolu
Slowem Božijm / y také wyobcowánijm / to gest / oddelenijm od Obce Božij /
trestáni býti magij / Aby oni sami y ginij lidé poznawagijce hněw Božij proti
20 hřijchuom lidským / w též hněwu y trestáni wěčném / nezahynuli / ale
ku Pánu Bohu se obrátili / a spasenij dossli:

[yakož]

P II

101⁷⁵

25 yakož powěděl Pán Bůh: Ziwť gsem nechcy smrti hříjssného / ale aby se obrátil Bezbožný od cesty swé a žiw byl. Yakož pak na milost přigjiti ráčil těch / genž hrozných a welikých hříchůw se dopustiwsse / zasse se k němu obrátili / yakožto Adama / a Ewu / Mařij Magdalénu / Petra / Lotra na Křijži / a mnoho giných. Ráčil také Pán Bůh služebníjkům Slowa swého
30 přijstně poručiti / aby netoliko hříjchy nekagijcých a spurných hříjssníjkůw swázali a zadržowali. Ale také hříjchy kagijcým rozwazowali a odpausstěti. Y owssem dobrau wědomost o tom máte / yak přijtomný N. za dlauhý čas zgewným hříjssníjkem N. Pána Boha proti sobě y wssij Obcy této k hněwu popauzel / a mnoho dobrých Křestianuw pohorssyl. Ale poněwadž
35 yakž sám tuto zgewně wyznawá / takowého hřijchu swého litugijc / Pána

⁷⁵ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 100. Číslo 101 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 100.

Boha wssemohaucýho / skrze Gežjsse Krysta Prostředníjka a Spasytele
nasseho za milost a odpusstěnij hřijchu swého / prosý / a s tauto Obcý
Křestianskau / kteraužto posawád pohorssowal / smijřiti se pokorně žádá.
Protož geho na rozkaz Pána a Spasytele nasseho Gežjsse Krysta / od
hřijchůw rozhřessyti / a do společnosti Cýrkwe Krystowy / giž to on skrže 5
hřijch swůg se strhl / zase

[přigijti]

103⁷⁶

fol. 53

přigijti chceme a přigjmáme / we gméno Boha Otce / y Syna / y Ducha
Swatého. Pomodlme se za něho Pánu Bohu / takto řkouce: Otče náss / etc. 10

Potom se Kněz kagijcýho hřijssníjka zeptá.

N. znássi se k tomu / že sy se tohoto hřijchu N. dopustil / a trwage
w něm / nekagijcým životem twým Pána Boha rozhněwal / Obec tuto
Křestianskau pohorssowal / a swědomij swému welmi vblížoval?

Kagijcý hřijssníjk. Znám. 15

Kněz
Litugessli toho hřijchu celým Srdcem⁷⁷?

Kagijcý hřijssníjk.

Owssem toho srdečně litugi.

Kněz. 20

Ziádássi oprawdu milosti a odpusstěnij tohoto zgewného / y wssech
giných hřijchůw twých od Pána Boha wssemohúcýho / skrze Gežjsse
Krysta Syna geho milého / k tomu také rozhřessowáníj zgewné / yakožto
od služebníjka Božího a Zpráwce Cýrkwe geho?

Kagijcý hřijssníjk. 25
[Owssem]
P III

⁷⁶ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 101. Číslo 103 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 101.

⁷⁷ Správne Srdcem.

Owssem srdečně prosým za rozhřessenij skrze Krysta Gežjsse.

Kněz.

Ziadássli Obec tuto Křestianskau / kterau gsy zlým příjkladem
5 pohorssowal / aby tobě to pro milosrdenstwij Božij to odpustila?

Kagijcý.

Srdečně toho žadám / aby mi odpustila / w čemž gsem gjij vblížoval.

Kněz.

Chcessli giž takového hřijchu / a pohorssenij se warowati / se
10 polepssyti / počestně y sslechetně obcowati.

Kagijcý. Chcy.

Kněz:

Snássijsli trpěliwě zgewné toto trestáníj Cýrkewníj / yakožto
spasytedlné lékařstwíj Dusse twé / yakož gsau ge za to měli / w prwotníj
15 Cýrkwi Otcowé Stařij: A chcessli se warowati spůsobu lidij nesmyslných
a bezbožných / onichžto psáno stogij: O člowěče nesmyslný genž se hněwáss
na toho / kterýž hrozný hněw Božij od tebe odwrátiti vsyluge / hrozýss tomu
/ kterýž tobě milosrdenstwíj žadá / kterýž rány twé cýtij / gichžto ty sám
necýtijs / kterýž pro tebe pláče / gessto toho sám nečinijs / toho hledáss /
20 a gemu se protiwíjss / etc. Aby netoliko mimo sebe pustil wssejcken
hněw]

[wssejcken hněw / příjkrost / záwist a žádost pomsty / ale také wssech /
genž této zgewné a na tebe prowedené kázni Cýrkewníj přijčinau byli /
25 dokudž gsy žiw / miloval / a gim za to děkowal:

Kagijcý hřijssnijk.

S pomocí Božíj to wssecko rád včinijm.

⁷⁸ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 102. Číslo 104 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 102.

⁷⁹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 103. Číslo 105 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 103.

Tuto giž Kněz s kagijcým hřijssnijkem říjkatí má Zíalm padesátý.

Smilūg se nademnau Bože / podlé welikého milosrdenstwij twého
/ A podlé množstwij slitowáníj twých shlaď neprawost mau. Nadto
obmeg mne od neprawosti mé / A od hřijchu mého očisť mne. Nebo
neprawost mau já poznáwám / a hřijch můg proti mně gest wždycky. Tobě 5
gsem samému zhřessyl / a zle gsem před tebau činil / aby byl sprawedliw
shledán w řečech swých / a přemohl když saužen býwáss. Ay gistě
w neprawostech počat gsem / a w hřijssich počala mne Matka má. Neb ay
prawdu zamiloval gsy / tayné a skryté wěcy maudrosti twé oznámil gsy
mi. Pokrop mne Yzopem Pane / a očisstěn budu. Obmay mne / a nad 10
Snijh zbijlen budu. Slyssenij mému dáss radost a weselé: A potěssijf se
kosti ponijžené. Odwrat Twář od hřijchůw mých: A wssecky neprawosti mé
shlaď. Srdce čisté stwoř we mně Bože: A Ducha přijmého obnow w střewách
mých. A nezamijtayž mne od Twáři swé: A Ducha Swatého swého /
neodgijmayž odemne. Nawrať mi potěssenij Spasenij swého: A Duchem 15
předníjm vpewniž mne. Včiti budu neprawé cestám twým: a newěrnij
se k tobě obratiſ. Wyswobod' mne ze krvij Bože / Bože spasenij mého:
A s potěssenijm wyprawowati bude Yazyk muog sprawedlnost twau.

[Pane]

106⁸⁰

20

Pane Rty mé otewřess / a vsta má zwěstugij chwálu twau. Neb by byl
chtěl / bylbych Obět dal: než w zápalech kochati se nedáss. Obět Bohu Duch
zarmaucený: srdcem skrausseným a pokorným Bože pohrzeti nebudess.
Dobrotiwě včiň Hospodine w dobré wúli swé Syonu: Aby byli wzdělání zdi
Geruzalémské. Tehdáž wzáctná bude tobě Obět sprawedlnosti obětowaníj 25
y zápalowé / tehdáž wzkládati budau na Oltář twůj telata.

Po žalmu / kagijcý hřijssnijk wzdýchánijm a
vdeřenijm sebe w prsy takto říjcy má:

O Bože a Otče skrze Gežijsse Krysta / buď milostiw mně hřijssnému.
A wás Kněze / yakožto služebníjka Krystowého a Zpráwce Cýrkwe geho 30
Swaté prosým / že mně ráčíjte rozhřessyti.

Načež mu Kněz odpovij takto:

Milý Synu nepochybňe tomu wěř / že gsy tijm hřijchem Pána Boha
welice rozhněwal / a tak dobře twých vlastníjch jako y obecnijch pokut
přijčinau gsy byl / wijce nežby tomu wěřiti mohl. Ale poněwadž hřijchu 35

⁸⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 104. Číslo 106 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 104.

twého litugess / za odpussténij y rozhřessenij pro Pána nasseho Gežijsse
Krysta srdečně žádáss / já tobě rozhřessenij odepříti nemohu. Za tijm pak
tobě potřebij bude Pána Boha snažně žádati / aby tobě pokutu časnau /
kteraužto obyčegně pro hříjch Lidem vkládá / by pak giž hříjch odpusstěn
5 byl / polehčiti / a[nebo]

fol. 55 **107**⁸¹

[a]nebo při naymenssijm té milosti tobě popřijti ráčil / aby gi snésti mohl.

Kagijcý hřijssníjk.

Budu se wěrně modliti / a wy také se za mne modlte.

10

Kněz.

Wzkládage ruku na hlawu geho / těmito
slowy gey rozhřessij:

Wssemohúcy a milosrdný Bůh a Otec Pána nasseho Gežijsse Krysta /
Stvořitel wssech wěcý / spolu s Synem swým milým Gežijssem Krystem
15 / y s Duchem Swatým z nesmírné milosti swé pokolenij lidské / po pádu
Adamowém / pro Gežijsse Krysta Syna swého / zasse na milost přigijti ráčil
/ tudy vkažugijc / že wssem genž sobě vmyslijce / milosti a odpusstěnij
hříjchůw hledagij / a polepssytj se chtěgij / milosti vžiti: a hříjchůw
odpusstěnij gim se zwěstowati má / podlé řeči Syna Božího / řkaucýho.
20 Kterýmkoli odpuštijte hříchy gegich odpausstěgijt se gim.

Na takový rozkaz Božíj / odewssech hříjchů twých tebe rozhřessugijc
/ tobě zwěstugi odpusstěnij gich / mocý zaslijbenij Božských pro Pána
nasseho Gežijsse Krysta.

[Tomu]

25

Q

108⁸²

Tomu sylně wěř / Pánu Bohu z toho děkůg / a život swůg polepssůg
/ že gsy skrže rozhřessowánij / yakožto Aud Cýrkwe Krystowy / zasse do
společnosti Obce této Křestianské přiyat / a k welebným Swátostem se zasse
30 připausstijss. Pán a Spasytel náss Gežijsse Krystus / genž na Svět přissel /
aby vbohým hřijssníjkům kagijcým / spasenij y život wěčný zasse nawrátil

⁸¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 105. Číslo 107 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 105.

⁸² Chyba v tlači, v skutočnosti strana 106. Číslo 108 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 106.

/ račiž tebe posylniti / a sprawowati podlé přijpowědi swé : Podťte ke mně
wssyckni / kteříž pracugete / a obtijženi gste / a yá wás občerstwijm.

Opět se Kněz hřijssnijka kagijcýho zeptá
Wěřijssli / a mijnijsli život swůg naprawiti?

Kagijcý hřijssnijk.

5

Mijnim a chcy: Přitom Pánu Bohu a Cýrkvi geho děkugi / že gsem
zasse odnijch přiyat / připowijdám s pomocý Božij život swůg oprawdu
naprawiti.

[Potom]

109⁸³

fol. 56

Potom Kněz podlé spůsobu obyčegného Welebnau Wečeřij Páně Lidem
posluhugijc / nayposléze dotčenému kagijcýmu hřijssniju podávati má.

Za tím pak pokud ginij přigijmagij / on před Oltářem klečeti má / ažby
giným wssem podáno bylo.

Tu teprwa dwa Kostelnijcy / za obě dwě Ramena ho wzýti / a na to 15
místo wéstí magij / kdež gsau ginij přigijmali / aby y gemu Tělem a Krwij
Páně poslauženo bylo.

A po přigijmánij takový / za Aud Cýrkwe we wssij vctiwosti
a wážnosti / gmijn a držán býti má / podlé wyměřenij Wrchnosti Swětské.
Taková Kázeň Cýrkewnij / nemá žádnému na vblíženij Cti / a vmenssenij 20
poctiwosti býti. A pakliby někdo takowému kagijcýmu Cžlowěku / wůči to
wytykati a hánliwě připomijnati chtěl / ten od Wrchnosti Swětské přijstně
trestán býti má.

Po posluhowáníj Wečeře Páně / Kněz toto napomenutij k Lidu včiniti má.

Křestiané w Pánu Bohu milij / napomijnám wás wssech / abysste 25
Pánu Bohu za dobrodinj geho weliká / kteráž na tomto Cžlowěku hřijssném
vkázati ráčil / působě skrže slowo swé S. w Srdcy geho opradowé poznáníj
hřijchůw y srdečnau lijtost nad nimi / děkowali / A přitom Pána Boha snažně
prosyli / aby ho w pra[wém]

Q II 30

⁸³ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 107. Číslo 109 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 107.

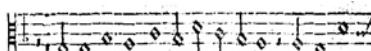
110⁸⁴

[prawém pokáni na potomnij čas milostiwě posylniti a zachowati ráčil.
A poněwadž wijte / že Syn Božij Pán a Spasytel náss Gežijss Krystus
v Swatého Lukásse w Patnácté kap. powědijti ráčil / že radost před Angely
5 Božijmi na Nebi bude nad gednjm hřijssníkem pokáni činjicým / také
wám náležíj / nad tijmto hřijssníkem kagijcým / a giž obráceným srdečně
se radowati. Dále gednoho každého wěrného Křestiana napomjnám / aby
milosrdenství nad nim včině hřijch a pohorssenij pro Boha gemu odpustil /
geho za Bratra Křestianského poznal a miloval / hřijch gemu nepřipomijnal
10 / ani wůci wytýkal / ale podlé osmého přikázanij Božijho přikrýwal a tagil
/ a z pádu geho poznával / yak weliká gest moc dábelská / a zasse křehkost
a mdloba lidská / w tomto přirozenij skaženém. Za kteraužto přijčinou /
potřebij bude bdijti / a snažně se modliti / aby Pán Bůh w pokussenijch
15 nás opustiti neráčil: Ale Duchem swým Swatým milostiwě sprawowati
a wéstí. Yakož nás S. Pawel wěrně wystřihage prawij: Kdo stogij / hlediž
aby nepadl. A yakož Přijslowij pamatowanij hodné dij: Nenij toho hřijchu
/ aby Cžlowěk nim postižen býti nemohl / kdyžby od Boha opusstěn byl.
Yakž pak widijme na Dawidowi / Petrowi / y giných swa[tých.]

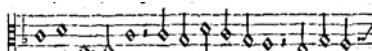
fol. 57 **111⁸⁵**

20 [swa]ltých. A protož buďte milosrdnij / a láskau Křestianskau w Duchu
Swatém wespolek sebe milúgte. Naposledy také dotčeného N.
napomijnám / aby na potomnij čas počestně a pobožně obcowal / a Pána Boha
wěrně žádal / aby ho Duchem swým Swatým po wssecky časy milostiwě
sprawowati ráčil. Toho na Pánu Bohu gemu wěrně žádagijce přegeme.

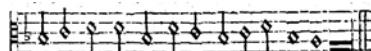
25 Potom Ziácy zpijwagij Zíalm 102. w Pijsničku složený.

Cantilena.

Chwaliž Pána giž nynij Dusse má / ze wssij swé

30 mocy gediná y wijtěz mocy mé / kteréž gste

⁸⁴ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 108. Číslo 110 preškrnuté, ceruzou nadpisane: 108.

⁸⁵ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 109. Číslo 111 preškrnuté, ceruzou nadpisane: 109.

koli w mé mém těle / chwaltež gméno geho Swaté.

Chwaliž Pána podruhé Dusse má / za dobrodinij nesmijrná / a času žádného / nezapomijnay na něho / což tobě činij dobrého.

[Genž]
Q III 5

112⁸⁶

Genž se nad hříjchy twými slituge / neduh y twé vzdrawuge / tě wyswobozuge / milostij swau dobrotiwě / diwně w Swětě ozdobuge.

Dobrými wěcmi sytij vsta twá / a tělo slawně odijwá / činij spanilého / co Orla tebe čerstwého / na zdrawij obnoweného. 10

Wyswobozuge wssecky saužené / činij Saudy sprawedliwé / zgewil se samého / skrz Moyžijsse Slahu swého / a Syna swého milého.

Milostiwy a lijtostiwy k nám / zpozdilý k hněwu dobrý Pán / nebudet na wěky / pro hříjch se na nás hněwati / podlé skutku nám platiti.

Neb yak se wznássij Nebe nad Zemij / tak geho milost nad námi / 15 a yak gest daleko / od wýchodu až k Západu / tak wzdálil od nás wssecko zlé.

Yak se Otec smiluge nad Synem / a Matka nad swým Dijtětem / tak se Bůh smiluge / nad gednijm každým hotow gest / kdož se ho bogij miluge.

Neb těla nasseho mdlobu poznal / že gsme prach země znamenal / 20 a dnowé Cžlowěka / že gsau co kwijtij a tráwa / genž dnes gest a zwadne zýtra.

Milost pak Páně wěčně zůstáwá / nad bogijcými se Boha / y nad gich rodinou / kteráž wůli geho Swatau / w paměti má chwijli každau.

Na Nebi sobě slawnau Stolicy / připrawil Pán wsse mohúcy / mocně 25 se posadil / swé Králowstwí nadewssemi / wyzdwijhssý mocně vpewnil.

Y chwaltež Pána wssyckni Angelé / mocnij a sylníj Duchowé / chwálu smu zpijwayte / hauffowé genž mu slaužijte / a wůli geho plnijte.

Chwaliž ho spolu wssecko stwořenij / po wssem geho panowáníj / Ty pak o Dusse má / genžs chwálu Božij začala / dokonayž gi chwálijc Pána. 30 Amen.

[Kněz]

⁸⁶ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 110. Číslo 112 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 110.

Kněz zpijwá werssijk.
Newcházeyž Pane w Saud s Služebníjkem twým.

5

Ziácy.
Neboť nebude sprawedliw nalezen před tebau žádný žiwý.

Kněz:
Pomodlme se.

Wssemohúcy a dlauho showijwagijcý Pane Bože / genž nežádáss
Smrti a zahynutij Cžlowěka hřijssného / ale raděgi chcess / aby se k tobě
10 obrátil a žiw byl. Lid twůg račiž k sobě dobratiwě obrátiti. A nauč nás časté
pokáníj činiti: abychom tobě prawým a vpřijmným srdcem slaužili / tak aby
ty w nás / a my w tobě wždycky zůstati mohli / skrze Gežjsse Krysta Pána
a Spasytele nasseho.

15 Potom Kněz zpijwá požehnáníj / kteréž nagdess w čtvrtém Artykuli
 při zawijrce Msse.

[Nota.]

Nota.

20 Nápodobná *forma publicæ pœnitentiæ & absolutionis mutatis mutandis* se
vžijwati má / netoliko při osobách zgewně wyobcowaných / ale také při těch
/ kteříjž od Meče a prowazu wyprosseni gsau / yakožto Cyzoložnijcých /
Wražedlnijcých / Zloděgijch / etc. Item / při Rodičijch / a zwłasstě Matkách
/ kteréžby neopatrny mi gsauce / někdy Dijtky swé nočnijm časem (yakž
25 se pak to přiházywá) zadusyli / anebo gináč o hrdlo připrawili. Tyť také
pořádkem zgewně kázně Cýrkewnij s Obcy Božij smijřeny a do nij přiyaté
býti magij / by pak před tijm od Wrchnosti Swětské / na hrdle y statku
trestány byly. A to wsse státi se má podlé Slowa Páně.

X.

30

O Křtu Swatem.

Nayprwe: Yaký spůsob se zachowati má při Křtěnij Dijtek.

⁸⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 111. Číslo 113 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 111.

⁸⁸ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 112. Číslo 114 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 112.

Kdyby Kmotrowé s Dijtětem přissli / zeptá se gich Kněz / yakýmby gménem Dijte nazwáno býti mělo / a byloliby od někoho giného pokrtěno. Nenigli prwé pokrtěno / tehdy k nim takto promluwij:

Přátelé w Pánu Bohu milij / Slowo Božij na každý den nás tomu wyvčuge: Anobrž y my sami žiwotem y vmíjráníjm swým na sobě to 5 poznawáme / že pocházegijce z Adama w hřijssjch

[se wssy]

115⁸⁹

fol. 59

se wssyckni počijnáme a rodijme. Pro kteréžto hřijchy musyllibychom w hněwu Božijm zůstati y wěčně zahynuti / kdyby nám gednorozéný Syn 10 Božij Pán náss Gežijss Krystus z nich pomocy neráčil. Y poněwadž toto přijtomné dětiátko w přirozenij swém týmž hřijchem / jako y my zprzněné a nakažené gsauc / w mocy smrti a zatracenij wěčného / proněgby zůstati musylo: Ale Pán Bůh Otec wssij milosti a wsseho milosrdenství Syna swého milého Gežijsse Krysta wssemu Swětu / tudíž y nemluwňátkům / 15 nic gináče než jako nám dorostlým lidem zaslíjbiti / a na tento Swět poslati ráčil. Kterýžto wsseho Swěta hřijchy sňal / a tak dobrě nebohá Dětiátko / jako nás / genž gsme wěku dospělého / od hřijchu Smrti y zatracenij wykaupil / a spasena včinil / a rozkázaw ge k sobě přinesti / aby od něho požehnáni byli / milostiwě k sobě přiyal / a Králowství Nebeské gim dáti 20 zaslíjibil. Protož wás napomijnám / abysste z Křestianské lásky / o spasenij tohoto přijtomného bijdného Dijtěte ku Pánu Bohu se snažně přičinili / Pánu Krystu ge podáwali / a semnau Pána Boha snažně prosyli / aby mu hřijchy milostiwě odpustiti / a ge do Králowství milosti a spasenij přigijti ráčil / Té celé a nepochybné důvěrnosti gsauce / že Pán a Spasytel

25

[náss]

R

116⁹⁰

náss Gežijss Krystus takový skutek lásky / tomuto bijdnému dětiátku vkázaný we wssij milosti od wás přijgme / a modlitbu wassij gistotně vslyssij 30 / poněwadž dětiátkům sám k sobě přigijti rozkázal / a ge do Králowství swého přigijti zaslíjibil. Očemž s wážnostij slyseti budeme Ewangeliu姆 Swaté / kteréž napsal Swatý Marek w tato slowa:

⁸⁹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 113. Číslo 115 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 113.

⁹⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 114. Číslo 116 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 114.

Y podáwali Pánu Gežijsowi Dijtek / aby se gich dotýkal / Ale
Včedlnijcy přimlauwali

těm / kteřijž ge nesli: Kteréžto když vzřel Gežijs / za zlé gim měl / a řekl
gim: Nechtež Dijtek ať gdau ke mně / a nebraňte gim / neb takových gest
5 Králowstwij Božij. Zagisté prawijm wám: Kdožkoli nepřijgme Králowstwij
Božijho yako malíčký / newegde do něho. A obgijmage ge a wzkládage na
ně ruce / požehnánij gim dáwal.

Po Ewangelium budeli čas k tomu postačowati / a dětiátko nebudeli
mdlé / může Kněz krátké toto Naučenij y napomijnáníj mijsto wýkladu
10 Ewangelium doložiti.

Přátelé w Pánu Bohu milij / w tomto Swatém Ewangelium / předkládá se
nám / tak dobře nasse / yako y tohoto Dětiátka weliká bijdá / y ne
[dostatek]

fol. 60 **117⁹¹**

15 [ne]dostatek / a proti tomu potěšenij nemalé. Nayprwé zagisté gsme
wssyckni skrze pád Adamůw tak náramně skaženi / že se hned w hřijsijch
počijnáme y rodijme / a tudy pro hřijsch přirozený w hněwu Božijm /
w Králowstwij Ssatanowém w Smrti y w wěčném zatracenij gsme. Nebo
wssecko / což se z Těla narodilo / Tělo gest / a do Králowstwij Božijho wgiuti
20 nemůže / nenařodili se znowu / A tudy newegdeli do Králowstwij milosti
Pána nasseho Gežijsse Krysta. To gsau tito lidé znali / z té přijčiny Dijtky
swé gemu podáwali / a aby gim Králowstwij Nebeské požehnání y milosti
swé dáti ráčil / snažně žádali.

Druhé předkládá se spolu nám y vbohým Dijtkám weliké potěšenij
25 / že Krystus Gežijs Syn Božij Pán a Spasitel náss / tak wlidně a wolně
k Dijtkám / kteřij se gemu podáwagij / tudijž y k nám / genž k němu
přicházýme / se vkazuge / že netoliko spomocy chce / ale také za zlé má
těm / kteřijž gim w tom na překážku gsau a w skutku takowém hyndrugij.

Třetíj milostiwě a Otcowsky ge opatrude a zastawá / yakoby gegich
30 wlastníjm Otcem byl / yakož y gest / obgijmage ge wyswobodiw a wykúpiw
ge z mocy hřijschu / z Králowstwij Diábla Smrti

[y pekla]
R ij

⁹¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 115. Číslo 117 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 115.

118⁹²

y pekla wzkládage na ně wssemohaucý Božskau ruku swau / zastáwage / ochraňuge a zachowáwage odewsseho zlého / dáwage gim požehnáij / aby skrže něho Synowé Boha Otce Nebeského včiněni gsauce / dědicowé Božij / a spolu dědicowé geho / w žiwotě a blahoslawenstwij wěčném byli. Přitom 5 nás / genž gsme wěku dospělého přijstně napomijná / abychom bedliwým vsylowánijm w vpřijmné wijre zůstali / a yakožto Dětiátka w Králowstwij Nebeském / totižto w Králowstwij milosti a žiwota před nim obcowali / počnauce zde w newinnosti / a čistotě / abychom wěčně žiwi byli / a na wěky zavrženi nebyli. Y poněwadž se to wssecko jako wyswobozenij od 10 hřijchu a Králowstwij d'ábelského / od Krysta Pána skrže wzkládanij rukau geho / obgijmánij / požehnáij a vgisstěnij Králowstwij Nebeského / nad tato slowa geho / tomuto Dětiátku jako y nám wssem také y w zewnitřním znamenij / totižto we Křtu a w Slowu Božijm we gméno Boha Otce / y Syna y Ducha Swatého podáwá y vděluge / a ono w tom se pogisstiuge. 15

Protož ge giž we gméno Páně křtijti budeme / a před tijm gesstě než ge pokrtijme / Pánu Bohu za ně se pomodlijme / takto řkause:

[Wssemo=]

119⁹³

fol. 61

Wssemohúcý wěčný Bože a Otče Pána nasseho Gežjsse Krysta 20 / my teď nynij tebe wzýwáme nad /⁹⁴ tijmto služebníkem twým / (tauto služebnicý twau) N. / Kterýžto / (Kterážto) křtu twého Swatého / a wěčné twé milosti žádá / a skrže Duchownij rozenij znowu I narozen / (narozena) býti chce. Račíž / ho / (gi) přigiji w twau ochranu Pane Bože / a yakož gsy rozkázal / řka: Prostež a bude wám dáno / hledayte a naleznete / tlucte / 25 a bude wám otewřijno. Račíž z sstědroty twé / gemu / (gi) twého dobrého / gehož žádá vděliti / a dweře twé dobroty otewřijti / aby / on / (ona) twé wěčné požehnáij / toho Nebeského a Swatého obmytij / a to zaslíjbenij wěčného dědictwij přigiji / mohl / (mohla) skrže Gežjsse Krysta Pána a Spasytele nasseho / Amen. 30

Pomodlme se dále.

Wssemohúcý wěčný Bože / genž gsy skrže potopu rozhněwaw se na nepravost lidskau / onen prwnij Swět newěrný zkazyl / a Noe wěrného sám osmého z milosrdenswij twého gsy zachowal / Kterýž gsy zatrženého

⁹² Chyba v tlači, v skutočnosti strana 116. Číslo 118 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 116.

⁹³ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 117. Číslo 119 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 117.

⁹⁴ Tu i nižšie v tejto pasáži sú znakom „/“ priamo v teste označované odlišné formulácie v závislosti od pohlavia dieťaťa.

Faraona se wssijm komonstwem geho w Moři Cžerweném potopil / a Lid twůg Izrahelský skrže též Moře suchau nohau sy přewedl / a skrže to twé obmytij Křtu twé[ho Swa]

R iij

5 **120⁹⁵**

ho Swatého wyznamenati gsy ráčil. Kterýž gsy skrže Křest Syna twého milého Pána Gezu Krysta / onu řeku Iordán / a tak wssecky wody k Swatému pohřijzenij a k hognému hřijchůw obmytij posvětiti a vstanowiti ráčil. My tebe skrže twé milosrdenswij prosýme / rač I na tohoto Služebníjka twého / 10 (na tuto Služebnicy twau) N. milostiwě pohleděti a / gey / (gij) prawau wérau w Duchu posvětiti a posylniti / aby skrže to Swaté obmytij / na něm / (na nij) vtonauti a zrussenno býti mohlo wssecko / což gemu (gij) od Adama starého přirozeno gest / a / on sám / (ona sama) také k tomu / přičinil / (přičinila) aby / on / (ona) z počtu newěrných / gsa odcýzen / (gsaucy odcyzena) w počtu 15 S. w Cýrkwi twé bezpečně / gsa zachowán / (gsaucy zachowána) twému gménu každého času wraucým Duchu a s weselau naděgij slaužiti / a tak se wssemi wěrijcými twého zaslijbenij o žiwotu wěčném očekáwati / a ho dosáhnauti / mohl / (mohla) skrže Pána nasseho Gežjsse Krysta /Amen. Pakliby pro nedostatek času a mdlobu Dijtěte dotčené napomijnání / buďto 20 wyswětlenij Ewangeliu wypustiti musyl / at hned po Ewangeliu Kmotry k modlitbě napomijná / řka:

[Pomodl]

fol. 62 **121⁹⁶**

Pomodlmež se.

25 Wssemohúcy wěčný Bože / etc. vt supra.

Exorcismus.

A protož přikazugi tobě ty nečistý Dusse / we Gménu Boha Otce ¶ infsronte, y Syna ¶ in ore, y Ducha Swatého ¶ in pectore, aby wyssel a odssel od / tohoto / (této) / Služebníjka Božíjho / (Služebnicy Božíj) a Pána 30 nasseho Gežjsse Krysta N. Amen.

Tento *Exorcismus* může wypustiti / kdožby gey zachowáwati nechtěl.

⁹⁵ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 118. Číslo 120 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 118.

⁹⁶ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 119. Číslo 121 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 119.

Ržijkaymež giž společně Modlitbu Páně / w nijžto netoliko / potřeba nasse / y Dijtěte přijtomného se obsahuge / ale také vslyssenij gistě nám se připowijdá.

Tuto kleče říjkagij:

Otče náss / genž gsy / etc.

5

Potom wstana Kněz / a wzkládage Ruku swau na Dětiátko takto dij:

Pán ostřijhayž wgitij twého / y wygitij twého / od nyněgssij chwijle až na wěky / Amen.

[Dále]

122⁹⁷

10

Dále Kněz v Křtitedlnice takto k nim promluwij.

Gsteli toho žádostiwjij v wijrě prawé / aby toto Dětiátko N. skrze Křest Swatý od přirozeného porussenij wyswobozeno a za dědice žiwota wěčného přiyato / a tak z Boha podruhé zrozeno bylo?

Odpowěd.

15

Gsme toho žádostiwjij.

Kněz.

N. Odřijkássli se Diábla? Ržcete: Odřijkám.

Y wssech skutkůw geho? Ržcete: Odřijkám.

Y wssij peychy geho? Ržcete: Odřijkám.

20

N. Wěřijssli w Boha Otce wssemohúcýho / Stwořitele Nebe y Země?

Ržcete: Weřijm.

N. Wěřijssli w Gezu Krysta Syna geho gediného / Pána nasseho / genž se počal Duchem Swatým / narodil se z Marye Panny. Trpěl pod Pontským Pilátem / vkřížowán / vmřel y pohřben gest. Wstaupil do Pekel / třetij 25 den wstal z mrtwých / wstaupil na Nebesa / sedij na prawicy Boha Otce wssemohúcýho Odtud přijgde saudit žiwých y Mrtwých? Ržcete: Weřjm.

[N. Weřij]

123⁹⁸

fol. 63

N. Wěřijssli w Ducha Swatého / Swatú Cýrkew obecnau / Swatých 30 obcowáníj Odpusstěnij hřijchůw / Těla z mrtwých wzkríjssenij / y život wěčný? Ržcete: Weřijm.

N. Chcessli se křtijti? Ržcete: Chcy.

⁹⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 120. Číslo 122 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 120.

⁹⁸ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 121. Číslo 123 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 121.

Giž Baba / anebo giná některá Zěna / Dijtě rozwáže a Kněz wezma ge
s plénkami bez podussky na ruku / třikrát wodau hlawu geho polige / řka:
A já tebe křtijm we gméno Otce / y Syna / y Ducha Swatého.

Potom at Kněz y Kmotrowé Ruce na Dětiátko wzkládagij / a Kněz tuto
5 Modlitbu říjká:

Bůh wssemohúcý a Otec Pána nasseho Gežijsse Krysta / kterýž tebe
podruhé zrodil / z wody a z Ducha Swatého / a tobě wssecky twé hřijchy
odpustil / on sám račiž tebe posylniti milostij swú / k žiwotu wěčnému /
Amen. A pokog wěčného Pána Boha budiž s tebau / Amen.

- 10 Budeli chtijti napomenutij toto doložiti / to se při wúli geho zústawuge:
Přátelé milij / yakož gste w přijtomnosti Pána Gežijsse Krysta / genž
vprostřed nás býti rá[čij / y]

S

124⁹⁹

- 15 [ráčij / y Cýrkwe geho Swaté / o spasenij Dětiátka přijtomného / wěrně
se přičiniti připowěděli / tak tomu wssemu za dost včiniti powinni gste
/ A wy wssyckni Rodičowé / prijbuznij y Kmotrowé / kteřijž gste se tuto
sessli / Dětiátko toto za Pána Boha wssemohúcýho / Syna / (Dceru) a za
Aud Gežijsse Krysta Syna geho / gemužto také Angelé Swatij slaužiti budau
20 / poznáwati a mijti máte / nepochybugijce / že wssecko / cožkoli gemu
včinijte / buď zlého nebo dobrého / že to samému Pánu Bohu / a Gežijssy
Krystu Synu geho včinijte.

A protož žadné práce / péče ani starosti / při něm litowati nemáte /
aby geden každý z wás podlé powolánij swého / a přijbuzenstwij při něm
25 něco včinil / tak / aby w bázni Božij a dobrých mrawijch / odchowáno bylo
/ a se naučilo / zachowáwati wssecky wěcy / kteréž nám Pán Bůh přikázati
ráčil. Kdež té naděge k wám gsem / že se w tom liknowati nebudete /
kdyby k swému rozumu přisslo / abysste ge k Slowu Božijmu / a zwłásstě
k Katechyzmu wedli a přidržowali / z něhožto by se naučiti mohlo poznáwati
30 / yak weliká / a newymluvná dobrodinij / Pán Bůh gemu we Křtu Swatém
včiniti a pokladůw swých Ne[beských]

⁹⁹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 122. Číslo 124 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 122.

[Ne]beských gemu vděliti ráčil. Tak aby potom wijru swau w Cýrkwi Křestianské z vpřijmného Srdce samo wyznáwati a skutečně se odřeknauti mohlo / Diábla y Swěta / wssech skutkůw y wssij peychy gegich / samo sebe Pánu Bohu y Cýrkwi geho Swaté / w celém a dokonalém poslussenstwj 5 Swatého Ewangelium / obětowalo a oddalo w Krystu Pánu / až do skončenij swého zůstalo / jakožto žiwý Aud Krystůw a Ratolest plodná z winného kmene Krysta Gežijsse possla / bez porussenij w něm zůstanauc / mnoho Owotce včinila / k slávě Pána Boha wssemohúcýho / a k wzděláníj Cýrkwe geho Swaté / Amen. 10

Poněwadž z strany Kmotrůw / y také zbytečného žrádla / weliký neřád mnohých se přidržuge / tak že někteřij Rodičowé / pro některý penijz / Dětij za kmotrowstwj žádagij. Ginij pak po Křtu Dijtě swé do ssenkownijho domu / anebo do Krčmy nésti dágij / a wegdauce tam s Kmotry / zbytečným pitijm tak se obtěžugij / že druhdy na vbohé nemluwňátko zapomijnagijce 15 ge o zdrawij / ba mnohokrát y o hrdlo připrawugij. Protož gednomu každému wěrnému Zpráwcy Duchownijmu náležeti bude / o to se pilně přičiniti a postarati / aby takové neřády přetrhował.

Nayprwé / aby žádnému bud' Mužského neb Zěnského pohlawij patnácti Leth mladssijmu / Kmotrem býti nedopausstěl. 20

[Druhé]
S ij

Druhé / by pak někteřij Kmotrowé wěku dospělého gsauce / dětmi nebyli / a wssak ssest hlawnijch kusuow Včenij a Náboženstwj 25 Křestianského / podlé prostého textu / nevměli / aby y těch zawrhl / a při Křtu netrpěl. Nebo k tomu slawnému a Swatému skutku / ne Pohany / ale Křestiany / ne Blázny ale rozumné lidi powolati slussij / aby Pán Bůh vposmijwán a zřijzenij geho Swaté vhaněno nebylo.

Třetij / aby / nemůželi zbytečné a ne Křestianské žrádlo zastawiti / 30 aspoň k tomu ge měl / aby Dijtě hněd po Křtu / k Matce donesly / poněwadž nemluwňátko takového / žádný lépe neopatruge / jako vlastnij Matka geho.

¹⁰⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 123. Číslo 125 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 123.

¹⁰¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 124. Číslo 126 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 124.

Druhé.

Yakýby se pořádek zachowáwati měl / při Dijtěti / kteréžby pro nebezpečenství Smrti / Kněze se dočkati nemoha / od giných Křestianůw pokrťeno bylo.

5 Poněwadž se posawád w Cýrkwi Křestianské / dobrý a chwalitebný pořádek zachowáwal / že wssecky Křestianské osoby / zwlásstě pak Báby (poněwadž y Ženy spolu dědicowé Králowstwíj Krystowého gsau / a potřeba práwa russij) za času nebezpečenství w nepřijtomnosti Mužůw Dětiátka křtili. My takového pořádku nerussijme / ale gey w wážnosti a platnosti 10 zústawugeme. Magij pak Kněžij Babám naučenij dátí.

Nayprwé / aby Dijtěte žádného nekřtili / dokád se w cele na Svět nenařodij. Poněwadž zagisté Křest obmytijm nowého rozenij w pijsmě Swatém se gmenuge / owssem Swátost tato vkazuge / aby Dijtě / genž se znowu

15

[naroditi]

fol. 65 **127¹⁰²**

naroditi má / prwé na Svět narozeno bylo. Zatím pak w takowé důležité potřebe Osoby přijtomné / snažně se Pánu Bohu za Matku y Dijtě modlití magij / aby Pán Bůh Matce pomocy a Dětiátko w milostiawu ochranu 20 swau přigiji ráčil. Přitom at Křtem nekwapij / by pak Dijtě se giž bylo narodilo / lečby owssem Kněze žádného mijti nemohli / a widěli / že giž Dijtě pro mdlobu welikau Kněze se dočkati nemůže. Tu teprwa Bába anebo 25 giná některá Křestianská Žena / powolagijcý k sobě dwau nebo tříj osob / genžby tu přijtomni byli / pro swědomij a lepssij gistotu Křtu Swatého / spolu s nimi Modlitbu Páně: Otče náss / řijkati / a potom Dětiátko wodau pokrťiti může / řkaucý:

Yá tebe křtijm we gméno Otce / y Syna / y Ducha Swatého.

Kdo giž dotčeným spůsobem pokrťen gest / ten při takowém Křtu zústauen býti má / a podruhé se křtijti nemá. Ale wssak ostaneli Dijtě žiwé 30 / má se do Chrámu Páně nésti / a Zpráwce Duchownij / tento pořádek při něm at zachowá.

Nayprwé k nim takto promluwij:

Křestiané w Pánu Bohu milij / poněwadž wssyckni w hříjssijch gsauce zrozeni / hněwu Božíjmu a wěčnému zatracenij pro hříjch přirozený oddání 35 gsme / a w tom žádný prostředek se nenacházý / skrze něgž bychom hříjchu

¹⁰² Chyba v tlači, v skutočnosti strana 125. Číslo 127 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 125.

pozbyti / a před Pánem Bohem sprawedliwij a spaseni býti mohli / než skrže
nasseho gediného prostřednjika / a

[Spasy]
S iiij

128¹⁰³

5

Spasytele Gežijsse Krysta: A toto přijtomné Dětiátko / tauž bijdau
obklijčeno gest: Protož se wás ptám: Gestli toto Dětiátko Pánu Krystu /
skrže Modlitbu donezeno / a skrže Křest wtěleňo / čili nie? Ržeknauli: Gest.

Ať dale dij:

Skrže koho se stalo / a kdo gest přitom byl.

10

Ržeknauli:

Tato / neb ona Osoba / N. a N. přitom byli / a tato Osoba Dětiátko
wokřtila.

Ať se zeptá:

Wzýwalili gste nad nim Gménō Páně / a modlili gste se za ně?

15

Ržeknauli:

A my se modlili / a Otče náss říjkáli.

At se dále zeptá:

Cžijm gste ge křtili?

Ržeknauli:

20

[Wo]

129¹⁰⁴

fol. 66

Wodau.

Ať se na Slowa wyptá / řka:

Kterými Slowy gste křtili?

Ržeknauli:

A já tebe křtijm we gménō Boha Otce / y Syna / y Ducha Swatého.

Zeptá se:

Wijeli / že gste podlé poručenij Krystowa takowých Slow vžijwali?

Ržeknauli:

30

Wijme.

Ať dij:

Nu milij Přátelé / poněwadž gste z poručenij / a we Gménō Pána
Boha nasseho / to wsse včinili / wám oznamugi / že gste dobře včinili. Nebt

¹⁰³ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 126. Číslo 128 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 126.

¹⁰⁴ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 127. Číslo 129 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 127.

vbohá Dětiátka milosti potřebují / a Pán náss Gežijss Krystus / gím tu dátí neodmlauwá / ale přijwětiwé a laskawě gich k nij powolawá a nabijzý / yakož otom toto Swaté Ewangeliu pěkně wyswědčuge / a napsal ge S. Marek w tato slowa:

5

[Y podá]

130¹⁰⁵

Y podáwali Pánu Gežijsowi Dijtek / aby se gich dotýkal / Ale Včedlnijcy přimlauwali

10 tém / kteřejž ge nesli: Kteréžto když vzřel Gežijs / za zlé gim měl / a řekl gim: Nechtež Dijtek ať gdau ke mně / a nebraňte gim / neb takových gest Králowstwij Božij. Zagistě prawijm wám: Kdožkoli nepřijgme Králowstwij Božijho yako maličký / newegde do něho. A obgijmage ge a wzkládage na ně ruce / požehnáníj gim dáwal.

15 Y gsauce tijm z přečtených slow Pána nasseho Gežijsse Krysta gisti / že to Dětiátko do Králowstwij milosti přiyaté gest / modlme se za ně / aby w též Králowstwij milosti k životu wěčnému / stálé zachowáno bylo / takto řkouce:

20 Bůh wssemohaucý / a Otec Pána nasseho Gežijsse Krysta / kterýž tebe podruhé zrodil / z wody a z Ducha Swatého / a tobě wssecky twé hřijchy odpustil / On sám tebe račíž posylniti milostij swau k životu wěčnému / Amen. Pokog Božij s tebau.

25 Pakliby na Otázky dotčené nic gistého odpovijdati nevměli / a řekliby že newědij / co gsau w takowém strachu a nebezpečenstwij myslili / neřkauc / aby pamatowati měli (yakož se pak častokrát přiházýwá) co gsau mluwili neb činili / netřeba dlauho s nimi o to rokowati / než ať ge Kněz bezewssij weymijnky okřtij / podlé pořádku swrchu psaného / yako giné nekřtěné Dijtě.

[Kterak]

fol. 67 **131¹⁰⁶**

30

XI.

Kterak se Zienich a Newěsta k Stawu Manželskému potwrzowati magij.

Zpráwcové Duchownij poznamenagijce sobě gména / Ženicha y Newěsti / třikrát wůbec na Kázanij ge oznamowati magij / a powinni gsau

¹⁰⁵ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 128. Číslo 130 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 128.

¹⁰⁶ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 129. Číslo 131 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 129.

/ buđto žeby ten pořádek w Osadě gegich obyčegný aneb neobyčegný byl /
A to takowými slowy:

Podlé nařijzenij Božijho w Swatý Staw Manželský wstaupiti mijnij /
N. N. a N. N. žádagijce / aby se společná Modlitba za ně dála / tak / aby Staw
tent Křestianský a Swatý / we gménu Božijm začali / a we wssij pobožnosti 5
y čistotě Křestianské / Pánu Bohu ke cti a chwále y wzděláníj Cýrkwe geho
Swaté / k spasytedlnému koncy přiwesti mohli: A mělliby kdo nětco proti
tomu / může to pořádně a časně oznámiti / anebo potom mlčeti / a překážky
gim w takowém předsewzetij dobrém nečiniti. Pán Bůh wssemohúcy
a Otec Pána nasseho Gežjsse Krysta / račiž gim dáti swé Swaté požehnáníj 10
y Ducha swého Swatého / Amen.

[Kdyžby]

T

132¹⁰⁷

Kdyžby giž na vrčitý den a hodinu do Chrámu Páně přissli / takto se 15
k Stawu Manželskému potwrzowati magij: Ženich at se postavij proti
lewicy Knězowý / a Newěsta proti prawicy. Potom Zpráwce Duchownij řeč
takowau k lidu včinij:

Křestiané w Pánu Bohu milij / poněwadž tyto dwě Osoby podlé
zřijzenij Božijho / w S. Staw Manželský wstaupiti mijnij / a my we gménu 20
Pána nasseho Gezu Krysta / Pánu Bohu ke Cti a chwále / Ženichowi pak
y Newěstě / k wůli a poctiwosti na tento čas shromážděni sme: znáti
a wěděti máme / že tento Staw Swatý od Boha wssemohúcyho nenij pro
rozkoss a zwolnost tělesnau vstanoven / abychom žerty swé z něho magijce
/ toliko k žrádlu a kratochwijli gey obracely / ale raděgi za obzvlásstnij 25
zřijzenij a vstanovenij Božské gey sobě pokládati / welice ho sobě wážiti
y ctijí máme.

Neb se nacházý / že Pán Bůh z obzvlásstnij swé Otcowské raddy
y wůle / z gistých a důležitych přijčin / takowy pořádek w Cýrkwi swé
vstanowiti / a až posawád zachowati ráčil. 30

Z kterýchžto přijčin tato přednij gest / aby netoliko lidské pokolenj /
skrže takowy prostředek rozmnoženo/a až do skonáníj Swěta zachowawá[no
by]

¹⁰⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 130. Číslo 132 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 130.

[zachowáwá]no bylo / podlé onéchno slow: Rostež¹⁰⁹ a množte se a naplňte Zemi / ale mnohem wijce Cýrkew Křestianská / aby byla rozmnožena y zachowána / a netoliko Země / ale také y Nebesa aby byla naplněna.

5 Neb nemáme zde Města přebýwajícího / ale budaucího hledáme. Protož Rodičowé k tomu zřízeni gsau / aby předně sami Služebníjcy Cýrkwe Swaté byli / a potom také Audy Cýrkwe odchowali / Děti swé k Bázni Božíj a ku poznání Slowa Božíjho wedli / cestu k spasenij gim vkazowali / Dědice Božíj a spolu dědice Krystowy / Pánu Bohu přiwedli a podáwali. Pakli toho 10 nevčinij / powinni budau hrozný počet z ssaffářstwíj swého w saudný den před Pánem Bohem wydati. Neb prawij skrze Ezechyele Proroka w 33. Kap. že Krwe Dětij z rukau Rodičuw gegich požádati chce.

Druhá / abychom se warowali Smilstwa Ruffianstwa / yakož dij S. Pawel w 1. Listu k Korynth. w 6. rozdijlu takto řka: Newijteli že těla wasse 15 audowé gsú Krystowi? Což tehda wezma audy Krystowy včinjm z nich audy Newěstky? Odstop to. A opět w též rozdijlu takto dij: Nemylte se / nebo ani Smilnijcy / ani Modláři / ani Cyzoložnijcy / ani Rozkossnij / též také ani

[Sodom]

Sodomsstij hřijssnijcy Králowstwíj Božíjho dědictwíj nedogdau. Z těchto slow Swatého Pawla slyssijme / že ženiti a wdáti se každému swobodno gest / Smilstwa pak a Ruffianstwa provozowáníj / že Bůh bez pomsty časné 25 y wěčně nenechá. Protož nelze gináče býti / nežli takto / aneb zdrželiwě / ctnostně a poctiwé žiwu býti / aneb se oženiti a wdáti / aneb Čertu Dussy poručiti.

Třetij / znamenati slussij / že při žádném lidu Modlářském po wssem ssyrokém Swětě / Včenij prawé / o Stawu Manželském a čistotě nezůstalo 30 / než w opradowé Cýrkwi Křestianské / kdežto Pán Bůh nad takowým přikázanij a nařízenijm swým / ruku držeti ráčil. A gestit w prawdě weliká pochwala Cýrkwe Swaté / a swědectwíj gisté / proti wssem Modlářům / že to samo shromážděnij / opradowau Cýrkwi Božíj gest / w kterémžto takowá prawda zůstala.

¹⁰⁸ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 131. Číslo 133 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 131.

¹⁰⁹ Na marginálii rukou dopisané: 1. Mogž. 2.

¹¹⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 132. Číslo 134 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 132.

Swatý Paweł také za znamenij a heslo gisté wssech Kacýřuw a Duchůw
swodných / kladé zapowijdáníj Manželstwa / a potwrzowanij smilstwa /
yakož widěti bylo na Marcionowi y giných kteřijžto wssem Lidem napořád
Manželstwo zapowijdali. *Carpocrates* a ginij za skutek Swatý wyhlassowali
/ ženy obecné mijti. Yakož tehdy

5

[w dot]

135¹¹¹

fol. 69

w dotčených Kacýřijch takowá wychowáníj d'ábelská se nacházela / z nichžto
lidé pobožnij rozuměti mohli / že *Marcion*, *Carpocrates* a ginij k nim podobnij
/ Lid Božij a Cýrkew Křestianská negsau: Tak také za těchto nassijch časův 10
wěděti slussij / že mnozý Duchownij / genž Manželstwo zapowijdagij /
a Nowokrtěnci genž Manželstwo russij a roztrhugij / Cýrkwij Božij negsau
/ kteréhožto potěssenij w oprawdowé Cýrkwi Křestianské / kdežto Včenij
prawé / rády a práwa o Stawu Manželském / Pán Bůh dáti y zachowati ráčil
/ draze sobě wážiti / a geho žádati máme / aby on milosti swé swaté nám 15
popřijti ráčil / tak aby mnozý Včenij toho vposlechli a w čistotě Křestianské
geho wzýwati mohli.

Cžtwrtá přijčina gest / abychom tudy poznali tagemstwij / Gežijsse
Krysta Syna Božijho a Cýrkwe Newěsty geho. Neb Duchownij wěčné
a nezměnitedlné Manželstwo gest mezy Krystem a Cýrkwij geho / tak že 20
Cýrkew od Krysta / jako žena od swého Muže nabýwá gména / hodnosti
/ slawy y zbožij / totižto odpusstěnij hřijchůw / wjtzstwij nad d'áblem /
smrtij y ginými Duchownijmi nepřátely nassijmi / sprawedlnosti wěčné
a dokonalé / blahoslawenstwij / radosti neskonalé a žiwota wěčného. Protož
gsme powinni kdy ko[li na]

25

T iij

136¹¹²

[kdy ko]li na Swatebnij hody se scházýme / Pánu Bohu za takowá a tak
weliká dobrodinij děkowati / že gsme takowé hodnosti dossli / skrze
Ženicha swého Gežijsse Krysta Syna Božijho. Kterémužto s Bohem Otcem 30
y s Duchem Swatým / bud' Chwála / Cžest y welebnost na wěky wěkuow /
Amen.

Pakliby se komu widělo napomenutij toto přijlijss dlauhé býti / může
tohoto kratssijho vžijwati:

¹¹¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 133. Číslo 135 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 133.

¹¹² Chyba v tlači, v skutočnosti strana 134. Číslo 136 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 134.

Pán Bůh wssemohúcý / Otec náss Nebeský yakožto milowník
a původ wssij čistoty a rádu dobrého / skrze Slowo swé wěčné / genž gest
Gežijss Krystus / působenijm Ducha Swatého / Staw Manželský / yakožto
pořádek dobrý a chwalitebný / hned na počátku Světa / když Cžlowěk gsa
5 w newinnosti / a dokonalé sprawedlnosti / hřijchu žádného se gesstě nebyl
dopustil / na mijstě weselém / w Rági rozkossném gistym vwáženijm /
nařijditi a vstanowiti ráčil / aby Cžlowěk w prácy pomoc / a w zármutku
potěsserij měl / pokolenij Lidské / aby se tudy řádně rozmnožovalo /
a neřádové genž gsau proti ssestému Přikázanij Božímu zastawowání
10 a přetrhowáni byli. Kteréhožto Nařijzenij dobrého a chwalitebného ba
y Swatého wděčni býti / draze sobě wážiti a

[kolikrát]

fol. 70 **137¹¹³**

kolikrát koli na Swatebnij sňátky se scházýme / Pánu Bohu srdečně z toho
15 děkowati máme / že nás k Stawu Manželskému powolati / a tudy smilstwa
y giných ohawných hřijchůw milostiwě vchowati ráčil.

Po napomenutij at Kněz k Ženichowi a Newěstě takto promluwij:

Poněwadž po prwnijm / druhém y třetijm oznámenij / záwady žádné
mezy wámi nalezeno nenij / na Pánu Bohu wssemohaucým žádám / aby Bůh
20 Otec / Syn y Duch Swatý dokonati a potvrđiti ráčil / to / což gest působil
a začal dobrého w wás.

Potom se gich obauch otáže / řka:

Kterak tobě řijkagij?

Slyssaw giž obau dwauch gména / nayprwé k Ženichowi takto promluwij:
25 N. Chcessli N. za swau wérnau Manželku mijti?

Respon. Chcy.

Potom Newěsty se zeptá:

N. Chcessli N. za swého wérného Manžela mijti?

Respon. Chcy.

30

[Dále]

138¹¹⁴

Dále dij:

¹¹³ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 135. Číslo 137 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 135.

¹¹⁴ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 136. Číslo 138 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 136.

Poněwadź w Swatý Staw Manželský wstaupiti mijnjte / abysste bez rozumu a vvaženij Slowa Božijho / jako Lidé newěřijcý toho nečinili / a abysste tijm pilněgij sobě rozgijmati mohli / yak welikau milost a lásku Pán Bůh wssemohúcy a milosrdný wám včiniti ráčil / w tom / kdež wás k stawu Manželskému powonal / začež gemu vstawičná děkowáníj činiti / wespolek 5 v wijre / yakožto samým Pánem Bohem zasnaubených / sebe přigijmagijce / a milugijce / za milost a pomoc geho snažně žádati máte / abysste w tom Stawu w přikázaných geho choditi / gemu slaužiti / a wěrnost y powinnost Manželskau mezy sebau tijm lépe poznáwati / a wždycky w paměti swé mijti mohli: Protož některá swědectwij / naučenij y napomijnáníj o Stawu 10 Manželském y o nařízenij téhož Stawu Manželského z pijsem swatých poslyssijte: Takto zagisté psáno stogij w 1. Kněhách Moyžijssových w 2. rozdijlu: Ržekl gest Pán Bůh / nenij dobré Cžlowěku samému / včiňmež mu pomoc podobnau gemu. Y dopustil Pán Bůh dřijmotu na Adama / A když vsnul / wyňal gedno žebro geho / a naplnil tělem mijsto to / Y wzdělal Pán 15 Bůh žebro / kteréž wy[ňal z]

139¹¹⁵

fol. 71

[wy]ňal z Adama w Ženu / a přiwedl gi k Adamovi. Y řekl Adam: Tato gest kost rynij z kostij mých / a tělo z těla mého. Tato slauti bude Mužatka / nebo z Muže wyňata gest. Protož opustij Cžlowěk Otce swého / y Matku swau / 20 a budeť se přidržeti Ženy swé. Y budauť dwa w jednom Těle.

Dále řekne:

Při druhém slysstež Ewangeliu Swaté / o powinnosti wassij Manželské / kteréž napsal S. Matthauss w 19. Kap. w tato slawa: Přistaupili k Gežijsowi Faryzeowé / pokaussegijce ho a řkouce: Slussijli Cžlowěku 25 propustiti Manželku pro kterau koli přijčinu? Kterýžto odpověď řekl gim: Zdaliž gste nečtli / že kdož stvořil Cžlowěka s počátku / Muže a Ženu včinil ge a řekl: Protož opustij Cžlowěk Otce a Matku / a bude se přidržeti Manželky swé / y budau dwa w jednom těle. A tak giž negsau dwa / ale gedno tělo. A protož což gest Bůh spogil / Cžlowěk nerozluččug. Ržekli oni / 30 proč gest pak Moyžijs rozkázal dáti List zapuzenij / a propustiti gi? Ržekl gim: Moyžijs pro twrdost Srdce wasseho / dopustil wám propausstěti Manželky wasse / ale s počátku tak nebylo. Protož prawijm wám / že kdožkoli propustij Manželku swau / leč pro smil[stwo /]

V 35

¹¹⁵ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 137. Číslo 139 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 137.

140¹¹⁶

[smil]stwo / a ginau pogme / cyzoložijt / a kdož propusstěnau pogme / také cyzoložij.

Potom dij:

5 Při třetijm slysste Přikázanij Božij / kterak se geden k druhému chowati máte. Neb takto prawij S. Pawel. k Effežským w 5. Kap.

Obrátiw se k Ženichowi dij:

Manželé milúgte Manželky wasse / yakož y Krystus miloval Cýrkew / a wydal sebe samého za ni / aby gi poswětil / vmyw gi obmytijm wody skrz
10 Slowo žiwota / aby včinil sobě slawnau Cýrkew / kterážby neměla posskwrny ani wrásky / ani co takového / ale aby byla Swatá / neposskwrněná. Tak y Mužij magij milowati Manželky swé / yako těla swá. Neb kdo miluge Manželku swau / sebeť samého miluge. Ziádný zagisté nikdá těla swého neměl w nenávisti / ale chowá ge a krmij / yakožto y Krystus Cýrkew.

15 Obrátiw se k Newěstě dij:

Manželky oddáný buďte Manželům swým yako Pánu. Nebo Muž gest Hlawa Ženy / yakožto y Krystus gest Hlawa Cýrkwe / a on

[Spasy]

fol. 72 **141¹¹⁷**

20 Spasytel gest těla gegijho. Protož yako Cýrkew gest oddána Krystu / tak y Ženy Mužům swým oddáný býti magij we wssem.

Potom k oběma ať dij:

Poslyssstež také o Křijži / kterýž Pán Bůh na tento Staw wzložiti ráčil. Taktořeček Pán

25 Bůh k Ženě: Rozmnožijm' bijdy twé a počijnáníj twá / w bolestech roditi budess Děti / a pod

mocý Muže budess / a ont panowati bude nad tebau.

Obrátiw se k Ženichowi dij:

K Muži pak řekl Pán Bůh: že gsy vposlechl hlasu Ženy twé / a gedl
30 gsy z dřeva / z kteréhož gsem rozkázal tobě aby z něho negedl. Zlořečená Země / w prácy twé w robotách / budess gjisti z níj / po wsseckny dni žiwota twého: Trnij a hložij budeť tobě ploditi / a budess gjisti Byliny Země. W potu twáři twé krmiti se budess Chlebem twým / dokawádž se zasse nenawrátijss do země / z níž wzat gsy. Nebo prach gsy / a w prach se zasse

¹¹⁶ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 138. Číslo 140 preškrnuté, ceruzou nadpisane: 138.

¹¹⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 139. Číslo 141 preškrnuté, ceruzou nadpisane: 139.

obrátijss. Ale wssak toto wasse potěssenij bude / když wy vwěřijte / a znáti budete / že Staw wáss před Bohem wzáct[ný a po]

Vij

142¹¹⁸

[wzáctný a požehnaný gest. Takto zagisté psáno stogij / w 1. Kněhách 5 Moyžijssových w 1. Kap. Y stvořil gest Pán Bůh Cžlowěka k Obrazu swému / k obrazu Božímu stvořil ho / Muže a Ženu stvořil ge. Y požehnal gim Pán Bůh / a řekl: Rostež a množte se / a naplňte Zemi / a podmaňte gi / a panúgte nad Rybami Mořskými a Ptactwem Nebeským / y nad wssemi živočichy / kteríž se hýbjí na Zemi. A widěl Bůh wssecky wěcy / kteréž stvořil / a byly 10 welmi dobré. Protož prawi Ssalomaun: Kdož nagde Ženu dobrau / nagdeť dobré / y nabudeť potěssenij od Pána / anobrž w Pánu wesel bude / to gest / Pán ráčij Manželům swé Swaté milosti popřijti / že sebe wespolek milowati a rádi spolu přebývati budau / by pak někdy nějaký nedostatek mezy nimi shledán byl / wědauce že Staw gegich / yakožto zřízenij Božíj Pánu Bohu se 15 líbjíj / a wssecko / což w něm činij a trpij / před obličegem Božím se schwaluge.

Potom opět k nim takto promluwij:

Abysste tomu wssemu gruntowněgij wyrozuměti mohli / co wám Pán Bůh wáss přjkázati ráčil / vwedauc to wsse w summu / krátce wám předložijm: Manžel Manželku swau yakožto od Boha sobě danau 20 a připogenau pomocnicy

[přigijti /]

143¹¹⁹

fol. 73

přigijti / poznati / milowati / buďto zdrawau neb nemocnau / bohatau neb chudau / ctíti / zastávati / chrániti / potěssowati / a nedostat ky gegij / 25 pokudžby nebylo proti swědomij / trpělivě snásseti /gi wěren býti / žiwiti / opatrowati / rozumně s nij přebývati a nakládati / gi samé se přidržowati a w žádném protiwenstwij / kříži / trápenij / chudobě a nemocy gi neopausstěti / aniž se od nij odlaučiti / pokudž gim Pán Bůh žiwota tělesného popřiti ráčij / tak yakož Krystus Cýrkew swau miloval / chránil / opatrowal 30 / nauzy a bijdu pro ni trpěl / až y na Smrt sám sebe zani wydal / powinnen gest. Má také s rozumem w Bázni Božíj čeládku swau zprawowati / aby Syr. 4 nebyl Lwem a Tyrannem w domu swém / Ale Dijtky a čeládku swau pokud naywýss možné / podlé powoláníj swého na těle y na Dussy opatrowal /

¹¹⁸ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 140. Číslo 142 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 140.

¹¹⁹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 141. Číslo 143 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 141.

yakož prawij S. Pawel / w 1. Listu k Tymotheowi w 5. Kap. Pakli kdo o swých
a naywijce o domácých péče nemá / zapřelf gest wijry / a gest horssij nežli
newerný. Aby se tak chowal / na mijstě Božijm tobě přijstně přikazugi.

Manželka swého Manžela / yakožto od samého Boha sobě daného
5 a vstanoveného Pána / přigiji / poznati / milowati / ctiji / w sstestij
y w nesstestij / w dobrém zdrawij y w nemocy / w hoy[nosti y]

V ijj

144.¹²⁰

[hoy]nosti y w nedostatku gemu poslussna a oddána býti / we wssech
10 slussných a Křestianských přijčinách / geho samého w čistotě a w mrawijch
dobrých se přidržowati / a geho w bijdě / nauzy /chudobě y nemocy
neopausstěti / ani se od něho odlaučiti / ale gemu po wssecky časy wěrná
býti / w vpřijmnosti Křestianské geho ssetřiti / hljldati a opatrowati má /
Syr. 25. pokudž gim Pán Bůh z obauch stran žiwota tělesného popřijti ráčij / tak
aby Manžel přijgda domu / dweřij se vleknauc / řijcy nemusyl: Chtělbych
raděgij / se Lwy a s draky přebývati / nežli se zlau Ženau. Potom kdyby
Pán Bůh plodem žiwota gich obdařiti / a vtěšené Dijtky gim dáti ráčil /
powinna gest s ochotnau myslí ge w dobrém wyvčowati / k prawé wijre /
pobožnosti / a dobrým mrawům wéstí / hospodářskau / stydliwau / vctiwau
20 / mrawnau / tichau a pokornau býti / yakož Duch Swatý w přijslowijch
Ssalomaunowých w 14. Kap. powěděti ráčil: Žena maudrá wystawij domy
/ ale Blaznice předsewzetijm swým ge zasse bořij. Aby se tak chowala / na
mijstě Božijm tobě přijstně přikazugi.

Po tomto Napomenutij k oběma takto promluwij:

25

[Nu wy]

fol. 74 **145.¹²¹**

Nu wy nowij Manželé / přistupugeteli k tomu ke wssemu / což
wám nynij z pijsem Swatých předloženo gest / a chceteli se na to k stawu
Manželskému pořádně oddati?

30

Ržeknauli:

Přistupugeme a chceme.

Ať se Ženicha zeptá takto řka:

Poněwadž k tomu ke wssemu přistupugete / a na to k Stawu
Manželskému potvrzeni býti chcete: Protož tebe N. se ptám: Beřessli sobě

¹²⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 142. Číslo 144 preškrnuté, ceruzou nadpisane: 142.

¹²¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 143. Číslo 145 preškrnuté, ceruzou nadpisane: 143.

za wěrnau Manželku / tuto N. a slibugessli gij / wěrnost Manželskau po wssecky časy až do twé anebo do gegij smrti zachowati?

Zěnich ať řekne:

Beru a slibugi.

Kněz ať se zeptá Newěsty:

5

N. tebe se ptám: Beřessli sobě za wěrného Manžela tohoto N. a slibugessli gemu poslussnost a wěrnost Manželskau po wssecky časy až do twé anebo do geho smrti zachowáwati?

[Newěsta]

146¹²²

10

Newěsta ať řekne:

Beru a slibugi.

Kněz k oběma dij:

Ržijkaytež po mně tato Slowa:

Toho nám dopomáhay / Bůh Otec / Syn y Duch Swatý.

15

Kněz doříjká:

Amen.

Magijli Prsteny / tehdy Kněz wezme Prsten od Ženicha a dá gey Newěstě /
a zasse Newěstin dá Ženichowi a dij:

Přijgměte Prsteny / na znamenij a ku potwrzowanij prawé 20
a neossemetné lásky Manželské.

Pakli Prstenů nemagij / ať hned po Amen prawé ruce gegich spogij takto
říka:

Wěrnost Manželskau / kterauž sobě z obauch stran před Bohem
y Cýrkwi gevo Křestianskau tuto slibugete / a powinnost / kterauž geden 25
druhému se zawazugete / Yá mocý Auřadu swého wám potwrzugi we
Gměnu Otce / y Syna y Ducha Swatého. Co gest Bůh spogil / Cžlowěk toho
nerožlučūg.

[Potom]

146¹²³

fol. 75

Potom k Lidu přijstogijcýmu takto promluwij:

¹²² Chyba v tlači, v skutočnosti strana 144. Číslo 146 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 144.

¹²³ Vytlačené číslo strany (opäť 146 ako na predošej) preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 145.

Poněwadž pak N. a N. spolu w Staw Manželský se oddáwagij /
a wěrnost Manželskau podlé přečteného Slowa Páně sobě slibugijce / to wsse
zgewně před Bohem y Lidmi wyznawagij / načež gsau sobě ruce y Prsteny
dali / a wy wssyckni toho swědkowé gste / před Bohem y předewssijm
5 Swětem / Protož ge spolu k Stawu Manželskému potwrzugi we Gménou
gediné a nerozdijlné Trogice Swaté / Amen.

Dále k Ženichowi y Newěstě dij:

Modlte se sami za sebe Pánu Bohu takto řkouce:

Díky tobě wzdáwáme / wssemohúcý wěčný Bože / Otče Nebeský / že
10 gsy nám milosti twé Swaté popříjti / nás k Stawu Manželskému powolati
/ a tudy nečistoty a smilstwa vchowati ráčil: Y prosýme tebe srdečně / rač
nám dáti Ducha twého Swatého / kterýžby nás w tom Stawu tak zprawoval
a wedl / abychom spolu w lásce Manželské sworně a pokogně přebýwagijce
/ geden druhému přijčiny k newolem a swádám nedáwali / ale sslechetný /
15 pobožný a pokog[ný ži]

X

148¹²⁴

[pokog]ný život wedli / tak abychom w čas pokussenij a protiwenstwij / gestli
žeby ono nás minauti nemohlo / wždy předse a předse milostiwé pomocy
20 a požehnáníj twého aučastnij býti / Dijtky nasse podlé wůle twé Božské
w bázni twé odchowati / gim dobrý příklad na sobě dáti / w pobožnosti
ge cwičiti a potom spolu s nimi blahoslawenstwij života wěčného dogijti
mohli / skrze Gežisze Krysta Syna twého milého / Pána a Spasytele nasseho
/ Amen.

25

Potom dij k Lidu:

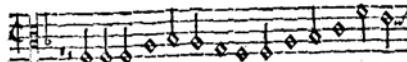
Přátelé w Pánu Bohu milij / poněwadž ste k tomuto Swatebnijmu
sniátku za tau přijčinau powoláni / abysste se za Ženicha a Newěstu Pánu
Bohu modlili / Protož pomodlijce se za ně / semnau takto řecete:

Pane Bože Otče wssemohaucý / kterýž gsy Muže a Ženu stwořil /
30 k stawu Manželskému ge spůsobil / k tomu y plodem života gich obdařil /
a tagemstwij Syna twého milého Gežisze Krysta a Cýrkwe Newěsty geho
w tom znamenati gsy ráčil. Prosýme twé nesmijrné dobroty / aby takowé
twé Stwořenij / a požehnáníj / neráčil dáti zrussytí ani zkazyti / ale milostiwě
a laska[wě w]

¹²⁴ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 146. Číslo 148 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 146.

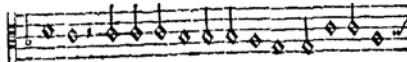
[laska]wě w nás zachowati / skrze Gežisze Krysta Syna twého milého
/ Pána a Spasytele nasseho / AMEN.

Potom se zpijwá Zialm 127. w Rytmy Czeské složený.

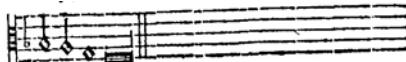

5

Hle yak gest blahoslawený / Cžlowěk kdož se Boha

bogij / a po cestách geho chodij / čině co se

gemu lijbij.

10

Ay kterak mu požehnáno / bude ode Pána geho / potěssenijmt ho
naplnij / a we wssem dobrém rozhognij.

Ržad w Domu swém zachowáwá / rukau swau chleba dobýwá /
Czeled včij Bázni Páně / dobře se s ni mijti bude.

Manželka geho pobožná / yako winný kořen plodná / wůkol stolu 15
krásné dcery / yako mladistwé oliwy.

Lúno gegich bude plodné / z počátku dobrého kmene / Synůw
přemilých zplozenij / a dědicůw zůstawenij.

Cræsus we wssem swém bohatstwí / neměl takového sstěstij / yakož
se dáwá každému / Pána Boha bogijcýmu. 20

[Cesty]
X ij

Cesty geho on sprawij sám / aby nezablaudil nikam / vpewnijt wůli
k dobrému / že bude milý každému. 25

Y kdo se nemá diwiti / yak Pán Bůh chce blahoslawiti / Cžlowěka se
Bogijcýho / nedopustij naň nic zlého.

Aby pamět geho wždycky / byla po wsseliké časy / zřijdijt gemu
powýssenij / Cžest / maudrost Sláwu před Lidmi.

¹²⁵ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 147. Číslo 149 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 147.

¹²⁶ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 148. Číslo 150 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 148.

Požehnayž tobě Hospodin / aby byl od něho widijn / který sedij na Syonu / vprostřed Geruzalému.

Genž gest Lid geho zwolený / Slowem Páně posvěcený / Cýrkew Swatá rodijcých se / we Gménou Pána Gežisze.

5 Dayž tobě y dobré wěcy / w životě twém powssecky dny / aby widěl syny synůw / Dcery také milých wnukůw.

Tut bude twé potěssenij / pokogné obweselenij / potom púgdess do radosti / wěčného blahoslavenstwíj.

Y nám také milý Pane / rač dáti ať se bogijme / činijce we wssem wůli
10 twau / wessli s tebau w radost wěčnau / Amen.

Druhé.

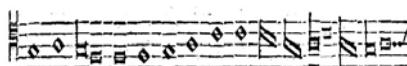
Druhého dne opět stařij y mladij / Hosti Swatebnij / s Ženichem
a s Newěstau do Chrámu Páně se nagijti dáti magij. A tu se nayprwé
zazpijwá:

15

O Swatý přijgdiž Dusse / naplň twých srdce wěrných

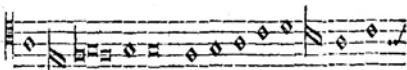
[žádosti:]

fol. 77 **151¹²⁷**

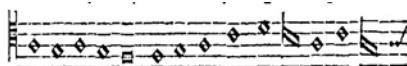

20

žádostiwých / a twého milowáníj / y lásky

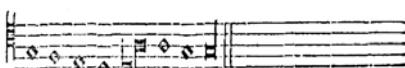
w nich oheň zapal. O oswěcūg rozum gich / z praw

kroky k twé wůli vved' wijry gednotu Cýrkwe

25

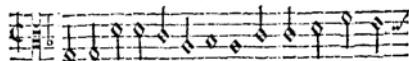
twé w prawdě tebau shromážděné / ať tobě

¹²⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 149. Číslo 151 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 149.

chwálu dáme wždy na wěky.

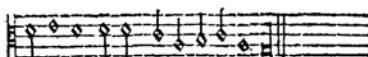
Po této pijsni hned se zpijwá:

Pánu Bohu gest přijgemný / Staw Manželský gim

[zříjzený] 5
X iij

152¹²⁸

zříjzený / neyprw w Rági vstawený.

Figúru nese spogenij / Krysta s Cýrkwij gednocenij / skrze geho 10
zaslauženij.

Rada wssij Swaté Trogice / ten Staw vstanowugijce / prohlásyla se
mluwijce.

Y nenijf dobré žádnému / Cžlowěku být samotnému / včinijme pomoc
gemu. 15

Dopustil Pán Bůh dřijmotu / hned na Adama w Rági tu / stwořil Ewu
Pannu Swatú.

Rozum nemůž postačiti / yak ráčil kost z boka wzýti / tak Cžlowěku
pomoc dátí.

Yakž Adam procýtil ze Sna / poznal že ta krásná Panna / gest z kosti 20
geho stwořena.

Chwály hodný skutek Páně / oblijbil Adam náramně / wzal towaryssku
radostně.

Odtud gest původ Manželstwij / dwau w společném Towaryssstwij /
k Božij chwále y také cti. 25

Wssyckni aby ten řád znali / tak na Swětě se množili / k dědictwij
wěčnému rostli.

Y po pádu požehnáníj / magijc Božij zaslijbenij / dossli w Páně
zaslauženij.

K tomu gsau příklady hogné / nám w pijsmijch pozůstauené / 30
o prwnijch Swatých napsané.

Láskau Božij gsauc spogeni / w Stawu Manželském na Zemi / obcowali
w Swaté bázni.

¹²⁸ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 150. Číslo 152 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 150.

Do toho Stawu wstupugijc / w Bohu swé dauffáni magijc / modlili se
gemu wěřijc.

Ruku swau že on wztáhnauti / ráčij nad nimi držeti / w těžkostech
neopausstěti.

- 5 Byl gest Tobiáss takowý / Mládenec welmi pobožný / když wstupoval
w Staw Manželský.

[Swau]

fol. 78 **153**¹²⁹

Swau Manželku napomijnal / spolu s njí k Modlitbě wstával / takto
10 Boha swého wzýval.

K tobě Pane Bože wolám / znage žes naymocněgssij Pán / chwály
hodný na wěky sám.

Ay tebeť Nebe y Země / Moře wssecky wěcy giné / chwálíj pro skutky
twé diwné.

15 Muže prwnijhos včinil / Adama z hlijny gsy stwořil / Towarysskau
gey obdařil.

Z té důvěrnosti já k tobě / wolám w této mé potřebě / srdce mé známé
gest tobě.

Smilstwo že w osskliosti mám / protož Manželku pogijmám / pro
20 milost plodu gjj žádám.

W němžby bylo požehnáno / gméno twé oslawowáno / twé
Králowstwíj wzdělwáno.

Ráčil gey Bůh vslyseti / s Manželkau mu sstěstij dátí / we wssem
dobrému rozmnožiti.

25 Cžlowěku Bohabognému / činij též Pán Bůh každému / kdož se
důvěřuje gemu.

Od něho wssyckni Manželé / dauffagijce w něho cele / magij pomoc
každé chwile.

Wětssij nad to požehnáníj / pro Krystovo zaslauženij / wezmau wěčné
30 potěssenij.

Amen dayž to milý Pane / at w tom Stawu ctně trwáme / wěčné
radosti dogdeme.

Kněz:

Přečeť Ržeč Swatého Pawla / 1. Cor. 7.

¹²⁹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 151. Číslo 153 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 151.

Očemž gste mi psali / wám toto odpowjdám: Dobre gest zagisté
Cžlowěku / Ženy se nedotýkati / Ale wssak pro vwarowáníj Smilstwa /
geden každý Manželku swau měg / a též gedna

[každá]

154¹³⁰

5

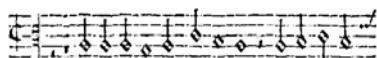
každá Žena / měg Manžela swého. Muž plaf dluh Manželce swé / též také y Manželka Muži. Žena nad swým tělem mocy nemá / ale Manžel. Též také y Manžel nemá mocy nad swým tělem / ale Manželka. Neoklamáwayte se wespolek / gedině poněkud s powolenijm společným na čas / abyssste se vpraždňowali k postu a k Modlitbě: A potom zasse se spolu scházeyte / 10 aby wás nepokaussel Ssatanáss pro nezdrželiwost wassij. Ale totoť wám prawijm podlé odpusstěnij a ne podlé přikázanij. Neb já bych chtěl / aby wssyckni Lidé byli / yako já gsem. Ale gedenkaždý vlastníj dar od Boha má / někdo zagisté takto / a giný ginák. Prawijm pak neženatým a newdaným / a Wdowám / že gest gim dobré / aby tak zůstali / yako y já. Pakli nemohau 15 zdrželiwé býti / ať se wdagij. Neb gest lépe w Staw Manželský wstaupiti nežli se páliti.

Ziácy.

Po Episstole opět zazpijwagij

Pijseň tuto:

20

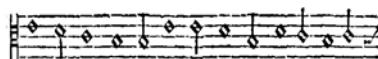

Pánu Bohu gest přijgemný / řádný w Swětě

[Staw]

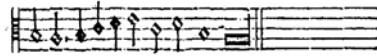
155¹³¹

fol. 79

25

Staw Manželský / Neb gey sám zřijditi ráčil / když

prwnijho Cžlowěka stwořil.

A protož gey wychwáluge / Slowo Božij zwelebuge / w Knihách Eklezyastyka / činij se oněm weliká zmjnka.

30

¹³⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 152. Číslo 154 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 152.

¹³¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 153. Číslo 155 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 153.

Neb dij / že blahoslawený / požehnánijm naplněný / gest kdož má
dobrau Manželku / bude žiw s nij dlauhého wěku.

V pokogi mnohá Létha / zachowá swého žiwota / skrže synau
zdrawau ženu / neb gest ku potěssenij gemu.

5 Welmi dobrý dijl od Boha / wzal ten nad bohatstwij mnohá / kdož
gest obdařen tijm darem / má gistě býti čeho wděčen.

A tijm darem býwá poctěn / kdož má Swatau Božij bázeň / tudy za
swé z wijry skutky / má zde znamenij Božij lásky.

Což gim wijce propūgčeno / od Boha na Swětě dáno / Bohatstwij nebo
10 chudoba / w tom se spolu weselj oba.

Láska rozsaffné Manželky / těssij Muže swého wždycky / roztučněgij
geho kosti / žiw na tomto Swětě w radosti.

A zwlásst maudrá / mlčeliwá / žena Swatá a stydliwá / gestit milost
nad milosti / nemá žádný wáhy hodnosti.

15 W kráse y také w yasnosti / dobrá žena w podobnosti / Sluncy yasně
swijtijcýmu / nebo čest činij wssemu domu.

[Onat]
Y

156¹³²

20 Onať gest prawá Lucerna / w domu tmawém rozswijcena / když
pobožnost / ctnost miluge / zlosti neřady přetrhuge.

W tom Ženy krása záležíj / když má stud a bázeň Božij / podobná
k slaupu zlatému / stříjbrnau podnož magijcýmu.

Y toho wsseho gest základ / w Swětě ten naydražssij poklad / když
25 gsau Božij přikázanij / w Srdcy složená ctnostné Ženy.

Božij toto vstauenij / Manželstwij w Swětě zřijzenij / Cýrkew Swatá
znamenawá / s nij Krystus swé spogenij mijwá.

Yakož muži Manželka ctná / gest milá y také wzactná / tak Krystus
swé potěssenij / má zde s Cýrkwij Swatau spogenij.

30 Libost Páně w tom naywětssij / když Slowo geho naydražssij / Cýrkew
Swatá zachowawá / tijm se rozmáhá geho Sláwa.

Komuž Bůh dal to poznati / má se z čeho weseliti / že Krystus Ženich
neylepssij / gest Spasytel / wssech wěrných Dussij.

Winny mnohé nedostatky / Cýrkwi swé odpausstij wssecky / Neb za
35 ně dosti včinil / když Smrt podstaupil / Krew swau wylil.

¹³² Chyba v tlači, v skutočnosti strana 154. Číslo 156 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 154.

Z toho Manželům naučenij / by hodnê w swém powolánij / w lásce
Manželské bydleli / na Krystowu lásku pomněli.

Koruny naydražssij dogdau / když w té wijře z Swěta segdau / slussijt
oto péči mijti / zde z wijry w dobrém prospijwati.

Nižádná práce takowým / nenij těžká kdož w to dobrý w naděgi 5
prawé prospijwá / odplatu wěčnau obdržjwá.

Ctný Ženichu Gezu Kryste / náss Choř swau w twé prawdě gistě / rač
ostřijhati do Smrti / dayž odplatu wěčnau po smrti.

[Kněz]

157.¹³³

10

Kněz.

Cže Ewangelium S. Iana w druhé kap.

Stala se Swatba w Káně Galilegské / a byla Matka Gežijsowa tu.
Tehdy pozwán gest také y Gežijs y Včedlnijcy geho na Swatbu. A když
se nedostávalo wijna / řekla Matka Gežijsowa k němu: Wijna nemaj. 15
Y řekl gij Gežijs: Co mně a tobě Ženo? gesstě nepřissla hodina má. Ržekla
Matka geho k služebnjkům: Cožkoli wám dij / včiněte. A bylo tu kamenných
sstaudwij ssest postawených wedlé očisstiování židowského / berúcý
w sebe gedna každá / měřice dwě nebo tři. Ržekl gim Gežijs: Naplňte
Staudwe wodau. Y naplnili ge až do wrchu. Y řekl gim Gežijs: Naléwaytež 20
giž a neste wrchnijmu Zpráwcy Swatby y nesli gsau. A když okusyl wrchnij
Zpráwce wody wijinem včiněné / a newěděl odkudby bylo. Ale Služebnjijcy
wěděli / kteřijž wážili wodu / powolal Ženicha wrchnj Zpráwce hodůw
/ a řekl gemu: Každý Cžlowěk nayprwé dobré Wijno dáwá: A kdyžby se
podnapili / tehdy to kteréž horssij gest / ale ty zachowal gsy wijno dobré 25
až dosavad. To včinil Gežijs počátek diwůw w Káně Galilegské / a zgewil
Sláwu swau. Y vwěřili w něho Včedlnijcy geho.

[Ziácy.]

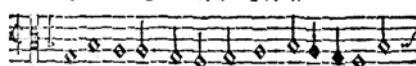
Y ij

158.¹³⁴

30

Ziácy.

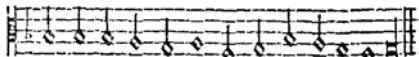
Po Ewangelium zpijwagij Pijseň tuto.

¹³³ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 155. Číslo 157 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 155.

¹³⁴ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 156. Číslo 158 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 156.

Pán Gezu Kryst w swém přijchodu prwnijm / gsa

odewssech hřijchůw čist / zaslaužil lidem hřijssným.

Nayprw práwa w Rági potraceného / gsa on Pán náss y hlawa spomohl
5 nám z pádu toho.

Měl w paměti také y Staw Manželský / ráčil ho posvětiti / skrz slawný
skutek Božský.

A to gistě w čas náramně potřebný / když w Galilegském Městě /
w Káně byl gsa pozvaný.

10 Na Swatbu tu / Cžlowěka pobožného / obweselenij w Krystu wzali
gsau hosti geho.

Dar naydražssij sobě přijtomný měli / řeči naypotřebněgssij z Aust
Páně gsau slysseli.

15 Lépe bylo řeči Páně slysseti / nežli což Swětu mijlo / kratochwijl
prowoditi.

Někteřij to s radostij přigijmali / ale bezbožnij na to / málo pamatowali.

Znal Pán wssecka / gegich srdcý mysslenij / ale wssak geho láska /
nepřestal dobrodinij.

Yakž gest poznal při Swatbě nedostatek / y hned rychle wykonal
20 Božský weliký skutek.

A to w ten čas / když gsau Wijna neměli / Krystům služebníjkům hlas
/ se by nemesskali.

[Nalé]

fol. 81 159¹³⁵

25 Naléwati wody w Sstaudwe kamenně / kterauž rozkázal nésti mezy
hosti pozwané.

Kterak diwné w Wijno gest obrácena / Pán to včinil mocně / tijm
Swatba zwelebena.

30 Odtud wssyckni / aby se vtvardili / Manželé Bohu wěrni / swé
posylněnij měli.

Widauc w stavu swém mnohé nedostatky / wěrili Páně Slowu / že
gest též mocy wždycky.

Yakž gest oném w Káně ráčil spomocy / že až po dnes swým wěrným
/ gest přijtomen swau mocý.

¹³⁵ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 157. Číslo 159 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 157.

Což Manželé sobě připomij nagijc / magij každičké chwijle / vsylowati neywijc.

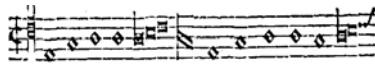
Aby Páně Bázeň / každý čas měli / neopausstěgijc konečně / Bůh gich w nižádnau chwiji.

Dá na Swětě gim hogné požehnáníj / a po časném životě / w Nebesých 5 přebýwáníj.

Budauli toho žádostiwij / včinij Zpráwce Duchownij kázanij Swatebnij.

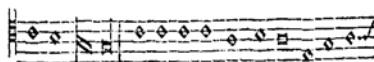
Ziacy.

Po Kázanij / anebo nebyloliby Kázanij / hned po Ewangeliu zazpijwagij:

10

Tě Boha chwálij me / Tebe Hospodina

welebijme / Tebe wěčného Otce / wssecka Ze[mě ctij]

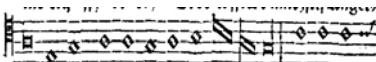
Y ijj

160¹³⁶

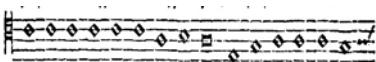
15

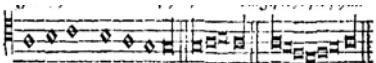
[Z]emě ctij ssyroce / Tobě wssecko množstij Angel=

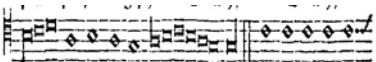
ské / Tobě wsseliké množstwij Nebeské / Tobě An=

gelé Cherubin a Seraphin / wolagij wždycky hla=

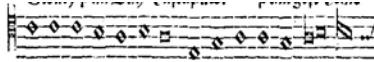

sem nepřestáwagijcým. Swatý / Swatý /

Swatý Pán Bůh Zástupůw. Plná gest Země

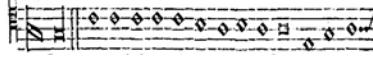
20

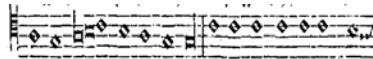
y Králowstwij Nebeské / welebnosti Sláwy twé

25

¹³⁶ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 158. Číslo 160 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 158.

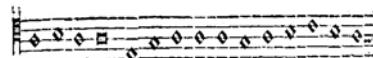

Božské / Tebe přeslawný kůr Aposstolský / Tebe chwa=

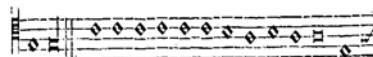

litebný počet Prorocký. Tebe Mučedlníjků wog[sko pře=]

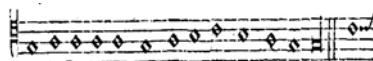
fol. 82 **161**¹³⁷

[wog]sko přeyasné / tebe chwálij na Zemi Křestianstwo pře=

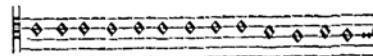

krásné / Tebe Otče nesmijrné welebnosti / s Sy=

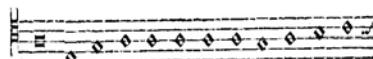

10

nem y s Duchem Swatým w gednostayně rownosti. Ty

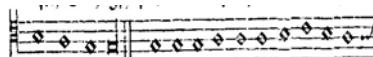

gsy Král Sláwy a wěčný Syn Božij Pane Kry=

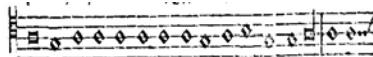

15

ste / Genž gsy pro nás nepohrdal životem

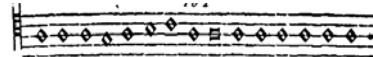

Panny čisté. Ty gsy nad smrtij ráčil swijtězy=

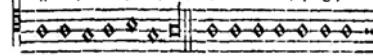

ti / a wěřijcým Králowstwij Nebeské otewějti. Ty se[dijss na]

20 **162**¹³⁸

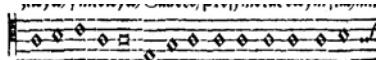
[se]dijss na prawicy Boha Otce / odtud máss přigijti

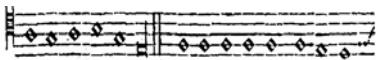
¹³⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 159. Číslo 161 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 159.

¹³⁸ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 160. Číslo 162 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 160.

žiwých y mrtvých Saudce / Prosýme rač twým slúhám

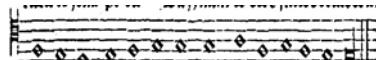

spomocen býti / kteréž gsy swau předrahau Krwij

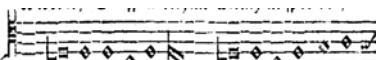

rácil wykaupiti. Dayž nám w twé slávě kralowa=

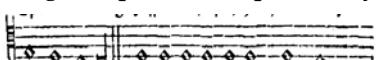
5

ti wěčně / Sewssemi twými Swatými společně /

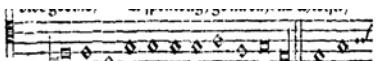

Spas Lid twůg Hospodine / a požehnay dědictwij

10

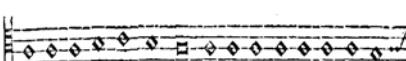
twé gediné / A sprawůgž ge na každau chwijli /

A dayž aby wěčně powýsseni byli / Po wsse[cky dni]

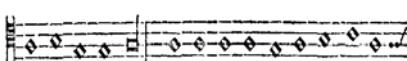
163.¹³⁹

fol. 83

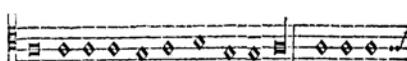

15

[wsse]cky dni a nasse časy / Dobroře čij me tebe we=

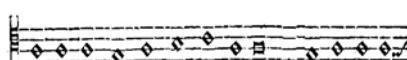

selijmi hlasy. A činijme Gménu twému dij=

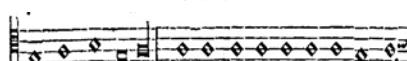

ky / nynij y po wsseliké wěky. Račiž nás

20

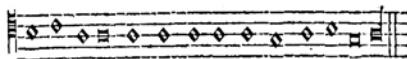

Pane dne nastawagijcýho / vchowati hřij=

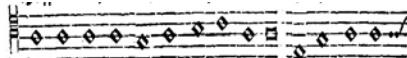

chu wsselikého. Smilůg se nad námi o milý

¹³⁹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 161. Číslo 163 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 161.

Hospodine / nežli čas smilowáni pomine.

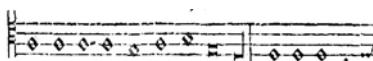
Obratiž na nás twé smilowáni / Nebot w tebe

5

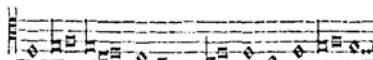
[samého]

Z

164¹⁴⁰

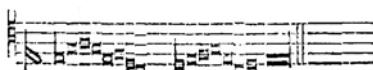

samé ho máme swé dauffánij. W tebeť dauffá=

10

me Hospodine / dayž ať z nás žádný neza=

hyne / Amen.

Kněz.

15

Tebe Pane vstawičně chwáliti budu.

Ziácy.

A Gméno twé až na wěky wzýwati budu.

Kněz.

Modlme se.

20

Wssemohúcy wěčný Bože Otče Nebeský / genž gsy hned od počátku
Swěta Muže a Ženu stwořiti / a požehnáníjm twým Swatým dwa w gednom
těle / w čistém a Swatém záwazku a powinnosti Manželské / podlé twé
Božské wů[le / k]

fol. 84 **165¹⁴¹**

25 [wů]le / k službě twé naříjditi a vstanowiti rácil. Prosýme tebe srdečně / rač
wssem Křestianským manželům / genž na rozkaz twůg Božský / w Staw
Manželský wstaupiwsse radost y žalost / sstěstij y nesstěstij / w témž stawu

¹⁴⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 162. Číslo 164 preškrnuté, ceruzou nadpisane: 162.

¹⁴¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 163. Číslo 165 preškrnuté, ceruzou nadpisane: 163.

podniknauti a skusyti se vwolili / milosti / pokoge y potěssenij oprawdowého
popřijti / gimžby w tom Swatém Stawu tak zachowáni / a nawedenijm
Dijtek požehnání byli / aby Gměno twé Swaté na plodu žiwota gegich / od
nich chwáleno a welebeno bylo / ginij Lidé skrže ně se polepssyli / a oni
z obauch stran spolu y s Dětmi gegich / spaseni byli / skrže Gežjsse Krysta 5
Syna twého milého Pána a Spasytele nasseho etc.

Potom dáwage gim požehnáníj takto řekne:

Dayž Pán Bůh wám požehnáníj a ostříjhayž was / Okažiž wám twář
swau / a smilūg se nad wámi. Obratiž Pán Bůh Twář swau a day wám pokog
wěčný. Bděte w pokogi / ctnosti a opatrnosti Křestianské pilni buďte / a nad 10
chudými se slitúgte / a gim dobře čiňte. Duch Páně oswětiž wás k žiwotu
wěčnému. AMEN.

[Přiho=]
Z ij

166¹⁴²

15

Přihodiloliby se pak / žeby dwa / tři neb čtyři páry nowých Manželůw
(yak se při welkých Obcech to častokrát přiházýwá) k oddawkám / anebo
dne druhého na Slowo Božij se sessli / Zpráwce Duchownij gich wssech
spolu připustiti má / tak / aby wssyckni Slowem Božijm hoyně opatřeni byli
/ a s gednjim každým zwlásstě se zanepraždňowati potřebij nebylo. 20

Magij také Duchownij Zpráwcové při Oddawkách pilně ssetřiti /
aby lidi neznámých bez gistoty a zpráwy / kdo a odkudby byli / k Stawu
Manželskému nepotwrzowali.

Item / Farářowé ať sobě zapijssij koho a kolik Dijtek křtij / a koho
k stawu Manželskému potwrzugij. A to činiti magij pro wsseliyaké příjhody. 25

Item ať Zpráwcové Cýrkewnj bez obzwłasstnij hodné přijčiny /
do Wsy / kdež Kostelůw nemagij / nechodij oddáwat. Ale raděgi Ženich
a Newěsta s hostmi swými do Chrámu Božijho přijgdau / a tu se k Stawu
Manželskému zgewně potwrditi dadij.

Item at se Oddawky až do wečera / ažby se prwé wssyckni zpili / 30
a potom ožralij gsauce / posměch z toho slawného skutku a nařijzenij
Božijho měli / neodkládagij: Ale tři hodiny před Polednem / a to gmenowitě
w dewět hodin na půl Orlogi / ať se wykonagij / tak aby hosti stříjzliwij
gsauce / za Ženicha y Newěstu Pánu Bohu nábožně se modliti / a zřijzenij
Božijho draze sobě wážiti mohli.

35

¹⁴² Chyba v tlači, v skutočnosti strana 164. Číslo 166 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 164.

XII.

O Nawsstiewowáni a potěssowání Lidij nemocných.

[Lidij]

fol. 85 167¹⁴³

5 Lidij nemocných / genž welebné Wečeře Páně žádostiwij gsau / včiti
a těssyti slussij / wyvčowati / aby sami sebe poznáwati vměli / že gsau vbozý
hřijssnijcy / a žádagijce za milost / od hřijchůw rozhřessenij byli. Potěssenij
w rozhřessowání se obsahuge / totižto / aby gim k paměti přiwedeno
a předkládano bylo / co Krystus Pán tigm mijnití ráčil / že gest welebnau
10 Swátost Wečeře swé nařijdil. A owssem potřebij gest lidem častokrát
opakowati Nařijzenij též Swátosti / že Krystus Pán přikázal / ne toliko Tělo
swé gjisti / ale také Krew swau z Kalicha pijti. Před kterýmžto přigjmánijm
Cžlowěk se skusyti má / skrze poznání hřijchůw / y milosti Božíj / Krystem
Pánem spůsobené. Protož Zpráwce Duchownij / gsa k Nemocnému powolán
15 / takto k němu promluwij:

Přijeli w Pánu Bohu milij / poněwadž Pán Bůh tebe nedostatkem
tělesným nawsstiwiti ráčil / poddáwage se wůli geho Swaté / témto wěcem
se naučiti máss.

Nayprwé / že takový nedostatek těla nasseho Pán Bůh na nás pro
20 hřijchy nasse wložiti ráčil / a že hřijch přirozený s sebau přinássij Smrt
y wssecko / což do Králowstwij Smrti přináležij / yakožto nedostatek /
nemoc / bijdu / psotu etc. Neb kdybychom bez hřijchu byli zůstali / nebylaby
ani Smrt / ani která nemoc / nám vsskodila.

Druhé: Abychom whřijssijch svých / w nemozech a wsseliyakých
25 pokussenijch / těžkostech a tesknostech smrtejlých sobě nezauffali / včij
nás Ewangelium Swaté / že Gežijss Krystus Syn

[Božíj]

Z iij

168.¹⁴⁴

30 Božíj / hřijchu nás sprostiti a wěcně spasyti chce / budemeli gen wěřiti /
zaslijbenijm geho / a to se děge dwogijm spůsobem.

Nayprwé / skrze Ewangelium a Swátosti welebné / gimiž Srdce
y swědomij nasse zde na tomto Světě se vgisstiuge. Actor. 15. Skrze wijru
očistil Srdce gegich.

¹⁴³ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 165. Číslo 167 preškrnuté, ceruzou nadpisane: 165.

¹⁴⁴ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 166. Číslo 168 preškrnuté, ceruzou nadpisane: 166.

Druhé: kdyžby giž swědomij nasse tigm spůsobem od hřijchu očisstěno / a s Bohem Ottem skrze wijru smijřeno bylo / má se také hřijch z přirozenij a bytu nasseho wyčisstiowati a wypléniti / tak abychom odewssch hřijchůw očisstěni / w sprawedlnosti a newinnosti před Bohem dokonalij včiněni gsauce / gemu wěčně žiwi byli.

5

Třetij / aby se to stalo a w nás konalo / vkládá na nás Pán Bůh náss Nebeský nemocy spolu y Smrt / neproto / yakoby se na nás hněwal / a nás zahubiti chtěl / Ale že nás z weliké a přehogné milosti swé / w tomto životě k prawému pokáníj / a wijře nabijzeti chce / a k tomu z hřijchu (w němžto gesstě wězýme) y ze wsseho nebezpečenství tělesného y duchownjho 10 wyswoboditi. Yakož otom pijsmo Swaté patrně wyswědčuge. Neb takto dij S. Pawel / 1. Cor. 11. Když býwáme sauzeni / od Pána býwáme trestánij / abychom s tijmto Světem nezahynuli. Item k Ržijm. w 8. ka.

[Těm]

169¹⁴⁵

fol. 86

Těm kteříž milugij Boha / wssecky wěcy nápomocny gsau k dobrému / a nemůž ge nic od lásky Krystovy odlaučiti / buđto oheň / Meč / hlad / Smrt aneb život.

Tuto Kněz Nemocného přeslyssij / a gestližeby nějaké pokussenij Nemocný w swém swědomij měl / opatrнě s s nim nakládati / Slowem Božijm 20 ho wyvčowati / trestati y těssyti má podlé wyměřenij druhého Artykule.

Pakliby mdloba weliká takowému obssijrnému naučenij překážeti chtěla / Zpráwce ssetře toho / ku potěssenij pospijssyti a gemu ge předkládati má w těchto slowijch:

Poněwadž to w prawdě tak gest / a ty skrze Kázanij Swatého 25 Ewangelium (genž skrz vsta Syna Božijho Pána nasseho Gežissse Krysta nám ohlásseno / a Smrtij y wzkříssenijm geho oswědčeno gest) vgisstěn gsy / že wssyckni hřijchowé twogi / s tebe sniati / a na Krysta wloženi / k tomu také s Krysta složeni a wěčně zahlazeni gsau / tak že před Obličegem Božijm žádná přijčina hněwu anebo zatracenij nad wěřijcym nenij / ale pauhá 30 milost / potěssenij život / y spasenij / poněwadž náss milý Pán Bůh / tebe ne za Bezbožného hřijsnijka a zatracence / z Adama narozeného / ale za dokonalé Swaté / sprawedliwé a milé Dijtě w Krystu pokládá / w kteréhožto sprawedlnosti y životě tak gistotně (gestli tomu nepochybň / a giset wěřijss) wěčně žiw / a spasen

35

[budess]

¹⁴⁵ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 167. Číslo 169 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 167.

170¹⁴⁶

budess / yak gistogramě a oprawdowě on ne w swých ale w twých vlastnijch
 hřijssijch hněw Božij vkrotiti / a za ně vmřijti / ráčil. Protož poważjž to v sebe
 / těss se milosti geho wěda že hřijch / Saud Božij / Smrt y peklo stebau nic
 5 wijce činiti nemagij. Neb y Krystus gediný Beránek Božij ge nese. *Ioan.* 1.
 Genž ge netoliko na sebe wzal / ale y skrze sebe samého přemohl y wěčně
 zahladil.

Máss tehdy skrze y pro tohoto Pána twého Gežjsse Krysta /
 wsseliyakau milost / potěssenij / pomoc / spasenij y blahoslawenství od
 10 Boha Otce očekáwati / a w té giste nepochybné důvěrnosti / wůli geho
 Otcowské se poddati / a oddati / takto řka: Pán světlo mé kohobych se bál /
 Otče můg / genž gsy na Nebesých / buď wůle twá / Dussy mau w ruce twé
 Otcowské poraučijm / Amen.

Potom se Stůl pěkně obestře / Chléb a Wijno k Wečeři Páně přijhodné
 15 na něg se položíj / a Kněz s nemocným (ač nebylliby přijilijs mdlým) tuto
 Modlitbu řijká:

Pane Gezu Kryste / wěčný Božij Synu / genž gsy w prawém twém
 Cžlowěčenstvíj převkrutnau Smrt za nás podstaupiti a trpěti ráčil / aby nás
 tak od hřijchu a wěčného zatracenij

20 wyswobodil. A wssak abychom my na takové twé dobrodinij nikdá
 nezapomenuli / ráčil gsy

[nám]

fol. 87 **171¹⁴⁷**

nám při swé poslednij wečeři / wěčnau památku vstanowiti a nařijditi /
 25 totiž nowau Vmluwu / w kteréžto wěřijcých Lidij hřijchowé nynij y na wěky
 nemagij wijce w zpomijnáníj býti. Nebo gsy nám nařijdil / a odkázal swé
 prawé Tělo w Chlebě k gedenij / a swau přeswatau Krew v Wijně ku pitij /
 spolu s přičiněným zaslijbenijm odpusstěnij hřijchów nassijch.

A tak yá bijdný a nuzný Cžlowěk gdu k tobě Studnicy wssij milosti
 30 a milosdenstvíj / A prosým tě / račiž že mne snijti wssecky hřijchy
 a posskwrny mé / Dussy mau očistiti a posylniti / abych w prawém
 skraussenij a želenij / w prawé pewné wijře / se wssij vctiwostij a náležitau
 poctiwostij / spůsobným a hodným byl / twé nayswětěgssij Tělo a Krew
 k spasenij swému přigijmati.

35 Spomoz / aby skrze toto Tagemstvíj nowého Zákona / wijra we mně
 se rozmáhala / naděge vpewňowala / láska zažáhala / mdlé swědomij se

¹⁴⁶ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 168. Číslo 170 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 168.

¹⁴⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 169. Číslo 171 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 169.

těssylo / wsseliká pokussenij se přemáhala / a já abych w swém Srdcy
/ twau Božskau přijznij a wěcně trwagijcým wykaupenijm Dusse mé
vbezpečen a vtvrzen byl / tak abych vcýtil a poznal tu přehognau milost /
kteráž w této welebné Swátosti skrytě složena gest. O předobrotiwý Pane /
day mi oswijcené Oči mého rozumu / abych

5

[roze=]

Aa

172¹⁴⁸

rozeznati mohl / kteráby to byla Naděge nasseho dědictwij / a kteréby bylo
bohatstwij twé slawné Wečeře / w kteréž ty nám spolu s twým prawým 10
Tělem a Krwij / dáwáss odpusstěnij hřijchuow prawau sprawedlnost
a wssecky Nebeské dobré wěcyc / tak abychom my častokrát s srdečnau
žádostij a tauženijm hodně tuto welebnau Swátost přigijmali / twé sladkosti
okusyli / lásku twau cýtili / skrže kteražbychom my zasse k tobě zapáleni
byli. Odegmiž odemne wssecko to / což se tobě nelijbij a mně gest na 15
překážku / anebo mne od tebe odwracuge / a day mi to / cožby mne k tobě
wedlo a ponaukalo / abych vžitku tohoto spasystedlného Stolu aučastným
gsa / mau lačnau a žijžniwau Dussy zde nakrmil a napogil / a tam též
w onom

životě Nebeského Chleba s tebú wěcně požijwal.

20

Pakliby Zpráwce Duchownij obzwlásstnij mdlobu na Nemocném spatřil /
tak žeby naděge nebyla / aby dotčenau dlauhau Modlitbu naskrže řijkati
mohl: tehdy ať tuto kratssj s nim řijká:

O Pane Gezu Kryste / genž nás wssech společně k Stolu twému woláss
/ abychom twého prawého Těla za nás na smrt daného / a twé prawé Krwe / 25
za nás na kříži wylité w pokrmu a nápogi vžijwali / na památku Vmučenij
twého / a smrti twé / kteraž gsy nás od wěcné smrti wykú[pil.]

173.¹⁴⁹

fol. 88

[wykú]pil: Wssak já pro swé mnohé a ohyzdně hřijchy s oným
zgelným hřijssníjkem nehodného se býti saudijm / před Obličeg twůg 30
přijgijti / aneb aby pod mau střechu wssel. Ale poněwadž prawijs: Podte
ke mně wssyckni pracowitzij a obtijzenij / já wás posylnijm / občerstwijm
/ a potěsijm. Neb gsem přissel spasysti / co bylo ztraceného / etc. Protož
k tobě s Dussij swau nemocnau / jako naylepssijmu lékaři přicházým /

¹⁴⁸ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 170. Číslo 172 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 170.

¹⁴⁹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 171. Číslo 173 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 171.

a tebe prosým / rač mi pomocy / aby má bijdná Dusse takový drahý pokrm
a nápog / sylnau wěrau pokogným Srdcem roznijcenau láskau přiyala
a w sobě zachowáwala / aby gsauc tijm pokrmem a nápogem posylněna
/ a nakrmena / proti mordugijcýmu Angelu Diáblu / proti Smrti / hřijchu /
5 zauffánij a ginému wsselikému zlému ostáti mohla / Amen.

Pakliby pro welikau mdlobu ani tu wyřijkati nemohl / ať se s nim
říjká tato kratičká:

10 Pane Gežijsky Kryste / wzhlédni na bijdu a žalost mau. Nebo ačkoli
bijdný / nuzný a potřebný Cžlowěk gsem. Wssak Srdce we mně tak zastuzeně
býti poznáwám / že po Lékařstvíj Dusse a drahých pokladech milosti twé
Swaté / hrubě netaužijm. Protož tebe milý Pane prosým / račiž ty we mně
wzbuditi hlad po twém Swatém Těle / žjžeň po twé drahé Krwe / žádost po
twé pře[hoyně]

Aa ij

15 **174**¹⁵⁰

[pře]hoyně milosti / a wijru w zaslijbenij twá prawdomluwná. Smilûg se
nademnau Pane / Neb gsem twé Stwořenij / a dijlo rukau twých.

Po Modlitbě přečte mu Kněz Episstolu Swatého Iakuba 3. Kap. 5. w tato
slowa:

20 Gestli kdo z wás nemocen / vvediž k sobě Kněžij Cýrkwe / ať se
modlij nad nim / mažijce gey Olegem we gménu Páně / a Modlitba wijry
vzdrawij nemocného / a polehčijt gemu Pán: A budeli w hřijsijch / budauť
gemu odpusťeni. Wyznáwaytež se pak geden druhému z hřijchůw swých
/ a modlte se za sebe wespolek / abysste spaseni byli: Mnohof zagisté může
25 Modlitba sprawedliwého vstawičná

Eliáss byl Cžlowěk nám podobný vtrpenij poddaný / a Modlitbau se
modlil / aby neprssal Désst na zemi / y neprssal za tři Létha / a za sses
Měsycůw. A opět modlil se / y wydalо Nebe Désst / a Země dala Aurodu
swau.

30 Bratřij mogi / poblúdijli kdo z wás od prawdy / a někdo gey obrátij /
mát wěděti / že kdož odwrátij hřijsnijka od bludu cesty geho / wyswobodit
Dussy geho od Smrti / a přikryge množstwij hřijchůw.

[Po Epij=]

¹⁵⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 172. Číslo 174 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 172.

Po Episstole Kněz napomenutij k Lidu přijstogijcýmu včinij / aby se podlé toho / co gsau z Episstoly slysseli / za Nemocného modlili / aby mu Pán Bůh milostiw býti / hřijchy odpustiti / a pokudžby gemu spasytedlné a vžitečné bylo / zdrawij mu zasse nawrátiti. Pakliby mu zdrawij z strany 5 Dusse spasenij na překážku býti mělo / aby mu Pan Bůch stiastrné hodinky popřijti ráčil. A protož aby to na Pánu Bohu vprosyti mohli / poklekna s přijstogijcými af Modlitbu Páně říjká:

Po Modlitbě Páně / přečte Nemocnému Ržeč Swatého Iana w 3. Kap.

Takť Bůh miloval Svět / že Syna swého gednorozeného dal / aby 10 každý / kdož wěrij w něho nezahynul / ale měl život wěčný. Neb gest neposlal Bůh Syna swého na Svět / aby saudil Svět / ale aby spasen byl Svět skrze něho. Kdo wěrij w něho / nebudeš sauzen: Ale kdož newěrij / giž gest odsauzen / neb newěrij we gméno gednorozeného Syna Božijho.

Potom y druhé Ewangelium

15

Iohan. 6.

Wssecko což mi dáwá Otec / kemně přijgde / A toho / kdož ke mně přijgde / newywrhu wen / neb gsem sstaupil s Nebe / ne abych činil wůli mau / ale wůli toho kterýž mne poslal. Tato gest pak wůle toho / kterýž mne poslal Otcowa / abych

20

[wssecko /]

A a iij

wssecko/což mi dal/neztratil toho/ale abych wzkřijsyl to w nayposledněgssij den. Neb tato gest wůle Otce mého / kterýž mne poslal / aby každý / kdož 25 widij Syna / a wěrij w něho měl život wěčný / a yáť gey wzkřijsým w den nayposledněgssij.

Po Ewangelium říjká s Nemocným (nebylliby přijlijss mdlým) tuto Modlitbu.

O Pane Gezu Kryste / yá negsem hoden / aby ty wssel pod střechu 30 mau / anebo / abych vsta swá otewra / tu Welebnau Swátost twého Těla / a Krwe přijijmal. Neb gsem Cžlowěk welmi hřijssný. Ale ty gsy Pán / gehož wsseckna Nebesa opatřiti a obsáhnauti nemohau / kterakž pak Cžlowěk má (genž gest popel a bláto) hoden býti twého nayswětěgssijho Těla / a twé předrahé Krwe vžijwati. A yá dobře otom wijm / a wyznawám 35

¹⁵¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 173. Číslo 175 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 173.

¹⁵² Chyba v tlači, v skutočnosti strana 174. Číslo 176 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 174.

/ že gest mnohý hřijch můg / a já z té přijčiny / welmi nehodným hostem
k této Nebeské Wečeři gsem. Zasse pak já wěrijm srdečně / a swými vsty
wyznáwám / že mne nehodného swau milostij vmjss a můžess hodného
včinit. Neb gsy ty wssemoħúcý a milosrdný / genž sám můžess čisté
5 a Swaté včiniti / to což od nečistého semena pocházý. Z hřijssníjkův vmjss
sprawedliwé a

[Swaté]

fol. 90 **177**¹⁵³

Swaté Lidi včiniti / tehdáž když nám z milosti swé wsseckny nasse hřijchy
10 odpausstijss / a nás

swým Swatým Duchem obnowugess.

Protož twé Swaté milosti prosým / skrže twau Božskau moc a lásku /
popřegž mi té milosti / abych spůsobným k twému Swatému Stolu přistaupil:
ne abych snad nehodným požíjwánijm / sebe winného včinil / twým Tělem
15 a Krwij a tak / abych sobě mijsto žiwota / Smrt nepřigijmal.

Day mi tu milost / abych se za bijdného hřijssníjka poznával a počíjal
/ a abych skraussené Srdce nad swými nepravostmi měl / twé přemilostné
Tělo a twau předrahau Krew / abych právě rozsuzoval / swůg rozum /
wtip / y smysl / twému slowu po wsse časy abych poddal / tolíkéž swůg
20 život skrže twau pomoc polepssyti přijstně pamatoval / tak abych w twé
přewelebné Svátosti / netoliko vsty Tělo twé gedl / a Krew twau pil / ale
také prawau wérau tebe Spasytele mého / a wykupitele přiyal / w Srdce swé
zawřel / a tak život y spasenij a wěčné blahoslavenstwij w tobě měl. Neb
gsy ty ten živý Chléb / kterýž z Nebe pocházý / a dáwá život wsselikému
25 Cžlowěku wěrijcýmu. Kdož koli k tobě přicházý / anebo gde / tenť nikdá
lačněti nebude.

[Kdož]

178.¹⁵⁴

Kdož w tebe wěrij / nebudeť žijžniti na wěky. Kdož gjij Tělo twe /
30 a píge Krew twau / tenť w tobě zůstáwá a ty w ném / a nevmřet na wěky.
O sladký Pane / po tobětaužij Dusse má / y mysl má / A jako Gelen wolá /
žádage napogen býti čerstwau wodau / takž wolá Dusse má k tobě / Dusse
má žijžnij po Bohu prawém / po Bohu žiwém / a kdyžbych tam přissel /

¹⁵³ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 175. Číslo 177 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 175.

¹⁵⁴ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 176. Číslo 178 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 176.

abych Božij Obličeg spatřil. Račíž mne naplniti swau milostij / genž gsy žiw a kralugess s Bohem Otcem / y s Duchem Swatým / na wěky wěkůw / Amen.

Pakliby welmi mdlým byl / ať s nim tuto kratičkou řijká:

Pane Gežijssy Kryste / já bijdný hřijssný Cžlowěk / potřebugi posylněnij wijry / potěšenij swědomij / a nasyceni Dusse. Protož k tobě 5 milý Pane se vtijkám / a tebe srdečně prosým / rač mne Tělem twým Swatým nakrmiti a Krwij twau předrahau napágeti / abych nelačněl / ani žijzněl na wěky / Amen.

Po Modlitbě nad Chlebem / buďto Oplatkou / Kněz tato slowa na hlas /
wážně a powlowně řijká: 10

Pán náss Gežijs Krystus / w tu noc / w kterauž byl zrazowán / wzal Chléb / a Dijky činiw

[lámal /]

179.¹⁵⁵

fol. 91

lámal / Včedlnijkům swým dal a řekl: Wezměte a gezte / to gest Tělo mé / 15
kteréž za wás bude zrazeno. To čiňte na mé připomijnáníj.

Potom podá Tělo Páně Nemocnému / řka:

Tělo Pána nasseho Gežijsse Krysta / za tebe na smrt wydané / rač tebe posylniti a zachowati v wijre k životu wěčnému.

Dále wezma Kalich / takto řijká: 20

Též wzal gest y Kalich / když odwečeřel / dijky činil / a dal gim řka:
Wezměte a pijte z toho wssyckni. Tento Kalich gest nowá Vmluwa w mé Krwi / kteráž za wás y za mnohé wylita bude na odpusstěnij hřijchůw. To čiňte / kolikrážkoli pijti budete / na mau památku.

Potom podá Nemocnému z Kalichu pijti / řka: 25

Krew Pána nasseho Gežijsse Krysta / pro hřijchy twé wylitá / posylniž a zachowayž tebe v wijre prawé k životu wěčnému / Amen.

Po přigjmánij řijká s nim (ač nebylliby přijlijs mdlym) děkowanij toto:

[Děku=]

Bb 30

180¹⁵⁶

Děkugiť Pane Gezu Kryste Beránku Božij / že gsy se sám na dřewě křijže Swatého / swému milému Otcy k sladké wůni / za nasse hřijchy obětowal / aby wsseliký hněw a newole proti nám wyzdwižena / a w nic

¹⁵⁵ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 177. Číslo 179 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 177.

¹⁵⁶ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 178. Číslo 180 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 178.

obrácena byla. Toho k wěčnému připomijnání a vpewnění vstanowil gsy
tuto Swatoswatau a přewelebnau Swátost / a w njí nám swé oprawdowé
Tělo k gedenij / a swau prawau Krew ku pitij poručiti a řijcy gsy ráčil: To
čiňte kolikrátžkoli činiti budete / na mau památku / aneb na připomijnání
5 mne. Totižto / kolikrátkoli bychom z tohoto Chleba gedli / a z tohoto Kalicha
pili / máme sobě twau Smrt zwěstowati a wyprawowati / co gsy ty nám
nij zgednal / spůsobil a dosáhl / gmenowitzě odpusstěnij hřijchů život
a wěčné spasenij. Y prosým tě skrze twé Swaté přehořké vtrpenij a Smrt
/ spomoz mi / abych častokrát s srdečným Náboženstwijm hodně k této
10 Welebné Swátosti přistupoval / a srdečně rozgijmal / co a yak mnoho gsy
na mne wynaložiti ráčil / a kterak gest hořce přisslo tobě / mne wykaupiti
/ a kterakau newyprawitedlnau lásku na na mně gsy prokázal / abych
yá zasse proti tomu tauž přijčinau byl wzbuzen / tobě vsty y Srdcem po
wsseckny časy za to děkowati / té ze

15

[wssij]

fol. 92 **181¹⁵⁷**

wssij mocy y sýly swé / zasse pak podlé možnosti milowati / a w twých
přikázanijch vstawičně a nepohnutedlně choditi / a obcowáníj podlé nich
mijti. Gestližebych pak kdy z mdloby a křehkosti těla padl / a se poklesl /
20 abych se brzy zasse k tobě obrátil / a tauto nowau wěčnau trwagijcý Vmluwau
twé Božské lásky / srdečně se těssyl. Popřegž mi té milosti / abych skrze tuto
Swátost welebnau / w tebe byl wtělen / a gedno Tělo a Krew s tebau byl
včiněn / wssemi těmito časnými wěcmi Swěta tohoto bijdného pohrzegijc
/ tebe w křijži a vtrpenij s trpěliostij následował / a wždyckny otom / což
25 swrchu w Nebi gest / smeysslel / tak abych se tebe mé gediné hlawy a Pána
/ w pewné wijře / jako Aud twůg neodcyzený přidržel. K tomu poněwadž
tato Swátost welebná nás wssecky společně gedny s druhými bratrskau
láskau a wěrnostij spoyuge a wijže. Nebo rowně jako k gednomu Chlebu
mnoho Zrn / a k Wijnu mnoho hroznůw a yahodek se přidává: takž také
30 má nás mnoho / gedno Duchownij tělo w tobě býti. Y spomozyž yak mnoho
nás gednijm Chlebem a Kalichem poděleno gest / abychom se také / yakožto
prawij Audowé twogi wespolek milowali / a předewssemi wěcmi z sebe
složili wsseliký hněw / záwist / y nenáwist / a gednomu každému z celého
srdce odpau[sstěli /]

35

Bb ij

¹⁵⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 179. Číslo 181 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 179.

182¹⁵⁸

[odpausstěli / tak yakž gsy ty nám odpustiti ráčii / abyhom my po wssecky časy bratrsky společně žiwi byli / a w onen den s tebau Zenichem swým k wěčné Wečeři / do Králowstwij twého wessli / Amen.

Pakliby pro mdlobu welikau sobě netrwal tak obssijrné děkowáníj 5
wyřijkati / ať se s nim toto kratssij říjká:

Děkugi tobě podlé možnosti / a ne podlé powinnosti swé. O Pane Gezu Kryste / že gsy mau milau Dussy tak hogným a bohatým pokrmem a nápogem obdařil / a gi nasytíl twým vlastníjm Tělem / a twau vlastníj Krwij / z pauhého milosrdenstwij swého. Prosým tebe ráč mne skrže moc 10 této předrahé Swátosti w nowého Duchownijho / Božského a Nebeského Cžlowěka proměniti / abych w tobě wždycky zůstával / tebe z prawého Srdce miloval/Bližnijmu swému posluhowal/Swět zanedbáwal a opowrhál / tělo swé přemáhal / Diáblu sylný odpor činil / a po Nebeských wézech toliko dychtil / gich hledal / a tebe se w prawém poslussenstwij přidržel. 15

Konečně pak rač mi dáti spasytedlné skončenij / a weselau hodinku z tohoto plačtiwého Audolij do wěčného odpočinutij se bráti / Amen.

[Napo=]

183¹⁵⁹

fol. 93

Naposledy dágage mu Kněz požehnánij / takto dij: 20

Dayž tobě Pán Bůh požehnánij / a ostříjhayž tebe / Okažiž tobě Twář swau / a smilúg se nad tebau / Obratiž Pán Bůh Twář swau k tobě / a day tobě pokog wěčný / Amen.

Poněwadž někteříj nerozumnj Zpráwcové Duchownij / ledakomus / třebas nekagijcým a odpolu mrtvým lidem / Welebnau Wečeřij Páně 25 posluhugij: na tom mezy námi zustáno gest / aby Zpráwce Duchownij / každého Nemocného / genž toho žádostiw gest / nawsstijwil: ale nekaždému Welebnau Wečeřij Páně poslaužil / než těm toliko / kteříž kagijcými hřijssníjky gsauce / hřijchy swé poznáwagij / z nich se wyznáwagij / gich srdečně litugij / za rozhřessenij žádagij / wijru swau zgewně wyznáwagij / 30 a polepssenij žiwota sweho připowijdagij.

Co se pak giných Nemocných lidij / yakožto nekagijcých hřijssníjkůw / Slowa Božijho a Swátostij Krystowých zgewných potupnijkůw / a narozumu / nebo řeči nedostatek trpijících / dotýče: Zpráwce Cýrkewnij owssem tyto Slowem Božijm / co neypilněgi býti může / wyvčowati a potěssowati / ony 35

¹⁵⁸ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 180. Číslo 182 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 180.

¹⁵⁹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 181. Číslo 183 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 181.

pak týmž Slowem trestati / a z hřijchu wywozowati má. Ale Welebnau Wečeřij Páně gim posluhowati neslussij / ažby tito zdrawého rozumu nabudouce / sami sebe skusyti / a wijru swau wyznáwati mohli / onino pak sobě vsmyslijce / pokáníj činili.

- 5 Též y toho pilně ssetřiti magij Zpráwcové Duchownij / bylliby při některém potřebném Nemocném Cžlowěku / z strany pokrmůw / nápoge / lijhánij / mytij a giného opatrowáníj / yaký nedostatek / aby takowau wěc bez messkáníj na Vřednijky nad obecnijmi Almužnami / na

[Wrch=]

10

Bb iij

184¹⁶⁰

Wrchnost anebo na ty / kterým sprawowanij od Wrchnosti poručeno gest / wznesli / též y giným možným Lidem to w známost vvedli / a k nim se za takového potřebného nemocného Cžlowěka přimluwili / tak aby vbozý 15 domácý Lazarowé / do konce opusstěni a hladem vmořeni nebyli.

XIII. O Pochowáwanij Mrtwých Těl

Mrtwých Těl nassijch pochowáváni / z hodných a welikých přijčin / 20 pobožně a počestně konati se má / skrze Křestianské a Sausedské průwody / nábožné a posvátné zpijwáníj / čtenij / kázanij a napomijnáníj potěssytedlná / y giné Ceremonye anebo pořádky chwalitebné.

Protož kteřijby z Křestianůw w prawém wyznáníj a wzýwáníj Pána a Spasytele nasseho Gežisse Krysta vsnuli / ia před tijm rozhřessenij swých 25 hřijchůw a Welebnau Swátost Těla a Krwe Krystovy přigijmali: ti poctiwě od přátel a Sausedůw swých tolíkéž od Služebníkůw Cýrkewníjch / Sskolníjch Zpráwcůw a Ziákowstwa na hřbitow / anebo mijsto pohřebné wyprowázeni býti magij. Ale bezbožným / rauhawým lidem / a potupníkům Slova Božího y welebných Swátostij / a kteřijby syc zgewnými hřijchy se posskwrniwsse 30 bezewsseho pokáníj z tohoto Světa skrze Smrt sessli / při giných dobrých a wěrijcých Křestianůw tělých / mijsto k pochowáni / nikoli dopřijno aniž také od Knězij / anebo giného koho dobrého wyprowázeni býti nemagij.¹⁶¹

¹⁶⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 182. Číslo 184 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 182.

¹⁶¹ Na marginálí pod textom rukou dopisany text: Eccles. 5. Nemesskag obratiti se ku Panu Bohu a neodkladag den ode dnie polepssenijm nebo wnahle prigde hnew geho a wden pomstwy rozdielijt tebe.

185¹⁶²

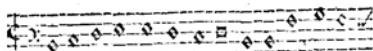
fol. 94

Starobylým a chwalitebným pořádkem nařijzeno gest / aby Cžlowěku mrtwému tak ranný yak y potom præpuls se zwonilo. A to zagisté proto (yakž Předkowé nassy / Lidé pobožnij otom dobrě smayssleli) aby takové 5 zwoněnij / každému Cžlowěku bylo napomenutijm geho smrtevnosti / krátkosti a nestálosti žiwota. Zwlásstě pak a předně proto / aby lidé wěděli / kterého času by se k wyprowázenij toho mrtvého Těla / kteréž se pochowati má / sgijti měli.

Protož ten pořádek gesstě mezy námi se zachowáwá. Ačkoli pak 10 zwoněnij dotčené dobré / a yak druhá přijcina vkažuge / y vžitečné gest: wssak Zpráwcové Duchownij dopustiti nemagij / aby se gednomu mrtwému tělu / w několika Osadách / nebo Farách zwonilo. Ale na tom zwoněnij / kteréž se činij w té Faře / k nijžto mrtwý náležel / přestáno býti může a má. Nebo netoliko pýcha / ale také modlářstvíj se tudy schwaluge a potwrzuge. 15

Yak se gen præpuls odzwonij / tak hned Zpráwce duchownij (ač bylliby od Rodičůw ne Přátel mrtvého za to žádán) s Zpráwcy sskolnijmi a s Ziáky před Dům w němžto Mrtwý ležij¹⁶³ / a nebo bylliby od ginud Mrtwý přinessen / na mijsto gisťe a obyčegně w cestu gemu gjiti má. Kdežto obrátiſce se zasse / když se tělo mrtvé proti nim poneſe / zpijwati počnau: 20

Media vita:

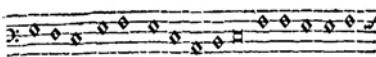

Odpolu životem nassijm / položeni gsauc

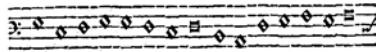
[na smr=]

186¹⁶⁴

25

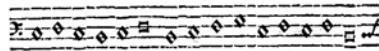

na smrti / pro hřijchy nasse těžké. Tebeň žádáme

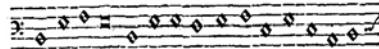

Spomocnjika Hospodine. Nebo Diábel nepřijtel /

¹⁶² Chyba v tlači, v skutočnosti strana 183. Číslo 185 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 183.¹⁶³ Na marginálii rukou dopísané: Sapien. 5. Iustoru[m] animae sunt in manu Dej. Et non tanget eos torme[n]tum malitiae.¹⁶⁴ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 184. Číslo 186 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 184.

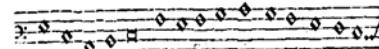
hledá nás sežrati / A ty pro nassij zlost hněwáss se /

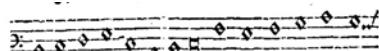
spravedliwě / pomstu těžkú moha na nás hodně dá=

5

ti. Swatý Bože odwratiž se hněw twůg od nás / a smi=

lůg se nad námi. Swatý sylný dayž pomoc swu S.

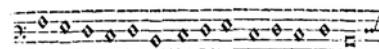

10

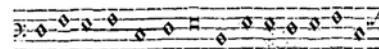
wzhlédna na nás milostiwě. Swatý milosrdný

[Spasy=]

fol. 95 **187.**¹⁶⁵

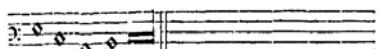

Spasyteli / smrti zlé a hořké ne dopausstěg /

15

zbawě nás wsseho zlého / dayž přigijti do Králow=

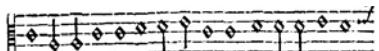
stwij Nebeského.

Gestli žeby bylo daleko gjti / a zpijwánij dotčené by gim na cestě

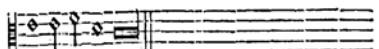
20

newystačilo / ať tuto

Píjseň zpijwagij:

Kwijiliti žádný / nemá pobožný / nad vmlrlými

25

dlaaho a mnoho.

Dosti postačij / každému pláči / krátké hodiny / naywijce dwa dni.

¹⁶⁵ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 185. Číslo 187 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 185.

Neb owssem wěrnij / nevmijragij / než wydáwagij / se ku pokogi.

[Aby]

Cc

188¹⁶⁶

Aby po mnohé / prácy a dobré / odpočinuli / w Pánu vsnuli. 5

Rowně jako swým / snem obyčegným / Lasstowice spij / každý čas zymnij.

Též y v wodách / spatřijss na Ziábách / an y na sspatných / nagdess to musskách.

To wssecko zasse / w podletnjim čase / když Slunce zhřijwá / znowú 10 okřijwá.

Tak mrtwá Těla / w Pánu zesnulá / odpočijwagij / a spij gsauc w zemi.

Gichžto zas kosti / z Božské mocnosti / tělo oslawné / přijgmau a krásné.

A gsauce žiwi / jako kdy prwý / požiwau swětla / Ragského bydla. 15

Kdyžto poslednij / přijgde den Saudný / a Swět pomine / y Sláwa zhyne.

Kdyžto poslednij / zahřmij traubenij / sám w Slawě přijde / Pán Gežijss z Nebe.

Gsa oblečený / w Oblaky yasný / a obklijčený / Angely swými. 20

Tut teprw znowu / mrtwenij z hrobu / wssyckni powstanau / a z mrtvých wstanau.

Ze sna procýtij / a nepocýtij / žádné žalosti / ani vzkosti.

Smrt wijce hrozná / žádného práwa / nebude mijti /ani sskoditi.

Ginij pak Lidé / kteřijž zde w bijdē / žiwi zůstanau / a nezahynau. 25

Ti w okamženij / wssyckni se změnij / a gegich těla / budau spanilá.

W tom oslawenij / a proměněnij / přistaupij k giným / z mrtvých wzkríjsseným.

W stjnu Oblaku / příkladem ptáků / wznesau se wzhůru / gdouce w swém Kůru. 30

[Tu w=]

189.¹⁶⁷

fol. 96

Tu wssyckni w cestu / wýgdeme Krystu / w oslawném těle / spolu wesele.

¹⁶⁶ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 186. Číslo 188 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 186.

¹⁶⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 187. Číslo 189 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 187.

- Po wykonáni / gehožto hřijssnij / báti se budau / Krystowa Saudu.
 Na zatracenij / wěčné wězenij / půgdau Zločincy / a newěřijcý.
 Wywoleným pak / stane se ginák / neb ge Krystus Pán / pogme k sobě
 sám.
- 5 S nim wssyckni wěrnij / a wywolenij / půgdau k milosti / k wěčné
 radosti.
 Swěta wěčného / neskonalého / vžjwagijce a se těssjce.
 Protož nenesme / těžce když mřeme / w těle hynauce / do hrobu
 gdouce.
- 10 Když Smrt Přátelý / také Sausedy / z Swěta odgijmá / dijtky odnijmá.
 Nebo ta cesta / gestit wssem gistá / musýme mřijti / a z Swěta sgijti.
 Pro hřijchy mnohé / a rozpustilé / Smrt přistaupila / a na Swět přissla.
 Wssak nižádnému / wywolenému / nemůž sskoditi / práwa odgijti.
 Gekož Krystus Pán / gim dobyti sám / swau Krwij ráčil / aby ge spasyl.
- 15 To my znajijce / w srdcých magijce / wjic se nebogme / vwijče stúgme.
 Smrti čekayme / w paměti měgme / co Pán slibuge / a vkažuge.
 Abychom dossli / wssyckni a wessli / s Pánem do prawý / a wěčné
 Sláwy.
 Tuto Pijšeň / ačkoliby gdouce cestau nedospijwali / wssak přijgdouce
 20 do Kostela / gi w Kostele dozpijwati magij.
 Ziácy s Zpráwcemi Sskolnijmi / a Duchownijmi na Krchow přijgdouce
 / at do Kostela gdau. Mrtwé

[pak]
 Cc. ij

- 25 **190.**¹⁶⁸
 pak tělo k hrobu se nese / a pochowá / zatjm Ziácy w Kostele dospijwagij
 pijšeň dotčenau / ažby se Lid sessel.
 Kněz wida giž Lid w Kostele shromážděný / toto napomenutij k Lidu
 včiniti může:
- 30 Přátelé w Krystu Pánu milij / Té gsme důwěrné a nepochybné naděge
 / že gsme tohoto nasseho N. Sauseda / přijtele etc. (tuto Sausedu / Sestru N.
 etc.) jakožto gistý a prawý Aud Pána a Spasytele nasseho Gežijsse Krysta
 z vpřijmé Křestianské lásky k hrobu wyprowodili: Y abychom tak zhola
 bezewsseho naučenij odtud domu se nerozessli / vžitečné gest / abychom
 35 slawa Aposstola Swatého Pawla (vel) Ewangelisty Swatého N. z této kapitoly
 N slysseli. 1. The 4. Nehceme abysste newěděli Bratřij ctc. Iohan. II. Ržekla

¹⁶⁸ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 188. Číslo 190 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 188.

Martha k Gežijsowi: Pane kdyby ty zde byl / Bratr můg bylby nevmřel / etc. Anebo 1. Cor. 15. Krystus wstal z Mrtwých prwotinau včiněn gsa me zy těmi genž spij.

Lijbiloliby se / může k tomu y toto napomenutij doložiti:
Naymilegssij w Krystu Pánu / owssem widijte / yak skrze wsseďnij 5
příklady / z husta napomenuti býwáme / že w tomto životě žádného mijsta
zůstáwagijcýho nemáme / ale na každau hodinu smrti očekáwati musýme.
[Y z té]

191¹⁶⁹

fol. 97

Y z té přijčiny mělibychom vstawičně w hotowosti státi / hřijchůw 10
přestati / pokáníj činiti / a žiwota polepssowati / aby / kdyžby koli Pán Bůh
náss / z tohoto bijdného Swěta skrze Smrt nás powolati ráčil (čehož wždy na
každý čas / y okamženij očekáwati musýme) on nás w bázni swé / w prawé
wijře a nevsemetné lásce k nasemu bližnijmu nassel. Ale poněwadž Ssatan
nepřijtel náss / y tolikéž tělo nasse k hřijchu vstawičně nás ponauká / a od 15
bázně Božij odwozuge: welice potřebijt gest / předně za to srdečně prosyti /
aby náss milý Pán Bůh nám miłowstiw býti / a wssecky nasse hřichy nám
odpustiti ráčil. A potom také Srdce nasse Duchem swým Swatým oswijtiti
/ abychom w Bázni Božij / w wijře a w lásce Bratrské rostli a rozmáhali
se / a slawného přisstij geho swědomijm dobrým očekáwati mohli / tak 20
abychom Ženicha swého jako onyno blázniwé Panny nezmesskali /
ale s lampami swými / y s Olegem / to gest s prawau wěrau a s dobrým
swědomijm Pánu Krystu w cestu gjiti / a skrze něho žiwota wěčného dogijti
mohli. To wssecko abychom sobě vprosyti mohli / pokleknauce řijkaymez
Modlitbu Páně: Otče náss. 25

[Pakli=]
Cc iij

192¹⁷⁰

Pakliby od koho obzwlásstnij Kázanij pohřebné požádáno bylo /
tehdy tělo mrtvé hned za Ziáky do Kostela nesseno / a proti Kazatedlnicy 30
postaweno býti má / kdež Farář mijsto giž položeného napomenutij / Kázanij
podlé přijhodnosti času y Osob včiniti může. Kdež také mijsto předessle
oznámených Pijsnij nětco figuratiue wssak s raddau a s wolij Faráře /

¹⁶⁹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 189. Číslo 191 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 189.

¹⁷⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 190. Číslo 192 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 190.

zpijwati se může. Ale yakby Farář z Kazatedlnice sessel / aby mrtwý hněd
do svého hrobu / buď w Kostele / neb na Krchowé položen a pohřben byl.

Potom Kněz obrátiw se k Oltáři zpijwá:

I.

5 Pane ty gsy wzkríjssenij a žiwot.

Ziácy.

Kdo w tebe wěrij nevmře na wěky,

Kněz.

Pomodlmež se.

10 Pane Gežijsy Kryste / Synu Boha žiwého / genž gsy z Nebe sstaupiti
/ tělo nasse na sebe přigjiti / Smrtij swau / Smrt nassij shladiti / a slawným
swým Wzkríjssenijm y na Nebe wstaupenijm / spolu hrob y Nebesa nám
otewřijti ráčil / abychom w den Saudný / gsauce mocý twau z [hrobůw]

fol. 98 **193¹⁷¹**

15 hrobůw wzbuzeni a wywedeni / s tebau wěčným Pánem swým
/ w oblace postaweni gsauce / do Králowstwíj Nebeského se brali.
Prosýme tebe / rač nám milosti Ducha twého Swatého přijtomen být
/ abychom w naděgi takowé / Srdcý nassijch od žiwota tohoto tělesného
a pomijegijcýho odwrátili / a ho syti byli / srdečně tebe žádagijce / aby
20 Králowstwíj twé přisslo / a my abychom smrti se nebogijce / s Symeonem
starým žádostiwě ho očekáwali / poněwadž gsme tebe Pána a Spasytele
swého widěli / a poznali. To nám rač dátí milý Pane a Spasyteli náss Gežijsy
Kryste / genž gsy Cesta / Prawda / Wzkríjssenij / y žiwot / Amen.

25 Pakliby mu se tato Modlitba přijlijss dlauhá býti zdála / může z těchto
nijže položených sobě gednu wybrati / kterau chce.

II.

Wěrijm že vhlédám wěcy dobré.

W žiwotě budaucým a w zemi žiwých.

Wěčný a milosrdný Pane Bože / Otče Nebeský / genž sy nám vbohým
30 a ztraceným hríjsnjkům Syna swého milého dáti ráčil / abychom skrze ného
od hríjchůw / Smrti a odewsseho zlého /

[wyswo=]

¹⁷¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 191. Číslo 193 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 191.

194¹⁷²

wyswobozeni byli / prosýme tebe srdečně / dayž nám Spasytele toho
 v wijře prawé poznati / a sylně tomu wěřiti / že on wzkríjssenijm a žiwotem
 nassijm býti ráčij / abychom zásluh geho včastni gsauce / smrti nevhledali
 na wěky / a Smrt aby nám smrtij / skázau a zahynutijm nebyla / ale libým 5
 snem / wyswobozenijm odeweſſeho zlého / a wgitijm do žiwota wěčného¹⁷³
 / tak abychom hodiny nasseho odsud stěhowáníj wesele očekáwati mohli
 / gsauce tijm gisti / že od tebe yakožto wywoleni dědicowé Králowstwij
 twého Nebeského k wěčné radosti powoláni gsme / a do vlasti žiwota
 wěčného vvedeni budeme skrze Gežjsse Krysta Syna twého milého / Pána 10
 a Spasytele nasseho etc.

III.¹⁷⁴

W paměti wěčné budau sprawedliwij.

A slyssenij zlého nebudau se báti.

Pane Gežjssy Kryste / gediný náss Smijrce a Spasyteli genž gsy pro 15
 nasse spasenij sebe samého zmařil / a ponijži sebe samého / včiněn gsy
 poslussen Otce až do smrti / a až do smrti Křijže / kdežto mage za nás
 vmřitti / Dussy swau w ruce Otce twého Nebeského gsy poručiti ráčil řka:
 Otče / w ruce twé poraučijm Dussy mau. Pro[sýme]

195¹⁷⁵

fol. 99

[Pro]sýme tebe pokorně / dayž nám trpké Vmučenij / a Smrt twau po
 wssecky dny žiwota nasseho / v wijře prawé / tak k sobě rozgijmati
 a připomijnati / abychom se odtad naučili tělu swému hřijssnému a Swětu
 bezbožnému na každý den vmijrati / a hodiny nasseho odsud wystěhowáníj
 wesele očekáwati / poněwadž gsme skrze trpké Vmučenij a ohawnau Smrt 25
 twau toho dossli / že Smrt tato časná / nám za Smrt nebude: ale za počátek
 žiwota wěčného. A protož nám rač přijtomen býti milý Pane a Spasyteli

¹⁷² Chyba v tlači, v skutočnosti strana 192. Číslo 194 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 192.

¹⁷³ Na marginálí rukou dopisané: Versus: // Zhressili sme Pane Bože y z Otczmi
 nassijmi. // Nesprawedliwost y wsseczku zlost sme czinili.

¹⁷⁴ Na marginálí, paralelne s textom tretej modlitby, rukou dopisané: Oratio: //
 O milostiwy / dobrotiwy / a milosrdny Bože / genž gsy niekdy chudeho mrtweho
 Lazare skrze swe S[wať]e Angely dussiczku geho do lona Abrahamowho niesti
 rozkazal / Y prosijme tweg Swateg milosti / skrze prehořke a preukrutne newinne
 Vmuczenij Pána Gežysse Kr[y]stja Syna tweho mile[ho] / Aby tuto dussi, která se
 stimto tielem rozdělila / pred zlym neprytelom diablon / milostiwe ochraniti /
 A gj skrze swe S[wať]e Angeli bezpeczne do wecžneg vlasti vwiesti racžil / kterabi
 poto[m] stebau y stwymy swatymi Angeli / a zewssemi wiwolenymi v wecžneg
 radosti žiwa byti mohla / skrze Pana nassij[ho] &c.

¹⁷⁵ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 193. Číslo 195 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 193.

Gežijssy Kryste / když čas a hodina nasse poslednij přijgde / abychom také ta slowa: Otče w Ruce twé poraučijm Dussy mau / netoliko vsty / ale také celým srdcem říjkatí a potěšenijm z Smrti twé nám / pocházegijcým v wijře prawé naplněni a ohraženi gsauce / w naděgi žiwota wěčného Dussy swau
5 wypustiti / pokogně vsnauti / a wesele se odsud bráti mohli. To nám rač dátí milý Pane Gežijssy Kryste / genž gsy gediná cesta / a brána k žiwotu wěčnému / kdežto s Bohem Otcem y s Duchem Swatým / žiw gsy a kralugess / požehnaný Bůh na wěky wěkůw / Amen.¹⁷⁶

III.

10 Wěřijm že Spasytel můg žiw gest /
A že w poslednij den z Země wstanu.

[Wěčný]
Dd

196.¹⁷⁷

15 Wěčný a prawdomluwný Pane Bože / Otče Nebeský / genž gsy nám wzkríjssenij z mrtvých / skrze Slowo spasytedlné Ewangeliu Swatého zwěstowati / a ge předně a nayprwě na Synu swém milém Pánu nassem Gežijssy Krystu dokázati rácil / pogistiw nám tudy těla nasseho z mrtvých wzkríjssenij / že yak on z mrtvých wstal: tak y my wssyckni zmrtvých 20 wstaneme. Nebo možné nenij / aby Audowé těla w hrobě zůstati měli / když hlawa gegich z mrtvých wstala.

Protož tebe milý Otče Nebeský pokorně prosýme / dayž abychom celým srdcem tomu wěřili / we wssech pokussenijch a protiwenstwjich tjm se těssyli / hřijchuw se wystřijhali / w dobrých skutcých prospíjwali 25 / a w den saudný k wěčné Slawě z mrtvých wstali / skrze Gežisze Krysta Syna twého milého / Pána a Spasytele nasseho / Amen.

V.

Wěřijm že w den Saudný zasse oblečen budu kožij mau.
A w těle mérm vzřijm Boha.

¹⁷⁶ Na marginálii, v spodnej tretine strany, rukou dopísané: Oratio // /Prosijme tebe Pane Gežyssi Kryste Spasiteli náss, genž gsy wssem wtebe weřijczym zaslíjbiti raczyl odpusstieni hřijchuw, a obranu od smrti wecžneg: dag na[m] wcžas milosti prawě obraczenij zhrijchow nassyh abychom zdaru twe[h]o přessli skrze Smrt cžastnu do žiwota wecžneho. A na tebe Wikupitele nasseho vstawicžnie Ocžima tiela nasseho oslaweneho patřiti mohli. Genž gsy žiw a kralugess wecžny Buoh na weky wekuow. Amen.

¹⁷⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 194. Číslo 196 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 194.

Milosrdný a dobrotiwý Bože / Otče Nebeský / poněwadž přirozenij
nasze / a Láska Křestianská / to w nás působij / že těch / genž w Krys[tu Pá=]

197¹⁷⁸

fol. 100

[Kry]stu Pánu vsnuli / pláčeme / a naywijce proto nad nimi se
rmautijme / že moc a tyranstwij / kteréž Smrt pro hříjchy na nich provozuge 5
/ na těle gegich spatřugeme. Prosýme tebe pokorně / rač nám milosti twé
Swaté popřijti / abychom to prawým a Křestianským spůsobem činili / tijm
se těssijce / že wssij práce / tesknosti a žalosti / tohto bijdného žiwota pozbyli
/ w Pánu Krystu odpočijwagij / a w den saudný k blahoslawenstwij žiwota
wěčného z mrtwých wzkríjsseni budau: A abychom spasytedlnému tomu 10
dni se radowali / a swědomijm neposkwrněným w naděgi dobré wesele
naň očekáwali / skrze Gežijsse Krysta Syna twého milého Pána a Spasytele
naszeho / genž stebau / etc.

VI.

Nauč nás Pane na to často pamatowati / že musýme vmřijti. 15
Abychom maudrými včiněni byli.

Milosrdný a dobrotiwý Bože / Otče Nebeský / genž gsy nám w Synu
swém Gežijsse Krystu / odpusstěnij hříjchůw a wyswobozenij od smrti
wěčné zaslijbiti ráčil. Prosýme tebe srdečně / rač nás Duchem twým Swatým
posylniti / 20

[aby=]
Dd ij

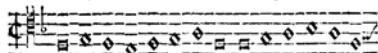
198.¹⁷⁹

abychom w té naděgi k tobě a k milosti twé nesmjrné / skrze Krysta
Gežijsse nám zaslijbené / den odedne prospijwagijce / a důvěrnost gistau 25
a stálau k tobě magijce / nevmřeli / ale w tobě vsnuli / od Gežijsse Krysta
Syna twého milého / w den Saudný k životu wěčnému zasse wzkríjsseni /
a se wssemi wywolenými twými vwedeni byli / do radosti wěčné / kdežto
s Synem twým milým a s Duchem Swatým / žiw gsy a kralugess požehnaný
Bůh na wěky wěkůw / Amen. 30

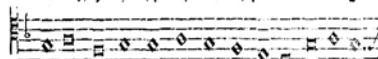
¹⁷⁸ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 195. Číslo 197 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 195

¹⁷⁹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 196. Číslo 198 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 196.

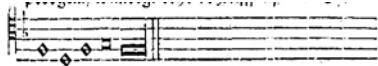
Po Modlitbě Ziácy zpijwagij:

Rozžehnaymež se s tjm tělem / pochowaymež ge s=

5 pokogem / w naděgi toho Wzkříjssenij / na Syo=

nu přebýwáníj.

Schowáwáť se porussené / wstanef k Saudu oslawené / pochowáwát
se smrtejlne / tudijž bude nesmrtejlne.

10

[Z Země]

fol. 101 **199.**¹⁸⁰

Z Země gest wzato w zemi gde / Duchownij z Země wen wýgde /
když Angel w traubu posle dnij / hlas Syna Božíjho zaznij.

W těchto se slowijch my těssme / w prácy dobré se posylňme / hotowij
15 téhož čekayme / k Smrti Pána dočekayme.

Po té Pijsni / dokud Lid z Kostela gde / Ziácy gesstě tyto dwa poslednij
Wersse Modlitby Páně zpijwagij:

Z wsseho zlého wyswobod nás / neb gest zde nebezpečný čas / zbaw
wěčného zatracenij / a dayž nám dobré skončenij / při skončenij bud' náss
20 wůdce / poraučijmet se w twé ruce.

Amen řcemež giž společně / a wěrmež tomu srdečně / že to Bůh dá
bez pochyby / pro swé swaté wěrné slyby / skrz swého milého Syna / Gezu
Krysta Hospodina.

Aby se pak při pochowávání mrtvých těl / wssecky wěcy řádně
25 dály / potřebij bude Zpráwcům Duchownijm k těmto wěcem dohlidati /
posluchače swé k nim napomijnati / a ruku nad nimi držeti.

Nayprwé: Aby mijsto pohřební hradbau se dobře opatřilo / yakožto
mijsto poctiwé / na němžto Audowé těla Krystowa odpočijwagij / čistotně se
chowalo / a Dobyték aby se na ně nepausstěl.

30 Druhé: Hrobowé / aby se pro vwarowáníj smradu / nakaženíj /
powětřij a giných neřádów / (gessto druhdy

[se tre=]

¹⁸⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 197. Číslo 199 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 197.

200¹⁸¹

se treffuge / že Swině wyrygij / anebo Psy wykopáwagij / melce zakopaná mrtwá těla) při neymenssijm půl třetíjho lokte / mijry Pražské / starým a dorostlým lidem / Dětem pak dwau loket též mijry z hlaubij se 5 wykopali.

Třetij: Poněwadž se y to přitreffuge / že některý nemocý těžkau poražen gsa / za několik hodin v weliké mdlobě / co mrtwý ležij / tak že na něm nenij znati / aby žiw byl / gessto po některé hodině zasse k sobě přijgde a okřege / nemá se s mrtwými těly k pohřebu pospijchati: Ale při naymenssijm 10 dwanácte hodin / nepochowaná ležeti / a od přátel se opatrowati magij.

Cz̄twrté: Zpráwcové Duchownij / ať posluchače swé tijm častěgi (zwlásstě pak kdyby potřeba to vkažovala) napomijnagij / aby ne samé bohaté / ale také chudé z lásky Křestianské k hrobu wyprowázeli / oznamujice gim / že gest to proti wijře Křestianské a lásce Bratrské / ba 15 y proti přirozenij spolu bratry a sestry swé tak potupně k hrobu smeykati / a co ginau mrchu zahrabati.

Páté: Ať se nekřtěným Nemluwňátkům / genž w životě Matky swé smrtij zachwácieni gsauce / mrtwij se narodili / a tudy skrze Krest Swaty podruhé zrozeni negsau mijsto mezy ginými Křestiany přege / a krom 20 Krchowu ať se zwlásstě nepochowáwagij. Nebo yak sskodliwé básně a lži Diábel o takových Nemluwňátkách posawád wymyslil / a mnohých newěřijcých Lidij Srdce nimi ssánil: též také / yak gsau ožralé Babičky posawád takowá Nemluwňátkta (gessto gsau Psy a Swině nimi táhali) pochowáwali / otom se dobrě wij.¹⁸²

25

[O Zločin=]

201¹⁸³

fol. 102

XIIII.**O Zločincých a potiessenij gegijch.**

¹⁸¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 198. Číslo 200 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 198.

¹⁸² Na spodnom okraji strany rukou dopisané: Modleme se: Wssemohuczy / a dluho zhoviewagijczy Pane Bože / kterijž nežadass smrti cžlowěka hrijsne[h]o / Ale radiegie chczess / aby se ktobe obratil / a žiw byl / Lyd twuog / racžijss k sobě dobratiwe obratiti / A když se budu dusse z tiely dieliti / wswu ochranu wecznu / racžijss ge prygeti / Pro Gežysse Kr[y]st[a] / Syna tweho mileho / který stebau Bohem Otczem / y zduchem S[waty]lm / &c.

¹⁸³ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 199. Číslo 201 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 199.

Kterak se Zločinci na Smrt odsauzenij / Slowem Božijm wyvčowati /
a potěssowati magij.

Kněz.

Wegda k nim do Zialáře / takto se gich zeptati může:
5 Za yakau přijčinai gste do wězenij dání

A hned porozumij z odpovědi gich / coby mu dále potřebij bylo
mluwiti.

Některý zagisté nic neodpowij. Giný řekne / že gest bez winny
do Zialáře dán / a nikdá nic zlého nevčinil. Giný opět k skutku se znáti
10 bude / a wssak vmyslem zpurným. Giný zasse tak se k skutku znáti budé
/ že snadno z řeči y ze wssech spůsobůw geho / Srdce geho zarmaucené
a žalostiwé poznáss. Summau / nech odpovijdagij yak chtěgij / wssak
wždy z odpovědi gegich Kněz porozuměti mocy bude / yakby k gednomu
každému z nich dále promluwiti měl.

15 Má pak řeč Knězowa tak zprawena býti / aby poznage z odpovědi
Zločince aumysl geho / podlé toho / bud' zpurného neb zarmauceného /
s nim nakládal.

[Vhlíj=]

202¹⁸⁴

20 Vhlíjdáli bázliwého a welmi zarmauceného / ať ho milostij a milosrdenstwijm
Božijm těssij. Pakli odwázliwého zpurného anebo netrpěliwého / at mu
hřijich dobré předkládá a strach na něho pustij / tak aby sám sebe poznage /
hřijchu swého litowal.

25 Yakýby pak pořádek w dotčených dwau puňktijch zachowáwan
býti měl / prostě se tuto wypisuge / poněwadž subtilnost a ozdoba řeči /
takowým lidem málo prospíjwá.

O strachu.

Poněwadž hřijchowé / genž skrze Wrchnost Swětskau Mečem a Smrtij
trestáníj býwagij / na skrze Desateru Božijmu Přikázanij / odpornij gsau
30 / owssem potřebij bude / počátek z Desatera Božijho Přikázanij wzýti /
kdyžby na Zločince strach pustiti / a ku poznáníj hřijchůw
gey přiwesti chtěl. A protož Kněz na tento spůsob / Zločince zpurného
se zeptati může:

¹⁸⁴ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 200. Číslo 202 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 200.

Býwallis často na Kázanij Slowa Božijho / Slyssellis rád Desatero Božij
Přikázanij / a

naučillis se gim s pilnostij?

Ržekneli / že gest ne často na Kázanij býwal / ani Desatera Božijho
Přikázanij nevmij / takto Kněz k němu promluwij:

5

Milij přijteli / poněwadž Desatera Božijho Přikázanij nevmijss / gest
wěc gistá / žes gich mnohem méně zachowáwal / etc.

Obiurgationem hanc scriptam inuenies in articulo secundo. Dokládage y to
/ že Pán Bůh pro zanedbáníj Slowa swého / takowý pád hrozný na něho
dopustiti ráčil. A poněwadž on Pánem Bohem y Slowem geho pohrdal / že 10
gest Pán Bůh zasse nim pohrdati / a ochranu

[swau]

203¹⁸⁵

fol. 103

swau Swatau gemu odnijti ráčil / gesstoby ho syc od takového skutku zlého
dobře byl zachowal / kdyby Slowa Božijho pilně byl poslauchal.

15

Pakli řekne / že gest Kázanij Slowa Božijho slýchal / a Desatero Božij
Přikázanij že vmij / takto Kněz k němu promluwij:

Poněwadž gsy Kázanij Slowa Božijho slýchal / a wůli Božij přikázanijmi
geho zgwenau znáss / a wssak ginače gsy žiw byl / nežliť bylo od Pána Boha
twého přikázano / znáti můžess / žes se wětssijho hřijchu dopustil / hřessijc 20
wědomě a z aumyslně proti přikázanjm Božijm / nežli někdo giný / genž
wůli a Přikázanij Božij nezná. Anobrž zhřessyl gsy netoliko proti Pánu Bohu
a Slowu geho swatému / ale také proti Wrchnosti a Bližnijmu twému. Powaž
sobě pilně toto / kdyby ty měl Syna neb Pacholka / a častokráte by gemu
zapowijdal / aby toto neb ono nečinil / on pak nedbage na twau zápowěd 25
/ předce by činil proti wůli a rozkazu twému / coby se gemu dobrě lijbilo
/ zdaliby to gemu wždycky strpěl? zdaliby gey slussně z toho netrestal?
Ba gistěby mu wssetečnost a swévolnost / geho lehce newážil: Tak hle gsy
také od Pána Boha twého y od Wrchnosti twé zápowěd měl / aby nekradl /
(vel) nezabijgel etc. Ale ty nedbage na gegich zápowěd a časté napomenutij / 30
dopustil gsy se swévolně / mi[mo a]

Ee

¹⁸⁵ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 201. Číslo 203 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 201.

[mi]mo a proti wúli gich toho / což se skutečně na tobě shledáwá / gestos ne gednau widěl na giných yaký gsau konec wzali ti / genž tau měrau Božij y Wrchnosti swé přikázanij sobě lehce wážijce / ge přestupowali. Z nichžto
 5 měl gsy sobě příklad bráti / a takového hřijchu se warowati. Ale Diábel srdce twé tak zatwrdil / a w mocy swé měl a držel / že gsy se Pánu Bohu w geho Swatau ochranu nikdá neporaučel / aniž gsy ho za to nežádal / aby s pomocý geho hřijchům odolati / a wúli geho Swaté oddati se mohl.
 A tak gsy se na hrozný Saud Božij a zgewný Ortel Wrchnosti (kterýmž ginij
 10 postijženi a trestáni byli) nerozpomenuł / ale w tenž hřijch se dal / a w něms až posawád trwal. Nýbrž Bližníjmu swemu netoliko zlým příkladem / ale y skutkem bez wsseliyaké přijčiny kesskoděs byl. Medle powěz mi / cot ten dobrý Cžlowěk N. zlého včinil / žes ho tak hanebně / nesslechetně a lotrowsky na Královské swobodné sylnicy směl zamordowati / toliko pro
 15 zrádné a ničemné penijze / gessto gsau twý nebyli / (*vel*) žes mu tak zrádně směl Statek geho krásti / *vel* (*aliud scelus perpetratum ei exprobra*) očemž Pán Bůh netoliko dobrav wědomost má / ale sám tu byl / a na to se dijwal?

Y poněwadž gsy na Otcowskau wýstrahu

[geho]

geho nechtěl dbáti / ani z hanby a ohawné smrti giných se polepssyti / nynij tebe Saudem swým postijhnauti / obklijčiti / gjiti / a tak tu ze sobě zawázati ráčil / že mu nevtečess / ale Smrt / kteréž gsy zaslaužil trpěti musýss / aby tudy poznal / a jako říkage rukama hmatal / že gest se Bůh na tebe
 25 rozhněval / a tobě w lotrowstwíj twém dělegi howěti nechce / gestos dobře mohl život swůg zachowati / žiwnost swau od Boha podlé giných dobrých Lidij mijti / a sobě dobýwati / a přirozenau smrtij / bez takowé hanby a lehkosti / z tohoto Světa poctiwé sgijti / kdyby se byl hřijchu takového warowal / pracý rukau twých se žiwil / a Křestianský život wedl. Ale tak
 30 gsy sám swévolně skrže obcowáníj nesslechetně a hanebné zlé a sskodliwé wěcy na sebe vwedl / kdež nynij widijs / že Pán Bůh hněw swůg na tebe pro hřijchy twé wyléwá / a pro nesslechetnost twau skutečně tebe tresce / etc.

Tak a na ten spůsob hřijch gemu z hruba předložen a na swědomij geho nastupowáno býti musý / aby skutku zlého ani zapřijti / ani yakau waymluwau se zastírati nemohl.

¹⁸⁶ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 202. Číslo 204 preškrnuté, ceruzou nadpisane: 202.

¹⁸⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 203. Číslo 205 preškrnuté, ceruzou nadpisane: 203.

Gestliže tehdy Kněz nějaké skraussenij srdce při něm vzná / tak že zanechage swé předesslé zpurnosti / děsytí a zarmucowati se bude / může hned ku potěssenij o milosrdenstwí Božíjm / a blahoslawenstwí žiwota wěčného / kteréž hned se dokládati bude / w tomto pořádku přikročit.

[Pakliby] 5
Ee ij

206.¹⁸⁸

Pakliby předce na swém státi / a zpurným y nevstupným býti chtěl / nic lepssijho nenij / než aby mu Kněz wsseliyaké nebezpečenstwí / tak tělesné / yak Duchownij předkládal / na ten spůsob: 10

Nu poněwadž předce na swém stogijss / a Bohu se pokořiti nechcess / wězyž že dwogijm saudem gsy obklijčen. Nayprwé Wrchnost Swětská w swé trestáni a Saud tebe wzala / kteremužto nevtečess. Druhé / musýss se y před Božíjm saudem postawiti / kdež bezewssij waymijnky (gestli že hřích swůg nepoznáss / a geho litugijc Boha za odpusstěnij žádati nebudess) po 15 této časné ohawné smrti / gesstě ohawněgssij a mnohem hrozněgssij smrt / totižto wěčnau podstaupiti musýss. Kterážto wěčná smrt / stokrát těžssij a horssij bude nežli tato časná / krátká a pominutedlná / gessto ona bez konce wždycky trwati / a tebe wěčně bez přestáníj / hůře nežli Kat mučiti a trápiti bude. Y poněwadž časná smrt tobě dosti těžká a trpká bude / proč 20 pak swýwolně stokrát aneb tisýckrát horssij na sebe vwesti chcess?

Protož tebe před tak welikým nebezpečenstwíjm wystřáhám. Chcessli mne vposlechnauti / buďto / pakli předce nevstupným zůstati mijnjiss / zůstaniž / tobět bude / twát bude sskoda / sám to wypigess / a žadný giný. Pakli se obrátijss ku Pánu Bohu / nemá tebe časná Smrt (yakožto 25

[pokuta]

207.¹⁸⁹

fol. 105

pokuta hříchůw twých) dlauho trápiti / ale brzo přestati musý / a w život wěčný / a radostný

proměněna bude. Neb Pán Bůh odpusstěnij hříchůw a milosti swé / 30 hříssníjku / genž litost nad hříchy swými mage / kagijcým srdcem k němu se obrátij / připowijdá.

Tuto Kněz do někud pomlčeti / poodgijti / a geho nechatí má / aby prostranstwí času měl k rozgijmánij takowé přijstné a tuhé důmluwý. Za

¹⁸⁸ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 204. Číslo 206 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 204.

¹⁸⁹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 205. Číslo 207 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 205.

tijm pak Kněz Pánu Bohu za něho se modliti má / aby Srdce geho obměkčiti
/ a Diáblu zlostnému brániti ráčil.

O potěssenij.

Kteréby pak Srdce prwé zděssené a zarmaucené anebo dotčenau
5 tuhau řecij přestrassené gsauce / hřijchu swého litowalo / tu potřebij gest
dwogijho potěssenij.

Prwnij potěssenij w swědomij / aby se Cžlowěk swědomij zlému
brániti / a milosrdenstwijm Božijm se těssyti vměl.

Druhé potěssenij proti Swětské hanbě a ohawné smrti / aby Cžlowěk
10 gjij se nestrachowal / ale sylně wěřil / že po tomto životě bijdném / život
blahoslawený a wěčný mijti bude.

Potěssenij proti zlému Swědomij takowé býti má.

Nepochybugi / že otom dobrau wědomost máss / yak nestálá wěc gest
život lidský. Smrt owssem gistá gest / kterauž wssyckni podstaupiti

15 [musý=]
Ee iij

208.¹⁹⁰

musýme / ale nenij gistá hodina / a k tomu se směřuge / že Cžlowěk wždy
/ stůg to dlauho nebo krátce / vmřijti musý / by se pak poctiwě a řádně
20 chowal. Protož ty nemáss nač nařijkati / poněwadž gsy Smrt hodně zaslaužil
/ gesstoby syc vmřijti musyl. Nýbrž Pánu Bohu twému za to děkowati máss /
že tebe tijm spůsobem ku pokáni powoláwá / a k tomu mijstu přiwesti ráčil
/ kdež před skonánijsm swým dobrých Lidij raddy a naučenij vžiti můžess.
Kdyby zagisté Pán Bůh byl chtěl nemilostiwiě s tebau nakládati / bylby
25 na tebe dopustil / žeby tu hned w tom skutku zlém na mijstě byl wostal
/ a hlawu slomil / anebo od někoho zabit byl / a tak by tebe w hřijssijch
twých byl saudil / yakby tě byl nassel / kdež od wěčné smrti gsa postijzen
/ a zachwácen / wěčněby zahynauti musyl. Neb odplata hřijchu gest Smrt /
yakž Swatý Pawel prawij.

30 Nynij pak Pán Bůh milost swau tobě vkazuge w tom / že bezewssij
zásluhu twé / za Syna tebe přigiji / a hřijchy tobě odpustiti ráčij. Pohleď
kolik gest těch / kteřijžto tak ohyzdného hřijchu / yako ty / se nedopustili
/ a proto náhle gsau vmřeli. S tebau pak Pán Bůh pospijchatí neráčij / než
posýl á k tobě služebníjky swé / kteřijž tebe potěssugij a skrze Slowo geho
35 tebe posylňugijce Dussy twé k

¹⁹⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 206. Číslo 208 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 206.

209¹⁹¹

fol. 106

dobrému nápmocnij gsau. Takowau milost Božkau poznage / gemu se
wděčným vkázati
máss / že stebau / yakožto bijdným hříjssným Cžlowěkem tak Otcowsky 5
a laskawě nakládá. Přitom netoliko milost tu poznáwati / a Pánu Boha za
to děkowati powinen gsy / žeť tak dlauho schowijwá / a s saudem swým
nechwátá: Ale také za to / že srdce twé Duchem swým Swatým oswijjtiti
ráčil / že giž s pomocý geho hříjch svůg poznáwáss a skrausseným srdcem
litugess / gessto syc mnohý w bezpečnosti a zatwrdilosti Srdce swého 10
zůstana / wěčně zahyne.

W tom pak Pán Bůh nepřestáwá lásku swú tobě gesstě vkazowati /
než wida že hříjchy swé poznáwáss / odkawádž tobě pocházý swědomij
zarmaucené a truchliwé / z toho zewsseho tobě spomocy ráčij / tak aby
wždy do konce spomoženo bylo. Z kteréžto přijčiny mne yakožto služebníjka 15
swého k tobě poslal / aby odemne naučenij bral / kterakby hříjchům swým
a zlému swědomij odpírati a odolati mohl.

Hlediž tehdy aby takowé naučenij s Dijkůw činěnijm Bohu / w prawé
wijre přiyal / aby wěděl wčem potěšenij a spasenij twé záležij. Owssem
hříjssným Cžlowěkem se býti wyznáwáss / ale poslyss nynij a včse / kterak 20
Pán Bůh s hříjssnými

[naklá=]

210¹⁹²

nakládati ráčij. Ty y wssyckni lidé / domnijwáte se / že w Bohu gest aumysl
lidský / kterýžby se zlým za zlé (yako lidé činij) a dobrým za dobré / 25
odplacoval. Což y sám w sobě vznáwáss / že zlé za zlé / trpěti musýss /
kdyby nebyl kradl / newobě sylyby tě / (vel) kdyby nebyl zabijgel a mordował
/ nebylby stiat. W tom poznáwáss Ortel lidský / wúli y aumysl. Ale o Bohu
gináče máss smayssleti. Gest tak / že kdož pobožný žiwot / podlé přikázani
Božijch wede / tomu se Pán Bůh dobrým za dobré odplacuge. Ale wždy 30
ten / kterýž gináče činil / w hříjssijch swých sobě zauffati nemá Neb Pán
Bůh nechce smrti Cžlowěka hříjssného / ale raděgij chce hříjchy odpustiti /
a wěčně spasiti. Protož naymilegssijho Syna swého Gežsse Krysta na tento
Swět poslati ráčil / kterýž Cžlowěkem gsa včiněn / za nás vmřijti / a smrtij

¹⁹¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 207. Číslo 209 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 207.¹⁹² Chyba v tlači, v skutočnosti strana 208. Číslo 210 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 208.

swau y Vmučenijm / odpusstěnij hříjchůw y život wěčný nám dobyti ráčil.
Gestliže tehdy tebe zlý aučinek a hříjch twůg trápij / a swědomij twé hryze /
pohlediž na Gežijsse Krysta / co ten za tebe včiniti ráčil. Takto zagisté prawij
Slowo Božij:

- 5 Hle Beránek Božij / kterýž snijmá hříjchy Swěta. Gsyli Cžlowěk / gsy
také dijl tohoto Swěta. Gsyli pak dijl tohoto Swěta / kde gest medle Pán Bůh
hříjchy twé obrátili ráčil? Před

[tijmto]

fol. 107 **211¹⁹³**

- 10 tijmto Swětem na tobě ležij / proněžto také y vmřijti máss. Neb Ortel
Swětský to dawá. Ale yaký gest w tom Ortel Božij? Takowý hle / že Gežijsse
Krystus prawý Beránek Božij / hříjchy twé s tebe snijti / na sebe wložiti / ge
nésti a za ně dost včiniti ráčil / aby ty od hříjchu gsa wyswobozen (gestliže
takowým zaslauženijm Krystowým těssyti se budess) Synem a dědicem na
15 wěky zůstal. Neb takto dij sám Krystus Pán / v Swatého Iana w kap. 3. Tak
Bůh miloval Swět / že Syna swého gednorozeného dal / aby každý / kdož
wěřij w něho / nezahynul / ale měl život wěčný.

Ted' slyssijs / žebychom wssyckni zatracenij býti musyli / kdyby
Krystus nebyl ráčil vmřijti / ale poněwadž vmřijti ráčil / máme wssyckni (tak
20 dobře já jako ty / a tak dobře ty jako já) w něho wěřiti / totižto Vmučenij
geho na ten spůsob sobě přiwlastňowati / že se za nás a k nasemu leppsjimu
to stalo / abychom od hříjchu a smrti wyswobozeni gsauce / zatraceni nebyli
/ ale měli život wěčný. Protož takowé dobrodinij Krystovo právě pře
mýssleti a sobě rozgijmati máss. Swětu zagisté zadost včinijs smrtij swau
25 / nebs proti Wrchnosti a Bližnijmu twému zhřessyl / ale Bohu smrtij swau
za hříjchy swé nikterakž zadost včiniti nemůžess / gediné Krystus Pán ráčil
za ně

[dost]

Ff

30 **212¹⁹⁴**

dost včiniti / kteréhožto zaslauženij se přidržeti / a nim se těssyti / y také
wesele a směle na takowé radostné potěšenij vmřijti máss. Neb Krystus
za tebe vmřijti / a dokonále tebe ospravedlniti ráčil. Před Swětem gsy
ospravedlněn / protože sám za swé winny trpijss. Před Bohem také

¹⁹³ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 209. Číslo 211 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 209.

¹⁹⁴ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 210. Číslo 212 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 210.

ospravedlněn gsy / proto / že Krystus za tebe vmříjti / a těžké mauky
trpěti ráčil. Kteraužto Smrt Krystowu / wijce než swau wlastnij sobě máss
připomijnati. Neb ona k žiwotu wěčnému tobě spomůže / kdež twá / tohoto
tělesného toliko žiwota tebe zbwij. Zdali giž co swědomij twé trápit
a sužowati může / poněwadž slyssijss / že tě Pán Bůh na milost přigjmá 5
/ pro Krysta Gežjsse / kterýžto hřijchy twé na sebe wzal / ge nesl / a Otcy
swému Nebeskému za ně dost včinil.

Tuto dwě nebo tři Rčeči z Pijsma Swatého doložiti může. Yakožto:

Iohan. 11. Yá gsem Wzkřijsenij y život / kdo wěřij we mne / byt pak
také vmřel / žiw bude. 10

I. Iohan. 2. Krystus ráčil vmříjti netoliko za nasse hřijchy / ale za hřijchy
wsseho Světa.

Matth. 11. Podťe ke mně wssyckni / kteřijž pracugete / a obtijženi gste /
a yá wás posylnijm. Wezměte gho mé na sebe / a včte se odemne. Neb gsem

[yá tichý] 15

213¹⁹⁵

fol. 108

yá tichý a pokorný srdcem / a naleznete odpočinutij Dussem wassijm / etc.

Při dotčených řečech Kněz zůstati / ge častokrát opakovati / vbohým
Zločincům kagijcým předkládati / a nemnoho giných mimo tyto vžijwati
má / syc kdyby wždycky giných a giných řečij vžijwati chtěl / byloby se 20
obáwati / aby ge na myсли snad nezpletli / žeby naposledy newěděli / čijm se
těssyti.

Kdyžby giž Srdce a swědomij geho tak obměkčeno a stenčeno bylo
/ jakož pak bez toho nebude / poněwadž Pán Bůh skrze Ducha swého
Swatého / Slowo včinliwé činiti / a w Srdcých působiti ráčij: Kněz druhé 25
potěssenij před sebe wezma / hanbu Swětskau / y Smrt ohawnau gemu
předložiti má: wssak tak / aby mu gi z myсли newyrazyl / než toliko Slowem
Božijm lehkau a snadnau včinil / což na tento spůsob včiniti bude mocy.

Milý N. poněwadž gsy slyssel / že máss milostiwého a laskawého
Boha a Otce w Nebesých hled se té milosti v wijrě přidržeti / a wssecka 30
pokussenij / kterážby na tebe pro hanbu Swětskau a časnau Smrt přigjiti
mohla / z myсли wyrazyti / pamatugijc na naywyžssij potěssenij / žež život
wěčny skrze Krysta konečně zasljen a připrawen gest / byť se pak před
tjmto swětem zdálo yak chtělo.

Protož vč se sskodu a zysk smrti swé (přirownage gedno k druhému) 35
právě rozeznati. Ty y wssecken swět / máte to za sskodu že dřjw / nežli

¹⁹⁵ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 211. Číslo 213 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 211.

přrozenij twé to nese / vmříjti musýss. Nu nechť ge ale podlé zdáni twého
sskoda. Ale wedle co gest to proti onomu / že po tomto životě bijdném

[a mizer=]

Ff ij

5 **214.**¹⁹⁶

a mizerném Synem a dědicem žiwota wěčného budess. Zě giž skrze časnau Smrt / k takowému Zbožij zaslijbenému se powoláwáss / za sskodu sobě toho pokládati nemáss / ale za znamenitý zysk. Smrt owssem hrozná gest / ale těm toliko / kteřijž bez naděge žiwota wěčného vmijragij. Ty pak naděgi takowau mage / nač chcess nařijkati? Ztratijs snad 10. neb 20. Leth / oně gsy mohl déle žiw býti / a kdo wij / yakt by se za tijm bylo zwedlo snadby bez pokáníj byl vmřel / a tak na Těle y na Dussy wěčně zahynul. Ale nynij Pán Bůh skrze časnau smrt / tebe k sobě powolawá / aby tijm spisze ze wsseho zlého wytržen gsa / do wěčného zbožij a dědictwij se dostal. Nebo tato gest naděge twá / nanižto pokrtěn gsy / že skrze smrt Krystowu dogijti máss / žiwota wěčného. Takowá naděge tobě pogisstěna a zapečetěna gest / skrze přigjmánij Welebné Wečeře Páně / aby nepochybнě wěřil / že Tělo Krystowo / kteréhož gsy w Chlebě požijwal / za tebe zrazeno / a Krew geho / kterau gsy v Wijně pil / za twé hřijchy wylita gest. Kterakby medle o žiwotu wěčném lépegi vgisstěn býti mohl? Protož se časné smrti lekati a a báti nechtěg / ale raděgi se w srdcy swém těss žiwotem wěčným / kterýž tobě od Krysta Pána připrawen gsa / ne toliko we Křtu / ale y w přigij[mánij]

fol. 109 **215**¹⁹⁷

[přigij]mánij Welebné Swátosti / Těla a Krwe geho zaslijben gest.

25 Tuto pak Smrt pokládati sobě máss za takový skutek / skrze něgžto hřijchu (kterýž tobě skrze Krysta odpusstěn gest) do konce vmřess. Ale řekness: Welikýt gest posměch tak hanebně předewsesmi Lidmi pro hřijch vmříjti.

Y slyss / žádnau gsy ginau Smrt nezaslaužil / než tuto. Protož se gjí 30 trpěliwě podday / podlé welikosti hřijchu / a wyměrenij zaslauženij geho / a wždy nechtěg zapomenauti na sláwu a poctiwost / kteráž takowé ohawné smrti (yakauž ty podstaupiti máss) následuge.

Prwnij poctiwost gest / že netoliko jako Lotr a Zloděg (ačkoli lotrem a zloděgem gsy) ale také jako dobrý Křestian vmřess. Nebo to oboge před

¹⁹⁶ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 212. Číslo 214 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 212.

¹⁹⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 213. Číslo 215 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 213.

Bohem y Lidmi wyznáwáss. Nayprwe hřijch swůg / kterýmž gsy smrti časné zaslaužil. A přitom Vmučenij a zaslauženij Krystowo / skrže něžto wěrijss / odpusstěnij hřijchůw twých a život wěčný. Tatoť gest prawá Křestianská wijra a wyznáníj / kteréž Cžlowěka před Bohem wijce ozdobuge / nežli ho posměch tento Swětský zahanbiti může.

5

Druhá poctiwost / kteráž tobě z smrti této časné pocházý / takowá gest / že nyní tato smrt / ta[kowý]

Ff iij

216¹⁹⁸

[ta]kowý gest skutek / w němžto Pánu Bohu swému poslussnost zachowáwáss 10
/ poněwadž z wůle a zřízenij geho na tebe wzložen gest. Nebo že gsy Pánu Bohu poslussným nebyl w tom / kdežt přikázal / aby se hřijchu waroval. Giž mu poslussným býti máss / aby takowau hodně zaslauženau pokutu / mijle a trpěliwě nesa / žádnému proto nezáwiděl / ale wssem na pořád / také y tém / kteříž poněkud přijčina tohoto gsau / aneb nayprwé do wězenij 15 tebe dali / mijle a rád odpustil. To když včinijss / a tijm spůsobem k smrti se připrawijss / nepochybně wěř / že tijm Pánu Bohu poslussenstwij zachowáss / a gemu poslaužijss.

Y sám wyznáwati musýss / že Pánu Bohu slaužiti nenij wěc hanebná a posměssná / ale poctiwá / pobožná a Bohu lijbezná.

20

Poněwadž pak wůle Božíj w tom gest / že zgewně pro hřijchy twé vtracen býti máss / pomni na to / aby Pánu Bohu wolně w tom poslussen byl / poněwadž mimo to litugess / že gsy po wssecky dni žiwota twého Pána Boha častokrát rozhněwal / a geho neposlauchal. Takowé poslussenstwij Owotce dobré z sebe wydá / proto že gest skutek dobrý / A to takto: Rowně 25 yako gsy hřijchy swými giné pohorssowal / tak mnohé vmíjránijm twým zasse polepssijss / gesstoby se snad

[týmž]

217.¹⁹⁹

fol. 110

týmž hřijchem byli posskwrnili / Ale nyní na tobě se vstrčijce / Boha se 30 báti / a zlého se warowati budau. Y poněwadž tak mnoho dobrého při smrti twé se nacházý / nayprwé Křestianské poznáníj hřijchůw / druhé wyznáníj wijry / třetij dobrowolné poslussenstwij / a čtvrté Owotce dobré / genž takowé poslussenstwij z sebe wydáwá / giž toho nelitúg / že máss hanbu

¹⁹⁸ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 214. Číslo 216 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 214.

¹⁹⁹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 215. Číslo 217 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 215.

swětskau podniknúti. Máli Swět to za hanbu a posměch / wězyž / že proti
tomu / Pán Bůh y wssyckni Angelé swáti takowan poslussnost / wyznáníj
a polepsenij za wěcy chwalitebné a poctiwé pokládagij. Protož sylně dauffay
/ že hanba swětská / tudijž w okamženij w poctiwost se proměnij / když tělo
5 twé zahanbené na Ssibenicy wiseti / (*vel*) w Zemi ležeti bude / tehdy Angelé
Božij Dussy twau poctiwé Pánu Bohu na potkáníj ponesau. Yakož Krystus
Pán o chudém Lazarowi w Ewangeliu wyswědčiti ráčil. Tohoto potěšenij
v wijrě sýlně se přidržijc / na smrt / hanbu / posměch a Swět nic nedbay /
než Pánu Bohu předkem z milosti geho děkūg / že gest tebe takowau wěrau
10 y poznáníj obdařiti ráčil. Potom w gístě naděgi očekáway dobrodinij
Krystem Panem tobě zaslúžených / wijra tebe nezawede. Co nynij wěrijss to
potom na onom Swětě w skutku shledáss.

[Poruč]

218.²⁰⁰

15 Poruč Dussy twau milému Pánu a Spasyteli twému Gežijssy Krystu / a beř
se odsud w pokogi / Amen.

Gestližeby pak Wězeň odpustiti nechtěl.

Kdyby některý z nich proti swým protiwníjkům hněwem tak zapálen
byl / žeby žádnau měrau s nimi se smjřiti nechtěl / a wssak nic méně by
20 žádostiw byl / Welebni Wečeři Páně přigijmati / na tento spůsob s nim
nakládáno býti má.

Kněz se zeptá:

Gsyli toho žádostiw / aby Pán Bůh tobě odpustil wssecky hřijchy twé
/ gichžto gsy se od mladosti swé dopustil?

25 Ržekneli (yak zpurnij a odwážliwij lidé za Obyčeg mijwagij) že zato
málo dbá / nech mu odpustij neb neodpustij. Potřebij bude geho přijstně
napomijnati / aby na to pomyslil / kterak se Dussy geho na onom Swětě
powede. Ale Welebnau Swátostij nikterakž gemu posluhowáno býti nemá /
dotud / dokudžby aumysl takowý bezbožný nezměnil.

30 Pakli řekne / že gest toho žádostiw / aby mu Pán Bůh milostiw
býti a hřijchy odpustiti ráčil: potřebij bude o milosti Božské a odpusťenij
hřijchůw ho wyvčowati takto:

Pamatuj na Otče náss / w kterémžto Krystus Pán tobě připowěděti
ráčil / hřijchy twé odpustiti / gestliže ty winnikům twým odpustijss. A

35

[protož]

²⁰⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 216. Číslo 218 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 216.

protož žádássli oprawdu / aby tobě Pán Bůh hřijchy odpustil / odpausstěgž ty také giným. Pakli to včiniti nechcess / netoliko se nadarmo modliti budess / ale sám proti sobě Otče náss říjkati a Pána Boha prosyti budess / aby tobě winny neodpausstěl / yakož y ty neodpausstijss swým winnikům. A tak 5 wědomě se protiwě rozkazu Krysta Pána milosti a pomocy geho / se těssyti nebudess mocy.

Ale medle poważ sobě / yaká gest nerownost mezy odpusstěním twým a odpusstěním Božíjm kteraužto Krystus Pán skrže podobenstwij / o služebníku / kterýž Pánu swému dlužen byl / Deset Tisíc Centnéřuw 10 / wyswětlugijc prawij / že dluh / kterýmž Pánu Bohu powinni gsme / tak weliký gest / že žádnému z lidij možně nenij / gey zaplatiti. A zasse dluh / kterýmž Bližnij nám powinen gest / tak malý / jako Sto grossůw proti Desýti Tisícům Centnýřům.

Kdyby tehdy tak hlaupým / ba y střesstěným býti chtěl / kterýžby 15 malý penijz proti Sto Kopám wyrazyti nechtěl. Dokladá pak Krystus Pán w tomto podobenstwij / že yak gest se naposledy wedlo Služebníjku nesslechetnému / pro dluh geho weliký / poněwadž spolu Služebníjku swému sspatný a ničemný dluh odpustiti nechtěl:

[Tak] 20

Gg

220²⁰²

Tak také wssem lidem / genž Bližnijmu swému odpausstěti nechtěgij / wéstí se má / totižto / že gim také Pán Bůh odpustiti neráčij. Tuť potom před Saudnau stolicý Božíj tento hrozný Ortel na sebe vslyssij: Swijžijce ruce geho 25 y nohy / vwrztež gey do temnostij zewnitřnijch.

Chcessli giž takowého hrozného Ortele na se očekáwati / to přitom buď. Nic lepssijho se nenaděg / poněwadž sám Syn Božíj / nám wssem k waystraze to mluwiti ráčil. Anobrž v Swatého Mathausse w 5. kap. tak tuze na odpusstění a smijřenij s protiwnijkem twým nastupuge / že swětle 30 prawij: Yak Pán Bůh wssemi obětmi / službami poswátnými / a modlitbami lidskými pohrdati ráčij / a ge za pauhé pokrytstwij a ohawnosti sobě pokládá / dokudžby se s protiwnijký swými nesmijřili. Za kteraužto přijčinou nás wssech wěrně napomijná S. Pawel / aby chom nedali Sluncy zapadati nad hněwem nassijm. Pomysliž tehdy yak welice gsy zhřessyl tijm / že sy tak 35 dlauhý čas hněw na sobě držel / a gesstě gey mimo sebe pustiti nemijnijs.

²⁰¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 217. Číslo 219 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 217.

²⁰² Chyba v tlači, v skutočnosti strana 218. Číslo 220 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 218.

Medle prosým tebe poważ sobě pilně / yak welice by Dussy swé vsskodil /
kdyby w saudu Božijm / nemilostij a hněwem geho postijzen byl Poněwadž
slyssijs / že Pán Bůh tauž měrau / kteraužto giným měřijss / zasse

[tobě]

fol. 112 **221**²⁰³

tobě odměřtti chce: A yakož ty odpustiti nechcess: tak ani tobě neodpustij.
Mně se zdá / žeby tomu rozuměti měl / třebas kdyby naymensij toliko
Giskřičky rozumu w tobě bylo. Co sobě hněwem twým zýskáss / ležijss
tu w těžkém wězenij / a po dwauch dnech ani žiwota w sobě mijti
10 nebudess. Co pak hněwem swým dowedess / kterak se nad nepřáteli
swými pomstijss? gessto se yako řijkage hnauti nemůžess? Nepřátelé twogi
widouce tebe hněwiwého a swázaného / tobě se gen posmjwati budau. A ty
wijce Dussy swé než gim vsskodijss. A protož rozmysliž se / o tebet běžij
/ a ne omne. Yá každému odpausstijm / kdož mi w čem vblížil / chcyli /
15 aby y mně odpusstěno bylo / a nechcyli se swévolně milosti Božij zbawiti.
Chcessli tehdy y ty milosti Božij aučasten býti / tolíkéž včiniti musýss. Pakli
wždy zatwrzeným býti / a předse se hněwati chcess / wězyž žet Welebnau
Swátostij Wečeře Páně / kterážto k Bratrské lásce a swornosti nás napomijná
/ a příklad Krysta Pána / genž nepřáteli swé milugjc / život swůg za ně
20 wydal / k následowáníj nám předkládá / posluhowati nemohu a nechcy.

Pakliby ani tím napomenutijm sebau hnauti nedal / má se ho Kněz
dale zeptati:

[Milý]
Gg ij

25 **222**²⁰⁴

Milý N. widijm / že tobě k mysli nic nenij / aby s protiwníjkem
twým se smijřiti / a srdce vpřijmé k němu mijti měl / Ale medle powěz
mi / newinssowalliby sobě toho / kdyby takowé Srdce mijti mohl / anebo
byloliby tobě wděk / kdybych se za tebe Pánu Bohu modlil / aby tobě Pán
30 Bůh té milosti popřijti / a takowé Srdce k protiwníjkům twým dáti ráčil /
yakéž gest Srdce a aumysl Krysta Pána byl / genž na Křijži Pánu Bohu / za
křižowníjky swé modlil.

Ržekneli / žeby z toho byl potěszen / kdyžby mu Pán Bůh takový
aumysl dáti ráčil / ale po hřijchu že giný aumysl při něm se nacházý / má

²⁰³ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 219. Číslo 221 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 219.

²⁰⁴ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 220. Číslo 222 preškrtnuté, ceruzou nadpisane:
220.

ho Kněz k Modlitbě napomijnati / aby sám za takový aumysl Pána Boha prosyl. A potom má mu Welebnau Swátostij Wečeře Páně na milosrdenstwij Božij / kteréž nikdá žádnému odmluwiti neráčil / poslaužiti / tijm pořádkem / kterýž se zachowáwá / při nawsstěwowání lidij nemocných / podlé wyměřenij dwanáctého Artykule / nepochybugijc / že ho Pán Bůh Duchem 5 swým Swatým oswijtiti ráčij.

Nota.

Ziádnemu se Welebnau Wečeřij Páně před trápenijm posluhowati nemá.

Pořádek kterýž se zachowáwati má na Cestě / kdyžby Zločinec na mijsto 10
poprawnij wyweden byl.

Poněwadž gedenkaždý Zpráwce Duchownij powinen gest / vbohých
zarmaucených hřijssnijkůw Slowem

[Božijm]

223.²⁰⁵

fol. 113

Božijm potěssowati: A Krystus Pán/yakožto Mistr a Wůdce gegich se nestyděl / netoliko s zgelnými hřijssnijký obcowati / k nim se přijwětiwě vkazowati / ale také Lotra pozdě kagijcýho na Kříži obrátiti / včiti / rozhřessowati a potěssyti: Ziádný z Zpráwcůw za to se styděti nemá / kdyby mu od Wrchnosti poručeno bylo / vbohé hřijssnijký pro zlé skutky gich na smrt 20 odsauzené / Slowem Božijm potěssyti / než každý podlé powinnosti swé wolně se w tom má dáti nagijti / a gich až na mijsto poprawné wyprowázeti.

Nayprwé / kdyžby Zločinec giž na cestě byl / Kněz geho wyprowázege bude mocy gemu předesslé potěssenij opakowati / zwłasť pak poslednij stránku téhož potěssenij. 25

Potom se ho zeptá:

N. Ziádássli Pána Gežjsse Krysta w této důležité potřebě twé / aby on wijry tobě přispořiti / w poznánij swém milostiwě tebe zachowati a w trpěliwosti posylniti ráčil.

Zločinec. Ziádám.

30

Kněz.

Ptám se tebe / chcessli w prawé poslussnosti / Krysta Gežjsse Syna Božijho podlé vznáníj Saudcůw / a Ortele na tebe wyrčeného smrt trpěliwě podniknauti / a pro Pána Boha odpustiti wssem / kteřijž tobě vblížili / a tebe

²⁰⁵ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 221. Číslo 223 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 221.

do toho wězenij wprawili / A aby také wssyckni / kterýmž gsy ty vblijžil /
pro Boha winny twé odpustili?

[Zloči=]

Gg iij

5 224²⁰⁶

Zločinec. Chcy.

Kněz.

Nu milý N. dobrě čníjss / a vkazugess na sobě / že gsy dotčeného
Křestianského a spasytedlného naučenij y potěšsenij bedliwým posluchačem
10 byl / a geho že gsy pilně ssetřil y pochopil. Ačkoli zagisté wijru malá /
nedokonalá gest: wssak proto za wijra státi může. A rystus Pán a Spasitel
náss milý / powěděti ráčil / v Swatého Matthausse w 12. kapit. že třtiny
nalomené / nedolomij / a lnu kauřjcýho se nevhasý. Aby pak gesstě wijce
hřijchůw při tobě bylo / wssak wijce milosti Božíj gest v Boha. A kdež hřijch
15 naywětssij gest / tuť gest mnohem wětssij milosrdenstwj Božíj w Krystu
Gežijssy / k hřijsnijkům vbohým / genž se obracegij / pokánij čníj /
a w Krysta wěrij / z nichžto y ty geden gsy.

Gestližeby daleko bylo gjiti / bude mocy Kněz příjkladu Lotra na Křijži /
Petra / Pawla / a mnoho giných hřijsnijkůw kagijcých gemu předkládati
20 / wssak / aby od předesslého potěšsenij daleko newykročil / zwlásť pak
geho napomijnati / aby častokrát / tato slawa po něm říjkal:

Gežijss Krystus za mne vmříjti / a pro ospravedlněníj mé zasse
z mrtwých wstáti ráčil. Ach

[milý]

fol. 114 225.²⁰⁷

milij Gežijssy Kryste / tys mne od zatracenij wěčného wykaupil. Yá gsem
twůg / k tobě přináležijm. O Synu Božíj / smilůž se nademnau / w twé ruce
poraučijm Dussy mau.

Může s nim y tuto Modlitku říjkati:

30 O dobrotiwý Bože / ty gsy vložil Cžlowěku cýl žiwota geho / kteréhožto
minauti nemůže. Neb má čas swůg vložený / počet Měsýcu geho stogij
a záležij před tebau. Wssecky nasse dny gsy zčetl / kteřijžto yako prudký
praud plynau / a neginak / než yako rychlá střela pomijegij. Wssecka Létha

²⁰⁶ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 222. Číslo 224 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 222.

²⁰⁷ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 223. Číslo 225 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 223.

nasse gsau yakožto dým / aneb stijn / kterýž rychle a jako w okamženij pomijgij. Cžlowěk gest rowně yako tráwa / kteráž brzy vsychá a jako Kwět polnij vswadne. Y naučiž mne giž z toho aspoň to poznati / y ku paměti sobě přiwozowati / že konec swůg podlé wyměřenij a vznáníj práwa wzýti / a odsud se bráti konečně musým. Hle dnowé mogi zssijři dlani gsau před 5 tebau / a život yako nic gest v tebe.

O yak marnij gsau wssyckni lidé / a wssak žiwi gsau bezpečně. O Pane nauč mne rozmýssleti se na to / že vmřijti musým / a že zde w tomto pautnictwij žádného mijsta přebýwagijcýho aneb zůstáwagijcýho nemám.

[Zná=] 10

226²⁰⁸

Známau mi včiň krátkost pomijgegijcých dnůw mých / abych tobě žiwý y mrtwý byl / očekáwage zmužile a wesele / v wijře toho swého odsud wykročenij / a gsa hotow y připrawen ku přijsstij a zgewenij twého naymilegssijho Syna Pána nasseho Gežjsse Krysta / pospijssyl. Popřegž 15 mi spasytedlného rozlaučenij aneb rozdelenij. A poněwadž se giž hodinka smrti mé přiblížuge / dayž mi s pamětij dobrav a rozsaffnau w prawém wijry w Krysta Pána wyznáníj skonati / aby nebyl rozum a smyslowé mogi odemne wzdáleni / a já tudy / abych řečij nesmyslných / aneb slow potupných a rauhawých proti tobě Pánu Bohu swému / y spasenij mému 20 nemluwil a newypausstěl. Zachowayž mne od zatracenij wěčného / Day mi se pokánjim Swatým a prawau wijrau zachystati / A poněwadž má posledníj hodina gde / včiniž mne smělého bez strachu a lekánij k té smrti časné / kteráž mi toliko dweře k životu wěčnému otewře. Y propustiž mne giž tehdáž služebníjka twého w pokogi. Neboť gsau oči mé widěli spasenij twé 25 / kteréž gsy připrawil před twářij wssech lidij. Swětlo k oswijcenij Pohanůw / a k slávě lidu twého Izrahelského.

Dayž af gest mé posledníj Slowo to / kteréž Syn milý na Křijži promluwiti ráčil: Otče

[w ruce] 30

226²⁰⁹

fol. 115

w ruce twé poraučijm Ducha mého. A když giž wijce mluwiti nebudu mocy / vslyssyž aspoň mé posledníj wzdycháníj / skrze Gežjsse Krysta Pána nasseho / Amen.

²⁰⁸ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 224. Číslo 226 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 224.

²⁰⁹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 225. Číslo 226 preškrtnuté, ceruzou nadpísané: 225.

Máť ho také Kněz napomijnati / aby Lid za Modlitbu ku Pánu Bohu žádal / tak aby Pán Bůh wssemohúcý w prawé wijře geho zachowati / a Duchem swým swatým ho potěssyti a posylniti ráčil. A rozhněwalli gest kdy koho / aby mu to pro Krysta Gežijsse odpusstěno bylo.

- 5 Kdyžby giž na mijsto přiweden byl / opět gemu Kněz kratičce připamatugijc potěssenij a wyznáníj wijry geho / a ruku na hlawu geho wložijc / těmito slowy geho rozhřessyti má / na hlas říjkage:

Milý N. Bůh Otec Nebeský ráčil tebe stvořiti / Syn geho milý Gežijsse Krystus Smrtij a Vmučenijm swým ráčil tebe wykaupiti / A Duch Swatý 10 ráčil tebe oswijiti / na to / aby měl odpusstěnij wssem hřijchům twým / těla wzkríjssenij / Boha milostiwého / a život wěcný skrze zásluhu Gežijsse Krysta Syna Božíjho / Amen. Toť gest wěrná prawda.

Potom když ho mistr popravnij wzýti / a konec mu včiniti chce / má Kněz tato slowa s nim říjkati:

- 15 Ach milý Bože a Otče Nebeský / tebe pokorně prosým / pro Krysta Gežijsse Syna twého milého / nevwediž mne w pokussenij / ale zbaw mne [od zlé=]
H h

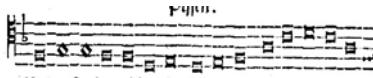
227²¹⁰

- 20 od zlého. Nebo twé gest Králowstwíj / twá moc / y sláwa / na wěky wěkůw / Amen.

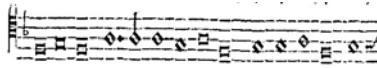
A dále slowa tato s nim říjká:

Gežijsse Krystus za mne vmříjti a pro ospravedlněnij mé zasse z mrtwých wstáti ráčil / etc. *Vt supra.*

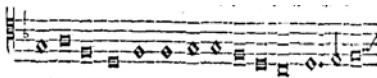
- 25 A hned potom mistr popravnij konec mu včinij.
Mezy tím pak Lid wesskeren zpijwá Pijseň:

Poprosmež nynij Ducha Swatého / toho Mistra wý=

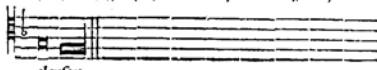

- 30 borného / at nám prawé wijry / zde přispoříj / a

při smrti / sstiastným skonáníj obdaříj / Kyrie

²¹⁰ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 226. Číslo 227 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 226.

eleyson.

[O Oswě=]

228²¹¹

fol. 116

O Oswětiteli Swatý Dusse / oswětiž sám Srdce nasse / abychom 5
poznali a milowali / Gežisze Krysta / genž gest cesta gistá. Kyrie eleyson.

O sladkosti newymluwná / dayž nám Srdce lásky plná / bychom se
milujice / w dobrém stáli / zdrawý smysl magijc / w tom wždy sworni byli.
Kyrie eleyson.

O naylepsij Vtěssyteli / dayž atbychom se nebáli / Diábla také Smrti / 10
když při smrti / nassij na nás budau chtijti žalowati. Kyrie eleyson.

Wytisstěno w Lipsstě / skrze
Giřjka Deffnera.²¹²

Adam primus homo.

Quinq[ue] librj Moysj

15

Noe Secundus.

Sex hydriae positae.

Tertius Abraham.

Septem sunt Scholae artes.

Quatuor Euangelijsiae.

Sed Octo sunt partes.

20

Peregrinus

nepaginovaná strana

[n] ComPatres Cur Voca[n]tur ad Baptismu[m].

²¹¹ Chyba v tlači, v skutočnosti strana 227. Číslo 228 preškrtnuté, ceruzou nadpisane: 227.

²¹² Touto pasážou je ukončený tlačený text. Berpostredne za ňou však nasleduje ešte niekoľko rukopisných pasáží, ktoré predchádzajú oficiálny začiatok „Bystrickej agendy“ a ako také ani nie sú súčasťou jej vlastnej paginácie. Z týchto dôvodov ich prepis uvádzame ešte na tomto mieste, bezprostredne za tlačeným textom.

1. Aby oni bili swedkowe že to detiatko gest gistolne Pokřssteno.
 2. Aby se modlili za odpusstenij hřichow detiatku magijczi[h] o prigeti křest.
 3. Aby na mistě nemluwniatka odpowijdali a Vmluwu z Pane[m]
- 5 Bohem vcžinili slibujcze gmenem geho Prawe Poslussenstwij a čistotne srdcze, kterezbi se wssech skutkow diabelskych odrikkalo a wistřijhalo, a samemu Panu Bohu služilo. Poněwadcz sijcze dijtki sweg wijni wiznatij nemohu.
4. Aby kdyzbi dijtie zrostlo, oni yakožto krstni Otczowe a Porucžnijczi geho vcžili gey wssemu dobremu etc.
- 10

[f] Adhortatio ad Compatres ante / Baptismum

Čeho žadate tomuto ditieti? R. Krstu S[wateh]o

Z Wieryli žadate? R. Z Wijri.

Slibugeteli take nad [n] tijmto detiatkem Pozor mijti: Aby toto detiatko
 15 gsucze Pokrsstieno wegmeno Trogijcze Swateg skrže rodjcže geho hned z mladosti bilo wedieno k Praweg Pobožnosti wiucžowano wuoly Božij wijre obeczneg krestianskeg Modlidbe Panie y ginemu wssemu dobremu a zan se Panu Bohu modliti

R. Slibugem.

20 [f] Nu Ponjewadč tu slibugete nag: za toto detiatko a Postawug²¹³ se [n] mijstie geho Pred Panem Bohem geho Pokrsstěnij wcz²¹⁴ O Wassi Powinnosti mate wedieti ktera tato gest.

[f] Po Nagprwe kdybiste spatrowali weliku nedbanliwost pry rodjczech toho detiatka kwedenij czenostneho žiwota mate ge napomenatij
 25 etc.

[f] Potom Po druhe že toto dětiatko primucze krst S[wat]y prime zwnetrne [n] znamenij Milosti Božeg a že knemu sprynaležíj take Slibowe Božij Milost Božij odpusstenij hřichow a žiwoet weczny.

[f] Po Tretij [f] mate znati že toto detiatko wassymi Vsti bude se odrikkati
 30 diabla y wssech skutkow geho pichy lakomstwa necžistoty y wsseho zleho modlarstwi a prypowedowati se bude Panu Bohu swemu wierow z kterezbi Swatia a Pobožně žiwe bilo w nowotie žiwota chodilo a wtom zetrvalo až do skonanij žiwota sweho skrže Kr[ist]a G. Pana Nasse[h]o A[men].

²¹³ Koniec slova rozmazaný, nečitateľný. Slovo na začiatku nasledujúceho riadka, nasledujúce za „se“ tiež zle čitateľné.

²¹⁴ Nečitateľný koniec slova a nasledujúce slovo.

**Spuosob a nebo Poradek, ktery se zachowawa od wernych kazatelow
pry Czirkwi Panie Psany Letha Panie 1585.**

O Krstu Swatom¹

Pomocz nasze Budesze wegmenu Panie kteryž vcžinil nebesa y zemy. 5
 Pratele Nagmilegssij: Poniewadž wy detiatka tohoto, ktereste wy na tento
 čas ku krstu S[watem]ju prniesly / ktorehožto Swetkowe a nebo Kmotrowe
 mate byti / slussy techda a prynaležij wam / aby ste sprawym a krestianskym
 Naboženstwym / a z wiery praweg / kto[r]u take Srđcem skrussenym
 / za takowe Dietky milemu se Panu Bohu wssem modlili a prosili / Aby 10
 takowe Nemluwniatka a dietky / mohly oslobozene byti / od hriechu /
 smrti / pekla / a moczy diabelskeg / y take od zatraczenij wecznego. A tak
aby mohly wsstiepene byty (yakožto Prawij vdowě) do Czirkwy Panie /
 a prygiti k nowemu narozenij / ktere gest z wody a z ducha S[wateh]jo / A to
 obdržewssi / mohli take dosahnuti a vcžastnijky byti / pokladow Boskych 15
 (To gest) hriechow odpusstěnij / Spasenij / a žiwota wecznego. / To
wsseczko poznati muožeme / zduowodu Pijsma S[wateh]jo / kterak (totižto)
 detiatka pocžate bywagij whriechu a y narozeni. / A to wsse zupadu

2

Prwnijch nassijch rodyczow / Adama a Ewy / a prestupe[n]ij gegijch. Czo 20
 gest pak gineho whriechu byti / Gedine zbawenu byti wsseczkeg milosti
 Boskeg / a pod hnewom Boskym byti. /

A tak giz Nagmil: / ktere Ya Prozby a Modlidby budu rijkati / nad timto
 detiatkiem / y wy take / modliti se budete spolu semnau / w srđczech
 wassijch² 25

Gmenugte giž dijtie.

Winijdiss a³ ty Sathanassi / od tohoto Sluzebnika⁴ Bozijho / dag
 Pocztwost Bohu žiwemu a prawdiwemu / Odegdiss ty necžisty duchu
 / a dag pocztwost / Synu geho gednorozenemu / Panu Gežissi Krystu /
 Odstupiss ty necžisty duchu / a⁵ mijsto potiessiteli duchu S[watem]v. 30

¹ Na okraji poznámka: Narizenij kmotrow od Biskupa Rimskeho Higinus recžene[h]
 o Letha Panie 141.

² Medzi riadkami menším písmom doplnené: Odpovedassli se diabla Sathanasse
 ducha necžisteho. R. Odpovidam.

³ Nadpísané: Odstupiss

⁴ Nadpísané: Obrazu

⁵ Nadpísané: day

A prigmi giž take znamenij Swateho + / ktere gest vmucženij Spasitele / Pana nassijho Gežisse Krysta.

Prigmi⁶ wieru nebeskeho pryzkazanij / aby byl pribitek Bosky / wpterem bi mohol konečne a gisotne poznati / sebe byti slobodneho / od Osijdel
5 diabelskych / Smrti / Pekla / a wečnijho zatraczenij. / Protož pohrdag modlami / a ohrozy se / wsselikeho modloslužebenstwy / pros / a modli Boha Otcze Wssemohucziho / y Gezu Krysta Syna geho mileho / ktery žiwie a kraluge / Na Weky Wekuow. Amen.⁷

Modlme se. / O Wssemohuczy / Wecžny / a Milosrdny Bož / Otecž Pana
10 Nasijho Gežisse Krysta / my tobe Wzijwame a Prosijme / Nad tijmto detiatkem twogijm / ktorežto Krstu tweho swateho žada a prosij / Y take tweg wečneg Milosti / skrže duchownijho Noweho oddienij a Narozenij žada / Racžyss geho ksobe [přigeti]

fol. 118 3

15 přigeti hospodine Wssemohuczy / Nebo yak sy sam zaslijbiti racžil / Proste / a Wezmete / hledagte a Nayděte / klopaite a bude wam otewreno / A tak giž / racžy že gemu dati / tie dobre Wecžy / za ktorežto prosij. / A otewriss gemu dwere twe /Na ktorežto se klopa / Aby mohlo toho Nebeskeho kupele krstu swateho obdržeti / a to zaslijbene kralowstwi / a žiwota Wecžneho dogiti. /
20 Skrže Pana Nassijho Gežyss Krysta / Amen.

[f] Gina Modlidba

Wssemohuczy / Milosrdny / a wečny Pane Bož [n] / ktery gsy pro hriechy lidske / Potopow / wedle hrozne[h]o Sudu twe[h]o / tento Newerny Swet / Sstraffal a trestal / Pry kterežto / Služebnijka tweho Werneho Noele /
25 Samo Osmeho w korabe / wedle tweho welikeho / a newimluwnnego Mylosrdenstwy gsy zachowal/ Take gsy zatwrdileho Faraona / zewsseczkym komonstwem geho / W Cžerwenem Mořy zatopil: / A twuog lid Yzrahelitsky / Suchymi nohamij / skrže neg prewiesti gsy racžyl. / My tebe srdecžně / a ponijženě prosijme a žadame / skrže Milost / a milostiwe
30 Wzhliednuti / a duchem twogijm Swatym poswetiti / a k praweg wiere prywiesti / Aby ten pryzroze[n]y a zgewny hriech Potopy / a wsseczko to / cžož gemu od Adama / wtieleno a prrozeno gest / Wiprazdný a Wicžistil / Aby tak ten zaslijbeny žiwoit Wecžny / obdržeti / a gey dogiti mohlo. / Skrže Pana Nassijho G. K.

35

[f] Opieť Gina

⁶ Nadpísané: take

⁷ Iným atramentom na pondzí riadkov doplnené: Radij S̄watý Pawol 1 Tim. 2 abychom se predewsesmi weczmi modlili za wsseczkych lidíj.

Modlme se: [n] / Buoh Abrahamow / Buoh Yzaakow / Buoh Yakobow: /
A Buoh / ktery gsy se Moyžissowi / Na hore [Synaii]

4

Sinaij vkazati racžyl / A Sinow Yzrahelidtskych / ze zeme Egiptskeg /wiwesti
gsy racžyl / vstanowiwsse gjm Angela Milosti tweg Swateg / kterybi gjch 5
ostryhal a warowal / w Noczy a Wednie / Tebe Prosyme / Pane Gežissi
Kryste / aby gsy zeslati raczyl / Angela tweho S[wateh]jo / ktery by ostryhal
a warowal / y tohoto Služebnijka tweho: / N: a Priwiedol geho / k Milosti
krstu tweho Swateho: / Skrze Pana Nass. Gežisse Krysta. [f] & Pater noster

Imponatur manus super infantem & dicat⁸

10

[n] Ya giz tebe zaklnam / ty Necžisty duchu / Skrze gmeno Swateg
a Nerozdilneg Trogijcze /⁹ Boha Otcze Wecžneho/ y Sina geho mileho /
Pana Gežysse Krysta / y ducha swateho / aby wissiel a odessiel / od tohoto
Služebnijka Božijho / Skrze Pana Nass. G. K.

[f] Pan Buoh budíž Swamij /

15

Y z duchem twym.

Recž S[wateh]jo Cžtenij popsal Swaty Marek: w. 10. Matth 19 A S[wat]y Luk.
W. 18¹⁰

[n] Slawa tobe Hospodine:

Za oneho času / přinesli su ku panu Gežissowi detiatka / aby se gjch 20
dotykal. / Ale vcžedlničzy geho přymluwali tijm / ktery su ge přynesli /
ktrežto / když vzrel pan Gežyss / za zle gjm gmel / a rzekl. / Nechagtež
malicžkych / prychazeti kemně / a Nebrantež gjm / Nebo takowych gest
kralowstwy Nebeske. / Zagiste mluwim wam / kdož kolwecz Nepřigme
kralowstwi Božij[h]o / jako malicžky tento / Newnijde do Nieho. / Techdy 25
obgimal ge pan Gežiss / a rucze wskladal / Na nie / a požehnanij gjm dawal
/ a odessiel od tudt./

[f] Flexis genibus: Orent Oratione[m] D[omi]nicam & Symbol.¹¹

5

fol. 119

Circa fontem quaeraetur de Nomine:

30

Gmenugte dijtie: R. Yan.

⁸ Dopisané: assurgendo

⁹ Preškrtnuté: Swateg

¹⁰ Dopisané: W nijchžto podstata krstu S[wateh]jo se obsahuge.

¹¹ Na dolnom okraji strany dopisané: Wegdy že giž N. do chramu Božij[h]o ku krstu
S[watem]v bez překažky Sathanassoweg magijcz dijl a vcžastnost zewssemi Swatymi
Wczirkwy geho.

Yan: Odrikkassli se Sathanasse / Reczte odrikkam.

Gmenugte dijtie: Yan

Yan: Odrikkassli se y wssech Skutkow geho: Reczte odrikkam[m]

Gmenugte ho: Yan

5 Yan: Odrikkassli se y hrdosti / y wsseho modlarstwi Reczte: o[drikkam]¹²

Gmenugte ho: Yan

Yan: Werijssli W Boha Otcze Wssemohuczeho / Stworitele Nebe / y zeme:
Reczte Werijm

Gmenugte ho: Yan

10 Yan: Werijssli take y w Gezu Krysta / Syna geho gedineho / Pana Nassijho /
Narozeneho y Vmuczene[h]o Pro nas etc. Reczte Werijm

Gmenugte ho: Yan

Yan: Werijssli y w ducha Swateho / Swaty Kostal Krestiansky / Wssech
Swatych obczowanij / Odpusstienij hriechow / a žiwoet Weczny / Potomto
15 životie imanij / Reczte: Werijm.

Gmenugte ho: Yan

Yan: Ya giž tebe opitugem chczessli se pokrstiti čzili nie. Reczte Chczem. /
Repete Ter. /

Inclinatio capite infantis dicat sacerdos.

20 Yan: Ya giž tebe krstijm / wegmeno Otcze Weczneho / Wegmeno Sina geho
Mileho / Wegmeno y ducha Swateho / Amen.

Sequitur Oratio.

6

Modlme se: Wssemohuczy Weczny Otcze Nass mily Nebesky / diekugeme
25 tebe/Skrze tweho mile[h]o Syna/Pana Nassijho Gežysse Krysta/že to vcziniti
raczyss / A dietkam / newiniatkum / kralowstwy twe Neodpowidass / ale ge
ksobe milosrdnie přigimass / skrze zawazek křstu twe[h]o Swateho / Protož
/ Prosijme tebe / aby raczyl / tomuto detiatku / kterežto wegmenu twem /
pokřsstiene gest / y na delssie twu milost daty / Aby ono mohlo / Wpraweg
30 Wiere / a wwssech skutchiech dobrzych / a obicžegech krestianskych / ruost
a rozmahati se / Aby tak / wedle tweho welikeho milosrdenstwy / twym
Swatym Angelom rozkazal / aby toto detiatko / zachowati a zawałowati
raczyl / odewsseho zleho / y od chitrosti diabelskych. / Pritom take prosijme
/ aby raczyl / y rodijczom geho / tu milost dati / aby ony toto detiatko /
35 k znamosti a k Slawie tweho Swateho gmena / a kbaznij Boskeg / winauczeli

¹² Pod riadok dopísané: Sweta toho[t]o a y swe[h]o Tiela

/ a ku czty / a k chwale tweg wiedli: / Skrze Pana Nass. G. K Syna tweho mileho. Etc.

Gina Modlidba.

Modlme se: / Pane Boże Wssemohuczy / Otcže nass mily Nebesky / raczyss tomuto detiatku / milostiwe poprieti / aby mohlo zruostti / a wpraweg wiere 5 / a krestianskeg lascze / rozmnožowati se / y wginych dariech / mrawiech / a w cztnostiech dobrych / Raczyss take porucžiiti / Angelu twemu Swatemu / aby racžyl ostrijhati / toto detiatko / proti wsseg sskodie / a lsti diabelskeg / aby wpoznanij / tebe Pana Boha Wieczneho / a Praweho / a W Baznij Boskeg / Wychowano mohlo byti / kecztij a kchwale gmena tweho S[wateh]jo / Skrze 10 Pana Nass. G. K. etc.

Gina Modlidba

7

fol. 120

[f] Modlme se: O Wssemohuczy [n] Pane Boże / A Otcže Pana Nassijho Gežysse Krysta / ktery tebe znowu Narodyl / Z wody a z ducha Swateho 15 / A racžyl tebe odpustiti / twoge Wsseczky hřijchi / On sy tebe Prywiedie / k životu wecžnemu / a potwrdy gsy tebe / swu swatu milosti / Recztež Amen.

vacata

vacata

fol. 121

8.

Recž z Tretijch Knych Mogžiss:
z Kap. 12

Mluwyl gest Pan Buoh k Moyžissowi rzka: Mluw Synuom Yzrahelidskym, a rczy gim: Žiena Pocžnucz porodijli pacholijka necžista bude za Sedem 25 dnij wedle dniow oddelenij ženske nemoczy. Osmy pak den obrezan bude pacholijk Ona pak Tryczeti a Try dni bude se čistiti: Wsselike weczy Swate nedotknet se: Anyž wegde do Swatine dokawadž nenaplnij se dnowe ocžistenij gegijho: A pakly že porodij dewecžku necžistat bude za dwe nedielj wedle obicžege necžistoty ženske a Ssedesate a Ssest dnij trwati 30 bude wocžisstenij krwe Swe. A když wiplnenij budu dniowe czysstenij gegijho ponesiet ku Obetie za Syna a neb za dewecžku Beranka rocžnijho k zapalneg obetie A holubiatko a neb hrdlicžku za hríjch ke kwerom Stanku swedeczty a dat kniežy kterýž obetowati bude pred Panem a Modliti se

bude za nij. A tak ocžisstienia bude od sweg necžistoty: Tento g[es]t řad ženy když porodíj pacholíjka a neb diewcže: A pakli nebude moczy pro chudobu obetowati Beranka wezme dwe hrdlicžky a neb dwoge holubietok a da knezij: A bude se modliti za nij a tak ocžisstena bude.

fol. 122 9

Introductio Puerperae post partum

Pane ku Pomoczi nasseg Přispeg a Nemesskag wiswoboditi nas / Slawa Otczy / Y Synu / Y duchu Swatemu / Yakož byla na pocžatku / y ninij / y wzdycky / y na weky wekuow Amen.

10

Žalm 128¹³

Blahoslaweny Wssicznij / ktery se Bogij Pana Boga / a ktery chodie po capestach geho./

Pracze ruku twych gesti budess / Blahoslaweny gsy / a dobre tobe bude. / Žena twa / Yakožto Wijny kořen bude plodna / wprijbitku domu tweho /

15 Synowe towgij / Yakožto Mladiczti Oliwowe / okolo stolu tweho. /

Ey takť bude požehnany wsseliky čłowěk / ktery se / bogij Pana Boha sweho. /

Požehnagž tebe Pan Buoh ze Sionu / aby gsy widiel dobre weczy Geruzalema / po wsseczky dny žiwota tweho / Aby gsy widiel Syni Sinuow twych /

20 Pokog Nad lidem Yzrahelskym.

Versus:

Pane Bože Vsliss modlidbu mau / A Wolanij me ktobe přijtt

Žalm 67

Buoh Slitug se Nadnamij / a Požehnag Nam / Oswietť oblicžeg swug na nas
25 / a smilug se nad namij.

10

Abychme Poznali Na zemi czestu twu: / Mezy Wssemi Narody / Spasenij tve.

Atť tebe chwale lidee Bože / att tebe chwale lidee Wssicznij /

30 Radugte se a weselte se narodowe / neb Saudiss lidij zuprimnosti / a narody na zemi sprawugess/

Att tebe chwale lidee Bože / ať tebe chwale lidee wssicznij

Zeme widala plod swuog.

Požehnag nas Buoh nass / a Požehnag nas Buoh nass /

35 Strachugte se ho wsseczkny končiny zeme.

¹³ Prepisované, pôvodne pravdepodobne 108.

Žalm 123:

K tobě gsem pozdwihol Ocži mych / ktery prebywass na nebesych /
Ey Yakožto Ocži služebníjkow / wruku Panow swych /
A yakožto Ocži dijwky / wruku Panni sweg /
Tak Ocžy nasse / ku Panu Bohu nassemu / dokawadž by se nesmiloval nad 5
namij./
Smilug se nadnamij Pane / Smilug se nadnamij nebo gsme welmi naplnenij
/ potupenijm
Neb welmi naplniena gest dusse nasse / posmechom Bohatych / a potupow
pijjsných/ 10
Slawa Otczy / y Sinu / y duchu Swatemu / Yakož bila na pocžatku / y ninij /
y wzdiczky / y na weky wekuw. Amen.

Oratio

Modlme se: O Wssemohuczy / Wecžny / a milosrdny Bože / a Otcže / Pana
nassijho Gežysse Krysta / genž¹⁴ gsy Skrze Mogžisse / Služebníjka tweho / 15
rozkazati racžyl: / Aby se každa žena po porodu před tebe postawila

11

fol. 123

a tobie se offerowala / prosijme tebe / raczyss služebniczu tuto / ktera se
pred tebe postawuge / Milosrdenstwym twym obdariti / a gjj požehnati
/ a po tomto životě / racžy gjj prigeti / do žiwota wecžneho / a priebitku 20
tweho. Amen.

Secunda Oratio

Modlme se: Wssemohuczy / Wecžny / a Milosrdny Pa[n]e Bože / mi pokorně
prosijme / twu Swatu Milost: / yakožto twug gednorozeny Syn / Pan Nass
Gežyss Krystus / od Matky sweg / do Chramu byl vwiedieny / Tak že / 25
pokorne prosijme tebe / aby racžyl / tuto Služebkinu / z čistym Srdczem
gegij[m] / pred welebnost twu Swatu / wobecz wsseho krestianstwa /
obczowanij / racžyl dati přigiti / Skrze Pana Nassijho / Gežysse Krysta. &

Introducendo dicat:

Wnijdiss Wiwolena / do domu Božijho / a diekug hospodi[n]v / kteryž tebe 30
plodem žiwota obdaril / aby mohla byti vcžestnicze / wsseczkych pokladow
Boskych / ze wssemi Swatymi / A to wegmeno Otcze / Y Syna / y ducha
swateho / Amen.

Alia Oratio:

Pane Pomocz Nasse Wegmenu twogom
Kterys vcžinil nebessa y zemy. 35

¹⁴ Na marginálii poznámka: Leuit. 12

Modleme se: Wssemohuczy Weczny a Milosrdny Pane Boze ktery gsy skrzes
Mogzysse služebnijka twe[h]o lid twuog Yzrahelidsky takto napominati
raczyl řekucze Přykazanij wam dawam abyste to zachowawali kdyby ktera
žena porodila syna a nebo dczeru Aby po wyczisstienij swem do Chramu
5 Božijho vvediena sucze za dobrodinij gey vcžiniene tobe

12

wdiecežnost zdíjkow cžinenijm vkaſala Tobe pokorně prosijme aby raczyl
take y Služeb*kine twe/nijczi twu¹⁵ hod*ne/nu¹⁶ vcžinity wgjiti do Chramu
tweho Swateho aby bil*y/a hod*ne/na¹⁷ wgiti mezy twe wiwolene a roditi
10 y wiucžowati dijtky swe ku czty a k chwale gmena tweho Swate[h]o pro
zasluhu Syna tweho miloeho. etc.

Gina opiet Modlidba

Vsliss Pane Bože Prosym Modlidbu za *tijto/tuto Oso*by/bu¹⁸ A přigmiž
*ge/gij ksobe Wssemohuczy Weczny a milosrdny Bože Otcze Pana nassijho
15 Gežysse Krysta genž gsy tohož Syna sweho gednorozeneho z Marigi
Pannau čistow Matkow geho po Cžtiriczety dnech od Naroze[n]ij do
Chramu obetowanych podle vstanowenij Zakona sam požehnati raczyl.
Racž take prosijme tebe y *tijto/tuto Služeb*kine/niczy tw*e/u zdetiatk*y/
em swy*mi/m wchazegijcz*e/y mocznau prawiczow twau požehnati aby
20 on*y/a zmilosty tweg ocžisstien*e/a bil*y/a A zde do wuole twe žiw*e/a sucze
Milosrdenswy tweho vcžast*ne/na bil*y/a Po Skonanij Pak žiwota sweho
Spolu y zt*iemito/ymto nemluwniatk*y/em swy*my/m do Onoho nebeskeho
a weczneho chramu vvedie*ne/na bil*y/a skrzes tehož Syna tweho mileho P.
N. G. K. etc.

25 14

Mortuo & non Baptisato:

O Wssemohuczy / Weczny / a Milosrdny Pane Bože / Otcze nass mily
nebesky / Wiznawame tebe zuprymnych srdcz nassijch / že wsseczky dary /
nam od tebe pochazegij / a ty wsseczkych nas životy / riediss a sprawugess
30 / ktomu y hodyn nasse / take pocžijtass / A wruku twogijch swatych
mass wsseczky cžasy / prosijme tebe pane Geyssi Kryste / aby neraczyl /

¹⁵ V slove za miestom označenom * sú v riadku nad sebou ako rovnocenné uvedené obe
nasledovné verzie. Zápis je súčasný so zvyškom textu, nie je výsledkom neskoršieho
dopisovania, vykonaný tou istou rukou.

¹⁶ Ako poznámka 19.

¹⁷ Ako poznámka 19.

¹⁸ Ako poznámka 19.

tomuto giž pominulemu a vmrlemu detiatku pred krstom twogijm swatym / k wecžnemu zatraczenij přigit / Ale / racžy že gemu / odpusstienij prworozenych hriechow / s milosti swogey swateg poprieti / a gemu radost wecžnu vkazati. / Take tebe prosijme / wecžny pane / aby gsy od tegto Osoby / na potomnie a buducze časy / požehnanij swoge swate / neodwracz 5 / Ale aby gu / na Milost ksobe přigal / a plodom žiwym obdaril / ku czti a kchwale tweho swateho gmena: / Skrze Pana Naszego Gežysse Krysta etc.

Gina

[f] Wssemohuczy Wecžny a Nebesky Pane Boże nass Otcže laskawy [n] wijme že wsseczky weczy od tebe pochazegij pohodlne y protiwne dobre 10 pro žadne nasse zasluženij Ale zwelikeho tweho Milosrdensty protiwne pak pro nasse wlastne zasluženij a prohressenij Poniewadž se pak twe swate Milosti lijbilo že plod tegto služebnicze tweg který se gjij byl zgewyl zase odneg yakuow koli přijhodow se stalo tobe dobre wedomo gest pred časem odessel wtom staniž se twa swata wuole Protož tobe 15 pokorně prosijme Aby na potomny czas neracžil Milosti twe s[vat]e od tegto služebnjycze tweg odgijmati Ale swe swate požehnanij gjij dati: [f] skrze syna tweho &c.

15

fol. 125

Introductio Sponsae post nuptias:

20

Legatur psalmus: Beati o[mn]jes &
hae Orationes:

Modlme se: Wssemohuczy/ [n] Wecžny / a Milosrdny pane Boże / Otcže pana nassijho Gežysse Krysta / který gsy sam dobrotiwy / laskawy / a milostiwy. / prosijme tebe / pro Syna tweho mileho / pana nass: G. K. / aby gsy racžyl 25 milostiwe poswetiti / a požehnati toto Manželstwo / kterežto / wegmenu twogom / a zrozkazu twogho swateho giž se pocželo / a y w czyrkwy twogey swateg potwrdilo. / Aby tato Osoba / giž w Manželstwy zacžetom a swatom / tak žiwołt swuog wiesti a sprawowati mohla / aby gmeno twe swate / wždziczy cztieno / chwaleno / a zwelebeno mohlo byti. / Skrze tehoss pana 30 nassij[h]o Gežysse Krysta. etc.

Gina Modlidba

Prosijme tebe pane Boże / Otcže Nass mily Nebesky / pro syna tweho mileho / pana Gežysse Krysta / aby sy racžyl milostiwe poswetiti a požehnati toto Manželstwo / kterežto wegmenie twogom se potwrdilo / a newestu tuto / 35 kteraž wchaze do kostola tweho swateho / racžy zachowati / od pokussenij diabelskeho / a rozpustilostij sweta tohoto / A racžyss gey dati / dobry vmisł

/ aby cztnosti čistoty sweg / tebe zachowati mohla. / Skrze Pana Nassij[h]o
G. K. etc.

Opiet Gina Modlidba

O Weczny / a milosrdny Pane Bože Nass / prosijme twu swatu Milost / aby
5 gsy racžyl / wedle dobroti a lasky tweg swateg / milost swu vcžiniti / aby
služebkiny [tegtol]

16

tegto tweg / wedle požehnanij tweho s[wateh]o / spryplodnym životem
obdariti racžyl. / Aby gmeno twe swate / vstawiczně od neg / cztieno /
10 chwaleno / a welebeno mohlo byti / A po tomto biednom životie / mohla
prigiti / do žiwota wecžneho / Skrze Pana Nassijho Gežysse Krysta etc.
Wnijdi že giž požehnana / do domu Božijho / a diekug hospodinu / ktery tebe
towarissem a manželem obdariti racžyl / ku czti a ku chwale sweg wecžneg
/ Aby obdarena byla / spryplodnym životem / a chodila wpožehnanij
15 Boskom. / A to wegmeno Otcze / y Syna / y Ducha Swateho / Amen.

Gina

[f] Modlme se: O Nagdobrotiwegssij Pane Boże Otcze [n] nass nebesky
stworiteli wikupiteli zachowateli a rozmnožiteli lidskeho pokolenij Genž
gsy hned od pocžatku sweta muže a ženu stawem manželskym spogil
20 a oddal kteryžto staw hnedky se pry pocžatku noweho zakona skrze
gednorozeneho Syna tweho zgeho nagprwněgssijm znamenijm diwuow
vcztyl a vtwdxil. A potom skrze Swateho Pawla tweho mileho Aposstola gsy
prykažal aby ten staw wpokojij w lascze w gednotie yak nagpocztiewegssij
byti muože od Obau osuob vpřijme w manželstwy zachowan byl. Protož
25 twe swate milosti prosijme aby y tiemto wten staw swateho manželstwi
wstupenym milostiwe požehnati a ssiastne obdariti racžyl. Tak aby ony
y ze swau cželadkau wsseczkno to cžinili czož by se twe Swate milosti
lijbilo a gim prospessnego vžitečneho a spasitedlneho bylo. [f] Skrze Syna
tweho mileho etc.

fol. 126 17

De Confessione

Czo gest Spowed? A czo wsobe zawiera?

Spowed gest zgewne wiznanij [n] hríjchow nassijch / etc. kteražto / dwe
obzwlasstne weczy wsobe zawiera:

35 [f] Nagprwe: [n] abychom se mi zhriechow nassijch wiznawali /
[f] Po druhe: [n] aby sme absolutiu / a nebo rozwazanij hríjchow / od
spowedlnjika / yakožto od samiho Pana Boha / prigali / A wtom nicz

nepochibowali / : Ale gistotne werili / že hřijchy / odpusstiene su pred Panem Bohem w neby.

[f] Skterych se pak hřijchow mame wiznawati:

Před Panem Bohem wssem: / wsseczkyh nassijch [n] hřijchow / wedomych y newedomych / winowati se ma[m]e daty / y wtijch / ktere sme nepoznali: 5 / Yakož w modlidbe paně mluwijme / a napomijname se: / [f] Ale pred [n] spovedlnijkem / hrijchy nasse / mame oznamiti / o ktrych wieme / a w srdczy nassom o nych cžugeme.

[f] Ktere su prosym tie?

Pohled nagmilegssij / na staw / vred / a na powolanij [n] twe / gestli sy Otecž 10 Cželedny / Matka / pan / pannij / Richtar / a gina wrchnost / duchowny / a neb swedtsky / syn / dczera / služebnijk / a nebo služebkině. / Gsyl poslussny panu Bohu twe[m]v / a pryzkazanij ge[h]o s[watem?]v / gsyl pijlny a bedliwy posluchacz / a zachowatel geho prenayswatěgssjho slowa / a nauky Ewangelidtskeg. / gsily werny / &c. ktomu / gestli sy komu 15 křywdu / žalost / kratkost vcžinyl (a nebo vcžinity dopustyl) slowem / řecžow a neb vcžinkem. / Gestli sy kradol / zbigel / czizoložil / a neb gine hřijchy pachal / &c.

18

[f] Powecz my prosym / a oznami my / kratky spuosob spowedy. 20
Cztihodny [n] Otcže duchowny / prosym was / abyste mne wmeg spowiedi wisłisseli / a mne od mogijch hřijchow oslobozili / w gmeně Boskom.

[f] Oznamy a powecz.

19

fol. 127

Spowet Obeczna

25

[f] Ya hriessny a biedny Cžlowek wiznawam se / z mogijch [n] wsseczkyh hriechow / ktrych gsem se koli dopustyl / z meg nedbanliosti / od času meho narozenij / až do tegto hodiny / Obzwlasste pak / že gsem zhressil / proti twym wsseczkym Boskym pryzkazanijm / wssak nagwijcze wtom / že gsem nemiloval tebe Pana Boha sweho / z czeleho srdcze sweho / z czeleg 30 dusse sweg / Zewssech syl mych / a zewsseg misli meg / A bliznij[h]o meho / jako sebe sameho. / Nad tym nadewssym / srdecžnie a spraweg wiery mogey / želiem a litugem / Y prosijm tebe / O Otcže nagmilosrdnegssij / aby se racžyl rozpomenutij / na milosrdenstwi twa welika a newimluwna / kterežto od wecznosti gsu / a dagž mi hřijchau mych sprawedliwe želeti 35 / a poprieti času / k swatemu pokanij / a ge milostiwe odpustiti. / [f] O Bože mug [n] vcžiniss to pro twe welike a nesmirne milordenstwi / A pro

nagmilegssijho Syna tweho mileho / pana spasitele / a wikupitele nassijho mileho / ktery za nas oroduge / a prymluwa se / v Boha Otcze Wecžneho / w kralowstwy nebeskom. /

[f] Opieť gina

- 5 Ya biedny hřijsnik / wiznawam se Panu Bohu / stworiteli [n] a wikupiteli memu / že gsem mogimi hřijchy / Pa[n]a Boha rozhnewal / prestupugijcze geho swate přykananij / slowy skutkij / y wsseczku zlau nachilnosti / Pana Boha / sprawe[h]o srdcze sem se nebal / geho nemiloval / any dokonaleho douffanij w nieho sem negmel / starssijm mogijm z po[winnostj]

10 20

[po]winnosti poslussny gsem nebyl / any gjich necztil / ktomu srdcze me / gest plne zlych žadostij / hnewu a zawisti / za ktterežto hřijchy / zaslužyl gsem hnewu Božijho / a wecžne[h]o zatraczenij. / Ale / že Pan muog / a Buoh muog / nechcze smrti čloweka hřijsneho / Ale aby se obratil knemu / a żyw byl. / Protože / ya želegijcze a litugijcze srdecžně / wsseho prehressenij meho / knewimluwnemu milosrde[n]stwy / w prawem pokanij / a w srdczy skruszenem / se vtijkam / a nepochibnie weřijm / že milost swu / vkaſati mi raczy. / Was pak prosijm / aby ste wegmenu geho / z Ewangeliu Swateho / mych hřijchuw odpusstienij / oznamili / a ku potwrzenij wiery mogeg 15 mdleg / Tielom a krwi geho swatu / dussi mau nasijtili / ya swuog žiuot polepssiti / a Panu Bohu / y tijm ktrym gsem tielestne poslussenstwi 20 powinnien / poslussnym byti slibugem. /

[f] Opieť Gina Spowed'

[n] Ya hřijsny a bijdny člowěk / wiznawam se / a spowedugem / panu Bohu / Otczy wecžne[m]v / y Synu geho milemu / y duchu swatemu / z mogijch wsseczkych hřijchuw / ktrych gsem se dopustyl / od meg mladosti / až do tohoto času / prestupugijcze wsseczko Boske pryzkananij / a nagwicze gsem zhressil wedwogom: / Po nagprwe / že gsem Pana Boha sweho / nemiloval ze wsseho srdcze meho / ze wsseg dusse sweg / nadewsseczko 25 stworenij / A bližnjeho sweho / nemiloval gsem / jako sebe samijho. / Swatky gsem neswetil / Otcze / Matku gsem necztyl / falessne swedeczty gsem na sweho bližnjeho widawal / czizy statek gsem žadal a y wzel. / Yako 30 gsem kolwek zhressyl proty Pa[n]v [Bohu]

fol. 128 21

35 Bohu swemu / to mi ſiel spraweg wiery / y spraweho srdcze / a winnowaty se dawam / wtuto hodinu. / A prosym ge[h]o Swatu milost / aby mne neracžyl suditi / podle mogijch hrjchow. / Ale aby mi racžyl / pre Gežysse

Krysta / Syna sweho mileho / odpustiti moge wsseczky hřijchy / a mne / w tuto hodinu / milostiwy byti. / Pane negsem hodny / aby wnissiel / pod střechu mau / Ale rczy tolko slowo / a bude vzdrawena dusse moge. / Bože Otcže / bud milostiwy mne hřijssnemu.

[f] Quaestiones pie & vtiles cum iunioribus in Confessione tractandae: 5

Czo tebe pohnulo k spowedi? R[espondet]

[n] Hřijchowe mogij weliczy / zlosti a neprawosti / ktere gsem cžinil za žiwota meho.

[f] Vznawass se techda za hřijssnego? R. [n] Ano. /

[f] Odkut poznawass / že gsy hřiessny? 10

[n] Poznawam to / z pryzkazanij Božijho / a z desateriho Prikazanij / ktere gsem neplnil.

[f] Czo že mi zasluhugeme sobe nassimi hřijchy?

[n] Zasluhugeme hnewu Božijho / a zde cžastnu smrt / a wecžne[h]o zatraczenij.¹⁹

[f] Cžym že tebe wikupyl Syn Božij od zatraczenij wecžnego. R.

[n] Tijm totižto / že on za mne / na ohawnom drewe křijži vmriety / a swu swatu newinu predrahu křew wiljti g[es]t racžyl / a tym mne od smrti / pekla / a od wecžne[h]o zatraczenij / wikupil / wipomohol / a toho wsseho zleho wislobodil. / 20

[f] Odkut to poznawass? R.

[n] Z kazanij / Nauky Syna Božijho / a Swateho Ewangeliu[m] / a obzwlasstie pak / z reczij vstanowenij welebneho Sacrame[n]tu. /

22

[f] Czo že geho ktomu pohnulo / že za hřijchy nasze vmrel? R. 25

[n] Geho welika a nesmírná milost / a že g[es]t litowal / zahinutij nassij[h]o / Yakož nam otom wiswecžugij / Yan: 14. Ya sem czesta / prawda / a y žiuot / žadny nepřijde k Otczy / gedine skrze mne. / [f] Rom: 5 Gal: w 2 k Effes: w 5.

Werijssli techda / že Milosti / a spasenij wecžne[h]o darmo / bez tweho 30
zasluženij duogdess? R.

[n] Weřijm.

[f] Odkutt to poznawass? R.

[n] Poznawam to / ze slowa syna Božijho Krysta Pana / a z geho slibow swatych. / nebo zaslijbiti racžyl / že zacž koli prositi budeme / že nam dano 35

¹⁹ Na marginálii: [f] Rom. 6. Odplata za hřijch gest smrt.

bude. / Yakož [f] Žalm 49. wiswecžuge: Inuoca me in die tribulationis tuae etc. [n] Item [f] Math: 11 [n] Venite ad me o[mn]es etc.

[f] Czo g[es]t Swatost Oltarna.

Gest [n] prawe Tielo a prawa krew / pana Nassijho Gežysse Krysta / nam
5 krestianom / od samijho Krysta pana / ku gedenij / a ku pitij / pozustawena. /

[f] Procž gest vstanowena? R.

[n] Abychom sobe prypomijnali Smrt geho Newinnu.

[f] Czo že mi stoho za vžitek mame / že sobe vmucženij a smrt
ge[h]o prypomina[m]je? R.

10 [n] Ten gest toho vžitek / že mi lidee / vcžime se / potwrzowati wieru nassu /
A odtudt take poznawame / že žadna Creatura a stworenij / any z lidij /
any z Angelow Božijch / nemohla gest dosti vcziniti / za hřijchy lidske[h]o
pokolenij. / než toliko sam / syn Božij a gednorozeny / Pan. G. K. /
[f] Werijssli take že wtomto Sacramentie / pod spuosobom chleba / dawa se
15 tebe prawě Tielo Kr[y]sta pana. / A pod spuosobem wijna / dawa se tobe /
prawa Krew ge[h]o / na odpusstěnij hřijchow twogijch?

[n] Werijm.

fol. [129] 23

[f] Czo tebe nutij ktakoweg wiere? R.

20 [n] Nicz gineho / než slowa Krysta pana: / wezmete a gezte / toto gest Tielo
moge / ktere za was / y za mnohe / zrazeno bude / To kolikrat gesti budete /
cžinte to na mogu pamatku / Item Wezmete / a pite / tato gest krew moge /
ktera za was y za mno[h]e wilieta bude / ku odpusstienij hřijchow wassijch
/ To kolikratkoli / pijti budete / cžinte to / na mogu pamatku. /

25 **vacata**

fol. 130 24

[f] Negmileggsij Křestiane / a Přijtelě mne W [n] Krystu Panu milij. /
poniewadzste vmislu / že tento dnessnij den / a wtuto hodinku / vznati se
chczete z hriechow wassich / a z bližnymi wassijmy / y take spanem Bohem
30 wassijm / zmeriti / a ku odpusstienij hřijchow wassijch / a k potwrzenij
wasseg krechkeg / mdleg / a nedostatecžneg wiery / Vmienily ste take
požijwati / Tielo a Krew Syna Božijho / pana Gežysse Krysta. / A mne take
yakožto namestka a služebníjka Božijho žadate / za spasitedlne nauczenij

/ kterakbyste (totižto)²⁰meli²¹ / žiwoet wass potomně riediti a sprawowati
/ aby ste mohli vcžastnijky a dediczmij / žiwota wecžneho a kralowstwi
nebeskeho byti. /

[f] Slussij techda / a prynaležij wam / abyste pry takowomto [n] wiznanij
hřijchow wassijch a nebo / spowedi / na Tieto Obzwlasstne weczy 5
pamatowali / a tie yakožto naglepssu klienotu a nebo poklad / w pameti
hlawy wasseg zložili / a zachowali / chczeteli spasenij wecžneho dogijti. /

[f] Přednie: [n] znati a wedieti mate: / Czo by byla spowedł.

[f] Potom: [n] Yakowa ma byti spowedt /

[f] Po Tretie: [n] Komu by prynaležila / a byla potrebna / 10

[f] Po Cztrwte: [n] Yakowy by sme mi mely vžitek zněg.

[f] De primo

Po Nagprwe techda nag: / znati mate: / Czo bi byla [n] spowed: Že nicz
gineho nenij / než zgewne / a zrete[dlne]

25

15

[zrete]dlne wiznanij hřijchow swogijch / pokorijcze se / pred milym panem
Bohem wssemohuczym / kdyžto za milost / a za odpusstienij hriechow /
žada[m]e a prosij[m]e. / Geden každy pak pobožny a krestiansky člowěk /
sam v sebe to pomisliet a rozwažiti muože / muože²² Yakowymi by sme mi
lidee wssicznij / welikymi hřijchy a neprawostmi / z pryzrozeneho hřijchu 20
nassijho / obkljicženij a pomazanij byli. / Skterymižto / welicze a naramnie
/ kwelikemu hnemu / popuzugeme a pryzwazeme / pana nassijho Gežyssse
Krysta / A že stakowymi zlostmi a hřijchy welikymi a ohawnymi / nicz
gineho / nežli hnemu Božij / a wecžneho zatraczenij sobe zasluhugeme.
/ nebo žadny wprawdie z lidij / zde w swetie tomto / bez hřijchu / any 25
že to žadny řijczi nesmie / aby hriechu nemel / a byl bez hřijchu / etc. Nebo
takto poznamenano stogij: / Genes: 8. že wssicznij smislove a mysslenij
/ lidskeho srdcze / k zlemu nakloniena su / hnetky od mladosti gegijch. /
A w Žalm: 50. Ted hle (prawij)²³ w hřijchu gsem ya narozeny / a whřijchu
pocžela mne / Matka moge / wžiwotie swogom. / A poniewadž / Mesijcz 30
a hwiezdy nebeske / negsu čiste / před milym panem Bohem wssem. /
Yakož Yob: w 4 & 25. wiswecžuge:

²⁰ Zátvorky doplnené hnedým atramentom, podobne ako lomky vo zvyšku textu.

²¹ Pôvodne asi „mohli“, „h“ vyškrtnuté, „e“ prepísané.

²² Preškrtnuté, pravdepodobne pisárska chyba v podobe opakovaného zápisu toho istého slova.

²³ Zátvorky doplnené.

Zdali (prawij)²⁴ muože čłowěk sprawedliwy vcžinieny byti / pryrownan
gsa Bohu / a nebo vkazati se čisty narozeny že ženy / hle mesijcz neswieti /
a hwiezdy negsu čiste / pred obliczegem Boskym / nato wijcze čłowek. / ²⁵
Steg techda přijčyny / mezy nami lidmi / a obzwlasstne mezy pobožnymi
5 / ma se slussne držeti a zachowawati spowedt.

[f] Kterážto dwognasobna g[es]t:

Predniě / a obzwlasstně spoweť g[es]t: [n] / ktera se cžinij samemu panu
Bohu wssem. / Synu ge[h]o milemu / y duchu swatemu / skrzesrdeczne
zdijchanij / a pobozne modlidby / kde²⁶ kolwecz / by se cžinily / od
10 poboznijho a krestia[n]ske[h]o²⁷ [čłowěka]

fol. 131 26

čłoweka / Budtoli wdome / stawagijcz a nebo lijhagijcz / na poli / na roli
/ w zahradach / etc. Tuto spowed nasledował a cžinyl Dawid s[wa]tly /
Yakož w žalm: 31 mame: wiznawati se (prawij)²⁸ budem / sam proti sebe
15 / z nesprawedliwosti meg panu / a ty gsy odpustil / nemilostiwost hřijchu
meho / Item: w Žalm: 130. Gestli že pane / na hřijchy nasse ssetriti budess
/ pane kdož bude moczy zniesti. / Item w žalm: 6. Netreszczy mne pane /
w prchliwosti tweg / anyž whnewu twe[m] / karag mne. / Item: w žalm: 50.
Smilug se pane nademnau smilug se / podle twe[h]o welikeho a nesmirneho
20 milosrdenstwy / a podle mnostwi zlitowanij twych / zhlati neprawost mu. /
Obmi mne pane / od neprawosti mych / a od hřijchu meho / ocžisti mne. / nebo
neprawost mogu Ya poznawam / a hřijch muog / proti mne gest wždiczky /
Daniel: w 9. Zhressili gsme (prawij)²⁹ pane / neprawost gsme cžinili / proti
wsselikeg sprawedlnosti tweg / nemilostive gsme puosobili / a odstupili
25 sme / a uchilili se / od pryzkazanij twych / a sudow twych. / Item I. Yan: w 1.
Krew pana nassijho Gežysse Krysta ocžissiuge nas / od každeho hřijchu:
/ A gestli že mluwime že hřijchu nemame / samy sebe swodijme / a prawdy
wnas nenij. / A pakli že se budeme wiznawati zhriechow swych / wernyt
gest Buoh a sprawedliwy / at by nam odpustyl hřijchy nasse / a ocžistil nas
30 odewsseg neprawosti. / A pakly že mluwijme / že sme nezhressili / cžinijme
geho lharem / a nenijt wnas slowa geho. / A w žalm 130. Gestlli že
na hriechy nasse ssetriti budess pane / pane kdož bude muoczy zniesti. /

²⁴ Zátvorky doplnené.

²⁵ Za textom doplnené: Prouerb: 20.

²⁶ Pod riadkom dopísané: yako.

²⁷ Pod textom dopísané: Coloss: 3 Quicq[u]a egerites sermone vel facto, o[mn]ja in
nomine Iesu facite, gr[at]ias agentes Deo & p[at]ri per illum.

²⁸ Zátvorky doplnené.

²⁹ Zátovrkы doplnené.

nebo v tebeť gest slitowanij / A pro zakon twuog / snesl sem tie pane. / [f] Yakoby rekl Gežyssi Synu Božij. / [n] Gestli že by sy ty predemnau / zatagil tweho swateho milosrdenstwy / gyžt gest beda semnau / nebo ya sem giž wecžnym zatraczenczom / budtoli bych byl w sstiestij a nebo wnesstiestij postaweny. / nebo nenij žadna [wecz]

5

27

wecz zde na swetie tomto takowa / ktera by mne od zleho wisloboditi mohla / any ktery ze swatych / [f] Petr Pawol [n] než toliko sama milost / a Milosrdenstwy Božie / a sam ten a gedinky spomoczničk / a lekar Gežyss Krystus. /

10

[f] Potom druhá spowěď gest / ktera se čzinij pred namestky Božimy (to gest)³⁰ kazatelmi / a vcžitelmi slowa Božij[h]o / A pred bližními nassimy.

/ Ku kteregžto napomijna nas: [f] Aposst. s[wat]y Yakub w 1. Kanon. a w 5. Spowedugte se [n] wespolek / geden druhemu z hriechow wassich a modlěte se geden za druheho / Abyste wssicznij spasenij vcžinenij mohly 15 byti. / [f] A dale mluwij [n] Bratry milij / poblidilly by kto zwas od prawdy / a niekdo by gey obratyl a naprawyl / mat wedieti / že kdož odwratij hryssnika od bludu czesty geho / tent wislobodil dussy geho od smrty / A prykrijwa mnostwy hřijchow. / [f] A ku Effesk. w 4. a Kollocen. w 3. mame [n] Bratry mily / budte geden k druhemu dobrotiwjj / laskawij / milosrdnij / 20 odpusstiegjicze sobe wespolek / yakožto y Buoh w Krystu / odpustil wam. [f] A v s[wateh]o Marka w 11. [n] Když wstanete k modlenij odpusstegte / gestli czo mate proty komu / Aťby y Otecž wass nebesky / odpustyl wam hřijchy wasse. / A pakli wy neodpustijte / any Otecž wass / kteryž w nebesijch gest odpustij wam / hřijchow wassijch. / [f] A Matth: 5. [n] Gestli žeby zhressil na 25 protiwko tobe bratr twuog / odpusti mu pokut gsy gesstie snym na czestie. / [f] Item [n] Si offers munus tuum ad altare / & ibi reconciliatus fueris / &c. [f] Item: [n] Sol non occidat super iram vestram. / [f] Ephes. 4. [n] Non quaeras ultionem / nec memor eris / iniuriae Ciuiu[m] tuoru[m] [f] Rom. 14. Math. 18 [n] Zagistee mluwujm wam / že any Otecz muog nebesky / neodpustij wam 30 hřijchy wasse / Gestli y wy neodpustijte Bratrom wassijm / w srdcziech wassich prowinenij gegijch. / [f] A w Modlidbe paně na[pomijname]

³⁰ Zátvorky doplnené.

[n] [napo]mijname se / Odpusti nam pane nasse winny / Yakož y my
 odpusstieme / nassijm winnowatym³¹ / &c. [f] Wtijchto [n] techda recžech /
 Syn Božij Krystus pan / od nas gmiety chcze / abyhom my / vznawagijcz
 5 welikost hřijchu nassijho / netoliko spanem Bohem / Ale take / y znassim
 bližnijm se zmerili / wlaſcze a w swornosti / a w milowanij geden druheho
 / žiwij bili / a wjicze gim / na prowinenij gegijch nespomijnali /. Netym
 obicžegom / jako mnozij činijwagij / když mluwijwagij: / Odpustijm ty /
 Ale ty nezabudnem / &c.

10

[f] De secundo:

Po druhe giž / ptagme že [n] se / yakowaby gmela byti spowed: / spowed'
 nag. / nema byti z nieyakowe[h]o prynuzenij / z Obicžege a prysylky / a nebo
 gisteho času / jako w puoste / a na weliku nocz / wprijtomnosti mnoheho
 zastupu a lidu. / Aby lidee / widucz takowy geho skutek zewnitrny /
 15 vžijwanij (totižto)³² welebnych swatosti / Tiela a krwy Krystoweg / stoho /
 a pro ten skutek / geho za swateho / praweho / a werneho krestiana drželi
 a pocžitali / Anyže take tym spuosobem / nema se činity / Yako mnozij
 obicžeg ymawagij / že ktakowym swatostiem / prystupugij neważne / bez
 studu / bez Rewerentie / a pocztiwości / bez pokanij^{#33} a praweg paenitentiae
 20 a želenij / nad hriechy a neprawostmi swogimi / ne ginacže / než rowne
 jako gina ne[rozumna]

29

[ne]rozumna howada / neumegijcz any Desatero Boske Prykaza[n]ij / any
 Czlanku wiery nasseg krestianskeg. / Any take Modlidby paně / Anyž
 25 o kterom Artikuly wedy / O Bohu a prawom naboženstwy. / Ty techda
 a takowy / ne k spasenij / Ale radieg kwecžnemu zatracenij / takowe
 welebne swatosti prygimagij. / Ano take / mnohym k zlemu prijkladu
 / a ku pohorssenij bywagij. / [f] Ale mluwij se [n] Beda tomu człowiekowi /
 skrze ktereho pohorssenij prychaze. / [f] Nema se to techda činiti / [n]
 30 Zniewyakoweg zwiklosti a obycžege / ne z prynuzenij a na silky / ne take
 gedinkratt wrocze. / Ale zdobreg wuole / z rozkazu Syna Božijho Krysta
 Pana / a napomenutij geho: / [f] Quoties cuncq[ue] feceritis facite in mej
 commemoratione. & [n] Kolikratkolwecž by tebe / mne / moge / twoge /

³¹ Na marginálii: Matth. 5 Luc. 6.

³² Zátvorky doplnené.

³³ Poznámka priamo vo vete, pod textom vysvetlená: ktere g[es]t prawe a czele
 obracenij k Panu Bohu a g[es]t zlekati se a žalost gmieti zpoznanij hnewu Božijho
 proti hřijchom nassijm.

zle swedomij hrijzlo a trapilo / kterežto na nas žaluge / oznamugijcz že
sme pryzkazanij Boske prestupili / a Pana Boha wssem. kweli temu hnewu
popudili / &c. Tu my hnedky / zweliky[m] naboženstwym / zwelikow
pokorow a wtichosti / želeti a litowati ymame / nad hrijchy nassimi / kwiliti
a narijkaty / A w praweg pénitentii / w prawom pokanij / zwiery praweg 5
a z krusseneho srdcze nasseho / k milemu panu Bohu wssem. / utieczy /
a geho za milost / a za odpusstěnij hrijchow nassich / žadati a prositi / aby ge
nam milostiwe a dobrotiwe / odpustiti racžyl / pro zasluženij sweho mileho
/ a gednorozeneho syna / pana Gežysse Krysta. / [f] Ku potwrzenij techda
[n] wiery nasseg / a naodpusstienij hřijchow nassich / tak mame požiwati / 10
a vžastnijczy byti / Tiela a krwy Krysta Pana. / [f]

Nenij gesstie natom dosti / aby se pry nas meli tieto dwe častky praweg
penitentiae (to gest)³⁴ praweho pokanij nachazeti: / (Totižto)³⁵ Vmrtnenij
hriechuw nassijch / a v smrczenij / a nebo želenij hriechow nassijch /
A prawa [wiera]

15

30

fol. 133

wiera / ktera gest druga častka / praweho pokanij / [f] Ale potreba gest
take / [n] Abychom my / zložiwsse z sebe toho stareho Adama / (To gest)³⁶
zbawiwsse se hřijchow swych / obliekli na sebe / toho noweho Adama / (To
g[es]t)³⁷ syna Božijho pana G. K. / swatia / pobožnie / krestiansky / wbaznij 20
Boskeg / wpokore / wtichosti / wnewinosti a w sprawedliwosci / ku Czty
a kchwale mile[m]v panu Bohu wssem. / žiwij mohli byti. / &c. [f]
Exemplo Paulj: 2 Tim. 4 [n] Dobry sem buog bogowal / bech gsem dokonal /
wijru sem zachowal / naposledy pak / zložena mi gest koruna sprawedliwosci
/ kteružto da mi pan / wten den / sprawedliwy sudcze / a netoliko mne / 25
ale wssem tiem / ktery milugij prijssti geho. [f] nie / když giž tijto weczy [n]
pry tobe se nagdu / a ge wikowass z wiery / a že giž obdržijs milost Bosku
/ a hřijchow odpusstenij. / neprypisug to zewnijtrnym skutkom twogijm
/ a zasluhy tweg: / Ale / Slowu Božijmu / a slibom geho: / a rekness: spolu
z Salomonem: / [f] Sapien. 16 [n] Že ne bilina / any flasste / vzdrawyl gest 30
mne / Ale slowo a recž twa pane / kteraž vzdrawuge wsseczky weczy.

³⁴ Zátvorky doplnené.

³⁵ Zátvorky doplnené.

³⁶ Zátvorky doplnené.

³⁷ Zátvorky doplnené.

[f] De Tertio:

po Tretie giž / wedieti Nam take slussij / komu by [n] potrebná byla spovedt:
/ [f] S[vatý] Pawol pijssicz k Rim. w 3 [n] mluwij / wssicznij su (prawij)³⁸
zhressili / a wssicznij take potrebugij milosti a slawy Božij. / A malo wijss
5 mluwij: / Neny (prawij)³⁹ žadneho sprawedliweho / Nebo wssicznij su se
vchilili / a wssicznij Nevžitecžnij / Vcžinenij su / Nenij kdoby činil dobre
/ Nenij any gedneho: / [f] Tyto recži potwrzuge Psal. 13.

31

Y poniewadž techda wssicznij sme hrijssni / [n] a wssicznij potrebugeme
10 milosti Boskeg / wsseczkym nam potrebna gest Spowedt: / Nebo / tak
pohane / židowe / a ginij narodowe / spasenij žadagij / Yako y mi krestiane:
/ Anyže se take kdo muože wimluwiti / aby nebyl hrijssnikom. / [f] Non
excludatur Papa / [n] Sacerdos / non quispiam Princeps / non Pastor / non
Ciuis / non Diues / non pauper / Omnes enim inviles facti sumus / &
15 o[mn]es indigemus misericordia Dej / & remissio[n]e peccatorum. / Talis
fuit David / Manasse / Petrus / Paulus Thomas / Latro in Cruce / Filius
prodigus / Magdalena / Isti omnes confugeru[n]t ad misericordiam Dej /
quibus etia[m] omnino necessaria fuerat confessio. / [f] Omnibus aut[em] in
genere [n] miseretur dominus / Nec abijcit Divitem propter pauperem / nec
20 pauperem / propter Divitem &c. Sic enim dicit de conversis. [f] Yzaj: 66.
Na koho [n] mam wzhliednuty / gedine na chudeho / a poniženeho duchem /
a bogijcziho se recžij mogijch. / [f] A Math. w 11. [n] Wssech nas ksobe zowie
a powolawa: / [f] venite ad me o[mn]es / qui laboratis &c. A Ezech. w 18 &
33. [n] Vivo ego dicit Dominus / Nolo mortem peccatoris / sed vt convertatur
25 a viis suis / & vivat. [f] Psal. 50. Invoca me / in die tribulationis tuae / &c. [n]
En habemus certam promissionem exauditionis / Vt habet [f] Isaj 44. [n] Ay
ted hle / (prawij)⁴⁰ zhladil sem yako Oblak neprawosti twe / Ayako mlhu
hřijchy twe: / nawrat se ke mne / neb sem tebe wikupil. / To techda
neg. / ma nam byti za nagwecžie potiessenij: / [f] Acž kolwecz [n] pak diabel
30 Sathanass / naprotiwko tomu gest / a odpijra / A vznawass welikost hrijchu
tweho / a zle swedomi twe tebe hrizie a trapij / nicz se toho ne strachug /
any se czo obawag / Any zuffag / o pomoczi a milosti Boha nagwissijho
/ Ty toliko slaby a pewny bucz v wiere / Riczierugijcz dobre Riczierstwy
/ zachowag wieru / a dobre sumnenij. / [f] Yakož nas napomnijna s[vatý]
35 Pawol 1. Timoth. 1 [n] Non exe[m]plo Jude Cain & alioru[m].

³⁸ Zátvorky doplnené.

³⁹ Zátvorky doplnené.

⁴⁰ Zátvorky doplnené.

nebo neny hriech twuog tak weliky / aby od Krysta Pana zhlazenij /
a odpusstény nemel byti, / když ty toliko zwiery praweg hodne pokanij
vcžiniss / nad tym litowati a želeti budess / kne[m]v se obratiss / a zwiery take
za odpusstenij takowych hřijchow / žadati a prositi budess / &c. Mame: 5

[f] Yan w. 3 Sic Deus dilexit mundu[m] / vt filiu[m] suu[m] vnigenitum daret.

Item Luk. w. 19: [n] Že Syn čloweka / proto gest pryssiel na tento swet / aby
hledal a spasil to / czož bylo zahinulo. /

Isaj: 42. Calatum quassatum no[n] conterat &c.

Isaj: 53. Et 1. Petr: 2. Vere langvores nostros ipsos portavit &c. 10

Isaj: 55. Venite emite absq[ue] arge[n]to & auro e gratis &c.

Isaj: 61. Misit me D[omi]n[us], vt mederer co[n]tritis Cordo &c.

Johel: 2. et Marcj: 1. Paenitentia[m] agite & credite Evangelio &c.

Psal: 50: Cor contritu[m] & humiliatu[m] D[omi]n[us] no[n] despicies.

Math: 9. Non veni ad voca[n]du[m] iustos, sed peccatores. &c. 15

Ibidem: Non indige[n]t qui validi sunt medico. &c.

Math: 11: Venite ad me o[mn]es &c.

Math: 18: Vbi Duo vel Tres congregati fueri[n]t &c.

Johan: 1. Ecce agnus Dej qui tollit peccata mu[n]di.

Item 3: Sic Deus dilexit mu[n]du[m] &c. 20

Rom: 4. Ch[ist]us mortuuus e[st] propter peccata n[ostr]a &c.

Ibidem: In hoc manifestavit Deus sua[m] misericordia[m] &c.

Rom. 8. Deus no[n] pepercit vnigenito Filio suo &c-

Ibidem: Nihil nunc damnationis in his qui sunt &c,

Conclusit Deus o[mn]es sub peccatu[m] &c. 25

1. Cor. 1. Chr[ist]us fact[us] e[st] nobis obedie[n]tia &c.

1. Pet: Non arge[n]to estis rede[m]pti &c.

Luc: 15. Gaudiu[m] e[st] angelis super uno peccatore &c.

[f] De Quarto: 30

Po Cžtwrte gesstie a naposledy / [n] znaty mame N. / Yakowy by sme mi
Vžytek / a nebo Osoch / stakoweho wiznanij a nebo z spowedy gmieli:
/ Mnozij zagiste vžitkowe / nam odtut prychazegij. / wssak že mezy
ginymi / naghawnegsij a nagwibornegsij gest tento / (Totižto)⁴¹ že se
nam odpusstěgij hriechowe nassi / a namilost nas Krystus pan prigma: / 35
potwrzugeme take wto / wieru nassu krestiansku: / &c.

⁴¹ Zátvorky doplnené.

- [f] Y poniewadž techda / y wi nag: / [n] z wnuknutij ducha s[wateh]o / a zrozkazu Krysta pana / sem daliste se nagti / A zhriechow nassich / predemnau / Yakožto namestkom Božijm / wiznawate se / Take mne žadate za Absolutij/ a nebo rozhressenij hrijchow wassijch/ Ya techda N. wiptawam
 5 se od was:
 [f] Po nagprwe / [n] gestli že wi spraweho srdcze / a spraweg wiery / želiete a litugete / nad hřijchy wassimi / a od njch oslobozenij žadate: &c.
 [f] Po druhe / [n] si credu[n]t misericordia[m] / & favore[m] Chr[ist]ji / exedere omnia peccata / &c.
 10 [f] Po Tretie: / An creda[n]t / [n] quod sanguis Chr[ist]ji / & praeciosa mors / sit vnica satisfactio / & propitiatio pro peccatis /

fol. 135 34

- [f] Po Cžtwrte / slibugete li take / [n] pod zawazkem / a na wasse dobre sumnenij / polepsjenij životow wassijch. /
 15 [f] Po Pate [n] gesste / werijteli že Ya mam Mocz / wam odpustiti hrijchy / &c. [f] Nebo stogij psano: Luk: 10. [n] Qui vos audit / me audit / & qui vos contemnit / me co[n]tem[n]it. [f] Item Math: 18. [n] Quicquid alligaueritis super terram / erit alligatum & in caelis. &c. [f] Yan: w 20. [n] Accipite Sp[irit]um Sanctu[m]: / Quoru[m] cunque remiseritis peccata &c.
 20 [f] Tandem die.
 [n] Fiat vobis secundum fidem vestra[m] / Fides enim vestra / vos salvos faciet: / Et ego constitutus in loco Dej / absoluo Vos ab omnibus peccatis vestris /
 [f] In Nomine Dej patris / Dej Filij / Dej Spiritus S. /
 25 [n] Ite in pace / & ne amplius peccatis / ne vobis quidpiam gravius contingat. /
 [f] Oratio
 Otcže Nebesky / Wssemohuczy / Mi hriessnij / a biednij [n] lidee / prystupugijcze ktobe / a ktwemu Swatemu slowu / prosijme twu Bosku Milost / neracžij že hledeti / na welikost hřijchu nasseho: / Ale wzhliednij / na
 30 Syna sweho mileho / a gednorozeneho / Pana Gežysse Krysta / ktery za nas hřijsne / a neprawosti nasse / na drewe krijže vmrieti / a za ne dosti vcžinity gest racžyl / Racžy že nam wegmenu geho / odpustiti / nasse wsseczky hrijchy / a bud nam milostiwy: / Abychom tak dosahnuwsse a obdržewssi milosti tweg Swateg / a odpusstěnij hřijchow nassijch / vcžinenij mohly byty
 35 / Synowe Božij / a Spolu dediczowe / Wecžneho žiwota. / & Absolutio: Buoh a Otecž Wecžny Nebesky: [f] Otecž Pana Nassij[h]o G. K. racžyl se na tebe ozrieti a ohlednutj, ten smiluwa se nad tebou a odpusstě tobě wsseczky twoge hřijchy tagne y zgewne Abis bil od nych sprosten ocžysten

a oslobozen tak zde womto cžasnem yako y wbuduczom životě, pro smrt
a vmucženij P. N. G. K. Spasitele nassij[h]o &c. /

35

[f] Commonefactio ad participantes Caenae Dominj:

Přatele Nag: / Mne w Krystu Panu mily: / Ponewadž [n] toho vmislu ste 5
/ že giž po Absolutij / a prigetij wassich hríjchow odpusstenij / a nebo
rozhressenij / vmienili ste požiwati a prygimati / prawe Tielo / a prawu
Krew / Syna Božijho Pana Gežysse Krysta / aby ste tym vtvrđily wieru
wassu. / Slussy techda / abyste ne yako howada nerozumne / a nebo lide
niektery / ktery malo a nebo zhola nicz / o takowychto swatostech nedržie 10
/ takowe welike dary / požywati mohli /: Ale aby mohlo prospessne /
vžiteczne / a spasitedlne byti / Tielu y dussi wasseg. / [f] Protož / wediety
wam slussij nag. / a dokonale winauczy [n] ty se⁴² reczom vstanowenij teg
Welebneg a Swateg Wecžere / kterak gednostagne / od Ewangelistow / ano
take y od S[watoh]o Pawla Aposstola / Zepsane su: / Kdežto znaty se na[m] 15
dawa / od kohoby po nagprwe zrijzena a vstanowena byla / (Totižto)⁴³ že
ne od angelow nebeskych / any od lidij sweta tohoto / duchownijch a nebo
swetskych / a neb Yakowehoby koly stawu / a duostogenstwy lide byli /
&c. Ale od samij[h]o Syna Božijho / Pana nassijho Gežysse Krysta. /
[f] Kdy? / Toho (totižto) cžasu / [n] když gmel vmrieti / a stohoto sweta / 20
ku Otczy swemu nebeskemu se bratij / pry nagposlednegssieg⁴⁴ wecžery
swogey. /

[f] W cžem? [n] W Testamentie a porucženstwy swogem / nebo zagiste / že
nemohol nam Syn Božij / wecžeg klienoti a wecžijho pokladu / po smrti
swogey pozustawiti / Yako tento (totižto)⁴⁵ Tielo swe / za pokrm / a krew 25
swu k napogij.

[f] Nicz techda gineho nenij / welebna Swatost Wecžere Panie / [n] gedine /
pod spuosobom chleba / prawe Tielo / a pod spuosobem wijna / prawa krew
/ Syna Božijho Pana Gežysse Kr[y]sta / A že to Tielo / za nas widane / a ta
krew / za nas wilijta / g[es]t ku obmitij a ocžisstěnij hríjchow nassijch. / 30

36

fol. 136

[f] Procž že gest pak zrijzena a vstanowena / (Totižto) [n] Na wecžnu
pamatku / geho newinneho Vmucženij a smrti / a ku odpusstěnij wsseczkych

⁴² Nadpísané: mate.

⁴³ Doplňené zátvorky.

⁴⁴ Preškrnuté/prepisované.

⁴⁵ Doplnené zátvorky.

hřijchow. / Abychom mi / geducz geho Swate Tielo / a pigijcz geho S[wat] v krew / wsstiepenij byli w Krysta Pana / A on take / aby w nas / yakožto wswych vdiech přebijwal / A tak / wtom přijpomijnali / smrt a geho newinne Vmucženij / prytom / abychom take / geho Boskeg a swateg Milosti diekowali / za wsseczka geho newimluwna dobrodenij. /

[f] Dale gesste / znati nam slussij / k čemu by ten pokrm a [n] nebo napog (to gest)⁴⁶ gedenij a pitij / prospessne a vžitecžne bylo: / Welikeho wprawde vžitku nabywa[m]e a dosahugeme odtudt. / [f] (Yakožto) Po nagprwe: / [n] že mi tuto / sobě přypomijname / O nesmirneg milosti / a lascze Syna Božjho Pana G. K. / kterožto prokazuge / wssemu stwořenij: / Nebo on / pro nas / a pro spasenij nasse wssech / stupyl gest dolu z nebes / a cžlowěkem vcžinien / &c.

[f] Po druhe: / [n] že mi / skrže takoweto požijwanij / potwrzugeme a posilniugeme wieru nassu mdu. / A že mi / za werne vdy / do Czyrkwe Krystoweg / prigimanij bywame. /

[f] Tretij Vžijtek mame stoho / [n] že poniewadž mi lide wssicznij smrtedlnij / a nebo smrti poddanij sme / any že czo gistegssijho zde wtomto swetie nemame / Yako smrt cžastnu / A negistegssijho / nad hodinu smrti. / Tu techda / hodně z milym Panom Bohom se zmerugeme / a hodnie na czestu Spasenij se pryprawugeme, /

[f] Cztrwty Vžitek mame [n] ten / že my wikonawagijcze takowy swaty skutek / gsme Yakoby Lampa a luczerna / a nebo swiecze / (to g[es]t)⁴⁷ že mi / ginijm sme ku prijkladu dobremu / a gine spolu ktakoweg pobožnosti powzbuzugeme / &c.

25 37

[f] Ostatnij a poslednij Vžitek mame a nagobzwlasstneg-[n]-ssij nad kteryžto wetssijho nemuože byti / (Totižto⁴⁸ že mi tu dosahugeme milosti boskeg / a nassijch hřijchow odpusstěnij / a potomto životě⁴⁹ wssicznij werijczy / žiwota wecznego. / [f] Naucžiti se my techda mame [n] / Chczemeli abychom životem wecznym wladli / a žiwota wecznijho obdrželi / techda Riczierugme dobre riczierstwo / zachowagme wieru / a dobre sumnenij. / Ktomu gesstie / napomijname se / abychom samy sebe skusili / a tak abychom hodnij Vcžastniczy mohli nalezenij byti. / Ty zagiste / hodne prygimagij wssicznij / který zrewerenciov / z pocztiwostow / wbaznij

⁴⁶ Zátvorky doplnené.

⁴⁷ Zátvorky doplnené.

⁴⁸ Zátvorka doplnená.

⁴⁹ Slovo dopísané nad riadok.

Boskeg / w prawom pokanij / želenij a litowanij nad hřijchy swogimi / w praweg wierze / a dobrym srdczem / k wecžery paně prystupugij / který bez wažnosti / bez Rewerencie a studu / bez baznij Boskeg / bez praweho pokanij / bez wiery / zlym vmislem a srdczem: / Yak su mnozij neustupnij / posmessnijczi weliczij / Ruhaczij / &c. Tij zagiste / ne k spasenij / Ale 5 k zatracze[n]ij / wecžnemu primagij.

[f] Ale / czo že nas ma pohnutij / k častemu Vžijwanij / Tiela a krwy
Krysta Pana? /
Po negprwe / [n] Mandat a rozkas Syna Božij[h]o/
[f] Po druhe: / [n] hřijchowe nassi weliczij / 10
[f] Po Tretie / [n] prijklady pobožnych lidij / a dobrodenij boska /
[f] Po cztwrte / : [n] chczemeli byti Synowe Božij / a dediczowe &c.

38

fol. 137

- [f] Accedens ad Sacram Synaxin haec consideret:
1. [n] Agnoscere sua peccata. 15
2. Credere expiata & remissa nobis esse peccata morte Chr[ist]i
3. Emendare vitam.

Item:

[n] Primo firmiter credat in hac actione adesse ipsu[m] veru[m] & substantiale
Corpus & Sanguinem saluatoris n[ost]ri D. I. C. Agnoscat quoq[ue] peccatum 20
suum propter quod Chr[ist]us mortuus est.

Secundo victimam Corporis & Sanguinis Chr[ist]i ideo re[m] peractam
a Deo vt hominem a morte aeterna, &c. redimat. Non enim sui sed hominis
causa Chr[ist]us subiit mortem.

Tertio Haec victima admonet nos magnitudine irae Dej aduersus peccata, 25
quae nullo alio modo placari potuit. Item: Amor Filij Dej intercedentis pro
genere humano, & in se deriuans iram p[at]ris &c. Deinde Inenarrabilis
misericordia Dej recipientis genus humanum in gratiam.

Quarto paenitentia vera acceditur in ho[m]i[n]e ex agnitione &
co[n]sideratio[n]e peccati suj & ira Dej: Fides vero cogitatione misericordię 30
Dej & amore Chr[ist]i erga genus humanum.

Quinto fides confirmatur Sacrame[n]to ta[n]tae rej cu[m] cleuata me[n]te
quis fide co[n]siderat in hac Sacra Caena Agnum Dej vollentem peccata
mu[n]dj &c. Caena enim D[omi]ni e[st] speculum in quo Chr[ist]us crucifixus
conspicitur. 35

Sexto hanc fidem deinde de sequii debet gratiaru[m] actio mutua delectio
Novitus vitae & aliae virtutes.

[f] Oratio ante Com[m]unionem

Ya hřijssny*na⁵⁰: / Prystupugem k Stolu Pana meho Gežysse / [n] Krysta /
A prosym geho Swatu Bosku milost / Aby my racžyl daty / wtegto swietosti
/ Swoge Swate Tielo / pod spuosobem chleba / A Swogu Swatu Krew / pod
5 spuosobem wijna / požijwatij / ku potwrzenij wiery mogeg krechkeg a nebo
statečneg / a ku odpusstenij / mogijch wsseczkych hřijchow /.
[f] Daleg prosym / Pana meho Gežysse Krysta / [n] aby mi racžyl daty / dar
ducha Swateho / wernost naboženstwy / pokoru / trpezliwost / a vstawicžnu
wieru: / Bože Otcže / bud že milostiwy / mne hrijsnemu hřijsnikowy. /

10 39

[f] Gratiarum actio post Com[m]unionem

Wssemohuczy Weczny žiwy Pane Bože Weczny Otcže Pana Nassijho
G. Kr[y]stja [n] Stworiteli wssech weczy ochra[n]cze a zachowawateli
spolu z sinem twym milym y zduchem swatym Diekugeme tobe že gsy
15 z newimluwneg dobroty tweg nam se sgewiti racžyl. A Ewangelium z lona
swe[h]jo swateho nam sy vdielil skrze než Czirkev wlidskem pokolenij
wždyczky sy sobe zbieral a syna tweho gednorozeneho gsy poslal aby gjij
skrze neho dane bylo zwijry hřijchow odpusste[n]ij a wecžny žiwojt. A to
newimluwne dobre vdielugess skrze kazanij slowa tweho a posluhowanj
20 swatostij y prosijme tie poswetiž a zazhnij Srdcze nasse duchem twym
Swatym Abychom tak welike milosrdenstwy twe wdiečnie přigimali
rozožowali, a tobe wnijch poslussnost a wdiečnost vkazovalj:

[f] Skrze Gežysse Krysta Pana N. Amen.

Alia:

25 Diekugeme tobe Wssemohuczy a Weczny Bože žeš nas [n] tiemito
spasitedlnymi darij Tielem Syna tweho mileho nakrmil a predrahu krwy
geho napogil a swedomij nasse potiessim dussiczku obžiwil a občrswyl
Y prosijme my tweho Milosrdenstwy pro prytomnu Milost swu Aby
nam toto přigimanij darow Boskych padlo kposilnenij wijri nasseg wtobe
30 a kspolečneg lascze krestianskeg a khořijcemu wespolek milowanij:
[f] Diekugeme take tobe Wssemohuczy Pane Bože Otcže Nass [n] nebesky
skrze Gežysse Krysta Pana nassij[h]jo zes nam dnessnij den wtom milost swu
swatu vdielity racžyl žeby nas k poswatnym weczem tiemto zhromaždyl
Abychom gjim prytomnij bili kdežto se slowo twe swate vpřijmne kaže
35 a wzacztna služba twe milosti se lijbiczy wikonawa a zachowawa. Prosijme

⁵⁰ Dva varianty koncoviek nadpísané nad sebou v riadku.

twe Milosti vdiel nam ducha tweho swateho Abychom mi wpraweg wijre
a wbaznij tweg

40

fol. 138

wlascze spoleczneg wnadiegi gissee spolu y zginymi cztnostmij
krestianskymy tobe se lijbiczymy rozmahali a rostli A stale w slowu twogom 5
swatom a wprawom poslussenstywy až do koncze zetrwali: [f] Skrzes Syna
tweho Mileho Pana N. G. K.

Alia:

Diekugeme tobe Wssemohuczy Weczny Pane Boze Weczny [n] Otcze Pana
nassijho G. K. za wsseczkna twa dobrodenij kteryž sy nam hnem od mladosti 10
nasseg až do tohoto času vcžiniti racžyl. Totiž že gsy nas k Obrazu swemu
Boskemu stwority racžyl A potom Syna sweho mileho gsy nam daroval
aby nas kteryž sme byli podwodom diabelskym stohoto obrazu oblupenij
a do weczneg smrti vvrženij wikupyl a zukrutenstywy diabolskeho wirtrhol.
Take žes nas duchem twym Swatym daroval, kteryž wierau ocžisstiuge 15
srdczie nasse A žes nas take gedneho každeho wgistom powolani postawil
wkteremž bychom mohli služiti tobe a gmeno Spasitele nassijho Gežysse
Krysta chwaliti a slawiti: [f] Ach giž toho litugeme [n] a sami na sebe se
hnemame že spraweho a vprymeho srdcze tobe za takowe nam vcžiniene
dobrodenij slussne diekowati nemuožeme: A protož tebe prosijme aby 20
duchem twym Swatym misl nassi oswietil a Slowem Swatym twym zažhnul
abychom dobrodenij twe y wsseczkny dary poznawsse twu nestihlu mocz
mudrost sprawedliost dobrotu wruczym srdczem na potomny čas
zwelebowali. [f] Skrzes Syna tweho mileho Pana a Spasitele nassijho Gežysse
Kr[y]stja &c.

25

[n] Alia Oratio

[D]ljkdy wzdawame tweg Swateg Boskeg Milosti Wssemohuczy a Weczny
Pane Bože že gsy nas skrzes tijto spasitedlne dary posilnity a nasijtity racžyl.
Y prosyme tweho Milosrdenstwj že nam toho racžyž datj požity k silneg
nasseg wiere wtebe. A k horzijczeg lasky mezy namij wssemj. Skrzes Milost 30
a pomocz. &c.

41

Alia:

Wssemohuczy Weczny a Milosrdny Pane Bože Otče nass mily nebesky
ktery gsy w přediwnom tomto Sacramentie Vmuczenij twoge y Smrť 35
přypomijnaty nam gsy rozkazal. Tebet pokornie a ponijzeňie prosijme
racž nam pomuoczy swatost Tiela tweho Swateho a krwy twogeg pre

nagswategsseg tak požijwatj aby sme Owoczie wikupenij skrze tebe nam zgednaneho wsebe pocžulij a skrze to žiwot wečny obržeti mohly: Skrze Milost &c.

fol. 139 **vacata**

5 42

De Nuptijs Dicturus

- I. Inter quas personas, Natura & pietas approbet Nuptias.
- II. Qua Via futurj Coniuges debent agredj Nuptias.
- III. Qualis consensus, & quorum esse debeat. Nimiru[m] pare[n]tu[m].
- 10 IIII. Cur in Coetu Eccl[esi]ae publico stipulatione[m] publica fierj co[n]uenit.
- V. Quali Conuiuim Nuptiale fierj conuenit.

In personis matrimonium ineuntibus

Quatuor sunt consideranda:

1. Cognatio. 2. Affinitas. 3. Religio. 4. Vires naturales
 - 15 1. Via qua futurj Coniuges aggredj Nuptias doce[n]t exempla
 2. Pietas 3. Honestas; Non leuiter facere ut saepe fit. Non inter pocula, no[n] a libidine: Exe[m]plo e[st] Abraham cum Filio Isaac.
In Casu Ecclesiastico aut[em] Stipulatione[m] fierj publice co[n]uenit p[ro]p[ter] haec.
 - 20 1. Vt sciant ho[m]i[n]es quae personae contrahu[n]t matrimoniu[m], & hunc statum in Eccl[esi]ia locu[m] habere.
 2. Vt coniuges voce ministrij institua[n]tur qualiter viuere debea[n]t,
 3. Vt Eccl[esi]ia sit testis stipulationis factae.
 4. Vt publice preces fiant totius Eccl[esi]ae, quo inceptu[m] matrimoniu[m]
 - 25 cadet in gl[ori]am Deo, & ipsis in Comodum, adeoque toti Eccl[esi]ae in aedificatione[m].
- Jam considera[n]dum quid adesse quidquid abesse oporteat in Nuptijs.
1. Abesse debet Crapula. II. Superbia III. Immodicij su[m]ptus IIII. Turpes & scuriles sermones. V. Impedime[n]tu[m]
 - 30 pietatis ne eo tempore indulgeant conuiuio, cum sacra in templo perficiuntur unde Deus offenditur, proximus sca[n]dalizatur & multis est occasio lapsus.
 - II. Adesse debent: 1. Pietas 2. Honestas cu[m] hilaritate 3. Sa[n]cta colloquia 4. Crebra vota, ut Deus fecu[n]det hunc statum.

fol. 140 43

35 [f] **Spuosob / ktery se zachowawa / pry oddawanij Osuob / ktere wstaw
Swaty Manželsky wstupugij:**

[n] Statuatur Vir ad dexteram Faeminae ac sinistra[m]

& discat Sacerdos:

Krestiane Wernij / a Prijtele⁵¹ mne W Krystu Panu milij / poniewadž tieto dwe Osoby / zwuole Pana Boha wssemohuczijho / z nadchnutij / a zrijzenij Potiessitele ducha swateho / wstaw Swaty Manželsky / wступити a oddati se / vmienily. Kterežto tuto / na tomto Boskom a Swatom Mestie 5 / w zhromaždienij a prytomnosity wassem / Odemne / Yakožto namestka Božijho / podle obicžege a poradku Czirkwe Krestianskeg / ma potwrzen / a vpewnien byti. Kdežto / netoliko tymto Osobam / ale nam wssem / znaty a wedieti slussij / že staw S[wat]y Manželsky / ne od nas lidij duchownych / a nebo swetskych / &c. zrijzeny a vstanowenij gest: / Ale od same[h]o Pana 10 Boha wssem: / Ne pro rozkoss a powolnost Tiela nassijho lidskeho / any take / abychom mi žerty nieyakowe / stoho meli / a nebo kratochwile a yhracžku / Ale / ktomu konczy / zrijditi a vstanowiti gest racžyl Buh wssemohuczy / staw swaty manželsky / abychom mi gey / w rewerentij welikeg / ważnosti / a wpocztwosti gmeli / a zachowawali. / Ne yako niektery narodowe / yakož 15 su Turczy / pohanij / nowokrsstency / pikharti / a ktery se gmenugij Bratry / &c. Nebo mame ku Effeskym / w 5. Manželstwo (prawij)⁵² gestit Swatost welika. / [f] Item ku czty sweho swateho gmena. A aby se lide množilj a kwietky sebe widawalj. A tak aby Czirkew ge[h]o swata budowala se &c.

44

20

[n] Abyste techda neg. / wy ne⁵³ yako lidee nerozumnij / Tiransstij / a pohansstij wstawu Manželskom / a nebo yako gina nerozumna a hlupa howada / slussij wam / aby ste se naucžili a / napomennuty / a wediely / Yako Pijsmo Swate / Tak noweho Yako y stareho zakona mluwij / O stawu swatom Manželskom / kterežto naucženij a napomenuti / netoliko se wam tuto chwili 25 / prytomto potwrzenij oznamiti yma. / Ale doskonczęenij žiwota wassijho / nato pamiatowati ymate. / A tak / wedle toho naucženij a napomenuti / žiwij biti / tak riediti a sprawowati se mate / po wsseczky časy žiwota wassijho / kterežto weczy čzinijcz / stoho welikeho a newimluwnego požehnania Božij[h]o / a potiesse[n]ij wezmete a dosahnete. / 30

Loci praecipui Coniugij:

1. Quid sit Coniugium.
2. A quo / & per quem⁵⁴ institutu[m] / vel quis sit author Coniugij

⁵¹ Prepisované „ij“, horšie čitateľné, pravdepodobne na „Pratele“.

⁵² Doplňené zátvorky.

⁵³ Dopísané do hornej polovice riadku: žili.

⁵⁴ Nadpísané: & vbi qua[n]do

3. Causae cur institutum sit Coniugium / & in que[m] fine[m]
4. Quae accidentia coniugij? De Cruce & Consolationibus
5. Qui effectus / vel quae utilitas sit Coniugij/
Vel istj

5

De primo:

Czo k prwnijmu: &c. / Manželstwy gest a gmenuge se / poradne a pocztiwe spogenij / dwuch Osuob / gedniho muže a ženy /

fol. 141 45

Kterežto spogenij Manželske / nemuože any nema byti rozdielene
10 a rozlucžene a nebo roztržene / Gedine skrze smrt častnu Yakož mame w 1.
Korinth. w. 7. / a skrze smilstwa a czizolostwa / a odbehnutij / Yakož mame
Math: w 5 a 19 každy (prawij)⁵⁵ kdoby propustil manželku swu / krome
prijcžiny czizolostwa / vvodij gjij w czizolostwo / a kdož propusstieniu
puogme / ten czizoložij. /

15 [f] Vel sic:

Coniugium est Ordinatio Dej qua Vnus mas & faemina vna [n] legitime
& indissolubiliter coniunguntur, ad propagatione[m] generis humani, & ad
societatem aeconomica[m], & Eccl[esi]ae ad aedificationem, & ad vitandas
vagas libidines.

20

De Secundo:

Po druhe giž / znati wam slussij a wedieti / Od kohoby byl zrijzeny
a vstanoweny / Staw Swaty Manželsky / a kde? /⁵⁶
Knihy Prwnie Mogžiss: / aj & rozdiel / Authora a vstanowitele stawu
s[wateh]jo manželskeho nam zgewne wiswetlugij a oznamugij / A netoliko
25 Authora / Ale take y spuosob zrijzenij a vstanowenij geho. / Wtychto
recžech: / Že milost a Mudrost neobsahla / A Otecza Pana Nassijho Gežysse
Krysta / po stworenij a vcžinenij wssech weczij / nebeskych y zemskych /
a po dluhom swogom rozgimanij / widiel gest wsseczky weczy ktore gest
stworyl / že by bily dobree. / Rekl gest / Vcžinme čloweka ku Obrazu /
30 a podobensty wassijmu / ktryby wlada⁵⁷ nade wsseczkymi weczmi /
ktore su na zemi / wodach / a nad ptacztwem powetnym: / Y vcžinil gest
čloweka Buoh a stworyl gest geho / ku Obrazu a podobensty swemu /

⁵⁵ Doplnené zátvorky.

⁵⁶ Na marginálii dopísané: Gen. 2.

⁵⁷ Na marginálii dopísané: Syra 17.

A pogal gest geho / a vwiedol ho do paradizu a rage / a postawil gest geho
/ aby dielal / a ostrijhal gey / a pryzkazal mu: / rekucze: /

46

Zkaždeho drewa Ragskeho gez / Ale zdrewa Vmenij / zleho y dobre[h]o
ne gez / nebo / wkterybykoli den gedol snieho / smrty vmriess. / Zatym 5
potom / rekl gest Buoh wssem. / Nenij (prawij)⁵⁸ dobre człowiekmu samu byti
/ Vcžinme gemu pomocz / podobnu gemu. /

Immisitque⁵⁹ Dominus Deus soporem in Adam / cumque obdormisset /
tulit vna[m] de Costis eius, / & repleuit carnem pro ea. / Et aedificauit Deus /
loxam qua[m] tulerat de Adam in mulierem / a aduxit eam ad Adam, / quam 10
cum videret / dixit / Hoc nunc os ex osibus meis, / & caro de carne mea, /
haec vocabitur virago / quia⁶⁰ de viro sumpta est. / Quamobrem / relinquet
homo patrem & matrem / & adhaerebit vxori sua, / & erunt duo in carne
vna. /

Ted hle nag. / wtijo recžech / zgewne a zretedlnie se nam wiswetluge 15
a oznamuge: / 1. Od koho byl zrijzeny a vstanovenij / staw s[wať]y manželsky
/ že nie od Angelow / nie od kralow / nie od knijžat, / nie od papeže rimskeho
/ a nebo kardinalow geho / &c.

Ale od samiho pana Boha wssem. / Otcze pana nassij[h]o G. K. / Potom
doklada se to take zgewne / y o času: / (Totižto)⁶¹ pred Vpadem / a nebo 20
prestupenem a vcžiněnem hřijchu. /

Dale po Tretie / do klada takese / y o Mijstie / (Totižto)⁶² w paradize
a roskossnem ragij / do ktereho Adam vwedieny byl. /

Po Czwrte / do klada y spuosob / w yakowom (Totižto)⁶³ že wespanij /
wzate gest rebro Adamowo prawe / a že to mijsto naplnene bilo tielem / 25
skterežto rebra / vcžinil Adamowi / ženu pomoczniczu. A tak že dwa /
vcžinenij su wgedno Tielo. /

Netoliko pak toto vcžiniti a spuosobiti racžyl Buoh Wssemoh. / že dwiech
wgedno Tielo spogil / aby wgedno / yako wernij Manželee žiwij bili. /
Ale zrijdil / vstanowil gim Leges / a nebo zakon: / (To ge[st])⁶⁴ dal gjm / 30

⁵⁸ Doplnené zátvorky.

⁵⁹ Na marginálí dopísané: Eccles. 4.

⁶⁰ Na marginálí dopísané: Psal. 2.

⁶¹ Doplnené zátvorky.

⁶² Doplnené zátvorky.

⁶³ Doplnené zátvorky.

⁶⁴ Doplnené zátvorky.

sprawu / a pryzkazanij / A nebo Regulu (to ge[st])⁶⁵ ssnuru / wedle kterege
by se sprawowati / a žiwij bity gmeli / Yakož se dawa znaty zonych recžy
/ Quocunque die comederis / de fructu hoc / morte morieris. / A pakli že
by se tak riediti / sprawowati / a wedle toho pryzkazanij žiwij biti nechtěli /
5 že ge chcze trestati a sstraffati. / Pakli že by pryzkazanij geho zachowawali
a plnili / slib gim vcžinil / že gim swe s[wa]ſe požehnanij daty chcze. /

fol. 142 47

Kterýžto staw swaty Manželsky / Sam Syn Božij / Pan N. G. K. / když
powolany byl k swadbe / ze swymi vcžedlniky a Matkau / do Kany
10 Gallilegskeg / potwrditi a vpewnit gest racžyl: / Yan w 2. A prytomnostow
swogow ozdobyl. / Kdežto take wczas potrebny / a wcžas nedostatku /
z wody wino wyborne / vcžiniti g[es]t racžyl.
Gestli že techda y wy neg. / wbaznij boskeg / wmilowanij Pana Boha wssem.
prednie / potom wlasccze krestianskeg / a wmilowa[n]ij wassem / &c. žiwij
15 budete / zwiery praweg / wassijch / nedostacziech / k Synu Božijmu Krystu
Panu / vtíjkati a gemu duowerowaty / a geho ktakowemuto wesely / žadati
a prosići budete. / nicz nemate pochibowati / ale pewne mate weriti / že on
spomoczow swogow swatow / wam prispege / wam pritomny wždiczky
bude / swu milost vkaže / a swe swate požehnanij wam da. / Když wi toliko
20 tohoto družbu / wihledawati a žadati budete. /

Quomodo aut[em] inuitandus est Christus? R.:

Inuitamus nos Christum / ad nostras nuptias / hoc modo: / Vid[elice]t / cum
nos obedientes sumus mandato illius / audimus Euangeliu[m] dilige[n]ter /
credimus in Christu[m] & sectamur ex fide / vocationem Chr[ist]i, /

25 Quo tempore invitandus Chr[istu]s?
Non tunc primu[m] / eum iam solle[m]nitas nuptiaru[m] fieri debet / veru[m]
ante tempus / Sicut enim hospitae & conuiuae / ante aliquas dies invita[n]tur
ad Nuptias / Sic etia[m] Chr[ist]us invitandus / qui gratus hospes venet /
& nuptias benedicet / & ne quid desit prospiciet / Nam ipse est Justicia /
30 & sum[m]a felicitas. / Ergo qui cunque venerit / secum affert iusticiam &
felicitatem. / Quia ipse e[st] thesaurus & fons omniu[m] bonorum. / Si itaque
optus panem / vide Johan. 6. Quid fecerit cu[m] quinque panibus hordraeceilis
& duobus piscibus. / Et Marcj 8. Matth. 15. Quomodo saturauit 4000 millia
ho[m]i[n]um / septem panibus / & paucis pisciculis. / Si deest vinum / vide
35 Johan. 2 quid fecerit in Cana Gallilea. / Si cares peccunia / vide Matth. 17.

⁶⁵ Doplňené zátvorky.

vbi iubet Petru[m] ex ore piscis accipere staterem pro tributo. / Si opus habes
sanitate: vide.

Ita vbi cunque Chr[ist]us praesens e[st] / ibi milla p[rop]t[er] esse egestas /
tam animae q[uoque] corporis. / Noli ergo negligere invitare / & venientem
retiens / sic benedictione[m] eius senties./

5

[f] Cum que enim Christus e[st] / illi nihil deest.

Cur etiam alij pij ho[m]i[n]es invitandj?

1. Vt sit commonefactio de Creatione hominis & copulatione eiusdem.
2. Vt orent pro Sponso & Sponsa.
3. Vt sint testes Coniugij.

10

48

[n] De Tertio

Nu giž Potretie / wediety mate pryczyny take / pro ktereby staw swaty
manželsky / od Boha zrijzeny a vstanoweny byl/ a k yakowemu konczy. /
(Totižto):⁶⁶

15

Po Nayprwe/ pro vwarowanij smilstwa a czizolostwa/ Nebo Buoh wssemoh.
/ obzwlasstne nam zakazuge / smilstwo a czizolostwo / yakož mame / Hebr.
13 Budyss (prawij)⁶⁷ mezy wamy wssemij / pocztiwe manželstwo / a lože
neposskwrniena / nebo smilnikow a czizoložnikow / sudit bude Buoh. /
Ytem: 1. Thesal. 4 Tako gest (prawij)⁶⁸ wuole Božij / posweczenij wasse /
abyste se zdržiewali od smilstwa / A aby geden každy vmel swym Tielem
wladnuti / w swatosti / w pocztiwości / ne wljbostij žadostij Tielestnych /
yako pohane / ktery Boha neznagij. /

Item 1. Corinth. 6. Tielo nema dane byti smilstwu / Ale Panu / A Pan Tielu
/ newieteli / že Tiela wasse gsu vdowe Krystowy / Czož techda / wezma 25
vdy Krystowy / vcžinijm snijch / vdy newestky nikoli: / Vtijkagte techda
pred smilstwem / nebo každy hriech / ktery koli čzinij čłowek / gest krome
Tiela / Ale kdo smilnij / proty Tielu swemu hressij. / A w 5. Mogž. w 23.
Nebudet žadneg newestky zdzier Yzrahelidskych / Any smilnijk ze sinow
Yzrahelidskych. / Item Exodj 20. Non męchaberis / Ibidem: Nec desiderabis 30
vxorem eius. / Math. 5. Audistis quod dictum antiquis: / Non maechaberis. /
Ego aut[em] dico vobis / o[mn]is qui viderit muliere[m] / ad concupiscendam
eam / iam maechatus est eam / in corde suo. 1. Cor. 10.

⁶⁶ Doplnené zátvorky.

⁶⁷ Doplnené zátvorky.

⁶⁸ Doplnené zátvorky.

Po druhe / Abychom mi lide / a zwlasstie Manžele / w czistotie / bez wsselikeg posskwrny / wduchu a wprawdie / žiwy bily / nebo poniewadž Buoh sam wssem. / Cžistota gest / Od nas take wihledawa / abychom se czistotne chowali. / Yakož Ph. Melan:

5 Casta Deus mens est / casta uult mente vocari /
 Et castus pondus / iussit habere preces.

A wknihach Judith mame w 15. Proto že gsy mlowala czistotu / proto ruka paně posilnila tebe: &c. Item 16. 2. Cor. 6

1 Timoth. 2.3.4.5

10 Actor. 24

fol. 143 49

Po Tretie / Aby Cžlowěk mel pomocnijka / nebo rekl gest Buoh Gen. 2. Nenij dobre byti cžloweku samotnemu / vcžinme gemu pomocniczu / podobnu gemu &c. / A Eklesiastes w 4. Protož lepet gest dwema byti 15 spolu / nežli gednemu / magit zagiste vžitek slowa⁶⁹ restwa sweho / nebo gestli geden vpadne / druhý geho pozdwihne / Beda samemu / &c. Non fecit itaque eam D[omi]nam / sed coadiutricem.

Po Cztrte / Aby se tak / a odtut / rozmnožovalo lidske pokolenij / Et Deo aeterna Eccl[esi]a / inde colligatur: / Vel vt Deo caelestes plantae profera[n]t & nascantur Ciues regni Caelorum / Vt Plato lib. 5 de Legibus Ideo vtendum est Coniugio / vt Deo cultores relinquamus. / [f] Genes. 1 Benedixit illis Deus & ait: Crescite & multiplicamini & repletae terra[m]. [m] Huc pertinet Genealogia Cain: Genes. 4. Et genealogia Adam vsque ad Noah: Gen. 5. Et Filior[um] Noah usque ad Abraham Gen 10.

25 Po Pate / Abychom vgitij a vvarowati se mohli / pokuty cžastneg y wecžneg: / Quia Deus / omnibus temporibus / ab initio mundi / puniuit / punit / & punire / uult libidines: / Vt testantur hystoriae. / Hebr. 13. Scortatores & adulteros / iudicabit Deus. / Ephes. 5. žadny (prawij)⁷⁰ smilnik a neb czizoložník / žadny necžisty / žadny lakomecz / a modlam služebník / nebude gmiety⁷¹ 30 dediczty wkrálowstwy nebeskom a Božom. / Puniuuit Deus Sodomam Genes. 19. In Graecia multas Ciuitates Thebas / Athenis / Spartae / Troiam / Ociosa egressa Dina filia Jacob / q[ouque] rapuit Sichemitis interfectus e[sse] cum parente & o[mn]i[b]us suis subditii(?) inq(?) Genes. 34.

⁶⁹ Na marginálii dopísané: Eccles. 9. Syr. 26 & 37.

⁷⁰ Doplnené zátvorky.

⁷¹ Na marginálii doplnené: Genes. 6 (?)

Multi etiam Caesares / Reges / Principes periere p[ro]p[ter] libidines / vt Aegiptus⁷² / Clytemnestra / Archelaus / Alexander / Demetrius / Ptolomēus / Judic. 19 & 20 Et ferme tota tribus Beniamin / deleta e[st] p[ro]p[ter] stupratam vxorem Leuitae. / Sic Samson ingressus ad Delilam Philistij oculos eius erueru[n]t / Judic. 16. Sic Amnon filius Dauidis / de qui 2. Samuel 5 53. Sic Absolon 2 Samuel. 16.

Po Ssieste / Abychom skrze takowu neczistotu a hriech sodomsky / nassu pocztiwost / dobre gmeno nestratili / a gey zbawenij nebily /

50

Po Sedme / Abychom my / pobožne / a pocztiwe / czistotne žiwij gsuce 10 mohly se stati vdowe Krysta Pana / a dosahli žiwota wecžne[h]o nebe mame 1. Corinth. w. 6. Ne mijlte se bratry / nebo any smilnijczy / any modlam služebnijczy / any czizoložnijczy / any rozkossnij / any sodomsstij hřijssniczy / &c. kralowstwym Božijm wladnuti budu. / Ephes. 5. Hoc scitote intellige[n]tes / quod o[mn]jis fornicator / aut[em] 15 immu[n]dus / no[n] h[abe]t haereditatem / in regno Chr[ist]ji & Dej. Galat. 5. Qui talia agu[n]t / regnu[m] Dej no[n] consequentur.

Institutum est aut[em] in hunc finem: / Primo / vt sit imago faederis / inter Christum / & Eccl[esi]am

Deinde / Coniugium est Schola / & officina multarum virtutum. 20

[f] Conse[n]sus Sponsi & Sponsae.

Legitur Genes. 24. [n] Nocem[us] puella[m] & quaeram[us] ipsi[us] volu[n]tate[m] cu[n]que⁷³ Rebeca vocata venisset, sciscitati sunt (Laban & Bathuel) Rebeca[m] sorore[m] sua[m]: Vis ire cum h[omi]ne isto? Quae ait: Vadam. Et sic Isaac intoduxit Rebecca[m] in tabernaculu[m] Sarae m[at]ris 25 suae.

[f] Sic . Reg. 25 David & Abigail consentiu[n]t in nuptias.

Sic in historia Tobiae exponitur.

[n] De Quarto:

Dale gesstě po Cžtwrte / znati wam slussij / Yakoweby se weczy / zbehawali 30 a nachazely / pry stawu swatom manželskom: / (Totižto)⁷⁴ kryž nemoczy / vskosti / a wsseliyakowy nedostatkowe / hlad / vskostwi / &c. Ato wsse nachaze se prygednom y druho[m] pohlawij / Yakož otom pijsmo swate

⁷² Na marginálí doplnené: Num. 25.

⁷³ Na okrají doplnené: Rebeca.

⁷⁴ Doplnené zátvorky.

wiswecžuge na mnoha mestiech Ano y skussenost nasse / nam otom
wiswecžuge / nebo se nam na Oko nasse wideti dawa / Yakowym by
rozlicznym krijžom biedam / psotam / vskostiem / a tiesskostem poddanij
bili manželes / Ato wsse prysslo gest / zupadu prwnijch nassijch rodicžow
5 / Adama a Ewy / ktery prestupiwssi pryzkazanij Boha nagwissijho /
A powoliwssi diablu Sathanassi / zbaweny su / wsseczkych darow Boskych
/ a pokladow nebeskych. / A proto take / zlorečyl

fol. 144 51

gest Buoh wssemohuczy obogijmu pohlawij / Ženskymu i Muskymu /
10 ano take y hadu: / A na wssech krijž hodny zložyl: / nebo nagprwe řekl
k hadu / když mu zlorečyl: / Genes. 3. Že gsy to vcžinyl / hadie zlorečeny
gsy / medzy wssemi žiwocžichy a howady zemskymi / na prsech laziti /
a zemu powsseczky dny žiwota tweho / gesti budess. / Potom k ženě rekl:
/ Rozmnožim biedy a bolesti twoge / a pocžijnanij / wbolesti roditi budess
15 dieti twe / A pod moczow Muže tweho budess / A ont panowati bude nad
tebou. / Dale / y k Mužy rekl Buoh: wssem / Adame / že gsy vposlechl
hlasu ženy tweg / A gedol gsy zdrewa a Owoczij / ktereho rozkazal som
tebe / aby negedol / zlorečena zeme wdijlie twem / wpotu twary lijcze
tweho / gesti budess chlieb twuog / zemi kopati budess / a trnie a hluže
20 tobe / roditi se bude / bilynu gesty budess / po wsseczky dni žiwota tweho
/ pokut se nenawratiss / do zeme / skterežto wzaty gsy / nebo prach gsy
/ a wprach se obratiti musijss. / W tijchto techda recžech / vkažuge
se nam krijž / obogijho pohlawij: / Nebo to wsseczko se gmenuge krijž: /
Yako když budtoli manžel nebo manželka / muž a nebo žena / vpadli by do
25 nemoczy / Budtoli že gedon nebo druhy snijch vmrie / Budtoly že Tiescze
rodij dietky. / Budtoli že dietky pomieragij / A nebo gestli že nieyakowy
nedostatek pry manželiech se nachaze / Si deest Cibus / potus / vestitus /
Domus / ligna / bona familia / &c.
Non e[st] itaque ducenda uxor p[ro]p[ter] bona: &c. Ne pro statek, neb to
30 zmatek. Ne pro krasu Ta do času. Ne pro penize, neb to zmize, Ale pro
cznost, neb ta trwa na wecžnost.

Ale czo že su Powinnij Manželes Vcžiniti / postawenij gsucze wtakowom
kryži / A yako geden na protiwko druhemu / zachowati se magij
a sprawowatj.

35 O spuosobu a zachowanij manželskem / a powinnosti gegijch / Obogijho
pohlawij / muskeho y ženskeho / wiucžuge nas Pysmo Swate / a Prijkaldy
Stareho y Noweho Zakona / kterakby se Manželes spolecžne / riediti

sprawowati / obchoditi / a wyakoweg welikeg Rewerentij / ważnosti /
a pocztiosti / geden druheho mely by držeti /

52

Po Nagprwe / Powinnost Manželow g[es]t tato / (Totižto)⁷⁵ Aby se vmely
Pana Boha wssem. bati / geho milowati / na dewsseczko stworenij gemu 5
služili / pryzkazanij geho plnili / w slowe Boskom se obijrali /
In primis aut[em] sexum faemineum haec concernu[n]t / 1. Vt sit pia / 2.
Sit casta. 3. Sit proba. / 4. Sit verecunda. / 5. Obediens. / 6. Sit concors. / 7.
Sit humana. / 8. Sit patiens. / 9. Sit taciturna. / 10. Subdita. / 11. Sit sedula &
praesit aeconomiae. / 12. Diligat maritu[m] & honoret./ 10

Potom po druhe / Manžele spolecžne powinnij a dlužnij su sobe wespolek: /
Laski / milowanij neossemetne / a hipokritske / Ale vprymne / sprawedliwe
a srdecžne / Yakož 1. Petr. 4. Predewssemi weczmij / spolecžnie mezy sebau
lasku vstawicžnu magte / nebo laska prykrijwa mnostwy hrijchow./
Yakož Ženy powinne su tijto weczy / O ktrych nas wiucžuge Pijsmo Swate: 15
/ Apostol S[wat]y Pawol pissicz ku Effesk. w 5. po nagprwe zmienku cžinij
/ O ženach / a to steg prijcžyny / že žena nagprwe zhressila &c. mluwicze
takto.

Ženy (prawij)⁷⁶ poddane budte Mužom swm / jako Panu / nebo muž gest
hlawa ženy / yakožto y Krystus gest hlawa / sweg mileg Czirkwe / A on 20
Spasitel gest Tiela gegijho : A protož / jako Czirkew poddana gest Krystu /
tak y žena poddana a poslussna ma byti / muži swemu wewssem. / A w 1.
Korin. w 11 chczem (prawij)⁷⁷ bratry / abyste wedieli / že každeho muže
/ gest hlawa⁷⁸ Krystus: Ale ženy hlawa / gestit muž. / Nebo (prawij) neny
stworeny muž pro ženu / ale žena pro muže / Any take / nenij ucžiněny 25
muž ze ženy / Ale žena z muže: / Nebo yakož mame w 1. Mogž. w 2. Cum
vidisset Adam Evam dixit Hoc nunc os / ex ossibus meis / & caro de carne
/ & propterea vocabitur virago / q[uia] de viro sumpta est / & ideo relinquit
homo p[at]rem & matrem, &c. Et Genes. 3 K ženě rekl Buoh: / Pod moczow
muže tweho budess / a On panowati bude nadtebau. / A ku Kolos. 3 Ženy 30
poddane budte mužom wassijm / jako slussij w Panu. /

⁷⁵ Doplnené zátvorky.

⁷⁶ Doplnené zátvorky.

⁷⁷ Doplnené zátvorky.

⁷⁸ Nad slovami „muže gest hlawa“ sú nadpisane číslice 1 3 2, naznačujúce zmenu
požadovanú zmenu poradia vo vete.

Pryklady mame mnohe⁷⁹ / swatych žien / yak su se naprotiwko swym manželom zachowawali: / Yakožto na Sare / na manželce Abrahamoweg: / Ktera recžy manžela sweho / welmi rada posluchala a zachowawala / a gemu wewssem poslussna / a powolna bila / A pane[m] swogijm ho
5 nazijwala / &c.

Thobiae 2 Hama Vxor eiq[ue] quotidie ibat ad opus textrinum / & de latore manuu[m] (vinu[m]) / que[m] co[n]sequii probeat / & ferebat. Gen. 24. Sic Rebecca / co[n]specto Isaac descendet de Camel. / Item 1. Samuel 18. Michel diligebat Dauidem maritu[m] / Item 1. Sam. 25.

fol. 145 53

Ktomu gesstie / Aposstol S[wat]y Petr w 1. Kanon. a w 3. napomijna a vcžy pobožne matronij a ženy zretedlne / kterak netoliko ženy / podane magij byty mužom swogijm: / Ale take kterak wozdobie (t. g.)⁸⁰ wokrase a obczowanij / kochati a nositi se magij. / A kterak take / Tiela swoge / ssatam a odiewem /
15 okrasslowati / a ozdobowati magij. /

Mluwij takto: / ženy / budte oddane mužom swym / a obczowanij wasse / bude gsy wbaznij Boskeg / kterežto / at se zewntirně zwlasij neokazugij / any zlatem ozdobuj / any wssperkownem russe nechodij / ktere weczy su pycha Tielestna / a pomigegiczy / A 1. Tim. 2 ženy (prawij)⁸¹ att chodie 20 woděwu slussnem / wstidliwosti / a zstriezliwosti / okrasslugijcze se: / ne pryprawugijcze sobe wlasow / A ne wzlatě / any w strijbre / any w perlach / any w drahem russe a ssatach / Ale yakožto slussij na ženy / at vkazugij milostiwost / skrže dobre skutky. /

A w pryslowij Salomon w 11 Obogek a neb ozdoba hrdla zlata / na pysku 25 swině / žena pekna a blazniwa. / Item Prouerb. 12 Žena⁸² pijlna a bedliwa / gestit koruna mužy swemu. / Bonum est itaq[ue]⁸³ eum mulier / si dominem ipsum appellat / cum e[st] sobria / pura / casta / bona / viro suo dita / obediens / &c. Malum vero e[st] / impudita / negligens / ignaua / socors / imperiosa / impia / maledica / &c. Exemplo e[st] Susanna.
30 Daniel 12.

Decori itaq[ue] ingenito / super addere sucum sumpruosum / vestitum & ornatum / prorsus nugum & insolens est / Nam ob pulchritudinem mulieru[m] / multi perierunt / ex hoc enim concupiscentia / quasi ignis promanat / et exardescit / Sola enim pulchritudo naturalis / & humani

⁷⁹ Nadpísané: pobožnich.

⁸⁰ Doplnené zátvorky.

⁸¹ Doplnené zátvorky.

⁸² Na marginálii 1 Cori. 7

⁸³ Na marginálii Eccl. 26 & 37.

corporis / corrupta libidine / Satis prouocat mulier viri appetitum / &c. Ob pulchritudinem & libidinem / perijt Ammon / Dauid / Salomon / Sichem / Olophernes / de quibus supra dictu[m].

- [f] Consensus Parentium in Coniugio & cognator[um]
Genes. 17 Agar [n] Consensu Abrahae & Saraj fit Vxor eius. 5
[f] Gen. 21 [n] Agar filio suo accepit Vxore[m] de terra Aegyptj.
[f] Genes. 24. [n] Abraham Filio suo Isaac ex cognitione sua accepit vxore[m].
[f] Genes. 29 De [n] Rachel consentit P[ate]r Laban & spo[n]sus Jacob
[f] Genes. 38 Judas [n] Primogenito suo Her. dedit Vxore[m] Thamar.
[f] 1. Reg. 18. [n] David Consensu Saulis dicit Michol vxore[m] 10
[f] 3. Reg. 2. [n] Adonias petit Abisag co[n]cubina[m] Davidis Vxore[m]
[f] Thob. 6. 7. & 8 [n] Consensu Ragnel datir in Vxore[m] Sara Thobiae.

54

Dale giž / ptagme že take yakowaby byla powinnost manželow (to gest)⁸⁴ kterak se magij mužie zachowati / na protiwko swym manželkam: / Aposstol 15 Swaty Pawol / pijssicz ku Effesk. w. 5 Mužij⁸⁵ (prawij)⁸⁶ milugte ženy wasse / a nebywagte knijm vkrutnij a trpczy / yako y Krystus miloval Czirkew swu / a widal sebe samijho za nij / aby gjij poswetil / &c A opiet dale / Mužy (prawij)⁸⁷ magij milowati manželky swoge / yako Tiela swoge wlastne: / nebo kdo miluge manželku swu / sam sebe miluge / nebo nikdy žadny Tiela sweho 20 / wnenawisti negmel / Ale chowa gey a krmi / yako y Krystus Czirkew swu / nebo sme vdowe Tiela geho / zgeho Tiela / a zgeho kostij. / Genes. 2. Relinquiet homo patrem suu[m] / & matrem &c. Colos. 3. Mužij milugte ženy wasse / a nemegte se prijsne knijm. / A Eccles[ia]sticus Nebywag yako lew w domu twem / podwraczugijcz czeled twu / a vtijskuge poddane tobe. 25 / A Prouerb. 17. Melior est plena victimis / vbi est contentio. / A 1. Petr. 3. Mužij (prawij)⁸⁸ bidlete rozumne / z manželkami wassymi / vdielugijcze gijm / gegijch pocztiwości / yakožto nadobe mdlegsseg ženskeg / a yako dedicžkam milosti Boskeg a žiwota./

A protož / acž kolwek Muž gest hlawa ženy sweg / wssak že / nemagij 30 se mužie chowati naprotiwko manželkam swogijm / zuriwy / vkrutnij / Tiransky / yako pohane / ale yakožto wernij krestiane / ne yako na

⁸⁴ Doplnené zátvorky.

⁸⁵ Na marginálii: Ephes. 5.

⁸⁶ Doplnené zátvorky.

⁸⁷ Doplnené zátvorky.

⁸⁸ Doplnené zátvorky.

protiwko howadom / Ale yakožto klidem: / nebo ku Obrazi Božijmu su take stworene: / Anyže gich za lechku wecz sobe wažiti mame / nebo y gjich gest kralowstwy Božie. / A acž niekdy prehressij / wssak že vstupiti gjim mame / yakožto mdlemu a krechkemu stworenij a Tielu. / A gjich tak wažiti
 5 / cztiti a pocztiwości gmiety / neginacže než jako swe wlastne Tielo / mame w prijslowij Salomon: / w. 12 že žena pijlna / bedliwa hospodarka / Opacžita / wena / gest koruna mužy swemu. / Syrach 25
 Try (prawij)⁸⁹ weczy su ktere se Bohu y lidem lijbe: / swornost bratow / milowanij bližnijch / A muž a žena wdobrem sobe powolugijcze /

fol. 146 55

Nu acžkolwěk pak / takowe welmi welike krijže / trpeti a znasseti musegij wernij manželes mnohokrat: / wssak že Buoh wssemohuczy dal gjim potiessenij a požehnanij. / Yakož mame Genes. 1. Rostiete a množete se / a naplniugte zemu / a podmocznugte gjij / A panugte nad ribami morskymi
 15 / a nad ptacztem nebeskym / y nadewssemi zwieraty / ktere se hybagij na zemi. Taulerus Nunq[ue] mens humana / est tam auida ad petendum beneficia Dej / quam Deus est audius / ad dandum / & ad effundendum suu[m] amorem / in nos.

[f] In Sum[m]a ducturus vvxorem haec cogitet.

- 20 1. Quis sit autor Coniugij. Nempe Deus ipse: Genes. 2
2. Vbi institutu[m] & quando. Sci[lice]t in paradiſo ante lapsu[m] ho[min]is.
3. Quod is stat[us] & ordo servat[us] e[sse] singulariter in diluvio.
4. Modus miraculosus confirmatus per Filiu[m] Dej in Cana Galilea aqua in vinum optimum conversa.
- 25 5. Vnicam virgine[m] vni viro tradi non duob[us] aut plurib[us]. Vt in Adam Noe
6. Vir no[n] solu[m] diligere & amare d[ebet] vxore[m] sed etia[m] alere tuer[et] & defe[n]dere et e contra mulier eadem facere d[ebet].
7. Crucem cogitet temporanea[m] ad purum te[m]pus duraturu[m].
- 30 8. Consideret consortiu[m] Sanctorum Dej in regno Caelorum.
9. Consideret Solatium & adiutorium.
10. Consideret praemia hic & in futura vita.

[n] His peractis / quaestio dirrigatur ad Virum:

Nu poniewadž ste giž slisseli nag. / nauczenij / napomenuti / a spasitedlne
 35 potiessenij / ze Slowa Božijho a zduowodov Pijsma S[wateh]o / 1 Czoby byl staw swaty manželsky. / 2. Skrze koho by bil zrijzenij / a kde vstanowenij

⁸⁹ Doplňené zátvorky.

/ a ktereho času. / 3. Pro ktere prijcžiny. / 4. O prysadnostech (to g[es]t)⁹⁰
o križij a o potiessenij. /

A poniewadž giž tuto odemne / staw w[ateh]o manželstwi / mezy namij /
potwrditi se ma poriedne: / Ya zeptawam se tebe / N. Aby sy mi ty powiediel
/ na twogu čest a wijru krestiansku / pred Panom Bohom / a pred tymito 5
krestiany / gestli že by ty zniekterow ginow Osobow / pohlawij ženskeho
/ a nebo panenskeho / slib a nebo nieyakowu zmluwu gmel / krome tegto /
N. a Osoby / ktera pry tobe stogij / cžili nie. /

Iisdem verbis / & tali modo / precode[n]du[m] cu[m] sponsa.

56

10

Po druhe / spitugem tebe N. / gestli že ty tuto N. sobe za prawu a pocztiwu
manželku / stwogey dobrey wuole / bez prynuzenij a nasilj / &c pogietu
chczess / cžili nie?

Similiter dic ad Sponsam.

Tandem Sacerdos iungat dextras / & sese mutuo obligent his verbis 15
Ya N. / pogijmam sobe N. / za prawu / a pocztiwu manželku / A slibugem
gey / mogu Cžest a Wieru krestiansku / pred Bohom / a pred timyto krest.
lidmij / že ya gu nechczem opustiti / wžadneg nuzi / wžadnom križij /
wžadneg nemoczy / wžadnom nesstiestij / wžadnom nedostatku / až do
mogey vplneg smrti / ktomu do pomouže sy mne / Buoh Oteczi mily nebesky 20
/ Y Syn geho mily / Pan. G. K. / Y Buoh Duch Swaty / a Swate Ewangeliun. /

Eadem verba repete cum Sponsa.

Nu Negmil. / tento zwazok a slib / wkterom ste se giž zawazali a sobe slijbili
zgewne / tuto pred Panom Bohom / a pred tymito lidmij / ku potwrenij
toho slibu a zawasku / Rucze (a y prstene) sobe ste daly. Ya techda / yakožto 25
namestok Kr[y]stja Pana / zuredu meho a powinnosti / podle oblicžege
a porietku / Czirkwe Kr[y]stja Pana / na tomto Swato[m] a Boskom mestie
/ potwrzugem was / wtomto swato[m] stawe manžel. / A to wegmeno
Boha Otcze weczneho: / wegmeno Sina ge[h]o mile[h]o a wegmeno take /
y Potiessitele ducha S[wateh]o. Amen. / 30

Czož⁹¹ Bouh Wssemoh. spolu spogil a zlucžil / toho gsy žadny čłowiek
nikdy nerozlucžuge. /

⁹⁰ Doplnené zátvorky.

⁹¹ Na marginálii Math. 19.

Buoh Wssemohuczy / a Otecz Pana Nassijho Gežysse Krysta / da sy wam
swe swate požehnanij / swu milost / aby ste se množili a žily w pocztiwosci /
obijragijcze se wslužbach Boskych / a wslowu geho swatem / Oswieti sy was
y Duch swaty / a da sy wam milost swu / a pokog wecžny. &c.

5

Sequitur oratio:

O wssemohuczy / wecžny / a milosrdny Pane Bože / Otcže nass mily nebesky
/ diekugeme tobe / že gsy nam milosti tweg swateg popriet / a nas do stawu
s[wateh]jo manželskeho / powolati / Abychom tak / smilstwa a Czizolostwa
/ vgit / a vwarowati se mohli racžyl. /

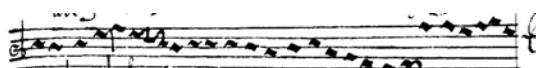
fol. 147 57

Y prosijme tebe srdecžně a pokorne / racž nam datи / ducha sweho s[wateh]jo
/ kteryby nas / wtom stawu / tak sprawował / riedyl a wiedol / Abychom
spolu / w laszczce manželske / wmilowanij / wpokogij / wswornosti /
a gednostaynosti / prebywali / a geden druhemu / prijcžiny k hnemu /
15 kzwadam nedawali. / Ale sslechetne / pokogne / pobožně a swatia žiwi bily.
/ Tak abychom / wcžas pokussenij a protiwenstwy / stali a trpezliwy bili.
/ dietky nasse podle wuole tweg Boskeg / w Baznij tweg / wichowawali
/ gim na sebe dobry prijklad dawali / wpobožnosti ge cwicžili. / A tak
abychom / spolu snijmi / tweho Blahoslavenstwy / a žiwota wecžnego /
20 dogiti a dosahnuti mohly. / Skrze milost a pomocz / tweho mileho Sina /
Pana N. G. K. &c.

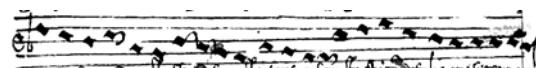
Otcže Nass / ktery gsy na nebesych / Oswetť se gmeno twe / pryd kralowstwy
twe / bud' wuole twa / &cet.

25

[Q]uiescat ira tua Domine Deus noster Et

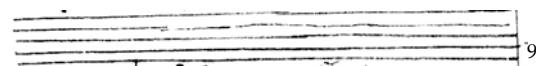
esto placabilis super nequicias populj tuj quia iurastj per

temet ipsum Sancte Deus Sancte fortis Sancte & immortalis miserere

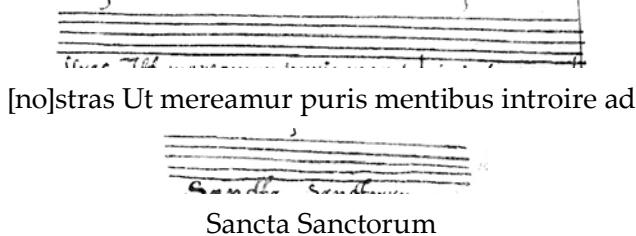
30

n[ost]rj

[n] [A]ufer a nobis Domine cunctas iniquitates no[stras]

⁹² V posledných troch veršoch sú iba načrtnuté čiary, bez notového zápisu.

58

5

Exaudj Exaudj Exaudj Domine preces
nostras propter meritum Unigenitj Filij tuj
Miserere Miserere Miserere Populo tuo quem re[demistj]
[re]demistj Christe sanguine tuo ne in aeternum
irascaris nobis.

10

15

59

fol. 148

ORATIONES PRO VARIIS REBUS

Litania Latina Correcta

Kyrie

Christe Eleison⁹³

20

Kyrie

Pater de Coelis Deus

Fili redemptor mundi Deus Miserere nobis.⁹⁴

⁹³ Svorníkom priradené k náprotivným trom veršom. Aj pre nasledujúce verše platí, že stĺpce v lave sú atramentom [n], odpovede vpravo [f].

⁹⁴ Svorníkom priradené k náprotivným trom veršom.

Spiritus Sancte Deus

Propitius esto Parce nobis domine.⁹⁵

Propitius esto

Ab omni peccato Libera nos Domine.⁹⁶

5 Ab omni errore

Ab omni malo

Ab insidijs Diabolj

60

A subitanea & improuisa morte, Libera nos Domine.⁹⁷

10 A peste & fame,

A bello & caede,

A seditione & simultate,

A fulgure & tempestatibus,

A morte perpetua.

15 Per mysterium Sanctae incarnationis tuae Libera nos Domine.⁹⁸

Per Sanctam Nativitatem tuam

Per Baptismum, iejuniu[m] & tentationes tuas,

Per agoniam & sudorem tuum sanguineum,

Per crucem & Passionem tuam,

20 Per mortem & sepulturam tuam,

Per resurrectionem & ascensionem tuam,

Per aduentum Spiritus Sancti paracleti,

In omni tempore tribulationis nostrae,

In omni tempore felicitatis nostrae,

25 In hora mortis,

In die Iudicij.

Peccatores

Vt Ecclesiam tua[m]⁹⁹ Sanctam Catholicam regere &
gubernare digneris.

Te rogamus
audj nos¹⁰⁰

⁹⁵ Svorníkom priradené k tomuto a nasledujúcemu veršu.

⁹⁶ Svorníkom priradené k náprotivným štyrom veršom.

⁹⁷ Svorníkom priradené k náprotivným šiestim veršom.

⁹⁸ Svorníkom priradené k náprotivným dvanásťim veršom.

⁹⁹ Nadpisáné nad riadok.

¹⁰⁰ Svorníkom priradené k náprotivným štyrom veršom.

Vt cunctos Episcopos Pastores & ministros Eccl[esi]ae in sano verbo & sancta
vita seruare digneris.

Vt sectas & omnia scandala tollere digneris.

Vt errantes & seductos reducere in viam veritatis digneris.

61

fol. 149

Vt Sathanam sub pedibus nostris co[n]terere digneris

Vt operarios fideles in messem tuam mittere digneris

Te rogamus
/ audj nos¹⁰¹

Vt incrementum Verbi & fructum Spiritus cu[n]ctis
audientibus donare digneris

10

Vt lapsos erigere & stantes co[m]fortare digneris

Vt pusillamines & tentatos co[n]solari & adiuuare dig[neris]

Vt Regibus & principibus cunctis pacem & concordiam donare digneris

Vt Caesari n[ost]ro perpetuam victoriam contra hostes tuos donare digneris

Vt principem nostrum cum suis praesidibus dirigere & tueri digneris. 15

Vt Magistratui & plebi nostrarae benedicere & custodire dig[neris]

Vt afflictos & periclitantes respicere & saluare digneris Te roga[m]us /
audj nos¹⁰²

Vt praegnantibus & lactentibus felicem partum & incrementum largir
digneris

20

Vt infantes & aegros fouere & custodire digneris

Vt Captiuos liberare digneris,

Vt pupillos & viduas protegere & prouidere dig[neris] Te roga[m]us /
audj nos¹⁰³

Vt cunctis hominibus misereri digneris

25

Vt hostibs, persecutoribus & calumniatoribus nostris ignoscere & eos
conuertere digneris.

Vt fruges terrae dare & conseruare digneris.

Vt nos exaudire digneris.

[f] Agne Dej qui tollis peccata mu[n]dj

30

Agne Dej qui tollis peccata mu[n]dj [n] Miserere nobis [n]¹⁰⁴

¹⁰¹ Svorníkom priradené k náprotivným piatim veršom.

¹⁰² Svorníkom priradené k náprotivným šiestim veršom.

¹⁰³ Svorníkom priradené k náprotivným siedmim veršom.

¹⁰⁴ Svorníkom priradené k náprotivným dvom veršom.

Agne Dej qui tollis peccata mu[n]dj [n] Dona nobis pace[m] [n]

[n] Christe [f] Exaudi nos.

[n] Kyrie

Christe [n] Eleison. Amen.¹⁰⁵

5 Kyrie

62

[f] Versus:

[n] Domine¹⁰⁶ non secundum peccata nostra facias nobis

Neque secundam iniquitates nostras retribuas nobis.

10

[f] Oratio

[n] Deus misericors pater, qui contritorum non despicias gemitum, & maerentium non spernis affectum, adesto precibus n[ost]ris, quas in afflictionibus, quae iugiter nos premunt, coram te effundimus easque clementer exaudij: Vt hoc, quod contra nos Diabolicae ac humanae, fraudes 15 moliuntur, ad nihilum redigatur, Consilioque tuae bonitatis dispergatur. Vt nullis infectionibus laesi, in Eccl[esi]a tua Sancta tibi semper gr[ati]as agamus. Per Dominum nostrum Iesum Christum Filiu[m] tuum qui tecum regnat & viuit in vnitate Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum. Amen.

20

[f] Versus:

Adiuva¹⁰⁷ nos Deus salutaris noster:

[n] Et propter gloriam nominis tui libera nos, & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.

[f] Oratio:

25 Omnipotens aeternae Deus [n] cuius Spiritu totum corpus Eccl[esi]ae sanctificatur & regitur, exaudi nos pro vniuersis ordinibus supplicantes, vt dono gratiae suae ab his omnibus pura fide tibi seruatur, Per Dominum n[ost]rum J. C. &c.

[f] Versus:

30 Ne¹⁰⁸ intres Domine in iudicium cum seruo tuo.

Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viue[n]s.

¹⁰⁵ Svorníkom priradené k náprotivným trom veršom.

¹⁰⁶ Na marginálii: Psal. 102.

¹⁰⁷ Na marginálii: Psal. 78.

¹⁰⁸ Na marginálii Psal. 142.

Oratio

[n] Omnipotens Deus, qui nos in tantis periculis constitutos propter humanam fragilitatem, scis non posse consistere, da nobis Salutem mentis & corporis, vt ea quae pro peccatis n[ost]ris nos affligu[n]t, te adiuvante vincamus. Per D. N. I. C.

5

63

fol. 150

[f] Versus:

Peccauimus¹⁰⁹ Domine cum patribus nostris
Iniuste agimus, & iniquitatem fecimus.

[n] Oratio

10

Deus qui delinquentes perire non pateris donec conuerta[re]tur & viuant, debitam quaesumus, peccatis nostris suspende vindictam, & praesta propitijs, ne dissimulatio cumulet ultionem, sed tua pro peccatis nostris misericordia semper abundet: Per Dominum n[ost]rum J. C. &c.

[f] Versus:

15

Invoca¹¹⁰ me in die tribulationis
Et eruam te & tu glorificabis me.

[n] Oratio:

Parce Domine, parce peccatis nostris, & quamuis incessabiliter delinquentibus continua paena debeatur, praesta tamen quaesumus, vt 20 quod ad perpetuum meremur exitium transeat a nobis ad correctionis auxilium: Per d[omi]num N. I. C.

[f] Alia Oratio:

Deus qui illuminas noctem & lucem post tenebras facis [n] concede propitijs, vt hanc noctem sine impedimento Sathanae transeamus, atque in matutinis 25 horis ad Sanctum seruitium tuum recurrentes: tibi Domino Deo Viuo & Vero gratias & laudes referamus. Saluator mundi salua nos omnipotens Deus: & lucem nobis concede perpetua[m], & pacem nostris concede temporibus, a subitanis & inprouisa morte nos eripere digneris: Qui cum Deo patre & Spiritu Sancto viuis & regnas Deus: per o[mn]ia secula seculoru[m]. Amen. 30

64

[f] Pro remissione peccatorum.

¹⁰⁹ Na marginálii: Psal. 105.

¹¹⁰ Na marginálii: Psal. 49.

[n] Versus:

De¹¹¹ profundis clamaui ad te Domine
Domine exaudj vocem meam.

[f] Oratio.

- 5 [n] Exaudi quae sumus Domine supplicum preces, & confitentiu[m] tibi
parce peccatis, vt pariter nobis indulgentia[m] tribuas benignus & pacem.
Per Dominum n[ost]rum J. C. A.

Versus:

Iustus¹¹² es Domine & rectum iudicium tuum.

- 10 Fac cum seruo tuo secundum misericordia[m] tuam.

[f] Oratio:

[n] Omnipotens aeternae Deus miserere famulo tuo & dirige eum secundum
clementiam tuam in viam salutis aeternae, vt te donante tibi placita cupiat,
& tota virtute perficiat. Per dominum. etc.

- 15 [f] Pro pace:

[n] Versus:

Fiat¹¹³ pax in virtute tua

Et abundantia in turribus tuis.

[f] Oratio:

- 20 [n] Deus a quo sancta desideria, recta consilia, & iusta sunt opera, da seruis
tuis illam quam mundus dare non potest pacem, vt et corda & corpore nostra
mandatis tuis dedita & hostium sublata formidine, sint tua protectione
tra[n]quila. Per Dominum n[ost]rum I. C. filium tuum. &c.

[f] Alia oratio:

- 25 Omnipotens [n] sempiterne Deus qui caelestia simul & terrena moderaris,
supplicationes populi tui cleme[n]ter exaudi & pacem tuam nostris concede
temporibus. Per d[omi]num &c.

fol. 151 65

[f] Pro agnoscenda Veritate:

- 30 [n] Versus:

Ad¹¹⁴ te leuaui oculos meos

Qui habitas in Caelis.

[f] Oratio:

¹¹¹ Na marginálii: Psal. 129.

¹¹² Na marginálii: Psal. 118.

¹¹³ Na marginálii: Psal. 21.

¹¹⁴ Na marginálii: Psal. 122.

[n] Infunde quae sumus Domine famulis tuis Spiritu[m] Veritatis & pacis, vt
quae tibi placita sunt toto corde cognosca[n]t & agnita tota virtute sectentur:
Per eundem[m] d[omi]num &c.

[f] Contra adversitates:

[n] Versus:

5

Redime¹¹⁵ nos Deus Israel

Ex omnibus iniuitatibus n[ost]ris.

[f] Oratio:

[n] Deus qui contritorum non despicias gemitum & mere[n]tium non
spensis affectum, adesto precibus nostris, quas tibi pro tribulatione n[ost]ra 10
effundimus, easque clementer suscipere dignare, vt quicquid contra nos
diabolicae & humanae moliu[n]tur aduersitates, ad nihil redigatur, &
consilio tuae pietatis allidatur, vt nullis infectationibus laesi in Eccl[esi]a
tua sancta tibi gratias & laudas referamus. Per d[omi]num &c.

[f] Contra Subitaneam mortem

15

Versus

[n] Qui¹¹⁶ regis Israel intende.

Qui ducis velut ouem Joseph.

[f] Oratio:

[n] Omnipotens & misericors Deus, respice propitius populu[m] tuu[m] 20
Maiestati tuae subiectum, & ne nos furor intempestiuae mortis inveniat,
dextera tuae protectionis custodiat: Per &c.

66

[f] Pro Captiuis

Versus:

25

[n] Domine¹¹⁷ exaudi orationem meam:

Et clamor meus ad te veniat.

[f] Oratio:

[n] Deus qui beatum Petrum apostolum a vinculis absolutum illa esum abire
fecisti famulorum tuorum N. in captiuitate positorum vincula solue, nosque 30
de illorum liberatione cito laetifices. Per dominum n[ost]rum &c.

¹¹⁵ Na marginálii: Psal. 129.

¹¹⁶ Na marginálii: Psal. 29.

¹¹⁷ Na marginálii: Psal. 103.

[f] Pro morituri:

Versus:

[n] Secundum¹¹⁸ multitudinem miseracionu[m] tuaru[m] Domine
Dele iniquitates nostras.

5

[f] Oratio:

[n] Omnipotens Deus, conseruator animarum, qui quos diligis corripis, &
quos corripis, pie ad emendationem coerces, gratias agimus tibi multiplices,
& confisi de tua pietate gloriosa, precamur vt misereri digneris famulo tuo,
ne praeualeat aduersarius animae illius, sed haec transitum consequatur ad
10 vitam aeternam. Per dominum &c.

[f] Pro inimicis.

Versus:

Dominus¹¹⁹ exaudi orationem meam
Et clamor meus ad te veniat.

15

[f] Oratio:

[n] Deus pacis, & charitatis amator custosque, da omnibus inimicis nostris
pacem, charitatemque veram, cunctorumque eis tribue remissionem
peccatorum, & nos ab eorum insidijs potenter eripe. Per dominum n[ost]rum
&c.

fol. 152 67

[f] Pro Charitate:

Versus:

[n] Exurgat¹²⁰ Deus, & dissipentur inimici eius
Et fugiant, qui oderunt eum a facie eius.

25

[f] Oratio:

[n] Deus qui diligentibus te facis cuncta prodesse, da cordibus nostris
inuiolabilem charitatis affectum, vt desideria de tua inspiratione concepta,
nulla possit maleuola tentatione mutarj. Per Dominum &c.

[f] Pro Castitate:

Versus:

[n] Cor¹²¹ mundum crea in nobis, Deus
Et Sp[irit]um rectum innoua in visceribus meis.

¹¹⁸ Na marginálii: Psal. 50.

¹¹⁹ Na marginálii: Psal. 101.

¹²⁰ Na marginálii: Psal. 67.

¹²¹ Na marginálii: Psal. 50.

[f] Oratio:

[n] Vre igne Sancti Spiritus renes nostros & cogitationes n[ost]ras, vt pudicitiae & sanctimoniae nouitate reflorescente carne nostra tibi casto corpore seruiamus, & mundo corde placeamus.

[f] Pro Humilitate:

5

Versus:

[n] Domine exaudi orationem meam
Et clamor meus ad te veniat.

[f] Oratio:

[n] Deus qui superbis resistis, humiliibus aut[em] das gratiam, auge in nobis 10 uerae humilitatis virtutem, cuius forma[m] in se credentibus vnigenitus tuus exhibuit, vt nunque indignationem tuam prouocemus elati: Per eundem d[omi]num. &c.

[f] Contra Ecclesiae aduersitates.

Oratio:

15

[n] Ecclesiae tuae quaesumus Domine preces placatus admitte, vt destructis spiritu oris tui hostibus, & erroribus vniuersis secura & Christiana tibi seruat libertate: Per d[omi]num &c.

68

[f] Alia Oratio

20

[n] Quaesumus Domine preces nostras placatus admitte, & in protectione Eccl[esi]ae tuae antiqua brachij tui operare miracula, vt Antichristi, omniumque inimicorum elidas superbiam, & eorum audaciam dexteræ tuae virtute prosternas.

[f] Pro Serenitate

25

Versus:

[n] Ostende¹²² nobis domine misericordiam tuam
Et salutare tuum da nobis.

[f] Item alius versus:

[n] Dominus dabit benignitatem
Et terra n[ost]ra dabit fructum suum.

30

[f] Oratio

[n] Ad te nos Domine clamantes exaudi & aeris serenitate[m] nobis tribue supplicantibus, vt qui pro peccatis nostris iuste affligimur, misericordia tua preuemente clementia[m] sentiamus. Per eundem dominum. &c.

35

¹²² Na marginálii: Psal. 84.

[f] Pro Pluuia

Oratio:

[n] Deus in quo viuimus, mouemur & sumus, pluuiam nobis tribue congruentem, vt praesentibus subsidijs adiuti sempiterna fiducialius 5 appetamus. Per Dominu[m] nostrum Jesum Christum Filium tuum. &c.

Aufer a nobis Domine Cunctas iniquitates nostras Ut possimus puris mentibus introire ad Sancta Sanctorum. Miserere, Miserere, Miserere Populj tuj, quem redemistj Christe Sangvine tuo, ne in aeternum irascaris nobis.

69

10 [f] Nayswategssij Bože Wssemohuczy pro Syna tweho gedno[n]rozeneho Gezu Krysta laskaweho sesliž nam ducha Swate[h]o Kteryby srdczie nasze swym ohniem zapalil A skrz rozlicžnost Yazikuw wsse narody wgednotie wiery zhromaždyl: Alleluia Alleluja.

[f] Versus:

15 Wipust ducha tweho a stworenij budu
A obnowijs twar zeme:

[n] Oratio:

[f] Modlme se: O Bože ktery gsy srdczie wernych wi[n]ucžyl ducha Swateho Oswijczenijm dayž nam wtomž duchu prawee weczy smijsleti A zgeho 20 potiessenij wždiczky se radowati: Skrze Pana nassijho Gežysse Krysta Syna twe[h]o mileho ktery stebau Bohem Otczem. &c.

[f] **Litania Česká:**

	Pane	Smilug se
	Kryste	Vsliss nas
25	Pane	Smilug se
	Kryste	Vsliss nas.

[n] Otcže Nebesky Sweta Bože
Synu Wikupiteli Sweta Bože
Duchu Swaty Sweta Bože
30 Swata Trogjicze geden Bože [f] Smilug se nad namij.¹²³

¹²³ Svorníkom priradené k predošlým štyrom veršom.

[n] Bud Nam milostiwy. [f] Odpustiss Nam Pane.

O¹²⁴ [n]d každeho hřijchu
 [o]d každeho bludu
 [o]dewsseho zleho
 [o]d vkladow diabelskych
 [o]d nahleg a nenadaleg smrti
 [o]d moru a hladu
 [o]d Buoge a mordu
 [o]d rozbroge a Ossemestnostij
 [o]d burky a zleho powetrij
 [o]d nahleg a nenadaleg smrti. [f] Wiswobod Nas Pane.¹²⁵

5

10

[f]S[n]krze tagemstwy tweho S[wateh]o wtielenij
 [s]krze twe swate narozenij
 [s]krze krest puost a twe pokussenij
 [s]krze Truchliwost a pott twuog krwawij
 [s]krze krijž a twe vmucženij
 [s]krze smrt a twe pochowanij
 [s]krze twe wskrijssenij a na nebe wstupe[n]ij
 [s]krze seslanij Vtiessitele ducha Swate[h]o [f] Zachowag nas Pane.¹²⁶

15

20

W [n] každem času Sstiestij y Nesstiestij nasse[h]o
 [w] každem času zarmutku nasseho
 [w] hodinu smrty
 [w] den saudny [f] Zachowag nas Pane.¹²⁷

My Wssicznij hřijssnij [f] Tebe Prosijme Pane 25
 A[n]by Czirkew twu S[wat]v obecnu křestiansku rijditi
 [a] sprawowati a Oppatrowati racžyl
 [a]by wsseczky Biskupy Pastiře a Služebníjky
 Czirkewnij wzdrawem Vcženij a Swatem
 Slowě a Sslechetnem životie zachowati racžyl. [f] Tebe Prosijme Pane 30
 Vsliß nas¹²⁸

¹²⁴ Svorníkom priradené k nasledujúcim desiatim veršom.

¹²⁵ Svorníkom priradené k predošlým desiatim veršom.

¹²⁶ Svorníkom priradené k predošlým ôsmim veršom.

¹²⁷ Svorníkom priradené k predošlým štyrom veršom.

¹²⁸ Svorníkom priradené k predošlým piatim riadkom.

[f]A[n]by Sekty y take Rothy a wsseczka pohorssenij Czirkewnij wihladiti racžyl.

[A]by bludne a zwedene na czestu prawdy nawratty racžyl.

5 [A]by werne dielnyky na swu žen wislati racžyl.

[A]by zrost slowa tweho Swateho a Owoczie ducha Swateho wssem posluchacžom vdieliti racžyl.

[A]by wsseczkych smutnych a truchlych potiessiti r[acžyl].

[A]by padlych pozdwihnutu a stogijczych posilniti racž[y].

10 [f] Tebe prossijme vsliss nas.¹²⁹

[A]by lekawym a pokussenij snassegijczym potiessenij y take pomocz dati racžyl.

[A]by Czysary nassemu křestianske[m]v Vstawicžne witiestwy nad nepratelmy geho daty racžyl.

15 [A]by kralom a knijžatom nassijm pokog a gednostaynost daty racžyl.

[A]by krale nasseho y z raddamij geho riediti sprawowati a Oppatrowati racžyl.

[f] Tebe prossij[m]e vsliss nas.¹³⁰

20 [A]by vredu N. y wssech sprawczow y take lidu obeczoneho požehnati a ostrijhati racžyl.

[A]by na zužene a nebespeczenstywy trpijce wzhlednuty a ge wiswoboditi racžyl.

[A]by ženam tiehotnym a ku porodu praczugijczym sstiastne pomoczy racžyl.

25 [A]by nemluvniatek y wssech siruotek a nemocznych strazcze a ochrancze byti racžyl.

[f] Tebe prosij[m]e vsliss nas.¹³¹

[A]by wsseczky zagate weznie wiswoboditi racžil.

[A]by siruotek a wdow ochrancze a obhagcze bity r[acžyl].

30 [A]by nepratelom a wssem protiňnikom nassijm odpustiti a ge ku praweg lascze prywesti racžyl.

[A]by nam hogne vrody zeme daty a ge od porusse[n]ij zleho zachowati racžyl.

[A]by se nadnamij hrijssnymy smilowati racžyl.

35 [A]by nas wsseczkych milostiwe vslisseti racžyl.

[f] Tebe prosijme vsliss nas.¹³²

¹²⁹ Svorníkom priradené k predošlým šiestim veršom.

¹³⁰ Svorníkom priradené k predošlým štyrom veršom.

¹³¹ Svorníkom priradené k predošlým štyrom veršom.

¹³² Svorníkom priradené k predošlým šiestim veršom.

[f] O Gezu Kryste Sinu Božij Smil. se nad.
 B[n]eranku Božij ktery snijmass hřijchy wsseho Sweta
 [B]eranku Božij ktery snijmass hřijchy wsse[h]o Sweta
 [B]eranku Božij ktery snijmass hřijchy wsseho Sweta
 [f] day nam Vstawicžny pokog.

5

Pane Smil. se Kryste vslyss nas.

[n] Kyrie Eleison Amen.

[f] Chorus canit: Od[n]polu životem nassijm &c.
 [f] Zachowag nas a warug Pane Bože jako zretedlniczy Oka tweho. 10
 Pod stjne[m] křydel twych swatych odewsse[h]o zleho.

[n] Versus:

Modlijme tie Kryste a dobroreczijme tobě.
 Neb skrze křijž twuog wikupil gsy wsseczek swet.

[f] Oratio:

15

Modlme se: [n] Wzhlednij prosijme Pane Bože na tuto Cželed' twu pro
 kteru gsy Pane nass Gežyssi Kryste rucze twe nestiehol gsy widati winnym
 newinny A skrijže podstupiti muk smrti. Skre Pana nass. &c.

[f] Chorus Conterre D[omi]ne fortitudine[m]

[n] Versus:
 Powstan Pane Bože a rozbehnu se wssicznij¹³³ nepratele
 A vtijkagij sy ktery nenawidie geho od twary Božij.

20

[f] Oratio:

Modlme se: [n] Wssemohuczy weczny a milosrdny Bože wkterehožto ruku
 gsu wsseczky weczy wsselika mocz A wsseho prawa kralowstwy wzhledny 25
 na Obranu krestiansku že lid pohansky ktery wswu mocz uffagij a wswu
 vkrutnost prawow twogow moczow raczij gich potriety skrze Krysta
 Spasitele nassijho. &c.

[f] Chorus: Ne reminiscaris domine delicta n[ost]ra &c.

30

[n] Versus:

Zhressili sme Pane y z Otczmi nassimj.
 Nesprawedliwost a wsseczku zlost sme čzinilj.

¹³³ Nadpísané: nassi.

[f] Oratio:

Modlme se: [n] Vslissij wssemohuczy Pane Bože modlenij nasse
a wiznawajiczych tebe odpust hřijchy Aby spolu dopriel nam y pokoge
A laskawě swu swatu milosti knam se obratiti racžyl: Skrze Pana nass. &c.

5

[f] Chorus: Da pacem Domine. &c.

[n] Versus:

Bude gsy nam pokog wmoczy twogey Pane
A hognost slowa tweho Swateho wnas.

[f] Oratio:

10 Modlme se [n] Wssemohuczy Wecžny a Milosrdny Pane Bože v tebe su
swate žadosti prawe raddy a sprawedliwe su vcžinky day nam služebnikom
twym gjich dosahnuti gychžto swet tento nemuož daty Aby srdczie nasse
wtwogom pryzkazanij sluly a hrozby smutky od nas odegmij: Cžasy gsy
budu wtweg tichostij obraniene: Skrze Pana nassijho Gežysse Krysta Syna
15 tweho mileho který stebau Bohem Otczem y z duchem Swatym žiw gest
a kraluge wecžny Buoh po wsseczky weky wekuow. Amen.

[f] Pan Buoh budiss swamij.
Y z duchem twym Swatym.

vacata

fol. 157 74

[f] Kattechismus

Kterak ty rozumiess sam O sobe / [n] a Yako znass Boha tweho? / Ty czo gsy?
Odpovedť:

Ya gsem rozumne stwořenij Božie / Buoh da. /

25 [f] Kterak gsy ty rozumne stwoře[n]ij Božie? R.

Prwnijm Narozenijm / gest sem člowěk: / A druhym narozenijm / skrze
krest / gsem křestian.

[f] Poniewadž gsy křestian / powez wkolik strankach / stogij
spasenij křestianske? R.

30 [n] Wssietki? W ktrych? R.

1. Wdesatorom Boskom Prykazanij.
2. Wyznanij Wiery křestianskej.
3. W modlidbe Krystoweg.
4. W Swatosti krstu Swateho.

5. W rozwazanij / a w Odpusste[n]ij hřijchow.

6. W Swatosti Tiela Pane / y Krwy geho.

[f] Kolkero gest Prykazanij geho / a neb Božij[h]o?

[n] Desett. [f] Ktere gest Prwnij? R.

[n] 1. Nebudess gmieti Bohow ginyh krome mne.

5

75

2. Nevezmess¹³⁴ Pana Boha tweho na darmo /

3. Pomni aby den Swatecžnij swetil. /

4. Czty Otcze sweho y Matku swu /

5. Nezabigess /

10

6. Nezesmilniss /

7. Nepokradness /

8. Newidass kryweho swedecztwy / proti bližni[m]v twe[m]v

9. Nepožadass domu Bližnjoho sweho /

10. Nepožadass manželky bližnjoho sweho / any diewky any howada / any 15
služebnijka / a neb czož ge[h]o g[es]t.

[f] Prwnij Božij Přykazanij ktere gest? R.

[n] Nebudess gmieti Bohow ginyh / krome mne.

[f] Czo gest to? R.

Mame se Pana Boha Bati / [n] a geho nadewsseczky weczy z srdcze milowati 20
/ a kgeho milosti / prawu žiwu wieru a duowernost gmieti / geho sameho
nasledowati / ge[m]v samemu služiti / modliti se / a wneho same[h]o
dauffatj. / [f] Toto Božie přykazanij [n] žada a chcze gmieti od nas / prawu
žiwu wieru / kteraž nas tiessij / a pomocz zaslibuge / žada bazen Bosku /
ktera nas pokorij / pred moczy a twary geho. 25

[f] Druhe Božij Přykazanij ktere gest? R.

[n] Newezmess gmena Pana Boha tweho na darmo.

[f] Czo gest to? R.

Mame se Pana Boha bati / [n] a geho milowati / skrže gmeno geho / nemame
lati / klieti / na darmo prysahati / [any] 30

¹³⁴ Nad riadkom dopísané: gmeno.

Any lhati / cžerity / a nebo oklamati. / Ale / mame gmeno geho wzijwaty / ke czty a kchwale / potom wpotrebach nassijch / knemu samemu wolati / modliti se / a zwdiečnosti / zewssech darow dieky činity. / Nebo wssicznij
5 / ktery budu wzijwati gmeno pane / spaseny bude.

[f] Tretie Božij Prykazanij ktere gest? R.

[n] Pomnij / aby den swatecžnij / swetil.

[f] Czo gest to? R.

Mame se Pana Boha bati / [n] a geho milowati / skazanijm a zgeho Swatym
10 slowem / nemame pohrzeti / Ale / za spasitedlne gmieti / a geho swateg
milosti slissieti / a w srdczy zachowawati / a gine wžadosti vcžity / wuoly
a z¹³⁵ srdcze nasse / k Panu Bohu obratiti / podle geho slowa swateho / žiwu
byty¹³⁶ a poslussnij byti / a tak se zachowati / Yako žada / a chcze gmieti od
nas. /

15 [f] Cztrte Božij Prykazanij ktere gest? R.

[n] Czty Otcze sweho / Y Matku swu. /

[f] Czo gest to? R.

[n] Mame se Pana Boha bati / a geho milowati. / Tež y rodijcže nasse / snymi
nepohrzeti / any gich hnewati / Ale gjich / w pocztiwostí gmieti / posluchati
20 / gjim dobre činiti / Yako su na[m] činili / tak gim zase odsluhowati /
a odplaczowati / wažnosti ge gmiety / lasku prokazowati / a wpotrebach
gegijch / žadnym obicžegom / a neboli gjich neopusstěti.

[f] Pate Božij Prykazanij ktere gest? R.

[n] Nezabigess. [f] Czo gest to? R.

25 Mame se Pana Boha bati / a geho milowati / [n] abycho[m] bližnijmu nassemu
/ na geho životie / žadneg sskody / Vrazku / Vtisku necžinily. / w srdczy
hnewu / proti nemu proty¹³⁷ [nenosili]

77

nenosili / zleg wuole nemeli / any se nemstwili / gimy nepohrzeli / geho
30 na czty neuraželi / Ale abychom radiegij / gemu radnij / a pomocnij byli /
wewssech potrebach geho.

¹³⁵ Preškrtnuté.

¹³⁶ Preškrtnuté.

¹³⁷ Preškrtnuté.

[f] Ssieste Božie Prykazanij ktere gest? R.
[n] Nezesmilniss. Czo g[es]t to? R.
Mame se Pana Boha bati / a geho milowati / abychom w čistotě dobreg / žiwij byli / w slowiech a wskutcziech / a zwlasste w srdczy / w manželstwu / wpraweg lascze / rزادne / a pocztiwe / žiwij byli: nebo Pan Buoh zawždy 5 trestal smilnijkow / Yakož y Dawida / sluhu sweho / pro ten hřijch.

[f] Siedme Božie Prykazanij ktere gest? R.
[n] Ne pokradness. [f] Czo gest to? R.
Mame se Pana Boha bati / a geho milowati / [n] Abychom bližnijmu nassemu / any peniezy / any statku nebrali / skrže falessnu kupu / a lest k sobe 10 neprytahowali / any prygimali / neprawym obchodem / Yakožto sfalessnym zbožijm / falessnow wahow a mierow neoklamawali / než abychom gemu / Czty / statku / žiwnosti / zdrawij / sstiestij / A wsseczko dobre / z wiery priely / a ku obdrženij toho / radnij a pomocnij gemu byli / wedle wsseg možnosti. 15

[f] Osme Božij Prykazanij ktere gest? R.
[n] Ne widass kryweho Swedeczty / proty bližnij[m]v twe[m]v.
[f] Czo gest to? R.
Mame se Pana Boha bati / a geho milowati / abychom [n] Bližnijho sweho neosoczili / nezradili / na czty gemu neutrhali / nepomluwali / a zlu powest 20 oniem newinasseli / než abychom geho milowali / dobre Oniem zmisseli / wsseczko k dobremu rosuzowali / neb ten gest mudry / a dobre nauczeny / kteryss wsseczko k lepssijmu bliznijmu swemu rosuzuge. /

78 fol. 159
[f] Dewate Božie Prykazanij ktere gest? R. 25
[n] Nepožadass domu / Bližnijho sweho.
[f] Czo gest to? R.
Mame se Pana Boha bati / a geho milowati / abycho[m] [n] swemu Bližnijmu / o geho dediczty / žiwnosti / statek / dom / lſtiwe nestali / a nebo pod nieyakowym spuosobem prawa / geho k sobe nepotahowali / než / abysme 30 gemu / ge[h]o statku / sstiestij / žiwnosti / zdrawij / a wsseho dobreho / zwiery prieli / a ku obdrženij toho / řadnij a pomocnij gemu bily / wewssach geho potrebach.

[f] Desate Božij Prykazanij ktere gest? R.

[n] Nepožadass manželky blližnijho sweho / a¹³⁸ služebníjka / any diewky
/ any wola / any osla / a neb czož geho gest.

[f] Czo gest to?

R.

Mame se Pana Boha bati / a geho milowati / abychom [n] Bližnijho nassijho /
5 any manželky / cželedy / howada / neodludili / nezwazeli / neodwratili / než
abychom ty drželi / radnij a pomocnij byli / Aby wrchnosti / v koho služe
/ werne gednali / služili / a powolnij byli / Totot gest nam Buoh pryzkazal.

[f] Procž a k čemu su Nam Božie Prykazanij od Boha widane
a vložene? R.

10 Proto su nam [n] od Pana Boha widane a vložene / abycho[m] skrže ne /
nass hříssny žiwuot / a nedostatky prrozenij nassijho / kterež takowym
Boskym pryzkazanijm vstavicžne sme odpornij poznali / a rowne Yakožto
w zrczadlo se nahliedali / skrže to vznawagijcze hřijchy nasse / a nemožnost
nassu / k naplnenij pryzkazanij Boskych / tym pilnegssij žadosti / za milost
15 a pomocz Božij prosili a žadali / Aby nam swu milost / a pomocz racžyl daty
/ k naplneny swych Boskych pryzkazanij.

79

[f] Skrže czo plnijme Božij pryzkazanij / zdalj skrže mocznost nassu /
cžily skrže milost / a pomocz Božij? R.

20 [n] Skrže moc Božij / a posilnenij milosti geho.

[f] Kterak že pak nabywame a dosahugeme / takoweg milosti
a pomoczy Božij? R.

[n] Modlidbau / skrže prawu žiwu wieru / w Pana Gežysse Krysta. / nebo on
sam powedieti racžyl / [f] V S[wateh]jo Yana 16 Giste giste [n] prawijm wam
25 / zacž kolwek budete prosići / Otcze meho wegmenu mogom / datť wam.

[f] Kterak že tehda modliti / a neb zacz prosići mame? R.

[n] Spuosobu modlenij / naucžil nas sam Pan Gežysse Krystus / v S[wateh]jo
Math. 6 rijkagijcze Otcze Nass genž gsy na nebesych / Oswet se gmeno twe
&c.

30 [f] Procž gmenugess Pana Boha Otczem swym? R.

[n] Proto / že gest mne / z milosti za swe dietie wiwolil / A že my Otczowsku
lasku / wernost / wuoli / a wsseczko dobre / zaslijbyl / a že mne / Yakožto diete
swe / wsseho Bohatstwy / sweho / dedijczem vcžiniti racžyl / [f] Y protož /

¹³⁸ Nadpísané: [a]ny.

[n] wiznawam / že žadneho gineho Boha nemam / gedine toho / praweho / žiweho / wecžneho / sameho / gedinkeho Boha / a Otcze nebeskeho / cztym / a knemu / Yakožto syn k Otczy vtijkam.

[f] Procž prawijss / že gest na nebesijch / poniewadž Pan Buoh / na
wsselikem mijstie gest? R. 5

[n] Pro rozdiel / Otcze meho Tielestneho / neb každy čłowěk / [ma Otcze]

80

fol. 160

ma Otcze dwogijho / Tielestneho neb zemskeho / ktorechažto / podle
prykažanij Božijho / ma cztiti / a gemu poslussnym byty / A ma Otcze
Nebeskijjho / kteremuž wewssech wezech / hned nicz newinimagijcze / 10
poddan byti ma. / A skrže toho Otcze nebeskijho / gestli že by se nezrownawal
z Bohem Otczem / a z geho swatym slowom / techda zemskeho a tielestneho
/ opustiti ma. /

[f] Kolikero gest prozby w Otcženassi / a neb w modlidbe Krystoweg?

R. 15

[n] Sedem.

[f] Ktera gest prwnij prozba? R.

[n] Oswětt se gmeno twe.

[f] Czo tu prosijss a žadass? R.

[n] Ya Prosijm / aby nam Pan Buoh wssemohuczy / posylne[n]lij dati racžyl / 20
aby Y w nas / gmeno Božie posweczeno bylo / kde se kolwecž slowo Božie
w czistotie kaže a vcžij / A my / yakožto zaležij / na syny Božie / životom
ho pronosijme. /

[f] Czo gest gmeno Božie? R.

[n] Gmeno Božie / gest diwne / swatee / prawee / milosrdnee / sprawedliwee 25
/ mudre a silnee.

[f] Druha prozba ktera gest? R.

[n] Přijd' Kralowstwy twe.

[f] Czo tu prosijss a žadass? R.

[n] Ya prosijm a žadam / aby nas Pan Buoh wssemohuczy / racžyl sprawowati 30
/ slowem swogijm swatym / aby sme slowu geho werili / Y take w nassem
životie / pokutt zde žiwij sme / geho zachowawali / a potomto swetie / až
na weky.

81

[f] Kolikero gest Kralowstwi Božij? R. 35

[n] Dwoge.

[f] Ktere gest prwnij?

R.

[n] Prwnij kralowstwi Božij gest / sprawedlnost / pokog a radost wduchu
swatom / (To gest)¹³⁹ wiera / a laska / trpezliwost w protiwenstwy /. [f]

5 druhe [n] kralowstwy Božij gest / když pan Geżyss Krystus / w sudny den /
zase prigde / a mrtwe wskrijssj.

[f] Tretij prozba ktera gest?

R.

[n] Bud wuole twa / Yako na neby / tak y na zemi.

[f] Czo tu prosijss a žadass?

R.

10 [n] Ya prosijm / aby nam Pan Buoh wssemohuczy / swu milost dati racžyl /
že Yako Božij wuole gest w neby / dobra / milosrdna / aby take y wnas / zde
na zemi byla / kteražby nas / vtwarzowala / a zachowawala / w slowu / wijře
/ dokuttžbychme nezemreli.

[f] Procž Rijkass na neby y na zemy?

R.

15 [n] Tu prosijm / Yakožto wssicznij nebesstij Angelowe / a Swatij / Panu Bohu
poslussnij su. / Tež aby nam / Pan Buoh wssemohuczy / swu milost racžyl
dati / abych y Ya / napřed gemu / a pro něho / rodjcžom / y teg zrizeneg
od Pana Boha wrchnosti / Y giny wssem / komuss kolwecž Tielestne
poslussenstwy powinnien gsem / tak poddan byl / Yakožto Angele Panu
20 Bohu w neby. /

[f] Cztrwa prozba ktera gest?

R.

[n] Chlieb wssedagssij dag nam dnes.

[f] Czo tu projss a zadass?

R.

[n] Ya prosijm a žadam / aby nam pan Buoh wssemo[huczy]

fol. 161 82

[wsemo]huczy / racžyl tu milost dati / a giste poznati / že Chlieb / kterym se
chowame / z nebe nam dawan bywa / abycho[m] y my / za takowe dobrodenij
/ wdiečnost panu Bohu vkażowali /. Nebo / chlieb wssedagssij tento gest
/ nayprwe pokrm / napog / odew / obuw / giste bedlenij / Rolij / dobitek
30 / penize / dobra manželka / poslussne dietky / služebniczy / dobríj panij
/ zdrawe powetrij / obeczny pokog / zdrawij tiela / čest / dobríj prijtele /
dobrīj susedy / a gine weczy / ktomu podobne.

[f] Prosijssli nieczo wijcze / nežli Chlieb Tielestny?

R.

¹³⁹ Doplňené zátvorky.

Ya prosijm [n] za slowo Božie / a za Cžtenij swate / ktere gest pokrm dusse:
/ nebo cžlowek / ne w samem chlebe žyw gest / Ale wewsselikem slowu /
kterež pochaze zust Božijch. /

[f] Pata prozba ktera gest? R.
[n] Odpust nam nasze winny / Yako y mi odpusste[m]e nassijm winnijkom. 5
[f] Czo tu prosijss a žadass? R.

Ya prosijm [f] a žadam / aby nam pan Buoh wssem. / swu milost racžyl dati
/ a na nasze hřijchy nepatrity / Ale milosrdny byti / abychom y mi / wsrdczy
zawistiwij nebili / abychom žadneho ne pomluwali / na geho czty neutrhalni
/ nezabigeli / než každemu hnetky / tudyss y neprijetelom nassijm / dobre 10
cžinili / a gych winny odpusstěly.

[f] Sesta prozba ktera gest? R.
[n] Neuwoď nas w pokussenij.
[f] Czo tu prosijss a žadass? R.
[n] Ya prosijm / [n] aby nas pan Buoh wssemohuczy / racžyl 15

83

zachowati / a obhagowati / před osijdly diabla / sweta / tiela nasseho /
abychom y my / skrze neho / odnijch sucze oklamanij nebili / w neweru
/ w zuffalstwy / a neb gine hřijchy / neupadli / než abychom nadnijmy
witiestwy obdržely. 20

[f] Siedma prozba ktera gest? R.
[n] Zbaw nas ode zleho.
[f] Czo tu prosijss a žadass? R.

Ya prosijm [n] a žadam / aby nas Pan Buoh wssemohuczy / racžyl zbawiti /
od zleho / ducha / a odewsesch skutkow geho / kteryž gest plny zlosti / lhař 25
a mordař / A zwuodcze dussij lidskych / Abychom y mi / w nayposlednegssij
čas / žiwota nassijho biedneho / bezpecžne do žiwota wecžneho / wegit
mohly. /

[f] Procž ríjkass Amen?
[n] Abych tym prewelmi gisty byl / že gest tato moge Modlidba wzaczna / 30
a vsliszena od Otcze meho nebeskeho / pro Gežysse Syna geho mileho.

[f] Yaka modlidba ma byti? R.
[n] Modlidba / ma byti sprosta / wkratkyh slowiech / ztriezliwa a vstawicžna
/ a zwlasste / w nassijch nedostacziech / To zase modliti se mame / gedny za
druhych / Y za nepratele nasze / gjim dobre cžinity / a gjim wsseczko dobre 35
pryjeti / a gjich winny odpussteti / chczemeli / aby nam Pan Buoh tež / nasze
winny odpustyl. /

[f] Kolik gest stranok znessenij Aposstolskeho / A neb obeczneg wiery
krestianskeg? R.

[n] Třy:

1. O stwořenij. 2. O wikupenij. 3. O posweczenij.

fol. 162 84

[f] Rijkag prwnij stranku o stwořenij.

[n] Werijm w Boho Otcze wssemohuczyho / stworitele nebe y zeme. /

[f] Czo gest to?

R.

[n] Ya werijm / že mne Buoh wssemohuczy / spolu zewssijm stwořenijm
10 stwořyl / a že my tielo / dussy / Ocžy / Vssi / y wsseczky gine Vdy dal /
a že mne / rozumem / y stymito zmisly obdaroval / netoliko to same / Ale
/ werym take / že tie wsseczky weczy / kterežby ginak zhinuly / On sam
zdržuge / a kzachowawanij / nam tohoto žiwota / den po dny vdieluge /
A zase werijm / že mne buoh predewssijm nebespeczenstwym obranuge
15 / a wsseczko zle / odemne odhanij / a mne sskoditi zbranuge / Cžinijt pak
to wsseczko / ne zmogho zasluženij / Ale / sameg teg Otczowskeg dobroty
a milosrdenstwy. / A protož / powinnien sem / abych gemu stoho diekowal
/ wuoly ge[h]o wzdiczky poddan byl / gemu služil / to wsseczko / yak giste
/ tak prawe gest.

20 [f] Rijkag druhu stranku o wikupenij.

[n] Werijm y w Gežysse Krysta / Syna geho mile[h]o / Pana &c.

[f] Czo gest to?

R.

Ya werijm / [n] že Gežyss Krystus / gest prawym Bohem / od Otcze od
weczeństi splozeny / A werym take / že gest prawy čłowěk / narozeny
25 z Marige panny / a že gest Panom mogijm / kteryž mne straczeneho /
a smrti poddaneho / wykupyl od hříchu / kralowstwy sathanasse / mna
wyslobodyl / ne zlatom any stříjborom / Ale swatow predrahow krowow
swogow / A to wsseczko pro to / abych Y Ya / Yakožto zdobytym zbožijm
geho / byl sprawedliwy / newinny / a blahoslaweny / w kralowstwy geho
30 wzdiczky služyl / a žiw byl / y take snym kraloval / podobne / Yako y on
zase zmrtwych wstal / žiw g[es]t a kraluge až nawekey. /

85

[f] Rijkag Tretu stranku stranku¹⁴⁰ O posweczowa[n]ij

[n] Werym y Wducha Swateho / Swatu Czirkew obecznou / wssech Swatych
35 obczowanij / Tiela zmrtwy wsta[n]ij &c.

¹⁴⁰ Preškrtnuté.

[f] Czo gest to?

R.

[n] Ya werijm / že gest Krysta weriti / a nebo Krystu panu moymu zmoczy
mey prijti nemohu / Ale gest to dijlo / od ducha swateho / kteryymž mne skrze
swate Ewangeliu[m] powolal / dary swymi mne nawsstijwil / Tež / Yako
y gine / ktery su w Czirkwy swateg / zhromaždiuge / powolawa / oswiecze 5
y posweczuge / a w praweg wiere zdržuge / a czelee odpusstienij hřijchom
dawa / A wnayposlednegssij den / mne y wsseczky werijcze / zmrtwych
wskriessi / a do žiwota wecznego / mne y wsseczky gine werijcze prywedie
/ to wsseczko / yak pregiste / tak prawe gest.

[f] O Krstu Swatom.

10

Czo gest Krest? R.

[n] Křest nenij sama sprostna woda / Ale gest slowom božijm vlžena
a zawazana / A tato slowa wneg / kterež Pan Gežyss Krystus Spasitel nass
vložil a přykažal / Yak swaty Mathuss píjsse w posledneg kap: Protož gducze
/ vcžte wsseczky narody krstijcze ge / wegmeno Otcze y Syna / y Ducha 15
Swateho / A vcžte ge / zachowawati ty wsseczky weczy / kterežkolwek
prykažal sem wam. Tež S[wat]y Marek píjsse w posledneg Kap. Pan Gežyss
Krystus / porucžyl vcžedlnijkom swym rzka: / Gducze powssem swetie /
kažte čtenij / wssemu stworenij / kdož vweřij a pokřstij se / spasen bude /
Ale kdož neuwerij / zatraczen bude. 20

86

fol. 163

[f] Yaky Vžijtek prynasse Křest?

R.

[n] Křest / puosobij odpusstenij hřijchow / a wislobozuge od weczneg smrty
/ a od diabla / a dawa wecznu radost / wssem / kteryž tiem slowom weřij /
Yakož slowa paně wiswecžugij. 25

[f] Kterak muože woda takowe welike weczy činiti / a neb

puosobity? R.

[n] Woda toho gistie sama nepuosobij: / Ale / slowa Božij / kterež kwodie
prypogene su / A wijra / kteraž tym slowem doweruge se / nebo woda bez
slowa Božijho / g[es]t jako gina woda / a nenij křest: / Ale slowem Božijm / 30
gest krest / a woda spasitedlna / a obmitij druheho narozenij a obnowenij /
ducha swateho / Yakož k Tijto: 3.

[f] Czo znamenawa takoweg wody krsstenij?

[n] Znamenawa / že Adam stary człowiek / wnas / skrze vstawicžne želenij
a pokanij / potopen a vmrtwen byti ma / wewssech hřiszech / a zlych 35
žadostiech / wzdiczky zase powstati w nowem człowieku / sprawiedlnosti
a wcžistotě před bohem / wzdiczky žiw byti ma: Kdež Swaty Pawol

k Riman. w. 6 pijsse / že kteryž koli pokrsstenij sme w Krystu Gežyssi / smrti geho pokrsstenij sme / a neb pohrebenij sme snijm / skrze krest na smrt. / A abychom / Yako gest y pan Krystus zmrtwyl wstal / skrze slawu Otcze / tak abychom y my / wnowotie žiwota chodili.

5

[f] O Spowedy

Czo gest Spowedf? R.

[n] Spowedf zawijra dwe weczy wsobe. / Gedna aby sme se zhřijchow wiznawali, / druhu abychm Absolutiu[m] a neb rozwazanij hřijchow &c. Vide superius integre.

10 87

[f] O Wecžeřy Panie:

Czo gest Swatost Oltarna? R.

[n] Gest prawe tielo a krew / pana nassijho Gežysse Kr[yst]ja / pod spuosobem / chleba a wijna / nam křestianom kgedenij a k pitij / od pana 15 Krysta Vstanowene a widane.

[f] Kde to stogij psano?

R.

[n] Takto wipisugij: Ewangelistowe / S[wat]y Matth. & Luk. Yan. Pan Gežyss Krystus / wtu nocz / w kterožto zrazen byl / wzal chlieb / a dijky čzinil / lamal / a dawal Vcžedlnijkom swym / rzka: wezmete a gezte / totot g[es]t 20 tielo me / ktere za was zrazeno bude / to činte kolikratkolwek gesti budete / to činte na me prypominanij.

[f] Tež y kalych [n] wzal / když gest odwecžerel / dijky čzinil / a dal gjim rzka / wezmete a pijte / stohoto wssicznij / Totoč gest zagiste krew ma / noweho swedecztwy / ktera za was / y za mnohe wilijta bude / To činte na 25 mu pamatku.

[f] Yaky Vžijtek stoho gedenij a pitij?

R.

[n] Tato slowa nam ten vžitek vkazujij: / [f] Kterež bude za [n] was zrazeno / na odpusstenij hřijchow / [f] Totižto / [n] že na[m] wtakoweg swatosti / gest hřijchom odpusstenij / žiwiut a spasenij. / skrze takowe slowa / dano gest 30 nam / a nebo kde gest odpusstenij hřijchow / tu take gest žiwiut a spasenij.

[f] Kterak muože tielestne gedenij a pitij / takowe welike weczy / čziniti a puosobity?

R.

[n] Gedenij a pitij same / gistie toho nepuosobij / Ale tato slowa Božij / kteraž to stogij / gestie / (Totižto)¹⁴¹ za was zrazeno / a za was wilieta / na 35 odpusstenij hřijchow / protož / kdo tym slowom werij / ten to ma / czož prawij / a yak znij / Gistie odpusstenij hriechow. /

¹⁴¹ Doplnené zátvorky.

[f] Kdož přygima takowu Welebnu Swatost hodne?

[n] Spuosobem a z Triezliosti / zewnitre tielestne / ktomu se pryprawiti
gest dobra cznost. / Ale tento gest prawy a hodny spuosob kteg swatosti /
kdož wieru prawu ma / a weřij tijm slowom / [f] Za was gest zrazeno / a za 5
was wilijta / na odpusstenij hřijchow.

[f] Psal.

[n] Beatus populus qui scit iubilare:
Blahoslaweny lid kterýž se welebiti vmij.

[f] Požehnanij stolu:

10

[n] Oczy / wsseho stowřenij / ktobe patřij Pane / A ty dawass / pokrm
gégijch / wczas potrzebny / Odtwirass ruku twu / a naplniugess / wsseliky
žiwočých / požehnanijm twym.

[f] Otcže nass / který gsy na nebesych / oswet se gme[n]jo twe / přyd
kralowstwy twe / bud wuole twa / &c.

15

Pane Bože / nebesky Otcže / požehnag nas / y tiechto darow twych /
kterež¹⁴² / z sstiedrosti tweg / přigijmati budeme / skrze Gežysse Krysta /
pana nasse[h]o Amen.

[f] Diekowanij po stole:

20

[n] Diekowanij cžinte panu / nebo gest dobry / a milosrdensty geho
/ zustawa na weky / Kteryž dawa pokrm / každemu tielu / genž dawa
howadom / potrawu gegijch / a młodym krkawczom hawranom / když
knemu wolajj. / Ne w silnosti koně / ljbost ma / any w cžrstwosci nuoch
muskych / kocha se. / Ale pan / wbogijczych se sebe ljbost ma / a wtiech / 25
genž dauffagij wmilosrdensty geho. /

[f] Otcže nass / genž gsy na nebesych &c.

[n] Diekugeme tobe / Pane Bože Otcže / skrze Gežysse Kr[yst]a / pana
nassiho zewssech dobrodenij twych / který žiw gsy / a kralugess / na weky
wekuow Amen.

30

[f] Modlidba Ranij:

O Nebesky / Wssemohuczy / a Nagdobrotiwegssij / [n] Pane Bože nass /
diekugeme / twogey swateg / a Boskeg milosti / z twogey pecže / a obrany

¹⁴² Nad riadkom dopísané: mi.

/ že sy ty tegto noczy / nassijm stražnym byti / a nas odewsseho zleho
nebezpeczenstwy / zachowati gsy racžyl /. Prytom prosijme a žadame / Aby
gsy / y tohoto / na stawagijcziho dne / nas ostrijhati racžyl / odewsseho
zleho nesstiestij / a pokussenij diabelskeho / Od zleho misslenij / od zleho
5 mluwenij / y odewsseho zleho činenij. / A neprijetele nassijho diabla / ktery
Yako Lew hladowity / obchaze okolo nas / hledagijcze / kohoby zežrati
mohol / od nas daleko zažen / Tak / aby se / twogey swateg / a Boskeg milosti
/ mohly wsseczky nasse žiwoty / y skutkowe lijbity. /

fol.165 90

10 Nebo my / wtebe dauffagijcze / a w tebe / nadiegu nassu magijcze / dusse
nasse / tiela nasse / y wsseczky weczy / starymi wlazeme / wtwoge swate
rucze porucžeme /. Angel twuog swaty / ten gsy nikdy neodchaze od nas /
Aby diabel sskaredy / žadneg moczy / any wladys / wnas nagijti nemohol /
A to / pro Gežysse Krysta / syna twe[h]o mileho / Pana a Spasitele nasseho
15 / ktery stebau / Bohem Otczem / y z duchem swatym / žyw gest a kraluge /
wecžny Buoh / po wsseczky weky / wekuow Amen.

[f] Modlidba Wecžernij:

O Nagdobrotiwegssij / a na wěky požehnany / Pane [n] Bože nass mily
nebesky / ktery se neracžyss zapomijnati / nad swym stwořenijm / ale gsy
20 gemu / wždy prijtomny / ochraniugess gey / a předewssijm zlym ostrijhass /
diekugeme / twogey welebnosti swateg / že wsseczkych twogijch dobrodenij
/ ktere gsy nam / tohoto dne / vcžinity racžyl. /
[f] Prytom prosijme a žadame tebe / O Otcze Nagmilegssij / [n] Aby gsy
nas / y tegto noczy / nastawagijczeg / neracžyl opusstieti / Ale racžy nas /
25 ostrijhati / od zleho misslenij / od snu sskodneho / od každeho hřijchu / od
nahleg a nenadaleg smrti / od pokussenij zleho / od osijdel diabelskych /
Y odewssech zlych prijkladnosti / nebo znass a wiess / žet bez tebe / mrty
sme / a bez twogeg / swateg a Boskeg pomoczy / nicz dobreho vcžinity
nemužeme. / [f] A protoss / [n] porucžeme se / twogey swatey¹⁴³ rucze /
30 z dussij nassij / y z tielem nassijm / y ze wsseczkymi weczmy skterymy
wlazeme / Ty nas racžy sam / wdobrom zdrawij / a wdobrom pokogij
/ zachowati / Abychom tobe / w duchu y w prawdie / služiti mohly /
A / powolanij nasse / podle slowa twe[h]o nagswatiegssij[h]o / hodně
/ a sprawedliwe / wikonawali / Vcžinže to / o Otcze nagswategssij / pro
35 Gežysse Kr[y]sta / syna twe[h]o mileho / pana a spasitele &c.

¹⁴³ Koncové „-y“ v oboch slovách pôvodne zapísané, dodatočne však vymazávané.

91

fol. 166

**[f] Kraticzke a Wsummie Obsahnute Nauczenij Dijtek z Katechismu
Nagprednegssijch Czlankuw Wijri Krestianskeg**

Kdo nas stwořil a na tento swet dal? 5

R.

[n] Pan Buoh Wssem. sam z swe welite dobroti a lasky.

[f] Procž a kcžemu nas stworyl? R.

[n] Proto abisme mi lide geho poznali, Cztili, chwalili, a zwelebowali: On pak aby nam žiwoot weczny darowal. 10

[f] Kterak ho pak mame poznati a Cztitj. R.

[n] Tak yako on sam nam wswem swatem slowě oznamitj, a nas naucžiti racžyl.

[f] Czo gest techda, a ktere g[es]t to ge[h]o slowo? R.

[n] Sum[m]a a kraticzke obsahnuti slowa Boskijho zawijra se wtijchto 15 Obzwlasstnijch Czlanczech naboženstwi krestianskeho.

1. [f] W Zakoně paně [n] a neb wdesatero[m] Boskom prikazanij.

2. [f] W Wiznanij Wijri krestianske.

3. [f] W Modlidbe Paně

[n] 4. [f] W slowijch [n] o rozhřessenij a neb spovedj. 20

5. [f] W slowijch [n] o swatostiech krstu s[wateh]o: A weczere panie.

[f] Kterak rijkass desatero Božij přykaza[n]ij?

Tako: Nagprwe: [n] nebudess gmieti Bohuw ginyh předemnau. [f] druhe:

[n] Newezmež gme[n]a Božij[h]o &c.

92

25

[f] Czo wsobe obsahuge Zakon a neb pryzkazanij Božie?

R.

[n] Wsseczko to czo sme mi powinnij Panu Bohu a bližnijmu nassemu.

[f] Ktera gest Summa Zakona Božijho? R.

[n] Milowati budess Pana Boha tweho z czeleho srdcze tweho, z czeleg 30 dusse twe, a ze wsseg moczy tweg, z czele misli twe: A bližnijho sweho Yako sebe sameho.

[f] Muožemeli mi lide naplniti toto pryzkazanij a neb Zakon Božij?

R [n] Nikoli: A protož any spasenij weczneho z zakona dogitj nemuožeme. 35

[f] Yako techdy spasenij weczneho dochazime? R.

[n] Skrze samu wijru w Geżysse Krysta, který biwsse prawym
a wecznym Bohem rownym otczi nebeskemu, y duchu s[waterem]v wzal
na sobe čłoweczenstwi pro nasze spasenij, Yakož wiznawame w nasseg
křestianskeg wijre.

- 5 [f] Rikag wiznániy wijri křestianske.
[n] Weřijm w Bohu Otcze wssemohuczio, stwořitele nebe y zeme: &c.

[f] Czo tu wtom Wiznawame? R.

[n] Wiznawame že wijru stálu a nepochibnu mame w Bohu, který wpodstatie
gest geden weczny a wssemohuczy Buoh a pan, a že wtom Bostwji gsu Třy
10 osoby: Yako Buoh Otec Syn a duch S[wat]y a tij Trij že gedno gsau.

fol. 167 93

[f] Ktere su prosym obzwlasstne wtastnosti tijchto Osuob
w Bostwji? R.

Wnitrnje: [n] Že Buoh Otec odwecznosti splodil sobe z sweg podstaty
15 Syna. Buoh Syn splozen gest od Otcze: A buoh duch S[wat]y pochazy od
Otcze y od Sina.

[f] Zewnitrnie: [n] Že Buoh Otec gest stwořitel wssech weczij. Buoh Sin gest
wikupitel. A Buoh duch swaty nas posweczuge k životu wecze[m]v.

[f] Yako že se mame modliti tomuto Bohu gedinemu
20 wpodstatie: A Trogimu wosobach? R.
[n] Tak yako nas sam pan nass G. K. naucžiti racžyl: Otcze nass genž gsy na
nebesych &c.

[f] Ktere a Yakowe gsu řecži o rozhřessenij a neb spovedi?
R.

25 Gsau tijto: Psano gest [f] V S[wateh]jo Math. w 21 Kap. [n] Mluwil Pan Gežyss
Krystus k Petrowi Tobe dam kljcze kralowstwi nebeskeho, Czožbi koli
zwazal na zemi, bude zwazano y na nebi. A czožbi koli rozwazal na zemi,
bude rozwazano y na neby. [f] A v S[wateh]v Yana [n] Mluwil Pan Krystus
ku wssem Aposstolum prigmete ducha S[wateh]o kterym koli bysste
30 odpustili hřichy na zemi, budu gim odpusstiene y na neby. A kterymbisste
koli zadrželi hřichy na zemi, budu gim zadržane y na neby.

94

[f] Ktere a yakowe gsu slowa o Swatosti Krstu S[wateh]
R.

35 [n] O Nařijzenij krstu Swateho takto pjsse Swaty Mathuss. Mluwil Pan
Gežyss ku Vcžedlníjkom swym: dana mi g[es]t wsselika mocz na neby y na
zemi: protož gdaucze po wssem swetě, Vcžte wsseczky narody, krstijcze

ge wegmeno Otcze y Sina y Ducha Swateho etc. Kdo Vweřij a pokrstij se spasen bude, Ale kdo nevweřij zatracze[n] bude.

[f] Ktere su слова O Wecžery Panie?

R.

[n] O Nařijzenij Wecžere panie takto pijssu Ewa[n]gelistowe: [f] S. Math. Mar. Luk. Y S. Pawel: [n] Pan Nass Gežyss Krystus wtu nocz wkteru zrazen bil: wzal Chlieb a dijki čzinyl. &c. 5

Tijm spuosobem když bilo po wecžery: wzal kalich dijki čzinil &c.

[f] Yako že se mame wižnawati z nassych hřijchuw?

R.

[n] Takto: Ya bijdny a hrijssny Cžlowek. &c.

10

95

fol. 168

Pijsně Chwal Boskych:

Pomocz nasse budíž wegme[n]v Paně který vcžinyl nebe y zeme.

Oratio.

Panu Bohu pomodlme se: Pane Swaty Otcže a Wssemohuczy Wecžny Bože, 15 ktery gsy nam ke dny dnessnijmu dožiti smilosti tweg swateg popriel: Y dagž nam prosijme pane pomocz twogu swatu:

Abychom tento den odewsselikoweho hřijchu smrtejlneho a y odewsseho zleho zwarowanij byli: A toliko to wtomto dni czo by se tweg Swateg Boskeg Milosti lijbilo konali a sprawowali: A wtwem swatem slowie se 20 tiessili wsseczky zle weczy a žadosti tielestne a sskodliwe od sebe daleko zaženucze, pomoczow twogow swatow ge přemahali. Skrze pomocz Sina tweho mileho ktery &c.

Sequitur Veni Sancte Sp[irit]us.

Negswategssij Bože Wssemohuczy pro Syna sweho Gednorozeneho, Gezu 25 Krysta laskaweho sesliss nam ducha S[wateh]o, kterižby srdczie nasse swym ohniem zapalil a skrz rozlicžnost yazikau wsse narody wgednotu wiery zhromaždyl. Alleluia Alleluia

96

Gratiarum actio pro defe[n]sione nocturna.

30

O wssemohuczy Bože nass diekugem tobe každy čas že nas sam ostřijhass. Od hřijchu y diabla zleho y w noczy od snu sskodne[h]o budiž chwala stoho. &c.

Tobe Bohu stwořiteli kralugiczimu na neby stwe[h]o dobrodenij¹⁴⁴.

¹⁴⁴ Koniec slova nadpisany nad riadkom, pravdepodobne s cielom vyhnut sa prechodu do ďalšieho riadka.

Sequitur Litania

Kterž na(?) czinij zmilosti wime nasseg nasseg hodnosti sweg puheg
sstiedrosti

Ostrihagz nas y tohto dne &

5 Zet nas

Intonatio puerorum

*145

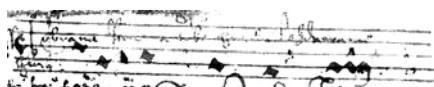
Tis nasse ochrana Pane a tebe chwalu wzdawame.

Vslississ hlas.

10 (?)

Kdeže přebiwass

*

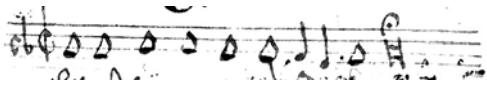

[O]tcže nass Nebesky

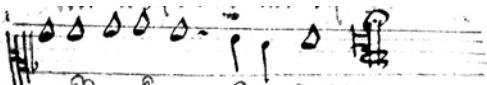
15 Paně Negmocznegssij

Bože Milostiwý.

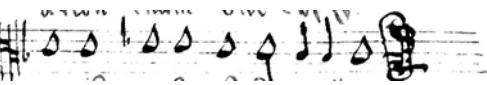
Chorus

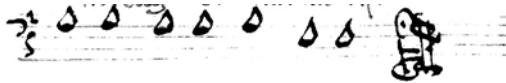
[T]¹⁴⁶ebet wzijwame twe dijtky

20 [N]jaklon knam swe vssy

[Z/S]milug se nadnamij.

fol. 169

¹⁴⁵ Preškrtnutý riadok, nečitateľné. Do notového zápisu za ním druhotne a menším písmom dopísané (potenciálne ale tou istou rukou) riadky vymedzené v prepise znakmi *.

¹⁴⁶ V rukopise je na začiatku riadkov vynechané miesto pre dplnenie prvého písmena, pravdepodobne kaligrafického charakteru. V zátvorkách sú písmená doplnené na základe kontextu (pre nejednoznačnosť úzu v rukopise v tretom verši ľahko rozlíšiť, či by bolo bývalo použité „z“ alebo „s“). Podobne aj nižšie.

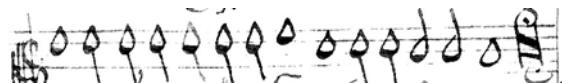
Pueri

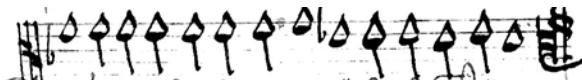
Oswęť se twe S[wat]e gmeno / ssirocze zachwaleno.

Chorus.

5

Pro Gezu Krysta Sina twe[h]o smil[ug] se nad.

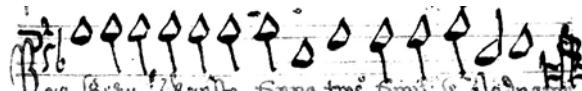

Pro Gezu Krysta Sina twe[h]o smil. se nad namij.

10

Pro Gezu Krysta Sina tweho smil. se nad.

Pro Gezu Krysta Syna twe[h]o smil. se nadnami.

Pueri

15

Deg at wpraweg znamosti tweg a wpobožnosti životuw nassijch twe
gmeno swetime: ne nalesky lidske

Prijdiž knam kralowstwi twe: keteržto g[es]t weczne

Deg aſ duch twug nas vdy Czirkewnij sprawuge: A kdobremu wedě

Děg se twa s[wat]a wuole na zemy: Yakož y na neby

Yak Angele wnebi: tak lide na zemi:

Deg atſ wuoli twu wikonawame: tobe se lybime

Deg nam dnes Chlieb nass wezdagssij: k životu potrebniſ

Deg dobre sprawcze pokog zdrawij a wpowolaniſ prospech a czož vznawass sam: byti potrebne nam.

Odpust nam winny nasse: yak bližnijm čzinijme.

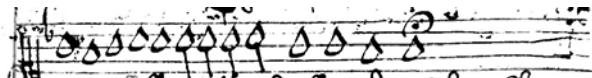
Deg nam pokanij čzinijm w milosrdenstwi tie nasledowati: winnijkum odpusstěti.

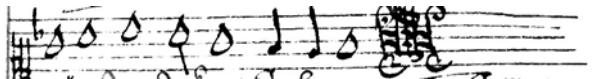
20

25

Neuvod nas wpokussenij: nas padle stwořenij.
 Nedopussteg nam vpadati budto wzgewne budto wlijbeznych weczech
 skrite nebespeczensti: zde wplaczliwem vdolij.
 Zbawiss nas odewsseho zleho: A czož gest sskodneho.
 5 Wiswobodi nas zhřijchu smrti diabla a zewssech bijd žiwota toho: přywed
 do weczneho.
 O weczny Bože vsliss toto nasse modlenij A bud nam prijtomny.

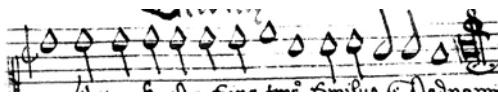
Chorus pro conclusione

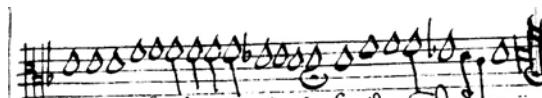
10 Neb twe gest Pane kralowstwy Mocz take y Slawa

 Až na Weky Skala. Amen.

fol. 170 99

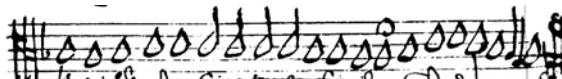
Chorus

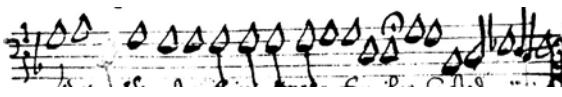
15 [P]ro Gezu Krysta Sina twe[h]o smilug se nadnamij.

[P]ro Gezu Krysta Sina tweho smilug se nadnamij.¹⁴⁷
 Neb twe g[es]t Pane kralowstw

20 [P]ro Gezu Krysta Sina tweho smilug se nadnamij.¹⁴⁸
 Neb twe g[es]t Pane kralowstw

[P]ro Gezu Krysta Sina tweho smilug se nadnamij.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Celý riadok preškrtnutý.

¹⁴⁸ Celý riadok preškrtnutý.

¹⁴⁹ Celý riadok preškrtnutý.

Gina Litania

Pane Bože smilug se O Kryste smilug se Vsliss nas Gezu Kryste nad namij
smilug se.

Otcže Bože nebesky smilug se nadnamij, sweta wikupiteli, smilug se 5
nadnamij.

O Bože dusse Swaty, smilug se nadnami, Swata Trogjicze Bože, nadnamij
smilug se.

Budiž nam milostiwy odpustiss nam Pane y wssechniem lijtostiwym
wiswobod nas pane. 10

Od hrijchu wsselikeho, a bludu každeho, y odwsse[h]o zle[h]o, zachowag
nas toho.

Od vkladuow diabelskych, racž nas wiprostiti, nahleg a nenadaleg smrti,
racž nas zachowati.

Od moru y od hladu, od Burze a mordu, od walek a rozbroge, zachowag 15
nas pane.

Od wssij ossemestnosti, a od hromobitij, y odteg wecžneg smrti, racž nas
zachowati.

Skrze tweho tagemstwi, S[wateh]o wtielenij, A pro twe Narozenij atf sme
vslissenij. 20

Pro krest puost pokussenij, a pot twug krwawy, Kryž smrt, twe vmucženij,
take pochowanij.

Pro twe slawne wskrijssenij, a wnebe wstupenij, A pro duch seslanij, sliss
nasze wolanj.

W každem času nesstiestij, tež nassijho sstiestij, v wtu hodinu smrti, racž 25
nas vlisseti.

Mi ktobe ted nehodnij / wolame hřijsnijczy / O racž nas vlissieti / pane
milostiwy.

Racžyss Czirkew twu S[wat]v / obecznu krestiansku / moczně sam
sprawowati / a opatrowati. 30

Biskupy ktomu wsseczky, pastyře Czirkewnij, chowag wzdrawem vcženij /
w swatem obczowanij.

Sekty y take Rothy, racžyss wihtagiti, y každá pohorssenij, z czirkwe twe
wihnati. 35

Bludne ktomu zweděne, od prawdy zbluzene, zase racžyss přiwesti, wtwu
czirkew vwesti.

A diabla sathanasse, ktery wsse zle passe, sam racžyss pod nohami, potrieti nassimi

Werne racž sam dielnyky, na swu žen wislati, A slowu twemu zruosti, posluchagijczym ho dati

- 5 Padlych racž pozdwihnuti, stogijcnych silniti, Tiech genž su zarmuczenij bud gjich posilnenij.

Kralum take knijžatom, pokog racžyss dati, wlaste a wdobreg swornosty, w gedno ge vwesti

- 10 Czysařy křestianskemu witiezstwy dag ge[m]v, nad nepřately geho k prozbe lidu tweho.

Krale pana nasseho, Y z Raddami ge[h]o, racžyss opatrowati, a sam sprawowati.

Take y nassijch N. bud moczna obrana, na dussy y na tiele, zachowag gich czele.

- 15 Vradu N. Sprawczow lidu tweho, tež lidu obecznego ostřjhag od zleho Snassegijcnych trapenij, budiž posilnenij, postawenych wezenij, racž bit wiwobozenij.

Manželek wssech tiehotnych, spomoczniček bud gich, ku porodu stiaſtnemu, dag gim pomocz ktomu.

- 20 Lekařem bud’ nemocznych, a wssechněch strafenych, Ochra[n]czem nemluvniatek, y tych malych dijtek.

Zayate racž přiwesti, zase do gegijch vlasti, Od Turka neprijtele, nasse bližne milee.

102

- 25 Wdowy take Siruotky, racž opatrowati, poniewadž sy Otcze[m] gegijch, budiž y ochranczem gjich.

Hogne zeme vrody, nam racžyss sam dati, a ge od porussenij zleho zachowati.

- 30 Nassijm wssem nepřatelum take y protiwníkum, winny racž odpustiti, klascze ge přywesti

Racžyss se nadewssem smilowati lidmij, A nas nehodne sluhы vlisseti wsseczky

O Kryste Sinu Božij smilug se nadnami Genž hřijchy sweta snijmass, prosijme tie vsliss nas.

- 35 Genž sweta hřijchy, smilug se nadnamij, Beranku Božij swaty, racž nam pokog dati.

Oracž vcžinity pro sebe sameho, Take y pro seslanij Sina tweho mileho.

Media Vita.

Od polu životem nassijm položenij gsaucz na smrti pro hřijchy nasse tiesske. Tebet žadame spomocžnika hospodine nebo diabel nepřijtel hleda nas sežrati. A ty pro nassi zlost hnewass se, sprawedliwe na nas pomstwu tiessku hodnie moha dati.

5

Swaty Bože odwratiss se hnew twug od nas a s. nad n.

Swaty silny dag milost swu s[wať]v wzhledniž na nas milostiwe

Swaty Milosrdny spasiteli, smrti zleg a horke nedopusstieg, zbawiss nas wsseho zleho, dag přygity do kralowstwi nebeskeho.

103

fol. 172

Versus:

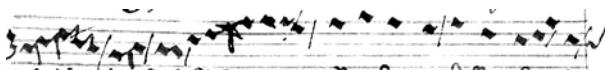
Zachowag a warug Nas Pane Bože jako zretedlniczy Oka tweho.

Pod stijnem krijdel twych swatych chran nas odewsseho zleho.

Modlidba.

Pomodlme se: Bože Milostiwy Otcže, kterýž nepohrdass lkanijm lidu 15 skrusseňeho srdcze, A kterýž nezamijtass od sebe žadosti zarmuczenych: raczyss přijtomny byti modlidbam nassijm kterežto wprotiwenstwych a vskostiech nassijch, genž bez prestanij nas zužugij, před tebau ponijžene wiliewame a ge milostiwe raczyss vslisseti: Aby to czož proty nam diabelske y lidske lsty vkladagij, wnicz obraczeno a raddau twe dobroty zrussenno 20 a skaženo bylo. Abychom negsucze žadnymi protiwenstwimy vrazenij w Czirkwy swate twe, tobe dijtky a chwalu wzdiczky wzdawali.

Chorus canit: Conterre Domine, &c.

[Z]etriž a zruss hospodine mocz přeukrutnu neprateluw Czir

25

[C]on te re Domine ne fortitudinem inimicorum

kwe twe s[wať]e obeczne A racž ge dati wrozptilenij

Ecclesiae tuae et disperge illos in Uirtu

Aťby poznali žet nemame žadneho gineho kterýžby
te tua. Ut cognoscant quia est alius Qui pu[gnet]¹⁵⁰

30

¹⁵⁰ Latinský text je zapísaný priebežne pod slovenskou verziou.

Za nas bogowal gedine ty sam pane Bože nass.
[pu]gnet pro nobis Nisi tu DEVS NOSTER.

5

Versus.

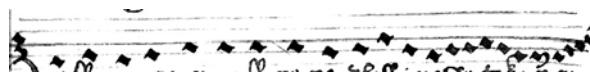
Powstaň pane a rozbehnu gsy se wssicznij nepratele nassij,
A vtíjkagij gsy který nenawidie geho od twařy Božij.

Modlidba

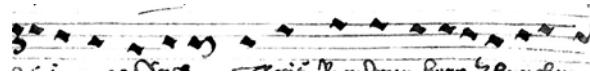
Pomodlme se: Bože Otcze nass mily nebesky kterýž hřessijczym zahinuti
10 nedopusstess dokawadž by se neobratili a žiwij podle wuole tweg swateg
nebili: Tebet pokorne prosijme raczyss prodljiti spomstwau, kterauž sme na
tobe skrže nasse hřijchy zaslužili. A raczyss dati (O Milostiwý Bože) aby to
twe zhovijwanij wetssij nad namij pomstwy nezhromaždilo. Ale radiegij aby
twe milosrdensty mijsto hřijchow nassijch wždiczky se rozhogniowalo.

15

Chorus Ne reminiscaris D[omi]ne &

Nespominag nam Pane na zlosti nasse take y ro
Ne reminisceris Domine delicta nostra uel

20

dicžow nassijch Aniž pomstwu bery zhrijchuw
Parentum nostroru[m] Neq[ue] Uindictam sumas de

fol. 173 105

nassijch pane Bože nass.

25

peccatis Nostris.

Versus.

Zhřessili sme proti tobe Pane Bože y z Otczy nassymi
Nesprawedliwe sme činili a neprawosti sme pachali.

Modlidba

Pomodlme se: Vslyss pane Bože prozbu modlijczych a wiznawajiczym
se tobe hřijchy milostiwe a laskawe racž odpustiti: A milost a dobrotiwy
pokog pane Boże racžyss nam wssem daty.

Chorus Da pacem D[omi]ne &c.

Popřeg nam pokog zmilosti pane za času nassijho: neb nenij žadneho 5
gineho kterýby za nas bogowal než ty sam pane Bože nass.

Dopomahag nam pan Gežyss Kryst. kterýž nass wikupitel gest on racž nas
sam moczne braniti od zleho zawarowati, pane Gezu Kryste racz snamy
bytj.

Versus.

10

Budiž nam Pokog wmoczy twogey Pane.

A rozmnoženij hogne wpewnych wežech twych.

Modlidba.

Pomodlme se: Prosijme tie Nagmilegssij Pane Bože Aby se racžyl vpokogiti
a prozby nasze milostiwe vslisseti. A ku obranie kostela tweho křestianskeho 15
da[wneg]

106

[da]wneg Moczy tweg racž dokazowati diwy: Aby Antikrystowu Tureczku
y wssech nepratel nassijch pijchu a mocz racžyl potlacžiti: A smelost gegijch
kteruž proti nam magij wmoczy twe s[wat]je prawicze racžyl zahambitj. 20

Chorus: Serua Deus Verbu[m] tuu[m] &c.

Zdrž nas pane přy swem slowu, braň nas od pohanskeho mordu kterýž
Krysta syna tweho zweg chtiegy z kralowstwy geho.

Vkaž swu Mocz pane Gezu Kryste genžs pan nad pany zagistie Obraň swe
werně křestiany kterýž tobe werne chwali.

Potiešiteli dusse swaty, dag lidu twemu gednotu racž biť přy nassem
skonanij atbijchom nezahinulj.

Versus.

Modlijme tie Kryste a dobreřecžijme tobe.

Nebo skrze smrt twu wikupyl gsy wsseczek swet.

Vel hunc.

Vkažiss nam pane milosrdenswy twe
A požehnanij dag dediczwy swemu.

Modlidba.

Pomodlme se: Wssemohuczy weczny a milosrdny Boże kterýž znass 35
že bychom pro nassi mdlobu a křechkost wtakowychto nebespecznych
čzasiech ostáti a zetrwati nemohli. Y dagž nam pane pomocz twogu

swatu: Abychom wtobě samem nadiegij swu gmeli tebe zpraweho srdcze milowali Bližnijm nassijm posluhowiali, swet tento opowrhawali, Tielo swe

fol. 174 107

přemahaly diablu silnie odpijrali a po nebeskeych a duchownych weczech
5 toliko dichtieli a gjich wihledawali: A když bychom se stjimto swetem lucžili a snieho se odbijrali, popreg nam pane stiaстneg a weseleg hodinky. Abychom do tweho weczneho odpocžinutij a kralowstwy nebeskeho radostne přigiti mohli. skrže milost a pomocz tweho mileho sina pana nassijho Gežysse Krysta. &c.

10

Versus pro pluua

Nachyl Pane Bože kžadosti nasseg Vcha tweho
A racž na daty prosijczym dassdie potrebneho.

Modlidba.

Pomodlme se: Wssemohuczy Wecžny a Milosrdny Bože smilowanij tweho
15 nabožne prosijme dag nam cželadcze tweg ktobe se vtykagijczeg roszu z nebe a zemi potřebne obzwlaženij: Aby zeme kteru widijme pro hřijchy a neprawosti nasse sprachnatielu: A semeno do neg wsiete a vvržene vavadnute a udussene byti: dessdem čistym a lahodnym obzwlažena gsucze z tweg přegnosti a požehnanij puožitky widala: Atbychom tak dary
20 twe weczne ktere gsy zaslijbiti racžyl twym werijczym po tomto životě dati snažně a ochotne žadagijcz bezpeczne a radostne ocžekawali. Skrže &c.

Versus pro Serenitate:

Dagž nam Pane Bože cžasu yastneho.
At zeme nasse da vrodu a Owoczie hogneho.

25

Modlidba.

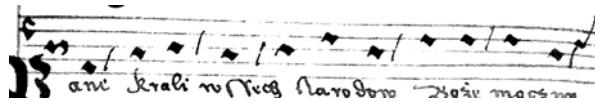
Pomodlme se: Ktobe nas hřijsnyych Otcže nebesky [wolagij]

108

wolagijczych racž vslissieti prosyme: A powetrij tycheho a yastneho racž nam dati žadagijczym: ktery pro hřijchy a neprawosti nasse hodne
30 a sprawedliwe tijto nespuosobne časy zdopusstenij tweho trpijme: A horssich sme gesste zaslужili: Ale wssak ty mylosrdny pane Bože racž se knam milostiwě obratity A časow yastnych a pohodlnych wpowetrij racž nam dati: Aby zbožij owoczie obilij a wsseczky vrody kterym se vffame spregnosti a dobroti tweg otczowskeg nam se zmuhalo a sporilo. Vsliississ
35 nas milosrdny a weczny Bože, wstupiss prozba nasse ktobe A z kterežkoli potřebne weczy tote prosijme racž nas vlissieti: Abychom wssicznij

wnassijch potřebach a nedostacziech pomoczy twoeg pocžuty a obdržeti
mohli: Skrze Syna tweho &c.

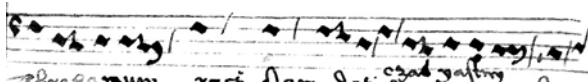
Canitur: D[omi]ne rex Deus Abraham

Pane krali wssech narodow Bože moczny

Domine Rex Deus A[braham]

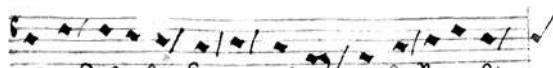
5

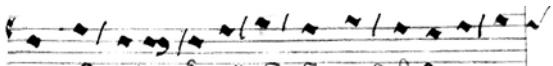
Abrahamuw racž nam dati czas yastny * desst hogny¹⁵¹ na
[A]braham dona nobis pluuiam * Serenitate[m]¹⁵² Su[per]

109

fol. 175

wsseczky vrody knam na zemy Atby poznali
[su]per faciem terrae vt dicat

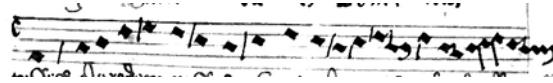

wssicznij lide kterež gsy stworyl kobrazu mi[losti]
populus

15

[mi]losti swe že gsy ty wssemohuczy Buoh sam
iste Quia tu es Dominus

20

wssech narodow wsseho sweta nagwissi kral a pan All[elui]a
Deus noster omnipote[n]s Alleluia.

Pan Buoch racž byti Swamy
Y zduchem twym Swatym.

¹⁵¹ Spojenia ako varianty nadpísané nad sebou v riadku.

¹⁵² Spojenia ako varianty nadpísané nad sebou v riadku.

Pro gratiarum actione canatur
Cancio qualiscunque pro
plactitu conueniens tempo-rj

110

5 Zwsseho zleho wiswobod nas neb gest zde nebespeczny čzas zbaw wecžneho zatraczenij A dag nam wdobrem skončenij pry skončenij bud' nass wuodcze porucžemet se wtwe rucze.

Amen řczemess giž spolecžně a weřmež tomu srdecžně že to Buoh da bez pochyby pro swe s[vat]je werne slyby skrz sweho mileho syna Gezu Krysta 10 hospodina. Amen

Vel si placuerit.

Yako wssicznij lide ktery spijte &c.

Vslississ prozbu nehodnu, acžkoli nedostatecžnu, po smrti dag radost wecžnu.

15 Kdežto přebywass swym synem spolu take s[waty]m duchem až na wěky wekuw Amen.

Vel hunc.

Vslississ nas pro swe s[vat]je hořke vmucženij a dag nam pokogne skončenij:

Atť nas nezže ten pekelny plamen vhowag nas pane Kryste Ame[n].

20

Opieť gina.

Pane Bože budiž chwala od nas křestianuw wzdawa[m]e tobe y sinu milemu y take ducha swatemu.

Neb se werne o nas starass czo potřeby to nam dawass dussy tielo opatrugess tak swe stworenij milugess.

25 Dagž bychom tě posluchali a ktobe se přyznawaly yakž to k Otczy laskawemu a k panu dobrotiwemu.

Ty žadneho nezamitass hřijssne na milost přigimass každy kdož čzinij pokanij mať v tobe smilowanij.

Kryste pro twe vmucženij dag nam &c.

fol. 120 **111**

Opieť Gina.

Požehnag nas Bože Otcze, Moczy sweg swateg prawicze, Gezu Kryste spasiteli, vkaž swu lasku nadna[m]ij

Duchu Swaty racž nas tiessim, zmilostow nassijch racž sprawczem byt, dag 35 Bože w Trogijczy gediny, bychom tento den strawily.

Wbožeg laszcze a wmilosti wmilosrdneg pobožnosti, zachowag nas wsseho hřijchu, nedag diablu ku posmiechu.

Dag mislieti wostatnem dny, dag pamet dag do skonanij, A když se knam wratiss pane, sudit žive take mrtwe.

Postaw nas na sweg prawiczy, racž nas poznat za swe siny; Amen amen 5 dagžto Bože by se to wnas wiplnilo.

Slawa Otczy Nebeskemu y geho Synu milemu take y duchu swatemu wsse gednomu hospodinu.

Kryste pro twe vmuczenij dag nam hrijchow. &c.

Opiet Gina.

10

Už křestiane wssicznij spolu zhromažděnij wpa[n]je gmenu modlme se ge[h]o milosti ržkucze s czelu duwernosti.

Owssemohuczy Bože nass racžyss wiswoboditi nas, pro zasluzu sina tweho, tobe pře welmi mileho.

Zmoczy pohana lijteho Turka nemilostiweho, nedawagž gemu witiestwy 15 prosijmet sponijženosti.

Racžyssty wrchnost křestiansku, geho welebnost Czijsarsku zewssemi geho raddami, take y zgegijch hagtmany.

Mudrosti swu obdariti a wlaszce ge zgednotiti, dati stiastne bogowanij, wesele domuw wraczenij.

20

Y zewssim lidem služebnym, kobranie nas zhromaždeny[m] racž dati stiastne witiestwy, at nezhine twe dediczty.

Abychom wssicznij spolecžně, gmeno twe chwalili wdiečně, zde žiwij gsucze wmilosti a potom wecžne radosti. Amen.

112

25

[O]tcže nass genž w neby bidlijss A nam wssem spolecžně weljss w Bratrské lascze wždy státi tebe sameho wzijwati day ať tie za otcze mame a czelym srdczem wzijwame.

Oswět se twe swaté gméno racž slawa twe[h]o seme[n]o wnas wssech čisté zachowati day nam swatие obczowati křiweho vcženij nás zbaw, wsseczky 30 bludne dusse vzdraw.

Twe kralowstwij racž přigjiti zde y na nebi wnas byti ducha s[wateh]o w srđcze wlij a swymi dari w nas bydlij, wsselike zlosti diabelské vchowag Czirkwe křestianske.

Dieg se wždy twa s[wat]a wuole yak na nebi, tak zde wdole, posslessli kdy 35 na nas žalost day nám gmieti trpezliwost diabla y nassi wuoli zlu, zruss a dokonag wuoli swu.

Dag nam dnes nass wezdayssij chlieb knassemu tielu wssech potřeb, day nam vstavicžny pokog odwrať od nas nemocz y buog, zbaſt nas lakomstwij y pecžij racž nas krmiti swu ſecžij.

Wſeliké winny násſe odpust Otcže pro ſebe ſam, yakož y my odpusſtijme
5 czo proti ſobe winnijme day nam wlaſcze žiwoſt wéſti wespolek břemena
néſtj.

Nevwoď naſ w pokussenij, ſkrze diabelské ſwedenij naprawu y lewu stranu,
buď wždy přy naſ ſwu obranu, dayž wždy mieti wijru ſilnu ztwe[h]o ſlowa
neomilnu.

10 Z wsſeho zleho wiſlobod' naſ, néb gest zde nebespecžny čzas, zbaſt
wecžne[h]o zatracenij, a day nam wdobrem ſkončenij, pry ſkončenij buď
naſ wuodcze porucžijme ſe wtwe rucze.

Amen řczemess giž ſpolecžně a werness to[m]v ſrdecžně že to Buoh da bez
pochyby, pro ſwe ſ[wat]je werné ſliby, ſkrz ſweho mileho syna Gezu Krysta
15 hospodina.

Amen

fol. 177 **113**

[M]odlme ſe Otcy ſwemu wpokoře a wtichosti to[m]v a ne gine[m]v kteryž
na wysosti tent ſe ſmiluge nad namij, zacž ho proſyti budeme budemet
20 vſlissanj.

Ay Pan racžyl mluwiti k vcžedlníkuom ſwym milym, když měl od nijch
od giſti, promluwil yakžto kwěrnym řzka začz proſyti budete, prostředkem
Otcze mě wegme[n]v mem wezmete.

Tlucžme na dweře ge[h]o pokut chcze odewřijti, přeſtanucz wsſeho zle[h]o
25 neb mame odsud giſti před pána welmi mudreho orteľ hrozny ſlisseti na
czlowěka hrijſſneho.

O zuffaly czlowěcze procž gsy tak zatwrzely, že ſe dawass ſwe wolně
wpřevkrutne trápenij, wez že rukogmij nebuđe gestli v wecžny ohen žiwoſt
twuog podan bude.

30 Ay dwere otewřene, pan milostij daruge, každy kdož proſij beře, acž ſe
hřijchu waruge, ne buđeſt wniczemž oslissa[n], tak racžyl zaslíbiti werijczym
naſ ſily pán.

Otcze naſ genž gsy wneby, proſyme twe milosti ſliss na hřijſſne na zemi
wteto bijdne žalosti poswětiž naſ gmenem ſwy[m] nad námij ſwitiežiti,
35 neday diablum proklatym.

Přijdiž nam kralowſtwij twe ninij take přy ſmrti neopusſtegž owczy twych,
kteres racžyl ſtvořijti, gižt ſe na milost dawa[m]e, yakž koli racžyſſ mieti
ſtan ſe wule twa.

Chl b dussem kob jewe[n]ij, nad podstatny nebesky te  k tielum pane kposilnenij, nass wezdayssij a zemsky, ty gen  nebem ze[m]ij wladness, pokrm p edkem duchownij, y tielestny day na[m] d[n]es.

Odpust nam nasse winny yako  mi odpusstij[m]e kazdemu nep ijteli neb twym slibum we ijme,  e te  rac iss odpustiti wden na alostliwegssij, 5 w poc et wernych p ijitj.

114

Zbaw n s y pokussenij na dussy na tiele, rac  dati posylnenij, at muo em nep ijtele toho gen  n m chcze sskoditi p emocy skrze tebe a tak day switiezyty.

10

Tie naymocznegssy Bo e, same[h]o wiznawa[m]e wtieto swate modlitbe, ktebe se vt kame Aby n s rac il slyseti, wegmenu syna twe[h]o wsseczky werne spasysti.

Amen.

Pijsnic ka po Episstole.

15

[T]vto Swatu Episstolu we nj slyssycz wssicznij spolu, chwalu Bohu wzdayme geho po adagme. R kaucz milostiwy Otc e nass, gen  k echkost nassijch srdczy zn ss, p d y nestatec nost mdlobu y nemo nost.

R. O p rysp eg twu moczy knassy pomoczy, spuosob kslyssenij prawdy

S[wateh]o C tenij.

20

O Ge jssy w rny wuodcze sprawug  ty sam nasse srdcze, c i n ge zemij plodnu ksemenij spuosobnu.

At semeno twe[h]o c tenij, ne padne kcestie any w trnij any w zemi skalnij kde  wla nostti nenij. R. P edrah  krwe twe swla z ge wla nostij, zah ege ducha tweho hognu milostij.

25

Dusse swaty dobrotiwy, nawsstijw twuog lid  adostij[w]y za en sathanasse, obnow srdcze nasse. Odegmi oslic ij vssy, a day at slowo twe slyssy, ka dy v itec n  plnij ge skutec n . R. Proto  wssicznij wernij, sewssij sna nosty slissme to s[wat]e c tenij sweliku wa nostij. Amen.

115

30. 178

Pijsnic ka po Ewangeliu.

[B]ud  tobe chwala Otc e nass  e Ewangeliu dawass k poznanij wuole twe, pro spasenij lidsk : Ktere sme slisseli ninij day skrze sprawcze nauczenij, Aby se plnilo czo se w srdcze wzalo: R. Neb nebudeli tweho smilowan j, giny  adny krom tobe neda po ehn nij.

35

Kryste přymluwcze duowernych spraw Vcžitele kmluwenij wložiž wusta geho czož gest prospessne[h]o.

Ať toliko to slissijme czo z slowa tweho weřij[m]e, wijce nežadame když to na plnijme: R. A pakli sme kcžemu nedostatečnij, nech se to nahradij 5 skrze twa zasluženij.

Zwolaymež k duchu s[watem]v, ať strogij srdcze kdobre[m]v, A czož gest sskodneho, wižene to zneho. Vcžiň to pro swu dobrotu, zaženiž od nas slepotu ať bichom poznali prawdu se gisti. R. Neb Ewangelium gest gisté vcženij, do wedie každeho křestiana ku spasenij. Amen.

10

Patrem Obeczné:

[M]y wssicznij weřijme wgēdneho Boha: kteří stwořyl nebe y zemi který se nam za Otcze dal, abyhom geho děti býly. R. Onť nas chcze wsseczky žiwići tielo dussi zachowatj, zle přyhody nas zavarowati nicz zleho se nam nema stati, neb se on za nas stara czuge y waruge wssieczknij sme wgeho 15 moczy.

116

My wssicznij weřijme y w Gezu Krysta syna geho pana nasseho, který na weky z Otczem gest wrownosti Boha y Czty geho. R. Od Marige panny čisté prawy čłowiek se narodil skrze ducha swateho pro wijru, neb sme mi 20 byli zahinuli na křyži za nas vñrel a zase wstal zmrtwych, a to wsse skrze Bostwy.

My wssicznij weřijme že gest Gežyss Krystus moczně třetij den zmrtwych wstal, Cžtiriccate dnij se vkazoval po wssem swětie vcžiti kazal: R. Do nebe wstúpil swu moczy na prawiczy Otcze sedij přemohol swe wsseczky 25 nepřatele, který se gemu protiwili, k saudu se přyblížuge wsseczkých lidij skutky hrozne sauditi bude.

My wssicznij weřijme y w ducha s[wateh]o, který possiel z Otcze y syna, genž gest smutnych potiessitel, a zdary přyprawuge krasne: R. Wsseczko křestiantwo na zemi držij wswogij misly pewne zeň nam budú 30 hřijchy odpusstiene. A že to tielo ma zase wstati po tegto nauzi gest přypraweny žiwiot wgeho kralowstwy. Amen.

Gyne Patrem.

[W]eřmess w Boha Otcze wsseho stwořitele, toho dobreho Otcze, nasseho spasitele.

35 Nebe wssij swetlosti racžil gest stwořiti a zemi rozlicžnostij, předivne přyprawitij.

Weřijm w syna geho pána Gezu Krysta, z moczy ducha swateho, pocžala panna čista.

Narodyl se spanny kral Buoh wsseho sweta Aby nas wiswobodil od pekelneho draka.

117

fol. 179

Trpel od mladosti sweho narozenij, muky biedy tiesknosti to wsse pro sve stwořenij.

Vmřel gest na křiži do hrobu položen, bral se do pekla zmoczy wstal gest zmrtwych wtřetij den.

Wstaupil na nebesa k Bohu Otczi swemu dussicžky sebau weducz odgal ge 10 diablu zlemu.

Sedij na prawiczy Boha Otcze sweho, odkut přijde swu moczy bude sudit každeho.

Weřijm w ducha s[wateh]o dobrotiweho, Bohu Otczy rowne[h]o a nepřemoženeho.

15

Take Czirkew swatu swatych obczowanij wgegijžto swatem životě stogij prawe pokanij.

Hřijchuow odpusstienij to zwijri držijme twemu se smilowanij na každy den tiessime.

Když smrtwych wstaneme před twym hroznym saudem, buď milostiwy 20 pane day žiwuot wečny

Amen.

Po Kaznij.

[P]o diekugmež nynij Panu Bohu na wisostij z geho dobrodenij, kterez nam cžinij smilostij. R. Že poklad otwijra nam, skrže služebnijky slowa 25 swe[h]o aby mohl byti pozan od werneho každeho nikudy ginudy nelze do křestianske swobody než skrže poznáníj prawdy.

Ta Prawda Krystus gest gjíž se mame sprawowati Služijcz wsseliku lest, czož ona welij dielatj. R. Neb kdož gjíž wažy lechcze tomu čłowěku bude beda že že hřijchuo přestat nechcze o pomstie Božij wěda, Sodome, 30 Gomore, w saudny den bude menssy hoře, než tiem genž tiem, kdož tie lechcžy Bože.

118

Protož swaty dusse, pomoz nam z nassykh křechkostij Obnow srdcze nasse, zapal gjíž dobru žadostij. R. Abychom slowo Božij, slissijcz plnili 35

zwochotnostij neb kdož twym ohněm hořij, zamita wsseczky zlosti, my
z sebe, bez tebe, nedostanemeť se do nebe O day pomocz žiwy chlebe.
Y slussijſ žadati, hned Boha Swate Trogijcze: Ať racž wyslati, dielnijkow na
swu žeň wjicze R. Kteryž by praczowali skrz to vcženij giste k poznanij,
5 k pokanij milosrdenstwij nabywanij, kwecžne[m]v odpocžiwanij.
Amen.

Opieť gina.

- [Z]achowag nas přy swem slowu, a day knemu wijru žiwu, ty sam Gežyssi
pane nass, kteryžto mdlobu nas wssech znass.
- 10 O Pastyři Yzdrahelsky opatrug male stadcze swe wernymi sprawczij darug
nas, a nagemnijkow zbáwiss nas.
Poniewadž mi sami z sebe, nemuožeme nicz bez tebe wtwuť se ochranu
dawame a zato tebe žadame.
Pas nás na horach zelených, na trawicžkach přeroskossnych, pastwu slowa
15 tweho darug a bluduo wsseczkych warug.
Atť mocz prawdy slowa tweho newigde z srdcze nasseho. Ale at sme zeme
plodná ksemeny twe[m]v spuosobna.
Pakliť sme wcžem pobludili napraw nas pastyri dobry k stadu twemu
naramne[m]v, přywed owczy twu straczenu.
- 20 Slowo twe Pane Kryste nass, ať nikdy newipadá znas. Amen ať se to wsse
stane, zacž tebe zwijry žadame. Amen.

fol. 180 119

Gratiarum actio pro defensione Dej: Diurna & Nocturna.

- 25 [D]iekugemet Obrancze nass že gsy nas oppatrowal w tento*tuto den*nocz¹⁵³
mels pecžij o nás, od nepřatel zachowal. R. Duchownych take tielestnych,
dussy tielu sskodliwych, gmenu twemu odpornych.
Odpust nám tebe prosyme nasse wsse prowinnenij.
Ktobeť se srdczem kořyme, zhlaď ty zla misslēnij. R. Pro Krysta Syna
30 mileho A pro drahu smrť geho, Baranka newinneho.
Ostříjhag nas hospodine, take y tuto nocz*tento den¹⁵⁴. A zachoway tie
prosyme hrozne diabeske moczy. R. Biť nas wrach nepotrhowal kwuoly
swe nepryprawoval, swědomij nezprzniowal.

¹⁵³ Varianty nadpísané nad sebou v riadku.

¹⁵⁴ Varianty nadpísané nad sebou v riadku.

Nebudelit' obranny twe straż lidska neostogij. O ať se přemoczny Bože zly duchowe tie bogij. R. Drž prawiczy twu nadnamij a zustaway wždiczky snamy deg cztnee odpocžiwanij.

Angeli duchy přecžisté, sesliss knassij obraně.

My magijcze slyby giste wzijwame tie duwerně. R. Neb neopustijss 5 žadneho, kdož zsrdcze vpřjmneho, douffa wtie pana swoho.

Gyžt set obe porucžeme, s tielem y take z dussij. wssemohuczy wecžny Bože, vsliss žadost nassij. R. W swedomij dobrem nas choway sna tiesskeho zachoway, k bezpecžnosti dochoway. Amen.

120

10

Pro Pate:

Deg nam pokog hospodine, Tebeſ prosijme, poraz Saraczeny Turky, w sille swe ruky poniewadž se ruhagij. Att mocz twu poznagij.

Netrpiz gim to ruhanij, kterežto cžinij gme[n]v twemu prze swatemu, sinu milemu, hanebnie ho lechčycze, Mahometa cztijcze. 15

Dopust na nie strach strach zdiessenij, silly zemdlenij: Atť na statek vtijkagij, ruozno prchagij nassijm deg sillu cžrstwost, zmužilu vdatnost.

Bogug za nas za swe stadcze nebot' nakracze, sam sto silly nemame, ktobett woláme: W Krystowem zasluženij, sliž nasse modlenij.

Cancio canenda ante Concionem.

20

Mylosrdny Bože nass z nebe wirokeho degž zvžitkem slissetj řečzy slowa tweho R. Ktere sprawcze nass ninij vcženij nassijho z Ewangelium toho předložij nam sněho.

Deg nam srdcze skrussene kprigijmanij wsseho Czožkoli nam rozkažež zrecžij slowa tweho. R. O racž sam sprawczem bytj ninij slowa tweho 25 požehnanij dawagijcz kwislissenij geho.

Werzime mily Pane že se to wsse stane Ze zaužitkem slowo twe wsrdcze nasse padne R. Kterežto dusse nasse muožešš warowatj bez porussenij zleho wecžně zachowatj.

Amen.

30

121

fol. 181

Alia:

[B]udyss chwala Bože Otče tobe Wssemohuczy stworcže Že Ewangelium ninij wigewugess swe vcženij.

[K]terež gsy nam na swet poslal každeho ktomu zawazal 35 Atť by slissijcz gemu werzil Krystowym vcžedlnijkem byl

eg prosijme wssicznij tobe nam swu pomocz kto[m]v znebe
Bichom slissijcz oblijbily potom skutkem naplnily
[T]ake y sprawce nassijho duchem swatym napln geho
Bitt nam twu wuoly oznamyl sam snámy podle něg žiw byl.

5

Item Alia ante Concionem.

- [R]ecž tohoto swateho Cžtenij weseleho poselstwy Oswijtilo srdcze nasse
deg Kryste srdcem weřijczym vžitek sněho wzijtj.
[N]ebo to wyborne semeno padda wrozliczne mijsto vžitku neprynassege
krom čtvrteho dijlu častka když to pada wzemj dobru.
10 [H?]rozneta gest to kwipowedienij že to slowem nezchaze Any tym kdož ho
rozsiwa než překažku zemsckych weczij ponijchžto swet dichtij.
[K]ryste wyborny kazatelj slowo wuole Otcowe mage mocz tu w srdcze
wzijtj nedopussteg to bez vžitku to nam posluchatj. Amen.

Alia:

- 15 [M]ily Pane deg hodne slissetj slowo twe welebne a gey wždy plnitj:
Abichom zachowawagijcz gey przigit i mohlj do wecznego rage.
[M]ily Gezyssy vkřižowany O racžyss se smilowaty nad namij A když na
twem hroznem sudu wstanem, racž nam bytj milostiwym panem.
[A?]kterak to hrozne slowo bude, když dij hřijsnijm gdete odemne do ohnie
20 wecznego zatracenij. Ale swym wernym o podtež požehnáníj.
[D]o radosť weczneg neskonaleg A od Otce meho přyprawene A gecztess
a pijte za mym stolem A to po wsseczky weky wekuow. Amen.

122

Alia pro auxilio Sp[irit]us Sanctj:

- 25 [O]tcže nass mily pane deg nam ducha swateho
[p]rosijme att se stane pro Krysta sina tweho.
R. [A]tť nas naucžij Boskeho prawdu zakona znatj proroczwj falessneho
pijnlie se wistrzijhatj.
[K]ryste genz gsy swym wernym zeslals ducha sw(ego?)
30 [p]rzed wěky wiwolenym od Otcze nebeskeho. R.
[R]acžyss nam tegto chwile tehož ducha zeslatj
[A]bychom tobe mohly prawe wslowě poznatj.
[O?] mily dusse swaty racž w nassijch srdczech byty
[g]enž gsy wdariech Bohaty nemesskagž knám přygity
35 [S]prawug yazik kmluwenij deg nam dobre naucz(enj?)
Nachyl vssi k slissenij zapal srdcze k swatemu Cžtenij.

Formula Copulae:

In Confirmatione Legitimj Coniugij obseruandj sunt Quatuor Locj cum suis doctrinis:

I. Quid est Coniugium a quo & vbj institutu[m]. Quomodo institutu[m] & 5 Confirmatum.

II. Cur Deus instituit Coniugium.

III. Quomodo illj qui animum habent ineundj matrimoniu[m] sese praeparare debeant.

IV. Quomodo pij in matrimonio, viuere debeant, quae eoru[m] officia. De 10 Cruce & quo consola[n]dij in Cruce.

Quid est Coniugium?

Coniugium est indissolubilis copulatio vnius maris & vnius faeminae instituta Diuinitus et agnoscamus Deum esse mentem castam et ej in castitate seruamies ut hoc modo propagato genere humano, tolligatur aeterna 15 Ecl[esi]a Deo: Vbj docemur Coniugiu[m] non esse dijsolute[n]du[m] propter aliquas leues causas, vt pote morbu[m] longu[m] quem permittente Deo patimur. Nam Deus sanxit statim ab initione dissiluere[n]tur coniugia inquieta. Genes. 3 Matth. 19. Erunt duo in carne vna ac inseparabiliter iunctj. Gen. 3. Spřjcžiny te opustij muž Otcze sweho y Matku swu, A prydržetj 20 se bude Manželky swe y budu dwa wgedno Tielo. Pozorugiž ktem řecžem mluwy Kr[y]st̄lus Pan Math 19: Quod Deus coniunxit homo no[n] separat. Huic praecepto obediuerunt primj parentes nostrj Adam, Seth & alij sine ulla dubitatione. Prohibet ergo Dominus diuortia hoc in loco excepto uno casu, vid[elice]t Adulterjo: Et nonunq[ue] accidit etia[m] alter Casus 25 1. Cor. 7. de desertore & desertrice : Non ergo soluit Coniugium morbus incurabilis ut pote Lepra, quia im[m]ota est regula Cor 1. Math. 19. Quo Deus coniunxit homo no[n] separat. Ephes. 5 Virj diligite vxores v[estr]as, nemo enim Carne[m] sua[m] odio haberit, sed eam alet & fouet.

Quamuis aut[em] apud Grecos & Romanos Aethnico magna leuitas Matrimonij fuit. Nam PERICLES priorem uxore[m] alterj tradit, & ducit Aspasiam, quae vna fax fuit bellj Peloponesiacj. CATO vxorem Martiam concedit Horte[n]sio Deinde mortuo Hortensio iter eam reducit. Cicero dimittit Terentiam. Augusto imperatorj pretentj Livia grauida a priori 35 marito Druso conceditur, quae cu[m] Tres me[n]ses apud Augustum fuisse Drusum peperit.

Nos uero quj sumis in nomine Sancte & indiuidue Trinitatis Baptisatj, haec diuortia Aethnicorum imitarj non debemus, sed viuamus iuxta normam in Sacra scriptura praecriptam.

De Authore huius Sacrj Coniugij scie[n]dum esse & temendum sicut Gen. 2
5 scriptum est: Quod non sit sanctu[m] & institutum in Concilio Angeloru[m]
nec in Conuentu Regum & Principum huius mundj. Sed in Concilio Sanctae
& individuae Trinitatis aeternj Patris aeternj Filij & aeternj Sp[irit]us Sanctj.
Quare author matrimonij non esse Angelus, non Imperator aliquis no[n]
Rex non Princeps. Sed Deus ipse, qui grauj deliberatione post ordinem
10 sanctuerit quem firmum, atque immotu[m] esse uiuit, ut vnum mas & una
faemina vitatis libidinu[m] pollutionibus in eo viuant & hoc ordine certo &
legitimo, genus humanu[m] propagatur & conseruetur.

De Loco, ubj institutu[m] sit Coniugiu[m] sciendum esse quod in Paradiso h.
e. in loco voluptatis pleno ubi nihil adhuc corruptu[m] erat nec Adam fuerat
15 deceptus cum Eua per serpentem.

Institutumque est hoc modo, sicut videre licet Gen. 2. Quod im[m]isit
Dominus Deus sopore[m] in Adam cumque obdormiuiset, sumsit vnam de
costis eius & repleuit pro ea Carnem, Aedificauitque Dominus Deus castam,
quam tulerat de Adam in muliere[m], & adduxit ea[m] ad Adam: qua[m]
20 cum vidisset Adam dixit: Hoc nu[n]c os ex &c. Quibus verbis non prohibet
Deus enutricione[m] & obedientiam parentibus, quae quarto pracepto
requiritur etiam veru[m] intestas.

fol. 183 **125**

consuetudines cum parentibus. Sicut Chaldea versio habet. Relinquet homo
25 lectum patris suj & matris suae, & agglutinabit uxori suae.

De Secundo Loco:

Propter quas Causas instituit Deus matrimonium?

Omnes ho[m]i[n]es norunt esse quatuor praecipuas Causas quare
constitutu[m] est matrimonium.

30 Prima est mutuum adiutorium. Nam Salom. dcit: Vae Solj sig[nan]t[er]
mutuu[m] adiutorium, & societatem necessaria[m] esse, quo melius &
tranquillius aerumnas huius feramus, propter hanc causam licet contrahere
matrimoniu[m] Senibus quorum corpus effaetum est ut gignere non possint.
3. Reg. 1. Dauid senj & tam frigido datur Abisag puella.
35 Secunda causa est Procreatio Sobolis: Vult Deus isto pato genus humanum
seruarj, atque ideo ad primos parentes ait: Crescite & multiplicaminj &
replete terram. Nam coniugum legitime contractum e[st] simile horto

amenissimo, ex quo proueniunt dulcissimj fructus. Ita ex Coniugio proueniunt suauissimi odores precum & gratiarum actiones. Hinc Plato de Legibus 5. dicit: Ideo viuendu[m] esse in matrimonio ut alios pro nobis Deo cultores reli[n]quamus. Et paulo post inquit: Oportet parentes gignere & educare liberos quij vitam tanquam la[m]padem posteris fradant ut semper 5 sint aliquj colentes Deu[m] iuxta legem ipsius. Quid quaeso religiosus dici potuit de Coniugio ab homine Aethnico.

Tertia causa est: Vt sit Eccl[esi]a domestica in qua parentes tanqu[am] Prophetae suos liberos de Deo & religione doceant, & liberj tanqu[am] plantulae quaeda[m] perpetua doctrina, & exhortationibus irrigentur, ut 10 tandem fiant arbores dulcissimum fructu[m] profere[n]tes.

Quarta causa est: Vitatio scortationis in hac corrupta & deprauata natura. Est enim Coniugium remedium contra impurissimum scortationis, & adulterij sedus, in quo multa & horre[n]da scelera concurrunt. Primum e[st] Contumax violatio Legis Diuinae. Secundo Legis naturae est peruersio. 15 Tertio Legum Ciuilium turpis & faeda transgressio. Quarto regenerationis Caenu[m] e[st]. Quinto resurrectionis est dehonestatio. Quid eni[m] est

126

faedius quam turpissimo scelere faedare, corpus quod olim ad aeternu[m] resurget gl[ori]am. Sexto est horrenda templj Dej prophanatio. 1. Corin. 6. 20 Omnes peccatum quod fecerit homo extra corpus est qui aut[em] fornicatur, in corpus suum peccat. An nescitis quod me[m]bra vestra templum Dej sunt, & Spiritus sanctj quij in vobis e[st].

Dicta Sacrae Scripturae, quae hortantur nos ad legitimu[m] matrimonium,

ut Scortatione[m] effugere possimus:

25

Paulus 1 Cor. 7. Sic ait Bonum e[st] non attingere uxore[m]. sed propter fornicationes suam quisque habeat uxorem. Genes. 2. Non est bonum ho[m]ji[n]em esse solum &c. Hebr. 13. Semper honorabile e[st] coniugium & cubile impollutum. Scortatores aut[em] & adulteros iudicabit Deus. Eccles. 9. Ne des fornicarijs animam suam in illo ne perdas te & hereditate[m] tua[m]. 30 Paphnutius in Synodo Nicena his dictis motus conuersit Sacerdotibus coniugiu[m].

Testimonia quae hortantur nos, ut omnibus modis fugiamus adulterium.

Oseae 4. Scortatio & vinum auferunt Cor.

Leuit. 19. Cauete ne vos similiter euomat terra cum similia feceritis sicut 35 euomuit Cananeos.

Deutr. 22. Si dormierit vir cum uxore alterius, uterque interficiat adulter & adultera & auferes malum ex Israel.

Prouerb. 6. Filj memineris praeceptorum, ut custodia[n]t te a muliere mala & a blanda lingua extraneae.

1. Cor. 7. Propter fornicationem unus quisque habeat vxorem suam, & una quaeque suum virum habeat.

- 5 1. Cor. 6. Nolite errare neque fornicatores neque idololatrae neque adulterj, neque molles, neque masculor[um] concubitores, neque fures, neque auarj, neque ebriosi, neque maledicj, neque rapaces regnu[m] Dej possidebunt.
1. Thess. 4. Haec e[st] voluntas Dej, castitas & sanctificatio vestra, ut abstinetis a scortatione, & unusquisque suu[m] corpus unj co[n]iugj castum
- 10 & canctum seruet.

fol. 184 127

Exempla poenarum quomodo Deus & pius Magistratus punijt Scortatores.

Genes. 6 & 7. Cap: Deus punijt primum mundu[m] Diluuio, excepto Noe met Octauo, cum diceret: Delebo omnem ho[m]i[n]em, quem creaui a facie terrae

15 ab ho[m]i[n]ibus ad anima[n]tia paenitet e[nim] me fecisse ho[m]i[n]em.

Genes. 19. Pluit Dominus super Sodoma[m] & Gomorham sulphur & ignem a D[omi]no de Caelo.

Genes. 34. Interfectio Ciuiu[m] Sichem quj propter Dinae stupru[m] interimuntur per fr[atr]es Dinae filios Jacob, Simeone[m] & Leuj.

20 Num. 25. Israelitae fornicantes cum mulieribus Moab suspenduntur & confaeduntur.

Phinees filius Eleazar filij Aaron Sacerdotis arrepto pugione confodit virum & mulierem fornicantes, quo facto auertit furorem D[omi]nij.

Tribus Beniamin, ferme tota deleta e[st], propter vxorem Leuitae vitiatam:

25 Jud. 19 & 20.

2. Reg. 11. Dauid exiliu[m] passus e[st], & eiectus ex regno per filiu[m] Absolon.

Exempla Aethnicorum.

Nota e[st] historia de stupratis duabus Filiabus Scedasj Ciuis Leuctrensis,

30 per Spartanos adolescentes quas deinde infrusta conciderunt in Leustris Boetiae, & caesis ibj Lacedonijs ab Epaminonda.

Troia Vrbs praesta[n]tissima propter rapta[m] Helena[m] in nihilu[m] redacta e[st].

Magistratus pius puniet adulteria.

35 Aegiptij adulterae nasum praeciderunt.

In Repub. Locrensij Seleucus Legem tulerat ut adulteris Oculj effoderentur.

Cum ergo filius eius in adulterio deprehensus fuisset & pater a se (?)

egenilatam, cum filiu[m] seruare uellet, voluit ut Filio unus oculus sibj uero alter, effoderetur.

Macrinus comprehensos in adulterio, viuos combussit, ita ut corporibus iungerentur.

Aurelianus Imperator lege[m] tulerat, ut adulteri duabus arboribus alligati 5 distraherentur. Sicuti fecit militij, qui in re milita ei peritissimus erat, propter stuprata[m] hospitiam.

128

De Tertio Loco:

Quomodo illj quj habent animu[m] pie & legitime ineundj Matrimonium 10 se praeparare debeant.

Hic Quinque sunt obseruanda.

1. Inter quas personas natura & pietas Coniugiu[m] approbet.
2. Qua via futurj Coniuges debent matrimoniu[m] aggredj.
3. Qualis consensus & quorum esse debeat. 15
4. Cur in Casu E[c]cl[esi]ae publico stipulatione[m] publica[m] fierj co[n]ueniat.
5. Quale Conuiuim Nuptiale esse deceat.

De Primo:

In Personis matrimonium contrahe[n]tibus considera[n]da f[ui]t 4. 20

1. Cognatio.
2. Affinitas.
3. Religio.
4. Naturalis Vires.

Quantum ad Cognitionem & Affinitatem attinet, arcendj su[n]t a matrimonio quj se inuitem attingunt gradibus consanguinitatis & affinitatis in Levitico prohibitis.

Praeterea etiam violare gradus a magistratu prohibitus minime licet 25 quid aut[em] in Religione expe[n]diat fierj, factum Abrahae alioru[m]que Sanctor[um], interdictum Paulj, pericula, imo in multis horre[n]di lapsus offendunt.

Abraham cum suo filio Isaaco vxore[m] diligere proposuit, mandat procuratorj domus suae Eleazaro, ne accipiat filio suo vxore[m] de filiabus 30 Chanaan, sed abiret ad cognitionem eius, sciuit n[on] Abraham quantum malj in Coniugio pariat dispar religio. Religio enim multoties est causa multor[um] malor[um] in Coniugio.

Pijsnie Pohřebnij

- Smilug se nademnau Bože mug / ktobett Ya wolam sluha twug / v Zhlaď
neprawost hřijchu meho / Vcžin pro sobe sameho. / R.
- 5 Neb gsem tobe samemu zhřessil / neprawost wsseczku gsem puosobil / Ale
se giž sam kto[m]v znám / A tobe Bože za milost žadam.
Ne hlediž Pane na zlost mu / Ale wzhledniž na pokoru / R.
Sluhy tweho wždy werneho / swych se hřijchuw kagijcziho.
Nezamijtag mne před twařij twu / duch twuog swaty bude gsy semnau /
- 10 neb gsy ty pan milosrdny / racžyss mne byti milostiwy.
Srđce čiste tobe milee / racžyss wemne stworiti sobe / R.
Nawratiss mi potiessenij / za me tiesske prowinnenij /
Wtobett sameho dauffanij mam / a nadiegij wsseczku mu wkladam / neb
gsy ty sam Buoh muog a pan / racžiss mi stoho spomuoczy sam.
- 15 Bože Ottče spasenij meho / pro Krysta Syna tweho / R.
Racžyss otewriet' vsta me / ke Czty a kchwale tweg swateg /
Bych tie mohol hodne chwaliti / a slawu twu wiprawowati / neb ta gest tobe
obětt wzacztna / modlidba swata a vpřijma. /
Budiž Bohu Otczy chwala / sinu Duchu swatemu wzdana / R.
- 20 Zgeho welikeg milosti / kteruž knam vkazal whognostj:
Skrze Krysta Syna tweho / Beranka toho newinneho / genž z Otczem
y zdudem¹⁵⁵ / kraluge na weky wiekuow.
Amen.

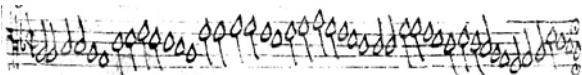
130

Psalm 129.

- 25 Z hlubokosti wolam ktobe / Vsliss hlas muog mily Bože / Vssi swe nakloniž
kemně / hlas prozby meg vsliss zgewně. / R. Gestliž pane nato hledeti
chczess / ktery vcžinil winnu nebo hřijch / žadny spaseny nebude. /
V tebet gest přijzen y milost / y hřijchuw odpusstěnij / R. Me skutky
30 / nicz gedine su zlost / když se ya dobrym cžinijm Predt tebau se chwaliti
nemohu / neb se tobe každy bogij / A po tweg lascze taužij. /
Wtobet' Bože nadiegij mam / a ne wswem zasluženij / natie se zwiery
srđcem spusstiem / a wtwem slitowanij trwam. / R. Kterym gsy mne
slowem přyslijbil / a snijm gsy mne hnědtky potiessil / toho Ya čekam
35 zawzdy.

¹⁵⁵ Nadpísané, pravdepodobne: S[wy]m.

Od rana až do weczera / Y take až do switanij / Dusse ma gedneho Boha /
vffa wždiczky bez přestanij/ R. Tak každa dusse ma činiti / w duchu
swatem se weselitj / cžekagijcze Boha sweho. /
Acž mnoho hřijchuw gest přy nas / V Boha wijcze milostj / Rukau gich
on sam přemuož swu / A naprawij bludy wsseczky / R. Neb on gest 5
sam pastyrem dobrym / ktery Yzrahelsky lid wikupil / od gegijch hřijchuw
wsseczkych. /
Budiž Bohu Ottczy chwala / Krystu Panu nassemu / Y take duchu swatemu
/ w nebi krali wecznemu / R. Yakž chwalen byl prwe y ninij / Tak
chwalen ma byti zawždy / až na weky wekuw. Amen. 10

131

fol. 186

Cžlowek hrijssny wswetie / gsucze pry swem životie / trpij welike bijdy
/ hledagijcze obrany / vtebe sameho / stwořitele sweho / genž muožess
wiswoboditt ho. 15

Zmatky sweg winijde / nahy na tento svět přigde / vkrutne bolesti / znasset
mussy vskosti / naposledy smrti / mussy poddan byti / a bolestne vmřijti.
Ey czo gest cžlowěk / gedine yaky polny kwett / genž stati vavadne / any
wijcz kwitnuti bude / Tak Cžlowěk wssešliky / genž poddan gest smrti /
mussy tiescze vmřijti. / 20

Nebo kdo swet poznal / a wniem czokoli messkal / mussy smrtt poznati /
anyž gey muož vgijti / maly y weliky / Chudy y Bohaty / mussy gey poddan
byti.

Ya giž tež vmijram / a tobe se porucžem / stwořiteli swe[m]v / přigmiž ninij
dussi mau / vved skrz Angely / do tweg weczneg slawy / kdež tie twy 25
wernij chwalij. /

Ljibilot se Pane / žes racžyl wikupitt mne / Atť se take lijbi / bych wessiel
do tweg slawy / neb nenij daremna / smrtt twa pre vkrutna / kterus mel pro
cžloweka. /

Ey nedopusstegž mnau / wladnutť diablu sskodnemu / nehled na me winny 30
/ ktere gsem w swetie cžinil / wzhlédnyž na skrussene / srdcze moge pane /
nedeg zahinutt prosym mne /

Rowneg za me winny / odplaty nedaway mi / nebo cžlowek žadny nemuož
bitý spaseny ktéreho suditi / a nebo trestati / chczess wedle zasluženij. /

Ya gsem prach wzat z zeme / wssak obraz gsem twug Pane / racž dati mne 35
hřijssnemu / ninij widiet twary twu / nezapijrag se mne / genž racžil stworit
mne / na Obraz swug mug Bože. /

132

Vwed' wpocžetf swatych / wssech wernych wiwolenych kdežto snymi
wecžne / kralugess wzdy bezpecžne / do kuorow Angelskych / a domow
Syonskych / deg bitt vcžastnijkem wnijch.

- 5 Samemu čest chwala / budí na weky wzdana / z Synem twym gedinym /
tež take z duchem Swatym / wssemohuczy Krali / ma dusse tie chwali / deg
bidlieti wswatem Ragij.

Amen.

O daremne Swetske Vtiessenij. /

- 10 Yak Brzo pomigiž wrichlosti / Nad smrf' nam nicz gistegssiho nenij /
tatť vmij zbawiti radosti/ R. Y procž nato nechcze[m]je pomnieti /
a nepřestawame wždy hressiti / weducz že mame wssicznij zemrietij.

O smrti yak gest hořka pamet' twa / člowěka srdzce wesele[h]o

Yaks mlade[m]v a silne[m]v hrozna / tomu genž ma wswetie sstiestij mnoha

- 15 / R. Žadneho sobe nicz newažiž / Chudeho Bohateho vdawiss / naramně
snijm chitře gitij vmiess.

O smrti strassidlo welmi hrozne / Yak vmijss chitře potrhnutij / Tebet se
wiwarowati nelze / Anyž se gest kudy wihnuti. / R. Nad tebe nicz
strassliwegssiho / saudu Božijho nicz hroznegssijho / pekelnych muk nicz

- 20 vkrutnegssijho.

O kterak gsem se nenaďal toho / Abych mel tak skoro vmřijti

Mel gsem na tomto swetie sstiesti mnoho / nechtiel gsem na smrt nicz
pomnieti. / R. Gižt gest poslala kemnie posly swe / Bolest nemocz
trapenij přediwnee / odyawssi mi wsseczko weselij me.

fol. 187 133

Gižt mi se zatmel wesskeren zrak mug / truchlef' gest naramne srdcze me
/ Chluba swetska o kteru gsem ya stal / naklady na sebe čzinijcz mnohe
/ R. Tott se mnau do hrobu nepugde / než czo sem čzinyl dobre a nebo
zle / to semnau na hroznem saudu wstane.

- 30 Negmilegssij Thowarissi mogij / gižt ya gdau od was wtuto chwili. / Prosym
was na hroznu smrt spomniete / a Pana Boha se wzdy bogte. / R. Neb
na swetie nelze dluho žity / kdo se narodil mussy vmřity / panu Bohu
pocžet vcžinity.

- Negmilegssi Bože prosym zato / racž se znati kswe[m]v stwořenij / wssak
35 nicz negsem než popel a blato / odpustiss mi moge prowinnenij. / R.
Když budu na twem saudu státi / racž se kemnie milostiwe znati / degž mi
sebau w neby přebywaty. Amen.

Gina:

Swett by take rad spasen byl / když by swych žadostij negmel / zde pro Krysta mrtwity /

Než prowoditi lijbost swu / genžto nelze žadnau mijrau / zhodow na hody gjiti.

5

Czo se koli narodilo / po druhe z Boha zrodilo / mussy vskosti gmietj. / Kdo pro Krysta / nechcze častne / ten po smrti musy weczne / vskosti podstupitj.

Dnes cžłowiek cžrswy vdatny / zytra an ksmrty nemoczny / wsseczko tudyž pominie / Yako ten krasny polny kwětt / take y tento marny swet / 10 rychle zewssij[m] zahine.

Swětt nedba na Boske weczy / než když giž přigdu nemoczy / techdass chcze dobrym byti. / Dokawadł cžas / a zdrawij gmel / na dussi swu gest zapomněl / nechtiel Bohu weřijti.

134

15

Než když giž sobě netussij / Teprow se stara o dussy / y wsse pro Buoh rozdawa / A žada Božij milosty / kteruž gmel wždy wnenawisti / procžež mu hniew zustaw.

Gijssnemie nespomuoss hrdost / A Bohacžy geho možno / wssakt musegij zemrieti. / By geden sam / wssecek swet gmel / strijbrem zlatem / wssudy se 20 stkwel / wždit mussy wten ried gitij.

Aniž pomuož wtipna mudrost / ny ktera wswetie duostognost / to wsse richle pomině. / Kdo zde s Kryste[m] neumijra / pokut Buoh cžasu pugčiwa / Tent na weky zahinne.

Amen.

25

Opis Gina:

[Z/S]milug se Bože nadnamij / Aracž nam daty swe požehnanij /. Swym lijczem Boskeg Yastnostij / Oswief nasse wsselike temnosti / R.

Abychom tobe poznali / y my hřijsnij na zemi Gezu Kryste milostiwy / by pohane poznali / a ktobe se obratily.

30

Tobě chwalu wzdawa lid wsseliky / nadewsseczko twe pekne stwořenij / Y wsseczek swet se weselij / A tobe spijwa keczty zawždy. / R. Neb ty gsy sam Buoh nazemy / A gistie milostiwy / slowo twoge att se ssiřy / A nas na zemy brany / Atbychom nezahinulj. /

Diekugmež Bohu my wssicznij / spraweho srdcze y spraweg wijri: / 35 Polepssug se swete y mnozij z geho slowa na wsseczky strany / R. Bože

Otcže požehnag nas / y Synu nas požehnag / duchu Swaty požehnag nas /
poraz diabelsku moczy / a kralug snamy wždiczky. / Amen.

fol. 188 135

Opieť gina

- 5 [T?]aktoľ wola sam syn Božij / podtež kemnie praczowity / genž pro hřijchy
truchlijte / stary mladij / ženy mužij / pomohutt wam zwassijch nuzij /
wemnie odpocžinete.
Gho me sladke / breme lechke / kdož gey pro mne / werne nese / vgdet
wecžnych trapenij / Nechczit ho zde opustity / s mau pomoczy / ma dogijti
10 / w nebesych vtiessenij.
Czo gsem čzinyl / čzemu vczyl / a wcžem sem wam / na přyklad byl / wtom
se nalezti degte / Czo se wam proto pryhodij / to wam gistie neusskodij /
když wy werny budete.
Kdoste se k Bohu oddalj / wssicznij welijczy y malij / nelitugte w tom sobe
15 / stogte wzdy přy swatem čtenij / wnemž gest wasse potiessenij / přywedět
was do nebe. /
Zlym za zle neodplaczugte / wcztnostnem životie praczugte / na swett
nechtiegte dbatt / krywdy swe porucžte Bohu / gdete precze czestu vskau /
Buoh swett bude trestatj.
20 Kdyby se wam melo dijti / jako wasse tielo chcze gmijti / nebiloby wnas
bazně / Pokussenij / Buoh zbuzuge tudy tielo podrobuge / a skroczuge swu
kaznij. /
Gestliž wam zde / ten křyž tiessky / patrete na pekelne muky / yak wnijch
welike trapenij / Kdež se zlostnij / wecžne mucžy / hlas kryku gjich / hrozně
25 zwucžij / tiech budete zbawenij. /
Po tomto bijdnom životie / budeme skrystem radostne / naweky přebywaty
/ Tijm se wssicznij potiessugme / pro něho sobe neważme / zde wsse
podkupowatj. /
Kdo přy niem stále nestogij / a nenij werny wtom Buogij / radosty snijm
30 neduogde / Welmi sobe zle poslužij / bogijcz se pron častnych nuzy / wssak
wždy wecžnych neugde. /
Swietlost Božij / wssudy swieti / kteraž nicz zleho nestrpij / vmij wsse
spatrowati / Protož kdo spasen byty chcze / musy se odd([?])¹⁵⁶ czele / Bohu
a přyniem statij. /

¹⁵⁶ Koniec slova poškodený, nečitateľný. Podobne pri takomto označení aj
na nasledujúcej strane.

Czot nam Buoh weczny zaslijbil / duche[m] swatym to potwrd(?)¹⁵⁷ totf nam
splnij zagiste / Racz skrze pana Gežysse / nesty do nebeskeg řisze / Amen
nass mily Kryste.

136

5

O Smrti vkrutna / Ach czo bywass žalostna / když rozdele[n]ij / wzdeissij
lidi (?)

Pratel milych čzinijs / a wsseczko diwně menijž / y twe[h]o czijle / kraticzke
chwile

Tiessku žalost množijss / když ty koho vmořijss / tott twa hodi[n]a / smutna 10
nowina

Proměniugež take / rozkosse wsseliake / y slawa swetu / ta giž odkweta /
Prawo kterež wzala / w ragie to wikonala / ted na me[m] tiele / smutne[m]
wesele(?)

Spratelmi milymij / A zarmutky tiesskymi / smutne se lucžim / Bo[h]u 15
porucz(im?)

Ay giž se vbijram / wijcze was neuhlijdam / přatele milij / acz wonu chwili /
Když přigde ksudu pan / a přemocze zbudij sa[m] / Archa[n]gelowa / když
zaznij /

Tatt g[es]t wule Božij / ktera wam žalost množij / mne potěsse[n]ij / 20
zwišwoze[n]ij /

Z žalaře tiesske[h]o / z osydla diabelske[h]o / tak jako zlecže / kdy zwer
vtecže. /

Vasse srdcze placže / dusse ma weselij se / že přyda prawe / kteg weczneg
slawe / 25

Gyž was panu Bohu / porucžim wijcz nemo[h]v / On racz na[m] datj / ta[m]
se zhledati.

Kdež wssicznij zwolenij / wnebeskem vtiesse[n]ij / wždiczky spijwagij /
chwalu wzdawagi

Wteg weczneg radosti / wnewimluwneg slawnosti / O degžto pane / At se 30
tak stane. /

Amen.

Bože Otcže*

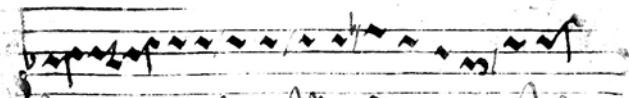
Gezu Kryste*

¹⁵⁷ Koniec slova poškodený, nečitateľný.

Duchu Swaty¹⁵⁸ Bud pŕy nas / a nedag nam zahinuty / Racž nam winny
 odpustiti / Když budeme mříjti / Od Diabla nas Vchowag / wpraweg wijŕe
 zachowag / mitt na tebe patřijme / z czelym srdczem dauffame / Amen
 amen stan se tak / spijwagmež Alleluja. Tebet se porucž([?])¹⁵⁹ ze wsseczkymi
 5 kŕestiany Obran wsselikeg (no)sti sweg Boskeg niesti.

Ziwott gsem Ya tak mluwy Pan Buoh wssemoruczy / nechczit smrti
 Cžlowěka hřijssneho / než aby se obratil / a spasen byl. /

fol. 189 137

10	Blahoslaweny / ktery w panu Vmijragij /	
15	nebo wssicznij / K radosti wečneg wstati magij. ¹⁶⁰ Nechczy	
	Blahoslawenij ktery w pokoře zemřelj / Aslawu sweta tohoto (?)ali ¹⁶¹	
	A w niem samem / nadiegi swu wskladalj. ¹⁶² Žiwt gsem.	
20	Pan Buoh was giž žehnag / O pratele mogij	
	Gemuž Ya was / giž porucžem wtuto chwily	Nechczitt
	Neb se nadaleku czestu od was sprawugij	
	Odkutt se sem lide zase nenawraczugij	Žiwt.
	Prosym was / prigmete toto nauczenij swe Vssi	
25	Abyste / starost gmeli o swu / milu dussj.	Nechczitt
	Hledmež / žiu byti / ku Czty a kchwale Božeg	
	A newihledawa gjycz chwaly nasseg. ¹⁶³ Žiwt	
	Skrze same / zasluženij Pana Gežysse	
	Duogde spasenij / každa werna dusse	Nechczit
	Neb on gest sam / genž wladne dusse nebem y peklem	
	Když nas zmeryl / krwy swu swym nebesky[m] Otcze[m]	
	Žiw	

¹⁵⁸ Nadpísané nad sebou v riadku.

¹⁵⁹ Koniec slova poškodený, nečitateľný.

¹⁶⁰ K dvojveršiam sa v nasledovnom teste na konci priradzujú začiatočné slová odpovede, graficky vyznačené prostredníctvom svorníka na konci riadkov. V prepise je tátó odpoved' uvádzaná vždy pri druhom verši dvojveršia.

¹⁶¹ Na konci riadka viaceru línií nad sebou, na tomto mieste ľažšie identifikovateľné, čo k čomu patrí.

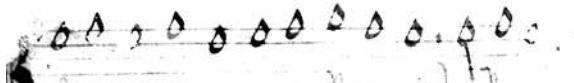
¹⁶² Preškrtnuté, v riadku nadpísané: Blaha na [fažko čitateľné]

¹⁶³ Preškrtnuté, v riadku nadpísané: abyhom Spoleczne(?) dusse(?) [fažko čitateľné].

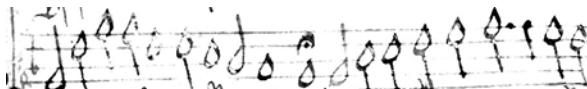
Skrze nieho / sameho mame hřijchow odpusstienij
 A to wsse / darmo bez nasseho zasluženij Nechcz
 Protož se / domow stegto nuze zamnau strogte
 A ya was / do čekam tu kdež mně pochowate Žiwt
 O Kryste / pro twe za nas dosti vcžinenij
 Wiswobod nas / od weczneho zatraczenij Nechczit
 Žiwtt gsem Ya tak mluwij Pan Buoh wssem. Nechczitt

5

138

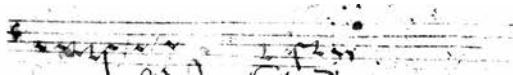
Pokutt sme zdrawij czinme pokanij / neb po smrti cža¹⁶⁴
 Procž sobe zde přjbitek strogijme / wssak od saud giti mu[sime?] 10
 Protož wždy bedliwy byti mame / poniewad saudu cžeka[me?]
 Blaze wssem genž w Bohu vmijragij / neb kradosti sta[wagj?]
 Beda wssem genž w diablu vmijragij / neb wžalosti
 Beda zuffalym bude po smrti / tijt mussy weczne zahi[nuti?] 15
 Tijto wssicznij w Bohu vmijragij / ktery geho přykaza[nij?]
 Tij pak wssicznij wdiablu vmijragij / ktery wzuffalstwy

Mame nato pijlně pomislijet / Czo snamy Pan Buoh racžij puo(¹⁶⁵)
 Yaky tu pry strach od diabla bude / každeg dussi ktera cžimla(?) 20
 Yakž zhrijssne[h]o tiela wen wikrocžij / tu žadneho potieszenij
 Tutt' gjij okaže odplatu gegij / pro přestupenij Božich Prykazani?
 Litowati bude nagwijcz toho / nařijkagijcz giž sem s(?)
 Ssetrilatt gsem wswetie wssech marnosti / přydano gestmy za(?)
 Rospomeňme se mi wssicznij křestiane / Atť se nam tež tolikess ne(?) 25
 Neodchazegme nikdy od něho / budme stale služebnijczy ge[h]o / ktere(?)
 O dussi swu pijlnu precžij magijcz / přykazanij Božij pijlně
 Wzarmutcijch nassijch wolagme kne[m]v / posslet retung proty
 O člowecže hrijssny pomny nato / že twa dusse drachsij ne(?)
 Stwořytely milostiwy pane / degž atť snamij ginij pan ne(?) 30

¹⁶⁴ Useknuté na konci riadka.¹⁶⁵ Zvyšok slova poskodený, nečitateľný.

De adventu D[omi]ni¹⁶⁶

[S]lawa bud na wisostech Bohu
Gloria in excelsis Deo

5

De Resurrectione

[S]lawa bud na wisostech Bohu

10

De Ascensione

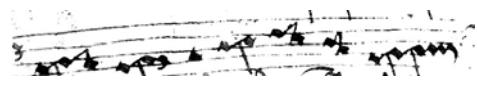
[S]lawa bud na wisostech Bohu
Gloria in excelsis Deo

Summum

Slawa bud na wisostich Panu Bohu¹⁶⁷

15

Slawa na wysostech Bohu

¹⁶⁶ Nasledujúce pasáže s notovými zápismi sa v aktuálnej podobe exemplára nachádzajú na doske väzby.

¹⁶⁷ Na okrají doplnené mimo riadka: Natiuitate C.

Resumé

Vtomto, v poradí už desiatom zväzku edície *Monumenta Linguae Slovaca*, sú publikované dva texty, tlačená *Agenda česká* z roku 1581 a rukopisná *Bystrická agenda* z roku 1585, ktoré sú však vzájomne prepojené vo viacerých rovinách. Východiskom pre edíciu bol exemplár tlačenej *Agendy českej*, v súčasnosti uchovávaný v Lyceálnej knižnici v Bratislave, ku ktorému je ako rukopisný dodatok pripojený druhý text takzvanej *Bystrickej agendy*. V oboch prípadoch ide zároveň o bohoslužobné príručky z evanjelického (lutherského) konfesionálneho prostredia, pochádzajúce z poslednej tretiny 16. storočia. Kým *Agenda česká* vznikla za hranicami Uhorského kráľovstva a mala širší dosah aj vzhľadom na to, že šlo o tlačený text, rukopisná *Bystrická agenda* je zase príkladom miestnych bohoslužobných zvyklostí. Zámerom tohto zväzku je teda publikáciou oboch textov nielen rešpektovať ich formu zachovania, ale zároveň reflektovať aj možné prepojenia v rovine obsahových a intelektuálnych vplyvov a interakcií, medzi vývojovými tendenciami v širšom rámci stredoeurópskeho lutherstva na strane jednej, a realizáciou náboženského života v konkrétnych lokálnych podmienkach na strane druhej. Edícia prameňov je doplnená o dve sprievodné štúdie, ktorých cieľom je načrtnúť interpretačné možnosti oboch textov, historický úvod od Petra Benku a jazykovednú analýzu od Pavla Žiga.

Oba pramenné texty predstavujú typ bohoslužobných poriadkov, ktorých zámerom bolo utvárať a usmerňovať podoby verejného náboženského života v prostredí evanjelických (lutherských) konfesionálnych komunít. Ide teda o normatívne pramene, ktorých limitom je, že predstavujú zámer na strane autora či autorov, nemusia však byť nevyhnutne reflexiou praktickej reality. Toto konštatovanie platí predovšetkým v prípade *Agendy českej*, ktorá svojím pôvodným zámerom osloviť širší okruh prijímateľov a vstúpiť do rôznych miestnych kontextov, má všeobecnejší charakter. V prípade *Bystrickej agendy* možno jej normatívny charakter relativizovať do istej miery poukazom na titul textu, ktorý deklaruje, že ide o poriadok obradov tak, ako sa v danej cirkvi zachovávajú. Prinajmenšom v deklaratívnej rovine sa teda predstavuje ako istá reflexia praxe. Pre zohľadnenie ďalších aspektov, možností interpretácie i zasadenia do kontextu však predovšetkým pri predstavení rukopisnej agendy bol v historickej štúdii zohľadnený širší okruh prameňov z Banskej Bystrice i ďalších banských miest.

Jedným z východísk pri interpretácii tohto typu prameňov môže byť prístup k obradom a rituálom ako „praktickej forme“, ktorou sa prístupným

spôsobom sprostredkúvaj teoreticky formulované teologické princípy. Toto rozmeru bohoslužobných poriadkov si boli vedomí už súčasníci v druhej polovici 16. storočia, ako o tom svedčí aj množstvo zachovaných textov cirkevných poriadkov či iných bohoslužobných príručiek, agend či inštrukcií. V prípade *Bystrickej agandy*, ktorá je v sprievodnej historickej analýze v centre záujmu, máme však do činenia s najstarším takýmto uceleným textom, určeným pre slovenské evanjelické prostredie, ktorý sa do súčasnosti zachoval. V tomto smere je teda zároveň svedectvom vernakularizácie oficiálneho náboženského života, podmienenej reformačným hnutím.

V rámci historickej analýzy v edícii sprístupnených textov je pozornosť venovaná ich formálnej i obsahovej charakteristike. Kým v prípade *Agandy českej* je záber tematicky širší a nachádzame v nej aj inštrukcie pre bohoslužobný život realizovaný na pravidelnej, týždennej báze, v rukopisnej *Bystrickej agende* je ľažisko na spôsobe výkonu konkrétnych rituálov, od krstu, cez úvod šestonedielky, mladuchy, sobáš až po pohrebné piesne. V sprievodnej historickej štúdii sa však usilujeme na základe ďalších historických prameňov mestskej proveniencie rekonštruovať podoby pravidelného bohoslužobného života aj v Banskej Bystrici. Okrem toho ale rukopis i tlač obsahujú inštrukcie k výuke katechizmu a niektorým náležitostiam verejného náboženského života (v tlačenej agende napríklad inštrukcie k vyobcovaniu hriešnikov či prístupe k trestancom). V rukopise sa zase nachádza celá škála ďalších textov – katechizmov, litánií a modlitieb, po duchovné piesne pre potreby riadnych bohoslužieb, pohrebov i pre niektoré ďalšie, špecifické príležitosti.

Jedným z opakujúcich sa motívov na rôznych úrovniach textu i jeho interpretácie je vzťah kontinuity a diskontinuity. Vo viacerých prípadoch bohoslužobného života napríklad dochádzalo iba k obsahovým úpravám zachovaných modelov, aby lepšie zodpovedali novým potrebám evanjelickej zbožnosti. Zámerom účastníkov cirkevnej reformy vo wittenberskom duchu však ani v Banskej Bystrici v 16. storočí nebolo narúšať vžitý model vo všetkých jeho prvkoch. Tento kompromisnejší prístup potom nadobúdal konfesionálne špecifický rozmer v konfrontácii s podnetmi takzvanej druhej, kalvínskej reformácie, ktorá sa zase usilovala o dôslednejšie zmeny aj vo vonkajšej podobe niektorých náboženských praktík.

S motívmi kontinuity a zmeny možno pracovať aj pri analýze šírenia a etablovania sa reformačného hnutia v Banskej Bystrici, ktoré tvorilo kontext pre vznik, respektíve použitie darych bohoslužobných príručiek. Mestské vrchnosti pri zavádzaní a uplatňovaní nového učenia využili starší, ešte stredoveký súbor práv a kompetencií späťtich s výkonom cirkevného

patronátu, no zároveň ho pod vplyvom nových trendov dokázali prepájať, prípadne redefinovať na základe novších „reformačných ideálov“ o zbožnej vrchnosti, nesúcej zodpovednosť aj za duchovný stav obyvateľstva, zvereňného do jej správy. V tomto procese zohrával dôležitú rolu aj „klerikálny aspekt“, reprezentovaný miestnym duchovenstvom, jeho skupinovými charakteristikami i osobnostnými špecifikami niektorých významných jednotlivcov, z ktorých je detailnejšia pozornosť venovaná bystrickým farárom Gregorovi Meltzerovi, Tomášovi Fröhlichovi a Pavlovi Halvepapiovi. V danom kontexte je vyslovená hypotéza o autorstve rukopisnej *Bystrickej agenty*, ktoré je spojené s jedným z bystrických slovenských kazateľov, Jurajom Czapkovicom (Liscoviensiom).

Napokon je pri analýze spomínaných textov venovaná pozornosť aj vzťahom s ďalšími formálnymi inštrukciami i praktickými nariadeniami, ktorými sa napríklad mestské rady snažili regulovať vonkajšiu podobu náboženského života. Zároveň sú naznačené možnosti teologickej analýzy textov a ich úloh v procese konfesionálneho vymedzovania sa evanjelického (lutherského) prostredia, a to tak voči katolíckej cirkvi, ako aj voči iným reformačným prúdom. Na tejto úrovni je zase možno vnímať vzájomné prelínanie sa vplyvov širších vývojových trendov v stredoeurópskom luterstve s miestnymi podmienkami a zvyklosťami, či už v podobe prijímania konkrétnych foriem niektorých obradov, preberania nábožných piesní či katechetických textov z centier wittenberskej reformácie.

Jedným zo zámerov tohto zväzku edície je však poukázať aj na ďalší, multidisciplinárny potenciál tu publikovaných prameňov a vytvoriť tak priestor pre nadväzujúce výskumy z teologických, muzikologických a iných perspektív.

Summary

In the tenth volume of the *Monumenta Linguae Slovacae* series, two texts are published – the printed *Agenda česká* (*Agenda bohemica*) from 1581, and the manuscript *Bystrická agenda* from 1585 – which are connected on multiple levels. The edition itself is based on an exemplar of the printed *Agenda česká*, currently preserved in the Library of Lutheran Lyceum in Bratislava. To the printed text, the so-called *Bystrická agenda* is attached as a manuscript supplement. Both texts are liturgical manuals from the Evangelical (Lutheran) confessional environment, dating from the last third of the 16th century. While *Agenda česká* was created beyond the borders of the Kingdom of Hungary and had a broader reach due to its printed format, the manuscript *Bystrická agenda* serves as an example of local liturgical customs. The aim of this volume is thus not only to publish both texts in their preserved form but also to reflect on their possible connections in terms of content, intellectual influences, and interactions—between broader developmental tendencies within Central European Lutheranism on one hand and the actual practice of religious life in specific local conditions on the other. The edition of these sources is accompanied by two studies: a historical introduction by Peter Benka and a linguistic analysis by Pavol Žigo. Their goal is to outline interpretative possibilities for the two source texts.

Both published sources represent a genre of liturgical order aimed at shaping and regulating public religious life within Evangelical (Lutheran) confessional communities. As such, they have normative character, meaning that while they reflect the intention of the author or authors, they do not necessarily provide a direct account of practical reality. This applies especially to the *Agenda česká*, which was originally intended for a broader audience and to be applied in various local contexts, giving it a more general character. In contrast, the normative nature of the *Bystrická agenda* can be somewhat relativized by the title of the text itself, which explicitly states that it presents the order of ceremonies as they are observed in the local church. At least on a declarative level, it thus appears as a certain reflection of actual practice. However, in order to consider further aspects, interpretative possibilities, and contextualization—particularly in relation to the manuscript agenda—the historical study takes into account a broader range of sources from Banská Bystrica and other mining towns in the region.

One possible approach to interpreting this type of source is to view rituals and ceremonies as a “practical form” through which theoretically

formulated principles are made accessible to wider, lay audiences without direct access to the theological literature. This dimension of liturgical orders was sensed already by contemporaries in the second half of the 16th century, as evidenced by the wealth of surviving texts on church ordinances, other liturgical handbooks, agendas, and similar instructions. In the case of the *Bystrická agenda*, which is at the centre of the accompanying historical analysis, we are dealing with the oldest preserved comprehensive text of this kind intended for the Slovak Evangelical environment. In this sense, it also represents a process of vernacularization of official religious life, motivated by the Reformation movement.

The historical analysis of the texts presented in this edition focuses on both their form and content. While the *Agenda česká* has a broader thematic scope, including instructions for the regular weekly practice of public religious life, the manuscript *Bystrická agenda* primarily focuses on the execution of specific ritual – from baptism, churhing of women, marriage ceremonies to funeral hymns. However, in the accompanying historical study, we also attempt to reconstruct, based on other historical sources of urban provenance, the forms of regular, weekly religious services in Banská Bystrica. Furthermore, both the manuscript and the printed edition contain instructions for teaching of catechism and certain aspects of public religious life (the printed agenda, for instance, includes instructions on the excommunication of sinners and the spiritual services provided to convicts). The manuscript also contains a wide range of additional texts—from catechisms, litanies, and prayers to hymns intended for regular worship services, funerals, and other, special occasions.

A recurring theme, both within the texts themselves and in their interpretation, is the relationship between continuity and discontinuity. In several cases of liturgical practice, only slight modifications (e.g. in terms of content) could be made to older, pre-Reformation models, in order to better reflect the new needs of Evangelical religiosity. In a sense, the aim of church reformers in 16th-century Banská Bystrica, similar to the wider Wittenberg tradition, was not to disrupt the established practices in all their aspects. This more compromise-oriented approach then took on a confessional specificity in confrontation with the influences of the so-called second, Calvinist Reformation, which sought to implement more thoroughgoing changes, including in the external forms of certain religious practices.

The motifs of continuity and change can also be applied to the analysis of the spread and establishment of the Reformation movement in Banská Bystrica, which provided the context for the creation and use of these

liturgical handbooks. In implementing and enforcing the new doctrine, the town authorities drew on an older, medieval set of rights and privileges associated with church patronage, while also managing to integrate or redefine these under the influence of newer Reformation ideals concerning “the pious authority” responsible for the spiritual condition the populace in its care. In this process, the “clerical aspect” also played a crucial role, represented by the local clergy, and their collective characteristics as well as the individual personalities. Certain key figures, including pastors Gregor Meltzer, Thomas Fröhlich, and Paul Halvepapius are specifically mentioned. In this context, a hypothesis is put forward regarding the authorship of the manuscript *Bystrická agenda*, linking it to one of Banská Bystrica’s Slovak preachers, Juraj Czapkovicz (Liscoviensis).

Finally, the analysis of these texts also considers their relationship with other formal instructions and practical decrees through which municipal councils sought to regulate the outward expression of religious life. Additionally, it explores the possibilities of theological analysis of the texts and their role in the confessional differentiation of the Evangelical (Lutheran) environment – not only in opposition to the Catholic Church but also in competition with other branches of Reformation. At this level, one can observe the interplay between broader trends of development in Central European Lutheranism and local conditions and customs, whether in the adoption of specific forms of certain rites, the borrowing of religious hymns, or the incorporation of catechetical texts from the centres of Wittenberg Reformation.

One of the objectives of this volume thus is to highlight the broader multidisciplinary potential of the published sources, creating space for further research from theological, musicological, and other perspectives.

ZOZNAM ARCHÍVOV A KNIŽNÍC, PUBLIKOVANÝCH PRAMEŇOV A SEKUNDÁRNEJ LITERATÚRY

ARCHÍVY A KNIŽNICE

Štátny archív Banská Bystrica – pracovisko Archív Banská Bystrica
Adresa: Komenského 26
974 01 Banská Bystrica
tel.: +421 48 420 43 01
e-mail: archiv.bb@minv.sk

Štátny archív Banská Bystrica – pracovisko Archív Kremnica
Adresa: ČSA 951/82
976 01 Kremnica
tel.: +421 45 674 25 08
e-mail: archiv.bb.kr@minv.sk

Ústredná knižnica Slovenskej akadémie vied – Historické fondy: Knižnica Evanjelického lýcea v Bratislave
Adresa: Konventná 15
811 03 Bratislava
tel.: +421 2 54 41 62 02
e-mail: Ivona.Kollarova@savba.sk

ARCHÍVNE PRAMEÑE

Abschiedsbuch, 1561 – 1596. Rukopis v Štátom archíve Banská Bystrica – pracovisko Archív Kremnica, fond Magistrát mesta Kremnica.

AGENDA Česká / to gest Spis o Ceremonijch a pořádcých Cýrkewníjch / kterak se slowem Božíjm a swátostmi Krystowými / lidu w Králowstwíj Czeském prawdu Ewangelium swatého magijcýmu a milugijcýmu / posluhovati má. [+ rukopisné dodatky, takzvaná *Bystrická agenda*]. Tlač a rukopis v Ústrednej Knižnici SAV – Knižnici Evanjelického lýcea v Bratislave, sign. sign. BB 663.

Kirchenhistorien. Rukopis v Štátom archíve Banská Bystrica – pracovisko Archív Banská Bystrica, fond Magistrát mesta Banská Bystrica, sign. V 31.

Korešpondencia k náboženským záležitostiam. Rukopisy v Štátom archíve Banská Bystrica – pracovisko Archív Banská Bystrica, fond Magistrát mesta Banská Bystrica, Fasc. 183, Fasc. 209, Fasc. 241.

Rukopisné zväzky s materiálmi k cirkevným dejinám v Ústrednej Knižnici SAV – Knižnici

PUBLIKOVANÉ PRAMENE

A bányavárosok olvasmányai (Besztercebánya, Körmöcbánya, Selmechbánya), 1533 – 1750. Eds. VILIAM ČIČAJ, KATALIN KEVEHÁZI, ISTVÁN MONOK a NOÉMI VISKOLCZ. Budapest : OSZK – Scriptum, Rfk., 2003, 570 s.

AGENDA Czeská / to gest Spis o Ceremonijch a pořádcých Cýrkevnijch / kterak se slowem Božím a swátostmi Krystowými / lidu w Králowstwíj Czeském prawdu Ewangeliuム swatého magijcýmu a milugijcýmu / posluhowati má. Wytisstěno w Lipsstě [Lipsko] : skrze Giřjka Deffnera [Georg Deffner], MDLXXXI [1581], 228 s., 4°.

Agendarivs : Liber continens ritus et caeremonias, qvibus in administrandis Sacramentis, benedictionibus & alijs quibusdam Ecclesiasticis functionibus, parochi, & alij curati, in Dioecesi & prouincia Strigonensi vtuntur, a nouo impressus (...). Trnaviae : [typ. Telegdi], M.D.LXXXIII. [1583], 227 s.

Bardejovský katechizmus z roku 1581 : najstaršia slovenská kniha. Ed.: MILOŠ KOVÁČKA. Martin : Slovenská národná knižnica, 2013, 256 s.

BOCATIUS, IOANNES: *Hungaridos Libri Poematum V.* Bartphae : Iacobus Klöss, 1599, 505 s.

BOCATIUS, IOANNES: *Opera quae exstant omnia*, vol. 1 (Poetica). Ed.: FRANCISCUS CSONKA. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1990, 696 s.

Corpus Statutorum, tom. IV/2 : Statuta et Articuli Municipiorum Hungariae Cis Danubianorum. Eds.: SÁNDOR KOLOSVÁRI a KELEMEN ÓVÁRI. Budapest : A M. T. Akadémia történelmi bizottsága, 1897, 842 s.

CREUTZER, GEORG: *Warnung / Vor der Sacramentierer / Zinglianer vnd Calvinisten Lehre / Auch gewisse Merckzeichen / wobey solche verfürische Geister zu erkennen.* Bartfeld : Dauid Gutgesel, 1586, [8 fol.].

EBERHARD, MATTHIAS: *Enchiridion pastorale, in quo privata Confessio, vera corporis & sanguinis in Coena praesentia, publicusque circa communionem sacram congressus defenditur.* Lipsiae : Ioannes Rhamba, 1576, bez pag.

Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából, vol. 3 (1535 – 1541).
Eds.: VINCZE BUNYITAY, RAJMUND RAPAICS a JÁNOS KARÁCSONYI. Budapest:
A Szent-István-Társulat, 1906, 593 s.

KLANICZA, MARTIN: *Fata Aug. Conf. Ecclesiarum a tempore Reformationis ad synodum Pestensem in Comitatibus Hungariae*. In: ANDRÁS FABÓ (ed.): *Monumenta Evangelicorum Aug. Conf. in Hungaria historica*, vol. 3. Pest : Osterlamm Károly, 1865, s. 1 – 354.

KLEIN, JOHANN SAMUEL: *Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger in allen Gemeinen des Königreichs Ungarn*, vols. 1 – 2.
Eds. PETER KÓNYA a ZOLTÁN CSEPREGI. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2021, 495 s.,

KLEIN, JOHANN SAMUEL: *Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger in allen Gemeinen des Königreichs Ungarn*, vols. 3 – 4.
Eds. PETER KÓNYA a ZOLTÁN CSEPREGI. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2021, 445 s.

LEYSER, POLYCARPUS: *Dem Christlichen vnd der geistreichen Gesenge liehabenden Leser [Vorrede]*. In: CORNELIUS BECKER: *Der Psalter Dauids Gesangweis / Auff die in Lutherischen Kirchen gewöhnliche Melodeyen zugerichtet*. Leipzig : Apel, 1602, bez pag.

Magyar protestáns egyháztörténeti adattár, vol. 7. Ed.: ETELE THURY. Budapest : Magyar protestáns irodalmi társaság, 1908, 209 s.

MARSINA, RICHARD (ed.): *Codex Diplomaticus et Epistolaris Slovaciae*, tom. 2. Bratislava : Obzor, 1987, 672 s.

MELTZER, GREGOR: *Confessio Verae Religionis, Sev Antiquissimae fidei, de mediatore generis humani Iesu Christo, vero Deo et Homine (...)*. [Novisolii] : [Scholtz], 1578

Pramene k dejinám slovenčiny, vol. 1. Eds.: MILAN MAJTÁN a JANA SKLADANÁ. Bratislava : VEDA, 1992, 397 s.

RATKOŠ, PETER (ed.): *Dokumenty k baníckemu povstaniu na Slovensku (1525 – 1526)*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1957, 560 s.

SCULTETI, SEUERINUS: *Ὑπομνημα Sive Admonitio brevis ad Christianos Regni Vngarici Cives (...)*. Bartphae : Dauid Gutgesell, 1599, 144 s.

Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Ed. a prel.: OTTO VÍZNER. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 1992, 377 s.

TEUTSCH, GEORG DANIEL (ed.): *Urkundenbuch der evangelischen Landeskirche A. B. in Siebenbürgen*, vol. 1. Hermannstadt : Th. Steinhaußen, 1862, 275 s.

Tri lutherské vyznania viery z Uhorska. Eds.: PETER KÓNYA a ZOLTÁN CSEPREGI. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, 139 s.

VAJCIK, PETER: *Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v XVI. storočí.* Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1955, 176 s.

VRÁBLOVÁ, TIMOTEA (ed.): *Citara svätých : Antológia zo slovenských prameňov cirkevných a duchovných piesní 16. – 18. storočia.* Bratislava : Kalligram; Ústav slovenskej literatúry SAV, 2014, 568 s.

WACKERNAGEL, PHILIPP: *Bibliographie der Geschichte des deutschen Kirchenliedes im XVI. Jahrhundert.* Frankfurt a. M.; Erlangen : Verlag von Hender und Zimmer, 1855, 718 s.

Wittenberger Ordiniertenbuch, vol. 2 (1560 – 1572). Ed.: GEORG BUCHWALD. Leipzig : Verlag von Georg Wigand, 1895, 218 s.

SEKUNDÁRNA LITERATÚRA

ALBERTY, JÚLIUS a PAVOL MARTULIAK: *Banská Bystrica v znamení kalicha.* Banská Bystrica : CZ ECAV Banská Bystrica, 2001, 188 s.

BENKA, PETER: Cirkev v novom? Evanjelická cirkev v Uhorsku v 16. a 17. storočí. In: *Stredná Európa v premenách času : Štúdie k sociálnym dejinám*, vol. 2. Eds.: VINCENT MÚCSKA, LUKÁŠ RYBÁR a DANIELA ROŠKOVÁ. Bratislava : VEDA, 2023, s. 281 – 300.

BENKA, PETER: Evanjelické duchovenstvo v hornouhorských slobodných kráľovských mestách : Náčrt problému. In: *Historia Nova*, 2021, č. 19, s. 132 – 153

BENKA, PETER: Kazateľský úrad v kráľovských mestách Horného Uhorska v 16. a 17. storočí: očakávania mestskej komunity a cirkvi. In: *Slovenská literatúra*, roč. 69, 2022, č. 6, s. 569 – 585

BREZNYIK, JÁNOS: *A Selmebányai Ágost. Hitv. Evang. Egyház és lyceum története. Első füzet: A XVI. századbeli események. Selmebányán [Banská Štiavnica] : Joergen Ágost özvegyénél*, 1883, 364 s.

BROWN, CHRISTOPHER BOYD: Devotional Life in Hymns, Liturgy, Music, and Prayer. In: ROBERT KOLB (ed.): *Lutheran Ecclesiastical Culture*, s. 205 – 258.

BROWN, CHRISTOPHER BOYD: *Singing the Gospel : Lutheran Hymns and the Success of the Reformation.* Cambridge, MA : Harvard University Press, 2005, 312 s.

BRTÁŇ, RUDO: Slovenská duchovná pieseň v období tvorivej činnosti Alberta Molnára Szenciho. In: *Szenci Molnár Albert és a magyar késő-reneszánsz* (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez,

vol. 4). Eds.: SÁNDOR CSANDA a BÁLINT KESERŰ. Szeged : Szegedi nyomda, 1978, s. 215 – 225.

CSEPREGI, ZOLTÁN: *A reformáció nyelve : Tanulmányok a magyarországi reformáció első negyedszázadának vizsgálata alapján*. Budapest : Balassi Kiadó, 2013, 560 s.

CSEPREGI, ZOLTÁN: *Bund, Bundschuh, Verbundenheit : Radikales Gemeinschaftsprinzip in der frühen Reformation Ungarns*. In: GABRIELLA ERDÉLYI (ed.): *Armed Memory : Agency and Peasant Revolts in Central and Southern Europe (1450–1700)*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2016, s. 147 – 168.

CSEPREGI, ZOLTÁN: Képtisztelet, képhasználat, képtilalom és képrombolás a magyarországi reformációban. In: PETER KÓNYA – ANNAMÁRIA KÓNYOVÁ (eds.): *Cirkev a náboženstvo v Uhorsku v ranom novoveku*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2020, s. 13 – 24.

ČIČAJ, VILIAM: *Knižná kultúra na strednom Slovensku v 16. – 18. storočí*. Bratislava : VEDA, 1985, 133 s.

DANIEL, DAVID P.: The Acceptance of the Formula of Concord in Slovakia. In: *Archiv für Reformationsgeschichte*, roč. 70, 1979, s. 260 – 277.

DINGEL, IRENE: The Culture Of Conflict In The Controversies Leading To The Formula Of Concord (1548–1580). In: ROBERT KOLB (ed.): *Lutheran Ecclesiastical Culture*, s. 15 – 64.

DOMENOVÁ, MARCELA: Viera a konfesia v odraze závetov Prešovčanov na prelome stredoveku a novoveku. In: PETER KÓNYA – ANNAMÁRIA KÓNYOVÁ (eds.): *Cirkev a náboženstvo v Uhorsku v ranom novoveku*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2020, s. 248 – 265.

DÜLMEN, RICHARD VAN: *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století)*, vol. 2 : *Vesnice a město*. Prel. Martina Nováková. Praha : Argo, 2006, 358 s.

ĎUROVIČ, JÁN P.: *Duchovná poezia slovenská pred Tranovským*. Liptovský Sv. Mikuláš : Tranoscius, 1939, 385 s.

ĎUROVIČ, JÁN P.: *Evanjelická literatúra do tolerancie*. Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská, 1940, 418 s.

ĎUROVIČ, JÁN P.: Najstaršia rukopisná zbierka piesní na Slovensku pred Tranovského kacionálom. In: SAMUEL ŠTEFAN OSUSKÝ (ed.). *Tranovského sborník*. Liptovský Sv. Mikuláš : Tranoscius, 1936, s. 23 – 42.

ĎUROVIČ, JÁN P.: Reč Bystrickej agendy. In: *Slovenská reč*, roč. 3, 1934 – 1935, č. 6, s. 186 – 187.

- ĎUROVIČ, ĽUBOMÍR: Text Bardejovského katechizmu. In: *Bardejovský katechizmus z roku 1581 – najstaršia slovenská kniha*, s. 103 – 128.
- Evangélikus lelkészek Magyarországon, vol. I/1 – III/1 (predbežne). Ed.: ZOLTÁN CSEPREGI. Budapest : MEDiT, 2016 – 2022.
- GEORGIEVSKI, MILAN: *Mesto a jeho elity : Prípad Banskej Bystrice v 16. storočí* [Dizertačná práca]. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2020, 173 s.
- GÖLLNEROVÁ, ALŽBETA: Počátky reformace v Banské Bystrici. In: *Bratislava : Časopis Učené společnosti Šafaříkovy*, roč. 4, 1930, s. 580 – 612.
- GRAUS, IGOR: *Banská Bystrica v 16. storočí : Štúdie z dejín mesta*. Banská Bystrica : Enterprise, 2015, 229 s.
- HAAN, LUDEWIT: *Cithara Sanctorum, její historia, její původce a tohoto spolupracowníci*. W Pessti : Tiskem Wiktora Horňanského, 1873, 87 s.
- HAJDUK, ANDREJ: Šarišské články (zákony) z roku 1540. In: *Miscellanea Anno 1990 (Acta Collegii Evangelici Prešoviensis*, vol. 7). Eds. PETER KÓNYA a RENÉ MATLOVIČ. Prešov : Biskupský úrad VD ECAV, 2000, s. 259 – 263.
- HAJDUK, ANDREJ: Tomáš Fáber. In: *Cirkevné listy*, roč. 93 (104), 1980, č. 1, s. 12 – 14.
- HARRINGTON, JOEL F.: *Reordering Marriage and Society in Reformation Germany*. Cambridge : Cambridge University Press, 1995, 334 s.
- HERL, JOSEPH: *Worship Wars in Early Lutheranism : Choir, Congregation, and Three Centuries of Conflict*. New York : Oxford University Press, 2004, 368 s.
- HREJSA, FERDINAND: *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*. Praha : Nákl. České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1912, 817 s.
- HUDEC, KONŠTANTÍN: *Hudba v Banskej Bystrici do 19. storočia*. Liptovský Svätý Mikuláš : Tranoscius, 1941, 214 s.
- HULKOVÁ, MARTA: Príspevok k hudobnej kultúre Banskej Bystrice v druhej polovici 16. storočia. In: ALEXANDRA BITUŠÍKOVÁ (ed.). *Banská Bystrica : Historicko-etnologické štúdie*, vol. 1. Banská Bystrica : Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií UMB, 2000, s. 48 – 59
- CHALUPSKI, MICHAL: Obrad křtu podle Agendy české z r. 1581. In: *Teologická reflexe*, roč. 30, 2024, č. 1, s. 43 – 54
- CHRISTMAN, ROBERT: The Pulpit and the Pew : Shaping Popular Piety in the Late Reformation. In: ROBERT KOLB (ed.): *Lutheran Ecclesiastical Culture*, s. 259 – 304.
- JUNGMANN, JOSEF: *Historie literatury české*. Praha : W komissí kněhkupectví F. Řivnáče, 1849, 771 s.

- JURKOVIČ, EMIL: *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*. Prel. Imrich Nagy. Banská Bystrica : Pribicer, 2005, 550 s.
- KARAFIÁT, JAN: *Rozbor kralického Nového Zákona co do řeči a překladu: s hystoryí našeho biblického textu*. V Praze: Nákladem spisovatelovým, 1878, 107 s.
- KARANT-NUNN, SUSAN: *The Reformation of Ritual : An Interpretation of Early Modern Germany*. London : Routledge, 1997, 296 s.
- KOLÁŘ, PAVEL: Witnesses of a New Liturgical Practice: the Ordines missae of Three Utraquist Manuscripts. In: *The Bohemian Reformation and Religious Practice*, vol. 9. Eds.: ZDENĚK V. DAVID a DAVID R. HOLETON. Praha : Filosofický časopis; FILOSOFIA, 2014, s. 221 – 240
- KOLB, ROBERT (ed.): *Lutheran Ecclesiastical Culture, 1550 – 1675*. Leiden : Brill, 2008, 533 s.
- KOLLÁROVÁ, IVONA: Časť knižnice Evanjelického gymnázia v Banskej Bystrici od roku 2004 „historickým knižničným fondom“. In: *Knižnica*, 2005, roč. 6, č. 2, s. 32.
- KOWALSKÁ, EVA: Sila a slabosť uhorských miest v procese konfesionalizácie. In: *Documenta Pragensia*, roč. 33, 2014, s. 403 – 424.
- KRAJČOVIČ, RUDOLF: *Vývin slovenského jazyka a dialektológia*. Bratislava : Univerzita Komenského 2009, 343 s.
- KRIŽKO, PAVOL: *Dejiny banskobanského seniorátu*. Liptovský Sv. Mikuláš : Tranoscius, 1948, 264 s.
- KVAČALA, JÁN: *Dejiny reformácie na Slovensku, 1517 – 1711*. Liptovský Sv. Mikuláš : Tranoscius, 1935, 322 s.
- LABANCOVÁ, IVANA: *Jazyk kazateľnice : Multilingvismus vo františkánskom kazateľstve 18. storočia (Monumenta Linguae Slovaca, vol. 7)*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2021, 170 s.
- LAMPRECHT, ARNOŠT, DUŠAN ŠLOSAR a BAUER, JAROMÍR: *Historický vývoj češtiny*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1977, 312 s.
- LEPPIN, VOLKER: Martin Luther. In: LEE PALMER WANDEL (ed.). *A Companion to the Eucharist in the Reformation*. Leiden; Boston : Brill, 2014, s. 39 – 56.
- MAJOROSSY, JUDIT: Late Medieval Confraternities in Pressburg. In: NATALIE KRUPPA – LESZEK ZYGNER (eds.): *Pfarreien in Mitteleuropa im Mittelalter: Deutschland, Polen, Tschechien und Ungarn im Vergleich*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2008, s. 339 – 361.
- MÉSZÁROS, ISTVÁN: XVI. századi városi iskoláink és a „studia humanitatis“. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1981, 237 s.

- MUIR, EDWARD: *Ritual in Early Modern Europe*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005, 334 s.
- NISCHAN, BODO: Ritual and Protestant Identity in Late Reformation Germany. In: BRUCE GORDON (ed.). *Protestant History and Identity in Sixteenth-Century Europe*, vol. 2. Aldershot : Scolar Press, 1996, s. 142 – 158.
- NISCHAN, BODO: The Exorcism Controversy and Baptism in the Late Reformation. In: *The Sixteenth Century Journal*, roč. 18, 1987, č. 1, s. 31 – 52.
- OZMENT, STEVEN E.: *Protestants : The Birth of a Revolution*. New York : Image Books, Doubleday, 1993, 270 s.
- OZMENT, STEVEN E.: *When Fathers Ruled : Family Life in Reformation Europe*. London; Cambridge, MA : Harvard University Press, 1983, 248 s.
- PAULINY, EUGEN: *Vývin slovenskej deklinácie*. Bratislava : Veda, 1990, 270 s.
- PÉTER, KATALIN: *Studies on the History of the Reformation in Hungary and Transylvania*. Ed.: GABRIELLA ERDÉLYI. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2018, 214 s.
- PETRÍK, JÁN M.: *Dejiny slovenských evanjelických a. v. služieb Božích*. Liptovský Svätý Mikuláš : Tranoscius, 1946, 328 s.
- PETRÍK, JÁN M.: *Chrámové agendy slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi*. Liptovský Svätý Mikuláš : Tranoscius, 1948, 179 s.
- PETTEGREE, ANDREW: *Reformation and the Culture of Persuasion*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005, 252 s.
- RÁBIK, VLADIMÍR: Národnostní kňazi (kazatelia) v živote stredovekých miest na Slovensku. In: *Studia Historica Tyrnaviensia*, roč. 6, 2006, s. 136 – 147.
- RÁBIK, VLADIMÍR: Patronátne právo mestských sídlisk na Slovensku v stredoveku a mestská societa. In: MARTIN ŠTEFÁNIK A KOL. *Stredoveké mesto a jeho obyvateľia*. Bratislava : VEDA, 2017, s. 83 – 115.
- RATKOŠ, PETER: *Povstanie baníkov na Slovensku roku 1525 – 1526*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1963, 344 s.
- RITTGERS, RONALD K.: *The Reformation of the Keys : Confession, Conscience, and Authority in Sixteenth-Century Germany*. Cambridge, MA; London : Harvard University Press, 2004, 330 s.
- ROSENAUER, KÁROLY: A besztercebányai ág. h. ev. egyházközség története. In: *Besztercebányai ág. hitv. ev. gimnázium értesítője*, 1877 – 1878, s. 1 – 61.
- ROSENAUER, KÁROLY: *A Besztercebányai Á. H. Ev. Gymnasium története*. Besztercebányán [Banská Bystrica] : Machold Fülöp nyomdájából, 1876, 135 s.
- Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis pro Anno Saeculari MDCCCLXXVI*. Neosolii [Banská Bystrica] : Typis Philippi Machold, 1876.

SKLADANÝ, MARIÁN: Banská Bystrica. In: MARTIN ŠTEFÁNIK – JÁN LUKAČKA (eds.): *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2010, s. 29 – 51.

SLÁVIK, JÁN: *Dejiny zvolenského evanjelického a. v. bratstva a seniorátu*. Banská Štiavnica : Tlačou a nákladom vdovy a syna Augusta Joergesa, 1921, 448 s.

SPINKS, BRYAN D.: *Reformation and Modern Rituals and Theologies of Baptism : From Luther to Contemporary Practices*. Aldershot : Ashgate, 2006, 266 s.

VARSÍK, BRANISLAV: *Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody* (Sborník Filozofickej fakulty UK V Bratislave, roč. 8, č. 62). Bratislava : Universum, 1932, 226 s.

VIERIKOVÁ, MÁRIA: Knižnica banskobystrického ev. a. v. gymnázia.

In: *Kniha '95-'96 : Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Ed.:

MIROSLAVA DOMOVÁ. Martin : Matica slovenská, 1998, s. 158 – 162.

VOIT, PETER: *Encyklopédie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha : Libri, 2006, 1350 s.

WINTER, ZIKMUND: *Život církevní v Čechách : Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*, vol. 2. Praha : Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy slovesnost a umění, 1896, 1026 s.

ZEEDEN, ERNST WALTER: *Katholische Überlieferungen in den lutherischen Kirchenordnungen des 16. Jahrhunderts*. Münster : Aschendorff, 1959, 108 s.

ŽITNÝ, MILAN: Bardejovský katechizmus z roku 1581. In: *World Literature Studies*, roč. 6 (23), 2014, č. 1, s. 120 – 139.

ONLINE ZDROJE

Bibliografické databáze bohemikálních tisků, rukopisů a moderní literatury:

<https://knihoveda.lib.cas.cz/Record/K00079>

Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16.

Jahrhunderts (VD 16), záznam č. VD16 ZV 27406. Dostupné online: <https://gateway-bayern.de/VD16+ZV+27406> (Posledný prístup: 30. októbra 2024).

EDIČNÁ POZNÁMKA

Editori a autori publikácie ďakujú za spoluprácu a pomoc pri procese jej zostavovania týmto osobám a ustanovizniám: Ivana Lukáč Labancová, Marta Hulková, Ivona Kollárová z Lyceálnej knižnice v Bratislave, Martin Ceber, Valéria Solčániová, pracovníci a pracovníčky Štátneho archívu Banská Bystrica - pracoviská v Banskej Bystrici a v Kremnici.

AUTORI

Mgr. PETER BENKA, PhD.

Odborný asistent na Katedre slovenských dejín Filozofickej fakulty UK v Bratislave. Výskumne aj pedagogicky sa venuje dejinám raného novoveku v Uhorsku i širšom rámci habsburskej monarchie a strednej Európy. Aktuálne sú ťažiskovými témy týkajúce sa kultúrnych, cirkevných, mestských dejín a dejín ideí.

prof. PhDr. PAVOL ŽIGO, CSc.

Vedecko-výskumný pracovník Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave. Venuje sa dejinám slovenského jazyka, jeho vývinu, dialektológiu, slovanskej porovnávacej a všeobecnej jazykovede.

Peter Benka

Monumenta Linguæ Slovacæ
Vol. X
Agenda Neosoliensia

Edícia *Monumenta Linguæ Slovacæ*
Rediguje Martin Homza
Vol. X
Séria *Documenta Theoretico-præceptiva*
Tomus 2

Vydala Univerzita Komenského v Bratislave, 2024
Jazyková redaktorka Ivana Lukáč Labancová
Preklad resumé do angličtiny Peter Benka
Prebal, vázba a grafická úprava Martin Homza & Matúš Brilla

Rozsah 386 strán, 22,4 AH, prvé vydanie
Vytlačilo Polygrafické stredisko Univerzity Komenského v Bratislave

ISBN 978-80-223-5971-9 (tlač)
ISBN 978-80-223-6072-2 (online)